

ION
GHEȚIE

BIRUITORII

Littera
INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu
Concepția grafică a colecției și coperta: Vladimir Zmeev

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE:

Aurel Sasu,
Marian Papahagi,
Liviu Grăsoiu, Ioana Bot,
Călin Teuțișan, Mircea Zăciu,
Laurențiu Ulici, Mircea Moga,
Claudiu Constantinescu,
Olimpia Berca

Editura „Litera Internațional“
O. P. 33; C.P. 63, sector 1, București, România
tel./fax (01) 3303502; e-mail: info@litera.ro

Grupul Editorial „Litera“
str. B. P. Hasdeu, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 29 29 32, 29 41 10, fax 29 40 61;
e-mail: litera@litera-publishing.com

Difuzare:

S.C. David D.V.Comprod SRL
O. P. 33; C. P. 63, sector 1, București, România
tel./fax +(01) 3206009

Librăria „Scripta“
str. Ștefan cel Mare 83, mun. Chișinău, MD-2012,
Republica Moldova, tel./fax: +(3732) 210821

Prezenta ediție a apărut în anul 2002 în versiune tipărită
și electronică la Editura „Litera Internațional“ și
Grupul Editorial „Litera“.
Toate drepturile rezervate.

Editori: *Anatol și Dan Vidrașcu*
Redactor: *Tudor Palladi*
Tehnoredactare: *Victor Gorbatovschi*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic din Chișinău
Comanda nr. 21301

CZU 821.135.1
G 46

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Gheție, Ion

Biruitoarii: proză / Ion Gheție; col. iniț. și coord. Anatol și Dan Vidrașcu;
conc. gr. col. și coperta Vladimir Zmeev; – B., Litera Int., Ch., Litera, 2002
(Combinatul Poligr.). – Vol. I. – 528 [p]. – (Bibl. școlarului, serie nouă, nr. 277)
ISBN 973-8358-87-6 – ISBN 9975-74-471-0

821.135.1

ISBN 973-8358-87-6
ISBN 9975-74-471-0

© LITERA INTERNAȚIONAL, 2002
© LITERA, 2002

TABEL CRONOLOGIC

- 1930 Se naște în 21 noiembrie la Șimleul Silvaniei, Ion, primul din cei patru copii ai lui Victor Gheție, doctor în drept și director de bancă, și ai Elenei (născută Hulea).
- 1937 Începe clasele primare în orașul natal.
- 1940 Este expulzat împreună cu familia în urma cedării Transilvaniei de nord, după Tratatul de la Viena, stabilindu-se la Arad, unde își încheie studiile elementare în 1941.
- 1941 Intră în clasa întâi a liceului „Moise Nicoară“ din Arad, unde absolvește clasa a patra în 1945.
- 1945 Familia Gheție se reîntoarce în Șimleul Silvaniei. Ion Gheție urmează cursurile liceului „Simion Bărnuțiu“ până în 1948.
- 1948 Pleacă cu întreaga familie din orașul natal și se stabilește în Cluj, unde termină studiile secundare la liceul „Gheorghe Barițiu“, în 1949.
- 1949 Se înscrie la Facultatea de filologie a Universității „Victor Babeș“ din Cluj, pe care o termină în 1953, obținând diplomă de merit. În cursul facultății se remarcă prin interesul acordat studiilor de literatură modernă și de istorie a limbii române literare, sub îndrumarea profesorilor Dumitru Popovici, Ion Breazu, Emil Petrovici și Dimitrie Macrea. Este epoca din care datează primele scrieri în proză ale lui Ion Gheție.
- 1954 După o scurtă perioadă în care caută un mijloc de subzistență, funcționează vreme de șase luni ca profesor suplinitor de limba română la două școli elementare din Cluj.
- 1955 Este chemat la București de profesorul Dimitrie Macrea și ajunge, în urma unui concurs, cercetător științific la Institutul de Lingvistică al Academiei Române. Începând cu acest an, publică o serie de articole și studii de lingvistică în revistele de specialitate. Concomitent scrie și literatură (proză scurtă și romane), pe care decide să nu le publice în anii aceia de dominație a proletcultismului.
- 1961 Se căsătorește cu Mirela Theodorescu, lector la Facultatea de Filologie din București.

- 1963 Devine prin concurs cercetător principal III.
- 1966 Apare volumul *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, cu care obține titlul de doctor în filologie în anul următor. Tot în 1966 primește premiul „Timotei Cipariu“ al Academiei pentru aceeași lucrare.
- 1968 Apare *Dicționarul limbii poetice a lui Mihai Eminescu*, la care a colaborat și pentru care primește pentru a doua oară premiul „Timotei Cipariu“ al Academiei.
- 1975 Pentru activitatea depusă în domeniul lingvisticii și filologiei primește medalia „Meritul Științific“. În același an îi apare lucrarea fundamentală *Baza dialectală a românei literare*.
- 1978 Vede lumina tiparului *Istoria limbii române literare*.
- 1983 După multe ezitări, publică prima sa lucrare literară, romanul *Drumul*, la editura „Cartea românească“.
- 1986 Este anul în care îi apar două volume: romanul *Pomul vieții și culegerea de proză scurtă Alfa și Omega*.
- 1990 Obține prin concurs postul de cercetător principal I și este numit totodată șeful sectorului de limbă literară, filologie și poetică al Institutului de Lingvistică din București.
- 1991 Este anul apariției romanelor *S.O.S.* și *Skepsis*.
- 1992 Tipărește la editura „Cartea românească“ romanul în două volume *O lume pentru fiecare*, frescă a societății românești de la sfârșitul secolului trecut.
- 1994 Apare *Introducere în dialectologia istorică românească*, prima încercare de sinteză în domeniu.
- 1997 *Agonia* este romanul unor destine omenеști din ultimul război mondial.
- 1999 *Încotro se îndreaptă omenirea* este întrebarea căreia încearcă să-i răspundă autorul în romanul cu același titlu.
- 2000 I se decernează medalia comemorativă „150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu“.
- 2001 În colaborare cu Al. Mareș publică volumul *De când se scrie românește?* În materie de lingvistică și filologie, autorul a colaborat în permanență cu circa 200 de articole și studii în revistele de specialitate și a publicat în colaborare mai multe cărți privitoare la istoria limbii și a filologiei românești. În materie literară, Ion Gheție are pregătit pentru tipar un număr de 12 romane și aproape 400 de povestiri.

PROLOG

I

Deși nu le plăcea s-o mărturisească înaintea străinilor, Hențeștii din Ocna Silvaniei erau de neam țărănesc. Când n-aveau încotro, își recunoșteau obârșia, adăugând îndată că nu se trag din orice fel de țărani, ci din țărani nemeși.

„Ce fel de oameni au fost strămoșii noștri?” îl întrebase odată Alexandru Henția, viitorul vicar al Sălajului, pe tatăl său, Vasile. „Țărani”, îi răspunsese acesta cu un abia ascuns regret, „dar nobili!”

Și într-adevăr, un Henția, țăran liber din Comitatul Crasnei, căpătase diplomă de înnobilare din partea împăratului Carol, părintele Mariei Tereza. Era prin 1730, nu mult după molima de ciumă și după cea de pe urmă năvală a tătarilor, care răzbiseră prin Moldova, până aproape de Cluj. Trecuse o bucată bună de vreme de la căderea lui Rákóczi, dar duhul nesupunerii față de împărăție se păstra viu în Ardeal. Câteva sute de unguri de prin Sătmar se răsculară și prinseră să hărțuiască garnizoanele imperiale. De îndată ce autoritățile primiră întăriri, acei ultimi curuți bătură în retragere spre miazăzi, în comitatele Solnocului Mijlociu și Crasnei. Pentru a supraviețui, tratară populația (mai ales românească) *manu militari*¹, rechiziționând vite și grâne, iar mai târziu, când cuțitul ajunse la os, jefuind și arzând. Exasperați de atâtea samavolnicii, trei țărani din Ocna tăbărâră asupra căpeteniei acelei trupe, un oarecare Hasadáti Miklós, și a locotenenților săi și-i căsăpiră cu topoarele. Cele câteva lovituri de secure făcură mai mult decât doi ani de încăierări prin munți și văi: ceata se risipi peste noapte. Primăvara următoare cei trei țărani primiră

¹ Cu rigoare militărească. (*lat.*)

pergament de nemeșie de la Carol VI, *Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Hungariae et Bohemiae rex*¹. Unul dintre ei era Simion Henția sau Simion cel Bătrân, după cum avea să i se spună mai târziu în familie.

Simeonus Hencze de Sósfalú, cum scria în diploma imperială, își duse mai departe viața obișnuită de țăran cu o anumită stare. Muncea de dimineață până noaptea, hrănea vitele, umbla pe la iarmaroace, iar iarna își odihnea oasele și numai rar de tot se ducea în ospeții. Diploma de piele de câine o așeză în fundul lăzii și o păzi ca pe ochii din cap: cunoștea prea bine că în ea stă ascunsă o putere mare. Astăzi îl scutea de dajdii și de gloabe, mâine îl putea ajuta în alt chip, cine știe cum. Atât el, cât și fiul său Nicula își rotunjiră averea și clădiră o casă nouă de piatră, cu o curte întinsă, care răsuna seara de mugetul vitelor întoarse de la păscut. Altminteri mare deosebire nu se vădea între ei și ceilalți țărani din sat, cum nu se vădea nici aiurea în Ardeal, încât unгурii aveau dreptate să numească această așa-zisă aristocrație românească, *bocskoros nemesség*².

Numele de nemeș cu opinci nu i se potrivea în totul lui Nicula, care, spre treizeci de ani, a lepădat de-a pururi opincile și a încălțat cizme cu carâmbii țepeni și rotunzi, ca niște burlane. Tot el s-a apucat să-și răsucescă mustățile după moda ungurească, cu vârfurile în sus, semețe. Deprinderea aceasta l-a făcut să arate mai trufaș și mai viclean. Întărită de Nicula cu ziduri înalte și poartă de piatră, casa clădită de Simion cel Bătrân începu să aducă tot mai mult cu o curie nemeșească. Oamenii se uitau la Nicula cu un anumit respect. Chiar baronul Losonczi, stăpânul Ocnei, binevoia să-i răspundă la salut și-l oprea câteodată să-l întrebe una sau alta (mâna însă nu i-a întins-o niciodată).

¹ Prin grația lui Dumnezeu împărat ales al romanilor, întotdeauna vrednic de cinste, și rege al Ungariei și Boemiei. (*lat.*)

² Nobilime cu opinci. (*magh.*)

Așa spre 1790, când se apropia de cincizeci de ani, i se năzări să-și facă băiatul domn. Era vremea lui Iosif al doilea, se proclamase *Norma regia*, iar prin ținuturi se deschideau școli după școli. Tot cam atunci au pornit războaiele cu francezii. Feciorul, Simion, împlinea 18 ani, îl puteau lua la oaste și numai bunul Dumnezeu știe dacă ar fi izbutit să-l scape de la recrutare. Ca nemeș, trebuia să răspundă și nu oricum. Cheltuielile de înzestrare a unui lăncier sau grenadir erau mari. Unde pui că-ți putea muri pruncul și să ți se stingă seminția.

Într-o dimineață de toamnă, Nicula porunci slugii să înhame. Încărcă căruța cu tot ce era de trebuință la cale lungă și dădu bice cailor. Patru zile mai târziu bătu cu Simionuț la poarta seminarului de la Blaj. A vorbit cu directorul de studii, a plătit ce era de plată, apoi s-a suit pe capră și a îndemnat caii. Două luni mai încolo, la prinderea postului de Crăciun, s-a trezit în dricul nopții cu Simion, rebegit, îngălat și flămând. Băiatul a căzut în genunchi și s-a rugat cu lacrimi în ochi să fie iertat de învățătură, că nu e de el. Dar Nicula n-a vrut să audă și a pus din nou să înhame. De trei ori a fugit Simion din seminar și de trei ori l-a dus tată-său îndărăt, după ce i-a tras de fiecare dată câte douăzeci și cinci de toiege. Băiatul n-a avut de ales. Și-a băgat mințile în cap și s-a pus pe carte, căci altminteri nu era prost. Patru ani mai târziu s-a întors în Ocna *teolog absolut*, în căutare de soață și de parohie.

S-a întors la timp, deoarece peste un an și-a pierdut părintele, mort încă tânăr, la numai cincizeci și cinci de ani. Întâmplarea a făcut ca tocmai atunci să treacă dintre cei vii și părintele Filep, parohul Ocnei. Cu o vorbă bună din partea baronului, Simion a putut să păstorească în satul lui.

Viața acestui nou Simion, cel Tânăr, cum avea să i se spună de urmași, a fost lipsită de întâmplări deosebite. Se căsătorii cu fata unui preot înstărit din Năpradea. Bani primiiți ca zestre, ca și cei dobândiți mai târziu, îi folosi, cuminte, să cumpere pământ. În timpul său, *moșia* (așa își numeau Hențeștii pământul) ajunsese la o sută de iugăre cadastrale. Simion o lucra

în parte cu țărani din Ocna. Asemenea lui Simion cel Bătrân și lui Nicula, părintele era un om închis la fire, chiar posac. Aspru în vorbă, își păstra mai întotdeauna cumpătul. Se mâniara, dar atunci era prăpăd. Pornea greu o treabă. Dacă se apuca însă de ea, nu se liniștea până nu o ducea la capăt. Îi plăcea să mănânce și să bea bine, căci avea de unde, dar rareori întrecea măsura. Slujba preoțească și-o îndeplinea cu sfințenie, potrivit canoanelor. Zâmbea rar, iar de râs nu râdea niciodată. Așa erau toți Hențeștii și așa aveau să rămână și după ce își amestecară sângele cu oameni mai iuți la fire și iubitori de viață. Nici chipul nu li se schimbă prea mult prin înrudiri. Dacă Alexandru Henția ar fi dat cumva ochii cu Simion cel Tânăr sau cu Nicula, strămoșii săi, s-ar fi mirat de asemănarea, nu numai lăuntrică, dintre ei. De statură mijlocie, cu trupul bine legat, care spre bătrânețe devenea greoi, Hențeștii aveau capete mari, frunți înalte și netede. În spate, la ceafă, găseai la fiecare dintre ei un cioc osos, așa-zisul pinten hențesc, după care îi puteai recunoaște ușor. Erau bruneți, cu părul negru, dar cu ochi albaștri. Femeile, deloc atrăgătoare, se măritau greu. Bărbații, nici ei frumoși, căpătau, după treizeci de ani, o înfățișare aparte, cu trăsături drepte, armonioase, care plăceau. Își pierdeau cam devreme părul, dar mureau cu toți dinții în gură.

II

Cam așa avea să fie croit (însă numai pe dinafară) și Lupu, băiatul lui Simion cel Tânăr. A fost copilul mult așteptat, căci s-a născut după zece ani de căsnicie nerodnică, într-un moment când ai săi își pierduseră nădejdea într-un urmaș. Ce-i drept, înaintea lui, Simion dobândise de la nevastă-sa o fată, Ludovica, dar în ochii Hențeștilor femeile cântăreau puțin. Mare bucurie a mai fost în casa lui Simion la nașterea feciorului. Cumetria care s-a încins la botez nu voia să se mai isprăvească. Trei zile și trei nopți au răsunat ceterile țiganilor, iar vinul s-a băut

cu vadra. Alți copii n-au avut. Neamul nu era spornic, dar tot răul spre bine: când ai un singur băiat, moșia rămâne una, nu se împarte. Fetele nu intrau la socoteală. După un obicei înțelept, zestrea li se dădea în bani. Odată măritate, nu moșteneau nimic.

Când Lupu ajunse la vârsta de zece ani, tatăl său îl sui în trăsură și-l duse la Oradea, la gimnaziul fiilor de nobili. Îi bătea iute inima, căci nu știa dacă domnii aceia îi vor primi copilul la școală. În cancelaria directorială, cam rușinat de încălțările sale pline de glod, părintele Henția întinse pergamentul vechi de o sută de ani, pe care Nicula avusese grijă să-l înregistreze la *Forum nobilium*, când s-a făcut conscripția nemeșilor din imperiu. Directorul a deliberat îndelung, fiind la mijloc materie delicată: avea în față primul român care cerea ca fiul său să-i fie primit în gimnaziu. Până la urmă a consimțit și l-a înștiințat că pentru un an de studii stipendiul e de 100 de florini. Părintele a dezlegat îndată baierile pungii și a plecat făcându-și sfânta cruce: „De acum, numai să-i dea Dumnezeu sănătate și minte pruncului să poată găta cu bine studiile! Amin!”

În matricolele școlare, Lupu fu înscris cu numele Wolfgangus Hencze de Sósfalú, sau, pe ungurește, Sósfaludi Hencze Farkas. La capătul studiilor, în aceeași cancelarie directorială, părintele Simion a primit atestatul de maturitate a băiatului. În rubricile certificatului nu se zărea decât *bonus, excellens, optimus*, iar pe ungurește *jó, jeles, kitünö*. „Reverendissime domn”, i-a spus directorul, „trebuie să-l înscrii pe Wolfgangus la școlile înalte. Ar fi păcat să nu-și ducă studiile până la capăt”.

Simion Henția n-a stat o clipă pe gânduri. În toamnă, Lupu era student la Academia de Drepturi din Târgu-Mureș, unde rămase trei ani. Nu i-a fost ușor părintelui să scoată atâta bănet din pungă, dar, cum obișnuia să spună, „nu-mi pasă de chelciug, numai să fie cu haznă”. Când s-a întors de la Academie, puțini l-au mai cunoscut pe Lupu. Avea aere și purtare de domn mare.

Se uita de sus la oameni, iar vorba românească îi era împetriștată cu cuvinte latinești și ungurești. A fost îndată primit concepist la Zalău, pe atunci capitală a comitatului Solnocul Mijlociu. În scurtă vreme a ajuns judecător la Tabla regală și apoi, trei ani de-a rândul, vișșpan al comitatului. O dată cu el, osul hențesc a prins să se subțieze. Lupu a rămas la oraș, ducând o viață înlesnită. Frecvența casina nobililor și era primit în toate casele ungurești. De însurat, s-a însurat însă cu o româncă, Ana Nichita, singura fată a popii din Hotoan, coborâtor și el din nobilimea cu opinci a împăratului Carol. A fost o căsătorie în toate privirile strălucită. Ana căpătase creștere aleasă la mănăstirea călugărițelor franciscane din Silvania, vorbea nemțește și ungurește și cosea foarte frumoase gobeline. Prin Ana Nichita se înrudiră cu familiile Șuluțiu, Ember și Dunca, neamuri fruntașe din Părțile ungurești ale Ardealului. Ce-i drept, tot prin ea, boala veche a Nichiteștilor, diabetul, se încuibă și în sângele celor din neamul Henția.

Ana aduse lui Lupu o zestre la care acesta nu se aștepta, iar la moartea bătrânului Nichita întreaga lui avere mișcătoare și nemișcătoare reveni fetei. Câteva alte moșteniri sporiră cu vârf și îndesat cele dobândite. Lupu avu înțelepciunea să vândă tot și să cumpere, cu banii câștigați, aproape jumătate din domeniul Losonczy, scos la mezat de nepoții bătrânului baron. Pământul Hențeștilor, moșia, măsura acum cincisute de iugăre cadastrale, întindere pe care n-a depășit-o niciodată. Deși i-a lărgit hotarele ca nici unul dintre înaintași, Lupu nu s-a ocupat de moșie. Nu avea pricepere la economia câmpului, iar din Zalău nici n-ar fi putut isprăvi mare lucru. De grija pământului văzu cumnatul său, soțul Ludovicăi, popa Samuil Baicu, urmașul lui Simion Henția la parohia Ocnei. (Simionuț murise în 1827 în vârstă de cincizeci și trei de ani.)

În Zalău, Lupu și-a dus mai departe viața ușoară și costisitoare, potrivită unui domn cu situația lui, judecător la Tabla regală și fost vișșpan. Când și-a comandat un portret, a ținut să se îmbrace în *díszmagyar*, uniforma de gală a nobilimii

maghiare. Ce anume urmărea prin această apropiere de unguri e greu de spus. Oricum, nu satisfacerea unor ambiții, căci nu mișcă nimic spre a urca mai sus pe scara ierarhică judiciară sau administrativă. Îi era prea îndestul ce ajunsese. Dacă nu se afla la mijloc ambiția, atunci era negreșit făloșenia. Îi plăcea societatea subțire, saloanele luminate, convorbirile alese. Când în pretoriul judecătoriei pătrundeau țărani din satele românești, cu opinci, țundre flocoase și cușme înalte, se strâmba și ducea batista parfumată la nas. Și totuși în 1848, când s-a proclamat unirea Ardealului cu Ungaria, spre mirarea întregului comitat, Sósfaludi Hencze Farkas și-a dat demisia din Tablă și s-a retras la Ocna. În anii ce au urmat, s-a ocupat mai îndeaproape de moșie și de copiii care crescuseră. Era trecut de patruzeci și cinci de ani și știa că, asemenea înaintașilor, nu va apuca șaiszeci. Se cuvenea să facă tot ce era de făcut, până se mai putea face.

Lupu Henția a avut de la soția sa, Ana, născută Nichita, doi băieți și o fată. Fata a murit tânără de aprindere de plămâni și au rămas băieții: Gregoriu și Vasile. Nădejdele și le pusese în cel mare, care-i semăna la fire și avea mintea deșteaptă. Se înșelă însă, căci Gregoriu s-a oprit după opt clase gimnaziale și a luat slujbă la o bancă din Zalău. Ce nu-i dădu Gregoriu, căpătă de la Vasile. Acesta, care semăna mai mult cu mamăsa, s-a înscris la Facultatea de Drept din Budapesta. După decepția cu Gregoriu, Lupu își îndreptă atenția asupra feciorului mai mic. Îi trimitea cu sfințenie banii pentru înscripții și examene, având grijă ca băiatului să nu-i lipsească nimic. Vasile s-a purtat cu vrednicie. Și-a trecut la timp rigoroazele, cu aprecieri din cele mai bune. Vreme de patru ani nu cunoscuseră decât drumul sălilor de curs și al bibliotecii. Cruța fiecare creiștar și se gândea de trei ori înainte de a-l cheltui, deși, cu paralele căpătate de la Ocna, putea fi mai larg. Când și când, cu banii puși deoparte, se ducea la Teatrul Național. Atunci însă își lua loc într-o lojă de rangul întâi și dădea bacșișuri mari plasatoarelor. În privința aceasta, moștenise ceva din felul de a fi al lui Lupu.

III

Era în anul al patrulea și pregătea doctoratul, când i-a venit vestea morții tatălui său. Oricât s-a grăbit, a ajuns abia seara, după înmormântare, la praznic. Cercetând scriptele și primind raportul vechilului Földvári, un ungar cinstit, dar cam delăsător, cei doi frați găsiră treburile moșiei cât se poate de încurcate. Nici popa Baicu, unchiul lor, nici Lupu nu aveau priceperea cerută de gospodărirea unei moșii atât de întinse. Pământul fusese când arendat, când lucrat în parte cu țăranii. Au stat la mijloc și câțiva ani mai slabi, cu recolte sărace. Cheltuielile la Zalău au fost mari, școala copiilor și mai ales studenția lui Vasile au înghițit alți bani buni. Nu trebuia uitată renovarea casei strămoșești din Ocna, care singură a costat 10000 de florini. Strâns cu ușa, Lupu s-a împrumutat, a iscălit cambii, pe care nu le-a putut solvi la vreme. Interesele s-au adăugat an de an, cu fiecare nouă amânare, și au ajuns aproape cât capetele. Acum că Lupu murise, creditorii cereau, cu toții deodată, stingerea datoriilor.

Erau de plătit mai bine de 35000 de florini și în casă nu se găsea un ban. Murind Lupu fără testament, văduva urma să capete jumătate din avere, iar cei doi copii câte un sfert. Dornic să-și ia în primire partea, Gregoriu propuse să se vândă vreo patruzeci-cincizeci de iugăre din pământul cel mai bun, pentru a plăti datoriile. Dar Vasile nu voi să audă defel, după cum nu fu chip să te înțelegi cu el asupra împărțirii moșiei. Gregoriu își voia partea atunci, pe loc, fără întârziere. Avea planurile lui care nu sufereau amânare. Vasile refuză partajul până când afacerile moșiei se vor fi limpezit. Cei doi frați au convorbit îndelung, ridicând vocile și sfădindu-se. Numai prezența mamei lor, bolnavă de diabet, a făcut să nu o rupă definitiv unul cu altul. Până în capăt, au ajuns la o învoială: Gregoriu să ia unul din trupurile moșiei, numit La Cosălău, o sută de iugăre, pământ arător de prima calitate, și să dea o hârtie la mâna lui Vasile că a primit tot ce i se cuvenea și nu are altă pretenție la

moștenire. Fratele cel mare își vându îndată partea. Cu banii căpătați, plecă la Carei, apoi mai departe la Baia-Mare, unde se căsători, întemeind ramura băimăreană a Hențeștilor.

Vasile rămase la Ocna, lângă mamă-sa. Cu răbdare și chibzuință, adunând ban lângă ban, așa cum făcuse și la Pesta, izbuti să se salte din strâmtoare. A avut și noroc cu câțiva ani rodnici, atât la bucate, cât și la poame. În trei ani a stins datoriile, mai mult cu ce i-a prisosit, luptându-se cu fiecare creditor. A trebuit să vândă casa din Zalău și un loc de grădină din Ocna, altfel nu s-a putut. Dar după trei ani de zile, Vasile avea dreptul să se socoată mulțumit. Moșia se păstrase în cea mai mare parte, banii umblau din nou în mână, în vechea casă ridicată de Simion cel Bătrân și reînnoită de Lupu viața curgea ca mai înainte.

Liniștit de seama averii, Vasile ar fi trebuit să se întoarcă la Pesta pentru a-și încheia studiile. Așa se gândea și el și așa ar fi și făcut, dacă într-o bună zi n-ar fi simțit că el și-a plătit datoria față de ai săi și față de sine însuși și că întoarcerea la Pesta ar fi fost un lucru de prisos. S-a mai întâmplat ca în vremea aceea să o cunoască la un bal pe Lucreția Pop, cea de-a cincea fată a protopopului din Jibou. După cadril, deși abia schimbaseră două vorbe, Vasile și-a dat seama că s-a petrecut ceva cu el. A mai dansat cu Lucreția în timpul balului, au vorbit pe îndelete. Întors la Ocna, s-a gândit numai la ea. Nu înțelegea ce i-a putut plăcea atât de mult la fătura aceea de șaisprezece ani, negricioasă, cu mâinile veșnic în mișcare și cu ochii parcă mereu speriați. O vedea neîncetat în toaleta vaporosă de tul alb, cu panglici roze, rotindu-se în ritmul valsului, pe parchetul ceruit al Cercului ofițeresc din Zalău sau privindu-l drept în ochi cu o căutătură mirată ori poate numai neîncrezătoare. După trei săptămâni Vasile a pus să înhame la trăsură. De două ori a trebuit să-i repete protopopul că Lucreția nu e acasă, ca să înțeleagă. Era la Cluj, la un unchi. Acesta, neavând copii, o chema foarte des la el. Ar

putea spune chiar că Titu, fratele părintelui, și Aurelia, nevastă-sa, o crescuseră pe Lucreția. Vasile Henția s-a înapoiat la Ocna pe gânduri. Își spunea că el a trecut de douăzeci și opt de ani, iar fata e încă foarte tânără. Abia o cunoaște, cine știe cum i-o fi felul, de ce să alerge după închipuiri? Așa s-a mai liniștit. Dar la balul de Crăciun, la același Cerc din Zalău, s-au întâlnit din nou. A fost deajuns o privire pentru ca Vasile să înțeleagă că Lucreția s-a gândit la el și a așteptat să-l revadă. A doua zi, la prânz, Vasile s-a dus la avocatul Sigmirean, unde se afla în gazdă familia protopopului. „Cu deplin respect” a cerut „spectabilului și reverendissimului domn” mâna „stimatei și dragălașei sale fiice, domnișoara Lucreția” și a primit-o *stante pede*¹, fără nici o obiecție.

Așa s-a înfiripat prima căsnicie încheiată de un Henția din dragoste și numai din dragoste. Cu cele cinci fete ale sale, protopopul nu a putut-o înzestra pe Lucreția așa cum ar fi dorit și cum se aștepta ginerele, rămas cu picioarele pe pământ, chiar dacă creștetul îi plutea în nori. Dar Vasile a închis ochii asupra laturii prozaice a căsătoriei, după cum i-ar fi închis și dacă fata ar fi venit la Ocna numai cu ce avea pe ea. Dacă Lucreția n-a adus zestre prea mare, a adus în schimb un nume. Prin ea, Hențestii s-au înrudit cu toate cele cinci ramuri ale mării familii a Popeștilor (din Desești, Șomcuta, Cuceu, Bucium și Uileac), fără a mai pune la socoteală familiile Cuteanu și Rațiu, care coborau toate din același trunchi românesc străvechi.

Căsătoria lui Vasile Henția a fost fericită și totodată nefericită, așa cum sunt mai toate căsătoriile și îndeosebi cele încheiate din dragoste. Doi ani trăiți la moșie i-au fost destui ca să priceapă că nevastă-sa nu se împacă cu felul lor de viață. Lucreția citea cărți nemțești, cânta la pian (îi cumpărase unul) sau se plimba în zilele frumoase prin livada din dosul casei. În restul zilelor, nu găsea nimic de făcut, rămânea întinsă pe canapea cu ochii pierduți, ceasuri în șir. Apoi din senin

¹ Pe loc. (*lat.*)

izbucnea în lacrimi și plângea cu hohote până se istovea cu totul. După asemenea crize, zăcea ca nesimțitoare, abia atingând mâncărurile și nesuferind pe nimeni în jur. Vasile crezu că un copil va împăca firea necumpănită a nevestii-sii. Copilul veni, un băiat, îi ziseră Alexandru, după tatăl Lucreției, dar lucrurile nu se schimbă. Bărbatul înțelese atunci că Lucreției îi trebuie altă viață, mai apropiată de cea pe care o dusesse până la măritiș. Crescută mai mult la Cluj, într-o casă de oameni înstăriți, a avut parte numai de răsfățuri și de petreceri: vizite, baluri, toalete, seri de teatru. Aici la Ocna nu avea nimic. Așa se întâmplă că în iarna anului 1871, pe timpul războiului dintre nemți și francezi, Vasile Henția semnă actele de cumpărare a unei case în Zalău. Făcu bine alegând Zalăul și nu Silvania, mai apropiată de Ocna, deoarece peste cinci ani Zalăul deveni capitala noului județ al Sălajului, ieșit din unirea fostelor comitate ale Crasnei și Solnocului-mijlociu. Hențestii se mutară la oraș, unde locuiau din toamnă până în primăvară. Prin februarie, în timpul *fărșangului*, mergeau la Cluj, la rudele Lucreției, și petreceau două săptămâni cam obositoare, dar plăcute. Curând după înapoierea la Zalău, la venirea primăverii, se mutau până în toamnă la Ocna.

Ca toți Hențestii, Vasile iubea liniștea și tihna și ura larma și mișcarea prea vie. Se urnea greu de acasă, iar în vizite stătea ca pe ace. Tot ce a făcut în anii aceia a fost din dragoste pentru Lucreția, dar a fost, într-un fel, fără folos. Tinerețea Lucreției se trecu repede. Ea băgă de seamă și se amări. După treizeci de ani se uscă, pielea i se zbârci, ochii i se înnegură. Deveni acră și cicălitoare. Suferea de dureri cumplite de cap și de un neastâmpăr continuu. Pleca din senin de acasă și se învârtea fără rost prin oraș. Oglinda îi spunea că e bătrână, urâtă și bolnavă. Alături de ea, Vasile ajuns la patruzeci și cinci de ani, trăia vârsta de aur a Hențestilor: drept la statură, fără un fir alb de păr, cu trăsăturile plăcute. O gelozie fără noimă începu s-o chinuie, o suferință amarnică, din care, vrând-nevrând, trebui să se împărțasească și bărbatul. Viața

deveni pentru amândoi un calvar. Zadarnic se străduiră rudele și prietenii s-o împace. Certurile și crizele de nervi se țineau lanț. Veni rândul medicilor să încerce a îndrepta ceva ce nici ei nu pricepeau prea bine. Timpul trecea, iar mintea Lucreției se încurca din ce în ce mai mult. Din dorința de a îndepărta clevetirile, Vasile nu o închise în spital. De altfel, de la o vreme încoace, era mai liniștită. Ofta prelung, umflându-și pieptul scobit și își ștergea neîncetat colțul gurii cu o batistă tivită cu negru. Muri pe neașteptate, în vârstă de treizeci și șase de ani, scăpându-se pe sine și pe ai săi de o crudă suferință.

IV

Încă de pe când era zdravănă la minte, Lucreția născuse un al doilea băiat, pe Ioan, și o fată, Maria, măritată la șaptesprezece ani cu preotul Mihai Sima din Mireș. Rămas văduv și lăsând gândul să se mai însoare, Vasile trăi pentru copii, adică pentru băieți. Ca și tatăl său, își puse speranțele într-unul dintre aceștia, și anume în cel mare, numai că el nu greși. Ce e drept, cu Ioan n-a avut nici un fel de dezamăgire. Și-a încheiat studiile și a ajuns avocat în Zalău. Dar Alexandru i-a dat cu mult mai mult decât se aștepta. Încă de timpuriu a înțeles că fiul său nu e un oarecare elev înzestrat care aduce acasă, la Crăciun, la Paști și la finele anului, testimonii strălucite. De aceea l-a și trimis la Cluj, la Liceul călugărilor piariști, cunoscut drept cel mai bun din întreg Ardealul. La șaisprezece ani, în clasa a șaptea, Alexandru vorbea curgător latinește, spre mirarea și bucuria profesorilor, încât l-a putut beneventa în latină pe episcopul venit în vizită la liceu. N-a fost numai elev deosebit, ci și unul dârz. Deși în catalog era trecut *Hencze Sándor*, el iscălea vizibil *Alexander Henția* și așa s-a prezentat și episcopului, când acesta a vrut să știe cum îl cheamă. Grăia într-însul sângele mamei sale, sângele Popeștilor și al Cutenilor, mari luptători pentru cauza națională.

Liceul l-a absolvit cu *eminență* pe toată linia, încât erau speranțe ca la terminarea universității să fie declarat *doctor*

*sub auspiciis regis*¹ cea mai înaltă onoare la care putea râvni un tânăr studios. La acest gând, Vasile a simțit că în istoria neamului a sosit o clipă hotărâtoare. Dacă până atunci Hențeștii s-au străduit să-și facă copiii domni, venise timpul ca din mijlocul lor să se ridice un om mare, un biruitor.

Studentia lui Alexandru nu s-a deosebit prea mult de a tatălui său. Aceași muncă înverșunată de dimineața până seara, același dispreț pentru viața de societate, chiar pentru cea părticică de viață la care avea dreptul un student în teologie. Căci Alexandru s-a înscris, în ciuda poveștelor părintești, la Facultatea de Teologie din Pesta. Femeile nu-l interesau, prietenii nu lega. Abia în ultimul an prinse obiceiul să se întâlnească, o dată pe lună, cu Iuliu Rațiu, văr de-al doilea din partea Lucreției, mai tânăr ca el cu doi ani, student la Drept. Vărul său își găsisse vocația politică încă de pe băncile facultății, reușind să transmită ceva din pasiunea sa rece și metodică lui Alexandru, până atunci departe de asemenea preocupări. Convorbirile dintre ei deveneau tot mai vii, se contraziceau în multe. Îi unea însă pe deplin credința nezdruncinată în viitorul neamului: „Noi, generația noastră, tu și cu mine și încă mulți alții, noi avem misiunea de a câștiga dreptul acestui neam la libertate și neatârnare!” exclama Iuliu Rațiu cu vocea sa hotărâtă, cam tăioasă, dar totuși plăcută la auz. Verii se despărțeau cu convingerea că ziua cea mare e mai aproape decât își închipuie îndeobște oamenii. A doua zi, la deșteptare, vedeau lucrurile într-o lumină mai puțin roză. Fără a lepăda frumoasele vise, luau drumul sălilor de prelegeri și al bibliotecilor.

Alexandru făcu studii eminente, dovedind aplicație deosebită pentru teologia dogmatică și pentru dreptul ecleziastic. Când profesorul Prohaska primi disertația inaugurală cu titlul *De horis canonicis*, rămase pe gânduri. Avea în față un manuscris de 300 de pagini, care dovedea nu numai o desăvârșită cunoaștere a materiei, ci și un spirit critic

¹ Doctor sub auspiciile regelui (*lat.*).

ascuțit. Părerile originale se întâlneau pe fiecare pagină și se refereau la chestiuni importante. O concepție personală, aproape o doctrină, unea aceste puncte răzlețe într-un sistem. Erau, firește, și unele interpretări hazardate, dar când o să fim îndrăzneți dacă nu cât suntem tineri? Cu lucrarea în mână, profesorul își vizită superiorii și le aduse la cunoștință isprava neobișnuită a studentului sălăjean. Cu încuviințarea lor, îl provocă la sine pe Henția. După o introducere măgulitoare, îl vesti că, având dezlegare de la rector și de la autoritățile ecleziastice, decanul a hotărât, la propunerea sa, să-l cheme din toamnă printre profesorii Facultății, și anume ca prelector de teologie dogmatică. Totodată, arhiepiscopul de Strigoniu îi oferea din caseta sa personală mijloacele necesare pentru tipărirea disertației ce făcuse atâta vâlvă.

Văzându-l fără grai, Prohaska bănuie că se petrece în sufletul tânărului. Ca un prieten binevoitor ce-i era, îl sfătui să cumpănească matur înainte de a lua o hotărâre: „Gondoljrá, fiam, nem egyszer, sem kétszer, hanem tízszer, mért az életeredl van szó”¹, îi spuse în încheiere, întinzându-i mâna.

Și Alexandru a făcut așa cum i-a recomandat bunul său dascăl. S-a gândit o dată, de două ori, de zece ori, dar nu s-a putut decide. Negreșit, onoarea ce i se făcea era mare, în ce chip avea însă să se plătească de ea? Întâi de toate părăsind pe veci Ardealul și pe ai săi, pentru a trăi într-un oraș frumos, ce-i drept, dar care-i rămăsese după patru ani la fel de străin ca în prima clipă. Acestei îndepărtări de casă și de sufletele apropiate i se adăuga o altă însingurare, de astădată față de sine însuși: celibatul. Deși cunoștea femeile, Alexandru Henția nu le acorda prea mare însemnătate. Cu firea și cu preocupările sale, ar fi trăit în mulțumire și fără ele. De altfel, toată lumea știe că și călugării sunt oameni, ochii se închid când lucrurile sunt făcute cu discreție. Dar celibatul i se părea o mutilare, pentru că rețeaua fără milă o creangă dintr-un copac viguros,

¹ Gândește-te, fiule, nu o dată, nu de două ori, ci de zece ori, căci e vorba de propria ta viață. (*magh.*)

împiedicând-o să înflorească și să împrăștiie semințe păstrătoare de viață. Îmbrățișând călugăria, erai oprit parcă din creșterea firească, pedepsit să nu te împlinești niciodată cu adevărat, asemenea celorlalți oameni.

Urmărit de gânduri din acestea, se trezi deodată obosit și sătul. „Iată, sunt doctor în teologie“, își spuse el câteva zile după examen, „toți mă laudă, Prohaska mă cheamă la Facultate. Ce voi face de-acum înainte? Voi scrie cărți? Voi propune cursuri? Și apoi? La ce bun toate acestea?“

Ceremonia decernării titlului de doctor îl mai învioră, în ciuda întrebărilor și îndoielilor care-l copleșeau. Fiind proclamat *doctor sub auspiciis regis*, trebui să aștepte până în vară, când suveranul, venit la Budapesta, îi înmână, în calitate de rege apostolic, în cursul unei audiențe private, diploma și inelul cu cifra sa personală.

De la Budapesta Alexandru s-a dus de-a dreptul acasă. Când a coborât din tren la Ciucea și a tras în piept aerul proaspăt cu miros de rășină ce cobora din munți, s-a simțit dintr-odată alt om. Nu în zadar se spune că sălăjeanul nu trăiește în pace și mulțumire decât acasă la el. La Ocna îl aștepta tatăl său, slăbit și trăgându-și piciorul după atacul de apoplexie suferit în iarnă. Cu mâinile tremurânde, desfăcu vastul pergament cu pecetea adăpostită într-o cutiuță de lemn și-l citi, pe sărite, cu ochii împăinjeniți de lacrimi.

La plecarea din Pesta, Alexandru era hotărât să-i împărtășească tatălui său grijile și îndoielile care-l munceau. Dar acum, zărindu-l fericit și înlăcrimat, gândi că e mai bine să păstreze totul pentru sine. Ceva nelămurit, un fel de glas răsunând dinăuntrul său, îl încredința că, odată întors acasă, lucrurile se vor limpezi într-un anumit chip, fără ca el să trebuiască să se amestece. După două săptămâni petrecute la Ocna, plecă pe la neamuri, la Zalău, la Mireș și la Cluj. Pretutindeni fu primit ca un învingător. Se dădură mese în onoarea lui, la care i se cerea să arate inelul primit de la împărat. Toate aceste semne de prețuire și dragoste, zâmbetele

și gratulările, îi făceau bine. Felicitări primise destule și la Pesta, dar acum ele aveau alt preț. În fiecare seară, înainte de a sufla în lampă, își spunea plin de încredere: „Aici sunt acasă, printre ai mei. Toate se vor împlini de la sine, așa cum le e dat să se împlinească”.

La Cluj, găsi orașul în fierbere. În sala Redutei, pe strada Kossuth, se judeca procesul memorandiștilor. Ziarele ungurești, pline de știri și comentarii pătinoare, ațâțau spiritele, și așa încinse, ale compatrioților. Prin vărul său mai vârstnic, Octav Pop, avocat cu relații, Alexandru obținu îngăduința de a lua parte la dezbateri într-o după-amiază. „Să nu scapi cumva o vorbă românească la proces sau chiar pe stradă, că ăștia ar fi în stare să ne sfârtice pe amândoi”, îl sfătui Octav. Vorbiră de aceea numai ungurește atât în sală, cât și pe drum. Printre inculpați se găsea și unchiul lor Iuliu Cuteanu, frate bun cu bunică-sa, Cornelia, mama Lucreției. Înapoiți acasă, cei doi veri stătură de vorbă până noaptea târziu despre proces, despre lupta națională a românilor din Ardeal, care punea capăt unei lungi perioade de întrebări fără rost și de șovăieli.

„Am stat destul cu brațele încrucișate, a sosit clipa să tragem clopotul în dungă, pentru a scula națiunea”, perora Octav. „Toți trebuie să răspundem la apel, nimeni nu are dreptul să se conducă după interese private, altminteri vom pieri. Și tu, Alexandre, ai datorii de plătit în astă privință. Locul tău nu-i la Budapesta, printre unguri, ci aici, în mijlocul nostru. Trebuie să-ți aduci și tu partea, punându-ți capacitățile în slujba neamului. Nu-ți fie teamă: avem și noi mijloace să dăm celor vrednici ce li se cuvine. Teologia dogmatică și dreptul ecleziastic nu se propun numai la Budapesta, iar disertația ta poate fi tipărită și cu bani românești. Și-apoi celibatul e faptă smintită. Te pierzi ca om și ca român. Călugărindu-te la Pesta, vei îmbrățișa, vrând-nevrând, ritul roman. Noi suntem catolici, și încă buni catolici, dar catolici în haină răsăriteană. Acuma, ce să-ți mai vorbesc? Spune «da» și lasă restul în seama mea!”

V

Și așa s-a și întâmplat. În toamnă Alexandru era profesor de drept canonic la Teologia din Gherla și soțul Helenei Bodea. Peste un an, *Orele canonice* apăreau în tipografia Mitropoliei din Blaj. Pe Helena o cunoscuse la începutul lui iulie la Cluj, unde aceasta se oprise pentru câteva zile în drum spre moșia de la Lona. Era însoțită de tatăl ei, canonicul Bodea, prepozit capitular al episcopiei Gherlei și Clujului, și de fratele mai mic, Gusti. Alexandru auzise de Bodești, una din puținele familii străvechi din Părțile ungurești ale Ardealului cu care Hențeștii nu erau înrudiți. Fire austeră, de-o rară corectitudine, sever cu cei din jur și cu sine însuși, canonicul se bucura de faima unui diplomat iscusit și viclean. De douăzeci de ani avea un cuvânt greu de spus la alegerea episcopilor de Gherla. Om înstărit, își crescuseră copiii ca pe niște fii de prinți. Fată-sa mai mică (avea trei feciori și două fete), Helena, număra în 1894 șaptesprezece ani. Potrivită de statură, chiar scundă, destul de împlinită, cu mersul apăsător, fără grație, era totuși frumoasă, un gen de frumusețe aparte, care poate atrage privirile unora, în timp ce pe alții îi lasă nepăsători. I se spunea, de altfel, *Szép Helén* sau *Grófné Helén*¹, porecle câștigate la institutul de fete unde-și făcuse educația, ultima printr-o purtare rece și distantă față de colege. Sincer vorbind, Alexandru n-o găsea frumoasă, așa cum se înfățișa, cu nasul cârn și bărbia scurtă a Bodeștilor, cu vocea cam tărăgănată și nazală, dar nici urâtă. Nu i-a fost greu să-și dea seama că se potrivesc la fire, amândoi chibzuiți, disprețuind marile avânturi, dar siguri pe ei și cunoscând un singur drum spre țintă: cel drept.

Alexandru nu s-a deprins ușor cu viața din micul oraș armenesc de pe Someș. Nu-i vorba că la fel i s-ar fi întâmplat oriunde s-ar fi așezat în afara Sălajului. Până la urmă s-a obișnuit atât de bine, încât ani de zile n-a părăsit Gherla decât silit de împrejurări. Așa a fost în 1899, după nașterea lui Victor,

¹ Frumoasa Helena, Contesa Helena. (*magh.*)

când i-a murit tatăl. Moșia, salvată la moartea lui Lupu, a fost tăiată în două, însă numai din punct de vedere juridic, deoarece cei doi frați o administrau împreună și-i împărțeau veniturile.

Carierea lui Alexandru împlini speranțele rudeniilor, dar nu și pe ale sale. Înflăcărarea tinerească și râvna de a ști cât mai multe scăzură după ce se văzu așezat la casa sa și venirea copiilor. Asemenea lui Vasile și într-un chip la fel de nelămurit, simțea că a săvârșit tot ceea ce trebuia să îndeplinească. Nu-i mai puțin adevărat că, orice ar fi făcut, trebuia până la urmă să împărtășească soarta comună a unui profesor de la un institut teologic de rangul al doilea. El însuși era conștient de faptul că rămânerea în Ardeal a însemnat sacrificiul carierei sale.

Alexandru Henția a fost un profesor corect, meticolos și foarte sever. Douăzeci de serii de teologi păstrau despre el această amintire. Își predă unele cursuri în latinește și pretindea să i se răspundă la examene în aceeași limbă, de unde o toceală deznădăjduită a studenților din anul al treilea cărora le propunea dreptul canonic. Zece ani după mutarea la Gherla, ajunsese vicar episcopesc. Din ce câștiga ca profesor și vicar și din veniturile moșiei, ducea o viață îndestulată, lipsită de orice lux. Strâns la pungă, ca cei mai mulți Hențești, însemna într-un registru fiecare creștar cheltuit și se plângea mereu că nu-i ajung banii. De fapt, punea destui deoparte la o bancă din Budapesta, unde se găseau la adăpost și aduceau, pe deasupra, interese.

Înaintând în vârstă, firea i se hotărî pentru totdeauna. Pe la patruzeci de ani era un bărbat voinic, greoi, cu o seamă de deprinderi și preferințe, pe care nu le-ar fi schimbat pentru nimic în lume. Mânca bine, fără lăcomie, dar temeinic. Nu înțelegea masa fără vin, mai ales la cină, însă băut sau măcar *in floribus*¹ nu l-a văzut nimeni. Retras, tăcut, chiar ursuz, rămânea în colțul său ceasuri în șir, nescoțând un cuvânt. Rare și violente izbucniri de mânie întrerupeau o existență supărător de calmă. Neputincios să se adapteze unor împrejurări sau oameni noi, nu ieșea din tiparele vieții de toate zilele și nici

¹ Amețit, bine dispus. (*lat.*)

nu lega prietenii. Politică n-a făcut deloc în anii aceia, de ochii vlădicului Vicaș, un bătrân autoritar, nu atât rău român, cum se vorbea, cât mai ales circumspect și urând complicațiile.

Singura casă din Gherla în care putea fi întâlnit mai des era a socrului său, prepozitul capitular. Asemenea unui martor tăcut care vede tot, dar se ferește să spună ceva, lua parte la evenimentele care hotărârea viața celor patru cumnați ai săi. Cel mai mare dintre ei, Iuliu, doctor în drept de la Viena, făcu o carieră strălucită în baroul clujean, înainte de a fi lovit, la numai treizeci și patru de ani, de o boală tristă care-l scoase dintre vii cu mulți ani înainte de moarte. O soartă asemănătoare îl aștepta și pe cel de-al doilea cumnat, Șandru, atins de aceeași boală nemiloasă, dar după o viață trăită fără nici o noimă, într-un fel netrăită deloc. Atât el, cât și sora mai mare a Helenei, Cornelia, erau însemnați din naștere de răul fără leac al unui neam care se cheltuise prea mult de-a lungul generațiilor. Amândoi aveau mâini lungi și picioare scurte, potrivite pentru alte trupuri, capete mari, cu fruntea boltită: făpturi șubrede, sortite să nu ajungă vreodată la o adevărată împlinire, nici înăuntru, nici în afară. La treizeci de ani, Șandru avea obrazul unui adolescent întârzat, cu pielea grasă și furunculoasă, o privire rece în care nu citeai nimic și palmele veșnic transpirate. Cornelia mărturisea, dimpotrivă, o bătrânețe timpurie. Fața pătrată, gălbejită, de-o urâțenie uimitoare, era plină de zbârcituri, de negi, precum și de pete cafenii, din acelea ce apar pe pielea oamenilor în vârstă. Amândoi slabi la minte, deși nu tocmai nătângi, trăiau retrași în câte o odaie a casei părintești, într-o inactivitate totală, și se arătau rar. Dacă Alexandru i-ar fi întâlnit mai devreme pe acești doi Bodești, s-ar mai fi gândit înainte de a cere mâna Helenei. Dar Helena era însoțită de Gusti, mezinul, un adolescent simpatic, plin de ifose, care-l anunța încă de pe atunci pe bărbatul plin de farmec, de o rară distincție, de mai târziu.

Odată intrată în casă, Helena încercă în tot chipul să schimbe felul obișnuit de viață al Hențeștilor, introducând

obiceiuri noi și mai ales o stăruitoare gijă pentru formă. Invita la ea, în fiecare joi, o societate de doamne, insista să facă vizite, cerea să se vorbească în unele împrejurări nemțește sau ungurește. Alexandru o lăsa în pace, înțelegând că trebuia să mulțumească spiritul de autoritate și de inițiativă al unei tinere căsătorite. Copiii, veniți unul după altul, la câte doi ani, îndreptară gândurile și preocupările Helenei în altă direcție. Din fumurile tinerei femei nu rămase aproape nimic. Deveni în scurtă vreme o mamă devotată, care trăia numai pentru copii. Îi înconjura de toată îngrijirea, temându-i dincolo de necesar, dar fără a-i răsfăța. Avea idei sănătoase în materie de educație, puțin cam rigide, la care n-ar fi renunțat în ruptul capului. Nu se îndoia că e cel mai potrivit mod de a crește copiii, la fel cum credea, cât se poate de sincer, că absolut toate principiile și convingerile sale sunt fără pereche în lume. De aici o încăpățănare de neînfrânt de a le apăra chiar atunci când se vedea contrazisă de fapte.

Împreună cu Helena, Alexandru avu patru copii, mai mult decât orice alt Henția, de la Simion cel Bătrân încoace. Vicarul episcopesc nu se îndoia că spornicia aceea neașteptată vine de la Bodești, altminterea ar fi cercetat ceafa copiilor, pentru a se convinge dacă pintenul e acolo. Cunoscând oboseala familiei Bodea, se temu la nașterea fiecărui copil. Dar sângele Hențesc precumpăni, iar noii născuți se arătară sănătoși la minte și la trup. Așa cum se întâmpla în familia lor, cel mai mare se dovedi și cel mai înzestrat. Îl chema Vasile, după bunicul său, dar acasă i se spunea, ungurește, Lați, după o modă care se răspândise în ultimul timp printre români. Avea mintea ascuțită ca briciul, un spirit de observație rar întâlnit și mai ales o memorie neobișnuită. În clasele gimnaziale se juca cu materiile, fără a depune nici un efort. Din păcate, poate din pricină că școala nu-l ocupa îndeajuns, dar desigur și ca urmare a naturii sale, era neastâmpărat, voluntar și manifesta o independență de spirit neliniștitoare. Mai ales purtările sale lăsau de dorit. Generos, deschis la fire și sociabil (cum erau Hențeștii), deveni idolul unui grup de colegi, cu care făcu tot

felul de isprăvi, unele de pomină. Înștiințat de profesori, tatăl se posomorî: „Ce se va alege de copilul ăsta?” Pe neașteptate, în clasa a șasea, băiatul se potoli. Alexandru răsuflă ușurat. Ultimele două clase de liceu, Lați le făcu la Cluj. Locuia la unchiu-său Gusti, care preluase biroul avocațial al lui Iuliu, după retragerea acestuia, iar cursurile le urma la Liceul piarist, același unde studiase tatăl său. Când a intrat în holul impunător al liceului, ochii lui Lați au căzut asupra tablei de onoare, pe care se găsea săpat numele tatălui său. „Vezi ce faci”, i-a spus Alexandru, „să nu mă dai de rușine”. „Fii fără grijă, tatică”, răspunse băiatul, „n-am să te dau”. Și nu l-a dat.

Al doilea copil a fost o fată, Mărioara, nici mai urâtă, nici mai frumoasă decât femeile din neamul Hențeștilor, dar la fel de mândră și de nepăsătoare ca acelea. La paisprezece ani, au trimis-o la Viena, la institutul de fete „Sainte-Chrétienne” al călugărițelor ursuline. Băieții ce-i urmară, Victor și Sever, erau încă nevârșnici, așa că Alexandru se ferea să rostească o judecată răspicată despre ei. Sever, cel mic, preferatul Helenei, era ager la minte, cu aplicare pentru matematică și desen, foarte sensibil și nervos, predispus mereu la îmbolnăviri, din pricina organismului plăpând. Celălalt, Victor, avea un fel de a fi aparte, greu de pătruns. Învăța bine, dar fără să se distingă. Nu se interesa de nimic în mod deosebit, în schimb îi plăcea să se retragă în sine, ca unul care știe că alt lucru mai bun un om cuminte nu are de făcut. Unele reacții ale sale, cu totul surprinzătoare, dovedeau că nu stă acolo degeaba, ci cugetă ce și cum ar fi mai bine să săvârșească.

VI

Anul 1912 aduse schimbări hotărâtoare în viața lui Alexandru Henția și a familiei. Muri episcopul Vicaș, iar în locul său fu ales Iuliu Bobb, un tânăr de treizeci și patru de ani, inteligent, ambițios, cu trecere la Hofburg, teolog de Roma, cu fața în întregime rasă și cu reverenda tăiată după moda

romano-catolică. Om al vremurilor noi și bun român, era însuflețit de dorința de a reforma, schimbând ceea ce se învechise. Au fost destule câteva săptămâni ca să înțeleagă amândoi, vlădicul și vicarul, că nu vor putea păstori împreună turma Domnului. Vrând-nevrând, Alexandru trebuia să se supună mai marelui. Acesta, la rândul lui, era silit să se arate reticent. Nici vorbă să-l atingă în vreun fel pe vicar: ar fi sărit, ca un om, puternicele lui neamuri. De cedat a trebuit să cedeze până la urmă cel mai mic. Alexandru știa să taie în carne vie, chiar și în propria sa carne. Ceru audiență lui Bobb și-l anunță că renunță la seminar și la vicariatul episcopesc. Solicită, în schimb, vicariatul foraneu al Sălajului, cu sediul în Silvania, devenit recent vacant prin retragerea titularului, foarte bătrânul Olimpiu Filipovici. Cererea i-a fost satisfăcută pe loc și cele două înalte fețe bisericești s-au despărțit în termeni buni. Era singura hotărâre înțeleaptă, iar Alexandru simțea o dorință neînțeleasă de a se înapoia pe meleagurile natale. Dar lunile de zbucium îi răscoliră în sânge niște gemeni dobândiți din naștere. La scurtă vreme după mutarea la Silvania, se declară diabetul, moștenit de la bună-sa, Ana, soția lui Lupu.

În 1912, Silvania era, asemenea Gherlei, un orașel cu vreo zece mii de suflete, așezat pe Crasna, nu departe de locul unde, scăpat dintre dealuri, râul o ia spre câmpia ungurească, ca să se verse în Someș. Ridicat într-o vale îngustă și vălurită, se întindea pe câțiva kilometri, de-a lungul unei străzi lungi și cotite, aflată într-un veșnic suiș și coborâș. Înalta culme a Măgurii, parte împădurită, parte sădită cu vii, îl străjuia cu cele două vârfuri ale sale, pe care un scriitor ungar le-a asemănat cu cocoșele unei cămile. Neputând să se extindă în lățime din pricina dealurilor mărginașe, casele urcaseră pe Măgură. Cele câteva străzi dispuse în caturi și ascunse privirilor din vale alcătuiau așa-numitul Oraș de Sus.

Neîndoielnic că noua lege administrativă din 1876 frânase întrucâtva dezvoltarea vechii așezări, pomenită încă din secolul al XIII-lea. Se construiseră totuși câteva edificii demne

de interes, printre care Primăria, Banca Statului, Liceul Minorităților. În parcul public din centru puteau fi văzute rămășițele cetății Báthoreștilor, foștii stăpâni ai Silvaniei. Încă de la sfârșitul veacului trecut, străzile principale fuseseră pietruite și înzestrate cu trotuare. Curând după aceea se introdusese lumina electrică. O anumită viață comercială și industrială dădea Silvaniei o înfățișare mai vie decât ar fi îndreptățit-o numărul locuitorilor ei.

Cei mai mulți dintre aceștia erau unguri, reformați și catolici. Românii, vreo trei mii, trăiau în majoritate pe Ulița Românească, dincolo de Crasna, și îngroșau rândurile sărăcimii orașului. Vreo treizeci-patruzeci de familii alcătuiau o subțire pătură intelectuală. Neobișnuit de numeroși, evreii dădeau Silvaniei o culoare aparte. Exceptând liber-profesioniștii, își păstrau datinile și portul tradițional, adus cu un secol în urmă din Galiția. Comerțul și mica industrie se găseau în mâinile lor.

În Silvania, Hențeștii duseră aceeași viață retrasă ca la Gherla. Din când în când mai făceau câte o vizită unor familii de intelectuali, mai mult pentru a păstra legăturile cu conașionalii. Cu același țel, Alexandru petrecea un ceas-două la casina românească și consimți să fie ales vicepreședinte al băncii românești „Silvania”.

Încă și mai puține relații aveau cu ungurii și evreii. Cu toate că-i plăcea să vorbească ungurește, Helena nu-i iubea pe unguri. Nu ți-ar fi călcat într-o biserică ungurească, chiar romano-catolică, s-o fi tăiat în bucăți.

Reluară în schimb legăturile cu rudele din oraș și din împrejurimi. Cu fratele lui Alexandru, Iani, care locuia în Zalău, se vedea mai rar. Mergeau însă obișnuit în casa lui Cori Nichita, văr de-al doilea cu Alexandru, dar mai tânăr cu cinci ani. Helena îl știa de prin 1895, când bărbatul ei o adusese în Sălaj anume să-i cunoască neamurile. Tot atunci o întâlnește pe Augusta, soția lui Cori, fata protopopului Bărnuț din Bocșa, de asemenea înrudită cu Hențeștii, numai că pe linie Popească. La cinsprezece-șaisprezece ani, Augusta era arătoasă și

voinică, plesnind de sănătate, cu obraji rumeni și pieptul falnic. Nu mult se schimbaseră de atunci, căci făcea parte din soiul femeilor care se trec greu și parcă nu îmbătrânesc niciodată. A avut norocul să-l cunoască pe Coriolan Nichita, pe atunci avocat practicant, isteț și cu nume bun. Prin 1908, Cori a cumpărat minele de aramă din Plopiș, aproape secate, în care ciocăneau în pagubă vreo zece băieși. Un an mai târziu, a dat de o vână bogată de minereu, groasă de trei stânjani, care se lățea în coasta munților Rez, părănd că nu se mai isprăvește. În câțiva ani s-a îmbogățit. Și-a zidit în Sylvania casă trainică, lângă liceu, tocmai în vecinătatea baronului Losonczi, a devenit acționar la „Sylvania“ și arendaș al băilor Zăgani, pe atunci renumite în întreg Ardealul. Helena și Augusta legaseră bună prietenie și erau mai tot timpul împreună.

Cu familia lui Grigore Pop din Uileac se aveau de asemenea bine. Văr primar al Lucreției Pop și unchi al lui Alexandru, Gergely-bácsi, cum i se zicea, avea cea mai întinsă moșie din jurul Sylvaniai. Era un om chibzuit și harnic, dar și un mâncău fără pereche, căruia i se dusesse vestea în întreg Sălajul. Alexandru îl văzuse odată înfulecând două farfurii de supă, un pui, patru șnițele vienezese, cinci clătite, trei ciucălăi de cucuruz fiert și o lebeniță și se pare că nu aceasta îi era isprava cea mai de frunte. Ce-i drept, după atâta mâncat, trecuse cu mult de o majă și se mișca cu greutate. Toți cei trei copii pe care-i avea de la nevastă-sa, Ștefania (Steffy-néni), o femeie blândă și ascultătoare, erau ceea ce se cheamă *păsări bune*. Pe băiatul mai mare, Grigore, Hențeștii nu-l văzuseră de la mutarea lor la Sylvania. „De bună seamă că putrezește în fundul vreunei temnițe!“ le spunea Gergely-bácsi, când venea vorba de el. Băiatul se învățase de timpuriu să risipească banii, iar mai târziu să tragă polițe, semnându-și tatăl în fals. Gergely-bácsi a plătit o dată, de două ori, de nouă ori, doar-doar i-or veni mințile la cap. Când și-a pierdut ultima nădejde în îndreptarea păcătosului, a dat un anunț la ziar că pe viitor el nu mai plătește datoriile fiului său. Nici pe fata lui Gergely-bácsi, Carolina, *văduvă de*

paie, adică divorțată, n-o prea întâlneau. Pleca mereu, ba la Cluj, ba la Oradea, unde se zice că-și petrecea bine. Helena n-o avea la inimă nu numai din cauza purtărilor, ci și pentru că mințea sfruntat, cu nerușinare, de înghețau apele. Se vedeau însă destul de des cu mezinul, Gyuri, în vârstă de treizeci de ani, scund, bine hrănit, cu buzele groase, țărănești, veșnic umede. Într-un fel, Gyuri îi cuprindea în sine pe amândoi frații, atât pe Grigore, cât și pe Carolina. De la absolvirea Facultății de Drept, își risipea viața fără nici un rost. De semnat polițe fără acoperire nu semna, dar trăia pe spinarea părinților și-i storcea de bani. De dimineața până seara îl găseai în cafenelele și restaurantele din Silvania, la „Medve“, la „Gyurkó“ sau la „Katra“, în societăți deloc frumoase, din care nu lipseau, se înțelege, femeile.

VII

Doi ani după mutarea la Silvania, în iunie 1914, Lați își trecu examenul de maturitate. Alexandru călători la Cluj, pentru a se afla alături de băiat într-un moment atât de însemnat al vieții. Potrivit tradiției, maturitatea tinerilor, proclamată la școală, trebuia întărită, într-un anumit fel, de familie. Fără examene, diplome sau titluri, ci oferind celui *absolut* însemnele bărbăției, adică o pălărie tare, un baston și o țigară, aprinsă, așa cum se cuvine, într-un local public, în fața unui pahar cu bere.

Îndată ce avu loc retragerea absolvenților, Alexandru și Lați intrară la restaurantul „Czell“ din piața regelui Matei. După ce-și gratulă feciorul pentru isprava reușită (își luase maturitatea întâiul, cu eminentă pe toată linia), vicarul îl mai ispiti o dată asupra carierei pe care și-o alesese. „Știi că l-am cercetat azi dimineață pe părintele Lengyel, directorul tău“, mărturisi el. „Ți-a lăudat peste măsură proba scripturistică la latină. *Ilyen dolgozatnak még a jeles is kevés*¹, mi-a spus el.

¹ La așa o lucrare, chiar calificativul *excellent* e neîndestulător. (*magh.*)

Zice că faci rău neurmând latina la universitate“. Lați luă o țigară de foi de pe buza scrumierei și trase un fum numai ca să câștige timp, căci nu era fumător: „Cu voia tatii, eu rămân la ce am hotărât, adecă la medicină“, răspunse el, cu ochii pișcați de fum. „Directorul Lengyel m-a sfătuit să urmez latina. Inima nu mă îndeamnă spre umanoare. A *bölcsészeti kar nem nekem való*¹, l-am înștiințat eu. Nici iurele nu sunt de mine“.

Alexandru Henția îl ascultă până la capăt. În clipa aceea, Lați semăna izbitor cu Helena și cu Bodeștii: fruntea înaltă, părul castaniu mătăsos, fața rotundă cu bărbia scurtă și ochii luminoși din care izvora o strălucire caldă, învăluitoare. „Va fi precum dorești“, încuviință el. „Un singur cuvânt aș vrea să-ți mai spun. Tu însuți ți-ai ales cariera, noi nu ne-am amestecat. Te așteaptă șase ani grei, împreunăți cu străduințe și jertfe din partea ta și a noastră. Eu nu mă dau în lături de la nimic, înțelegând prin aceasta tot ceea ce e firesc și necesar. Tu studiază diligent și roagă-l pe Dumnezeu să te ajute. Nu uita însă că, înainte de toate, Dumnezeu te ajută însuși prin tine. Ai drum slobod în fața ta, drum anevoios, e drept, dar fără piedici. Nimeni nu te poate opri să ajungi la țintă, nimeni în afara ta. Tu îți poți fi cel mai bun prieten ori cel mai mare dușman. Cugetă bine la vorbele mele și amintește-ți-le ori de câte ori vei voi să săvârșești ceva“.

Leșiră amândoi în piața încinsă de soarele fierbinte de vară. Erau în ziua de 27 iunie 1914. Nici ei și nici unul din trecătorii care-și încheiau la ora aceea plimbarea de prânz nu bănuiau că a doua zi, în străfundurile imperiului, la Saraievo, un student sârb, Princip, va trage trei focuri de revolver ce le vor schimba pentru totdeauna soarta.

Vestea izbucnirii războiului cu sârbii o află Alexandru în după-amiaza zilei de 28 iulie de la Cori Nichita. Îndată porunci să înhame la trăsură și într-o jumătate de ceas ajunse la Mărăcini, în fața casei lui Iuliu Rațiu. De când se mutase la Sylvania, îl vedea mai des pe văru-său. Deși peste măsură de

¹ Literalele nu mă atrag. (*magh.*)

ocupat cu avocatura și cu politica, acesta tot găsea câte un prilej de a o cerceta pe mamă-sa, Clari-néni, și a petrece câteva zile cu ea. Îndată ce-l zări pe Alexandru, bănuî ce s-a întâmplat. Deprins să-și stăpânească firea, îl pofti în birou și-l îmbie cu o țigară. Alexandru cunoștea încăperea mobilată în stil Secession încă de pe vremea părintelui lui Iuliu, Ioan, al cărui portret atârna pe unul din pereți. În două cuvinte îi împărtăși vestea primită prin telegraf. Spera să fie un război de scurtă durată, care să-i cruțe de suferințe prea mari. Văru-său îl ascultă cu figura impasibilă, pe care nu se citea un cât de mărunț semn al vreunei emoții. „Aici te înșeli“, observă el, rece, după ce vicarul isprăvi. „Va fi un război îndelungat, împreună cu mari pierderi și sacrificii. Toate țările din Europa vor lua parte la el. Multe se vor schimba în lumea asta la sfârșitul lui. După alte cărți de geografie vor învăța copiii în viitor!“ Alexandru îl asculta neîncrezător, dar apoi fu câștigat de argumentele logice ale lui Rațiu. Avea mare încredere în simțul său politic și în puterea de a prevedea cu limpezime desfășurarea evenimentelor. Nu degeaba ajunsese deputat în Parlamentul din Pesta și unul dintre fruntașii Partidului Național. „Dar cu noi ce se va întâmpla?“ voi să știe el. Rațiu îl fixă cu ochii lui tăioși, albaștrici-cenușii, în care se aprinsese o luminiță vie. „Cu noi?“ repetă el gânditor, cu voce înceată, care-și regăsi îndată tăria. „Noi vom dobândi totul sau vom fi șterși de pe suprafața pământului. Pentru a învinge, va trebui să pândim clipa potrivită. Acum suntem între fălcile lupului. A ne apuca de luptă fățișă ar fi nebunie adevărată. Ne așteaptă vremuri grele. Vom fi în pericol de moarte, copiii ne vor fi trimiși să piară în țări străine *für unsern Kaiser und für's Vaterland*¹. Cu sau fără voia noastră, le vom răbda pe toate. Dar atunci când va bate ceasul, trebuie să fim pregătiți!“

În Silvania răsunau prelung clopotele bisericilor. Vestea făcuse ocolul orașului. La instituțiile publice fluturau steagurile.

¹ Pentru împăratul nostru și pentru patrie. (*germ.*)

Oameni peste oameni înțesau străzile și sporeau întruna, de parcă zidurile caselor n-ar mai fi fost în stare să-i încapă. Când auzi de la Alexandru părerile lui Rațiu despre durata și încrâncenarea războiului, Helena își făcu cruce: „Doamne Sfinte, numai de nu l-ar duce pe front pe Lați!” Vicarul se grăbi s-o liniștească. Nu era nici o primejdie pentru băiatul lor. Doar n-o să facă împăratul miliție cu copii de optsprezece ani! Lați abia a fost recrutat în primăvară, iar până la înrolare mai avea doi ani. În răstimpul acesta se va sfârși negreșit războiul, vor birui unii sau alții și va fi din nou pace.

VIII

Cu toate că viitorul nu confirmă previziunile lui Alexandru, întâiul an de studenție al lui Lați decurse în liniște. Cei de la Cercul teritorial din Zalău îl lăsară în pace, așa că-și putu vedea nestingherit de studii. Se obișnuie destul de repede cu viața universitară, cu asprimile și libertățile ei. Mai greu se deprinse cu atmosfera din sala de disecții. Cu voință statornică, birui greutățile. Cursul de anatomie, această piatră de încercare a studenților medicinști, îi absorbea majoritatea timpului. Celorlalte materii (fizica, chimia, biologia generală) le acorda mai puțină importanță. Locuia într-o cameră la pensiunea Gámentzi, unde lua și cele trei mese. Totul (casă, masă, spălat) îl costa, lunar, 90 de coroane. Iarna mai plătea 10 coroane pentru încălzit. În fiecare zi de întâi, nesmintit, primea de la Alexandru 120 de coroane (iarna 130), cu care trebuia să se descurce. Deosebit de aceștia, mai căpăta, după nevoie, banii trebuincioși pentru școală (taxă, manuale, înscripții la examene). Tatăl său era strâns la pungă. Un filer nu-i dădea peste ceea ce i se cuvenea. În schimb, trebuia să prezinte adeverințe și chitanțe pentru fiecare coroană cheltuită. Cu puținele parale rămase, se mai ducea la cinematograf sau bea o bere în localuri ieftine, frecventate de studenți, cum erau „Kocintó” sau „Öreg Hordó”. Prietenii nu legă în acel an

de studii și nici mai târziu. Mai mult stătea de vorbă cu doi medici aflați și ei în pensiune la doamna Gámentzi: colegul său de an Antalffy Pista și Szöcs Lajos din anul al II-lea.

Evenimentele din 1915 întăriră convingerea tuturor că războiul se lungește în loc de a se îndrepta spre capăt. Intrară în luptă, pe rând, Italia și Bulgaria, de o parte și de alta a baricadei. Zvonuri stăruitoare se vânturau despre o apropiată intervenție a României. În această atmosferă se prezentă Lați la examenele din vară. Reuși foarte bine la toate disciplinele, îndeosebi la anatomie, unde fu clasificat primul din cei 75 de studenți, cu mențiunea *kitünö*.

Pe data de 1 octombrie fu convocat la Cercul Teritorial din Zaláu. Împreună cu alții, primi o nouă amânare de un an. Ușurat, plecă la Cluj. La pensiunea Gámentzi, Antalffy Pista îl informă că douăzeci de studenți din anul al III-lea, printre ei și Szöcs Lajos, fuseseră încorporați. „Mai avem anul acesta”, încheie el, „apoi la toamnă Dumnezeu știe ce va fi cu noi!”. Cuvintele lui Antalffy i se înfipseră în inimă ca niște cuie. Și le aminti în repetate rânduri, mai ales că teama i se mutase, pentru totdeauna, în suflet.

Își reluă studiul, dar parcă nu mai dovedea același spor la învățatură. Nu avea *Sitzfleisch*¹, cum spun nemții, să petreacă ceasuri întregi la bibliotecă sau la masa de lucru. Războiul continua. Adversarii păreau prinși pentru veșnicie în încleștarea de moarte. Prin ianuarie, într-o seară geroasă, pe când se întorcea de la facultate, se întrebă din senin: „Oare unde voi fi la anul pe vremea asta? Aici la Cluj sau poate în Rusia ori pe frontul italian? Trăi-voi sau voi fi mort?” Deveni tot mai nervos. Se trezea în toiul nopții sugrumat de spaime. Începu să fumeze, întâi o țigară-două, apoi, în scurtă vreme, câte zece pe zi. Bani nu-i mai ajungeau, deoarece fuma țigări „Memphis”, care costau o coroană pachetul. Ceru un supliment la stipendiu, invocând niște cheltuieli extraordinare. Alexandru îi răspunse aspru: „Cu adevărată durere am cetit epistola ta în

¹ Astâmpăr, răbdare. (*germ.*)

care îmi ceri alți bani, ca și când aș dispune de averea lui Croesus. Cată să știi, o dată pentru totdeauna, că parale superflue și de aruncat pe nimicuri în lumea asta grea eu nu am!”. Spre vară se simți mai liniștit: „Apoi, cum o vrea Dumnezeu!” își spuse el, punându-se cu hotărâre pe învățat.

Intrarea României în război stârni mari nădejdi în suflete. De teama represaliilor, fiecare își ascundea bucuria, cunoscând că ochii ungarilor stau îndreptați asupra lor. Vreo câțiva mai îndrăzneți își plătiră vorbele cu ani de temniță la Seghedin și la Vác. Funcționarii de stat de origine română trebuiră să repete jurământul de credință față de împărat. Deputaților din Parlamentul de la Pesta li se ceru o declarație de loialitate, care echivala, de fapt, cu o condamnare a acțiunii României. Unii, mai slabi, primiră, alții însă refuzară să iscălească. Aceștia fură trimiși pe front sau căpătară arest la domiciliu. Printre cei chemați sub arme se numără și Iuliu Rațiu.

La 1 octombrie, în timp ce veștile despre înfrângerile armatei române ajungeau la Silvania, Lați primi ordin de chemare. De ce se temea, nu scăpă: fu încorporat. Nimeni nu-i putu schimba soarta, zadarnic bătu vicarul la toate ușile și se rugă tuturor. El însuși nu avea prea multe nădejdi. Înțelesese rostul luării la armată a lui Lați: din cei douăzeci de mediciști înrolați, zece erau români. Până la Crăciun, băiatul făcu instrucție ca soldat de rând într-o cazarmă din Cluj. Alexandru, care-l cercetă de două ori, îl găsi slăbit și neliniștit. Fruntea lui înaltă și curată se acoperise de cute, iar degetele i se pătasera de nicotină. Nu știa nimic de soarta lor, nici măcar dacă vor rămâne la Cluj sau vor fi trimiși aiurea.

În ajunul Crăciunului se treziră cu el acasă. Primise *Urlaub*¹ până la Anul Nou. Pe data de 1 ianuarie trebuia să se întoarcă la cazarmă, de unde avea să plece la Școala de Cadeți din Praga. Oricine își poate închipui bucuria ce a domnit în casă în timpul sărbătorilor. Dar pe măsură ce zilele se scurgeau, Lați devenea tot mai întunecat la obraz. Deși trenul pleca

¹ Concediu. (*germ.*)

devreme, Alexandru și Helena îl însoțiră la gară. La despărțire, Helena îl sărută de nenumărate ori, reluând sfaturile pe care i le tot repeta de câteva zile: să aibă grijă de el, să se păzească. „Apoi Dumnezeu știe ce va mai fi cu mine!” răspunse băiatul cu voce scăzută. Helena se necăji: „Doamne, Lați dragă, ce vorbe sunt astea? N-ai teamă, ajută Dumnezeu!” Vicarul îl strânse în brațe bărbătește: „Fiule”, îi spuse, „e lucru zadarnic să fugi din calea sorții, dar nici să îngenunchezi înaintea de a fi lovit nu e cuminte. Ține-ți cumpătul și poartă-ți de grijă!”

Cei doi soți își fluturară mâinile până trenul dispăru în zare. În drum spre casă se gândiră numai la băiat. Nu aveau să-l mai revadă niciodată.

IX

Prima scrisoare primită de la Lați, la 10 ianuarie, frânse inima Helenei. Scrisă în seara sosirii la Praga, era mai mult un strigăt de regret și de disperare: „Oare de ce a trebuit să cadă osânda tocmai asupra mea?” se tânguia el. „De ce mă aflu aici într-un capăt de țară, în timp ce colegii mei își văd liniștiți de învățătură? Cu ce sunt mai vinovat decât ei? E drept, în viață am săvârșit destule rele, dar totdeauna m-am căit și am căutat să mă plătesc... Până la Pesta tot cu lacrimi în ochi am stat... Doamne, ce bucurie nespusă ar fi să mă gădesc acasă printre voi! Dragii și iubiiții mei, Tată, Mamă, Mărioară, Viți și Sever, rugați-vă lui Dumnezeu pentru mine! Nu pot scrie mai mult, deoarece și rândurile astea tot ștergând lacrimile le scriu.”

Următoarele epistole îl arătară mai liniștit. Le descria traiul la Praga, amintea despre oamenii întâlniți și despre locurile văzute. Era încartiruit la Albrechtkaserne, la Școala de Cadeți sanitari de pe lângă al 51-lea regiment chezaro-crăiesc de infanterie. Instrucția începuse a doua zi după sosire și avea să se încheie în iunie. Atunci se va hotărî dacă va fi repartizat la vreun spital militar sau trimis într-o *Marschcompagnie* pe front. Prea puțini, adăuga el îndată, au norocul să rămână în țară.

Cei mai mulți iau drumul frontului. Într-o altă scrisoare se plângea de traiul din cazarmă și mai ales de mâncare. Dimineața căpătau cafea neagră (se înțelege, erzaț), la prânz o supă cu o bucată de carne (faimosul *gulyás* cazon), iar seara mămăligă sau fasole. „Să ferească Dumnezeu pe oricine de viptul acesta“, încheia el.

Pe la începutul lui martie îi vesti că a fost înaintat *Gefreiter*¹ și că peste alte două luni va ajunge *Feldwebel*², dacă va fi bine notat de superiori. Înaintea Paștelor primiră, în sfârșit, de la el o scrisoare senină. Se schimbaseră comandantul companiei a 11-a, din care făcea parte. În locul unui slovac ursuz și supărăcios, venise căpitanul Chirilă, român de prin părțile Dejului. De cum i-a auzit numele, i-a spus că-l cunoaște pe Alexandru și l-a rugat să-i trimită cele mai respectuoase salutări. „Oare n-ar vrea tatica să-i scrie două șire? Tare bine mi-ar prinde un pic de protecție din partea lui!“ Altă știre bună era învoirea pe care o căpătaseră de a locui și mânca în oraș. În cazarmă aveau obligația de a sta numai între șapte și cincisprezece. Se întreba însă dacă Alexandru i-ar putea da banii necesari, ținând seama de faptul că la Praga viața se scumpise nespus.

Vicarul scrisese căpitanului și adăugă la cele cincizeci de coroane lunare alte o sută cincizeci pentru plata locuinței și a mesei. Scăpat din cazarmă, Lați își schimbă dispoziția. Epistolele îi deveniră mai chibzuite și mai optimiste. Se gândea adeseori acasă: „Acuma când scriu, de bună seamă că Dumneavoastră ședeți în salon. Tatica răsfoiește gazeta, mama lucrează la *millieul* început înainte de Crăciun, Mărioara cetește vreun roman. Sever, studiază la el în chilie. Așa socotesc că face și Victor la Năsăud. Ce știți despre el?“

Teama stătea însă ascunsă în suflet, gata oricând să scoată capul. Ea răbufni pe la sfârșitul lui aprilie: „Ieri au luat dintre noi șase băieți mai de mult înrolați, dar care încă nu-și dobândiseră gradul de cadet. Azi au plecat pe front cu

¹ Caporal. (*germ.*)

² Plutonier. (*germ.*)

Marschcompagnie (cuvântul acesta îl scria întotdeauna cu o mână tremurătoare). Se zice că pe frontul rusesc sunt multe jertfe, iar sanitarii nu dovedesc cu lucrul. Săptămâna viitoare vom ști dacă nu ne ia și pe noi". Cerea să i se trimită o carte de rugăciuni românească și încheia implorându-i: „Rugați-vă pentru mine!”

După această scrisoare, urmă o pauză în corespondență. Cei de acasă se întrebau cu îngrijorare dacă nu cumva a pățit ceva. În sfârșit, primiră o carte poștală. Lași era internat într-un spital militar din Praga, grav bolnav, cu temperatură de 39 de grade, suspect de tifos. Se simțea din cale-afară de rău, în câteva zile slăbise îngrozitor, încât văzându-l cu siguranță nu l-ar fi recunoscut. Alte cărți poștale, aproape ilizibile, îl arătau ajuns la marginea disperării. Nu era una în care să nu le ceară tuturor și în special lui Alexandru să înalțe rugi fierbinți sau să slujească liturghii pentru însănătoșirea lui: „Rugați-vă bunului Dumnezeu pentru mine. Eu sunt în mâna Lui. El singur mă poate scăpa”. Sau: „Tată dragă, fă pentru mine o slujbă, tată dragă!” În loc să dea înapoi, boala progresează. Analizele de laborator confirmară tifosul. Panica îl cuprinse pe suferind: „Sunt disperat în cel mai mare grad”, le scrisese el, „mă cuget că aici îmi va fi mormântul. De voi muri cumva, aduceți-mi trupul acasă, ca să se odihnească printre voi, cei ce-mi sunteți dragi”.

Spre ușurarea tuturor, după două săptămâni de chinuri, starea i se îmbunătățește. Pe 26 mai, ziua lui de naștere, se întoarce la cazarmă. Luna petrecută în spital îl opri să se prezinte la examenul de cadet. Rămase aspirant, în timp ce colegii lui dobândiră gradul. Nu-și făcu inimă rea din această pricină, amânarea putând să se dovedească a fi în favoarea lui. Încercările prin care trecuse îl duseseră la o resemnare senină: „Eu sunt detot indiferent dacă voi fi împărțit la *Marschcompagnie* sau nu. Mă las în mâna lui Dumnezeu. *Fiat voluntas Sua!*¹ De merit să trăiesc, voi trăi, de nu, atunci întâmple-se voia Lui”.

¹ Facă-se voia Sa! (*lat.*)

Dorința de a trăi se arăta mai puternică decât gândul morții. În orele libere se întâlnea cu cunoscuți, stăteau de vorbă, mai beau un pahar de bere, jucau cărți. Într-una din scrisori, trimisă anume lui Alexandru, îi mărturisi că a făcut „o măgărie”: „M-am pus pe jucat cărți cu niște ofițeri și cadeți. Banii pe care îi aveam, 30 de coroane, i-am prăpădit în foarte scurtă vreme. Ispitit de partidă, am cerut de la un cadet cu împrumut 80 de coroane, pe care de asemenea le-am pierdut. Mă rog frumos a-mi ierta măgăria și a-mi trimite 80 de coroane până la 1 iulie, căci mi-am dat cuvântul de onoare și pot avea neplăceri”.

Pe Alexandru vestea risipirii banilor și a împrumutului necugetat îl mulțumi într-un fel. Ea dovedea că Lați și-a venit în fire și trăiește din nou cu adevărat. Hotărî totuși să fie necruțător. De trei ori își repetă băiatul apelul înainte ca tată-său să-i expedieze telegrafic, pe data de 30 iunie, suma cerută. Lasă-l să se sfarme un timp, că numai așa se va învăța minte.

Mandatul poștal nu-l mai găsi pe Lați la Praga, ci-l ajunse din urmă, șase zile mai târziu, la Baranowitsch, în Rusia. Pe ziua de 29 iunie fusese vărsat în *Marschcompagnie* și trimis pe frontul răsăritean. La numai câteva ceasuri după expedierea banilor, vicarul primi o telegramă din Praga: „*Morgen gehen wir schon ins Feld!* *Ladislaus*”.

Se gândi că numai din vina lui Lați nu și-a plătit la timp datoria și se amărî adânc.

X

În vremea aceasta, la Silvania viața își urma nesmintită cursul. Era, într-un fel, aceeași viață ca înainte și totuși alta. Trecuseră doi ani și mai bine de la începerea războiului și în oraș vânzoleala și nesiguranța nu-și aflau sfârșitul. Mereu se trezeau cu alte și alte trupe care poposeau o săptămână-două în drum spre frontul italian. Veștile rele nu conteneau: pe unul

¹ Mâine plecăm pe front. (*germ.*)

I-au luat la armată, altul a fost grav rănit, cutare a primit înștiințare că băiatul i-a căzut la Caporetto sau în Galiția. Din prăvălii lipseau tot mai des bunurile de primă necesitate. Prețurile crescuseră și de trei ori la unele mărfuri. Erai bucuros să cheltuiești oricât, numai să fi avut pe ce. Zahărul se dădea pe țidulă, câte 750 de grame de persoană, dar galben, nerafinat, încât nu-l puteai folosi decât la cafea. Helena devenea din ce în ce mai îngrijorată și se întreba unde vor ajunge. Alexandru, în schimb, privea lucrurile cu multă filosofie. Avea depuși la „Kereskedelmi Bank“ din Pesta 100000 de coroane, cu care voia s-o înzestreze pe Mărioara, când se va mărita, și, deosebit de aceștia, alți 80000, destui pentru a face față nevoilor. Strânse totuși și mai tare băierile pungii. Se uita acum de două ori la o coroană înainte de a o cheltui.

Pe lângă Lați, Alexandru și Helena își împărțeau grijile cu ceilalți trei copii. Mărioara se înapoiase din Austria în zilele tulburi din preajma izbucnirii războiului. Anii petrecuți la Frohsdorf, lângă Viena, în institutul călugărițelor franceze, o schimbaseră întrucâtva. În atmosfera austeră a pensionului (unde fetele se dezbrăcau separat și intrau în baie cu cămașa pe ele) devenise mai retrasă și mai tăcută. Se întoarse însă repede la vechiul ei fel de a fi. Vorbea perfect franțuzește și nemțește, cânta minunat la pian. Era o adevărată *demoiselle accomplie*¹, cum spuneau maicile. Numai în privința dansului nu prea strălucea. În ciuda staturii zvelte, se mișca greoi, fără grație. „*Vous dansez comme une laplandaise*“², o rezecea profesoara de dans, făcând aluzie la țopăielile unei trupe de laponi care dăduse o reprezentație la pension. Chiar așa, se ducea des la baluri și avea destul succes. Apărură primii pretendenți: un avocat, un teolog absolut și un ofițer. Ea îi respinse unul după altul. Întrebați, părinții încuviințară. Era tânără, abia împlinise nouăsprezece ani. Timp avea destul, se vor mai ivi candidați la mâna ei. Veselă din fire, mai înviora

¹ Domnișoară desăvârșită. (*franc.*)

² Dansezi ca o laponă. (*franc.*)

atmosfera din casă. Cânta la pian, îl învăța franțuzește pe Sever și citea tocmai acele cărți care-i fuseseră interzise la Frohsdorf, adică romanele de dragoste ale lui Ohnet, Courts-Mahler și Marlitt.

Victor studia din 1913 la liceul grăniceresc din Năsăud, așa că îl vedeau numai în vacanțe. Învăța, ca de obicei, cu sârguință, dar fără rezultate deosebite. La fine de an, pe testimoniul său stătea scris că a fost clasificat al cincilea sau al șaptelea din cei treizeci ori patruzeci de elevi ai clasei. Locuia în gazdă la directorul liceului, Ioachim Henția, fiul lui Gregoriu, văr bun cu Alexandru. Profesor renumit prin aplicație și severitate, își ținea nepotul mai strâns decât ar fi fost necesar. Băiatul se găsea acum în ultima clasă liceală, iar în vară urma să-și dea examenul de maturitate. Ca aspect fizic, nu mai semăna cu cel ce fusese până nu de mult. Crescuse, se luminase la chip, trăsăturile-i erau mai drepte. Făgăduia să ajungă un bărbat frumos. Își cam dădea de pe acum aere și-i plăcea să se poarte ca un om mare. Purta gulere tari, manșete de celuloid și cravate de mătase în dungii. Din câte aflase Helena de la cunoștințele din Năsăud, începuse deja să facă curte unor fete de vârsta lui.

De unde scotea banii pentru gulere, manșete și cravate, n-ar fi putut spune nici ea, nici Alexandru. Cunoscându-și tatăl, băiatul nu repetă greșeala lui Lați de a-i cere parale. Își chivernisi la sânge pușinii bani de cheltuială, vânzându vechile manuale și se angajă să mediteze la latină un elev din clasa a treia. Cei de acasă își cam făcură griji în privința lui, mai ales de când Ioachim, ales deputat în Parlament, lipsea mult de acasă. Dar se îngrijiră degeaba, căci Victor își văzu serios de treabă. În fond, rămăsese același: ascuns din fire, bănuitor și foarte tăcut. De Paști, Alexandru îl întrebă spre ce carieră îl îndeamnă inima să se îndrepte. După o pauză de gândire, răspunse cu jumătate de gură: „Spre iure“.

Bătăi de cap avură, în schimb, cu Sever, mezinul. Acesta studia la liceul minoriților din Silvania, cu succes deosebit.

Deși român, era mereu încununat întâiul în clasă. Din păcate, crescuse cam iute și avea sănătatea șubredă. În clasa a patra, spre sfârșitul toamnei, răci la vârful plămânului stâng. Doctorii se temură de un infiltrat tuberculos și-l opriră să meargă la școală. Până la urmă scăpă teafăr, dar trebui să repete clasa. Cam tot atunci, căzu sub înrâurirea părintelui Borbély, profesorul de filosofie, un călugăr evlavios, aplecat spre misticism. În scurtă vreme, acesta îi deveni duhovnic. Ascultându-i orbește îndemnurile, Sever începu să ia parte zilnic la misa de dimineață din capela liceului și să se împărtășească săptămânal. Scrupulos din fire, temându-se veșnic să nu săvârșească vreun păcat sau să nu-l uite cumva la spovadă, se tortura în fiecare sâmbătă cu „Oglinda conștiinței”, pe care o citea și o răscitea până se tulbura de-a binelea. Foarte adesea era găsit în camera lui, îngenuncheat înaintea icoanelor, cu obrazul ascuns în palme.

Spre deosebire de Helena, Alexandru n-avea nimic împotriva ca un copil al său să asculte liturgia latină sau să aibă drept confesor un călugăr romano-catolic. Indiferent de rit, erau cu toții catolici, iar el ascultase destule mise la Teologia din Pesta. Dar nu i se părea firesc ca un băiat aflat în pragul tinereții să se depărteze de viață, pradă crizelor de misticism. Îl informă pe directorul Kövári, un franciscan original, tobă de carte, mare iubitor al lui Bacchus, cu care se împrietenise. Miska-bácsi (așa îi spunea întreg orașul) îi împărtăși părerile, dar se eschivă să intervină în vreun fel, invocând unele neînțelegeri cu profesorul de filosofie.

În primăvara anului 1917 se petrecu cu Sever ceva de neînțeles, de o gravitate ce nu scăpă ochilor părintești. De la o zi la alta, își pierdu pofta de mâncare, slăbi. Avea coșmaruri din care se trezea strigând, iar ochii-i erau roșii de plâns. Întrebat, tăgădui că i s-ar fi întâmplat ceva. De data aceasta, directorul Kövári îi spuse vicarului: „Trimite-l duminică să se spovedească la mine!” Cu dezlegare de la superiori și sub garanția celei mai adânci discreții, Miska-bácsi îi dezvălui

lui Alexandru taina lui Sever. Doi colegi de clasă îl duseseră într-o casă deocheată de pe Măgură și-l încredințaseră uneia dintre pensionare. După părerea lui, băiatul nu era vinovat. Ar fi fost totuși bine dacă din toamnă și-ar fi continuat studiile la alt liceu, departe de colegii netrebnci și de influența părintelui Borbély.

XI

Cât timp Lați se aflase la Praga, chiar în chinurile bolii, Helena își păstrase stăpânirea de sine. De cum citi cuvintele telegramei, teama se cuibări în suflet și n-o mai părăsi. De dimineața până seara, gândul i se întorcea fără răgaz la cel expus veșnicei primejdii a morții. Se ruga des la icoana Maicii Sfinte, cu rozarul petrecut printre degete și-l îndemna pe Alexandru să slujească câte o liturghie lui Dumnezeu în favoarea lui Lați.

Drumul spre front al celei de a 11-a companii a regimentului 51 de infanterie ținu nouă zile încheiate, din care șase le făcură cu trenul, iar trei pe jos. În sfârșit, ajunseră pe linia de bătaie, în Polonia rusească, dincolo de Baranowitsch. Scrisorile pe care le primeau cei de acasă oglindeau resemnarea senină din ultimele săptămâni premergătoare plecării. Situația frontului în momentul sosirii lui Lați era staționară. Ambele armate se îngropaseră în tranșee, la trei kilometri una de alta, având în spate tunurile. Războiul se reducea la dueluri de artilerie și la hărțuieli între patrule. Lați se obișnuia repede cu țacănitul mitralierelor și cu bubuitul tunurilor. „Rușii dau din când în când cu șrapnele”, scria el, „dar nu-i primejdie, căci de îndată ce auzim bubuitura ne băgăm în tranșee, unde nu ne ajung schijele”. Nu se plângea de mâncare, deși numai bună nu putea fi, în schimb era nemulțumit de felul cum locuiește. Împreună cu doi camarazi, Cotârlă și Avram, împărțeau un bordei subpământean sau *Deckung*, cum i se spunea. „În *Deckung* e tare puțin loc. Abia dacă încap o sobă,

un prici, o masă, un scaun și o bancă. E mai rău ca într-o celulă de închisoare.”

Pe data de 30 iulie le scrise că a fost înaintat cadet, că poartă haine și cizme ofițerești și are dreptul la *Deckung* separat. Primise tocmai un pachet de acasă și-i mulțumea din inimă mamei sale: „Eu, grație Atotputernicului, sunt bine și întreg. Rog pe Mama să nu fie neliniștită, pentru că bunul Dumnezeu mă va feri de rău”. În *post-scriptum* cerea să i se trimită cărți poștale, lumânări pentru bordei și mai ales tainul lui de țigări (care ajunsese la 200 de bucăți pe săptămână).

Pe la jumătatea lui august, Helena răsuflă ușurată: compania lui Lați fusese trecută în rezervă pentru două săptămâni, într-un sătuc aflat la opt kilometri de front. Curios, dar în loc să se liniștească, Lați deveni mai nervos. Se plângea că nu-i sunt de-ajuns țigările și ruga să i se scrie mai des. Câte patru mâini să fi avut cei din Silvania și încă n-ar fi dovedit să-i răspundă. Erau zile când primeau și trei cărți poștale militare, roze-cărămizii, care se vindeau la prețul simbolic de un filer. Aceleași lucruri spuse cu aceleași cuvinte se repetau în câte două misive. Se vedea limpede că e neliniștit și umple dosul cărților poștale numai ca să nu stea locului. În 4 septembrie îi anunță că în cel mai scurt timp, poate chiar a doua zi, se vor întoarce pe poziție. „Mă înapoiez pe câmpul de luptă fără frică, cu gândul puternic că Dumnezeu ne-a făurit tuturor soarta de care suntem vrednici”. Pe margine, ca o recomandare târzie, dar stăruitoare, stătea scris: „Rugați-vă pentru mine!”

A fost ultima știre primită de la el. O săptămână încheiată așteptară în zadar venirea poștaşului, care nu de mult le aducea și câte două-trei corespondențe pe zi. Helena se posomorî toată: ce să însemne tăcerea aceasta după puhoiul de scrisori și cărți poștale? Însuși Alexandru încruntă sprâncenele. Citise în ziare că rușii s-au pus în mișcare pe toată linia frontului, ca să sprijine trupele aflate într-o înclăstare pe viață și pe moarte în sudul Moldovei.

Înștiințarea oficială despre moartea lui Lați sosi în dimineața de 15 septembrie, a doua zi după praznicul Sfintei Cruci. De cum zări plicul alb-cenușiu cu titulatura Ministerului de Război, secretarul Flonta pricepu că s-a întâmplat ceva cu băiatul mai mare al vicarului. Depuse de aceea scrisoarea pe birou și se grăbi să iasă din încăpere. Minute în șir, Alexandru stătu ca împietrit cu adresa în mână. O cută nu i se mișca pe față, pleoapele își încetaseră bătaia. Numai pielița obrazului i se gălbenise ca ceara.

Lăsând scrisoarea, trecu dincolo în locuința vicarială. Helena era în salon, cu lucrul de mână în poale. Pocnetul ușii o făcu să tresară speriată. A fost destul să-și vadă bărbatul ca să înțeleagă ce s-a întâmplat. „Dragă Elenuță“, o vesti Alexandru, abia izbutind să se stăpânească, „află că fiul nostru Vasile a căzut în luptă!“. Helena încuviință încetitor cu capul, apoi își acoperi fața cu palmele. „Am știut de mult“, murmură ea, „și-am tot așteptat înștiințarea“. O podidură curând lacrimile: „Lați, dragul și scumpul meu Lați“, suspină ea, „de ce ne-ai părăsit?“

Plânse domol, cu mâna la ochi, ușurându-și sufletul. Apoi, din senin, se ridică în picioare, cu fața înăsprită de spaimă. „Victor!“ strigă ea, cu un accent deznădăjduit în voce. „Sfinte Dumnezeule! Victor!“ La început, vicarul nu pricepu nimic. Trebui ca Helena să-și reia țipetele îngrozite ca să-și dea seama. „Fă ce știi“, se înverșună ea, „dar pe el nu-l dau! Cu unghiile îl voi apăra! Unul a fost destul!“

Oricât de mare le-a fost durerea, au suportat-o amândoi în tăcere. Alexandru se închise în sine și se chinui în singurătate. Ca să nu-l amărăscă și mai mult, Helena plângea prin unghere. Vreme de șase săptămâni, potrivit datinii, păstrară dolii adânc, nu ieșiră și nici nu primiră vizite. Zeci și zeci de scrisori de compătimire sosiră de pretutideni. Helena le parcurse indiferentă. Când citi cuvintele tatălui ei: „moartea lui Lați e un semn al iubirii lui Dumnezeu față de voi, pentru că El îi cercetează cu năcazuri numai pe cei pe care-i iubește“, avu un zâmbet ciudat.

La sorocul rânduitor, slujiră parastasul de patruzeci de zile pentru odihna sufletului celui răposat. O mare mulțime de localnici ținu să fie alături de ei în împrejurarea aceea jalnică. Între timp le sosi o epistolă din partea lui Silviu Cotârlă, camaradul lui Lați. Fiul lor murise de schija unui șrapnel în ziua de 6 septembrie, la orele 10 dimineața, în timpul unui bombardament de artilerie. Ieșiseră din *Deckung* să fumeze o țigară. Schija îi retezase gâtul; în numai câteva clipe își găsise sfârșitul. Era înmormântat în satul Karcziewa, aproape de localitatea Nowoj Swieth, unde căzuse. În scurtă vreme primiră prin grija căpitanului Nistor, preotul român al regimentului, obiectele personale ale lui Lați, împreună cu o fotografie a mormântului.

Potrivit dorinței băiatului, Alexandru se adresă întreprinderii de pompe funebre Gábor și fiii din Pesta pentru a-i aduce în țară rămășițele pământești. Primiră răspuns afirmativ, laolaltă cu un deviz în valoare de 3500 de coroane. Din păcate, operația se putea face numai la iarnă, întrucât autoritățile nu admiteau exhumările pe timp călduros. Curând după aceea Karcziewa căzu în mâinile rușilor, așa că proiectul trebui amânat pentru mai târziu.

La câteva zile după aflarea veștii despre moartea lui Lați, Alexandru îl chemă la sine pe Victor. De față cu Helena îl vesti că a hotărât să-l înscrie în anul întâi la Teologia din Gherla. „Când se va sfârși războiul, vei face ce vei voi. Anii de la Teologie se socotesc ca frecvență universitară”, încheie el. „Va fi așa cum spune Tatica”, răspunse cuminte băiatul, care pricepuse îndată gândul ascuns al părinților.

La 1 octombrie Victor plecă la Gherla. Cu două săptămâni mai devreme îi părăsise Sever, înscris la liceul Széchényi din Arad. Alexandru și Helena rămaseră în Silvania numai cu Mărioara.

Epilogul evenimentelor legate de moartea lui Lați avu loc în preajma Crăciunului. Un mic pachet sosi din Budapesta pe adresa lui Alexandru. În el se găsea o cutiuță îmbrăcată în

piele și un brevet. Pentru vitejie și spirit de sacrificiu, se conferea *post-mortem* cadetului sanitar Hencze László medalia de argint clasa I. Alexandru privi vreme îndelungată decorația legată cu panglică de mătase albă. Apoi, fulgerător, scuipă apăsător pe chipul împăratului Francisc-Iosif și zvârli cutia, cu medalie cu tot, în lada de lemne de lângă sobă.

XII

Helena își reveni foarte greu din durere și nu mai fu niciodată aceeași ca mai înainte. O supărătoare stare de nervi o ținea într-o veșnică încordare. Ea, care iubise atât convenirile de societate, fugea acum de ele. Nu ieșea din casă decât în caz de strictă nevoie. Vuietul și agitația străzii îi dădeau o sfârșeală vecină cu leșinul. O teamă nelămurită îi măcina sufletul. De pe o zi pe alta deveni econoamă din cale-afară, chiar zgârcită. Ofta după fiecare coajă de pâine și după fiecare zdreanță azvârlită. Se uita strâmb la servitoare, bănuindu-le că fură. Banii mărunți de cheltuială îi strângea țărănește într-un colț de batistă, cu noduri grozave pe care abia reușea să le dezlege. Închidea de câte zece ori dulapurile, iar cheile îi zornăiau neîncetat în buzunare.

O altă schimbare, observată de Alexandru, fu noua ei purtare față de cele sfinte: nu-și mai rostea rugăciunile rânduite, la biserică se ducea rar, iar de spovedit nu se spovedi nici măcar de Crăciun. Vicarul presupunea că moartea lui Lați îi zdruncinase credința. Pentru el lucrurile stăteau altfel: necredința e o închipuire, orice om, chiar acela ce se ține ateu, crede, în felul său, în Cel de Sus. Și-apoi ce avea a face credința în Dumnezeu cu accidentele firești ale existenței, cum ar fi moartea unei rude apropiate, a unui fiu? Recunoscu însă că nevastă-sa n-avea nevoie de dăscăleală și nu cuvintele îi vor înapoia credința pierdută. Se mulțumi să-i arate că necredința e lipsită de noimă și niciodată desăvârșită: „Noi nu ne putem despărți de Dumnezeu, pentru că trăim în El și

suntem una cu El. Gândește-te la vorbele mele, Elenuță dragă!“ Ea îi răspunse scurt: „Te înșeli, Alexandre, eu cred în Dumnezeu mai mult ca oricând, numai că n-am trebuință de el!“ Deoarece vicarul o privea mirat, adăugă: „Nu vreau să mai vorbim despre acestea. Fii fără grijă, mă voi purta de aici înainte ca o soție de cleric, cu respect pentru formele cerute. Nimeni nu va ști ce e în sufletul meu“.

Veștile primite de la cei doi feciori plecați la învățătură grăbiră vindecarea ei lăuntrică. Victor studia din greu pentru a nu face de rușine numele lui Alexandru tocmai la institutul unde fusese profesor. În mod neașteptat, progresele cele mai însemnate le dovedi la limba ebraică, materie ce umplea de groază pe teologii anului întâi. Sever, la rândul lui, se purta cu vrednicie. Locuia în gazdă la Aurel, cumnatul lui Iani Henția, om serios și cumpătat, avocat cu clientelă numeroasă. Din tonul scrisorilor se ghicea că se schimbase în bine. Le vorbea pe larg despre profesori și colegi și mai cu seamă despre unul dintre aceștia, Eugen Herlea. Fiind înscriși în catalog unul după altul, nimeriră în aceeași bancă și se împrieteniră. Amândoi învățau foarte bine. Dacă Sever se distingea la științele exacte, Herlea arăta mare aplicație la umanoare și îndeosebi la istorie.

De Paști, familia se reuni la Sylvania. Cu încuviințarea părinților, Sever îl aduse cu sine în vacanță pe noul său prieten. Eugen Herlea era un băiat scund, frumușel, îmbrăcat în haine mai sărăcuțe, dar foarte curate. Îi trebuiră câteva zile să se obișnuiască cu Hențeștii. Niciodată până atunci nu intrase într-o casă atât de mare și de bogată. Aici totul se făcea după anumite reguli, cu oarecare ceremonie. Se bătea la ușă înainte de a intra, copiii se ridicau în picioare în fața părinților și li se adresau la persoana a treia, ca și cum ar fi fost vorba de cineva absent, de pildă: „ce dorește mama?“ sau „tatica servește mâine liturgia?“ Cele două servitoare îi spuneau vicarului „Măria ta“, ca la episcopi. După ce se deprinse, deveni mai vorbăreț. Aflară de la el că e orfan de amândoi părinții, stinși

unul după altul la depărtare de câteva săptămâni în 1913. Tatăl său fusese preot undeva lângă Teiuș, înspre Munții Apuseni. Tot ca preot slujise și bunicu-său, fost în tinerețe vice-tribun al lui Avram Iancu. Avea familie numeroasă: opt frați, cinci băieți și trei fete. Ultimele două, încă copile, trăiau în casele unor frați ai mamei lor.

După zilele de răgaz și mulțumire de Paști, se reîntoarseră necazurile. În mai muri pe neașteptate Cori Nichita. Ce-i drept, trecuse prin multe încercări. În toamna lui 1916 vâna de aramă de la Plopiș secase peste noapte de parcă ar fi fost vrăjită. Cori nu s-a dat bătut. A zis că vâna cea minunată numai s-a ascuns și că o dibuiește el. S-a apucat să spargă cu îndărătnicie stânca stearpă a muntelui. Curând n-a mai avut bani și s-a împrumutat. Când să-i dea înapoi, n-a avut ce. A trebuit să vândă pe un preț de nimic mina, casa din Sylvania și pământul primit ca zestre de Augusta. Le-a rămas casa din Plopiș cu trezeci de iugăre de pământ. Cori s-a supărat foarte tare și într-o zi a căzut mort la „Alagút”, în timp ce-și bea cafeaua. Augusta s-a trezit singură-singurică, având să crească patru copii, un băiat și trei fete.

Nu mult după aceea primiră telegramă de la Gherla: se stinsese în grele suferințe Iuliu, fratele mai mare al Helenei. După retragerea din avocatură, în 1910, boala de sânge progresase neîncetat. Toate încercările doctorilor, injecțiile, băile, medicamentele, se dovediră neputincioase să-i oprească înaintarea. Ultimele luni le trăi pe altă lume, aproape nebun, scoțând țipete groaznice și rupându-și hainele de pe el.

Pe catafalc, Helena nu-l recunoscuse, într-atâta părea de schimbat. Să nu fi văzut în preajmă pe ai săi, ar fi crezut că a nimerit lângă sicriul unui străin. „Încă unul”, își zise ea, fără a-și face cruce, „și secerișul abia a început”. Nu-și rosti bine gândul, că se simți străbătută de un fior. „Ce ai?” o întrebă tatăl ei, canonicul. „Nimic”, răspunse ea. „M-a cam tras pe tren venind înapoi”.

XIII

Încă din primele luni ale anului 1918 se vădi pentru toată lumea că sfârșitul războiului se apropie cu pași mari. Cele două tabere potrivnice își cheltuiau ultimele puteri în încleștarea ce ținea de patru ani. Tot mai puțini erau aceia care credeau că monarhia va ieși biruitoare, în ciuda faptului că pe frontul rusesc luptele încetaseră, iar în Italia trupele împăratului mai câștigau câte o bătălie fără însemnătate. Prețurile urcau nebunește, coroana își pierdea pe zi ce trece valoarea. Alexandru descoperi că din economiile depuse la „Kereskedelmi Bank“, aproape două sute de mii, s-a ales praful. Sfătuit de avocatul Keller, îi retrase de la bancă. Din tot bănetul acela, care i-ar fi ajuns în 1914 pentru o moșie de o sută de iugăre, cumpără o tabacheră de aur, de un sfert de kilogram, și treizeci de monede de douăzeci de coroane, de asemenea de aur. Decât nimic, mai bine oricât de puțin.

Pe la mijlocul lui august, Luliu Rațiu primi ordin de demobilizare. Primul lui drum a fost la Mărăcini, să-și vadă mama. A doua zi după sosire, trimise după Alexandru. Îl primi tot în biroul Secession din stejar afumat. Numai patru ani se scurseseră de la ultima lor întâlnire și câte nu se petrecuseră în viețile lor! Rațiu îi vorbi pe larg despre situația disperată de pe frontul italian, unde numai printr-o minune trupele austro-ungare mai rămâneau pe poziții și nu se împrăștiau. După eșecul ofensivei nemțești asupra Parisului, înțelese până și cel mai fanatic susținător al Puterilor Centrale că lupta e pierdută. „Și ce crezi că va urma acum?“ îl întrebă Alexandru. „Sfârșitul războiului și desfacerea în bucăți a imperiului“, răspunse pe un ton categoric Rațiu. „A sosit ceasul nostru, Alexandre, ceasul la care visăm de pe vremea tinereții. Până astăzi am stat în așteptare. Acum trebuie să ne arătăm hotărâți, altfel generațiile viitoare nu ne vor ierta nici în mormânt. Lunile următoare sunt decisive. Să ne mișcăm grabnic, fiecare în locul unde se află. Tu, ca vicar al Sălajului, ești în mod firesc capul naționalității

române din județ. la legătură, chiar de mâine, cu Rednic, deputatul nostru în parlament, cu Cosma din Silvania, cu Fărcaș din Jibou, cu fratele tău Iani și cu ceilalți frunțași ai partidului. Deosebit de aceștia, stai de vorbă cu cei patru protopopi și cu preoții din toate colțurile județului. Nu irosiți nici o clipă, pregătiți-vă ca la momentul propice să fiți gata”.

Evenimentele din toamnă dovediră cu prisosință că Rațiu avea dreptate. Pe la începutul lui octombrie, debandada se instalează în rândul trupelor din Italia. Grupuri-grupuri de soldați, mai ales cehi, români și croați, părăseau liniile de bătaie. Curând după aceea, imperiul austro-ungar acceptă condițiile de armistițiu. Ungurii se proclamă independenți, iar dualismul fu abrogat. Între timp, românii ardeleni începură să se miște, potrivit instrucțiilor stabilite la ședința conducerii Partidului Național de la Oradea. La 18 octombrie se citi în Parlamentul din Pesta declarația prin care se afirma dreptul la neatârnamare al naționalității române din Transilvania și Ungaria.

Ca și celelalte orașe ardelenesti, Silvania era pradă unei agitații necurmate. Străzile mișunau de lume. Coloanele soldățești se retrăgeau în dezordine. De teama prădăciunilor, comercianții își închideau prăvăliile și își puneau la adăpost marfa, așteptând vremuri mai bune. Prizonierii italieni din lagărul de la Pericei umblau de capul lor prin oraș și umpleau cârciumile. Încăierările și focurile de armă ajunseră ceva obișnuit. Prin împrejurimi bântuiau cete înarmate de *rongyosgárda*¹, care terorizau populația românească. Se pornise și aici, ca pretutindeni, revoluția.

După ce se publică manifestul Consiliului Național Român, începu în întreg Sălajul constituirea consiliului județean și a consiliilor comunale. Consiliul județean redactă o proclamație, semnată de Virgil Rednic și de Ioan Henția, care se răspândește până în cel mai mărunț sat sălăjean. Pe la mijlocul lui noiembrie, ungurii făcură o ultimă încercare de a-și menține

¹ Literal: gardă zdrențăroasă. (*magh.*)

stăpânirea în Ardeal. La tratativele de la Arad, ministrul Jászi făgădui marea și sarea numai să-i convingă pe fruntașii românilor să respecte unirea cu Ungaria. Ademeniți de propunerile aurite, unii șovăiau. Atunci ministrul ungar îi întrebă: „Ce doresc în definitiv românii?” Cuvintele răspicate rostite de Rațiu: *Teljes elszakadás!*¹ puseră capăt convorbirilor.

Alexandru a fost unul dintre deputații aleși să reprezinte Sălajul la adunarea de la Alba Iulia, convocată pentru 1 decembrie. Înarmați cu credenționale, sălăjenii porniră din Zalău cu două zile mai devreme, în 29 noiembrie, pe o vreme rece și ploioasă. Cu trenurile de atunci știai când pleci, nu și când ajungi la destinație. Bine făcură, deoarece drumul ținu douăzeci și patru de ore încheiate. Călătoriră în vagoane neîncălzite, cu culoarele înțesate. Lumea se urcase până pe acoperișuri. De la Cluj, n-au avut nici măcar geamuri la compartimente. Noroc cu părintele Pârvu, protopopul Tășnadului, care luase cu sine o damigeană de zece litri. Mai gustară câte un pahar de vin și se încălziră. Trenul era plin cu soldați demobilizați, cu orașeni speriați, cu țărani. Prin stații, puhoai de oameni, vagoane luate cu asalt, țipete, înjurături.

În gara Teiuș se treziră cu un ofițer însoțit de zece soldați, care striga în gura mare cum că toți delegații români la adunarea de la Alba Iulia să coboare din vagoane. Erau vreo optzeci, din Bihor, Sălaj și Sătmăr, cu toții neliniștiți de porunca neașteptată. Un maior ungar, în dolman îmblănit, cu o cravașă în mână, apăru pe peron. Mușcându-și nervos mustața cărunță, tăiată scurt, îi numi trădători perfizi de patrie (*aljas hazaárulók*) și-i declară arestați. După un moment de uluială, Iani Henția îl simți pe frate-său mișcându-se lângă el. Cu gesturi chibzuite, fără trufie, Alexandru se opri în fața ofițerului: „Domnule maior”, i se adresă el cu vocea răspicată, „îmi permit să vă atrag atenția că arestându-ne vă asumați o foarte mare răspundere. Noi călătorim cu încuviințarea guvernului maghiar. Într-un ceas, vestea deținerii noastre va ajunge la Alba Iulia,

¹ Separare totală. (*magh.*)

unde se află adunați mii de oameni, printre care destui ofițeri și soldați. Eu vă înțeleg și vă respect decepția, domnule maior, dar nimeni și nimic pe lume nu poate opri acum schimbarea ce se pregătește. Dați, vă rog, ordin să ne putem continua drumul!" Maiorul îl privi lung pe Alexandru, bătându-și întruna cravașa de palmă. „*Micsoda pimaszság!*!" exclamă el și făcu la stânga împrejur.

Peste o jumătate de ceas coborau în gara din Alba Iulia.

XIV

Zilele cât lipsi Alexandru, Helena le trăi într-o groază de nedescris. Singură, numai cu Mărioara, se simțea slabă și neocrotită. Grijile n-o lăsau în pace o clipă. Alexandru pe drum, expus primejdiilor, Sever la Arad, Victor la Cluj, unde-și trecea primele examene la Drept, pregătite pe subt ascuns în Seminarul din Gherla. Vestea întrunirii de la Alba Iulia făcu înconjurul orașului. Ungurii umblau mohorâți, românii nu cutezau să-și dea în vileag sentimentele.

Când se află că adunarea a hotărât unirea Ardealului cu România, bucuria oamenilor nu cunoscă margini. Se salutau pe stradă cu vorbele „Trăiască România Mare”, întocmai cum la Paști se întâmpinau spunându-și „Christos a înviat”. Ba Gyuri Pop din Uileac, zănatic și gură spartă, adăuga de fiecare dată, râzând bucuros: „... că și frica a fost mare!”

Nimeni nu bănuia că zilele de adevărată groază încă nu sosiseră. Pe la prânz, cinci tineri cu sângele fierbinte, întovărășiți cu câțiva prizonieri italieni, dădură jos steagul unguresc de la primărie și-l arseră în Piața Sfintei Treimi. A doua zi orașul fu ocupat de un detașament de *rongyosgárda* și ținut sub teroare de dimineața până seara. Tinerii cu steagul s-au ascuns cum au știut, afară de unul pe care l-au prins și l-au împușcat. Totodată gardiștii au năvălit în lagărul de la Pericei,

¹ Ce obrăznicie! (*magh.*)

unde și-au descărcat armele la întâmplare, omorând o mulțime de prizonieri. Pe alți câțiva, întâlniți prin oraș, i-au hăituit fără milă pe ulicioarele de pe Măgură.

Întreaga zi Helena rămase în salon cu Mărioara, așteptându-se la o nenorocire. Cunoștea că ungurii sunt răzibunători și nu iartă. De săptămâni, Rengö Árpád, șeful gardiștilor, se lăuda că așteaptă numai ceasul potrivit ca să dea năvală asupra Silvaniei și să stârpească ultima sămânță de valah. Slujnicele, de curând tocmite, amândouă unguroaice, şușoteau neîncetat la bucătărie și se uitau chiorâș la ele.

Așa pe la trei se auziră bătăi puternice în poarta casei. Strigăte amenințătoare și pocnete de armă răsunau prin apropiere. Cu inima cât un purice, Helena privi pe fereastră. La poartă, un italian mărunț și negricios, tuns chilug, cu capul ca o minge. Bătea din răputeri, scăldat în sudorile morții, cerând adăpost. A-i da drumul ar fi însemnat sinucidere curată. Servitoarele și vecinii ar fi trădat-o și ar fi fost vai și amar de capul lor. Se ascunse într-un colț, cu degetele înfundate în urechi. Chiar și așa auzi focul de pușcă. Când se apropie din nou de fereastră, doi gardiști cât muntele trăgeau de câte un picior trupul celui ucis cu puțin înaintea.

Alexandru sosi în seara zilei de 4 decembrie. De cum îl zări în pragul ușii, pricepu că s-a întâmplat ceva grav. „Dar cu tine ce-i, pentru Dumnezeu?” îl întâmpină ea. Ardea ca pojarul și-i clănțăneau dinții în gură de nu putea scoate o vorbă. Îl culcă îndată, doftoricindu-l cum știa mai bine, doar i-a mai scădea febra. Dar Alexandru dârdâia strașnic de sub plăpumile cu care-l învelise. Catarul spaniol îl ținu o săptămână între viață și moarte. Erau seri când temperatura îi urca peste 40 de grade. Încet, se făcu bine. Convalescența fu lungă și anevoioasă.

În preajma Crăciunului, când se așteptau mai puțin, urină sânge și se plânse de dureri deasupra șalelor. „*Hevény vesegyúladás!*” diagnostică doctorul Szaplanczai, adăugând îndată că inflamarea acută a rinichilor, adică nefrita, e o boală

care se vindecă fără urme dacă e tratată corespunzător. Alexandru se dădu jos din pat după Anul Nou, slab ca o frunză și parcă schimbat. Vorbea și mai puțin, iar colțul gurii i se strâmba câteodată, ca și când l-ar fi cuprins dezgustul.

Pe la 15 ianuarie se află pozitiv că trupele românești au intrat în Cluj și se îndreaptă spre Huedin și Ciucea. Asta însemna că în două-trei zile cel mult vor sosi în Silvania. Se alcătui îndată un comitet de primire, prezidat de avocatul Tarția, care îndeplinea, provizoriu, funcția de primar. Un arc de triumf împodobit cu cetină de brad fu ridicat în dreptul Băncii Statului, precum și o mică tribună pentru notabilități. Programul, frumos tipărit, prevedea întâmpinarea solemnă a armatei cu pâine și sare, defilarea trupelor, *Te Deum* în biserica vicarială și un prânz de binevenire oferit ofițerilor.

Trupele românești, aparținând regimentului 15 infanterie din Calafat, străbătură orașul gătit cu steaguri tricolore, în strigătele sutelor și sutelor de români ieșiți cu mic – cu mare să le întâmpine. Oricât ar fi dorit, Alexandru nu putu lua parte la ceremonii. Părăsi totuși fotoliul și urmări de la fereastră perindarea soldaților. Cu două luni înainte poate că ar fi plâns. Acum privea nepăsător la militarii îmbrăcați în uniforme străine, cu bocanci negri și moletiere strânse pe picior, așteptați de amar de ani ca niște mântuitori, și nu-i venea să creadă că a apucat ziua aceea.

După trecerea ultimului soldat, se înapoie la loc. Cum stătea rezemat de spătarul înalt, cu mâinile lăsate pe brațele fotoliului, înțelese cauza întunecării sale de adineaori. Simțise apropiindu-se vremea când avea să-și plătească și el datoriile, atât pe ale sale, cât și pe cele lăsate de alții în seama lui.

PARTEA ÎNTÂI

I

Cufundată în fotoliul de lângă sobă, cu șalul pe umeri, Helena urmărea încordată amestecul de voci din stradă. Își aștepta bărbatul care se întorcea de la București, unde luase parte la dezbaterile Senatului. Todor, vizitiul, aștepta la gară de la șapte. Acum se apropia de nouă, iar întârzierea începea s-o neliniștească.

Zvonul de voci se scurse pe sub ferestrele salonului. Helena își reluă lucrul. Nu-i făcea cine știe ce plăcere să croșeteze, dar îi părea bine că are ceva de treabă și nu șade de pomană. Ca întotdeauna când voia să-și umple cu ceva timpul, scosese din dulap marele *milieu* de dantelă început în timpul războiului. Degetele i se mișcau harnice, în vreme ce în coșulețul de nuiete cu mâner de argint ghemul de ață se depăna încetișor. Cu toate că se aflau în aprilie, focul pâlpâia în soba de teracotă albă. În aerul dezmoțit din încăperea, mirosul de lemn ars se amesteca cu aroma leșinată a cerei de lustruit podelele. Curățenia cea mare de Paști se încheiase în ajun.

Cuprinsă de frigurile așteptării, Helena se simțea singură și neocrotită. Și era într-adevăr singură. Sever, care-și isprăvea ultima clasă liceală la Arad, sosea a doua zi, Mărioara plecase în oșpeție la Zalău, poftită de vară-sa Jenny, măritată anul trecut cu un căpitan din Regat, Lucescu. Singur Victor era acasă. Dar cu el sau fără, același lucru. Mare minune dacă ar fi schimbat zece vorbe împreună. De când își luase slujbă la primărie, abia-l mai vedea. Lasă-l mai bine să studieze în odaia lui, că nu peste mult îl așteaptă o încercare grea, doctoratul. Mai rămâneau, firește, „cele de afară”, adică slujnicele. Ele nu intrau la socoteală sau intrau tocmai pe dos. De nu-ți erau dușmane, te puteai socoti fericit.

Orologiul din prânzitor sună ora. Helena tresări, apoi numără una după alta cele nouă bătăi. Nouă și Alexandru încă n-a sosit! Numai să nu i se fi întâmplat ceva!

Își strânse șalul pe umeri și oftă. Doi ani și jumătate trecuseră de la încheierea războiului și de-atunci numai griji și necazuri. Nimic nu arăta că lucrurile ar fi reintrat în vechea lor matcă. Era o scumpete de nedescris, banii își pierdeau valoarea, trenurile umblau de capul lor. Pacea se încheiase, ce-i drept, dar zilnic citeai prin gazete despre revoluții și atentate. Nu aruncase oare o bombă în Senat jidovul acela blestemat, Goldstein, de omorâse doi vlădici și un ministru? Alexandru stătea de vorbă cu bietul episcop Dimitrie Radu, când a explodat bomba. O schijă i-a sfâșiat pielea frunții, lăsându-i un semn ca o dungă subțire, care se făcea vânat ori de câte ori mânca prea mult sau își ieșea din fire.

Dar acum a venit timpul ca lumea să se împace cu ea însăși și să-și găsească astâmpărul. La drept vorbind, ei, Hențestii, aveau mai mult ca oricine nevoie de liniște. Pentru a se bucura de ea, trebuiau să lucreze cu râvnă întâi de toate cu mintea, dar și cu alte mijloace. Cea mai de frunte năzuință a ei era să-l scape pe Alexandru de mandatul de senator, chiar înainte de 1923, când se dizolvau Camerele. Alexandru nici nu s-ar fi ales în 1919, dacă nu se ținea de capul său Iuliu Rațiu. Nimeni nu spune că senatoria are numai părți rele. Șezi la București în hoteluri scumpe, primești decorații, scrie despre tine în gazetă. Puțini știu însă cât de greu e să trăiești luni în șir printre străini, mai ales când nu ți se plătește decât jumătate din *congrua* vicarială și cată să te ajungi mai mult cu diurna de senator, mare, e adevărat, dar nu fără margini.

Cu privire la Alexandru, Helena nutrea planuri mari. În februarie murise canonicul Muste de la Gherla, în vârstă de 79 de ani. De îndată ce-a aflat, i-a scris tatălui ei, întrebându-l ce sorți de reușită avea Alexandru să ia locul celui răposat. Perspective erau, i-a răspuns bătrânul, vlădicul Bobb părea mai bine dispus în privința lui Alexandru, după opt ani de

despărțire. Canonicia ar fi însemnat și mutarea la Cluj, unde vechea episcopie a Gherlei urma să se instaleze în curând. Această mutare era visul secret al Helenei. Clujul era oraș mare, nu ca Silvania, cu altfel de viață și alți oameni. Victor ar fi intrat în biroul avocațial al lui Gusti. Cine știe dacă într-o bună zi, purtându-se cu vrednicie, n-ar fi ajuns stăpânul biroului. La rândul ei, Mărioara ar ieși mai des în lume, ar cunoaște tineri din familii bune, cu situații frumoase, și astfel logodna ei, în destule privințe nepotrivită, cu Valer Nilvan s-ar desface. Numai sănătatea lui Alexandru de s-ar îndrepta. La vechiul lui diabet se adăugase, după *influenza* din decembrie 1918, o boală de rinichi. N-ar strica să le meargă și lor măcar o dată bine, că ponoase au avut destule.

„Numai de-am avea un strop de noroc după atâtea încercări”, își zise ea, oftând din nou. „Dar astea sunt toate ale viitorului. Cine poate ști ce ne aduce ziua de mâine? Deocamdată să-i văd pe toți acasă!”

Ca un răspuns la frământările ei, se auzi soneria în antreu. „Doamne, doară n-o fi Alexandru?” sări ea speriată. Furată de gânduri, nu auzise trăsura.

– Bine că te-a adus Dumnezeu! izbucni ea, îmbrățișându-l cu căldură. De la șapte ceasuri te tot aștept! Tare m-am îngrijit!

Nu se văzuseră din ianuarie. Cu un an în urmă, Helena îl vizitase la București. Acum, în puterea unei ierni aprige, lungită până spre Bunavestire, i-a lipsit curajul să se arunce pe drumuri întroienite până în celălalt capăt al țării.

În timp ce se spăla în odaia de baie, Alexandru o lămurii că a plecat cu întârziere din Cluj și apoi a mai avut de așteptat, Dumnezeu știe de ce, în Dej și în Jibou.

– Acum poștește la masă, că vei fi flămând după atâtea ceasuri de călătorie, zise ea, de îndată ce Alexandru isprăvi spălătul.

– Apoi mje nu prea mi-e foame, mărturisi el cu voce șovăitoare. Mai bucuros aș bea un ceai, că tare m-a pătruns frigul.

– Nu se poate, trebuie să guști ceva, se împotrivi Helena, urmându-l în prânzitor. Privit în lumina candelabrului de bronz

roșcat cu trei brațe, bărbatul ei i se păru palid și slăbit. Ori nu te simțești bine?

– Ba mă simțesc, răspuse Alexandru, numai că sunt peste măsură de ostenit.

Pe un colț al mesei din prânzitor, așternut cu o față albă, se găseau două pahare, tacâmuri, o carafă de vin, alta de apă și două farfurii, dintre care una *scufundoasă*, pentru supă. Helena mâncase după obicei la șapte. Alexandru își așezase șervetul în despicătura vestei preoțești și se pregătea să mănânce, când în ușa dinspre dormitor se ivi Victor.

– Îmi cer iertare că vin așa de târziu, se scuză el. Sper că tatica a călătorit bine.

– Ba chiar deloc, îl vesti tatăl său cu vocea moale.

Câteva clipe cei doi se priviră stăruitor în ochi. Cum se întâmpla mai întotdeauna, Victor schimbă privirea. Tatăl său îi întinse dreapta, iar băiatul își lipi buzele de ea, aplecându-se din mijloc.

– Tu cum te mai lauzi? îl întrebă Alexandru, începând să mănânce.

– Mulțumesc, bine, răspuse feciorul, cu studiatul și cu celelalte. Știe tatica.

Se lăsă un moment de liniște. De obicei, nici tatălui, nici fiului nu le păsa de asemenea pauze, căci știau prețui tăcerea. De astădată se simțeau amândoi stingheriți.

– Apoi eu mă duc, grai într-un târziu Victor. Mai am de studiat.

Alexandru continuă să mănânce în tăcere, ca și cum nici n-ar fi băgat de seamă că băiatul s-a retras. Și totuși plecarea lui îl contraria și îl nemulțumea, mai ales pentru că nu-i înțelega rostul.

– Ce novitale aduci din București? îl iscodi Helena, mai mult pentru a dezmorți atmosfera. Îmi închipui că ai o cronică de făcut!

Ca de obicei, cronica lui Alexandru fu scurtă. Ședințele Senatului erau lungi și plictisitoare. El se duce regulat, mulți însă nu dădeau cu zilele, afară de cazurile când disciplina de

partid o impunea. Vremea floricelelor retorice trecuse, acum senatorii se sfâșiau între ei și nu o dată se împrășcau cu noroi. În rest, a primit *Coroana României* în grad de comandor, în februarie a fost poftit la un bal mare la Palat, la care au luat parte regele și regina, s-a mai dus în câteva seri la Teatrul Național, unde a văzut-o pe Mărioara Ventura, bună actriță, dar nu de talia Bârseascăi, admirată de ei la *Burgtheater* în Viena, prin 1910.

– Dar voi? se interesă el, încheind darea de seamă.

– Apoi, mie mi-a fost tare urât iarna asta, după ce ați plecat tu și cu Sever, se plânse Helena, strângând marginile șalului. A fost frig și umezeală, iar în martie Crasna a *exundat*. Noroc că n-a stricat decât câteva case în jurul abatorului. Dar despre toate astea ți-am scris. Mărioara e la Zalău, chemată de vară-sa, Jenny. Se întoarce duminică sau luni. A fost cam bolnăvicioasă la sfârșitul iernii. A tot durut-o capul și a pătimit de *aranyér*¹.

– Dar Sever? N-am primit decât o epistolă de la el.

– E bine, numai că din cale-afară ocupat cu studiatul. A scăpat fără boală iarna asta, adevărată minune. Cu școala merge așa cum ne-a deprins, adică foarte bine.

Alexandru clătină capul în semn de încuviințare și așeză tacâmurile pe suportul de argint.

– Nu bei un pahar de vin? E din cel bun al lui Kraft.

Vicarul zâmbi cu îngăduință. Helena înțelegea greu că el e bolnav și are o dietă de ținut.

– Știi ce? Toarnă-mi unul. Vorba neamțului: *Einmal ist keinmal*². Ce fac Iani și ai săi?

– Ce să facă? Fiecare cu ale lui. Iani sperează ca până la Rusalii să capete numire de jurisconsult al județului și să se întoarne la Zalău. S-a săturat de pretură ca de mere acre!

Ioan Henția locuia de doi ani în Silvania, unde fusese numit prim-pretor. Nu prea-l bucurase slujba, deși până la urmă a

¹ Hemoroizi. (*magh.*)

² O dată e ca și cum n-ar fi fost niciodată. (*germ.*)

primit-o. În sinea lui nădăjduse să ajungă prefect în orașul în care, cu ani în urmă, bunicul său se învrednicise a ajunge *vițișpan*.

– Băliban a venit punctual la oficiu?

Băliban, protopopul de Zalău, gira treburile vicariatului în timpul absențelor lui Alexandru.

– N-a lipsit niciodată și a rămas câte 3-4 ceasuri. Chiar ieri a întrebat de tine.

– E un om vrednic, observă Alexandru.

– Vrednic, vrednic, dar tare i-ar mai plăcea să se suie în jilțul vicarial! îl descântă Helena. Nu-l mistuia pe protopopul ursuz și pădureț, mai ales de când lua jumătate din *congrua* lui Alexandru.

– Lasă-l, nu-i om rău. Altcineva a întrebat de mine?

Helena se gândi o clipă.

– Pop Gyuri din Uileac. Avea mâna în ghips. Zice lumea că și-a scrântit-o.

– Dar ce-a pățit oare? Unde și-a stricat brațul?

Helena avu un zâmbet răutăcios. Nici Gyuri nu făcea parte dintre favoriții ei.

– Apoi de bună seamă că nu în niște locuri de laudă! Își dădu ea părerea.

Întins în patul de nuc, cu tăblii sculptate, Alexandru asculta vocea Helenei din odaia de baie. Deși-i era soție de douăzeci și șapte de ani, nu se dezbrăca niciodată în fața lui. În timp ce-și întindea pe pielea moale, încă elastică, un strat de cremă de noapte orientală preparată de un farmacist din Kecskemét, își întrebă soțul dacă a trecut pe la Gusti în ziua în care se oprise la Cluj. Între cumnați se petrecuse o răcire de când fratele ei se făcuse luntre și punte să-l vâre pe Alexandru în Partidul Liberal. Acum Helena se străduia să-i apropie.

Depărtând plapuma de mătase galbenă, observă că picioarele bărbatului ei arată întocmai ca niște butuci.

– Tu ai picioarele umflate ori mi se pare mie? se încruntă ea.

– Așa sunt întotdeauna când stau mai mult în picioare, o liniști el. Astăzi nu m-am întins deloc după-amiază.

– Dar analizele ți le-ai făcut? Ce nou arată?

– Același lucru, răspunse posac Alexandru și se întoarse pe cealaltă parte.

Helena își tocmi scufa pe cap și își căută locul în așternut.

– Alexandre, tu dormi? Din felul reținut și precaut cum începuse, vicarul înțelese ce anume vrea să afle. De bună seamă că întrebarea îi frigea buzele de când intrase el în casă. Alexandre, reluă ea, după ce se încredință că e treaz, ai trecut pe la legațiunea poloneză?

– În două rânduri, răspunse el. O dată în ianuarie, iar a doua oară luna trecută. Ultima oară m-a primit chiar însărcinatul cu afaceri. Ne roagă să mai avem răbdare, căci totul se va rezolva favorabil.

Helena suspină din adânc, mai mult ca să-și stăpânească firea. Dar pornirea născută în pieptul ei se dovedea prea puternică pentru a fi zăgăzuită.

– Când mă gândesc că putea fi și bietul Lați lângă noi...

Lacrimile îi curmară vocea. Își culcă tâmpla pe brațul lui Alexandru și se lăsă în voia plânsului.

– Elenuță dragă, Elenuță! Încercă s-o ostoiască bărbatul, cuprinzându-i una din mâini într-a lui.

II

În toamnă, îndată după ce s-a știut pozitiv că orașelul Karcziewa a fost atribuit Poloniei, Alexandru Henția a înaintat cerere la legația acestei țări, rugând să fie înștiințat dacă mormântul lui Lați se mai găsește acolo și ce formalități sunt necesare pentru aducerea în țară a rămășițelor pământești ale celui dispărut. Funcționarii legației i-au întâmpinat favorabil cererea, sfătuindu-l însă să se înarmeze cu răbdare. În Polonia erau mii și mii de morminte, cărora trebuia să li se dea de urmă. Helena și Alexandru așteptau și sperau. Până atunci se mângâiau cu fotografia mormântului din Karcziewa, cu cele câteva obiecte personale rămase de la Lați și cu

portretul de la absolvirea liceului, atârnat în camera de domni deasupra biroului.

Spre acest portret își îndreptă privirile Alexandru a doua zi de dimineața, cu puțin înainte de zece, în timp ce-și fuma țigara. Ca întotdeauna când întâlnea figura băiatului, se vedea cu el în cafeneaua „Belváros“, lângă paharele de bere, Era una din amintirile veșnic vii, ce păreau a se fi petrecut cu scurtă vreme în urmă.

La zece fix stinse țigara și trecu în cancelaria vicarială. Slab și negricios, îmbrăcat în haine ieftine de alpaca, cu guler și manșete de celuloid, secretarul Flonta îi ieși în cale.

– Ei, cum o mai duci, domnule Flonta? se interesă amabil Alexandru, eliberându-și degetele din strângerea de mână a funcționarului. Ce face doamna, dar copiii?

În fața unei purtări atât de binevoitoare, neobișnuită la superiorul său, secretarul se fâstâci:

– Da... foarte... și copiii...

– Dar oficiul? Mult de lucru?

– Eu, prea sfințite... începu secretarul, dar Alexandru nu-l lăsă să-și continue vorba:

– Părintele protopop a fost...?

– Cu maximă punctualitate, preasfințite. În fiecare venire...

Rămas singur, Alexandru se apucă să răsfoiască hârtiile din mapă. Erau obișnuitele adrese și circulare ale episcopiei, dările de seamă anuale ale celor patru protopopi aflați sub jurisdicția sa, câteva cereri și întâmpinări din partea unor preoți, o plângere iscălită de obștea sătenilor din Siciu împotriva parohului lor, veșnic recăzutul în păcat Artemiu Marcu. Băliban cercetase tot, îndreptând circularele înspre parohii și rezolvând cererile atunci când avea căderea s-o facă. Alexandru citi actele cu atenție și răbdare. Voia să isprăvească toate încă în ziua aceea, căci săptămâna următoare nu-i rămânea timp pentru ele.

Un ceas mai târziu, Dezideriu Flonta intră în vârful picioarelor.

– S-a anunțat domnul părinte Bude și se roagă de audiență, vesti el supus.

Bude, parohul local, venea să se intereseze de succesul demersurilor sale în chestia bisericii de pe Ulița Românească. De mulți ani se străduiseră locuitorii aceluia cartier mărginaș să-și aibă lăcașul lor de închinare, ca să nu fie siliți să bată atâta drum până la biserica vicarială. Acum că se făcuse lumea românească sperau și ei ca vechea lor dorință să li se împlinească. Dar treaba nu era deloc ușoară. Locuitorii de pe Ulița se numărau printre cei mai săraci din oraș. Umblând cu talerul din poartă în poartă, n-ai fi putut scoate de la ei mai mult de o sută de mii. Episcopia din Gherla ofta că e săracă, mitropolia din Blaj îi trimitea îndărăt la Gherla. La Ministerul Cultelor, unde Alexandru a fost în mai multe rânduri, n-a întâlnit decât nepăsare ascunsă sub vorbe pompoase.

Discuția cu Bude se lungi până după douăsprezece. O jumătate de ceas mai târziu, când închise mapa, Alexandru era mulțumit și plin de voie bună. Timpul petrecut în cancelaria vicarială, printre scriptele știute și răsștiute, prezența lui Flonta cu aerul lui sperios și convorbirea cu Bude îi făcuseră bine. Degeaba, nu era locul lui la București, în Senat și la hotelul „Luvru”, ci aici, acasă, lângă ai săi, în cancelaria prăfuită, printre mărunțișurile de tot felul ale vieții zilnice. Temerile și gândurile negre care-i dăduseră ocol în vremea din urmă fugiseră undeva departe.

Se înapoie în odaia de domni, unde în absența lui se dereticase și se aerisise. Nu apucă să se așeze bine în fotoliu și se auzi vocea Helenei: „Martă, iute papucii de casă la *Măriasa!*” Slujnica se ivi îndată, aducând papucii. Îngenunche lângă fotoliu și se apucă să dezlege șireturile. Pantofii se lăsau scoși cu greutate, *Măriasa* avea picioarele umflate.

Alexandru își păstră buna dispoziție și în cursul mesei. Mâncă cu poftă și vorbi mai mult decât îi era obiceiul. La urmă, pe când împătorea șervetul, se adresă Helenei:

– Măine la prânz trebuie să-i chemăm nesmintit la masă pe Livia și pe Iani. Nu-i chip de scăpare după masa pe care au

dat-o în ianuarie, la plecarea mea. Acum are prilej Juliska să ne arate cum știe fierbe. Se întoarce spre Victor: Vină cu mine, să-mi ții de urât până-mi fumez *sivara*.

Helena dădu din cap aprobator. Într-adevăr erau obligați să-i cheme pe Livia și pe Iani. De mult dorea să-și ia revanșa asupra cumnatei sale, care dăduse, așa din senin, în onoarea lui Alexandru, o masă de adio, *búcsúbébd*, cu curcan, vânat și tortă de nuci. De atunci se simțea cam *piquirt*¹ și foarte dornică să se plătească de datorie, mai ales că Livia începuse să-și cam dea aere. De când cu măritișul lui Jenny și cu doctoratul lui Bubi nu-i mai ajungeai nici cu prăjina la nas. Cu aceste gânduri trecu în bucătărie să se sfătuiască cu Juliska asupra prânzului de a doua zi.

Alexandru își aprinsese țigara de foi și trăgea cu plăcere primele fumuri.

– Am primit ultima ta scrisoare, se adresă el lui Victor, care se așezase în fața lui pe canapea, exact dedesubtul portretului lui Lupu Henția. Am fost prea hărțuit în răstimp ca să-ți răspund. Dar m-am bucurat că ți-ai încheiat cu bine examenele și te gratulez. Absolutoriul l-ai dobândit?

Fără a-i răspunde, băiatul vârî mâna în buzunarul de la piept și-i întinse indexul cu scoarțe negre.

– Te-ai purtat cu vrednicie, comentă vicarul, răsfoind carnetul. Cu teza de doctorat cum stai?

– Am finit-o sâmbăta trecută. Trebuie înaintată la decanat până în 28 ale lunii curgătoare. Acum mi-o bate la mașină doamna Handléry de la primărie. Păcat numai că face cam multe greșeli.

Alexandru cuprinse în aceeași privire pe Victor și chipul bunicului său, Lupu. Niciodată până atunci nu băgase de seamă cât de mare era asemănarea dintre ei.

– Dar bani de plătit doamnei Handléry de unde ai avut? se interesă el, cu o nepăsare căutată.

¹ Atinsă, ofensată. (*germ.*)

Victor tăcea, încurcat. Oare să nu-i fi spus mamă-sa că ocupase un post de funcționar la primărie?

– Așa-i, se prefăcu că-și amintește Alexandru, am aflat că ți-ai luat slujbă de la 1 martie. Spun drept că am rămas întrucâtva mirat. Serviciu la primărie îți trebuie ție?

– Să înțeleg că am făcut rău? îl întâmpină el mai mult din teamă decât din semeție.

– Băiatul stătea țeapăn pe canapeaua de piele. Oricât se străduia, nu izbutea să se țină firesc. De când se știa, nu se simțise în apele lui în fața lui Alexandru.

– N-ai făcut, răspunse vicarul, căruia vorbele lui Victor nu-i plăcuseră. Numai că mai puteai aștepta câteva luni până ți-ai fi mântuit cu totul studiile. Doară nu-ți era greu să primești bani de la părintele tău?

– Greu nu, dar a venit vremea să stau pe picioarele mele și să-mi câștig singur pâinea, veni răspunsul tânărului. Tatica a făcut chiar destul pentru mine!

Răspunsul fu atât de neașteptat, încât Alexandru se folosi de el nu pentru a-i replica, ci pentru a muta discuția în altă parte.

– Bine, bine, dacă așa crezi tu... Dar după ce ajungi doctor ce planuri ai?

– Nu sunt încă tocmai hotărât, murmură Victor.

– N-ai vrea să lucrezi în biroul unchiului tău Gusti? îl iscodi Alexandru. Socot că te-ar lua pe lângă el un an-doi până ai deprinde cumsecade procedura.

Dar Victor scutură cu putere capul.

– Nu-i de mine avocatatura, tatică, zise el cu un fel de resemnare. Nu sunt bun de gură și nu-mi plac lucrurile încurcate. Și-apoi nici unchiul Gusti nu mă prea îndrăgește. Și-ar călca pe inimă primindu-mă în birou.

Alexandru își arătă mirarea, încruntându-se.

– Gusti?! Dar asta de unde o mai scoți? Ți-a făcut vreodată ceva?

– Nimic, recunosc Victor. Așa am simțit eu întotdeauna.

Se lăsă tăcerea, ca și cum convorbirea ar fi ajuns într-un punct dincolo de care nu putea trece. Interpretând-o într-un

fel, Victor se ridică. Fără a ști de ce, încheierea discuției îi dădu lui Alexandru un simțământ de ușurare.

– Mai rămâi o clipă, îl opri el. Se ridică cu greutate și trecu la birou. Continuă cu o umbră de ironie afectuoasă. Măcar că acum câștigi bani și trăiești pe picioarele tale, fă-mi plăcerea să primești de la mine trei mii de lei ca răsplată pentru rezultatele de la studii. Uite și cravata asta, ți-am adus-o de la București.

Rămas singur, Alexandru nu se mai așează în fotoliu, ci începu să se plimbe de colo până colo. Încercarea de a se apropia de băiat se irosise ca în alte dăți. Ce-i drept, nimeni nu se pricepea să umble cu el. Era mândru și încăpățânat din cale-afară, chiar îngâmfat, trăsături moștenite fără îndoială de la străbunicul său Lupu. Mai era și ascuns din fire și dornic să le facă pe toate de capul său. Dar așa cum ieșise, bun-rău, Victor era cel mai mare dintre băieți și va fi într-o zi capul familiei. Lucrul acesta, mai important decât toate, nu trebuia uitat.

Ochii îi căzură asupra buletinelor de analiză de la clinicile din București, așezate sub *presse-papier*-ul de marmură fumurie. Le luă cu o mișcare precipitată și le ascunse într-un sertar al biroului. Mulțumirea încercată cu un ceas mai devreme că s-a întors acasă și a scăpat de lungile ședințe de la Senat, de hotel, de orașul zgomotos, se risipi ca fumul.

III

În pragul camerei de domni, Helena se pregătea să anunțe că masa e servită, când Marta îi șopti ceva la ureche. Nu fu nevoie ca fata să-i spună tot, că în odaie apăru, vesel și gătit, vărul lor Gyuri Pop din Uileac. Helena avu un gest de nemulțumire, pe care nu-l putu înfrâna din timp.

„Omul ăsta nu mai are pic de rușine!” se revoltă ea. „Nu se fac vizite la ceasurile când lumea se așază la masă!”

Ca și când i-ar fi citit gândurile, Gyuri îi sărută repede mâna și trecu dincolo în camera de domni cu brațele larg deschise (nu mai avea mâna în ghips).

– Aflat-am că te-ai întors, baciule și vere Alexandre, magnifice și ilustrissime domnule vicar și senator, și am intrat pentru un moment să întreb de sănătate! exclamă el plin de veselie.

Se îmbrățișă cordial cu Alexandru, trecu apoi la Iani, sărută delicat degetele Liviei. Lui Bubi îi făcu cu ochiul, iar lui Victor îi scutură mâna. Zărindu-l pe Sever, înapoiat în ajun, se lumină și mai tare la față (mezinul era favoritul lui, ca și al tuturor).

După ce Alexandru potoli curiozitatea lui Gyuri, întrebările se întorseră asupra acestuia. Dar noul venit nu prea avea vești despre sine și ai săi. Când Iani voi să știe ce face părintele său, Gergely-bácsi, Gyuri răspunse cu humor: „Mâncă!” Iar despre mamă-sa Ștefi-néni: „Îi dă să mănce!” Nu fu mai harnic în vorbe nici când le explică ce caută în Silvania în ziua de Florii. Ceva neprevăzut, răspunse în doi peri, o treabă încurcată căreia i-a dat în sfârșit de capăt. De fapt, se certase de dimineață cu tatăl său, care strânsese băierile pungii și nu voia să-i mai dea un ban. Mânios, sărise în trăsură, poruncind vizitiului să-l ducă la oraș.

Dintr-o vorbă în alta, vizita se lungea. Helena simți deodată privirile bărbatului ei ațintite asupra sa. Oftă resemnată:

– Gyuri dragă, i se adresă cu vocea numai miere, nu vrei să prânzești cu noi? Firea o făcu să adauge: Doream să ne așezăm la masă, când ai picat tu!

Gyuri primi îndată. Dăduse drumul vizitiului până seara și nu avea cu ce se întoarce în Uileac. Iar să prânzească de Florii la „Calafat” sau la „Gyurkó” i se părea de neimaginat.

În prânzitor, în mijlocul mesei decorate cu asparagus, fumega castronul de supă. Un timp nu se auzi decât clinchetul tacâmurilor și al veselei (Helena scosese serviciul de argint și paharele de cristal), precum și sorbitul cam zgomotos al lui Gyuri. Iani, care dădu cel dintâi cu lingura de fundul farfuriei, declară că „fie ce-o fi, el cere *repetir* chiar de la supă!” Helena îi umplu îndată farfuria. Supa de clapon cu găluști de ficat era slăbiciunea cumnatului ei și-i ceruse anume Juliskăi să o facă cât mai bună.

Isprăviră cu toții supa, chiar Livia, gingașă și alegătoare la mâncare. Așezând lingura pe suportul de argint, Iani le mărturisi că el s-a săturat din supă și că de-acum poate pleca acasă. Se stârni râsul, căci știau toți cât îl ținea cureaua. Curând după aceea, Marta aduse *koch*-ul, o budincă de parmezan, aburindă, cu coaja galbenă-aurie. Toată lumea ceru o bucată zdravănă, încât Helena se temu că nu va ajunge. Rămase însă destul, căci nimeni nu repetă, nici chiar Gyuri, mare mâncău, asemenea tatălui său, dar care nu se încurca cu făinișurile.

După *koch*, conversația, până atunci răzleață, deveni generală. Așa se întâmpla întotdeauna, după ce întâia foame, foamea cea mare, era potolită, iar mesenii regăseau gustul vorbelor. Cerură noutăți din București. Livia își aminti că Alexandru primise de curând „Coroana României” și insistă atât că până la urmă trebui să le-o arate. Decorația și brevetul trecură din mână în mână. Iani se miră că deviza ordinului era „Prin noi înșine”. Totdeauna crezuse că un motto se compune în latinește. Năstrușnic ca de obicei, Gyuri își anină decorația de piept și voi să știe cum îi stă cu ea.

De la decorație, conversația trecu la regele Ferdinand, care i-o înmânase lui Alexandru, și la regină. Când i-a văzut ultima oară? Cum arată El? Dar regina? Oare e chiar atât de frumoasă pe cât se vorbește? Câți ani va fi având?

Livia spuse că vreo patruzeci și cinci – patruzeci și șase și că e mai mult distinsă decât frumoasă. După părerea ei, semăna întrucâtva cu răposata împărăteasă Elisabeta a Austriei.

– Da, poate, încuviință Alexandru, din cealaltă parte a mesei. Pe răposata am zărit-o în 1893 la Budapesta. Venise cu Franz-Iosif la deschiderea parlamentului. Parcă-i văd trecând în caleașcă, țepeni, solemni, cu privirile îndreptate înainte. Era foarte schimbată față de cum o știam din chipuri. Moartea lui Rudolf a scos-o din ale sale. Se zice că l-a iubit foarte mult.

– Apoi multe vorbe s-au vânturat despre dragostea aceasta, observă Bubi, cu un zâmbet malițios pe buze.

– Eu nu le cred! i-o tăie, fără asprime, dar hotărât, Alexandru.

Erau subiecte despre care nu-i plăcea să se vorbească în prezența sa și asta nu numai pentru că era față bisericească. Bubi pricepu că a spus ceva nelalocul lui și ceru, din priviri, părerea tatălui său. Ochii reci, albaștri-cenușii ai lui Iani îl vestiră că e mai bine să lase lucrurile într-atât.

După intervenția lui Alexandru conversația lâncezi. Helena înțelese că oaspeților le e din nou foame. Așa e la mesele lungi, flămânzești de câteva ori și nu te sature decât o dată, la capăt. Ca și cum i-ar fi ghicit gândurile, Juliska o trimise pe Marta cu un platou de argint, pe care se lăfăiau trei claponi grași, frumoși, cu pielea rumenită. După un vechi obicei sălăjean, vinul se aducea la masă o dată cu friptura. Mai înainte de a-l gusta, din culoare, limpezime și parfum, Gyuri și Bubi, mari cunoscători, știură că vinul turnat în paharele de cristal cu picior înalt era vestitul *szürkebarát*¹ al lui Kraft, cel mai ales soi cultivat pe Măgură.

– Apoi să deie Dumnezeu noroc și sănătate la gazde! ură țărănește Iani Henția, ca fiind cel mai vârstnic dintre meseni. După cum zic ungurii: *Adjon Isten három B-ét és három É-t*. Adică: *bort, buzát, békeséget și észt, eröt, egészséget!*²

Nu fu nevoie să traducă, deoarece toți știau ungurește. Cei mai mulți cunoșteau jocul de cuvinte. Singură Livia declară că-l aude pentru prima oară.

– Mai este o literă! adăugă, clipind din ochi, Gyuri: *Adjon Isten három F-ét: friss, fiatal, feleséget!*³

– Eu de asta n-am auzit! se scutură Helena, mai mult ca să-l oprească pe Gyuri să se întindă prea departe. Știa doar că după cele trei F-uri urmau trei L-uri, pe care nu le-ar fi suferit rostite în casa ei, mai ales într-o zi ca aceea.

¹ Pinot gris. (*magh.*)

² Să dea Dumnezeu trei B și trei E: *bort* (vin), *buzát* (grâu), *békeséget* (împăciuire) și *észt* (minte), *eröt* (putere), *egészséget* (sănătate). (*magh.*)

³ Să dea Dumnezeu trei F: *friss*, *fiatal*, *feleséget* (o soție tânără și proaspătă). (*magh.*)

După servirea fripturii, conversația se răzleți tocmai într-un moment când Helena spera că ea va deveni generală și va zăbovi numai asupra unor subiecte plăcute. Alexandru și Iani mâncau preocupăți. Livia îl descosea pe Sever despre fratele ei Aurel din Arad, la care băiatul stătea în gazdă. Gyuri și Bubi, care ședea alături, șușoteau întruna și râdeau înfundat, Bubi, în special, își încrețise fruntea și își arăta dinții rari, îngălbeniți. Un aer de sfârșeală i se ivea pe figură ori de câte ori trăsăturile, destinse pentru o clipă, își căpătau îngândurarea obișnuită. Helena ar fi dat nu știu cât să audă ce-și spun cei doi tovarăși de petreceri, mai ales că rostiseră o dată numele lui Valer Nilvan, logodnicul Mărioarei. Erau tustrei prieteni de cruce, nelipsiți de la ospete, încât li se spunea în derâdere „Trei crai de la răsărit”.

Conversația se învioră după ce claponii fură mâncați până la ultima fărâmiță. Iani găsi că e momentul cel mai potrivit să arunce o întrebare ce-i ardea, de când venise, inima:

– Dar cu mult trâmbițata expropriere a pământului ce se aude, frate Alexandre?

Fața vicarului se umbri. Nu era în apele lui, iar subiectul, răsucit și forfecat în fel și chip, îl plectisea de moarte. Se strădui să răspundă cu amabilitate:

– Nimic nou, *statu-quo-ante*¹, zise el, pătruns de un fior. Naturalmente se trafică tot felul de zvonuri, unul mai fantezist ca altul.

– Oare ar fi cu putință să ne trezim săraci de azi pe mâine, cu un preț de batjocură pe moșiile luate și cu câteva iugăre lăsate din milă? Iani nu pricepea în ruptul capului rostul acelei despuieri de bunuri. Doară nu va fi mai rău ca pe vremea ungurească?

Alexandru avu un gest de lehamite.

– Ei, făcu el, în silă, dar cine mai crede asemenea basme? S-a dus vremea când țaranii și oamenii de rea-credință flecăreau despre împărțirea moșiilor. Ori crezi cumva că ne

¹ Ca și până acum. (*lat.*)

aflăm într-o țară de haram? Legea ține seama de interesele proprietarilor. Fiecare iugăr expropriat se plătește la valoarea lui reală. Și-apoi legea o votăm noi cei adunați la București din toată țara. Cum îți închipui că am încuviința un text care ne-ar lăsa pe drumuri, pe noi și familiile noastre?

Iani ar fi continuat cu întrebările, dacă n-ar fi simțit privirile Liviei asupra lui. Își luă seama și trecu la alt subiect. Cam gras și sângeros, se înfierbânta repede. Medicul curant din Zalău îl sfătuisese să ocolească prilejurile de supărare sau mânie, mai ales în timpul mesei.

Victor, care asculta convorbirile din jur fără a interveni, observă că tatăl său e palid, cu chipul răvășit. O oboesală de moarte părea să-l fi ajuns deodată. Pe frunte, sub părul adus în față, cicatricea rănii de la Senat se vinețise și palpita asemenea unei bucăți de carne vie. Se ridică încet, rezemându-se cu ambele palme de tăblia mesei și se îndreptă șovăitor spre camera de domni.

Văzând că nu se întoarce, băiatul o luă pe urmele sale. Îl găsi într-un fotoliu, cu gulerul desfăcut. Respira iute, cu oarecare efort. Paloarea se atenuase, în schimb pe frunte, deasupra încheieturii sprâncenelor, îi răsăriseră nenumărate boboșe sticloase.

– Ce s-a întâmplat? întrebă el, apropiindu-se. Tatica nu se simțeste cumva bine?

Alexandru avea ochii împăienjeniți, cu privirile venind de la mari depărtări.

– N-am nimic, tăgădui el, scurt. Am uitat să-mi iau prafurile ordonate de medic. Când uit, mă cuprinde un fel de slăbiciune, care apoi trece.

– Dar acum tatica e mai bine?

– Mai bine, mai bine, întări Alexandru, înviorat de schimbul de cuvinte. Se ridică și își încheie gulerul. Mă duc în prânzitor. Adăugă, fără a întoarce capul: Vină și tu!

Rămas singur, Victor aruncă o privire în jur. Ușița din dreapta a biroului avea cheia în broască. O deschise și trase sertarul.

Cele trei buletine de analiză, zărite în ajun, erau acolo. Sus, după numele pacientului, găsi trecut diagnosticul: *diabetes melitus, nephritis chronica*. Cu mișcări precipitate, temându-se să nu fie descoperit, deschise lexiconul Révai la articolul *Vesebetegségék: A hevény vesegyuladás megfelelő kezelés telyesen gyógyulhat. Az idősült folyamok kórjósłata rosız, bár a modern gyógykezelés az életet jelentikenyen meg hozsabitja*¹.

Băiatul rămase cu ochii ațintiți asupra celor câteva pasaje care-i reținuseră atenția. Trosnetul unei mobile îl vesti să se grăbească. Era pe punctul de a împinge sertarul, când descoperi, pe jumătate ascuns sub niște hârtii, un plic mare de culoare cenușie, legat cu ață albastră. *Testamentum. Ez az utolsó rendeletem*², citi el pe fața plicului. Recunoscuse îndată scrisul lui Alexandru și știa că are în mâini testamentul întocmit în toamna lui 1917, după moartea lui Lați. De ce-l scosese tocmai atunci din locul unde stătuse adăpostit? Cu trei săptămâni în urmă umblase cu mama sa în birou, după niște acte. Atunci plicul nu se afla acolo.

În prânzitor, se servise vițelul umplut cu șuncă și ciuperci, iar vinul alb fusese schimbat cu unul roșu ca sângele, o Cadarcă de Miniș, primită de la fratele Liviei. Se discuta despre serbările încoronării, plănuite a avea loc în noua catedrală românească de la Alba Iulia. Circulau zvonuri că o parte din oamenii politici ardeleni ar avea de gând să nu ia parte la ceremonie.

– Numai de nu s-ar întâmpla, Doamne ferește, vreun scandal mare detot, ca să se bucure inamicii noștri! zise Livia, cu vocea pătrunsă de seriozitatea primejdiei.

Atâta fu destul ca Iani, foarte pornit în ziua aceea, să-și dea drumul.

¹ Boli de rinichi. Nefrita acută se poate vindeca pe deplin. Evoluția formelor cronice are un prognostic nefavorabil, deși tratamentul modern prelungeste în mod sensibil viața. (*magh.*)

² Testament. Aceasta e ultima mea dispoziție. (*magh.*)

– Apoi așa se va și întâmpla! Îi asigură el, cu o mișcare de întărire a mâinii. Vai de capul nostru! Nu România asta mare am visat-o noi!

Îi dădură mai toți dreptate. Nimic nu s-a așezat la locul lui, de gândeai că n-au trecut doi ani și mai bine de la încheierea războiului. Românii ardeleni, atât de uniți până în 1918, se împoașcă cu noroi și își scot ochii unul la altul. Iar regășenii au năvălit ca muștele pe untul cel gras, plini de ănașii de a se chivernisi cu orice preț. Zilele trecute au scris jurnalele despre doi profesori de la Universitatea din Cluj, amândoi regășeni, care s-au pălmuit în public. Unde s-a pomenit așa ceva în era ungurească? Și ne mai mirăm apoi că ungurii ne privesc cu dispreț și nu dau un ban pe noi? În 1919, la Paris, au strigat în gura mare că valahul barbar nu va fi în stare să conducă treburile țării și va duce de răpă tot ce au înfăptuit ei, ungurii, într-o mie de ani de stăpânire. Iar noi parcă dinadins le facem, ca să îndreptăm asemenea afirmații jignitoare.

– Nu România asta Mare am visat-o noi! repetă Iani Henția, ciocnind cu degetul în masă. Ne-am grăbit s-o facem și abia acum vedem cât e de bună!

Alexandru aștepta să iasă servitoarea care adusese torta și celelalte dulciuri.

– Nu, nu asta, interveni el împăciuitor. Drept să fiu, poate că nici n-am meritat o Românie mai bună. Acum, bună-rea, pe asta o avem și în granițele ei trăim. De unit ne-am unit pentru totdeauna. Se adresa tuturor, deși îl privea numai pe Iani. Regășenii sunt așa cum sunt. Dar de la ei avem de învățat și lucruri bune. Sunt oameni de inimă, prietenoși, cu altă obișnuință a vieții de societate. Încolo, mai mult ne asemănăm decât ne deosebim. Suntem la fel de materialști și unii și alții. Numai că lor le place să arunce cu banii pe fereastră, să *splendeze* ca niște grofi, în vreme ce noi punem banii în ladă și trăim rău.

„Și mai au și muieri faine“, gândi Gyuri, care fusese după război la București și cugeta să mai meargă o dată, de ar fi scos de la tată-său banii de cheltuială.

– Să nu uităm că și-au dat sângele pentru a ne scăpa de robia ungurească, zise Livia, înflăcărată naționalistă.

– Apoi, au murit destui și dintre ai noștri, am jertfit și noi îndeajuns, îi replică morocănos lani, căruia nu-i trecuse arțagul. Uite, bietul Lați și alții asemenea lui...

– Ba da, interveni Alexandru, numai că regățenii au murit ca să se facă România Mare, iar cei mai mulți dintre ardelenii noștri, ca să nu se facă!

Aflată în celălalt capăt de masă, Helena se ridică și propuse să bea *cafeiu* dincolo. Cum era obiceiul, doamnele trecură în salon, iar bărbații în camera de domni, unde își aprinseră îndată țigările.

Din fotoliul în care se așezase, lani avea în față vechiul ceas de bronz în formă de corabie al lui Lupu-Wolfgang. Arătătoarele spuneau zece minute după cinci. Stătuseră în prânzitor patru ore încheiate.

„Ce bune sunt mesele astea lungi“, își zise el cu mulțumire. „Dacă am fi mâncat într-un ceas tot ce ne-a pus înainte Helena, de bună seamă că ne lovea guta!“

IV

Marți dimineața Helena se trezi cu mult înaintea orei obișnuite, bântuită de neliniști. Oricât își spunea că n-are de ce-și face griji, firea se arată mai puternică decât voința. După moartea lui Lați devenise nervoasă și temătoare. O stăpânea o veșnică stare de înfrigurare, amestecată cu o așteptare nelămurită, căreia nu-i poți afla nici izvorul, nici tămăduirea. În clipa de față, nu izbutea să-și dezlipească gândurile de la Mărioara, care trebuia să se fi întors de la Zalău de o zi-două și nu dăduse nici un semn de viață. Oare nu s-a întâmplat ceva cu ea? Să fie bolnavă?

Al doilea motiv de îngrijorare îl constituia Sever. De când se întorsese de la Arad îl vedea toată ziua posomorât, cu mințile aiurea. Răspundea în silă la întrebări sau le ocolea cu dinadinsul. Ce-i drept, așa a fost el dintotdeauna, dar de data aceasta Helena bănuia că e altceva la mijloc. Numai să nu-
stea gândul la Mica, fata mezină a avocatului Lobonț, mărunțică și frumoasă, cu ochii negri, leit mamă-sa. Sever îi dăduse meditații la matematică verile trecute, la rugămintea părinților ei. Tinerete, tinerete, dar acum gândurile băiatului cată să stea la carte, nu la ochii negri ai fetei!

Frământată de asemenea griji, se îndreptă spre bucătărie, zornăindu-și legătura de chei. De când o tocmise pe Juliska nu se prea amesteca în treburile *culinei*. Noua bucătăreasă era pricepută și harnică. Nu stătea o clipă cu mâinile în sân, cerea mereu de lucru când nu avea. E adevărat că la o asemenea destoinicie căpăta cea mai mare simbrie din oraș, aproape cât un aprod de la judecătorie. Helena o supraveghea pe ascuns, deoarece nu avea încredere în slujnice. Pe vremuri erau altfel de servitoare. De la război încoace, mai toate s-au făcut leneșe, obraznice și hoațe. Sluga e un dușman plătit în casa omului. Nu cumva să-i întinzi un capăt de ață, că te strânge cu el de gât.

Trecea prin anticameră, când zări prin geamul ușii silueta unui bărbat care se pregătea să sune. Spre mirarea ei, îl găsi în prag pe avocatul Keller, jurisconsultul Băncii „Sălăjana”. Foarte politicos, evreul o înștiință că e așteptat de Alexandru la nouă și jumătate. Încă și mai mirată, îl pofti în salon și trecu în camera de domni să-l anunțe pe Alexandru. Acesta se ridică îndată, dovadă că aștepta vizita avocatului.

Ascultând zvonul stins de voci din odaia învecinată, Helena se simți bântuită de presimțiri rele. De două nopți îl visa pe italianul negricios, împușcat în fața casei lor în 1918. Se deștepta speriată în dormitorul năpădit de întunecime, în care răsuflarea grea a lui Alexandru părea că vine de pe altă lume. Helena se temea de neprevăzut. Era superstițioasă tocmai

pentru că recunoștea atotputernicia destinului. Oare ce noimă să aibă vizita evreului? Să fie la mijloc oareceva încurcături bănești, vreun împrumut mijlocit de avocat? Dar „*Szilágysági Bank*“, acum „*Banca Sălăjană*“, avea capitalul secăt de la război și nu făcea nici un fel de tranzacții.

Mărioara pică pe la unsprezece, în timp ce vicarul își conducea oaspetele spre ieșire. O însoțea Valer Nilvan, spilcuit și surâzător, cu ochelari de aur și cu părul îngrijit pieptănat. Mărioara îi îmbrățișă pe toți, dar pe nici unul cu atâta căldură ca pe Sever.

– Sever, Sever dragă, i se agăță ea de gât, ce dor mi-a fost să te văd! La Zalău foarte mult am vorbit despre tine. Bărbatul lui Jenny, Costi, tare ar voi să te cunoască. Zice că la vară să-i cercetezi negreșit!

Din brațele Mărioarei, Sever trecu în ale lui Valer, care-l sărută cu căldură pe amândoi obraji. Degeaba, gândi Helena, altul mai priceput în a suci capul oamenilor decât Valer nu găsești pe lume! Uite și cu Mărioara. A aflat când sosește și a dat o fugă până la Sylvania. Aici, iute un buchet de flori și apoi la gară. Așa se câștigă partidele, cu flori și vorbe dulci. Iar Mărioara, gata, a uitat de toate și nu mai poate de bucurie că scumpul ei *Palukes* e lângă ea!

Aruncă o privire furișă spre logodnicii care sporovăiau într-un colț. Din senin, când se aștepta mai puțin, se simți pe deplin împăcată cu sine însăși.

„Fie ce-o fi!“ gândi ea resemnată. „Bine că s-au întors cu toții acasă. După atâta amar de vreme ne aflăm din nou împreună!“

Spre seară, Helena află, în sfârșit, un ceas liber și liniștea necesară ca să discute cu Alexandru acele probleme importante la care cugetase în seara întoarcerii acestuia de la București. Erau tot atâtea pietre de moară care-i apăsau sufletul și de care voia să scape negreșit.

Convorbneau de vreun sfert de ceas, când răsună o bătaie în tabla ușii și capul lui Victor se arată în deschidere. Se întorsese din oraș și intrase să-i salute.

– Nu pleca, rămâi cu noi, îl opri Alexandru. Sunt lucruri pe care e bine să le știi și tu. Stai jos.

Helena primi cu nemulțumire intervenția bărbatului ei, dar odată rostită, vorba lui devenea lege. Peste canonicie și mutarea la Cluj trecuseră repede mai înainte de ivirea lui Victor. Alexandru consimțise de îndată. A doua chestiune, plecarea lui Sever la studii în străinătate mergea și ea spre sfârșit. După Helena, trimiterea băiatului la o Politehnică din Apus era împreună cu tot felul de greutate și primejdii. Alexandru recunoștea una singură, dar covârșitoare: banii. Banii de studii (taxe, cursuri) și banii pentru casă, vipt și mărunțișurile de fiecare zi, într-un oraș mare în care totul se plătește în afară de aer. Mai era la mijloc, pe deasupra, devalorizarea crescândă a leului, care se schimba tot mai prost la bursele din Europa. Dar tot Alexandru adăugă că, în ciuda greutăților, Sever trebuie să învețe în străinătate. Helena își aprobă soțul cu jumătate de gură, fără tragere de inimă. În sinea ei, tremura la gândul de a-l ști pe Sever singur-singurel, expus pericolelor și ispitelor de tot felul. La numai 18 ani, era cam slăbuț și-apoi se afla la vârsta cea mai ingrată, când nu ești stăpân pe dorințele tale, ci, mai degrabă, stăpânit de ele și poți săvârși greșeli fatale. Helena dădea drept pildă cazurile triste din familia ei, pe răposatul Iuliu și pe Șandru. Nu voi, de aceea, să audă de *École Centrale* din Paris. Nici Politehnica din Charlottenburg nu-i surâdea. După revoluția din 1918, în Germania situația se menținea tulbure. Rămânea Viena, mai apropiată, familiară, cercetată și după război de români. Helena pledă cu convingere în favoarea Beciului, deși în sinea ei știa prea bine că la Paris, la Berlin sau la Viena, Sever avea să fie tot atât de înstrăinat de ea.

– Cred că mama are dreptate, zise Victor, când i se ceru părerea. Viena e mai aproape, iar noi, românii, ne deprindem mai lesne cu ea. Cât despre demoralizație, ea există în lumea întregă, nu numai la Paris.

– Asta așa e, întări Alexandru. Și-apoi e bine ca Sever să învețe a se conduce singur. Noi l-am cam dezmiardat, ca pe

cel mai mic, și zău dacă am făcut bine. Așa că, Elenuță dragă, apucă-te și pregătește cuferele de drum!

– Lasă că până atunci mai este, i-o tăie Helena. Vouă vi-e ușor a vorbi astfel: „Sever pleacă, pregătiți cuferele!” Dar inima mea de mamă nu vă întrebați ce spune?

A treia piatră de moară, ultima, era logodna Mărioarei cu Valer Nilvan. Ultima, dar și cea mai greu de lepădat. Pentru a te lega de logodnicul Mărioarei trebuia să te dovedești diplomat, apăsând unde trebuie și netrecând peste părțile lui bune. Căci Valer avea destule calități și n-ar fi fost cuminte să-l înnegrești cu totul. Așa i-a sucit și ei capul cu un an și jumătate în urmă, când a cerut-o pe Mărioara. Văzându-l înalt ca un brad, frumușel, distins, cu ochelari de aur, i s-a părut că altă partidă mai nimerită pentru Mărioara nici că s-ar găsi. De îndată ce-l cunoșteai, te cucerea prin politețe și purtare aleasă. A mâncat o dată cu el și cu Mărioara într-un restaurant din Cluj și s-a simțit mândră că e gardată de un asemenea bărbat. Nimic de spus în privința familiei, foarte bună, din părțile Dejului, cu rudenii de seamă la Târgu Mureș, la Sibiu și chiar la Debrețin, aceștia însă pe jumătate maghiarizați, iscălindu-se Nyilván. Din păcate, Valer era la fel de prețuit în saloane și în localurile de petrecere, unde se simțea ca la el acasă. Prieten cu toată lumea, de-o veselie molipsitoare, era în stare să electrizeze o societate întreagă prin glume, cântece și felurite *șticluri*, nu totdeauna de cinste.

I se spunea *Palukes*¹, din pricina firii blajine, și *Szürkebarát*², pentru priceperea în ale vinurilor. Era, pe deasupra, un cărțaș fără pereche. La douăzeci și opt de ani nu-și făcuse nici o situație. După ce a studiat doi ani la Conservatorul din Budapesta, împotriva voinței părinților, a isprăvit cu chiu, cu vai Dreptul și a primit absolutoriul. Nu era prost, ci numai comod și delăsător. De trei ani ocupa posturi funcționărești

¹ Mămăligă. (*germ.*)

² Pinot gris. (*magh.*)

mărunte (în prezent secretariatul primăriei din Crasna) și nu se învrednicise să-și ia doctoratul. Când a cerut mâna Mărioarei, Helena i-a pus în vedere că fără-titul de doctor nunta nu se face. N-a mai adăugat că în familia lor gineri fără căpătâi n-au ce căuta, deoarece proaspătul logodnic înțelesese unde bate viitoarea lui soacră.

– Apoi eu nu știu ce să mai spun despre Mărioara și Valer Nilvan, începuse Helena, micșorând ochii, parcă n-ar fi văzut bine (cum obișnuia de fiecare dată când avea de împărțășit un lucru neplăcut). Logodna asta mie nu-mi place deloc. Prea se prelungește din cale-afară. Nilvan ne-a fâgăduit sus și tare că el într-un an e doctor. Altul în locul lui ar fi isprăvit de mult. Uită-te, Viți în ianuarie s-a apucat de teză, iară în aprilie a isprăvit-o. Apoi atunci ce altceva poți spune despre el decât că nu-i arde de însurătoare? Din decembrie, de când a luat slujbă la Crasna, n-a dat pe la noi decât de trei-patru ori. În schimb a venit *sutyomba*¹ să-și întâlnească prietenii la „Gyurkó”, dar pe la noi nasul nu și l-a băgat. Ce folos pentru Mărioara că se poartă cu ea ca și cu o piatră scumpă și din *țirmulică* și *rozsaszinü bazsarózsám*² n-o scoate!

Alexandru înțelegea grija Helenei și în oarecare măsură o împărțășea. Răspunse totuși în doi peri, ca să mai câștige timp:

– Nu e om rău și n-avem de ce să-i bănuim bunele intenții. Ce-i drept, e mai petrecăreț și lasă-mă să te las. Asemenea scăderi se îndreaptă cu vremea.

– Se îndreaptă, se îndreaptă, dar când? Căci, iată, are douăzeci și opt de ani împliniți. La vârsta asta se domolesc și cei mai zănatici. Numai cei turbați ca Gyuri din Uileac nu-și află împăcarea niciodată. Să nu fie și Valer din aluatul lui Pop Gyuri, că atunci chiar că ne putem congratula pe ce mâini ne-am dat copila! Cineva ar trebui să stea de vorbă serios, o dată pentru totdeauna, cu Nilvan: ori – ori!

¹ Pe ascuns. (*magh.*)

² Bujorul meu trandafiriu. (*magh.*)

– Lucrul ăsta numai Mărioara l-ar putea face, observă cu dreptate Alexandru. Nici tu, nici eu nu-l putem soma să ne ia fata de nevastă!

– Mărioara! Helena își bătu palmele laolaltă. E atât de îndrăgostită, încât nu deosebește albul de negru și ziua de noapte! Și-apoi nu e vorba să-i proptești sulița în piept, ci numai să-i afli intențiile. Atâta putem face și noi pentru fata noastră, chiar dacă ar fi să ne călcăm pe mândrie.

Alexandru își dădu seama că până la urmă trebuia să cedeze. Nu dorea s-o știe pe Helena chinuită de unul și același gând, atâta timp cât treburile se puteau lămuri fără multă bătaie de cap. Își dădu consimțământul numai după ce-i ceru părerea lui Victor.

– Valer e tocmai așa cum au spus mama și tata, observă el. E cinstit și o iubește pe Mărioara. Cred că se potrivesc în multe privințe unul cu altul. Nici eu nu zic ca Mărioara să-l ieie fără titlu. Dar nu trebuie să uităm că are azi-măine douăzeci și patru de ani. Încă unul-doi și a ajuns fată bătrână.

Helena îl fulgeră revoltată cu privirea. Adevărurile prea crude nu-i plăceau, mai ales când erau rostite fără cruțare.

– Așa să crezi tu! îl înfruntă ea, răsucindu-se mânioasă în fotoliu. O fată trecută de douăzeci și cinci de ani nu se mai socotește bătrână. Asta a fost odată, în tinerețea mea, acum alte vremuri sunt. Lăsați-mă cu Mărioara la Cluj de Anul Nou până după *fărșang* și-i găsec eu atâția pretendenți câți veți pofti!

Alexandru se grăbi să-i dea dreptate, deși în sinea lui se încredea mai mult în judecata rece a lui Victor. Primi să stea de vorbă cu Valer Nilvan după sărbători, dar numai în anumite condiții. Ascultându-l cum le înșiră răspicat, Victor înțelese motivul pentru care tatăl său stăruise ca el să ia parte la discuție, propunere cu totul neobișnuită ce-l umpluse de mirare.

V

După un obicei străvechi, respectat în Silvania, Învierea se prăznuia dimineața în preajma ivirii zorilor. Primele pâlcuri de credincioși se arătau pe ulițele adormite ale orașului îndată după ora trei. Cete-cete, bărbați, femei și copii suiau tăcuți povârnișul străzii principale sau coborau de pe *șicatoarele* Măgurii, cu pasul grăbit, temându-se parcă să nu întârzie de la o întâlnire însemnată.

În familia vicarului, ca și în alte case domnești, situate în centru, lumea se scula mai târziu, pe la trei și jumătate. Un sfert de ceas ajungea cu prisosință să se spele și să se îmbrace, iar trăsura îi ducea la biserică în câteva minute.

Cunoscând punctualitatea tatălui lor, cei trei copii așteptau gata pregătiți în salon de la patru fără douăzeci. Alexandru se ivi curând în pragul odăii, în pardesiu, cu pălăria ecleziastică în cap și fața pe jumătate ascunsă în întuneric.

– Mama voastră se simte cam istovită, n-a prea dormit și nu poate veni cu noi, îi vesti el din prag. Va asculta sfânta liturghie de la ora 10. Să mergem!

Copiii erau obișnuiți cu absențele mamei lor de la slujbe, de aceea nu ziseră nimic. Până la biserică drumul decurse în tăcere. Aerul tăios al dimineții alungă somnul din genele tuturor. Numai Mărioara mai căsca uneori, cu un mic oftat de ușurare. Trăsura opri scurt în piață. Întrerupt din gânduri, Alexandru privi în jur. Curtea bisericii se umpluse de credincioși, veniți de pe Ulița Românească și din celelalte margini ale orașului. Erau mai ales oameni săraci, cu case grele, împovărați de necazuri, meseriași, slujbași mărunți, plugari. Îmbrăcaseră haine de sărbătoare, punând pe ei tot ce aveau mai bun. Bărbații, straie de-a gata din stofă ieftină, bățoasă, cizme ungurești, cu tureatca lucioasă și pălării de păslă neagră. Femeile, rochii largi de stambă, sub care mai aveau una sau două fuste scrobite cu *cipcă*, ciorapi albi de bumbac și năfrâmi de *barșon*, legate sub bărbie. Aduseseră cu sine coșuri de nuiele,

înelite în ștergere curate și pline cu tot felul de bunătăți, în vederea binecuvântării de Paști.

Încă înainte ca trăsura să fi oprit, cei adunați în curtea bisericii recunoscuseră silueta vâjnoasă, cu umeri voinici, a vicarului. Laolaltă cu el se aflau cei trei copii ai lui. Cu toții observară că *măriasa*, doamna vicărașiță, lipsește și se întrebară ce s-a putut întâmpla cu ea.

Lumea feri din calea vicarului. Femeile murmurară câte un „lăudat să fie Isus“, pe când bărbații își scoteau pălăriile. Vicarul le răspunse cu un scurt moțait al capului. Era îngândurat și posac, se uita la ei și nu-i vedea. Parohul Bude îi ieși în întâmpinare. Cunoscând punctualitatea superiorului îi pândea sosirea de pe la trei și jumătate. Amândoi ocoliră biserica prin stânga, îndreptându-se spre sacristie. În noaptea Învierii, porțile bisericii se deschideau cu o anumită ceremonie, numai după înapoierea credincioșilor din procesiune.

Rând pe rând, apărură și ceilalți intelectuali ai orașului: prim-pretorul Henția, îmbrăcat într-un *überzieher*¹ de modă veche, îmbumbat până sub bărbie, împreună cu Livia și cu Bubi, primarul Tarția, un bărbat înalt, falnic, cam țeapăn, cu nevastă-sa Carolina, mărunță și delicată, avocatul Gurzău, noul deputat al Silvaniei, necăsătorit, deși nu tocmai tânăr, Orghidan, directorul liceului, împreună cu frumoasa lui soție Nelly și cu cea mai mare dintre cele trei fete, apoi judecătorul Erdélyi, român curat, în ciuda numelui unguresc, Emilian Lobonț, avocat și jurisconsultul primăriei, înalt, slab, cu figură ascetică, Zaharia Mărcuș, directorul băncii „Silvania“, foarte gras, cu răsuflarea scurtă și mulți alții, însoțiți de neveste și de copiii mai răsăriți. Nici unul din ei nu pătrunse în curtea bisericii. Se salutară ca de obicei și schimbară cuvinte indiferente. Sculați în puterea nopții, erau morocănoși, fără chef de vorbă. Un vânt subțire se strecura din văgăunile Măgurii asupra orașului. Câteva stele îndepărtate luceau în

¹ Pardesiu. (*germ.*)

înaltul bolții. Nori negri, prăpăstioși se grămădeau spre răsărit, amenințând a ploaie.

La ora patru, mai cu vorba bună, mai răstindu-se, crâsnicul Jula începu să dea la o parte lumea din curte. La câțiva pași în spatele său, se ivi Todor Ghile de pe Ulița Românească, un bătrân verde, cu mustățile răsucite și mersul țațoș, care de treizeci și doi de ani purta crucea în noaptea Învierii. Îndată după el, urma vicarul în ornate împărățești, sub baldachinul de mătase gălbuie, cusută cu fir de aur. Patru teologi înveșmântați cu stihare albe țineau stâlpii baldachinului. La oarecare depărtare de el, pășeau cei doi preoți ai orașului, părintele Bude și părintele Silvășan, de asemenea în odăjdii de sărbătoare. Scurtul cortegiul era încheiat de curatorii bisericii și de purtătorii praporelor.

Afară, în piață, grupul se opri, după datină, în fața casei parohiale, așteptând să se alcătuiască cortegiul. În rândul din frunte luă loc Ioan Henția, primarul, deputatul Gurzău și cei trei copii ai vicarului. Ceilalți intelectuali se așezară în urma lor, pe mai multe rânduri, într-o oarecare ordine, după poziția și vârsta fiecăruia. La capătul cortegiului, amestecați la întâmplare, se îmbulziră cei aflați până adineaori în curtea bisericii.

Când baldachinul vicarial se puse în mișcare, cele trei clopote ale bisericii începură să bată deodată. De sus, Vasile Gomboș, clopotarul, urmărise cu atenție formarea cortegiului și trăsese de funii în clipa cuvenită, împreună cu ajutoarele sale. Auzind dangătul adânc al bronzurilor, cei mai mulți ridicară capetele. Conturată pe cerul vânat, silueta clopotniței, alungită și nesigură, părea că se pierde în nori.

După obicei, cortegiul o luă la dreapta pe strada Șuluțiu, luminată de două becuri sărace, și o ținu înainte spre sediul preturii. Până acolo trecură prin fața școlii primare, a grădiniței de copii și a căminului de ucenici. Aici drumul se arcuia la stânga, mărginit de castani rămuroși, spre strada principală. Ajunsă în strada Kossuth, acum Regele Carol, mulțimea, strâmtorată, se lăși între cele două trotuare și încetini mersul. Răsfirată

până atunci peste măsură, coloana se adună la un loc și se scurtă. Dangățul clopotelor se desluși mai puternic, născând răspunsuri nesfârșite din pereții împăduriți ai Măgurii. Din întunericul ce începuse să se risipească, răsăriră pe rând clădirile primăriei și ale claustrului de călugărițe. Umbre nestatornice cutreierau fațadele mohorâte, topindu-se în găurile negre ale ferestrelor.

În dreptul Băncii Naționale, cortegiul ocoli spre stânga pentru a se înapoia la biserică. Ca la un semnal, clopotele își opriră bătaia. Văzduhul, înghețat și sonor, clocoti de zvonurile fără număr ale ecourilor ce mureau în depărtare. Se desluși, dintr-o dată, supărător de puternic, murmurul mulțimii. Numai câteva clipe, deoarece din senin zecile de convorbiri se curmară, iar cortegiul își văzu liniștit de drum.

De sus, din clopotniță, Gomboș și ajutoarele sale urmăreau curgerea nesfârșită a mulțimii care se revărsa la vale de Banca Națională. Când baldachinul ajunsese din nou în dreptul bisericii, porni pentru a doua oară clopotele, mai aprig decât prima dată. Pătrunzând în strada Șuluțiu, coloana se îngustă și se lungi din nou. Cei din urmă încercau zadarnic să țină pasul cu cei aflați în frunte. Femeile călcau apăsate, strunindu-și copiii zburdalnici, fără a pierde din ochi coșurile încărcate cu colaci, ouă roșii, prescură și vin, încredințate acestora. Alături de ele, bărbații, buimaci și greoi, își frecau palmele bătătorite și oftau. Ținuseră cu strășnicie postul cel mare, iar acum, în dimineața Paștelor, pe inimile goale, le era mai greu ca oricând.

Dacă coada procesiunii aducea cu un stol de pelerini pregătiți să înfrunte o cale lungă, capul amintea mai degrabă publicul ieșit să-și facă promenada duminicală. Bărbații își ofereau brațul drept doamnelor. Lângă acestea, fetele mai mari, în pardesie de culoare deschisă, cu pălărioare simple, fără zorzoane, pășeau repede, azvârlind priviri curioase în jur. Tinerii, răzlețiți de familii, se țineau într-un grup compact, în care se vorbea cam mult și chiar se râdea.

La cea din urmă rotire, procesiunea se poticni pe neașteptate în fața preturii, tocmai când dăduse de loc deschis. Mersul

deveni din ce în ce mai anevoios, rândurile se ajungeau din urmă și se amestecau. Aflată în frunte, Mărioara Henția întoarse capul, cum mai făcuse de câteva ori până atunci. De astă dată își zări logodnicul mai în spate în grupul tinerilor. Valer se culcase foarte târziu și abia reușise să se trezească pe la patru. Avea și acum aerul zăpăcit al celor sculați fără veste din somn. O salută cam încurcat, cu un zâmbet timid, pe care Mărioara i-l înapoie. Cortegiul se puse în sfârșit în mișcare fără ca cineva să-și fi dat seama ce s-a întâmplat. Răzlețit de ceilalți frați, Sever Henția se trezi lângă Mica Lobonț. Nu se văzuseră după întoarcerea lui de la studii.

– Ce-i cu tine, de ce n-ai ieșit deloc? Îl iscodi ea în șoaptă. Adăugă repede, observând privirea piezișă a mamei sale: Dar mâine vii la stropit, nu-i așa?

Curgerea firească a mulțimii se curmă în fața claustrului. Rândurile înaintașe încetiniră din nou mersul și o ținură tot așa. Primarul Tarția își privi ceasul. Mergeau de patruzeci de minute. Șopti ceva directorului Orghidan, care se plecă la urechea primului curator, judecătorul Erdélyi. Cuvintele sale fură auzite de părintele Silvășan, care se mulțumi să facă semn înspre vicar. Adăpostit sub baldachinul pătrat, acesta abia înainta. Totul îl apăsă și-l istovea: dimineața crudă de primăvară, mohorâtă de ultimele umbre ale nopții, învârtirea fără sfârșit pe străzi și chiar odăjdiile cusute cu fir de aur, care-i atârnav grele pe umeri. Părea absent la tot ce se petrecea în juru-i, la bătaia adâncă a clopotelor, la şușotelile credincioșilor. Ai fi zis că a uitat până și de sine și că se mișcă împins de o putere străină care a pus stăpânire pe el. Așa făcu mai mulți pași șovăitori, apoi dintr-odată se opri, ca și cum drumul s-ar fi încheiat acolo. Oprirea fu atât de bruscă, încât preoții trebuiră să-l ferească. Purtătorii baldachinului observară târziu că vicarul a rămas în urmă și nu știau ce să facă: să stea locului ori să se întoarcă.

– Prea sfinte părinte! Îndrăzni parohul Bude, atingându-i ușor brațul.

Vicarul tresări. Un simțământ greu de numit se citea în ochii lui albaștri, reci, un amestec de mirare, contrariedade și mâhnire neputincioasă. Îndepărtă mâna parohului cu un gest scurt și își urmă mersul obișnuit.

Câteva minute mai târziu, cortegiul pătrunse în curtea bisericii. Todor Ghile se dădu la o parte cu crucea. Leșind de sub baldachin, vicarul se apropie de ușile încuiate ale bisericii. O dată cu el se strecurară în față și câțiva credincioși și o droaie de copii, dornici să audă de aproape cuvintele ce aveau să se rostească.

Vicarul bătu de trei ori în ușa de stejar și strigă cu voce poruncitoare:

– Deschideți porțile bisericii, ca să intre împăratul mării!

– Dar cine este împăratul mării? se desluși dinăuntru vocea crâșnicului Jula, asurzită de tăblia groasă a ușii.

– Este stăpânul cerului și al pământului, cel ce s-a întrupat din Maria Fecioară, a pățimit și a înviat întru slavă veșnică!

Dialogul dintre preot și crâșnic se repetă de trei ori, după care ușile bisericii se deschiseră până la perete. Atunci vicarul, întorcându-se spre mulțime, îi împărtăși vestea mult așteptată:

– Christos a înviat!

Pe urma preoților, mulțimea pătrunse în naos, în timp ce, din înaltul corului, răsunau notele cântecului Învierii. Liturghia începu curând, înceată și tăragănată, cum sunt slujbele în bisericile răsăritene. Răspunsurile corului, întoarse cu măiestrie, sporeau solemnitatea ceremoniei, care curgea liniștită și măreață.

De obicei, familia vicarului stătea în primul rând al stranei din stânga. De astă dată numai Victor se așeză în banca îngustă cu pupitru înalt. Mărioara rămase lângă Valer, iar Sever li se alătură. O jumătate lungă de ceas se scurse până veni rândul să se citească Evanghelia. Vicarul apăru în deschiderea ușii împărătești și se îndreptă spre tetrapodul cu cartea sfântă. Privit de aproape, păru obosit, plictisit, de-o paloare neobișnuită. Lumina grea, cețoasă, îmbâcsită de fumul cădelnițelor, sporea întru câțva lividitatea chipului. Pe măsură ce lectura Evangheliei înainta, vocea îi devenea aspră, hârâită și în mod vădit

grăbită să încheie cât mai repede citania. O mărgea de sudoare, răsărită deasupra sprâncenei drepte, spre tâmplă, sclipea, gata să se rostogolească. Când isprăvi, Victor fu izbit de expresia împietrită a figurii, măcinată de aceeași istovire fără sfârșit, observată cu o săptămână în urmă, în timpul mesei din Duminica Floriilor.

Slujba își reluu curgerea înceată, cadențată în lungi răstimpuri solemne. Așa trecură Heruvicul și Crezul și veni rândul ieșirii cu darurile. Prin ușa din stânga a altarului apărură unul după altul părintele Silvășan, parohul Bude și vicarul, la fel de palid și de împietrit ca în timpul citirii Evangheliei. Cei trei preoți începură pomenirile, amintind pe rând clerul, episcopii, pe Papa Pius al XI-lea și pe mai marii țării, în frunte cu Regele Ferdinand, „cu toată curtea și oastea lui”.

Vicarul se întoarse spre credincioși, ținând în mâini potirul de jertfă, pentru a-i binecuvânta. Judecătorul Erdelyi și primarul Tarția, aflați în față, îi zăriră ochii tulburi și gura schimonosită. O luptă surdă se dădea înăuntrul lui, din care pentru o clipă omul ieși biruitor. Cu o voce ce se stingea, dar putea fi încă înțeleasă, rosti: „Pace vouă!” Apoi căzu în față, într-o prosternare adâncă, ca înaintea unui stăpân nevăzut. Scăpat din mâini, potirul aurit se deșertă pe lespezile bisericii, parcă vicarul ar fi voit să împartă tuturor trupul și sângele Celui ce se jertfise pentru oameni și înviase în dimineața aceea.

VI

De cum auzi strigătul Juliskăi: *Méltóságos asszonyom, milyen szerencsétlenség!*¹, Helena înțelese că i s-a întâmplat ceva lui Alexandru. Zărindu-l cum atârnă inert, ca o cârpă, în brațele lui Victor și ale lui Valer Nilvan, rămase fără grai. Își veni în fire abia când se trezi în dreptul ei cu Dezideriu Flonta, pe care nici nu-l văzuse până atunci. Secretarul, săritor ca întotdeauna, aducea pardesiul și pălăria lui Alexandru.

¹ Stimată doamnă, ce nenorocire! (*magh.*)

– Dezbrăcați-l și întindeți-l pe pat! porunci ea celor doi tineri. Martă, iute la doctorul Szinyei! Într-un minut să fii aici!

Fata se întoarse curând cu sufletul la gură. Doctorul plecase din ajun la Zalău pentru două zile, lăsând vorbă ca în lipsa lui bolnavii să-l caute pe doctorul Weinberger. Dar Helena nici nu voi să audă. Weinberger! Pe lângă faptul că nu avea nume bun, fiind căsătorit a doua oară, doctorul era evreu.

– Nu-mi trebuie mie jidov în casă în ziua de Paști! declară ea categoric.

Și-o repezi pe Marta la doctorul Antalffy, fostul conșcolar al lui Lați, stabilit de un an în Silvania. Într-un sfert de ceas trăsura se înapoie aducându-l pe doctor. Scund, îndesat, musculos, cu părul zburlit și cu cravata rău legată, Antalffy ascultă neatent cuvintele Helenei, mormăi ursuz ceva, apoi ceru să fie dus în camera lui Alexandru. Bolnavul zăcea cu ochii deschiși pe patul nedesfăcut, pământiu la față, cu părul muiat de sudoare. Un ghemotoc de spumă albă-cenușie îi atârna în colțul buzelor. Câte un scurt fior îi străbătea din când în când membrele crisplate, care zvâcneau într-o încercare repede curmată de a se destinde. Cineva voise să-l descheie la gât și-i smulsese pe jumătate gulerul de celuloid, ridicându-i un colț până aproape de ureche. O pată întunecată mânjea pieptul reverendei.

Antalffy se descotorosi la iușeală de pardesiu, azvârlindu-l pe un scaun și își desfăcu trusa de piele. Mai înainte de a-și scoate stetoscopul, se încruntă și fornăi zgomotos din nas, parcă ar fi fost răcit. Se plecă asupra bolnavului și se strâmbă din nou, urâțindu-și și mai mult trăsăturile și așa neplăcute la vedere.

– *Cukor!*¹ ceru el cu vocea răstită, întors pe jumătate spre Helena. *Cukor!*

Îndată ce vârî cu sila o linguriță de zahăr în gura vicarului, mișcările spasmodice ale corpului se potoliră. Câteva picături

¹ Zahăr! (*magh.*)

de sânge colorară pielița străvezie a obrazului. Cu mișcări iuți și îndemânatică, doctorul îi examinează inima, plămâni și abdomenul. Aruncă o privire picioarelor umflate, apoi strânse mijlocul bolnavului, apăsându-și degetele cu putere asupra șalelor. Ca un răspuns, se auzi un geamăt scurt, urmat de o inspirație profundă, ce părea să nu aibă sfârșit.

Doctorul se opri o clipă și își trecu degetele prin părul negru, încâlcit. Intrat în cameră de câteva minute, Victor îi întinse buletinele de analiză. Antalffy dădu din cap. Scoase o fiolă din trusă și începu să-i ferestruiască gâtulejul. După injecție, Alexandru își reveni. Deschise ochii, clipi de câteva ori, apoi mișcă buzele, mormăind niște cuvinte neînțelese. Doctorul mai rămase lângă el un sfert de ceas. Dincolo, în salon, o încunoștință pe Helena că bărbatul ei a avut o criză diabetică. Scularea în toiul nopții, oboseala, apoi ajunarea timp de câteva ceasuri au făcut ca în sângele bolnavului să se afle prea puțin zahăr. Acum trebuia să-și recâștige puterile pierdute. Prescrise o dietă severă, medicamente și făgădui să se înapoieze spre seară. În antreu îi strecură lui Victor, pe care-l cunoștea mai de mult:

– Dacă i se mai face rău, dați-i puțin zahăr. După părerea mea, o nouă criză nu e de așteptat. Ceea ce-mi dă de gândit sunt rinichii, care merg prost. Tatăl tău are opt grame de albumină la litrul de urină. Dar asta vom vedea în zilele următoare.

Helena rămase toată dimineața lângă Alexandru. Acesta acceptă conștiincios ceea ce i se făcu de mâncare, iar mai târziu prafurile aduse de la farmacie. Întrebă unde sunt copiii, dar nu ceru să-i vadă. În rest, răspunse întrebărilor Helenei prin monosilabe sau moșăieli ale capului. Îndată ce înghiți ultima lingură de mâncare, se lăsă pe pernele adânci și coborî pleoapele. Așa dormi până la prânz ori mai bine zis picoti, deoarece deschidea uneori ochii, căutând ceva prin încăpere. Helena crezu la început că se uită după ea, dar apoi băgă de seamă că privirile lui Alexandru iscodesc altceva, un lucru oarecare, aflat lângă fereastră.

Mărioara, care intră pe la unu, își găsi mama veghind la căpătâiul patului.

– Prânziți voi, îi răspunse Helena în șoaptă împingând-o afară, nu-mi arde acuma de mâncare.

– Nimeni nu poate trăi fără să mănânce, replică fata cu bunul ei simț obișnuit. Mama ajunează de aseară și mai are de tras destule. De unde va lua putere, dacă nu pune nimic în gură?

Helena îi dădu dreptate. În prânzitor, o așteptau ceilalți copii și Valer Nilvan. În timpul mesei, domni o atmosferă posacă. Nu prea vorbi nimeni. Singur Valer mai încercă să dezmoștească sufletele.

„Doamne“, gândi Helena, ascultând ca prin vis cuvintele celorlalți, „cât de mult am așteptat Paștele acesta și cu câtă neîndurare s-au potrivit lucrurile pe dos decât dorisem!“

Ceasul petrecut în mijlocul copiilor îi făcu bine. Se întoarse lângă Alexandru mai alinată. Totuși pe la patru, când o găsi pe Mărioara la oglinda din salon, îmbrăcată de a ieși, se mânie din senin.

– Dar tu ce cauți aici? se încruntă ea.

– Îl aștept pe Valer să mă ia la preumblare, declară ea pe un ton firesc.

– Și tocmai acum îți arde de preumblare, când părintele tău e bolnav, iar afară stă să plouă? o înfruntă Helena.

Ieși fără să mai adauge o vorbă. Mărioara nu se simțea cu nimic vinovată. De ce să nu se preumblare cu logodnicul ei? Doar tatăl ei nu e în primejdie de moarte! La acestea se gândi ea în timp ce-și dezbrăca rochia de stradă. Cu felul ei nepăsător de a fi, luă un roman de Marlitt și se apucă să citească, ronțâind câte o bomboană de mătase cu miez de nucă.

Alexandru dormi un somn până la cinci. Avea fruntea îmbrobonită de sudoarea pe care Helena i-o șterse cu batista. Nu stătea prea bine, ar mai fi dorit o pernă, ca să-și înalțe căpătâiul. După ce-și găsi locul, întinse cele două mâini de-a lungul trupului și își rătăci privirile prin încăpere, căutând din nou obiectul acela misterios, ascuns undeva în preajma ferestrei.

– Ce se aude? întrebă el deodată.

– Sunt cei ce întrebă cum te afli, îl lămuri Helena. Și azi dimineață au trecut Erdélyi, Mărcuș și Orghidan. E Victor în anticameră care-i primește.

Alexandru nu comentă știrea, iar la întrebarea dacă soneria nu-l conturbă, răspunse printr-un *nu* apăsător. La fel răspunse un minut mai târziu, când Helena voi să știe dacă nu ar dori să aprindă lumina. Spre a preîntâmpina alte întrebări, închise ochii, ca și cum ar fi dorit să doarmă. O zbatere abia simțită a pleoapei arăta însă că veghează.

Înșelată în această privință, Helena trecu în salon, unde dădu peste Livia și Iani, care veniseră însoțiți de Bubi, să-l vadă pe bolnav.

– Ce face Alexandru? se interesă Iani.

– Nimic. Se odihnește, răspunse Helena. Mi se pare că a adormit. La șase îl trezesc să-i dau de mâncare.

– Așa devreme?

– Așa a zis doctorul. El știe mai bine. De altminteri, pe la șase trebuie să pice și el.

Livia și Iani spuseră că așteaptă trezirea lui Alexandru și vizita doctorului pentru a cunoaște mai bine în ce stare se află. Bubi se folosi de un pretext ca să se retragă. Temător de boli și de moarte din adolescență, abia consimțise să-și întovărășească părinții.

– Voi nu beți un *café* negru? îi întrebă Helena, după plecarea nepotului. Eu tare aș bea, căci pic de osteneală.

Iani refuză, nu că n-ar pofti, dar se temea că n-o să doarmă la noapte. Livia însă primi.

– Și eu mă simțesc destul de obosită, mărturisi Liviă. Și-apoi e atâta de frig aici!

Helena se simți atinsă de observația cumnatei.

– Să-i spun Martei să facă un pic de foc, zise ea îndată.

Nu luă în seamă împotrivirea Liviei și dădu poruncă servitoarei. Peste câteva minute un foc iute încingea plăcile albe de faianță ale sobei. Sosi și cafeaua aburindă, pregătită

de Juliska. Aceasta umpluse trei cești, spre mulțumirea lui Iani, care acum regreta că adineaori refuzase.

Antalffy apăru înainte de șase. Era mai îngrijit îmbrăcat, dar la fel de ursuz ca dimineața.

– Situația se menține neschimbată, declară el, zăbovind un minut în salon. După o asemenea criză e normal. Să dăm organismului o noapte de repaus, mâine vom fi în măsură să apreciem mai bine cum stau lucrurile.

Seara târziu, intrând în camera lui și a lui Sever, Victor își găsi fratele îngenunchat în fața patului, cu obrazul îngropat în palme.

– Ce faci? Te rogi? întrebă el, oprindu-se în prag.

– Da, mărturisi jenat Sever, care se ridicase repede în picioare. Vreau să mă spovedesc mâine dimineață.

– Nu te-ai cuminecat înaintea Paștelor?

– Ba da, se mărgini să răspundă Sever.

Victor bănuia că Sever se spovedește din pricina bolii părintelui său. Se retrase în camera de domni, pretextând că are de lucru la teză și că vrea să doarmă acolo. Helena îl găsi la birou cu niște foi bătute la mașină.

– Viți, ție ți-a vorbit ceva Antalffy despre boala tatălui tău?

– Nu, nimic, ce să-mi vorbească? Replica veni atât de prompt, încât Helena nu se îndoii că e sinceră. Ce știe și mama.

– Bine, bine. Eu merg să mă așez în pat. Pic de osteneală. Numai de-aș putea dormi. Culcă-te și tu, nu mai sta, că e târziu.

După plecarea mamei sale, Victor așteptă până casa se liniști pe deplin. Deschise apoi ușița din dreapta biroului și trase sertarul din mijloc, acela în care găsise cu o săptămână în urmă plicul cenușiu cu testamentul lui Alexandru. Nu-l mai zări, în schimb degetele dibuiră spre fundul sertarului alt plic, mai lung, croit dintr-o hârtie mai fină. *Testamentul meu, dr. Alexandru Henția, vicar foraneu episcopesc în Silvania*, citi el. Plicul nu era închis.

Ispita fu prea mare, ca să nu scoată hârtia și să n-o citească. Ochii-i erau împăienjeniți, iar degetele-i tremurau. Testamentul

fusesse întocmit marțea trecută de avocatul Keller. Înțelese îndată cugetul ascuns al tatălui său când hotărâse să schimbe într-un anumit chip cele statornicite cu patru ani mai devreme. Nu pricepea însă de ce a lăsat nelipit plicul. Se știe doar că, pentru a înconjura încurcăturile, testamentele se închid și se sigilează.

Victor rămase multă vreme în cumpănă. În sfârșit, trase sertarul în care se găsea pecetea cu monogram al tatălui său și o bucată de ceară roșie. Un miros iute, pișcăcios se răspândește în încăperea. Câțiva stropi se prelinseseră pe dosul plicului, striviți îndată de sigiliul neted de metal.

Nu putu adormi vreme îndelungată. Gândul i se întorcea mereu la testamentul pe care-l pecetluisese. Își aminti de rândurile citite în lexiconul unguresc că nefrita cronică e o boală necruțătoare. N-ar fi putut spune că își iubea tatăl. De fapt, nu iubea pe nimeni și nici nu știa ce-i iubirea. Educația pe care o primise nu se întemeia pe iubire, ci pe alte idei călăuzitoare, cum ar fi, bunăoară, cuviința, munca și mai ales simțul datoriei. Zadarnice i-au fost încercările de a se apropia de el (după cum fără rost se dovediseră străduințele asemănătoare ale lui Alexandru). La orice cuvânt, pe buzele tatălui său apărea zâmbetul nesuferit de dispreț și de milă și invariabilul: „Ei!” Cu toate că nu-l iubea, gândul că e în primejdie îl umplea de neliniște, ca și cum ar fi fost vorba nu de o ființă apropiată, ci de sine însuși.

Nu dormea de mult, când o mână nerăbdătoare îl scutură de umărul stâng. În întuneric recunoscuse cu greu trăsăturile schimbate ale Helenei.

– Scoală degrabă și aleargă după Antalffy! auzi el. Tatăl tău se simțește foarte rău.

Se trezi lângă birou, băjbâind după haine. Tremura din adânc și își strângea cu putere dinții ca să nu clănțanească. În aerul stătut al odăii mai stăruia mirosul de ceară arsă.

VII

Helena se trezi pe la șapte cu trupul îndurerat, parcă ar fi fost bătută. Nu dormise mai mult de patru ceasuri în cursul nopții și nici măcar în răstimpul acesta somnul nu-i fusese somn. Lângă ea, Alexandru respira liniștit. După un ceas de chinuri și de spaimă, răul îl lăsase dintr-o dată. Curând după sosirea lui Antalffy începuse să se simtă mai bine, vărsăturile încetaseră, nu se mai zvârcolea ca un osândit de pe o parte pe alta.

Pe la opt, Helena trecu în bucătărie să vadă de mâncarea lui Alexandru, lăsând-o pe Mărioara lângă bolnav.

– *Hogyan érzi magát a méltóságos úr?*¹ întrebă Juliska, cu o voce pe jumătate curioasă, pe jumătate compătimitoare.

Helena nu era persoana care să se destăinuie unei slujnice, nici atunci când simțea nevoia să-și împărtășească cuiva necazurile .

– *Roszúl!*² i-o trânti ea scurt, făcându-și de lucru la ceainicul de pe plită.

După programul stabilit de Antalffy, Alexandru trebuia să-și ia prima masă la opt și jumătate. Când intră în dormitor cu tava, Mărioara făcu un gest nelămurit spre bolnav.

– Vorbește toată vremea, bâigui ea, și dă mereu din mâini!

Alexandru răsufila greu, parcă ar fi ridicat o lespede grea de pe piept. Pe buzele uscate, brăzdate de crăpături, se isca un murmur neîncetat. Niciodată nu auzise până atunci o asemenea revărsare neistovită de vorbe, înșirate fără răgaz una după cealaltă.

– Alexandre, îl strigă ea, trezește-te, Alexandre!

Cel strigat n-o auzi și continuă să reverse neistovit șuvoiul de cuvinte, însoțindu-le de o gesticulație bizară.

– Viți, se repezi ea la ușă, vină îndată, tatălui tău îi e din nou rău!

¹ Cum se simte stimatul domn? (*magh.*)

² Rău! (*magh.*)

Auzind vocea mamei sale, băiatul crezu că s-a întâmplat o nenorocire. Dar bolnavul nu prezenta nici un simptom îngrijorător, în afara vorbăriei neîntrerupte și a mișcării dezordonate a mâinilor.

– Ce spune? Pricepi ceva?

Victor se plecă asupra tatălui său. Prinse un cuvânt, apoi altele, dar tot ce auzea părea a fi fără cap și coadă.

– *Collatio tituli seu confirmatio*, desluși el. Alte asemenea frânturi, pe jumătate inteligibile ieșiră pe gura bolnavului: *proclamationem duplex examen praecedit ... generale nempe et speciale ... tonsuratus etiam huius privilegii ...*

Multă vreme Victor nu se dumeri ce voiau să spună acele vorbe desperecheate, până să-și dea seama că erau pasaje din cursul de drept ecleziastic pe care tatăl său îl ținuse la Teologia din Gherla. Învățase și el după unul din manualele ferfenițite, trase la șapirograf, în timpul celor doi ani de studii teologice.

– Și-acum ce facem, Viți dragă? se neliniști Helena, văzând că delirul bolnavului nu se curmă. Antalffy a spus să-i dăm numaidecât de mâncare la ora opt și jumătate, altminteri e în primejdie să aibă o nouă criză.

Mai înainte ca băiatul să fi răspuns, o schimbare neașteptată se petrecu în comportarea vicarului. Potopul de cuvinte latinești secă din senin, ca și cum ar fi tăiat cineva cu o foarfecă lungă panglică sonoră. Deschise ochii largi și se ridică în capul oaselor, cu degetele încleștate în cuvertură. Întreaga sa înfățișare era aceea a unui om hăituit, aflat în primejdie de moarte. Se trase înapoi, strivind pernele, până umerii i se lipiră de tăblia patului. Ochii lui albaștri-cenușii, acoperiți de ceață, rătăceau prin încăpere. Helena mai întâlnește de câteva ori privirea aceea cercetătoare, îndreptată undeva în preajma ferestrei. De fiecare dată, Alexandru arăta ca unul care iscodește ceva nu tocmai lămurit, mai mult presimțit, despre care a aflat pe neașteptate că își are locul prin apropiere. De astă dată chipul și mai ales ochii lui trădau o groază abia stăpânită, ca în fața unui dușman care te pândește necruțător dintr-un ungher, gata să se năpustească asupra ta.

– Tatică, tatică! îl chemă Victor, apucându-i brațul.

La atingerea mâinii străine, bolnavul avu o mișcare convulsivă și se trase în lături. Băiatul dădu să-l apuce din nou, dar tatăl său repetă gestul de respingere. A treia oară, zvârli mâinile în lături, măturând pe podele tava cu mâncare. Ca la un semnal, sări în picioare și se năpusti spre fereastră. Mai mult din instinct, Victor îi ieși în cale.

– Lasă-mă, lasă-mă! vociferă vicarul, încercând să scape.

Dar Victor îl ținea strâns și se chinuia să-l împingă în pat. Bolnavul făcu câțiva pași de-a-ndăratelea, șovăind, apoi se azvârli din nou spre fereastră cu o pornire oarbă. O luptă disperată se încinse în mijlocul dormitorului. Alexandru era voinic, iar boala nu-i golise încă trupul de puteri. Voia să ajungă într-un anumit loc și nimic pe lumea aceea nu avea cum să-l oprească. Își apucă băiatul de mijloc, apoi îi încercui grumazul, încercând să-l doboare. Piept la piept, se zbăteau cu deznădejde, icneau și gâfâiau, încleștați într-o încăierare pe viață și pe moarte.

– Doamne Dumnezeu! Victor, ce faci? Doamne Dumnezeu! se tânguia Helena, necutezând să se amestece.

Lupta continuă până ce Alexandru își cheltui ultimele puteri. Victor îl simți moale în brațele sale și-l duse fără împotrivire până în pat.

Pe cât de nebănuită fusese izbucnirea violentă a lui Alexandru, pe atât de înceată se dovedi întoarcerea sa la starea mai veche. Trebui să treacă o jumătate de ceas pentru ca agitația și vorbele într-aiurea să înceteze. În acel moment însă, își recâștigă pe deplin conștiința. O recunoscu pe Helena și schiță o mișcare vagă către ea. Helena o interpretează ca pe o chemare. Veni lângă el, îi trecu palma pe fruntea jilavă, înghețată:

– Voiești ceva? îl întrebă ea.

O mare încordare cuprinse pentru câteva clipe fața vicarului, parcă ar fi dorit să exprime ceva anume și n-ar fi știut cum. Câteva suspine adânci îi tăiară glasul.

– Apă! ceru el, cu vocea slabă.

Helena îi dădu puțină limonadă, pe care o bău încetișor, oprindu-se câteodată, spre a-și recâștiga răsuflarea. Cu mare trudă, izbuti să înghită câteva linguri de mâncare. După aceea, ceru să i se îndrepte pernele la spate și căzu în picoteala din care numai arareori se desprinsese în ultimele zile.

Helena rămase toată dimineața în preajmă-i. Deși erau cu toții acasă, se simțea singură lângă căpătâiul lui Alexandru. De afară de pe stradă răzbeau când și când vorbele și râsetele tinerilor care se duceau, ca de obicei în a doua zi de Paști, să stropească fetele. Criza din dimineața aceea o hotărâse definitiv în privința bolnavului. Așa nu puteau merge mai departe. Alexandru era grav bolnav și nimic nu arăta o schimbare în bine. După ea, Antalffy avea de ales: ori își ia răspunderea vindecării, ori se declară neputincios în a-l face bine și-atunci trebuia mers de urgență la Cluj. Acum îi părea rău că-l chemase pe Antalffy. Oricât de priceput ar fi, e prea tânăr, nu are destulă praxă. Weinberger, așa jidov și muieratic cum era, tot ar fi fost mai bun.

Antalffy sosi pe la unu. Era și de astă dată încruntat, dar acum nu părea a fi la mijloc ursuzenia lui obișnuită. Auzind că Helena îi cere să se pronunțe deschis în privința bolnavului, șovăi, în timp ce pe figura-i smeadă, cu ochii negri ca tăciunele și sprâncene stufoase, se strecură un zâmbet silit. În câteva cuvinte, declară că e pe deplin edificat în privința suferinței domnului vicar. Preasfinția sa suferă de o foarte gravă criză de uremie, la care se adaugă diabetul și neputința de a se hrăni conform prescripțiilor. Din păcate, el nu poate da un prognostic sigur în privința evoluției bolii. S-ar putea însă ca un alt medic să vadă lucrurile mai bine. Cât despre transportarea bolnavului la Cluj, el e categoric împotriva. Cinci ceasuri pe drumuri proaste ar istovi peste măsură pacientul, ducând boala într-un punct fără întoarcere.

– Oricum, eu mai trec diseară, zise el. Până atunci aveți timp să luați o hotărâre.

După tradiție, în ziua a doua de Paști erau invitați la masă la Iani. Helena nu consimți să-l lase pe Alexandru cu una din

slujnice și nici măcar cu Mărioara. Mai mult, îi ceru lui Victor să stea acasă pentru a nu fi cu totul singură în cazul că s-ar fi întâmplat ceva. Până la urmă se duseră numai Sever și Mărioara. Helena binecuvântă momentul când hotărâse să rămână. Pe la patru, Alexandru avu o nouă criză, la început cu delir și agitație, apoi zvâcni din pat și încercă să ajungă iarăși la fereastră. De data aceasta împotrivirea îi fu scurtă. Îndată ce brațele lui Victor îl cuprinseseră, se lăsă moale, ca și cum și-ar fi dat seama de la început că lupta e pierdută.

Vestiți de Marta, Mărioara și Sever se înapoiară în grabă. Îi însoțea Livia, gata să dea o mână de ajutor la nevoie. Un sfert de ceas mai târziu se înființară Iani și Valer Nilvan, acesta ca să-și ia rămas bun. Pleca în seara aceea la Crasna cu o ocazie. Helena zăbovi câteva minute în salon ca să-i anunțe că bolnavului îi e mai bine, dar că deocamdată a adormit. După ce se va trezi, îi va chema să-l vadă.

Înapoiată în dormitor, Helena își luă lucrul de mână, marele *milieu* pentru masa din salon, fără a-l pierde din vedere pe Alexandru. Mișcând într-una croșeta, își simți pleoapele îngreunate de somn. Încet-încet, gândurile începură să-i rățăcească de la una la alta. Oare i-o fi dat prin minte Mărioarei să-i îmbie pe oaspeți cu niște prăjituri și cu un pahar de lichior? Cât e Livia de formalistă, să nu se ofenseze. Prea era nepăsătoare fata asta, uite și acum când tatăl ei e bolnav, stă toată ziua cu cartea în mână și ronțăie bomboane de mătase. De bună seamă că nu le-a dat nimic oaspeților și stă tot timpul cu ochii țintiți la scumpul ei Valer. Își aminti îndată că nici nu avea cum să le dea, de vreme ce prăjiturile erau închise în bufetul din prânzitor, iar cheile le ținea ea.

Tresări speriată și se bătu peste buzunarul din dreapta al rochiei. Un zornăit binecunoscut îi ajunsese la urechi. Se desprinse din somnul ce-i da târcoale și se ridică. Alexandru dormita, cu capul dat pe spate și gura întredeschisă. În salon stăteau cu toții în jurul mesei, pe aceleași scaune, întocmai ca în ajun. Dacă nu s-ar fi găsit printre ei Valer Nilvan, ai fi crezut că nu s-au clintit din locurile lor de douăzeci și patru de ore.

– Ce mai e? tresări Livia, când o zări.

– Nimic, răspuse Helena, sătulă să repete aceleași vorbe. Mi s-a părut mie sau afară a început din nou să plouă?

Țărâitul soneriei vesti că îi caută cineva. Era Antalffy, care-l aducea cu sine pe doctorul Szinyei, cu pălăria lui tare și cu trusa uriașă cât un geamantan. Zărindu-i împreună, Helena îi aruncă lui Antalffy o privire recunoscătoare. Fără îndoială că venind încoace intrase la Szinyei și-l informase despre starea vicarului.

Ca unul ce cunoștea cazul, Antalffy se mulțumi cu o examinare sumară, după care-i făcu loc lui Szinyei. Bătrânul citi meticolos buletinele de analiză, apoi cu încetineală și calm, cercetă bolnavul. Era un medic de modă veche, cu deprinderi însușite în patruzeci de ani de practică, intrate de mult în sânge. Declară de la început că el e întru totul de acord atât cu diagnosticul, cât și cu tratamentul indicat de tânărul său coleg. Din păcate se aflau în fața unei crize grave de uremie, înrăutățită, fără îndoială, de diabetul zaharat, ajuns într-o fază critică. El, care cunoștea de mult boala domnului vicar, mărturisea acum că se aștepta la o asemenea evoluție, numai că nu o socotea atât de grabnică.

Szinyei mai vorbi un timp, rămânând în sfera considerațiilor generale. Helena, care-l urmărea cu greutate, își spunea într-una că doctorul o descânta cu vorbe goale, ferindu-se să-i mărturisească adevărul.

– Avem, dar, dreptul să sperăm, domnule doctor? îl întrerupse, agățându-se de un cuvânt al lui.

– De bună seamă, stimată doamnă, murmură politicoș doctorul, pe când scria o ordonanță (erau în camera de domni). Totdeauna este loc pentru speranță.

– Pe mine să mă ierțați, se ridică Antalffy, mă așteaptă un bolnav și de-acum de cazul domnului vicar se ocupă doctorul Szinyei. Se înclină foarte adânc în fața Helenei. Mă bucur, stimată doamnă, că v-am putut fi cu ceva de folos.

Ca de obicei, Victor îl însoți până în stradă.

– Pista, i se adresă el, sper că nu te simți jignit...

– *Ne légy hülye!*¹ îl repezi Antalffy. Szinyei e medicul vostru de casă și era normal să preia cazul.

– Pista, reluă băiatul, aș vrea să știu care e adevărul cu tata.

– Nu e bine să cunoști întotdeauna adevărul, mormăi doctorul.

– Mie poți să mi-l spui. Sunt pregătit.

– Bine, dacă asta ți-e dorința... Făcu o scurtă pauză, căutându-și parcă cuvintele. Victor, tatăl tău e pierdut. După părerea mea, care se deosebește de a lui Szinyei, e o chestie de o zi-două. Dar să nu spui nimănui, nici măcar mamei tale. Îi strânse cu putere umărul drept. Fii tare!

Livia și Iani plecară ultimii. Era târziu, aproape opt.

– Săraca de tine, o căină Livia pe Helena, luându-i o mână într-a ei și bătând-o încetșor, tare trebuie să fii zdrobită!

– Nu, nu, tăgădui aceasta. Acum mi-a trecut. Îi dau de mâncare lui Alexandru și-apoi mă culc și eu.

Îi petrecu pe amândoi și puse singură zăvorul la intrare.

„Doamne“, oftă ea, deschizând ușa dormitorului, „numai de n-ar începe iarăși calvarul de azi-noapte!“

VIII

Mulțumită lui Dumnezeu, Helena avu parte de o noapte pașnică. Deși nu dormi mai mult de șase ceasuri, se trezi întremată, cu o moleșeală plăcută în încheieturi. Alexandru, mai vioi ca în ajun, răspunse cu bunăvoință la întrebările doctorului și legă o scurtă discuție cu el despre isprava nu știu cărui italian care sculptase o statuie înaltă de doisprezece metri în amintirea celor căzuți la Isonzo și la Piave.

După plecarea lui Szinyei, Alexandru rămase treaz și se arătă dispus să converseze, chiar dacă întrebările le punea mai mult Helena. Treptat răspunsurile-i deveniră scurte, rostite fără interes. Helena bănuia că va cădea în obișnuita somnolență dinaintea prânzului. Dar bărbatul ei ținea ochii

¹ Nu fi prost! (*magh.*)

larg deschiși, cu o stăruință care dovedea că urmărește ceva aflat nu în afara, ci înăuntrul lui și văzut numai de el. O pâclă ușoară, ca o înfrigurare, îi acoperi privirile. Ceea ce urmărea cu concentrare era ceva important și totodată lipsit de importanță, chiar derizoriu, încât Helena crezu că zărește pe buzele sale un zâmbet de înțelegere și de compătimire.

– Elenuță, șopti el deodată, fără a-și întoarce privirile spre dânsa, tu ți-l amintești pe Mendel Samu?

Helena nu răspunse îndată. Numele îi suna cunoscut și totuși nu putea spune despre cine era vorba.

– Mi-l amintesc, răspunse ea în sfârșit. E păpușarul jidov cu picior de lemn, care ne repara ghetetele la Gherla.

– Acela e, rosti el în șoaptă, cu o ușoară clătinare a capului.

Helena se aștepta ca bărbatul ei să urmeze cele începute. Dar el își reluase veghea ciudată dinăuntrul său. Uitase de Mendel Samu sau pantofarul nu-l mai interesa.

„Oare de ce a vrut să știe dacă-l mai țin minte pe jidovul acela?” se întrebă Helena nedumerită. „Nu te apuci așa din senin să vorbești despre un om care a murit de douăzeci de ani. Trebuie să fie ceva la mijloc”.

După masa de prânz, rezemat în perne, cu mâinile întinse de-a lungul trupului și gura întredeschisă, Alexandru dormi vreo două ore. Pe la patru, revenind din bucătărie, îl găsi nădușit, învârtindu-se silnic de pe o parte pe alta, ca și cum nu și-ar fi găsit locul. Răsufă greu, din adânc, cu caznă.

– Alexandre, Alexandre! îl strigă ea. Scoală-te să te schimbi! Ești lac de sudoare!

Bolnavul tresări, pleoapele i se bătură repezi, parcă ar fi încercat să depărteze o pânză supărătoare de pe ele.

– Cum îți este? se interesă Helena, așezându-i palma pe frunte. Te supără ceva?

– Nimic, tăgădui el, numai că văd tulpure ca printr-o sită deasă. Unde ești?

– Aici sunt! îl vesti ea și-i luă mâna întinsă.

Alexandru se ridică cu greutate în capul oaselor și o trase spre sine.

– Elenuță, începu el cu vocea slabă, dar limpede, vină mai aproape și ascultă-mă cu băgare de seamă. Eu o să mor chiar azi, a venit vremea să-mi plătesc datoria cea mare. Simțind-o cum tresare, îi strânse și mai tare mâna. Taci, nu plânge și nu te tângui, căci nu e acum vremea de lacrimi. N-am crezut niciodată că mă voi duce atât de repede, dar nu-i nimic. Totdeauna e bine când se întâmplă ce se întâmplă. Ascultă-mă și fă tot ce-ți spun. Trimite-l chiar acum pe Todor cu trăsura la Mărăcini și roagă-l pe luliu să vină îndată la mine. *Îndată*, așa să-i scrii. Tot Todor, în drum spre Mărăcini, să treacă pe la Bude. Să se grăbească și el, spre a mă spovedi și a mă prevedea cu sfintele sacramente. Se opri ca să-și câștige răsuflarea. Cele câteva fraze îl osteniseră peste măsură. Se lăsă în perne și își întinse mâinile pe plapumă. Atât deocamdată. Mai încolo, vom mai vorbi.

Helena se trezi în coridor, în fața odăii celor doi băieți, fără a-și da seama cum a ajuns acolo.

„Doamne, numai asta nu!” își spunea întruna.

Pe Victor îl află în camera de domni, cu o țigară aprinsă. Nu-l văzuse până atunci fumând, nici măcar nu știa că fumează. Era atât de obișnuită să-l găsească în locul acela pe Alexandru, încât tresări.

– Viți, îl vesti ea din prag, tatăl tău moare!

Băiatul zvâcni în picioare ca împins de un arc.

– Ce tot vorbește mama? Îngăimă el cu voce răgușită.

Helena îl puse la curent cu cele întâmplate. Se miră singură cât e de stăpânită și cum repetă, cu nepăsare, cuvintele lui Alexandru.

– Și eu cu ce o pot ajuta pe mama?

– Poruncește lui Todor să înhame până-i scriu două vorbe lui luliu. Și spune-i Martei să dea o fugă până la Szinyei. Rămâi în preajma mea, nu mă lăsa, singura mea nădejde tu ești.

Se înapoie lângă bolnav, iar Victor se îndreptă spre bucătărie. Câteva minute mai târziu se desluși soneria în anticameră. Nu era nici unul din cei chemați, ci Livia și Iani.

O zăriseră pe Marta alergând pe stradă și bănuiseră că se duce la doctor.

– De ce l-ați chemat pe Szinyei? îl întrebă Iani pe Victor care le ieșise în întâmpinare. Iarăși nu-i e bine lui Alexandru?

Victor îi conduse în salon. Nu știa cum anume să le împărtășească vestea.

– E pierdut! exclamă el deodată, ridicând fără rost tonul.

Iani se făcu alb ca varul și își duse mâna la frunte, ca și când l-ar fi apucat din senin durerea de cap.

– Ce tot vorbești? făcu el, cu o urmă de neîncredere în glas.

– Mai adineaori l-am chemat pe părintele Bude și am trimis la Mărăcini după Rațiu.

Iani se lăsă încetișor în fotoliu. Îi tremurau buzele, iar pielea feței i se coloră dintr-o dată într-un roșu intens.

– Iani dragă, Iani dragă, liniștește-te! sări Livia, zărindu-l atât de schimbat. Lasă, că bunul Dumnezeu se va îndura și... Vină-ți în fire, doar știi că nu e bine să te tulburi așa...

Nu se așezară bine oaspeții și pică doctorul Szinyei. Rămase îndelung lângă bolnav, dar spre deosebire de vizitele precedente nu mai plecă.

– Obiectiv, nu văd nici o schimbare hotărâtoare, declară el în salon, unde primi să bea o ceașcă de cafea. Tulburările de vedere pot fi trecătoare și la un diabetic sunt normale. Numai inima prezintă unele semne de slăbire. Eu rămân lângă el, pentru orice eventualitate.

Iani îl asaltă cu întrebări, unele dificile, la care doctorul nu putea sau nu voia să răspundă. Spre a-i cruța pe amândoi, Livia conduse discuția spre alte subiecte, interesându-se de niște cunoștințe comune din Zalău. Oricum, mult n-ar mai fi vorbit despre boala lui Alexandru, deoarece în curând fu anunțat Bude.

Parohul era îmbrăcat în odăjdii și purta în mâini potirul cu sfânta cuminecătură. Toți se ridicară în picioare, chiar și Szinyei care era reformat. După ieșirea parohului se lăsă o liniște adâncă. De departe răzbăteau frânturi dintr-un cântec bisericesc.

„Îi face maslul“, își zise Iani și simți cum i se încleștează gâtlejul.

Iuliu Rațiu sosi înainte de șase. O pereche de cai buni ca ai vicarului nu făceau mai mult de o jumătate de ceas până la Mărăcini, iar înapoi nici atât, căci coborau. Rațiu aflase de îmbolnăvirea lui Alexandru, nu credea însă că e atât de grav. Ce-i drept, de câte ori îl întâlneau în București, ba la Senat, ba la clubul partidului, văru-său îi păruse cam tras la față și sfârșit. L-a întrebat o dată ce îl supără, dar Alexandru i-a răspuns că nimic.

De îndată ce auzi clopoțelul trăsurii, Victor se repezi în antreu. Însuși Iani se ridică, mai înainte ca Rațiu să fi apărut. Noul venit sărută mâna Liviei și Mărioarei, dădu mâna cu Iani și-l bătu pe umeri pe Sever. Păru bucuros să-l revadă pe Szinyei, interesându-se de soția lui și de cei doi copii, Rezső și Ede, al căror nume îl ținea minte. Se înțelege că i se adresă ungurește, în limba aleasă pe care o deprinsese în tinerețe prin școlile maghiare și la universitate. Amabil și politicos ca întotdeauna, vorbea totuși pe un ton scăzut, potrivit împrejurărilor. Micul surâs pe care-l afișa de fiecare dată intrând într-un salon dispăruse.

– Dragă Elenuță, grăi el, sărutând-o pe amândoi obrazii, cu ce prilej ne-a fost dat să ne revedem! Și eu care vă așteptam săptămâna aceasta la Mărăcini! Să fie oare atâta de gravă starea iubitului nostru Alexandru?

– Singur Dumnezeu știe, răspunse Helena prudentă. Eu nu mi-am pierdut de tot speranța. Poftește, Alexandru te așteaptă. Cineva ar zice...

Restul vorbelor, ca și răspunsul lui Rațiu se pierdură în dosul ușii închise.

– *Milyen gyönyörűen beszél a magyar nyelvet a kedvelmes úr!*¹ observă Szinyei, foarte măgulit că Rațiu se întreținuse cu el și-i cunoștea atât de bine familia.

– *Igen, igen*², întări mecanic Iani, cu mințile aiurea.

¹ Ce splendid vorbește ungurește Excelența sa! (*magh.*)

² Da, da. (*magh.*)

Trecu în odaia de domni să fumeze o țigară. Cu trabucul aprins, se plimbă prin fața bibliotecii, examinând distrat volumele legate în pergament și piele. Într-unul din rafturi, cartea lui Alexandru, *De horis canonicis*. Câte aspirații și speranțe se legaseră de această carte și de cariera lui Alexandru! Și-l aminti pe tatăl lor, Vasile, înlăcrimat, cu ochii pe diploma de doctor și pe inelul cu cifra imperială. Dar el, care se uita la frate-său mai mare ca la un arhanghel! Ce carieră ar fi făcut, dacă primea propunerea lui Prohaszka și rămânea la Pesta! Alexandru a hotărât însă altfel... Acum toate erau de prisos, căci anii nu curg înapoi... Oare când se va mai naște din neamul lor unul care să-i semene la minte?

Rațiu părăsi casa prin prânzitor, fără a mai da ochii cu cei adunați în salon. În prag se ivi însă Helena:

– Vină, Viți, se adresă ea băiatului, te cheamă părintele tău! Dorește să fiți singuri!

Alexandru zăcea sprijinit în perne, cu pleoapele lăsate și capul coborât în piept. Victor îl crezu adormit și se întrebă dacă n-ar fi fost mai bine să se retragă. Dar tatăl său simțise că în odaie a pătruns cineva.

– Tu ești, Victor? întrebă el șovăitor. Apropie-te, ca să te pot vedea mai bine.

Băiatul se opri lângă pat. Tatăl său privea tot în direcția ușii, ca și cum n-ar fi observat că a ajuns lângă el. Alături, pe placa de marmură vineție a noptierei, trusa doctorului Szinyei se căsca larg deschisă.

– Fiule, începu vicarul cu o voce tărăgănată, mi-a sunat ceasul, mă duc. Vrei, nu vrei, ție-ți rămâne în seamă de azi încolo familia. Știi că nu ești pregătit pentru o astfel de probă. Pe deplin pregătit în asemenea momente nu e nimeni pe lume. Vă las într-o situație materială grea. Pământul nostru strămoșesc, agonisit de două sute de ani încoace, se poate spulbera oricând în vremuri ca ale noastre. M-am gândit ce e de făcut pentru a-l păstra și am dispus după cum mi s-a părut mie mai bine. Trag nădejde că va rămâne mai departe, întreg, al nostru. Cum știi și

tu, banii depuși înainte de război la „Kereskedelmi Bank“ din Pesta s-au pierdut aproape toți o dată cu devaluarea și cu revoluția. De atunci n-a fost chip să pun ceva deoparte, afară de câteva mii de lei pe care-i veți afla în birou. Banii pentru mobila Mărioarei s-au plătit mai bine de jumătate la Lengyel în Târgu-Mureș, mai rămân aproape cincisprezece mii. Mai sunt datorii la București, la hotel, la creditor, nu mari, dar sunt. Solvește-le degrabă, ca să nu ne facem de rușine. Se întrerupse ca să-și câștige răsuflarea. Nu stătea bine și se tot foia, încercând să-și găsească un loc potrivit.

– Ți le las în grijă pe mamă-ta și pe Mărioara, precum și pe Sever. Să ai grijă de ei ca de tine însuși. Mai mult decât atâta nu-ți pot cere. Pe Sever să-l trimiți negreșit la studii, chiar dacă ar trebui să vă tăiați din carne. Mărioara să nu mai aștepte, ci să-l ia pe Valer Nilvan. E om de inimă, măcar că nu-i un *lumen*¹ și are defectele lui. Greutăți vei întâmpina destule. Nu te speria, căci nu ești singur pe lumea asta. Avem neamuri cu vază, care nu vă vor lăsa. Unchiu-tău, Gusti, mai ales, vă poate ajuta în multe cele. Un sfat binevoitor vei găsi la Keller Samu. Și nu uita, dacă veți avea de înfruntat valuri mai mari, du-te cu încredere la Iuliu și roagă-l să-ți întindă mâna. Atâta cât atârnă de el va face negreșit. Vedeți-vă de viața voastră și nu vă gândiți la mine. *Eu am trăit*. Și-acum du-te și trimite-l pe Sever!

Alexandru se mișcă neputincios într-o parte și într-alta, străduindu-se să se înalțe în perne. Îi întinse mâna să i-o sărute. O expresie de lehamite și de dezgust îi strâmbă figura. Se răsuci greoi cu spatele spre ușă și îi făcu semn să plece.

Sever îl găsi în aceeași poziție și se întrebă și el, asemenea lui Victor, dacă n-ar fi fost mai bine să iasă.

– Tatică! făcu el în șoaptă, apoi reluă mai apăsător: Tatică!

Nu primi nici de data aceasta răspuns. Pe negândite, îl apucă teama. Și totuși nu ieși, ci se aplecă asupra patului și

¹ Tip strălucit. (*lat.*)

își chemă încă o dată părintele, atingându-i ușor brațul. Ca și cum s-ar fi năruit, trupul lui Alexandru veni spre el și se răstigni pe spate, cu mâinile depărtate și ochii larg deschiși.

Băiatul năvăli în salon, cu fața răvășită și privirile tulburi.
– Mamică, bâigui el, tatica e... tatica a...

Helena voi să alerge, dar nu putu face o mișcare, parcă i-ar fi crescut rădăcini. Doctorul Szinyei își reveni cel dintâi. Nimeni nu-l urmă în dormitor. În odaia vecină, orologiul bătu o dată, apoi încă o dată.

Când îl zări pe doctor în pragul salonului, Helena înțelese că totul s-a sfârșit. Buzele îi tremurară, albi, o vână de pe tâmplă i se bătu repede, repede.

– Luați cheile de la dulapuri! țipă ea disperată. Închideți tot! Nu intră și nu iese nimeni!

Toți crezură că a înnebunit. Singur Szinyei răsuflă ușurat. Era sigur că fără izbucnirea aceea sălbatică, lipsită de noimă, și-ar fi pierdut cu adevărat mințile.

Se grăbiră s-o sprijine și s-o îmbărbăteze. Nimeni nu o băgă în seamă pe Mărioara. Cu obrazul urâțit de plâns, ea se izbea cu fruntea de tăblia mesei.

IX

Murind Alexandru Henția la o oră târzie, pregătirile de înmormântare trebuiră amânate pentru a doua zi. Oricum, nici unul din ai casei nu era în stare să facă ceva în ceasurile acelea.

În dimineața zilei următoare, Victor își găsi mama la măsuța de corespondență, cu o foaie de hârtie în mână.

– Am făcut vestirea de moarte, îl anunță ea, întinzându-i textul necrologului. Cetește-o și vezi dacă e bine și îndeosebi dacă n-am uitat pe cineva. Adă-ți aminte ce supărări au fost la moartea bietului luluiu, când cei de la Gherla i-au uitat pe unchiul tău lani și pe Livia.

Victor aruncă o privire asupra textului. Mamă-sa vorbea liniștită, pe un ton care nu era totuși al ei. Nici înfățișarea nu-i era cea obișnuită, ci într-o câțva mai aspră. Cearcănele adânci din jurul ochilor dovedeau că nu prea dormise.

— Și-acum să vedem în amănunt ce e de mântuit, ca nu cumva să ne scape ceva ori să se petreacă altfel decât s-ar cuveni, zise ea, după ce i se înapoie necrologul. La opt ceasuri se înființează Bude, ca să primească dispozițiile noastre.

De la început căzură la înțelegere că era peste puțină să-l îngroape pe Alexandru după datină, a treia zi, adică joi. Vor veni oaspeți mulți, unii din locuri îndepărtate, de la Gherla, Oradea, Cluj, poate și de la Blaj. Orice ar face, douăzeci și patru de ceasuri tot trebuie să scrie unei scrisori ca să ajungă la destinație. Lasă că nici nu se puteau isprăvi toate, de pe o zi pe alta. Și-apoi înmormântarea unui vicar se face cu pompă și petrecere de timp.

Așa îi vorbiră și lui Bude, când veni pe la opt, însoțit de ajutorul său, părintele Silvășan. Parohul încuviință hotărârea ca pe singura ce se putea lua în împrejurările date. Conveni, de asemenea, ca Alexandru să fie expus în biserică vineri dimineața, urmând ca slujba de prohod să se săvârșească cu începere de la două. Bude aminti și de masa de pomenire care se dădea, după datină, săracilor. Părintele Silvășan luă asupra-și osteneala de a se ocupa de ea, rămânând ca la urmă Helena să-i restituie banii cheltuiți din casieria parohială.

Îndată după Bude și Silvășan, plecă și Victor. Avea o mulțime de treburi de aranjat: să anunțe decesul la primărie, să comande necroloagele și cărțile de vizită cu chenar negru, să stea de vorbă cu frații Máthé despre tot ce privea înmormântarea, adică despre sicriu și carul funerar și, în sfârșit, să cumpere un loc cât mai bun în cimitirul cocoțat pe coasta Măgurii. Un moment se gândiră să-l ducă pe Alexandru la Ocna și să-l coboare în cripta zidită de Lupu, unde odihneau Simion cel Tânăr; Lupu și Vasile. Helena dorea însă să-l aibă pe cel răposat în apropiere, ca să mai poată petrece câte un ceas în preajma lui. Cu ajutorul

prietenului său Kretsch Sanyi, care-l însoți peste tot, Victor isprăvi alergătura până la amiază.

Furgonul mortuar al fraților Máthé sosi îndată după prânz. Helena priveghe însăși mutarea trupului în sicriu. Cu mâna ei potrive dantelele de pe pieptul mortului și-i netezi cu pieptenul o şuviță de păr ce i se deranjase. Lui Victor i se părea ceva neomenesc în stăpânirea de sine și în tăria mamei sale. De fapt, Helena era cuprinsă de o amorțeală ciudată, mai mult sufletească decât trupească, care o apăra de emoții și de năvala gândurilor negre. Tresărea din senin și își amintea că Alexandru a murit. Se smulgea curând din valul de obidă ce sta s-o copleșească.

„Nu voi plânge și nu mă voi tângui“, își porunca ea. „Nimeni nu va ști ce se petrece în sufletul meu decât eu însămi!“

Numai cu greu izbutiră Mărioara și Victor s-o convingă să nu-l vegheze pe cel răposat în cursul nopții. Erau destui ei, cei trei copii, împreună cu Iani, Livia și Bubi pentru cele opt ceasuri ale veghei. Făcu bine urmând sfatul copiilor, deoarece ziua următoare fu din cale afară de istovitoare. De pe la zece până la prânz și apoi după-amiaza până se înseră deplin soneria nu tăcu o clipă. Marta nu se mai mișcă de la ușă, primea telegramele, florile sau ajuta celor veniți să-și scoată hainele. Catafalcul fusese ridicat în salon, unde era loc mai mult și se ajungea de-a dreptul din anticameră. Vizitatorii păstrau câteva momente de reculegere în fața sicriului acoperit de flori, cu patru mari sfeșnice de argint în colțuri. De aici treceau în camera de domni pentru a prezenta condoleanțe Helenei și celorlalți membri ai familiei. Helena asculta cuvintele de compătimire, elogiile aduse celui dispărut, cu fața tăiată în piatră și ochiul înghețat. Un frig de moarte îi încrâncena inima. Mulțimea cu aceleași formule stereotipe, întindea mâna, apoi asculta de la capăt aceleași cuvinte de mângâiere, rostite de alte guri.

O singură dată își simți ochiul umed, atunci când sosi Gergely-bácsi de la Uileac. Deși bolnav de inimă și mișcându-se cu greutate, bătrânul ceru să înhame de îndată ce află de

moartea lui Alexandru. De când nu-l mai văzuse, Gergely-bácsi se îngrășase și mai mult. La fiecare două vorbe i se curma răsuflarea. Când își așeză piciorul pe scară, ca să coboare, trăsura se lăasă într-o parte, gata-gata să se răstoarne. Susținut de Gyuri și de Victor, urcă anevoie cele cinci trepte. În fața catafalcului îngenunche, după datina veche și se închină cu evlavie.

– Elenuță, Elenuță, se tângui el bătrânește, sărutând-o cu fața brăzdată de lacrimi, ne-a lăsat și bietul Alexandru! Odihnească-se în pace cu cei drepti!

Spre seară, numărul vizitatorilor scăzu, în schimb se îndesiră telegramele. Așa cum bănuiau, episcopul Bobb nu venea la înmormântare, delegându-l ca reprezentant al său pe bătrânul canonic Sterca, prepozitul capitular. Se anunță, de asemenea, vicarul episcopesc al Oradiei, dr. Grațian Flondor, vechi cunoscut și prieten al lui Alexandru, precum și alte fețe bisericești, printre care cei patru protopopi ai Sălajului și douăzeci de preoți din împrejurimi. Își mai vestiră sosirea prefectul județului, Iuliu Comșa, senatorul Emilian Doboș, apoi sora lui Alexandru din Mireș, cu bărbatu-său, protopopul Sima și alte neamuri: Popeștii din Cuceu, cei din Cluj, Nichiteștii din Bocșa și cei din Plopiș. Canonicul Bodea, suferind în ultimul timp, nu cutează a porni la drum. Venea însă Gusti, singur, fără Livia.

În dimineața înmormântării, Helena îl trase deoparte pe protopopul Băliban, care se tot învârtea în jurul bătrânului canonic Sterca, nemaștiind ce să facă spre a-i intra în voie.

– Părinte protopop, îl anunță ea cu răceală, se apropie ceasul când va trebui săvârșită slujba prohodului. E tare plăcut pentru mine să știu că toți protopopii și douăzeci de preoți au ținut să ia parte la înmormântare. Vreau o slujbă frumoasă, potrivit rangului celui răposat, însă, atâta cât se poate, una scurtă.

– Prea stimată doamnă, observă Băliban, nu e alegere, trebuie oficiată slujba arhierască, potrivit canoanelor. Se cade să facem ilustrului dispărut o îngropăciune după datină. Numai Excelența sa poate dispune...

– Lasă-l pe Excelența sa, îl întrerupse Helena, aruncând o privire spre canonic, știu eu cine dispune în asemenea ocazii! Și încă ceva. Am înțeles că vrei să vorbești în biserică din partea clericului. Bine, așa să fie. Dar nu cumva să te apuci de iertăciuni, și de alte *țifrașaguri*, cum se obișnuiește pe la sate, că nu știu ce sunt în stare să fac!

Cu toate acestea, slujba de înmormântare se întinse pe aproape două ceasuri. Urmară apoi vorbitorii, cinci la număr: canonicul, Emilian Doboș, în numele Senatului, avocatul Gurzău, în numele Camerei Deputaților și al Partidului Național și Orghidan, directorul liceului. Fiind înrudit cu defunctul, Iuliu Rațiu nu luă cuvântul. Biserica vicarială era înțesată, să nu ai unde arunca un ac, iar în Piața Sfintei Treimi mai așteptau câteva sute de oameni, care nu încăpuseră în naos.

Unul câte unul, oaspeții plecară în seara aceea și în dimineața următoare. Ultimul dintre ei, Gusti, zăbovi până a doua zi la prânz. Nu se ridicaseră de la masă, când Jakab, șoferul ungar, îl anunță prin slujnică, că e gata de drum. Gusti dădu din cap și își șterse cu șervetul de Damasc gura frumos desemnată și mustățile retezate scurt, după moda englezească. Ceasul de aur elvețian pe care-l scoase din buzunarul vestei arăta câteva minute după două. Îi mai rămânea o jumătate de ceas, timp suficient pentru a convorbi cu soră-sa și cu cei trei nepoți.

– Veniți, să trecem dincolo, propuse el, la sfârșitul mesei. Nu vreau să plec înainte de a sta de vorbă cu voi și a-mi lua astfel o grijă de pe inimă.

Se așeză într-unul din fotoliile de piele, în poziția lui favorită, picior peste picior, cu mâinile uitate neglijent pe brațele fotoliului. Știa să-și aleagă la fel de bine atitudinile, ca și costumele, nu degeaba era socotit printre cei mai prezentabili bărbați din Cluj.

– Spune-mi, dragă Gusti, începu Helena, acum că a murit Alexandru și totul se împarte la noi patru, oare nu e cumva primejduită moșia de la Ocna?

Schimbarea de ultimă oră a testamentului nu-i ieșea din minte. După cel vechi, redactat în 1917, Ocna revenea celor

doi băieți, cu îndatorirea de a o înzestra pe Mărioara și a o întreține pe ea până la capătul zilelor.

– Foarte înțelept a procedat Alexandru schimbând testamentul, o lămuri Gusti. Odată împărțită la patru, moșia nu se mai pierde, deoarece fiecare din voi moștenește mai puțin decât suprafața prevăzută pentru expropriere.

– Doar i-am spus mamei să nu-și facă griji, că nu se smintește din moșie nici un iugăr, interveni Victor, nemulțumit că mamă-sa nu pune preț pe vorba lui.

De fapt, Helena pricepuse cum nu se poate mai bine gândul ascuns al lui Alexandru. Temătoare, ca orice femeie, dorea să aibă confirmare din partea lui Gusti, care era unul dintre cei mai buni avocați din Cluj și din tot Ardealul.

– Sigur, sigur, conveni Gusti, cu o privire piezișă adresată nepotului, pentru că-i tăiasse vorba. Acuma însă trebuie întocmite degrabă actele succesoriale, așa încât într-o lună, cel mult, pământul să fie întabulat pe fiecare din voi, ca nu cumva să vă prindă legea exproprierii cu formele neexoperate. Lăsând deoparte moșia, ce alte pășuri aveți, Elenuță dragă?

Își aprinse o țigaretă cu vârful aurit și se sprijini de spătarul fotoliului, gata să asculte. În câteva cuvinte, Helena îl puse la curent cu situația lor.

– Ei, nu sunt nici prea multe, nici prea grele problemele voastre, zise el, după ce Helena tăcu. Le vom rezolvi pe toate, una câte una, potrivit însemnătății fiecăreia. Cu pensia convenită de pe urma lui Alexandru nu vă faceți griji. Chiar mâine vorbesc cu Bobb, care se află la Cluj, iar săptămâna viitoare, în drum spre București, la redeschiderea Camerelor, mă opresc la Blaj să-l văd pe mitropolit. Într-o lună-două, veți primi banii.

Trase un fum din țigaretă și scutură scrumul.

– Nici cu tine, Sever, nu sunt prea încâlcite treburile, reluă el. Tare mă bucur că vei învăța în străinătate și ți-ai ales Viena ca loc al studiilor. *Technische Hochschule* e o instituție serioasă, de mare faimă în lume. Așa am apucat-o în 1901–1902, când

am studiat la Viena și de bună seamă că așa e și astăzi. Odată ajuns la București, mă voi interesa la Ministerul Instrucțiunii Publice pentru o bursă. Nu vor fi prea mulți bani, vreo două-trei mii de lei, dar tot mai bine decât nimic, vă mai ajutați și voi în zilele astea grele. Mai târziu, în vară, voi interveni la Banca Națională pentru un schimb favorabil al banilor cu care va pleca Sever la studii. Numai de învățatură să-ți vezi, că vei avea de toate!

Surâse prietenește băiatului, la care ținea cel mai mult dintre nepoți.

– Și-acum despre Valer Nilvan, continuă el după o pauză. Mărioara să-l ia, dacă îi place, dar nu oricum. Vreau să zic: nu fără diplomă de doctor. (Helena îi aruncă o privire recunoscătoare.) Dacă vrea *cu adevărat* să intre în familia noastră, își va isprăvi teza și va da doctoratul. După aceea, vom vedea ce e de făcut cu el.

Strivi capătul aurit al țigării în scumiera de bronz și își privi din nou ceasul. Jumătatea de ceas trecuse.

– Tu ce ai de gând să faci? Își aminti el de Victor, în timp ce se ridica.

– Nici eu nu știu prea bine, murmură băiatul, surprins de întrebare. Mai întâi vreau să mă supun la examenul de doctorat. Până atunci am serviciu la... și nu pot...

Se opri, observând că unchiul său nu-l ascultă. Erau în antreu. Gusti își îmbrăcase pardesiul și își trăgea mânușile.

– *À propos*, Elenuță dragă, că am uitat să vă întreb. Momentan cu banii cum stați?

– Momentan bine, răspuse Helena. Într-un sertar al biroului am găsit douăzeci de mii de lei.

Gusti fu condus de întreaga familie până la mașină. Nădejdea tuturor era într-însul. Îl îmbrățișară cu căldură, apoi își fluturară multă vreme mâinile în semn de adio.

– Să ne întoarcem, zise Helena, după ce pierdură din vedere mașina. A plecat și Gusti. Acum am rămas de tot singuri.

X

Abia intrată în casă, că Helena se și apucă să pregătească geamantanul lui Sever. Erau în sâmbăta luminată, iar băiatul trebuia să se înapoieze a doua zi la Arad pentru a reîncepe cursurile. Noroc că-i dăduse de spălat albiturile îndată după sosire.

Altminteri, în zilele de spaimă ce urmaseră, nu i-ar fi stat gândul la asemenea treburi. De când învăța în străini, Sever luase obiceiul de a-și pregăti lecțiile în ajunul plecării, știind că a doua zi nu va avea vreme pentru așa ceva. Ocupată cu împachetatul, Helena nu băgă de seamă că băiatul e cam tras la față și umblă de colo până colo, neaflându-și odihna.

– Dar tu nu înveți? îl întrebă ea.

– Am învățat, răspunse el fără chef, nu sunt niciodată prea multe lucruri de pregătit pentru întâia zi după *ferii*.

Helena nu-i spuse nimic, deși primea pentru întâia oară un astfel de răspuns. Bietul băiat a trecut prin încercări grele. De atâtea ori l-a găsit plângând pe ascuns în chilia lui. La cimitir, când ea și ceilalți copii priveau împietriți, fără a vărsa o lacrimă, el plânse înăbușit, cu sughițuri, întocmai ca un băiat nevârstnic, cu capul pe umărul Mărioarei.

Seara, Sever o așinti în câteva rânduri ca unul ce ar avea să-i spună ceva, dar nu cutează să-și ia inima în dinți. Atunci, dintr-o dată, parcă i-ar fi căzut un vâl de pe ochi, îl zări încercănat, cu obrajii îmbujorați și având o strălucire înghețată în fundul privirilor. Se plecă peste umăr și-i atinse fruntea cu buzele. Ardea. Altădată, Helena ar fi exclamat : „*Jezus-Mária ne hagy el!*” Numai asta ne lipsea acum!” Dar stăpânirea de sine nefirească din ultimele zile opri izbucnirea spaimei înainte ca ea să se nască. „Cine știe”, își zise ea, „se va fi răcit copilul pe vremea asta schimbătoare. Până mâne se face bine. Așa e el, una-două îi crește febra, dar tot atât de iute îi trece!”

A doua zi, la deșteptare, Sever avea dureri de cap și-o lânchezeală în membre. Temperatura nu era prea mare (37⁰6),

¹ Isuse și Sfântă Marie, nu mă lăsa! (*magh.*)

dar nici vorbă nu putea fi să mai călătorească la Arad. Helena îi întinse așternut curat, doftoricindu-l cum se pricepu mai bine, cu aspirină și ceaiuri fierbinți. La șase ardea din nou și-i străluceau ochii. Nu-i spuse că are 39°, ca să nu-l sperie, dar trimise după doctor. Îi trebui un timp ca să se hotărască pe cine să cheme. Pe Szinyei nu-l putea suferi de când își arătase adevărata pricepere, dându-i speranțe până în clipa morții bietului Alexandru.

În cele din urmă îl alese pe Antalfy și-l trimise după el pe Victor cu care era prieten.

Doctorul se găsea în una din zilele lui bune. Ascultă fără interes explicațiile lui Sever, apoi îi porunci în felul lui repezit, neținând seama că e de față Helena :

– *Ülj a segedre és huzzd le a hálóingedet!*¹

Îl suci pe față și pe dos, îl pipăi, îl ciocăni, îi ascultă inima și plămânii. La urmă, îl plesni prietenește pe spate și-i spuse să se îmbrace:

– N-ai nimic! O febră nervoasă! După cele întâmplate, nici nu e de mirare. Câteva zile de odihnă și-apoi la școală!

Îi prescrise ceva pentru scăderea temperaturii și o porțiune calmantă. Curios, dar medicul acela neglijent îmbrăcat, cu fața smeadă ca a unui țigan, atât de liber în vorbe și gesturi, știa să câștige încrederea bolnavilor și să-i liniștească. Altfel arăta Sever după ce Antalfy îl asigurase că nu are nimic serios.

După ce trecură în salon, doctorul spuse Helenei că după părerea lui febra nu va ține mai mult de patruzeci și opt de ore și va scădea îndată după producerea crizei. Odată înzdrăvenit, să-l trimită la Arad. În boli ca a lui, ținând seama și de împrejurările care au favorizat-o, schimbarea de mediu e cel mai bun medicament.

Criza anunțată de doctor se produse încă în noaptea aceea. Abia așipise, că Helena îl descoperi pe Sever lângă patul ei. Încă buimacă, nimeri cu greu butonul lămpii de căpătâi.

¹ Șezi și scoate-ți cămașa de dormit! (*magh.*)

Leoarcă de sudoare, clătinându-se, băiatul o fixa cu figura schimbată de teamă. Tremura din adânc și fărâmița cuvintele de nu le putea înțelege:

– Mi-e fff... , mi-e fff..., mi-e...

Helenei îi fu greu să priceapă dacă Sever vrea să spună că îi este frig sau frică. Crezu că a visat rău și s-a speriat. Îl luă în brațe și tremurul corpului încetă. Își lipi buzele de fruntea rece ca sloiul.

– Liniștește-te! Îl ostoi ea, sărutându-l pe obraz. N-ai nimic. Ți-a trecut fierbințeala. Vină, culcă-te în pat lângă mine, să te încălzești!

Sever se așeză cuminte pe marginea patului, apoi se lăsă acoperit cu plapuma. Ca pe vremea copilăriei, se lipi de carnea caldă a mamei sale și rămase nemișcat într-un fel de reculegere trupească.

– Mamică, mamică, se tângui el abia deslușit, înfiorându-i pâlنيا urechii, eu nu doresc să plec nicăieri! Nu-mi trebuie mie studii în străinătate, nu-s de mine nici Viena, nici Parisul! Nu pot trăi singur printre străini, departe de voi!

– Bine, dragul mamei, bine, îl liniști ea. Va fi cum dorești. Nimeni nu te silește să te duci împotriva voinței tale. Lasă, că va fi bine. Numai tu să te păstrezi întreg și sănătos!

Băiatul nu răspunse în nici un fel cuvintelor Helenei. După un răstimp, aceasta îl auzi oftând din adânc. Din felul cum respira, pricepu că a adormit. Când se trezi dimineața, nu-l găsi alături în pat.

Din ziua aceea, sănătatea i se îndreptă grabnic. Marțea după Duminica Tomii nu avu de fel temperatură. A doua zi făcu primii pași prin casă. Era încă slăbit, iar pe buze îi înflorea din nou zâmbetul nevinovat și bun, atât de bine cunoscut Helenei. Nu-l lăsă să umble mai mult de un sfert de ceas, de teamă să nu-l întoarcă boala. Totuși joi băiatul se sculă de-a binelea și se alătură celorlalți, care nu pridideau să întocmească răspunsurile la mesajele de condoleanțe.

Când Mărioara făcu numărătoarea acestora, găsi în coșul de argint, unde se ținea corespondența, patruzeci și șapte de

telegrame și mai bine de o sută de scrisori sosite din toate colțurile Ardealului și de la București. Helena le rândui pe toate într-o casetă scumpă de palisandru, căpătată cadou de la Alexandru, când împlinise treizeci de ani. Alături de mesajele de simpatie, închise în casetă și articolele de jurnal care vorbeau despre moartea lui Alexandru. Fuseseră tăiate din cele două gazete locale, „Foaia de Duminică” și „Szilágyság”, din alte jurnale și reviste ardelenе, apoi din publicațiile bisericești ale Gherlei, Blajului și Oradiei, câte apucaseră să iasă până atunci și chiar din ziarele bucureștene. Încuie caseta într-unul din rafturile biroului și-l îndemnă pe Victor să aibă grijă de ea ca de ochii din cap. Să vadă cei viitori, nepoții și strănepoții, ce fel de bărbat a fost Alexandru și să se mândrească cu el, că nu a fost dintre aceia pe care-i întâlnești pe toate drumurile, ci un *om*.

În ajunul plecării la Arad, Sever se trezi din vreme și o luă grăbit spre celălalt capăt al orașului. De la război încoace, fostul său director și confesor, Kövári Mihály, căruia lumea îi spunea, familiar, Miska-bácsi, era parohul micii biserici a fostei mănăstiri franciscane de peste drum de moara lui Weisz. Din vechea așezare mănăstirească rămăseseră o parte a zidului de incintă, bisericuța suită în coasta Măgurii, niște beciuri adânci și clădirea în care se aflaseră pe vremuri chiliile fraților, scriptoriul, biblioteca și refectoriul comun. Depășind cu mult nevoile preotului, casa ridicată în 1526, anul dezastrului de la Mohács, era închiriată în cea mai mare parte, pentru a spori veniturile modeste ale parohiei.

Cu puțin înainte de opt, în ușa dinspre curte a clădirii apăru Kövári. Fața lui cu trăsături drepte, solemne, ca a unui senator roman, avea în dimineața aceea o încruntare nemulțumită. Coborî cele cinci trepte, uitându-se ca oamenii mai în vârstă unde pune piciorul. Abia când ajunse jos, îl zări pe Sever.

– Am auzit că ai fost bolnav, zise el, întinzându-i mâna. După toate cele întâmplate, nici nu e de mirare. Acum ești pe deplin sănătos? Ei, slavă Domnului!

Rostind aceste cuvinte, preotul îl luă de braț și-l purtă cu sine prin grădina întinsă ce despărțea casa parohială de locuința din Silvania a lui Luliu Rațiu. Abia în fața bisericii, îi mărturisi Sever că ar vrea să se spovedească.

– Intră înăuntru, vin și eu îndată, îl îndemnă Kövári.

Sever îngenunche în confesionalul lipit de zidul gros al bisericii. Nu apucă să-și rostească rugăciunea dinaintea spovedaniei, că preotul își făcu apariția cu etola după gât. Cu o voce stinsă, pe care spațiul închis o înăbușea și mai mult, băiatul prinse să citească păcatele înșirate pe o foaie de hârtie. Spre deosebire de alte dăți, Kövári nu-l întrerupse, ci-l lăsă să-și ducă până la capăt citania monotonă. Își drese în schimb glasul de câteva ori și se mișcă în scaunul de spovadă, făcând să trosnească scândura uscată.

– *Végeztél?*¹ întrebă el, ghicind ceea ce se petrece în sufletul tânărului. *Na, most mond meg mi a baj, fiam!*²

Felul familiar în care i se adresase făcu să dispară sfiala tânărului.

– Mă tem... începu el repede, dar se înfricoșă de cele ce avea să spună și tăcu.

Preotul înălță sprâncenele, parcă ar fi fost supărat de întrerupere.

– De ce te temi? făcu el, cu o urmă de nedumerire în voce. Ai vreun dușman? Îți vrea cineva răul?

Sever clătină cu putere capul. Se gândi că preotul l-a înțeles greșit. Cu stânjeneală la început, apoi cu o încredere și o hotărâre din ce în ce mai puternică își mărturisi rând pe rând temerile și neliniștile.

Preotul se foi din nou în scaun și își suflă cu putere nasul. Împături neglijent batista și o vârî în buzunarul sutanei.

– Toate acestea pot fi adevărate și nu mă îndoiesc că sunt, zise el cu o voce înceată, încât Sever trebui să se apropie de fereștriuca confesionalului ca să înțeleagă. De fapt, din câte

¹ Ai isprăvit? (*magh.*)

² Ei, acum spune-mi ce necaz ai, fiule! (*magh.*)

îmi dau seama, tu te temi de tine însuși. În tine sălășluiește izvorul tuturor temerilor și îndoielilor tale.

Sever înălță cu vioiciune capul, surprins de cuvintele neașteptate ale preotului. De cealaltă parte a confesionalului, Kövári îl fixa stăruitor în ochi.

– Și ce trebuie să fac ca să-mi găsec liniștea? întrebă băiatul nedumerit.

– Împacă-te cu tine însuși! rosti preotul cu o anumită severitate, după care tonul îi deveni prietenesc, aproape confidențial. Ia-te așa cum ești, cu calitățile și defectele tale, nu așa cum ai dori să fii. Cu toții tânjim după desăvârșire, uitând că ea se găsește numai în bunul Dumnezeu. Ca să te poți înțelege, trebuie să judeci viața nu numai cu mintea, ci și cu inima. Sufletul ne-a fost dat pentru a simți, dar și pentru a cunoaște. În privința asta, sufletul nu e mai prejos de minte. Tu ești ca un om singur închis într-o cetate. Iar cetatea aceasta este făptura ta. Leși dintr-însa, apropie-te de cei și de cele dimprejurul tău și nu te vei mai teme. M-ai înțeles?

Fără a aștepta răspunsul tânărului, rosti formula de dezlegare și-l binecuvântă, făcând semnul crucii asupra lui:

– *Vade in pace!*¹

În aceeași seară după opt, Marta îl vesti pe Sever că e căutat de cineva „afară”. Nu prea se dumeri ce voia să spună fata, care-l privea zâmbitoare. În stradă nu zări pe nimeni. Se întunecase, lămpile fuseseră aprinse. Ceva mai în jos, spre gară, desluși o umbră lipită de ziduri.

– Mica! exclamă el surprins. Tu m-ai căutat?...

– Nu stau decât o clipă, îl întrerupse ea, respirând grăbit. Nu e prea frumos ce fac acum, dar... N-am... n-am avut cum să te întâlnesc... La cimitir era atâta lume...

– Am fost bolnav, zise el, ca o scuză. Abia ieri am ieșit din casă. Măine plec la Arad.

– Am aflat, știi, și tocmai de aceea... N-o să ne mai vedem până în vară și cine știe dacă... E vorba să ne mutăm la Sibiu...

¹ Mergi în pace! (*lat.*)

Am vrut numai să-ți spun că mi-a părut rău. Eu ... tu... Tu nu trebuie să te frământă, să plângi... Ai suferit destul și...

Se tot oprea așteptând un cuvânt din partea lui. Dar Sever tăcea.

– Eu mă duc acum, zise ea, apropiindu-se nehotărâtă. Drum bun și... Suci capul în dreapta și în stânga, ca să vadă dacă nu vine cineva și-l sărută repede pe obraz. Scrie-mi neapărat din Arad. Auzi? Să nu cumva să uiți! Mama îmi dă voie să corespundez cu băieții!

Sever clătină capul în semn de consimțire. Pe obraz, în colțul gurii, simțea încă buzele fragede și calde ale celei ce se îndepărta în pas grăbit spre colțul străzii.

XI

Văzându-l pe Sever deplin sănătos, Helena scăpă de-o povară, dar își puse alta la loc, căci de-acum înainte avea să se gândească neîncetat la copilul aflat în străini. Curând însă, cu voie și mai ales fără voie, viața reintră în vechea matcă. Fiecare din cei ai casei avea ceva de făcut și nu putea rămâne cu cugetul ținut în unul și același loc. Victor se ducea zilnic la primărie. Mărioara le avea pe ale ei și își mai ajuta mama, când era nevoie. Helena își petrecea ziua veghind asupra „celor de afară”, cu grija cheilor și cu mărunțișurile ce nu lipsesc niciodată dintr-o gospodărie.

Pomenea rar numele lui Alexandru, deși îl avea mereu în minte. Fotografia comandată lui Papp îndată după înmormântare fusese agățată pe perete lângă cele ale lui Vasile și Lupu. Helena nu putea trece prin camera de domni fără să i se năzără că bărbatul ei șade la birou sau într-unul dintre fotolii, cu *sivara* între degete. Mirosul ei ager mai prindea o undă vagă de tutun în încăperea unde de zile lungi nu se mai fumase. Alteori i se părea că Alexandru a plecat la București la dezbaterile Senatului și la vară se va întoarce acasă. Chipul celui dispărut îl urmărea și pe Victor, care se scutura de fiecare dată de

imaginea răsărită în minte. Și-l amintea mereu cu gura strâmbată de dezgust, răsucindu-se cu spatele spre el.

Helena se găsea într-una din zile în camera de domni, când observă că mânerul ușii dinspre oficiul vicarial se învâрте încetișor. I se năluci o secundă că e bărbatu-său care se învâрте în casă după o dimineață petrecută în cancelarie (erau întâmplător ceasurile amiezii). În clipa următoare descoperi în deschiderea ușii figura ponosită, cu bărbuța rară, a lui Băliban. Protopopul se scuză de câteva ori de deranjul pe care-l pricinuia intrând astfel în casă, dar în față, unde a sunat în două rânduri, nu a venit nimeni să-i deschidă. Helena își dădu cu presupusul că Băliban a fost numit vicar și se făcu roșie la față. Dar adresa vlădicului Bobb se mulțumea să-l întărească pe protopop în funcția de substitut, în așteptarea numirii titularului.

– Tare m-aș ruga, dacă se poate, de-o cheie de la oficiu. Secretarul are una, da-i trebuiește. De-acuma voi veni mai des, ori de câte ori voi izbuti să scap de treburile protopopiatului. Tare nu mi-ar plăcea să vă conturb!

Helena încuviință cu o înclinare a capului și îi dădu cheia de pe birou.

– Și m-aș mai ruga, prea stimată doamnă, de nu e cu supărare, să mă aștepte trăsura la gară când vin. La anii mei, nu pun prea mare credință în picioare.

Vizita protopopului o neliniști și-i deschise ochii. Oarbă și necugetată a fost până atunci de și-a închipuit că lucrurile se mai puteau așeza în vechiul lor fâgaș! Cum să se așeze, când Alexandru îi părăsise pentru vecie? Zilele următoare își mai veni în fire, dar grijile n-o părăsiră de tot. Judecata rece îi spunea că atunci, în camera de domni, după plecarea lui Băliban, a avut pe deplin dreptate. Cheltuielile din ultima vreme au fost mari, iar bani noi n-au mai intrat în casă. Formalitățile legate de succesiune erau în curs de aranjare. Notarul Mercaș i-a vorbit de o lună-două, bine-ar fi fost și așa, numai să nu se lungească peste măsură și să se trezească într-o bună zi săraci

lipiți, cu puținul pe care se va milostivi stăpânirea să-l lase. Mai era apoi casa. Oricine va fi numit vicar, Băliban sau altul, se va muta la *vicărășie*. Vrând-nevrând, vor pleca în altă parte. Desigur, grabă mare nu va fi, căci nu-i poate scoate nimeni din casă peste noapte, dar de mutat vor trebui să se mute. Iată numai câteva lucruri de făcut, și nu toate, căci dacă ar sta să și le amintească pe fiecare în parte și-ar pierde mințile.

Și cine să le săvârșească pe toate acestea? Ea e o biată femeie nepricepută și slabă, pe care o bate vântul mai rău ca pe o trestie de baltă. Victor e ocupat cu slujba și cu pregătirea examenului de doctorat. Stă ziua întregă încruntat și abia scoți de la el o vorbă. Mărioara e dusă cu gândul la Valer, care de la înmormântare n-a mai dat semne de viață. Cine știe în ce crâșme din Crasna sau din Zalău va fi petrecând! De multele frământări, e foarte nervoasă, nu mai iese din casă, zice că o supără lumea de pe stradă.

Helena ar fi dorit să mai schimbe o vorbă cu un suflet de om, să capete un sfat din partea cuiva. Sub pretextul doliului, nimeni nu le venea în casă, iar de ieșit se temea și ea, întocmai ca Mărioara. Hențeștii cei mici, Iani și Livia, nu intrau în socoteală. De altfel se arătau rar. Iani primise, în sfârșit, numirea de jurisconsult al județului și acum împachetau de zor.

Și totuși le călcă cineva pragul în cea de-a treia săptămână după moartea lui Alexandru: părintele Silvășan, foarte stingherit și atent la fiecă vorbă pe care o rostea. Cu multe ocolișuri și cu o jenă crescândă, clericul mărturisi scopul acelei vizite neașteptate. Mai înainte de a-l rosti pe deplin, Helenei îi trecu fulgerător prin minte masa de pomenire dată săracilor la parohie.

– Acuma mă iartă și Dumneata, părinte, că am uitat cu atâtea necazuri pe cap, se dezvinovăți Helena.

– Ba eu îmi cer iertare, onorată doamnă, că v-am incomodat, se grăbi să intervină Silvășan. Nu mi-aș fi luat o asemenea îndrăzneală, dacă...

Helena îi întrerupse explicațiile și justificările:

– Și care mi-e datoria față de Sfinția ta?

Părintele scoase o hârtiuță din buzunarul reverendei și aruncă o privire repede asupra ei.

– Prea stimată doamnă, ar fi ca la o mie cinci sute de lei. Mai precis (consultă din nou hârtiuța): una mie patru sute optzeci și patru de lei.

Auzind suma, Helena văzu negru înaintea ochilor. Nu-l iubea și nici nu avea încredere în preotul mic și îndesat, politicoș până la slugărnicie, care veșnic își ferea ochii, ca unul ce are ceva de ascuns. Fiu de crâșmar din Bobota, era aprig la câștig și zgârcit ca pielea uscată de opincă. Se spunea că-și dă banii jidovilor ca să-i înmulțească și face tot felul de învârteli necurate. A avut chiar un proces cu un țăran din Vârșolț, pe care-l trăsesse pe sfoară în nu știu ce vânzare de vite.

– *Menyi jutott a zsebedbe, tolvaj?*¹ gândi ea pe ungurește, parcă ar fi vrut să nu fie înțeleasă. Apoi banii o să-i capeți, părinte, și chiar acum, urmă ea cu voce tare, sfredelindu-l cu privirea, numai atâta să știi că masa pe care am dat-o aici la *vicărășie* nu m-a costat atâta!

Preotul se roși tot și începu să se justifice, cu hârtiile în mână. Era cu totul nevinovat și pe nedrept bănuț. Chemase, e drept, cam multă lume, să fi fost vreo cincizeci de inși, dar își închipuise că familia vicarului dorește o masă de pomenire pe măsura rangului celui răposat și nu se uită la o mie-două de lei.

– Acum lasă țidulele, îl respinse Helena. Ține banii, numără-i și umblă cu Dumnezeu!

Stăpânită de enervare, Helena își aminti târziu că a uitat deschis dulapul din dormitor. Acolo își păstra banii într-o cutie de metal smălțuit dosită după niște albituri. Trecu în odaia vecină, neliniștită la gândul că între timp au putut da peste ea slujnicele. Pe fundul cutiei, Helena nu descoperi decât câteva hârtii mototolite de o sută. O sudoare rece îi îngheță rădăcina

¹ Câți au intrat în buzunarul tău, hoțule? (*magh.*)

firelor de păr. Oare ce s-a întâmplat? A fost prădată? Răsturnă cutia pe pat și numără banii până la ultimul leu. Erau, cu totul șase sute șaisprezece. Cu condeiul în mână, se apucă să-și scormonească mintea și să treacă pe hârtie toate spezele făcute de la moartea lui Alexandru încoace. Nici nu-i veni să creadă când citi în josul lungii adunări suma de 17698 de lei. Adăugând săracii lui Silvășan, făcea peste tot 19000. Lipseau vreo două sute, dar mărunțișul nu intra la socoteală.

Victor își găsi mama în fața dulapului deschis, cu bărbia cuprinsă în palmă. Când auzi de mulțimea banilor iroșiți în numai trei săptămâni, Victor se strâmbă de necaz.

– Cum de s-au petrecut așa de mulți bani?

Ceva din tonul vocii lui nu plăcu Helenei. Alminteri întrebarea era firească, doar și-o pusese singură.

– Cum să se petreacă?! se semeți ea. Așa cum se petrec banii! Au nu cumva crezi că i-am scuturat pe fereastră sau i-am cheltuit pentru mine? Uite socoteala, aici stă scris și cel din urmă creițar pe care l-am dat! Frumoase gânduri îți mai faci despre mamă-ta!

– De ce vorbește așa mama? protestă Victor. Doar știe foarte bine că eu niciodată nu m-am...

– Ba nu, dragul mamei, ba nu! Spune ce ai de spus, nu te sfii, că urechile-mi sunt încă bune. Vorbește, vorbește!

Se domoliră curând amândoi. Nu era acum vreme de gâlceavă, ci de faptă. Victor se întrebă dacă în cotloanele biroului de stejar nu se găsește vreun ban pus de o parte de tatăl său sau ceva scule de preț. Așa cum au nimerit peste cei douăzeci de mii, ar putea descoperi și alții. Ajutat de Helena, răscoliră cele opt sertare încăpătoare, doldora de hârtii și obiecte. Nu ieși la iveală nimic, nici măcar un bănuț găurit. În schimb dădură peste o groază de lucruri neștiute sau uitate: o decorație austriacă ruginită, căpătată probabil de Lupu-Wolfgang în timpul *vițișpăniei* sale, niște ochelari cu ramă de aur, zece acții la „*Szilágysági Bank, R. T.*”, un roman franțuzesc tradus în nemțește cu o floare presată veștejită între file,

precum și vestita diplomă de înnobilitare de la împăratul Carol al VI-lea. Lui Victor îi veni să râdă. Nemeși-nemeși, dar fără o lețcaie în pungă!

În noaptea aceea, Helena nu puse geană pe geană. Socoti și răssocoti, în minte și pe degete, făcu și desfăcu planuri și tot nu ajunse la capăt. Mai aveau de plătit ratele la mobila Mărioarei, cele patru vârsăminte de câte o mie de lei pentru mormântul lui Alexandru, la care aveau să se adauge în curând taxele de întabulare a moșiei și onorariul notarului public, banii pentru aducerea în țară a bietului Lați. La aceste cheltuieli, se alăturau, mai arzătoare încă, cele legate de ținerea casei, care urcau regulat la peste o mie lunar. Unde pui slujnicele, doar și ele trebuiau plătite, și încă degrabă, peste câteva zile, la întâi. Iar ea avea în pungă șase sute de lei mari și lați. Pe salariul lui Victor nu se putea bizui, deoarece băiatul trebuia să țină banii pentru începutul lui iunie, când își susținea doctoratul la Cluj. Ce-i drept, Helena avea pitulate într-un loc tainic din scrin zece monede de aur de câte douăzeci de coroane, dinaintea războiului. De banii aceștia nu voia să știe nici ea însăși, rostul lor fiind de a-i folosi în cazuri de viață și de moarte.

Se dădu jos din pat la șase dimineața cu ochii arși de nesomn. Vedea tulbure și-o încerca frigul ca pe orice om care s-a frământat fără odihnă o noapte întreagă. Porunci Juliskăi o cafea neagră foarte tare, ca s-o țină în picioare până la prânz. O bău cu încetul, înghițitură cu înghițitură. Se gândi mai întâi să vorbească cu Victor, dar apoi își zise că singură a hotărât și tot singură trebuie să înfăptuiască cele hotărâte. Îndată ce băiatul plecă la birou, trecu la măsura de corespondență și scrise două scrisori. Una era adresată lui Gusti. Prea mândră ca să ceară ceva, chiar și propriului său frate, se mărgini să se plângă de greutate, lipsuri și de nesfârșitele cheltuieli, dar mai ales de faptul că încă n-a primit pensia și n-are idee dacă măcar s-a aranjat ceva în privința aceasta. Atât i se păru de-ajuns. Gusti nu e prost, va

înțelege. Cu arendașul Lakatos fu mult mai explicită. Arenda se plătea, după obicei, toamna la sărbătoarea Tuturor Sfinților, când se adunau ultimele bucate de pe câmp. Cu destulă luare-aminte, dar și cu oarecare insistență, îl rugă pe Lakatos să achite cât mai grabnic o parte a arenzii, rămânând ca de la anul plata să se facă ca și până atunci, într-un singur câștiu, la 1 noiembrie.

Până să-i sară în ajutor Gusti și Lakatos, nu putea rămâne cu brațele încrucișate. Vându cinci monede de aur cu două mii de lei și-o concedie pe Juliska. De ținut două servitoare era peste puterile ei. Va găti ea, ajutată și de Mărioara, și iată că trei sute de lei i-au rămas în buzunar. De cealaltă slujnică nu se puteau lipsi. Doar nu era să se ducă ea sau Mărioara cu coșarca la piață! Neavând încotro, se vor mulțumi cu mese mai sărace și vor mânca seara aceea ce s-a pregătit pentru prânz, că ea nu poate găti de două ori pe zi. Cea care avu de suferit mai mult de pe urma economiilor Helenei fu Marta, servitoarea. Helena îi înjumătăți porțiile și-i număra fiecare îmbucătură. Victor găsea că mamă-sa nu face bine. Un slujitor trebuie hrănit și îmbrăcat cum se cuvine, dacă vrei să lucreze ca lumea. Umflă-i pântecul, îmbracă-l, iar apoi pune-l să muncească pentru ultima *pițulă* cheltuită cu el.

– Lasă, îi răspuse Helena, nu mă învăța tu pe mine! Știu eu ce se cuvine la un maț de slugă!

Și ca să-i dovedească că fata e îndestulată cu ce capătă, o întrebă de față cu băiatul:

– Martă, hărănit-te-ai?

– Apăi, hărănit... răspuse în silă, cu glasul ei tăgănat, slujnica.

În prima sâmbătă după întâi mai, pe la zece, poștașul aduse o scrisoare. Helena crezu că au răspuns Gusti sau arendașul. Văzând scrisul străin și ștampila poștei din București, se posomorî. Deschise scrisoarea cu încetineală, întrebându-se ce ascunde într-însa. Numai de n-ar fi niște treburi compromi-

țătoare. Tot omul are tainele sale, care se dau în vileag după moarte. Dar plicul nu conținea decât o adresă, foarte politicoasă, din partea hotelului „Luvru” însoțită de o factură. Datorau o mie două sute de lei, costul camerei ocupate de Alexandru pe luna martie.

– Apoi să nu-ți pierzi mințile? izbucni Helena. Bani, bani, bani și iarăși bani! Oare nu se va sfârși niciodată?

Încă sub impresia veștii, fu anunțată de Marta că au venit săracii. Dădu din cap că a înțeles și deschise dulapul din dormitor. De pe fundul casetei metalice luă toți banii mărunți ce se găseau acolo. Erau o sută de lei, destul ca fiecare cerșetor să-și capete tainul obișnuit. Pe când îi număra a doua oară, se trezi murmurând: „O sută de lei! Tocmai atât ar costa o pereche de ghete noi! În loc de a mă încălța, eu dau banii unor sărântoci! Dar mie, văduvă cu trei copii, cine-mi dă? Așa-i că nimeni? Nici măcar neamurile apropiate!”

Se minună cât de proastă a fost de n-a priceput până atunci ceva atât de simplu. O strigă pe Marta:

– Zi-le să plece, că nu le dau nimic! N-am bani de aruncat pe fereastră!

– Eu le-am spus să se ducă, dar nu mișcă nici unul. Zic că poftesc să vorbească cu *Măriasa*.

– Și cine sună ca un smintit?

– E Pinteza Gavrilă, ciungul. M-a suduit și m-a făcut troacă de porci. Zice că-i miștesc și le fur banii.

Helena, până atunci stăpânită, își ieși din fire.

– Ce-i cu voi aici? Îi înfruntă ea pe cei zece cerșetori aflați pe scări. Nu v-a spus fata să plecați? Afară cu voi! Nesimțiților! Să lipsiți din ochii mei! Afară!

Își aminti de credința că în persoana cerșetorilor însuși Dumnezeu își cercetează locuința.

„Cu atât mai mult!” gândi ea. „De azi înainte nici unul nu-mi va călca pragul casei!”

XII

Deși oarecum așteptată, numirea protopopului Băliban ca vicar al Sălajului surprinse destulă lume. Printre cei luați pe nepregătite se număra și Helena, care scrisese tatălui său, canonicul, să se facă luntre și punte numai să nu se suie fățarnicul și necioplitul acela în jilțul vicarial.

Îndată ce-i veni înștiințarea, noul vicar ceru să fie primit de Helena. Mai înainte ca Băliban să deschidă gura, aceasta pricepu totul. Fostul protopop purta o reverendă nouă-nouță, cu mâneci largi, arhieresti, comandată din timp, dar îmbrăcată atunci pentru întâia oară. Un brâu vânăt, gros de o palmă, îi încingea mijlocul subțiratic. Foarfecele rânduiseră barba și mustățile veșnic burzuluite. Numai pălăria largă cât roata carului, ca a preoților de la țară, nu o lepădase reverendissimul și o ținea strânsă la piept ca pe o pavăză.

– Acuma pricepeți și Dumneavoastră, stimată doamnă, că, în situația dată, câtă să-mi iau negreșit rezidența în Sylvania, și aceasta cât mai curând cu putință, ca nu cumva treburile vicariatului să sufere, zise el, spre sfârșit. Natural, eu nu vă... O săptămână-două pot să aștept și eu... Dar vă rog să aveți înțelegere și pentru mine...

Helena împărtăși noutatea copiilor, cu un aer încruntat și jignit.

– A ajuns Băliban vicar în locul părintelui tău, îl vesti ea pe Victor. Abia s-a văzut cu brâu vânăt și, gata, vrea să ne scoată din casă! Apoi la frumos vicar s-a gândit Gherla, n-am ce zice!

Spre mirarea ei, Victor nu păru impresionat. Încercă să-i explice mamei sale că e firesc să se întâmple așa, dar degeaba, căci ea o ținea una. Numai cu greu consimți ca băiatul să se uite după o casă liberă în care să se mute. Chiar a doua zi, Victor se adresă lui Brüll Aladár, un evreu vorbăreț și simpatic, care se ocupa, pe lângă altele, de vânzări-cumpărări și făcea pe samsarul de locuințe. Însoțit de acesta, vizită, împreună cu mamă-sa, cele patru-cinci case care i se părură mai de Doamne-ajută. Peste tot, Helena strâmbă din nas. Odată ajunsă

acasă, se trânti în fotoliu și declară răspicat că în asemenea cotețe ea nu se mută, mai bine se duce la Gherla. La vicariat, aveau șase camere, una și una. Cum o să încapă mobilierul din șase camere în numai trei? „Ba în patru“, obiectă Victor, căci casa de lângă banca „Silvania“, în care locuise până în iarnă avocatul Gurzău, avea trei odăi mari, încăpătoare, și un *Wohnzimmer*¹. -“Apoi *Wohnzimmerul* acela îl poți lăsa deoparte, deoarece e de toată groaza“, i-o întoarse Helena, „lung și strâmt, ca un vagon, primește o parte din lumină din plafon, de zici că ești la fotograf. Ce poate fi acolo iarna, cu toată soba de teracotă, să te ferească Dumnezeu!“

– De ce nu înțelege mama că trebuie să ne mutăm? îi reproșă Victor, pierzându-și răbdarea. Mâine-poimâine ne trezim din nou cu Băliban.

– Doar nu cumva îți închipui că o să arunce pe drumuri o văduvă cu trei orfani? se îndărătnici ea. Îndrăgise expresia cu văduva și orfanii și o folosea ori de câte ori se ivea prilejul. Să mai aștepte și el, că de-acum tot vicar va fi până la moarte!

Deoarece Victor insistă, sprijinit și de Mărioara, Helena închise discuția, cu o voce jignită:

– Parcă n-ar fi destule câte pățimesc, trebuie să-mi capăt porția și de la copiii mei. N-a închis ochii *fiertat* părintele vostru, că ați și început să nu mă respectați! Bine-ai mai ajuns, Helenă! Astăzi strigă copiii la tine, mâine vor ridica mâna asupra ta și te vor azvârli în uliță!

Cu aceste cuvinte trecu în salon, ca să-i salute pe Iani și pe Livia, veniți în vizită de rămas bun. Știa prea bine că Victor nu va cuteza să facă nimic fără îngăduința ei. De ce se încleșta cu atâta îndârjire de o cauză pierdută, n-ar fi putut spune nimeni, nici măcar ea însăși. În ascunzișul sufletului, mai spera într-o minune. Din multele scânduri înșelătoare ce se scurgeau pe lângă ea, cea de care-și lega nădejdiile era scrisoarea lui Gusti. Credea într-un chip nelămurit, că, odată sosită, toate se vor limpezi, chiar și problema locuinței lor.

¹ Cameră de zi. (*germ.*)

Dar scrisoarea nu mai sosea, iar Băliban arunca de fiecare dată priviri posomorâte spre ferestrele casei vicariale. Așa, pe la Sfinții Constantin și Elena, se înfățișă cu barba zbârlită de indignare.

– Apoi nu așa ne-a fost înțelegerea, stimată doamnă, începu el, fără nici o introducere. Am socotit că vorbesc cu oameni de înțeles, dar văd că m-am înșelat. Dumneavoastră stați fără drept la *vicărășie*, vă folosiți de trăsură, ba și de secretarul Flonta, iară pe mine mă lăsați să umblu cu trenul de trei ori pe săptămână. Poate așteptați cumva să iau cu chirie o casă până veți binevoi a vă muta? Mie nu-mi dă mâna, sunt om sărac, afară de *congruă* și de *eclejie* n-am nimic. Acum eu ce să fac? Doar nu doriți să mă plâng Preasfinției sale părintelui episcop?

Victor care era de față, se făcu alb ca varul. Instinctiv voi să ia partea mamei sale, dar își dădu seama că n-are ce-i spune lui Băliban, și încă și mai puțin ce să-i reproșeze.

În fața amenințării vicarului, Helena trebui să cedeze. Aleseră până la urmă casa de lângă „Silvania“, proprietatea băncii. Nu era rea deloc, cu tot *Wohnzimmerul* ei. Prin Brüll găsiră o magazie potrivită, la tipografia lui Heimlich, unde să așeze mobila ce nu încăpea în noua locuință.

Dis-de-diminează, să fi fost șase, se înființară oamenii pentru a începe mutarea. Tot prin Brüll, care se dovedi foarte serviabil, angajase două *ștrafuri* încăpătoare. Erau speranțe ca până la prânz să fie dincolo cu tot calabalâcul. *Ștrafurile* și oamenii costau șase sute de lei. Cu cei patru sute cuveniți lui Brüll pentru osteneală făceau o mie. Helena mai vându trei monede de aur ca să scoată banii. Pentru prima oară, suma nu i se păru prea mare. De când cu încurcăturile bănești, se aștepta mereu să i se ceară mai mult.

Îndată ce încărcarea mobilelor începu, cei ai casei se împărțiră în trei. Împreună cu Mărioara, Helena se duse la „Silvania“ să primească mobilele. Marta însoțea fiecare transport, cu porunca de a fi cu ochii în patru ca nu cumva să se piardă ceva. Victor rămase în casa vicarială, pentru a-i

supraveghea pe cei ce încărcau. Îndatoritor ca întotdeauna, Dezideriu Flonta îi ținea tovărășie.

Se făcu amiază. În stradă, oamenii suiau în căruțe ultimele buclucuri. Venise rândul vechiturilor și mărunțișurilor de tot felul de care mamă-sa nu voia să se despartă. De după colțul casei vecine, își făcu apariția Băliban. Zărindu-l, Flonta dispăru discret. De obicei, vicarul intra pe scara laterală direct în birou. De astă dată urcă treptele din față. Se simțea dator să-i spună două vorbe tânărului Henția. Ultima oară mersese cam prea departe. Nu era bine să se pună în poară cu neamurile canonicului Bodea și ale lui Iuliu Rațiu.

– Eu regret sincer cele petrecute între noi, zise el în încheiere. N-am dorit niciodată să mă aflu în asemenea situație. Dar om sunt și eu și poate am greșit.

Se aștepta ca tânărul să îndruge măcar câteva cuvinte formale din care să rezulte că-l înțelege și socoate afacerea închisă.

– Apoi, domnule Băliban, de mâine dimineată puteți lua în primire casa vicarială!

Acel „domnule Băliban”, ca și tonul cu care fusese rostit îl izbiră pe cleric mai rău ca o pereche de palme. Mormăi ceva în barbă și dispăru pe ușa oficiului vicarial.

Deși ar fi trebuit să-l ușureze, înfruntarea cu Băliban îl înnegură, ca și cum el și nu vicarul s-ar fi retras cu coada între picioare. Nu-i vorbă, dreptatea era de partea vicarului, dar jignirea tot jignire se cheamă.

„Niciodată, cât voi trăi, nu mi se va mai întâmpla una ca asta!” își făgădui el, în timp ce închidea cu cheia ușa casei ce fusese a lor timp de opt ani.

Curând după-amiază începură să despacheteze și o ținură una până spre seară. Treaba era anevoioasă și avea să le ia cu siguranță câteva zile. La șapte, cele trei femei conteniră, frânte de oboseală. Atunci băgară de seamă că nu au lumină electrică. După mutarea lui Gurzău, curentul electric fusese oprit și pentru a-l deschide trebuia anunțată uzina și plătiți niște bani. Era prea

târziu să meargă la birourile lui Weiss. Noroc că găsiră câteva lumânări, altfel și-ar fi vârât degetele în ochi.

Cinară ce se nimeri, puțin *fașirt* rece, câteva ouă și niște *püspökkenyér*¹. În *Wohnzimmer* era o răcoare uscată. Helena se gândi din nou la ce va fi acolo în toiul iernii. În timpul mesei, vorbiră puțin. Singură Mărioara încerca să mai spună ceva. Victor mânca preocupat, cu cotul stâng pe masă. Helena mesteca îndelung și înghițea cu noduri. Lovit de lumina șovăitoare a feștilei, obrazul ei încremenit părea al unei femei viclene, îmbătrânite înainte de vreme.

Nu reuși să adoarmă până după miezul nopții. Abia într-un târziu o cuprinse o amorțeală ciudată, care-i îngăduia să cugete la una și la alta, fără a fi pe deplin trează. Din senin îi răsări înaintea ochilor Alexandru, rostindu-și întrebarea fără noimă despre pantofarul evreu Mendel. Gândul o duse apoi spre frate-său, lului. Îi vedea aieva trăsăturile răvășite, ce nu mai erau ale lui, și disperarea mută oglindită în ochii lui albaștri, frumoși. Ce mândrețe de bărbat a fost și cum s-a dus în numai câțiva ani! Amintirile care nu-și găseau odihna scoaseră din adâncuri chipul lui Lați. Aceiași ochi albaștri, încețoșați de o spaimă neputincioasă de copil neajutorat. „Mamică”, auzi ea, „am primit chemare, acum ne ia pe toți la *Kadetenschule*²”. Și iată-l pentru șase luni în Boemia la școala militară. Acolo e ferit, acolo nu i se poate întâmpla nimic... Șase luni sunt șase luni, trec iute ca un vis. A primit o scrisoare: „Azi am sosit pe front, rugați-vă pentru sufletul meu!” Ea i-a răspuns: „Doamne, Lați, ce-i cu tine? Nu-ți fie teamă! Va ajuta Dumnezeu și ne vom vedea iarăși cu bine. Tu numai te roagă cu sârg și aibi mare încredere în El!” Apoi...

Helena se smulse din starea aceea, nici somn, nici veghe și privi în jur. În lumina furișată din stradă, casa o întâmpina neprimitoare, străină. Nici un sunet nu tulbura liniștea dimprejur, nici măcar propriul ei răsuflet. Undeva în străfundul inimii se

¹ O prăjitură (literal: pâinea episcopului). (*magh.*)

² Școala de cadeți. (*germ.*)

zbătea un sâmbure de teamă înghețată. Cum i s-au dus tustrei, ei care până deunăzi se aflau lângă ea și erau una cu ea.

„Doamne“, gemu obidită, „de ce iei înapoi tot ce dai și încă cu dobândă de lacrimi și de suferință?“

Și Helena, care îndurase cu bărbăție încercările de până atunci, izbucni într-un plâns cu sughițuri.

XIII

Obișnuința Helenei cu noua locuință se făcu încet, cu greutate, deși nu se petrecură nici un fel de schimbări în viața lor de toate zilele. Nu se scurseseră încă cele șase săptămâni de doliu sever, așa că ieșeau numai în caz de nevoie și nu primeau vizite. Sosiră, între timp, vești de la Gusti și de la arendașul Lakatos, numai că ele nu erau deloc bune. Scrisoarea lui Gusti se întindea, de la un cap la altul, pe două pagini mari și late. Într-un stil foarte concis, cum avea obiceiul, îi înștiința că a vorbit la episcopia de la Gherla și la mitropolie și a înaintat hârtiile cerute. Ceva o să dureze până vor primi cei dintâi bani, căci formele se întocmesc la Blaj, apoi se trimit spre avizare la Gherla și se întorc din nou la Blaj pentru a căpăta rezoluția definitivă. Celelalte probleme, bursa lui Sever, schimbarea banilor pentru străinătate, doctoratul lui Nilvan, mai puteau aștepta. În cea mai mare parte a scrisorii, Gusti se plângea cât de greu îi este să țină două case, una la Cluj și alta la București, unde locuia din toamnă până în vară, pentru a fi prezent la ședințele Camerei. Trebuia să fie când într-un loc, când într-altul, ba uneori chiar în amândouă. „Asta se cheamă în latinește *ubiquitas*“, adăuga el cu humor, „și încă nu i-a succes nimănu în lumea asta!“ De aceea, la toamnă avea de gând să lichideze biroul avocațial din Cluj, mai bine zis să-l mute la București. „Grăbiți-vă cu formele successorale și cu întabularea pământului!“ încheia el, fără a sufla o vorbă despre bani.

Helena zvârli înciudată scrisoarea într-un sertar.

– Nu mai știu, zău, ce să mai cred! se plânse ea Mărioarei. Gusti își închipuie că noi trăim cu aer și cu roua dimineții, ca păsările cerului!

Scrisoarea lui Lakatos era mai lungă. Foarte supus și înțelegător, unгурul se declara gata să plătească o parte din arendă, pentru a da o mână de ajutor Helenei în greutățile cu care se lupta. Nu-i era prea ușor să găsească banii necesari, dar el nutrea speranța să rezolve totul într-un timp cât mai scurt.

„Speranțe, speranțe!” se mohorî Helena. „Sunt bune și speranțele, numai că nu poți face rântașul cu ele!”

La scurtă vreme după aceea căpătară înștiințare de la notarul public Mercaș precum că s-a rezolvat cauza succesorală și cele patru trupuri de moșie, măsurând fiecare câte nouăzeci și șapte de iugăre cadastrale au fost întabulate pe numele moștenitorilor. Era prima veste bună de la moartea lui Alexandru.

„Bună și nu prea”, comentă Helena, după ce află că, în întreg, cheltuielile legate de succesiune urcă la zece mii de lei.

Banii trebuiau găsiți degrabă, căci nu se cădea să-i lași să aștepte nici pe notar, nici pe inginerul hotarnic. Firesc ar fi fost să-i ceară lui Gusti, canonicului Bodea sau lui Iani, ca rudelor celor mai apropiate. Nevoind Helena să se milogească nici măcar la aceștia, Victor propuse un împrumut la o bancă.

– Nici să aud de așa ceva! protestă mamă-sa. Băncile ne-au mâncat starea!

Se gândea la cele 180000 de coroane pierdute în 1918, când cu devalorizarea banilor și cu bancruta lui „Kereskedelmi Bank” din Pesta.

– Atunci să ne împrumutăm de la vreun evreu, sugeră Victor. Sunt destui cei ce dau bani cu camătă.

– Nu-mi trebuie mie bani jidovești!

– Ce să facem dacă banii stau în buzunarele lor? observă băiatul.

La sfatul lui Kretsch, se adresă avocatului Keller.

– Despre câți bani e vorba? întrebă acesta, încrețindu-și fruntea.

Aflând suma, strânse buzele într-o scurtă grimasă din care nu pricepeai dacă i se pare mare sau dimpotrivă.

– Și la ce anume v-ați gândit în situația dată?

– Știi și eu? făcu Victor, nesigur. Poate la un împrumut la bancă... Bunăoară la Banca „Sălăjana”... sau la un particular...

– Da, firește, încuviință Keller cu o nouă grimasă. Numai că, iubite domnule coleg...

Se apucă să-i prezinte, rece și metodic, situația băncii. De la război încoace, „Sălăjana” era, ca să spunem așa, pe linie moartă. Strâns legată de „Kereskedelmi Bank” din Budapesta, a împărțit soarta acesteia. E adevărat că banca budapestană nu a dat, propriu-zis, faliment în 1918, dar nici nu și-a revenit. Vegetează și trăiește din speranțe. La fel face și „Sălăjana”, care n-a mai plătit dividende din 1917. Din cei nouăsprezece angajați pe care-i avea la centrala din Silvania, s-a ajuns astăzi la cinci, iar filiala din Tășnad, la unul singur. Fiind bancă cu capital unguresc, încearcă în zadar să obțină credite de la stat. Bucureștiul nu vrea sau nu are să dea, Budapesta nu poate. De altfel, și celelalte două bănci din oraș au activitatea ca și paralizată, chiar „Sylvania” românească. O redresare ar fi de așteptat în viitor, când anume, asta n-o știe nimeni. Nici creditorii privați nu sunt o soluție. Există, e drept, o duzină de evrei care dau bani cu camătă, așa Steiner, așa Berg, așa Frankovits. În criza actuală a creditului, percep însă dobânzi mari, 15, 20, chiar 25%.

Keller rămase pe gânduri, cu mâna la bărbie. Deodată, ca și când ar fi găsit pe neașteptate ceea ce căuta de mult, se însenină și își încreți fruntea. (Victor observă că face așa ori de câte ori se pregătește să pună o întrebare.)

– Știi ce? De ce să te adresezi altora, ca să te jupoaie? Mai bine îți împrumut eu banii cu o dobândă simbolică de 3%, asta mai mult ca să nu spun că nu m-am ales cu nimic din afacere!

Când auzi de împrumut, Helena se făcu neagră de supărare.

– Ba eu zic să fim bucuroși că am aflat pe cineva să ne ajute, replică băiatul. Și-apoi polița am semnat-o eu și tot eu voi solvi-o, când va ajunge la scadență!

După cele șase săptămâni de doliu adânc, cunoscuții începură să le vină în casă. Vreme de două săptămâni vizitele de simpatie se ținură lanț. Toți îl aminteau cu vorbe frumoase pe Alexandru și-l încondeiau pe noul vicar, care nu-și făcuse încă vizitele de rigoare, iar la biserică se purta întocmai ca un popă de la țară.

Parcă ar fi venit la poruncă, veștile bune picară una după alta. La Arad, Sever le scrise că e deplin sănătos și foarte aplicat în pregătirea examenului de bacalaureat. Îi mai informa că e irevocabil hotărât să asculte de dorința tatălui său, rostită pe patul de moarte, și să studieze în străinătate. Nu trecu decât o zi după epistola lui Sever și primiră, în sfârșit, înștiințarea mult așteptată de la legația ploneză. Mormântul bietului Lași se găsea nevătămat în cimitirul eroilor din Karcziewa și se bucura de bună îngrijire din partea autorităților locale. Cu lacrimi în ochi, Helena citi de atâtea ori adresa oficială încât ajunse s-o știe pe din afară. Dar cea mai bună veste le-o aduse Victor pe la începutul lui iunie, întorcându-se de la Cluj cu diploma de doctor în științele de stat și cu o sută de cărți de vizită din bristol gălbui pe care stătea tipărit cu frumoase litere mari: DR. VICTOR HENȚIA.

Cum se întâmplă de obicei, după una caldă pică alta rece. De la Kretsch Sanyi, client obișnuit al localurilor de petrecere, Victor află că Valer Nilvan e în Silvania de două zile și o ține într-un chiolhan. Pe Mărioara purtările logodnicului ei o amărau, dar nu ar fi arătat ce e în sufletul ei pentru nimic în lume. Era însă foarte nervoasă și ronțăia neîncetat bomboane de mătase. Helena mai auzise cu câțeva vreme în urmă că Nilvan a fost de Rusalii la Zalău, unde a dansat o noapte întreagă cu fata mijlocie a doctorului Lupu. Nu i-a spus nimic Mărioarei, ca să n-o întristeze și mai mult. De astă dată îi împărtăși noutatea, neuitând să adauge și cele auzite despre balul de la Zalău.

Mărioara izbucni în plâns și își ascunse capul în mâini.

– Mă omor! strigă ea printre suspine și fugi în dormitor.

Helena încercă s-o consoleze, spunându-i că alți zece ca Nilvan își va găsi, numai să vrea. Dar fata scutură încăpățânată capul și declară că ea ori îl ia pe Valer, ori nu se mai mărită în veci, nici măcar cu un prinț.

Victor care asistase la discuție nu scoase un cuvânt. Leșind să se plimbe, dădu peste Valer în dreptul cofetăriei lui Ranga.

– Am auzit că ești de două zile în oraș și pe la noi n-ai binevoit a te arăta, îl opri el, încruntat.

– Aseară am sosit! replică iute Valer. Numai aseară!

– De ce minți? se răsti Victor. Alaltăieri seara ai băut cu Kretsch Sanyi la „Gyurkó”.

Valer zâmbi încurcat. Trebuia să bănuiască că Kretsch îi va vorbi lui Victor, doar erau prieteni buni.

– Ascultă-mă, continuă Victor, apucându-i reverul cu mâna dreaptă. Așa nu pot merge lucrurile mai departe. Cugetă-te bine și răspunde-ți singur. Noi te așteptăm după-masă la șase. Dacă nu vii înseamnă că logodna voastră e ruptă și-ți vei recăpăta inelul. Să ne vedem cu bine!

În aceeași zi pe la șase, Valer Nilvan se prezentă în casa de la Banca „Silvania”. Ras proaspăt, avea fața luminată de vechiul său zâmbet blajin. Când intră cu buchetul de bujori în *Wohnzimmer*, mai credea că totul va decurge ca în alte asemenea prilejuri. Abia după ce zări figura împietrită a Mărioarei, pricepu că nu va izbândi ca în alte dăți sau nu va izbândi deloc. Avea pregătit un mic discurs de împăcare, cu fraze iscusit răsucite. Între el și logodnica lui nu mai aveau ce căuta vorbele. Cu ochii coborâți în podele, Mărioara se lupta cu plânsul. Se stăpâni cu greu, dar se stăpâni.

Valer se apropie de ea, se lăsă în genunchi și-i luă mâna.

– Iartă-mă, *Țirmulică* dragă, se rugă el, cu un accent de regret și de căință, sărutându-i degetele, iartă-mă!

Când intră Helena în camera de zi, logodnicii se țineau îmbrățișați, ca doi porumbei. Pentru prima oară nu-i părea rău că tinerii s-au împăcat. Pricepuse, în sfârșit, că dincolo de dorințele ei, Mărioara trebuia să-l ia pe Valer Nilvan, pentru că așa, și nu altfel, îi era ursita.

După cină, Valer își mărturisi voința nestrămutată de a-și da în toamnă doctoratul, așa încât nunta să se facă până la prinderea postului de Crăciun. Ca niciodată, vorbi cu deplină convingere și își dădu cuvântul de onoare.

„Parola de onoare ca parola de onoare” își zise Helena, „dar mai cuminte ar fi dacă ar pune Gusti o vorbă la președintele comisiei, ca să-i mai netezească drumul!”

XIV

Când se așteptau mai puțin, pică arendașul Lakatos de la Ocna.
– *Isten hozta, Lakatos úr!*¹ izbucni Helena. *Ha tudná hoggyártam!*²

Îl conduse în camera de domni, căci pricepuse prea bine că arendașul n-a venit cu mâna goală. Aflând că-i aduce jumătatea arenzii, adică douăzeci de mii, Helena se lumină. Nici în cele mai îndrăznețe visuri nu se gândea la atât. Nu mai știa ce să facă spre a-și arăta recunoștința. Îl trată pe arendaș cu cafea și-l îmbie cu una din *sivarele* de lux rămase de pe urma lui Alexandru.

Mirosul de tutun izbi nările lui Victor de cum deschise ușa camerei de domni. Mamă-sa sta la birou și număra niște bani.

– A venit Lakatos și-a adus o parte din arendă, îl vesti ea.

Victor se uita la degetele mamei sale care numărau harnice hârțiile de o sută.

– A adus mulți?

Helena nu conteni numărătoarea, ci numai dădu din cap. Era a treia oară că număra banii.

– Mulți! confirmă ea, după ce isprăvi.

Încuie grămada de bancnote în birou, apoi făcu semn băiatului să ia loc într-un fotoliu. Ea se așeză în celălalt.

– Dragă Viți, începu ea, acum umblă din nou banii în casă și nu mai suntem cei din urmă de pe pământ. Vremea vorbelor

¹ Dumnezeu te-a adus, domnule Lakatos! (*magh.*)

² Dacă ai ști cât te-am așteptat! (*magh.*)

a trecut și a venit vremea faptelor. Avem o mie de lucruri de împlinit: plata pietrarului Vászrhelyi, datoriile *fiertatului* tău tată de la București, mobila Mărioarei, banii luați cu *uzură* de la Keller. Și cu ele nu am ajuns încă la capăt, căci mai rămân destule altele: pensia mea, bursa lui Sever, schimbarea banilor, mormântul bietului tău frate Lați. O parte din ele cugetam să le îndeplinim noi, cei de aici, rămânând celelalte în seama *altora*. Dar văd că *aceștia* au surzit la rugămințile noastre. Gusti zice să așteptăm liniștiți că vreme e destulă. Iată că am trecut de 10 iunie, azi-mâine se închid școlile și Sever trebuie pregătit de drum. Bursă – nu, bani străini – nu. De pensia mea nici nu vorbesc. Ei, dacă nu vreau alții, vom merge la București și le vom isprăvi noi.

– Care noi? făcu Victor, încercat de o presimțire.

– Tu! rosti răspicat Helena, ca o poruncă. Tu te vei duce și le vei aranja pe toate!

Victor se împotrivi din răspuțeri. De ce să se ducă la București? Cheltuiesc bani și nici nu ajută la ceva. Treburile tot unchiu-său Gusti le va rezolva. Și-apoi îi e greu să lipsească o săptămână de la primărie. Tarția s-a schimbat de la moartea tatălui său. Ultima oară, când i-a cerut cele trei zile ca să-și susțină doctoratul, a strâmbat din nas.

Helena reteză scurt obiecțiile tânărului,

– Nu vreau să aud o vorbă! se ridică ea. Cum am zis, așa rămâne. Te duci la București și stai pe capul lui Gusti până le duce pe toate la capăt. El nu-i om rău și îndeplinește ce promite, numai că trebuie să te ții de el. Azi îi scriu o scrisoare, apoi împachetăm, iar joi pornești la drum. Vorba moșu-tău, Vasile: „Apoi alta nu-i de zis, numai hainele de strâns!”

Trenul pleca la zece seara, iar trăsură lui Igaț fusese poruncită la nouă. Cu toate acestea încă de la opt Helena și Victor așteptau înfrigurați și tresăreau la fiecă zgomot al străzii. De trei zile băiatul tot spera că, dintr-un motiv sau altul, călătoria la București va cădea baltă. Ca și altor tineri puțin umblați prin lume, îi era teamă de capitală. În sinea lui și-o

închipuia ca pe un Babilon, cu case având cinci și chiar șase etaje, cu oameni stăpâniți de un veșnic neastâmpăr, care vorbeau mai mult franțuzește, iar românește atât de iute, încât nici dracul nu putea să-i înțeleagă. Ce-i drept, și Helena își avea partea în neliniștea lui, deoarece amintea întruna de călătoria la București și în asemenea fel, de parcă s-ar fi dus la celălalt capăt al pământului. Victor o asculta tulburat și lupta din răputeri să se stăpânească. Văzând că mamă-sa îndeasă la mâncare în geamantan, se necăji:

– De ce-mi pune mama atâta mâncare, ca la un țăran care pleacă la armată? Doar mă duc la unchiul Gusti, nu rămân de capul meu în București!

Helena se apără, arătându-i că Bucureștiul e departe, dincolo de munți, iar trenurile umblă prost și întârzie cu ceasurile. Chiar să meargă bine, tot are de trepădat o noapte și-o zi pe drum. Alte discuții și mai îndârjite se născură atunci când veni vorba despre banii pe care avea să-i ia Victor la București. Helena credea că șapte mii de lei ajung, în timp ce băiatul stăruia să plece măcar cu cinsprezece.

– Eu cu buzunarul gol la București nu mă duc! declară el categoric, cu vocea mai degrabă speriată decât hotărâtă.

Până la urmă se împăcară asupra a douăsprezece mii. Așa cum făcuse și cu Lați în 1914, ca măsură de prevedere, Helena cusu buzunarul dinăuntru al vestonului, unde-și ținea Victor banii.

– Să griji de fiecare creițar, că sunt puținii bani ai unei văduve cu trei copii orfani, îl dăscăli ea, în timp ce-i cosea buzunarul. Și vezi cu cine te însoțești în București, că prilejuri de a face rele sunt destule.

– Cu cine vrea mama să mă însoțesc, se nemulțumi Victor, că eu în afara unchiului Gusti nu cunosc pe nimeni acolo.

Helena se întrebă dacă băiatul chiar n-a înțeles sau numai face pe prostul.

– Oricine își poate găsi soți răi, numai să vrea. E și Pop Gyuri din Uileac la București, a plecat săptămâna trecută.

– Crede mama că Bucureștiul e un orășel ca Sylvania, unde oamenii se ciocnesc piept în piept de cum pun piciorul în stradă? făcu el cu dispreț.

Până la sosirea trăsurii, Helena mai luă o dată de la capăt pomelnicul poveștelor și-l rosti netulburată până Victor sări în picioare:

– Dacă mai spune mama un singur cuvânt, nu mă mai duc la București!

– *Jezus-Mária!* se alarmă Helena. Ce fel de vorbe sunt astea? Nu te simțești cumva bine?

Din fericire tocmai atunci pică Igaș. Victor urmări palid urcarea geamantanului. Mamă-sa îi făcu semnul crucii pe frunte și-l îmbrățișă ca pe vremuri, când pleca la Năsăud, repetând întruna să aibă grijă de el, să se grijească.

– Vezi ce faci, reluă ea, după ce Victor se sui în trăsură, că tu ești sprijinul și nădejdea...

– Mână! strigă Victor la capătul răbdării.

Birjarul țâțâi din vârful buzelor. Cei doi cai se azvârliră furioși înspre gară, de parcă ar fi vrut să desfacă trăsura în bucăți. De îndată ce se urniră din loc, Victor se simți stăpân pe sine, cu sufletul eliberat din păienjenişul emoției. Primul său gest fu de a rupe cusătura buzunarului și de a scoate o mie de lei, ca să-i aibă la îndemână.

Călătoria decurse fără peripeții. La Cluj avu norocul să găsească un compartiment ca și gol, numai cu doi călători: un domn mai în vârstă, bine îmbrăcat, cu fața roșie și cu mustățile răsucite după moda dinainte de război și o domnișoară cam sașie, care răsfoia o revistă ilustrată.

Nu se așezase bine că domnul îl întrebă până unde călătorește, adăugând că el vine de la Oradea și se dă jos la Brașov. Era foarte bine informat, știa de toate. Aflase chiar că în tren călătorea ministrul de externe al Cehoslovaciei, până la București, unde se întâlnea cu Take Ionescu în problema Miciei Antante. După Predeal, persoanele din compartiment ieșiră pe culoar ca să admire panorama Bucegilor. Victor rămase ținut locului.

„Nu-i nimic“, își zise el, „ o să văd munții la întoarcere. Nu se mută ei până atunci“.

De fapt, începea să lupte cu emoția. Își dădu seama de acest lucru, după ce ieși și el pe culoar și descoperi în depărtare siluetele ciudate, scheletice ale sondelor. Trebuiau să se găsească pe la Câmpina, în curând vor ajunge la Ploiești, iar de aici până la București nu e decât un ceas. Într-adevăr, nu peste mult se arătară suburbiile sordide și dărăpănate ale Capitalei.

De cum puse piciorul pe peron, îl învălui o căldură lăncedă, toropitoare. Puhoiul de oameni, strigătele de întâmpinare, râsetele îl făcură să-și piardă firea. Simțea abia acum oboseala călătoriei, capul îi vuia, iar ochii-i alergau în căutarea a ceva ce însuși nu ar fi putut spune. Mulțimea îl ducea într-o direcție necunoscută, fruntea îi șiroia de transpirație, geamantanul atârna ca plumbul. Dus de șuvoi, se izbi de un sergent mustăcios, cu baston de cauciuc, care-l îmbrânci:

– La dreapta! Nu e voie! Circulați! Circulați!

Își aminti ca prin vis de ministrul de externe cehoslovac. La scara unui vagon se înghesuiau mai mulți domni în jachetă, cu țilindre. Doi dintre ei zâmbeau și își strângeau cordial mâinile. Din senin îi trecu prin minte că e în București și că unchiu-său nu-l așteaptă.

În Piața Gării de Nord îl căută din nou, dar zadarnic. Ori că nu reușiseră să se vadă în forfota gării, ori că unchiu-său nu primise scrisoarea Helenei, destul că nu era chip să dea de el. Din fericire, găsi o trăsură. Într-o jumătate de ceas ajunse în Strada Plantelor. În fața casei cu numărul 22, așteptau două automobile. Unul, cu număr de Cluj, era al lui Gusti. Ca ușurat de povară, sui cele cinci trepte de la intrare. Își potrivi ținuta, așteptă puțin să se liniștească, apoi întinse degetul spre butonul soneriei. Nu apucă să apese, deoarece ușa se deschise și doi domni mai în vârstă, cu țigări de foi în gură, se arătară în prag. Îndată după ei apăru un al treilea, elegant, impunător, în care Victor îl recunoscă pe unchiul său. Fuma și el și își potriveau

preocupat nodul cravatei. Fie din această pricină, fie pentru că se grăbea să-i prindă pe ceilalți doi, nu-l observă decât târziu pe nepotul său.

– Dar tu ce cauți aici?! exclamă el în culmea mirării.
Victor abia nimeri cuvintele.

– Unchiule... eu... am... Nu v-a scris mama că...?

– Am trimis ieri dimineață o telegramă să nu vii, cum de n-ai primit-o?! exclamă indispus Gusti. Se întoarse spre cei doi domni, care-l așteptau: Mă scuzați un moment. Nepotul meu.

Crezând că e prezentat, Victor făcu un pas înainte și voi să întindă mâna. Se retrase confuz când văzu că nici unul din cei doi nu schițează o mișcare.

– Am scris mamei tale luna trecută să aștepte liniștită, că rezolv eu totul la timpul potrivit. De ce n-are răbdare? Și de ce te-a trimis pe tine, la ce folosești tu aici? Se răsuci din nou spre cei doi bărbați : Numai un minut, domnilor, vă găsesc la mașină.

Domnii înclinară capetele spre Victor, dar acesta, jignit de felul cum fusese tratat adineaori, nu răspunse salutului.

– la geamantanul, porunci Gusti nervos, văzând că musafirii nu pot coborî din pricina valizei lăsate în drum. Știi cine e domnul cu monoclu pe care n-ai binevoit să-l saluți? continuă el când fură singuri. Filitti, subsecretar de stat la lucrările publice. Mai lasă mândria, că nu ești fecior de grof și nici nu ți s-au rupt buzunarele de prea mulți bani!

Se învârti o dată prin încăpere, fumând gânditor, cu o mână în șold.

– Ai picat cum nu se poate mai prost! zise el. Mâine plec pe câteva zile din București. Ce pot face? Mătușă-ta și Miți sunt de ieri la Cluj. Acum stai aici și mă așteaptă. Mă întorc curând și vom vorbi.

După plecarea lui Gusti, Victor se lăsă într-un fotoliu, încă nu pe deplin revenit la sine. Într-un fel era bucuros că a ajuns la București și a dat de unchiu-său. Chipul în care fusese primit de acesta nu-i ieșea din minte. Oare ce are el de l-a întâmpinat cu atâta răceală? Ce-i drept, s-a purtat și el prostește. A vrut să

întindă mâna ministrului, ceea ce nu se cuvenea, și nu i-a răspuns la salut, dintr-o îngâmfare copilărească.

Trecu un ceas, apoi încă unul, iar unchiul său nu se arăta. Chinuit de foame și ostenit, Victor începu să-și piardă răbdarea. Voi să ceară ceva de mâncare slujnicei, dar se răzgândi, ca să nu-l supere cumva pe Gusti că nu l-a așteptat.

Unchiu-său sosi tocmai atunci și porunci să se servească cina. În timpul mesei, Victor povesti din fir în păr cele petrecute la Sylvania în ultimele două luni.

– Dacă așa au stat lucrurile, de ce nu mi-a scris mamă-ta lămurit ca să-i pot trimite banii necesari? întrebă el cu o nuanță de dojană în voce, dar simțindu-se și el întrucâtva vinovat.

Turnă vin în pahare și-l duse pe al său la buze.

– Acuma să vedem ce-i mai cuminte de făcut, zise el. Eu plec mâine dimineață la Florica. Sunt poftit de Brătianu și nu pot refuza. De la Pitești mă reped pentru o zi-două la Sibiu, unde am un proces. Azi suntem într-o vineri, miercuri sau cel mai târziu joi mă înapoiez. Tu așteaptă-mi întoarcerea. Numai bine în timpul acesta vei cunoaște Bucureștiul. Te poți duce, de asemenea, la hotel și la croitor să plătești datoriile. După ce voi reveni le rezolv eu într-o zi-două pe celelalte, ca să te poți înapoia la Helena cu vești bune.

XV

De îndată ce se trezi, Victor se îmbracă în grabă și părăsi casa. De la servitoarea lui Gusti (o ardeleană din Hășdate), află cum anume să ajungă la universitate. Descurcându-se destul de ușor, plăti hotelul și hainele comandate de Alexandru și se interesă la o întreprindere de pompe funebre despre aducerea în țară a rămășițelor pământești ale fratelui său. Patronul, un bărbat tânăr, foarte energic, îl informă că trebuie întocmit un deviz și îl rugă să revină după răspuns peste două zile.

Liniștit din partea aceasta, Victor își folosi timpul rămas până la întoarcerea lui Gusti ca să viziteze orașul. Din teamă

că s-ar putea rătăci, se mărgini la început să se învârtă prin centru, în perimetrul mărginit de Calea Victoriei, Strada Verde, Bulevardul Colței și cheiul Dâmboviței. Numai întâmplător se aventură mai departe. Se perindă astfel prin fața unor ministere, a Palatului Poștelor, a Casei de economii, a Palatului Regal și a Ateneului, sui Dealul Mitropoliei, unde rămase cam decepționat atât de fațada Parlamentului, cât și de proporțiile modeste ale bisericii mitropolitane. Altă impresie îi lăasă marea sală a Teatrului Național, cu cele trei rânduri de loji și candelabrul care trebuie să fi măsurat mai bine de doi metri. Nu se alese cu mare lucru din piesa ce se reprezenta, o comedioară franțuzească fără haz, în schimb își desfătă ochii cu lumea elegantă din loji și din staluri și mai ales cu femeile, mai toate oacheșe și frumușele, îmbrăcate în toalete scumpe și sclipind de bijuterii.

Lumea aceasta o reîntâlni, la anumite ore, pe Calea Victoriei, între Palat și Capșa, în trăsurii sau automobile sau pe terasele cofetăriilor și ale cafenelelor de lux. În restul zilei, inima zgomotoasă a orașului aparținea altora. Dimineața, după ce armata funcționarilor și a vânzătorilor din prăvălii dispărea în instituții și magazine, străzile centrale se umpleau de strigătele vânzătorilor ambulanti, olteni cu cobilițe, bragagii, iaurgii, vânzători de pește, rahat, alune americane, halviță, telali de haine vechi, florărese. Scoteau cu toții niște strigăte guturale pe care Victor nu le înțelegea, un fel de mugete surde, intonate după o anumită melodie, alta de la un negustor la altul.

Se deprinse destul de repede cu străzile Bucureștiului, pestrițe și murdare, și mai greu cu locuitorii, foarte deosebiți de ardeleni. Niciodată până atunci nu întâlnise oameni deschiși la fire, prietenoși și săritori ca bucureștenii. Ajungea să întrebi ceva pe un trecător, că te și trezeai împresurat de alți trei-patru, gata să-ți dea toate lămuririle cerute, ba și unele de care nu aveai nevoie. Până se deprinse cu ea, lipsa de etichetă i se păru supărătoare. Nu-și amintea să i se fi spus *Dumneavoastră*, ci numai *Dumneata* și chiar *tu*. La fel se purtau

bucureștenii și între ei. Discutau fără a se cunoaște în magazine, pe stradă, în tramvaie. Și ce nu-și spuneau unii altora, lucruri care nu se împărtășesc nici unui prieten apropiat. Intimitățile de orice fel trebuie păstrate cu grijă între zidurile odăilor, ferite de urechi străine, nu strigate în gura mare. Știa de acasă că regășenii sunt ușuratici și neparoliști, dar acum se încredință singur de acest lucru. Și totuși, ceva îl atrăgea în orașul acela zgomotos și obositor, ce anume n-ar fi putut spune. Ceea ce-i plăcu de la început fu vorba românească ce răsuna pretutindeni pe unde-l purtau pașii. O mare bucurie îl cuprinse atunci când făcu pentru prima oară această constatare, deși pe el nu-l supăra deloc când auzea acasă vorbindu-se ungurește.

În două zile văzu tot ce merita să fie văzut în centru. Obișnuit de acum cu orașul, cu hărmălaia și agitația lui, avu curajul să urce într-un tramvai. Băgă de seamă, îndată ce lăsă în urmă zona centrală, că Bucureștiul nu e un Babilon înfricoșător, ci, până la un punct, un oraș de provincie, cu contraste săritoare în ochi. Pe măsură ce te apropiai de periferie, se schimba într-un sat uriaș, crescut la întâmplare. Stăpânit de o sete nedomolită de a cunoaște, ajunse până la Abator, în Vatra Luminoasă și în Dămăroaia. Peste tot străzi strâmte, mărginite de case prăpădite, cu acoperișuri de hârtie gudronată sau chiar de șindrilă, cum în Sylvania numai pe Ulița Românească și pe Drumul Nușfalăului întâlneai. Câteva prăvălii și cârciumi se adăposteau în clădiri la fel de dărăpănate. Nici bisericile nu arătau mai bine. În sute de sate ardelenesti ai fi aflat lăcașuri mai trainice decât acele construcții modeste, spoite în alb, cu turlle de tinichea.

Înapoiat în inima orașului, Victor își continuă plimbările cu aceeași neistovită dorință de a vedea totul. Pe străzi ferite, la Șosea sau în Cotroceni, departe de claxoanele mașinilor și de huruitul tramvaielor, descoperi case frumoase, cu parter sau cu un etaj, având fațade împodobite cu decorații de ipsos, scări de piatră și marchize de sticlă colorată. Clădirile păreau

nelocuite, ferestrele înalte, cu logii și balcoanașe, aveau draperiile trase. Nici un zgomot nu răzbătea în stradă, decât cel mult clipocitul vreunei fântâni arteziene. Grija cu care erau măturate aleile, ca și înfățișarea straturilor de flori din fața caselor arătau că înăuntru locuiesc oameni. Și într-adevăr, la anumite ore, trăgeau la peroanele largi automobile de lux sau echipaje lăcuite. Pe scări coborau domni bine îmbrăcați și doamne în toalete elegante. După înapoierea unchiului său, vizită împreună cu acesta o persoană care locuia pe Șoseaua Kiselef. Pe dinăuntru clădirea, altfel frumoasă, arăta ca un palat din povești, cu trepte de marmură albă, uși acoperite cu oglinzi de cristal, tapete de marochin, candelabre cu țurțuri ce-ți luau ochii, tavane din lemn pictat.

Într-una din acele zile de căutare înfrigurată, nimeri în fața unei florării de lux de lângă Universitate. Nici el n-ar fi putut spune ce l-a făcut să pătrundă în magazin. O doamnă tânără de cel mult treizeci de ani, alegea dintr-o vază niște flori ciudate, cu petale roșii, cărnoase, parcă de ceară, iar vânzătoarea se grăbea să alcătuiască buchetul. Un domn mai în vârstă privea indiferent scena. Când auzi cât are de plătit, lui Victor nu-i veni să-și creadă ochilor.

„O mie cinci sute de lei pentru o duzină de flori!” își zise el, uluit, ieșind în stradă. „Ce de bănet, pentru a satisface capriciul unei femei! Bată-le Dumnezeu să le bată de flori, cum le-o fi spunând! Oare ce fac oamenii aceștia de reușesc să adune atâta amar de bani?”

Luă în șir florăriile, parfumeriile, giuvaergeriile, citi listele afișate în vitrinele marilor restaurante. Peste tot lume, cerere neistovită, în ciuda prețurilor ce i se păreau exagerate. Nu-mai interesau acum cei ce risipeau banii, ci aceia în mâinile cărora încăpeau. Cât de mult să-l fi costat un fir de floare pe proprietarul magazinului de la Universitate? se întrebă el în seara aceleiași zile, neputând să adoarmă. Nu floarea roșie, exotică, ci o garoafă obișnuită care se vinde cu 10-15 lei firul. Nimic sau aproape nimic. Firește, nu e vorba de o grădiniță

pe care o ai și o stropești tu însuși, după ce te întorci de la slujbă. Trebuie să sere, grădinari, semințe ori bulbi, îngrășăminte, mai știu eu ce. Și așa, să stea un om la o sută de flori și tot n-ar costa un fir de garoafă mai mult de trei-patru lei. Și nu numai florile, dar totul se schimbă în bani. Nu este lucrușor cât de mărunț care să nu aibă o valoare, să nu poată fi vândut; ceea ce la noi se aruncă, aici aduce câștig bun. Ce, Doamne iartă-mă, avea vinul acrișor băut în ajun la un restaurant de pe bulevard, ca să coste cincizeci de lei? Dacă ar bea regătenii din vinul lui Kraft, care costă cincisprezece lei, un singur pahar, ar da cu căciulile de pământ. Dar merele Ionathane, dar piersicile cât pumnul din livezile lui Schill ori prunele bistrițe din care se fierbe pălincă din Mărăcini, cea mai bună din tot Ardealul! Câți bani nu s-ar putea aduna, dacă s-ar aduce înapoi și s-ar vinde!

Fiori îi trecură din creștet până în tălpi. O luă din nou pe străzile Bucureștiului. Ascunsă până atunci, o lume necunoscută ieși la lumină. O activitate fără odihnă pulsa în măruntaiele orașului. Ai fi zis că vechiul București se străduiește să scoată din adâncurile lui, cu chin și strigăte, o altă capitală, nouă și atrăgătoare. Era încă o mișcare nesigură, împrăștiată, ce putea trece neobservată de unii. În locuri virane, în parcelări, se turnau fundații pentru case, copaci bătrâni cădeau sub securi, se deschideau străzi noi, maghernițe coșcovite se prăbușeau sub loviturile târnăcoapelor. Ici-colo răsăreau prăvălii și contoare comerciale, fremătând de zvonul muncii fără răgaz. Undeva spre Chitila, într-o larmă de nedescris, zeci de lucrători ridicau zidurile unei fabrici.

În fiecare dimineață, Victor cumpăra „Universul” și-l parcurgea de la un cap la altul. Pe primele pagini se lăfăiau știrile politice de ultimă oră, interviurile, crimele senzaționale. În corpul ziarului, prizărite în josul vreunei rubrici, apăreau scurte informații despre constituirea unor noi societăți: *Metrex*, *Dacia*, *Agrexport*, *Danubiu*, *Unirea*, *Oituz*. Asemenea denumiri se întâlneau pe firmele ce acopereau pereții caselor. Cu un

sentiment nou, pătrunse în cartierul bancar, delimitat de Calea Victoriei, străzile Doamnei, Lipscani și Smârdan. Examină pe rând construcțiile masive, din zid sau piatră, cu ferestrele apărute de drugi artistic lucrați. Pe Strada Doamnei, peste drum de palatul Nifon, se termina noul edificiu al băncii „Creditul român”. Falnică, dominatoare, banca părea așezată în locul acela pentru totdeauna. Anul fondării, înscris în fier pe grilajul ferestrelor, era el singur o garanție: 1848. Nu se sfii să pătrundă înăuntru. La intrare, un portar galonat, cu alură de general, îl salută respectuos. Se trezi într-un hol imens, vrednic de un palat, cu contoare elegante și zeci de oglinzi. În minutele cât rămase acolo înregistră mișcarea neobosită a banilor, țcănitul mașinilor de scris și de calculat și mai ales atmosfera de muncă serioasă și încordată.

În stradă fu târât de mulțimea tălăzuitoare până în fața unei clădiri din piatră cenușie, cu fațada înaltă, mărginită de coloane și împodobită pe fronton cu două zeități despuiate și cu un orologiu. Valuri de oameni se revărsau spre ușa imensă de fier, cu amândouă aripile date deoparte. Mai înainte de a citi cuvintele săpate în piatră dedesubtul orologiului, își dădu seama că a ajuns la Bursă. Numai cu greutate izbuti să-și facă drum până la intrare. Un portar i se puse de-a curmezișul:

– E trei, s-a închis Bursa, domnule! îl înștiință el, politicoș, dar categoric.

Victor se îndepărtă cu părere de rău, făgăduindu-și să revină a doua zi.

„Aici e inima țării!” își spuse el cu un fel de bucurie, în drum spre casă. „De aici pornesc drumurile nevăzute spre prăvăliile comercianților, spre uzinele de la marginea orașelor, spre cartierele în care trăiește lumea bună. Aici totul respiră muncă, strădanie, neliniște, tot ce se face aici e datorat ostenețelor minții și brațelor”.

Acolo era și locul lui, printre acei oameni care își cheltuiau puterile ca să realizeze ceva folositor pentru ei și pentru alții. Cei din neamul lor, Hențeștii, Bodeștii, Popenii, crescuseră în

disprețul oricăror activități ce nu se desfășurau în birouri sau cancelarii. De aceea, și-au făcut copiii domni, adică avocați, funcționari ai statului, profesori ori preoți și s-au ferit de cei ce-și agoniseau pâinea zilnic în negoțuri sau în industrie. Mamă-sa îl privea de sus până și pe farmacistul Szaplenczai, măcar că avea diplomă universitară, tocmai fiindcă vedea în el un prăvăliaș, care-ți vinde de la tejea aspirină sau sare amară. „Spițeria nu-i domnie!” era una din vorbele ei favorite. Nici el, ca să fie drept, nu și-ar pune bucuros numele pe firma unui magazin de pielărie sau de coloniale. Dar parcă numai deschizând prăvălie puteai face bani? Se găseau doar atâtea alte mijloace. Bani să fie, că apoi lumea tace mâlc. Nici ruda lor, Cori Nichita, soțul Augustei, n-a fost privit cu ochi buni când s-a apucat de exploatarea minei de aramă din Plopiș. Asta-i treaba lui, să ajungă băieș? Mai târziu, după ce s-a îmbogățit, nu mai știa cum să-l ia în brațe și să-i intre în voie.

Bani, bani și iarăși bani. Bani sunt totul, cu ei se pornește orice lucru și cu ei se desface. Fără bani stai la marginea drumului și te uiți cum ți-o iau alții înainte. Dar de unde să-i scoți, măcar pe cei dintâi, când n-ai nimic, iar greutățile sunt înalte ca munții?

XVI

A doua zi, în fața Bursei îl întâmpină o agitație încă și mai mare decât în ajun. Zeci de oameni gălăgioși intrau și ieșeau pe marea ușă cu canaturile date la o parte. Străzile Doamnei și Ghica care se întâlneau în dreptul Bursei erau blocate de grupuri nestatornice, în continuă alcătuire și destrămare. Pătrunzând în clădire, Victor crezu că a trecut porțile iadului. În marea sală de tranzacții de la parter strigătele se urmau la intervale atât de mici, încât nu deslușeai decât un singur răcnet enorm. O bară metalică încercuia o incintă centrală unde se înșirau mai multe boxe cu birouri. În jurul ei se îmbulzeau oamenii, făcând gesturi extravagante și zbierând în gura mare ceva ce nici ei singuri nu auzeau.

Victor căută să se țină cât mai departe de hora sălbatică care se încingea cu fiecare clipă. Pe peretele din fața intrării sta atârnată o mare tablă neagră, pe care se afixau titlurile negociate, împreună cu valorile corespunzătoare. Din timp în timp, un funcționar cocoșat și pipernicit, adevărat gnom, suia pe o scăriță metalică și modifica cifrele. Fiecărei urcări a scribului îi urma o mișcare a mulțimii înghesuite la picioarele sale. Victor înțelese repede mecanismul cererii și ofertei și observă că în dimineața aceea cursul acțiunilor oscila în limite strânse.

Pe la zece, se hotărî să plece. Înșelat de câțiva bărbați care părăseau sala, o luă pe un coridor lung și prost luminat. În curând își dădu seama că, în loc să iasă, se înfundă înăuntru clădirii. Făcu de aceea cale întoarsă, călăuzit de rumoarea surdă ce răzbătea din sala de tranzacții. Cum înainta grăbit, desluși, în apropiere, un murmur de voci. Ascunși de draperia unei ferestre, doi bărbați discutau pe un ton scăzut. Cu pașii înăbușiți de covor, Victor se opri lângă zidul ce făcea în punctul acesta, o curbură. Cei doi convorbeau mai departe, fără a observa că sunt auziți. La rândul lui, Victor nu știa ce să facă: să rămână pe loc, devenind martorul unei conversații ce nu-l privea, sau să-și urmeze drumul, semnalându-și astfel prezența.

– Manevreează încă un ceas, auzi el, până ajunge la 1100. Mai jos nu trebuie să cobori, devine suspect. Achiziționează apoi tot ce se poate achiziționa. Dar ai grijă, numai zece-cincisprezece acțiuni deodată și nu de unul singur.

Celălalt, întors cu spatele, avea îndoieli:

– E sigur, nu riscăm nimic?

– Fii pe pace, nu există absolut nici un risc, îl asigură cel dintâi, un ins înalt, blond, a cărui figură nu se zărea tocmai bine. Turlele de la sondele patru, șase și nouă se cutremură, gata să se desfacă în bucăți. Nu te mai poți apropia de ele fără batistă udă pe față, din pricina gazelor.

Arătându-i în permanență spatele, cei doi se depărtară, cu Victor pe urmele lor. Foarte mirat de convorbirea la care

asistase, tânărul își dădu seama că a prins firele unei combinații de bursă. În sala centrală, examină tabla neagră. Cotele rămăseseră aceleași. N-avea habar despre ce acțiuni era vorba. Din senin își aminti o frântură de conversație și căută acțiunile cu valori în jur de 1200 de lei. Erau două: *Riparia*, cu 1310, și *Teleajenul*, cu 1260. Marele ceas spânzurat deasupra incintei arăta zece și douăzeci de minute. Gnomul opera la alte titluri. Peste o jumătate de ceas însă șterse cifrele din dreptul *Ripariei*: 1300. Lângă el, cineva oferea zece acțiuni *Riparia*. Pe la 11, *Teleajenul* coborî și el la 1200. La prânz, omulețul schimbă deodată cotele la cele două titluri. *Riparia* avea acum 1340, iar *Teleajenul* 1150.

Capul lui Victor începu să vuiască, genunchii îi tremurau. Își spunea mereu: „*Teleajenul*, afluent al Prahovei, regiune petroliferă, fără batistă udă nu te poți apropia de sonde”. Își croi drum până la bară, încă neștiind prea bine ce are de făcut. Dar odată ajuns în fața agentului de bursă, se apucă să zbiere ca un apucat:

– *Teleajenul! Zece acțiuni! Teleajenul!*

Împături cele zece hârtii dreptunghiulare și le vârî cu grijă în buzunar.

– Ei, dar ce caută tânărul domn Henția la bursă? auzi el o voce cunoscută, după ce ieși în stradă. Nu cumva face trafic de efecte?

În fața lui se afla avocatul Keller, cu mâna întinsă, zâmbindu-i cu simpatie. Avea figura destinsă, cu riduri adânci și schimbătoare, care dădeau fizionomiei sale o mobilitate neobișnuită. Îl fixa curios, cu un aer de șiretenie binevoitoare.

– Nu domnule doctor, tăgădui tânărul, am intrat din curiozitate. Dar Dumneavoastră, cu ce ocazie la București?

Keller îi explică pe scurt că venise în Capitală cu treburile băncii „Sălăjana”, în speranța că va găsi o sursă de credit, pentru a pune instituția pe picioare. Din felul cum vorbea, nu se înțelegea tocmai bine dacă a avut sau nu succes în misiunea sa. La rândul lui, Victor îi arătă rosturile călătoriei la București.

Avocatul îl luă prietenește de braț. Ajunseseră în fața palatului Șuțu, peste drum de spitalul Colțea.

– Și Dumneata ce ai de gând să faci, acum că ți-ai dat doctoratul? se interesă el. Cu siguranță, nu vei rămâne prea mult la primărie. Alte speranțe și alte perspective ai Dumneata. Ce zice domnul doctor Bodea, unchiul Dumitale? Un stagiu în biroul avocațial din Cluj? Sau poate un post în magistratură?

Victor ezită să răspundă, părându-i-se că deosebește în vocea avocatului un dram de ironie la adresa protecției lui Gusti. Dar Keller îl privea cu seriozitate, sincer interesat de cuvintele lui.

– Nu, nu, negă el, repede. Nici advocatura, nici judecătoria nu sunt de mine. N-am nici o chemare pentru aceste profesii. Altceva aș dori să fac eu.

Keller își încreți fruntea. Sprâncenele stufoase căpătară o formă arcuită.

– Ce anume? Politică?

– Nu politică, replică tânărul. Altceva. Cuvântul îi stătea pe limbă și nu cuteza să-l rostească. În cele din urmă se hotărî:

– Aș vrea să intru în afaceri.

Odată pronunțat, cuvântul i se păru vulgar, compromițător. Dar era prea târziu ca să mai poată îndrepta ceva.

Keller, care-și aprindea o țigară de foi, pufăi neîncredător.

– Afaceri? mormăi el, suflând în chibrit. Și pentru afaceri crezi că ai înzestrare?

Privirile avocatului coborâseră și erau ațintite asupra vestonului lui Victor. Ieșite din buzunar preț de o palmă, se zăreau cupoanele celor zece acțiuni cumpărate la Bursă. Tânărul le înfundă în ciudat înăuntru și trase deasupra clapa buzunarului.

În noaptea aceea, Victor abia închise ochii, chinuit de unul și același gând, care-l împiedica să doarmă. Oare cum de a putut părădui banii încredințați de mamă-sa pe niște acțiuni a căror valoare nici măcar n-o cunoaște? După ce zile în șir a fugit de ispите și a cruțat fiecare gologan, iată că într-un minut

a risipit atât cât n-ar fi fost în stare să cheltuiască într-o lună de zile. Oricât își spunea că banii nu sunt detot pierduți, că a doua zi n-are decât să vândă acțiunile cu o ușoară pierdere, nu-și găsi liniștea decât în zori.

Se trezi speriat și zvâcni în picioare, îngrozit că la ora aceea e încă în pat. Îl aștepta o telegramă de la unchiul său, care-l vestea din Sibiu că sosește în seara aceea. La prima tutungerie din cale cumpără un jurnal. Îl răsfoi în fugă cu ochii după știrea așteptată. O descoperi în ultima pagină, culeasă cu caractere groase: „Erupție la sondele de la Doicești. Declarațiile domnului director general Al. Papazoglu“.

Minute în șir oscilă izbit de valurile mulțimii până reuși să pătrundă în sala de tranzacții a Burssei. Când se trezi lângă tabla neagră, cifrele scrise cu cretă îi jucară în fața ochilor. *Teleajenul* era cotate cu 1700 de lei. În timpul ceasului ce urmă, asistă la o goană furioasă a cifrelor. Acțiunile *Teleajenului* urcau vertiginos: 1900, 2100, 2300, 2400. Gnomul rămăsese blocat în vârful scării. Un funcționar congestionat îi urla noile poziții direct de la ghișeul central. Cu degetele crispate pe cele zece acțiuni, Victor contempla palid spectacolul. Își porunca neîncetat calm, răbdare, stăpânire de sine. Când pe tablă apărură cifra de 2500 nu mai putu suporta. Vânzând atunci, câștiga 15000 lei.

– Nu acum, îl opri, răsărit ca din pământ, Keller. Victor abia îl recunoscuse. Nu înțelegea ce vrea de la el și de ce-i face semn să-l urmeze. În ungherul retras unde se adăpostiră, își veni încet în fire.

– N-ai gândit rău când te-ai hotărât să vinzi, opină avocatul. Coarda nu trebuie întinsă niciodată prea tare, căci poate plesni. Dar asta în zilele obișnuite. Astăzi bursa are friguri, se agită furioasă, asemenea unui nebun. Cu nebunii te porți altfel decât cu oamenii normali. Știi *Witz-ul*¹ cu doctorul pe care nebunii voiau să-l azvârle pe fereastră?

¹ Anecdote, banc. (*germ.*)

– Domnule doctor, țipă Victor, întrerupându-l la mijlocul anecdotei, a ajuns la 3000 și cursul e staționar. O să coboare, pierdem!

– Răbdare, răbdare! îi porunci netulburat Keller. De ce te grăbești? Știi de ce au ajuns acțiunile la plafon? Cererea e uriașă, iar oferta minimă, poate chiar nulă. Acțiunile au fost strânse într-o singură mână care va începe să vândă la momentul potrivit. Peste un ceas, peste două, poate mâine. Deocamdată cumpărătorii s-au oprit, se reculeg. Mai așteaptă puțin să vedem dacă nu cumva cursul urcă. Bun. Acum dă-mi două acțiuni și nu slăbi din ochi tabla de afișaj.

În ciuda calmului pe care-l afișa, vocea avocatului tremura ușor, iar pomeții obrazilor se colorară în roz.

– Ei, ai văzut? triumfă el, după ce reveni. Am dat drumul la două acțiuni și cursul a și urcat la 3200. Alții ne vor urma exemplul.

Victor se uită la avocat ca la un scamator. La 4000, acesta mai vându două acțiuni și așteptă înscrierea cursului la 5000, când le desfăcu pe celelalte.

O luară pe Calea Victoriei, înțesată de lume la ora aceea. Până la „Capșa” nici unul nu scoase o vorbă. Victor avea buzunarele burdușite de bani și le pipăia întruna ca să se convingă că mai sunt acolo. Tot ce i se întâmplase dimineața aceea îi dansa ireal în minte, parcă ar fi visat.

– Ai văzut ce bani frumoși ai câștigat? începu, în sfârșit, avocatul. Trebuie să fie peste treizeci de mii, câștig curat. N-am mai jucat la bursă de douăzeci de ani, ultima oară în 20 ianuarie 1902, la Budapesta. Dar asta e o poveste veche.

Arăta pe deplin mulțumit, cu privirile înceteșate, rătăcind fără țintă, ca atunci când asculta un concert.

– Sunt treizeci și trei de mii, confirmă Victor, și dacă i-am câștigat, asta o datorez mai ales Dumneavoastră.

– Nu cumva îmi propui un comision? râse avocatul binevoitor. Să știi că nu primesc! Te-aș întreba însă, domnule coleg, ce întrebuițare vrei să dai acestor bani?

– Întâi de toate să vă înapoiez cei zece mii de lei pe care mi i-ați împrumutat. Apoi ...

– Să-mi înapoiezi banii?! Keller îl privi mirat, parcă ar fi spus o enormitate. Dar scadența poliței e la 31 decembrie! Până atunci sunt mai bine de șase luni! Câte nu se pot întâmpla în răstimpul acesta! Uite, de exemplu poți investi paralele într-o afacere și poți obține un profit frumos. Ascultă-mă bine: datoriile nu se plătesc decât în ultima zi. *Qui habet tempus, habet vitam!*¹

Observând contrarietatea zugrăvită pe fața tânărului, se grăbi să adauge cu un zâmbet:

– Dacă tot vrei să te scapi de o parte din banii câștigați, cum rămân decis să nu iau comision, primesc să mă poftești la masă. Știu un local unde se mănâncă foarte bine.

Îl duse la restaurantul „Enescu” într-un cabinet particular. Keller, gastronom rafinat, comandă numai bucate alese: morun la grătar, *Chateaubriand*, iar ca desert clătite flambate cu *parfait* de ciocolată. Victor căscă ochii mari, mărturisind la sfârșit că în viața lui nu mâncase ceva mai bun.

Oberchelnerul aduse nota de plată pe o tavă de argint. Prânzul îl costa aproape opt sute de lei. Altădată suma l-ar fi speriat. Acum plăti fără să clipească și dădu asemenea bacșișuri, încât chelnerii îi însoțiră cu spinările gârbovite până în stradă.

Se despărțiră în fața hotelului „Stănescu”, unde trăsesse Keller.

– Te las, îi strânse acesta mâna. Diseară cântă la Ateneu Paderewski și vreau să mă odihnesc puțin. Ca să fiu sincer, am venit la București mai mult pentru concert. L-am auzit pe Paderewski înainte de război și sunt curios ce progrese a făcut de când a fost prim-ministru. Vocea îi devenise din nou zeflemitoare, iar ochii cenușii îi scânteiau. Ei, la revedere! Dacă rămâi la hotărârea de a intra în afaceri, caută-mă după ce te întorci la Sylvania. Ți-aș putea da o mână de ajutor.

¹ Cine are timp, are parte de viață. (*lat.*)

XVII

Augustin Bodea sosi la ora anunțată în telegramă. Foarte mulțumit de primirea ce-i fusese rezervată de Brătianu, ca și de câștigarea procesului, se arătă prietenos față de nepotu-său. Îl luă cu sine la club, în unele case, la restaurante. Ținu neapărat ca Victor să-l însoțească în drumurile pe care le făcu pentru a obține bursa lui Sever și un schimb favorabil al banilor.

– Mergem la minister! îl vesti el a doua zi după înapoiere, după ce se instalara pe canapeaua din spatele automobilului.

În Strada Spiru Haret, portarul se aplecă până la pământ, când auzi că sunt așteptați de ministru. Cabinetul acestuia era la etaj, la capătul culoarului principal. De îndată ce Gusti își rosti numele, secretara îi pofti înăuntru.

Ministrul, un bărbat potrivit de statură, fin, cu barbă, le ieși în cale. Din cuvintele ce se schimbară, Victor înțelese că unchiu-său îl cunoștea personal.

– Ei, despre ce anume e vorba, iubite domnule Bodea? întrebă curtenitor ministrul, după ce-și așeză oaspeții și împinse spre ei cutia cu țigări. Rogu-te, înprospătează-mi memoria...

– O bursă de studii în străinătate, îi aminti Gusti. O bursă pentru...

– A, da, o bursă! Ministrul se bătu cu palma peste frunte. Firește, doar mi-ai vorbit despre ea la club ... O bursă pentru ... la să vedem ... O bursă ...? Viena? Așa e? Ei, vezi că mi-am adus aminte! Apăsă energic butonul soneriei de birou. Cheamă-l pe Mandrea, ceru el secretarei. Să aducă dosarul cu bursele pentru străinătate.

Funcționarul sosi îndată.

– Ce burse avem pentru Viena și ce specialități? îl întrebă ministrul.

– Nu sunt, răspunse cam încurcat funcționarul. Dacă Excelența Voastră își aduce aminte...

– Desigur, desigur, îl întrerupse ministrul, vădit indispus. Ce plictiseală! se întoarse el spre cei doi vizitatori. Din ordin

superior s-au suspendat pentru anul ce vine bursele universitare pentru Viena și Berlin. Au fost niște manifestații antiromânești prin facultăți, ați citit și Dumneavoastră prin ziare... Și-apoi, nu-i așa, de ce să ne trimitem tineretul în țări foste inamice? Dar ce plictiseală, ce plictiseală! Ministrul părea foarte afectat că nu le poate fi de folos. Se lumină însă îndată la față. Ce dorește să urmeze nepotul Dumitale? Mecanica? Păi, de ce nu-l trimiteți atunci la Paris? *École Centrale* e cea mai bună școală politehnică din Europa după cea din Charlottenburg. Burse pentru Paris avem, slavă Domnului, destule și încă bunicele: douăzeci-douăzeci și cinci de mii pe an!

Mai mult de formă, Gusti îl consultă pe Victor.

– Ce-ar fi să se ducă Sever la Paris? Odată plecat, tot dus e, oriunde s-ar afla. E vremea să ne mai schimbăm obiceiurile. Destul ne-am uitat spre Viena, Pesta și Berlin. Și-apoi, douăzeci și cinci de mii nu sunt de lepădat. Fără a aștepta răspunsul băiatului, îl anunță pe ministru: Să fie, dar, Parisul.

– Foarte bine! aprobă, ușurat, acesta. Domnule Mandrea, se atribuie domnului Sever Henția, absolvent etc., o bursă la Politehnica din Paris. Uite, ai aici cererea cu toate datele necesare și cu aprobarea mea. De la ce dată sunt curgătoare bursele? De la 1 octombrie? Foarte bine!

După ce funcționarul se retrase, se ridicară și ei. Ministrul îi însoți până la ușă.

– Ei, v-am satisfăcut, v-am satisfăcut? se interesă el, jovial, strângându-le mâinile.

În mașină, Gusti dădu șoferului adresa Băncii Naționale.

– Cam mărginit ministrul, dar altfel plin de bunăvoință! comentă el, după ce mașina plecă.

La bancă fură primiți îndată de directorul tranzacțiilor financiare cu străinătatea. Gusti îi fusese recomandat de o persoană sus-pusă.

Instalat degajat în fotoliul de lângă birou, parcă ar fi fost la el acasă, expuse în câteva cuvinte scopul vizitei sale.

– A, dar e foarte simplu! exclamă directorul cu amabilitate (se temuse de cine știe ce operație dificilă de transferare a

unor fonduri). Se face pe loc, la paritatea 1/6. Nu e un chilipir, ce e drept, dar, din păcate, la ora actuală nu putem oferi mai mult. După cum știți, cursul oficial al francului francez e de 9 lei. E vorba de o sumă mai mare?

– Nu, o mizerie: cinci mii de lei.

Directorul completează un ordin de plată și-i rugă să se prezinte cu el la casiera centrală. Nu era nevoie să stea la ghișeu, să intre în birou și să spună că sunt trimiși de dânsul.

Când ieșiră în Strada Lipsani, ceasul de pe fațada băncii arăta unsprezece și jumătate. Într-un ceas, treburile fuseseră aranjate.

– Cu pensia mamei tale, nu vă faceți griji, îl asigură Gusti în drum spre casă. Cât despre Nilvan, repet ce am mai spus: să scrie teza și apoi vom mai vedea. Alte lucruri, pe cât știu, nu sunt de rezolvat. Tu ai plătit hotelul și croitorul, nu-i așa?

Victor voi să-i înmâneze cei cinci mii de lei pe care-i dăduse la bancă, dar unchiu-său îi depărtă mâna:

– Banii ăștia sunt caedoul meu pentru bacalaureatul lui Sever!

Pe Victor îl bucură generozitatea lui Gusti, mai ales că în felul acesta cruțau o mulțime de bani. Nu putu totuși să nu cugete că lui, unchiul său nu-i dăduse nimic, deși de curând își luase doctoratul. Dintre toți frații, Gusti ținea cel mai mult la Sever, iar pe el dădea puține parale. Mamă-sa îi scrisese pe larg, rugându-l să facă ceva și în interesul său, că doar nu va rămâne funcționar la primărie toată viața. Iată însă că unchiul său nu sufla o vorbă, ca și cum ar fi uitat sau n-ar fi putut isprăvi nimic, el care avea ușă deschisă la miniștri.

În realitate, Augustin Bodea aștepta, cu dreptate, un cuvânt din partea lui. E foarte adevărat, pe de altă parte, că Victor nu-i era simpatic. Îl socotea mediocru, îngâmfat și de-o încăpățănare prostească. Nu știa apoi să se poarte. Dacă și-a dat doctoratul, s-ar fi convenit să pună mâna pe condei și să-l vestească, că doar îi era unchi bun, frate cu mamă-sa. În ce-l privește i-ar fi oferit cu dragă inimă un post în cancelaria lui avocațială sau i-ar fi găsit altul, mai bun, îndeosebi dacă ar fi

intrat în partidul liberal. Neizbutind cu părintele, Gusti s-ar fi mulțumit până la urmă și cu fiul.

Hotări cu toate acestea să-i dea o șansă nepotului îndărătnic. În mod deliberat, luând-o mai de departe, aduse vorba despre politica pe care ardelenii aveau datoria s-o facă, acum că Transilvania, Banatul și părțile ungurești s-au alipit României. În noua țară, vechile idealuri de autonomie națională nu-și mai aveau rostul. Acum eram stăpâni pe țara noastră. Locul ardelenilor conștiinți era în marile partide din Regat, acelea care au luptat pentru dezrobirea românilor și-au realizat-o *de facto*¹. Ar fi o nebunie dacă fiecare ținut revenit la Patria-mumă și-ar păstra partidele locale. S-ar putea ajunge astfel la dezbinare, nu la unitate. Astăzi porțile caselor și ale inimilor fraților din Regat sunt larg deschise. Mâine va fi poate altfel. A avut dreptate Goga să spună că ardelenii care azi refuză să intre pe scara de onoare, mâine vor intra pe scara de serviciu și se vor trezi într-un anumit loc, *wo der Kaiser geht zu Fuss*².

– Dar la toate acestea te vei fi gândit și tu, încheie el. Acum că ai isprăvit studiile, va trebui să alegi într-un fel sau altul. Căci astăzi fără politică nu se prea urzesc carierele!

Victor ascultase pe ghimpi lunga disertație a unchiului său. Din ajun se anunțase în vizită la Iuliu Rațiu care-l aștepta la unsprezece. N-ar fi vrut, ferească Dumnezeu, să întârzie.

– Apoi pe mine nu mă interesează politica, mărturisi el, deschis, făcându-se că nu pricepe încotro bat vorbele lui Gusti. Nu am înzestrare pentru așa ceva. Alții să-și sfarme capul cu politica, nu eu.

După asemenea cuvinte, se înțelege că discuția dintre nepot și unchi se curmă grabnic. Lui Victor îi rămase destul timp ca, înainte de a merge la Rațiu, să treacă pe la întreprinderea de pompe funebre. Aici află că devizul întocmit cu multă minuțiozitate urca la aproape treizeci de mii de lei.

¹ În fapt. (*lat.*)

² Unde (și) împăratul se duce pe jos. (*germ.*)

Iuliu Rațiu locuia în epoca aceea pe Strada Visarion, în preajma Pieții Romane, într-o casă încăpătoare și confortabilă. Vreo șase-șapte persoane așteptau în anticameră. De cum ieși cel aflat în audiență, secretarul particular al lui Rațiu îl introduse în cabinetul de lucru.

Iuliu Rațiu ședea la birou, încruntat, cu privirea oboșită, așa cum arăta în zilele de audiență. De îndată ce-l zări, se schimbă la față și-l întâmpină cordial cu micul lui zâmbet cuceritor în colțul buzelor.

– Să mă ierți, dragule, că te-am făcut să aștepți și mai ales că nu-ți pot sta la dispoziție decât puțină vreme, se scuză el, luându-l de braț. Ai văzut câți așteaptă afară. Îl așeză pe o canapea de piele și luă loc în stânga sa. Spune-mi, mai întâi, ce să-ți dau? O țigaretă, un șvarț cu dulceață, după moda regățenească, sau nu obișnuiești înainte de masă asemenea lucruri? Drept să fiu, nici eu. Și acum, ia să auzim ce mai e pe la voi? Ce fac Elenuța, Mărioara, Sever?

Victor era hotărât să nu spună nimic despre cele întâmplare de la moartea tatălui său, mai ales că necazurile trecuseră. Îmbiat de vocea și de purtarea prietenească a lui Rațiu, se trezi povestind totul, mai pe larg decât o făcuse în fața lui Gusti.

Rațiu care dădea semne de nerăbdare, nu-l lăsă să-și încheie pomelnicul.

– Bine, Victor, dar dacă ați avut de înfruntat atâtea valuri, de ce nu mi-ați scris?

– Nu e ușor să te rogi de nimeni și să-i ceri ajutor cuiva, mărturisii tânărul.

– Asta așa e, recunosc Rațiu, nici mie nu-mi place. Mândria e bună, numai să știi cui s-o arăți. Înțelegi-mă? Fii mândru cu străinii, dar nu cu aceia care sunt de un neam cu tine. Cerându-mi mie e ca și cum ți-ai cere ție însuși. Și-apoi cum să afle cineva ce te doare, dacă nu te plângi?

Victor se mișcă stânjenit pe canapea, socotind că l-a jignit pe Rațiu prin vorbele sale necugetate. Nu-i înțelept să-ți

deschizi inima, tăcerea e de o mie de ori mai bună. Rațiu pricepu ce se petrece în sufletul tânărului. Îndulci tonul, dar cu atâta naturalețe, încât nimănui nu i-ar fi dat prin cap că o face în adins.

– Destul cu morala, îl bătu prietenește pe umăr, socotește tot ce ți-am spus ca o dorință a mea de a nu mă uita pe viitor. Și ce-ați rezolvat până acum? Așa... Bine ați făcut că v-ați adresat lui Gusti pentru bursă și pentru bani. Cu pensia vă pot ajuta eu, doar știi că am fost avocatul Mitropoliei din Blaj? Chiar astăzi îi scriu lui Izidor Marcu, șeful cancelariei metropolitane, iar el în douăzeci și patru de ceasuri va exopera plata pensiei. Înțelept ați hotărât să-i cereți lui Nilvan să-și ia doctoratul încă din toamnă. În august, vorbesc cu frate-meu, Publiu, care, cum știi, e profesor de drept civil la Cluj. De îndată ce are gata teza, Nilvan să se ducă la el. Nu vă faceți grijă nici cu pensia, nici cu doctoratul. Eu făgăduiesc rar și uit greu.

Părea să fi încheiat ce avea de spus. Victor voi să se ridice în picioare, dar Rațiu îl opri.

– Până acum mi-ai vorbit despre toți, numai despre tine, nu. Am aflat că ți-ai luat doctoratul și bănuiesc că ți-ai făcut niște planuri de viitor. Nu ți-a propus Gusti să intri în biroul lui?

– Apoi unchiul Gusti nu mă prea are la inimă, se destăinuie el, încurajat de vorbele lui Rațiu. Și nici advocatura nu-i de mine. Eu mai mult tac decât vorbesc.

– Dar prim-pretor în Silvania nu ai vrea să fii? îl întrebă Rațiu, privindu-l cu simpatie (neîndoielnic, băiatul îi plăcea).

Victor rămase buimac. Oare a auzit bine? Nu-și bate joc președintele de el?

– Eu, prim... bâiguie el. Bănuie că s-a înroșit la față. De fapt se făcuse palid.

– Zilele trecute m-a căutat Ollănescu, secretarul general de la Interne, ca să mă întrebe dacă n-am vreo preferință pentru postul de prim-pretor în Silvania. E un gest de curtenie față de mine, pe care l-au mai avut în 1919, când a fost numit unchiu-tău Iani. I-am spus că am pe cineva, dar mai întâi trebuie să stau de vorbă cu el. Iată că am vorbit. Ce spui?

– Știi și eu? șovăi Victor, care încă nu se dezmeticise. E un post de răspundere, eu nu am nici un fel de experiență... Nu mă simt în... Am să...

Rațiu primi codelile tânărului cu o mirare bine jucată. Nimeni nu se pricepea mai bine ca el să convingă pe cineva că trebuia să procedeze așa și nu altfel.

– Și de ce nu? Ești tânăr, capabil, energetic. Doctoratul ți l-ai luat cu laude. De oameni ca tine e nevoie astăzi, mai ales în Sălajul nostru, unde viața curge neschimbată de o sută de ani încoace. Îmi spui că nu ai experiență? Dar avut-a cineva vreodată la începutul carierei? Câte nu știi, vei învăța de acum înainte. Într-un an le vei avea pe toate în degetul mic. Ei, consimți?

Deoarece Victor tăcea, se plecă spre el, așezându-și mâna mică, feminină, cu unghiile îngrijit tăiate, pe genunchiul băiatului.

– Ascultă-mă, dragă Victor. Dincolo de aceste argumente, este unul în fața căruia trebuie să te pleci. Familia voastră, mamă-ta, Mărioara, Sever, are nevoie de un sprijin în viață. Acel sprijin tu ești. Pentru a-i ajuta cu adevărat, îți trebuie o situație. Eu nu pot admite ca soția și copiii bietului Alexandru să trăiască în lipsuri. Postul de prim-pretor se plătește astăzi cu vreo șapte-opt mii de lei. Cu banii aceștia, adăugați pensiei și arenzii moșiei, puteți trăi liniștiți. Nu respingeți mâna de ajutor pe care v-o întind din toată inima.

Victor primise în sinea lui înainte ca Rațiu să-și fi încheiat vorba.

– Mă bucur, zise acesta, auzindu-l că acceptă. Socotește-te ca și numit. Pentru că am putea avea un cât de mic *Pech*¹ (eu *Pech*-ul nu-l trec cu vederea niciodată) nu spune deocamdată nimănui, în afara mamei tale. Într-o săptămână vei căpăta numirea, fie o scrisoare a mea cu alte propuneri.

Cu mâna petrecută după brațul lui Victor se îndreptă spre ușă, oprindu-se câteodată, parcă i-ar fi părut rău că se desparte de el.

¹ Ghinion, neșansă. (*germ.*)

– Transmite complimente Elenuței și spune-i că ori de câte ori are nevoie de ceva să mi se adreseze fără jenă. Nu-nesocotiți nici pe Gusti, mai ales tu, care ai putea fi sprijinit de el în carieră. În cel mult un an, liberalii vin la putere și vor rămâne vreme mai îndelungată. Abia după aceea va suna ceasul nostru. Mulți sunt nerăbdători astăzi, prea puțini știu să aștepte. Mie mi-a plăcut totdeauna să aștept. Nu oricum, ci cu folos.

XIII

Trenul de Arad pleca din Gara de Nord la șase și sosea la destinație peste douăsprezece ceasuri. O bună parte a nopții, Victor și-o petrecu ghemuit într-un colț al compartimentului, cugetând la una sau la alta. Propunerea lui Rațiu de-al numi prim-pretor nu-i da pace. Chiar dacă până la urmă ar fi avut *Pech* și numirea nu s-ar fi făcut, tot trebuia să recunoască deschis că Rațiu și-a ținut făgăduiala de a veghea asupra lor. Ceva îi spunea că în scurtă vreme va fi prim-pretor în Sylvania. Întorsătura aceea neașteptată a sorții îi cam încurca planurile pe care începuse să le croiască. Pentru moment, nu trebuia în nici un caz să dea cu piciorul în pretură. Erau la mijloc și cei șapte mii de lei lunari cu care ieșeau deasupra nevoilor. Și-apoi nimeni nu spunea să devină funcționar de carieră. Vor fi destui câțiva ani până se va ivi prilejul să pornească pe drumul dorit. Mai era apoi onoarea de a fi ajuns prim-pretor la nici douăzeci și doi de ani, când alții, bunăoară unchiu-său lani, au dobândit pretura la cincizeci și au fost bucuroși să o primească. Își închipui surprinderea mamei sale la aflarea noutăților. Ce ochi va face apoi primarul Tarția, când din superior se va trezi subalternul lui.

Se mai gândi în noaptea aceea și la paralele câștigate la Bursă. Baniii trebuiau înmulțiți, nu lăsați să mucezească în fundul unui sertar. Ce putea face cu ele? Multe. De pildă, să cumpere ceva sau să-i depună la bancă. Oare ce-ar câștiga de pe urma lor? Interesele sunt de 5% sau chiar 6%. Asta ar

face 1500-2000 de lei pe an. Dacă ar încredința banii lui Keller să-i plaseze într-o afacere rentabilă? Într-un an-doi, îi putea îndoii, chiar întrei.

Pe când își bătea astfel capul, îi trecu prin minte că el croiește planuri care de care mai frumoase, în timp ce bietul Lați își doarme somnul de veci în țară străină. Iată, are cei treizeci de mii necesari aducerii în țară a osemintelor celui dispărut. Cheltuindu-i în acest scop, s-ar împlini o veche dorință a familiei și el însuși s-ar simți mai liniștit. E drept, el l-a iubit pe Lați mai mult decât pe ceilalți frați și-i păstra o amintire neștersă. Dar banii aceia el i-a câștigat, în joc e viața și viitorul lui. Al lui și nu numai al lui. Căci dacă banii i-a agonisit el, apoi ceea ce va dobândi cu ei nu va fi doar al lui, ci al tuturor. Cuvintele acestea le rosti cu atâta convingere, încât ajunse să creadă el însuși în sinceritatea lor. În scurtă vreme, adormi.

Când se deșteptă, se lumina de ziuă. Scăpat din strâmtoarea munților, trenul se năpustea vijelios prin larga luncă a Mureșului. Victor coborî portiera. Aerul proaspăt al dimineții umplu compartimentul. În depărtări se înșirau pâlcuri întinse de sălcii, însemnând albia râului. Stâlpii de telegraf zburau în urmă, izbiți de o palmă nevăzută. Undeva în capul trenului, răsuna șuierul locomotivei, asemenea unei chemări tainice venite din altă lume.

La Arad, luă un fiacru. Sever locuia pe Strada Dragalina, lângă băile Simay, la doi pași de liceu.

– Te-am așteptat aseară, îi explică frate-său, după ce se îmbrățișară. Credeam că ți-ai schimbat planurile și nu mai vii.

Era foarte grăbit să ajungă la școală, așa că se despărțiră luând înțelegerea să se întâlnească la liceu.

Apa rece îl ajută pe Victor să se scuture de oboseala călătoriei. Mai zăbovi un ceas în societatea gazdelor, apoi ieși în oraș. Voia să cumpere un baston și o pălărie tare, dar șovăia, neștiind dacă la Arad se urmează aceleași obiceiuri la retragerea absolvenților ca în părțile lor.

Până la urmă cumpără și nu se căi, deoarece la liceu întâlni câțiva domni cu pălării și bastoane. Portarul, un ins gras, cu

fața congestionată, îl pofti să urce la etaj. În cinci minute adăugă el, va trage „clopotul cel lung”. Victor sui scările de piatră cenușie, cu balustrade lucioase de marmură. În holul vast, cu ferestre largi și grițaje de fier forjat, domnea o liniște deplină. Numai în fața muzeului de științe naturale un grup de părinți, îmbrăcați în haine negre, convorbeau cu voce scăzută.

Către locul acela se îndreptă Victor, cam stingherit de faptul că nu-i cunoștea pe nici unul din acei bărbați mult mai în vârstă ca el. Își aduse aminte de ziua când terminase liceul în vara lui 1917. Nimeni dintre ai săi nu-l însoțise în acei primi pași făcuți, dincolo de poarta liceului, în viață. Era război, grijile umpleau sufletele tuturor, până și pe ale lor, proaspeții absolvenți, care simțeau cum se apropie primejdia cea mare. Încorporarea se făcea la optsprezece ani, universitățile erau goale.

Mai vântura aceste gânduri, când clopotul de la poartă începu să sune prelung. Ușile claselor se deschisera îndată și sute de elevi se îndreptară spre holul de la etaj. Lungile coridoare, văruiți într-un alb strălucitor, răsunau de larma vocilor tinere, de râsete, de chemări. Cu toții căutau un loc cât mai bun în dosul grilajelor, pentru a vedea și a auzi totul. Curând vasta incintă se umplu, de nu mai aveai unde să arunci un ac. Clopotul continua să-și reverse chemarea nesfârșită, tânguitoare, prin culoarele deșarte. O așteptare înfrigurată stăpânea mulțimea școlarilor. Un murmur discret, asemenea zumzetului unui roi de albine, plutea ca un abur nevăzut sub tavanul înalt al clădirii.

După ce clopotul își curmă lunga bătaie, se așternu liniștea. Undeva departe, în fundul unui coridor, niște voci tinere, viguroase, intonară o melodie cunoscută. Cântecele crescuseră, apropiindu-se mereu, până se revărsă biruitor în incinta înțesată. Înșirați câte patru-cinci, cu brațele încărcate de crengi verzi și de flori, se iviră absolvenții. Continuând să cânte, coborâră treptele și se opriră în dreptul platformei de la jumătatea scării.

Când corul celor șaptezeci de tineri începu cea de-a treia strofă și intonă versul *Vivat Academia*, în capul scării

dimpotrivă se arătară profesorii în frunte cu directorul. Asemenea absolvenților, coborâra și ei treptele de marmură și se opriră în fața platformei centrale.

Directorul, un bărbat de statură mijlocie, sever, cu ochelari și părul castaniu-roșcat, aruncă o privire spre galerie. Murmurul de voci încetă îndată, parcă l-ai fi tăiat cu cuțitul. Directorul mai așteptă un răstimp, spre a se convinge că tăcerea va dura, apoi schiță câțiva pași spre șeful de promoție, care se îndreptă spre el. Cei doi se opriră unul în fața celuilalt și, după tradiție, se salutară. Tot după tradiție, șeful de promoție începu cuvântarea de despărțire.

Din locul unde se afla, Victor nu zărea decât chipul directorului. Își suci gâtul să vadă cine e elevul care vorbește. Mai înainte de a-l vedea, îi auzi glasul. Fiori de bucurie și de mândrie îl străbătură, recunoscând vocea lui Sever. Nu reținu mai nimic din discursul lui. I se păru că distinge la un moment dat câteva vorbe latinești: *non scholae, sed vitae discimus*¹. Nici din răspunsul directorului nu se alese cu mare lucru, numai cu câteva frânturi de frază, cum ar fi „drumul vieții“, „jertfă și abnegație“, „activă și veșnic trează conștiință românească“.

Răsunară aplauze însuflețite, în timp ce directorul și șeful de promoție se îmbrățișară ceremonios în semn de adio. După aceea, fiecare dintre ei se întoarse în mijlocul celor pe care-i părăsise. Absolvenții reluară *Gaudeamus* și se îndreptară spre ieșire, urmați de ceilalți elevi. Profesorii se înapoiară în cancelarie.

Victor îl regăsi pe Sever în stradă, în tovărășia lui Eugen Herlea. Erau amândoi prea emoționați ca să spună mare lucru. Limbile li se dezlegară în fața halbelor de bere la cafeneaua „Corso“, unde Victor îi invită pe amândoi. Localul era plin ochi, încât numai cu noroc aflară o masă liberă spre fundul sălii.

Sever începu cel dintâi. Ceru noutăți despre cei de acasă. Mama sa, atât de punctuală cu corespondența, nu i-a mai scris

¹ Nu învățăm pentru școală, ci pentru viață. (lat.)

de două săptămâni. Victor îi vorbi despre greutățile prin care trecuseră după plecarea lui. Sever asculta atent povestirea fratelui său, mai sorbind din halbă (țigara de foi o stinsese îndată). Se bucură aflând că până la urmă totul s-a rezolvat cu bine și mai ales că nunta Mărioarei a fost fixată pentru toamna aceea.

La rândul lui, Victor îl puse la curent cu cele ce isprăviseră la București. În ciuda promisiunii făcute lui Rațiu, vorbi despre apropiata lui numire ca prim-pretor, pe care o dădu drept sigură.

Figura cam trasă, cu cearcăne, a lui Sever se luminea la auzul acelei vești. Întinse mâna peste masă și strânse brațul lui Victor.

– Asta e cea mai bună știre pe care mi-ai adus-o, mai bună chiar decât primirea bursei și a francilor, se bucură el. N-ai grijă, te vei descurca tu mai bine ca alții!

– Dar tu cum te mai afli? se interesă Victor. Parcă ai mai slăbit. N-ai fost cumva bolnav? Ți-au succes examenele?

– Mi-au succes, răspuse Sever. Berea băută i se cam urcase la cap și se temea ca nu cumva să se vadă. Greul de acum începe. Am avut mult de studiat, mai cu seamă la matematică. Președintele comisiei de bacalaureat e profesor la Univesitatea din Cluj. Să nu-i spui mamei că am slăbit. Și-ar face griji, știi doar cum e ea. Și așa mi-e milă când mă gândesc cât se va zbuclia după ce voi pleca în străinătate.

– Ești pe deplin hotărât să urmezi Politehnica la Paris?

– Firește, răspuse el fără ezitare. Doar v-am scris acum o lună cum stau lucrurile. Viena sau Parisul, tot una. Și-apoi Parisul e cel mai frumos oraș din lume. În câteva luni voi vorbi franțuzește fără greșală. E drept că după moartea tatei, și chiar înainte, am șovăit. Mă speriau anii petrecuți departe de casă, printre străini, în singurătate. Mă întrebam dacă sunt în stare să izbândesc. Dar acum sunt pe deplin hotărât. Știi că voi avea de luptat cu multe greutăți. Nu mă tem de ele, ba chiar le doresc. Sunt convins că le voi dovedi pe toate.

– Te-am întreat, deoarece vreau să te încredințez că la Paris vei avea tot ce-ți va fi de trebuință, încât tu să nu ai altă

grijă decât să studiezi diligent, pregătindu-te pentru cariera pe care ți-ai ales-o. Eu mi-am luat această îndatorință față de tata și mă voi ține cu sfințenie de ea.

La urmă, din politețe, Victor îl întrebă pe Herlea ce intenții de viitor are.

– Eu mă însciu la Litere, răspuse tânărul, scuturând scrumul țigării. Doresc să urmez istoria. Am de ales între București și Cluj. Parcă mă trage inima spre București, unde sunt profesori mai buni, cu toate că nici cei de la Cluj nu-s de lepădat. Aș studia și eu bucuros în străinătate, dar mi-ar trebui o bursă și ceva gologani de cheltuială.

– Cine știe, poate vă veți întâlni într-o zi cu Sever la Paris, își dădu părerea Victor, deși nu prea credea într-o asemenea eventualitate.

În piața gării din Sylvania îl aștepta trăsura lui Ignaț. Birjarul se bucură zărindu-l și nu știu cum să-i ia mai iute geamantanul din mână. Până acasă, în trapul domol al cailor, îi povesti pe larg despre ruperea de nori de săptămâna trecută, când se porniseră șuvoaiele de pe Măgură, de era să înece orașul într-un *arviz*.

Helena îi pândea sosirea în *Wohnzimmer*, cu *millieu*-ul în poală și cu urechea ciulită. Victor telegrafiasse numai ziua, nu și ceasul sosirii și de dimineață trăia într-o stare de veșnică alarmă. Când îl zări încruntat, cu osteneala drumului înscrisă pe obraz, se temu că băiatul îi aducea cine știe ce vești proaste. Dar în timp ce se spăla, Victor o anunță falnic:

– Am aranjat totul!

Helena ieși val-vârtej și-o fugări pe biata Marta de-i scoase sufletul. Când Victor intră în camera de zi, mâncarea fumea pe masă.

Pe îndelete, istorisi Helenei și surorii sale cele petrecute la București, mai sărind unele episoade și înflorindu-le pe altele. Auzind de plecarea lui Sever la Paris, Helena înghiți în sec. Când află de numirea lui Victor ca prim-pretor, supărarea îi trecu pe dată.

— Ion Gheție —

– Totdeauna am spus că Iuliu e un bărbat întreg și vorba lui e vorbă. Tot așa Gusti, care trebuie numai împins din spate și îndată le isprăvește pe toate. Degeaba, sângele apă nu se face. Nu suntem singuri în lumea asta. Păcat numai că aducerea lui Lați se amână pe cine știe când.

– Să nu se îngrijească mama, că într-un an-doi îl vom aduce noi, o asigură Victor. Nu voi cunoaște odihnă, până nu-l voi ști acasă.

A doua zi, îl căută pe Keller și-i încredință cei treizeci de mii, cu rugămintea de a-i plasa cum va socoti el mai bine.

PARTEA A DOUA

I

Trei ani trecuseră de la moartea lui Alexandru, aducând destule schimbări în viața familiei Henția, dar lăsând neatinsă atâtea lucruri. Într-o duminică de la sfârșitul lui martie 1924, Helena se trezi cu noaptea în cap, bântuită de griji. Așa se întâmpla ori de câte ori avea de isprăvit o treabă ce nu-i da liniște. Se răsuci spre stânga, gemu și aprinse un chibrit. Alături, pe noptieră, ceasornicul arăta șase fără un sfert. Ce-i drept, cu griji sau fără, tot n-ar fi dormit mai mult de șase. De la o vreme, starea de nervi îi scurta veșnic orele de somn. Nu o dată, la culcare, rămânea să vegheze pe întuneric ceasuri întregi, doar-doar i s-o lipi somnul de gene. Zadarnice erau doctoriile, zadarnice băile cu apă călduță și acid carbonic, prescrise de medic. Somnul o ocolea.

Așa și acum. Adormise după douăsprezece și se trezise în lumina sură a dimineții de martie. Și doar nu avea cine știe ce lucru de mântuit. În ajun o cercetase Binder Pali, băiatul fostului notar public, care studia filosofia la Viena. Cu mulțumire i-ar fi dus un pachet lui Sever, dacă Helena i l-ar fi trimis până a doua zi la prânz. Se întorcea la studii după o săptămână petrecută acasă cu prilejul Paștelui catolic.

Helena trecu în vârful picioarelor prin *Wohnzimmer*-ul rece, ca nu cumva să-l trezească pe Victor, care se culcase târziu. În bucătărie, Vironica, slujnica, nu se deșteptase încă.

„Dormi, dormi“, gândi Helena cu ciudă, uitând că e duminică, „că nu dormi pe banii tăi! Poate să ardă casa și tu-ți vezi înainte de somnul cel dulce!“.

Se plecă peste patul de fier și scutură umărul fetei. Aceasta ridică un cap ciufulit, cu obrazul strâmb și cu ochii cârpiți de somn.

– Scoală, Vironică, că-i trecut de șase! o îndemnă ea. Strânge patul și ațâță focul, că avem destule de făcut în dimineața asta! Și lărmuiește mai puțin, că domnul nu s-a sculat încă!

Într-o jumătate de ceas totul fu pus pe roate. Focul ardea în sobă, masa era așternută în camera de zi, iar slujnica se apucase de frământat aluatul pentru prăjitură, privegheată îndeaproape de ochiul neadormit al Helenei.

De șase luni de când studia politehnica la Viena, Sever nu-i părăsea gândurile. Ce-i drept, fusese întotdeauna copilul ei preferat, poate unde era mai slab și mai neapărat decât ceilalți și avea pururea nevoie de ocrotire. Iar mamele, lucru știut, își iubesc mezinii cu toată dragostea ce le-a rămas și pe care o dăruiesc cuiva pentru ultima oară. Nu-i mai puțin adevărat că niciodată, și mai cu seamă în ultima vreme, nu-l răsfățase pe Sever norocul.

Cu doi ani în urmă, în preajma plecării la Paris, căzuse la pat, din senin, pradă unei febre mistuitoare. După câteva zile se mai îndreptase, dar temperatura urca în fiecare seară dincolo de 37°. Gândul că s-a îmbolnăvit de piept nu-i dădu liniște. Chemară toți doctorii din oraș, dar fără folos. Antalffy îi sfătui să ducă bolnavul la clinica din Cluj. Se temea de o boală a sângelui, nu atâta primejdioasă, cât lungă și istovitoare. În clinică, Sever rămase mai bine de două săptămâni. De la început, doctorii se gândiră la un infiltrat tuberculos. Cercetați cu aparatul Roentgen, plămânii se arătau sănătoși. Până la urmă îl chemară la consult pe profesorul Hălmăgeanu, care le era rudă prin alianță (ținea în căsătorie o vară de-a protopopului Sima din Mireș). Acesta îl supuse pe Sever unui scurt examen. Scund, îndesat, cu fața lătăreață și un zâmbet șiret în colțul buzelor, Hălmăgeanu îl pipăi și îl ciocăni în fugă, ca și cum abia ar fi așteptat să scape de o corvoadă. Confirmă diagnosticul lui Antalffy și le spuse că Sever a suferit într-adevăr de o boală a sângelui, numită mononucleoză. E o boală mai rară, durează două-trei

săptămâni, apoi trece de la sine, urmată de o convalescență lungă. Liniștită, Helena îl aduse acasă. Se simțea mai bine, febra dispăruse încă din spital. Era însă atât de slăbit și lipsit de puteri, încât abia se ținea pe picioare.

Nu se înzdrăveni de-a binelea decât spre sfârșitul anului. Se înțelege că plecarea la Paris a trebuit să fie amânată. Noroc cu Gusti care, încă și mai influent de când liberalii ajunseseră la putere, obținuse o nouă bursă pentru anul școlar următor.

Sever părăsi Silvania la începutul lui septembrie 1924, gătit de emoție, parcă ar fi fost să nu se mai întoarcă în veci. Odată sosit la Paris, începu șirul decepțiilor și al încercărilor. Din capul locului, află că examenul de admitere la Școala Centrală se dăduse în mai și iunie. Îi rămânea să-și încerce norocul la *École des Ponts et des Chaussées*. Aici nu se studia mecanica, pe care ar fi dorit s-o urmeze. Ministrul României la Paris, Crăiniceanu, căruia îi fusese recomandat, îl consolă arătându-i că la Politehnica din Paris nu se intră fără un an preparator. Când citi programa analitică a concursului de admitere, se sperie. Erau înscrise materii din care nu avea nici măcar cunoștințe elementare, căci nu se predaseră nici în școlile ungurești. O clipă crezu că deșartă-i va fi orice încercare, chiar dacă ar urma un an cursurile pregătitoare. Mai bine să se ducă în altă parte, la Praga sau la Viena.

După o lungă chibzuire, se îmbărbătă singur și hotărî să rămână.

Se înscriesese la școala particulară *Duvignan de Launeau*, unde predau profesori din cei mai buni. Pe deasupra, frecventa unele cursuri ca elev extraordinar la liceul *Louis le Grand*. De două ori pe săptămână lua ore de franceză, ca să-și sporească cunoștințele. Dumnezeu știe când avea timp să mănânce, se întreba Helena, când află care e programul zilnic al băiatului. Se scula la șapte dimineața, ca să apuce prima oră de curs la opt și jumătate. La școală, prelegerile sfârșeau la patru. De ajuns acasă nu ajungea înainte de cinci. Îndată se așeza la masa de lucru, unde rămânea până la opt, când întrerupea studiul pentru o jumătate de oră ca să cineze. De obicei, miezul

noptii îl găsea lucrând, încât a doua zi abia reușea să se trezească. Numai duminica se odihnea și atunci făcea plimbări lungi, ca să mai ia aer și să cunoască orașul.

În mai multe rânduri, mamă-sa îi scrisese sfătuindu-l să se zdrobească mai puțin, că el e slăbuț, delicat, de-abia sculat după o boală lungă. „Dragă mamă”, îi răspundea el, „mulțumesc din suflet pentru bunele îndemnuri. Drumul pe care mi l-am ales e lung și greu și cere din partea oricui sforțări mari, uneori supraomenești. Să știe însă mama că numai muncind din răspuțeri pot intra la *École Centrale*. Un minut mai puțin de mă sânguiesc, din toată truda mea nu se va alege nimica”.

Locui la început într-un mic hotel de pe *rue Victor Cousin*, apoi se mută în altul mai apropiat de școală, pe *rue La Grange Batelière*. Mânca cum dădea Dumnezeu, prin localuri ieftine, unde își strica adeseori stomacul. Curând își dădu seama că în felul acesta n-avea s-o scoată la capăt cu banii și nici sănătos nu va fi. În decembrie se mută în pensionul catolic *Union des jeunes gens chrétiens*¹. Aici avea o odăiță curată și lua masa de trei ori pe zi, totul numai pentru 400 de franci lunar. E adevărat că, mutându-se la pension, se îndepărtase de școală și trebuia să cheltuiască cu drumul. Una peste alta, câștigul rămânea de partea lui.

Dintre colegii de la *Duvignan de Launeau* singurul de care se legă fu un gascon, Levizac. Fiu de notar, tocmai din Pau, acesta vedea, ca și Sever, pentru prima oară Parisul. În timpul plimbărilor duminicale, intrând la Notre-Dame, la Sacré Coeur, la Madeleine, ajunseră să discute despre religie și credință. Fără sfială, Levizac se declară sceptic, mărturisind că se îndoiește de adevărurile bisericii. După el, credința era *une sorte de traite signée en blanc*², iar religia *un bâtiment gissant pas sur le fondement, mais sur le toit*³. Poate unde nu stăpâna desăvârșit limba franceză, Sever nu prea știu ce să răspundă

¹ Uniunea tinerilor creștini. (*franc.*)

² Un fel de poliță semnată în alb. (*franc.*)

³ O clădire așezată nu pe temelie, ci pe acoperiș. (*franc.*)

la asemenea observații. A doua zi, Levizac îi înmână o cărticică din colecția Nelson, îndemnându-l s-o citească. Era *Viața lui Isus* de Renan într-o ediție populară. Acasă, înainte de a începe lectura, o deschise întâmplător la ultimele pagini, acolo unde se spunea că Christos a fost un om cu greșelile și pasiunile oricărui muritor. Îndepărtă pe loc volumul, ca pe un lucru necurat, și-l înapoie necitit colegului său.

O dată cu venirea primăverii, se simți dintr-o dată obosit. Dureri de stomac îl încercau diminețile la scolare. Se arătă unui medic, dr. Jean Alissandre. Acesta opină că necazurile cu stomacul erau de natură nervoasă și că la mijloc ar fi fost un surmenaj: avea tensiunea arterială crescută și reflexul genunchiului aproape mort. Îi prescrise niște medicamente scumpe și-l concedie după ce-i ceru o sută de franci. Speriat de sumă, temându-se ca nu cumva cei de acasă să-l bănuiască că pradă banii, ceru medicului un certificat cum că a fost examinat și a plătit atâția franci, ceea ce acesta îi dădu fără mare plăcere.

Tot din primăvară începu să se plângă că nu-i sosesc banii regulat și că nu i se răspunde cu promptitudine la scrisori. Examenale băteau la ușă, iar el se simțea nepregătit. „Poate voi cădea bolnav de-a binelea sau voi înnebuni de atâta nesiguranță și lipsă de sprijin moral”, le scrisese el. Până la urmă își luă seama și se scuză: „Să-mi dați iertare că vă sâcâi neîncetat cu necazurile mele și mai ales cu treburile bănești. Grija de ziua ce va veni mă scoate din fire, mai ales când mă gândesc că sunt singur și nu e nimeni lângă mine să mă ajute”.

Citind rândurile băiatului, Helena își aminti scrisorile deznădăjduite ale lui Lați din Praga. Numai de nu s-ar îmbolnăvi ca și acela de vreo boală grea, să ajungă la spital. Mai puțin o neliniștiră temerile lui Sever în privința examenului.

„Lasă”, își zise ea, „așa se plânge el întotdeauna, dar până la urmă va lua examenul de intrare cu eminentță!”

Se apucă totuși să-i scrie mai des, iar lui Victor îi legă de suflet să trimită cu cea mai mare punctualitate banii la Paris, pentru ca băiatul să aibă liniște.

La începutul lui aprilie sosi vestea că s-a fixat data concursului pentru 18 mai (probele scrise) și pentru 8 iunie (examenul verbal). De fapt, atât scrisul, cât și oralul aveau să țină câteva zile. La concurs se cereau mai multe materii, iar numărul candidaților trecea de o mie. Numai examenul scripturistic consta din probe de algebră, mecanică, chimie, *dessin d'architecture et de machines*, împreună cu o epură și cu o disertație asupra unor chestiuni industriale și economice. Pentru a fi admis la examenul oral trebuia să întrunești 800 de puncte. Succesul final nu-ți era asigurat dacă nu dobândeai 1500. Sfârșitul scrisorii i-l aminti Helenei din nou pe Lați: „Vă rog să dați o slujbă pentru mine în 18 mai, dimineața la 9”.

Așteptată cu nerăbdare, următoarea scrisoare sosi în primele zile ale lui iunie. Deschizând-o cu inima cât un purice, Helena răsuflă ușurată. Sever se număra printre cei 700 de candidați reușiți. Orbită de bucurie, nu observă că băiatul obținuse doar 832 de puncte.

Altă perioadă de neliniște începu a doua zi după primirea scrisorii. De astă dată avea să fie mai lungă, deoarece rezultatele finale se anunțau la 1 iulie. Helena pândi cu înfrigurare sosirea poștaşului. Nici ea n-ar fi putut spune de ce, dar de fiecare dată când factorul o anunța că n-are nimic, răsufla ușurată. Trecu 3 iulie, trecu 5, trecu 7, fără nici o veste. Acum Helena abia aștepta scrisoarea, orice veste, bună-rea, ar fi adus. Epistola pică într-o vineri, în 10 iulie: Sever căzuse la examen. Îi lipsiseră 25 de puncte până la cele 1500 cerute de regulament. „Joi am primit știrea, care mi-a frânt inima”, scria el. „Au trecut de atunci trei zile și trei nopți de disperare. De nenumărate ori am luat condeiul să vă scriu și de tot atâtea ori l-am aruncat neputincios. Cum să vă vestesc că truda mea fără preget și jertfa voastră au fost zadarnice? Ce veți spune oare despre mine acum că am risipit atâția bani, strânși cu

sudoarea frunții și încredințați mie ca să-i înmulțesc, izbândind în cariera aleasă? Ce vor gândi rudele și cunoscuții când vor afla această nereușită? Mă tot întreb unde voi merge de aici, ce voi face acum că sunt refuzat și nu pot afla răspuns.”

Deși scria negru pe alb, Helenei nu-i veni să-și creadă ochilor. Insuccesul lui Sever, în care își puseseră cu toții speranțele, o întrista și o umilea. O zi întreagă nu fu chip să stea de vorbă cineva cu ea. Abia seara izbuti Victor s-o scoată din înnegurare.

– Acum n-are rost să ne mai tânguim, zise el bărbătește, cu toate că era la rândul lui decepționat. Trebuie să vedem ce e de făcut și să hotărâm. Asta așteaptă de la noi Sever.

Ca trezită din vis, Helena încuviință. Se sfătuiră până târziu și ajunseră la înțelegere. A doua zi, amândoi trimiseră câte o scrisoare lui Sever, străduindu-se, cât se pricepură, să-l îmbuneze. Sever se înapoie la Silvania spre sfârșitul lunii. Era slab și tras la față ca o umbră. Sub ocrotirea Helenei, se îndrăveni repede. Toamna era student la *Technische Hochschule* din Viena.

II

Nu bătuse încă de opt și cele două prăjituri, un *püspökkenyér* și un cozonac cu nucă, erau gata, cu coaja rumenă și strălucitoare. Helena adulmecă mirosul îmbietor care umplea bucătăria.

– Du prăjiturile în cămară, să se răcească, o dăscăli pe slujnică. Eu îi scriu domnișorului la Viena. Tu taie puiul cel mare cu pene pestrițe, opărește-l și curăță-l de pene. Măruntaiele, gâtul și labele le pui la fiert, cu morcovi, leuștean și țeler. De ce rămâne nu te atingi, ci-l așezi într-un *laboș* acoperit și-l duci de asemenea în cămară. După aceea, vină să-ți dau pachetul. De la Binderești, te du la biserică. Dar după „să luăm aminte, sfintele sfinților” să te întorci negreșit acasă. Nu cumva să întârzii după douăsprezece, că ai de pus puiul la cuptor și de așternut masa, înțelesu-m-ai?

Helena o examinează îndelung ca să-și dea seama dacă a priceput, apoi trecu în *Wohnzimmer*. „Dar știu că s-a culcat târziu!” își zise ea, neauzind nici o mișcare în camera lui Victor. „Numai de și-ar fi petrecut cu prietenii la „Calafat” și nu în altă parte!” („Calafat” era noul nume al cafenelei din fața „Băncii de credit și economii”, unde se aflase până la război casina ungurească).

Se așeză la secreterul din odaia ei și scoase dintr-un sertar o hârtie de corespondență, albăstruie, cu marginile dințate. „Bietul copil!” oftă ea, cu gândul înapoiat la Sever, în timp ce așternea primele cuvinte, „multe i-a fost dat să îndure și cine știe dacă șirul încercărilor s-a sfârșit!” Helena scria ușor și cu plăcere. Se întâmpla să-i trimită lui Sever și patru-cinci epistole pe lună, fără a aștepta cu tot dinadinsul un răspuns.

Într-o jumătate de ceas umpluse trei pagini cu slovele ei prelungi, ușor aplecate. Își aminti că în ultima scrisoare Sever ceruse noutăți din Silvania. „Apoi, ce să-ți scriu, dragul mamei?” continuă ea, trecând pe pagina următoare. „Sylvania e tot cum o știi. Multe novitale nu am a-ți aduce la cunoștință. Bene Gitta, fata fostului consilier, a fidațat cu Schill, economul. Toată lumea zice că smintit e tatăl care dă o asemenea fată frumoasă și bine crescută după feciorul unui dogar, chiar dacă e plin de bani. Primarul Tarția a făcut mare banchet de ziua lui, cu douăzeci de tacâmuri. Ne-a poftit și pe noi, îți dai seama că numai de formă, căci oricum nu ne-am fi dus. Victor, care nu se prea are bine cu el, s-a scuzat în scris. S-a băut șampanie, *valódi francia pezsgő*¹. De când a trecut la liberali, Tărțeștilor le merge mai bine ca unor regi și tot pe noi ne invidiază și ne dușmănesc. Pe bătrânul Golglantz Feri l-a lovit guta mai zilele trecute, în 20 de nu mă smintesc, și într-un ceas a fost mort. Băiatul lui Hodoș, care studiază la Torino silvicultura, s-a căsătorit cu o italiancă săracă, mai în vârstă ca el. Frumoasă răsplată pentru bieții părinți, după atâția ani de trudă și sacrificii! Vezi, dragă Sever, cum îți

¹ Șampanie franțuzească veritabilă. (*magh.*)

alegi societățile (înțeleg, *femei*). Nu uita cazurile triste din familia noastră. Poartă-te așa încât să nu faci bucurie inamicilor noștri, care sunt destui și numai atât așteaptă să calce unul din voi strâmb“.

Îi mai rămăsese un spațiu alb în josul paginii. Pentru nimic în lume nu l-ar fi lăsat nefolosit.

„Nu știu cum ți-am scris, că tare a trebuit să mă grăbesc. Îmi iartă greșelile, dar tu știi că eu școală românească n-am făcut. Victor mă tot corijează, nu-i place cum vorbesc. El se năzuiește a vorbi întocmai ca regățenii“.

Lipise scrisoarea și scria tocmai pe plic „Tânărului de mare speranță Sever Henția, student în Mechanică, prin bunăvoință“, când auzi dincolo în odaia de zi pasul bine cunoscut al lui Victor.

– Așteaptă numai o clipă, Viți dragă, că acum vin și eu! îi strigă ea.

Îl găsi la masă în haina de casă. Se grăbi să-i aducă ea însăși cafeaua din bucătărie, având grijă ca laptele să nu aibă pieluțe, pe care Victor nu le suferea.

– Dacă știam când te scoli, îți făceam pâine prăjită, observă ea, după ce se așeză alături de el. Dar m-am temut că se va usca și nu-ți va fi pe plac.

Întinse către el coșul cu cornuri și farfurioara cu unt de bivoliță. Se folosi de prilej ca să adulmece aerul din preajma lui, încercând să prindă vreo undă de parfum.

„Nu s-a dus la Anikó“, își zise ea cu mulțumire, simțind mirosul obișnuit al băiatului. „Tot la «Calafat» a fost cu prietenii!“

– V-ați petrecut bine aseară? se interesă ea. Tare târziu te-ai întors! Cât să fi fost ceasul?

– Vreo două, răspunse Victor, lăsând prima întrebare fără răspuns.

Continuă să mănânce în liniște. Nu se auzea decât trosnetul mărunț al cornului cu unt, din care Victor mușca cu poftă. Spre sfârșitul mesei se simți obligat să spună și el o vorbă.

– A făcut mama prăjiturile pentru Sever?

– Sunt gata de la opt. Tocmai am terminat scrisoarea. Nu vrei să adaugi câteva șire?

Victor rămăsese cu aceeași silă pentru corespondență ca în anii liceului.

– Îi voi scrie zilele viitoare, se feri el, înghițind ultimele picături de cafea din ceașcă.

Helena știa că ar fi fost luptă pierdută să-l convingă. Schimbă, de aceea, vorba, dar fără a o duce prea departe.

– Banii lui Sever pe aprilie i-ai trimis? se interesă ea, în timp ce aduna fărâmele de pâine de pe fața de masă.

– Trimis, trimis, mormăi Victor cu o voce posacă și se ridică. Pe douăzeci și cinci, ca în fiecare lună. Prin *Allgemeine Boden Credit Anstalt*.

O jumătate de ceas mai târziu reapăru în *Wohnzimmer*, în costumul cafeniu de fresco, făcut vara trecută la Cluj. Îi stătea bine în el, drept că era croit fără cusur, în așa fel încât îi mai împlinea trupul subțiratic, cam deșirat. „Dacă ar mânca un pic mai mult și s-ar îngrășa măcar cu două kilograme, ar fi un bărbat la fel de frumos ca Gusti“, gândi mamă-sa, privindu-l cu drag.

Îl urmări în antreu, în timp ce-și peria pălăria.

– Vezi, îmbracă *Überzieher*-ul¹, că încă e frig, mai ales dimineața, îl sfătui ea. Ca și când ar fi pus întrebarea într-o doară, adăugă: Pe la cât să te aștept cu masa?

– De ce întreabă mama? se întoarse el din prag. Pe la unu, unu și jumătate, ca de obicei.

După plecarea băiatului și a slujnicei, Helena se înapoie în camera de zi și luă de pe un raft cartea pe care o citea. Era unul din romanele Mărioarei, lăsat acasă împreună cu multe alte lucruri atunci când se mutaseră cu doi ani în urmă la Ocna. În cele trei odăi din vechea casă strămoșească a Hențeștilor nu încăpuse decât o parte din mobila ei. Un timp, se strădui să-și țină mintea trează la cele din carte, dar apoi renunță. Întoarcerea târzie a lui Victor și plecarea de adineaori răscoliseră într-însa un gând vechi, care de la o vreme nu-i da pace.

Puține vorbe rele ar fi putut rosti Helena împotriva lui Victor. Își vedea conștiincios de serviciu la pretură, aducea destui

¹ Pardesiul. (*germ.*)

bani acasă, unde totul mergea ca pe roate. Din leafa lui, care urcase la zece mii de lei, trimitea lunar câte trei mii la Viena, iar pe ea o oprea să cheltuiască din pensie oricât de puțin pentru ținerea casei. Dar mulțumire deplină nu are omul niciodată. Iar Helenei, cu firea ei, nu-i fu greu să găsească o pricină de griji. Cum se întâmplă tinerilor de vârsta lui, Victor mai avea câte o drăguță, aleasă, potrivit obiceiului, din rândul fetelor sărace de pe Ulița Românească. Helena înțelegea că un bărbat de douăzeci și patru de ani mai trebuie să cerceteze femeile, ca nu cumva dorul lor să-l apuce mai târziu, după însurătoare. Într-un fel, îi părea bine că-și alesese o fată din sărăcime și nu o slujnică sau vreo cântăreață din localurile de lângă gară. Cu mintea la nenorocirile din familie, se temea de o catastrofă, mai ales că Victor se împrietenise cu Cigan, șeful poliției, cu Molnár Jóska și cu Kretsch Sanyi, vestiți în oraș prin purtările lor deloc frumoase. Ce-i drept, nici cu fetele de pe Ulița Românească nu puteai fi de tot sigur. De aceea, prin iscoade numai de ea știute, afla cine erau fetele, ce fel de părinți aveau, de ce faimă se bucurau în oraș. Își amintea de pățania lui Gyuri Pop din Uileac, care, mai înainte de război, o lăsase grea pe Anuța Ciordaș, copila unui curelar de dincolo de Crasna. Nu scăpase de gura părinților fetei decât după ce Gergely-bácsi îi făcuse o casă și-i găsisse un bărbat s-o ia de nevastă.

De astădată însă, nu era vorba de o sărăntoacă de pe Ulița Românească, ci de Bodor Anikó, fata fostului judecător din Silvania. Prin 1905-1906, înainte de întoarcerea Hențeștilor în Sălaj, Bodor Endre, bărbat respectat și cu o comportare exemplară, căzuse din senin în patima beției (se pare că din pricina nevestei) și fusese transferat disciplinar la Sighetul-Marmației. Acolo se stinsese în preajma izbucnirii războiului. După câțiva ani petrecuți în Maramureș, văduva judecătorului se înapoiase în Silvania, unde moștenise o casă. O aducea cu sine pe fiică-sa, un copil pe vremea când plecaseră la Sighet, acum o foarte frumoasă tânără de douăzeci și patru de ani.

Helena o văzuse o dată pe stradă și se lămurise cât îi plătește pielea. Nu prea înaltă, brunetă, cu ochii negri și șolduri prelungi, legănătoare, era ungueroaica focoasă, făcută anume ca să tulbure mințile bărbaților. Nu era unul pe stradă care să n-o privească pe furiș sau chiar să întoarcă după ea capul. Vai de bărbatul care ar fi luat-o, că de dimineața până seara ar fi trebuit s-o păzească. Atâta însă nu era de-ajuns. Anikó revenise în Sylvania, urmată de o reputație din cele mai urâte. Toți povesteau despre aventurile ei cu niște ofițeri unguri în 1918, pe când avea numai șaptesprezece ani.

Și tocmai de o asemenea femeie deocheată se legase Victor. Dansa cu ea la baluri, o ducea la teatru și la cinema și își petrecea serile în casa Bodoroaiei, măcar de două-trei ori pe săptămână. Atât fata, cât și mama nu știau ce să mai facă ca să-l ademenească la ele. Ba încă Bodoroaia (și ea o poamnă bună) se lăuda tuturor că între fiica ei și prim-pretorul Henția era la mijloc ceva foarte serios. Lumea îl blama pe Victor și încerca să-i deschidă ochii. El nu asculta pe nimeni, ba chiar se sfădise cu Kretsch Sanyi, prietenul său cel mai bun, care îl sfătuisese s-o rupă cu fata.

Acasă, băiatul nu sufla o vorbă, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Helena tremura ca frunza la gândul că într-o bună zi i-o va aduce pe Anikó în casă. Frumoasă noră, ce să mai vorbim! Și ungueroaică și cu faimă proastă! Unde pui că în afara casei nu avea nimic. Prevăzătoare, începu să se plângă cu jumătate de voce lui Victor, ba că își pierde vremea cu tot felul de nimicuri, ba că întârzie prea mult nopțile și o trezește din somn.

— De-i așa, îmi voi lua cameră în oraș, îi răspunse el, pricepând aluziile, iar mama va dormi liniștită.

— Ba una ca asta să nu faci că atunci îmi pierd mințile de-a binelea! se sperie ea.

Așa cum avea obiceiul, Victor o anunță abia în timpul prânzului că a doua zi pleacă în inspecție prin plasă.

– Unde mergi? se interesă ea.

– La Acâș, la Zăgani și la Porți, o vesti el.

– Apoi atunci joi la prânz ești înapoi, zise Helena, căreia tare nu-i plăcea că Victor o lăsa singură acasă.

– Ba numai vineri, căci o să trec și pe la Plopiș. Am ceva de vorbit cu mătușa Augusta.

Mult ar fi dorit să știe Helena ce treabă are feciorul ei cu Augusta Nichita. Degeaba, căci Victor nu suflă un cuvânt.

– Viți dragă, i se adresă ea, dacă tot te duci în inspecție, repede-te pe o zi la Ocna și vezi ce mai e pe acolo. Tare nu mi-a plăcut ultima scrisoare a Mărioarei.

– Bine, bine, încuviință tânărul cu gândul aiurea.

După-masă, Helena îi pregăti geamantanul de drum. Mai făcuse treaba aceea de atâtea ori că știa pe dinafară ce anume lucruri să-i pună în valiza de piele cafenie. De când cu noua lege administrativă, Victor avea datoria să cerceteze de două ori pe an fiecare din cele douăzeci și trei de comune ale plasei. Câte o zi să fi rămas numai într-una, și din primăvară până în toamnă era mai mult pe drumuri. Distanțele nu erau mari, dar nici ușor de străbătut. Pretura nu avea automobil, ci numai o trăsură cu doi cai. Drumurile, de țară, neîngrijite, pline de gropi. Vara te îneca colbul, primăvara și toamna te înghițeau glodurile. Nu rareori îl apuca noaptea prin locuri singuratice, primejdioase. Nu călătorea niciodată fără să ia revolverul cu sine.

Pe la șase, băiatul apăru în camera de zi. Schimbase costumul și cravata și își pusese o batistă albă, curată, în buzunarul de la piept. Părea altul cu trăsăturile scăpate din posomoreala obișnuită.

– Vezi, nu sta mult, că mâine trebuie să pleci devreme, îi strecură Helena înainte de a încuia ușa de la antreu.

„Se duce la dezvățata aceea“, gândi ea amărâtă. „Dar lasă că voi ști eu să-i întorc pașii de la ea!“

III

Victor își isprăvi cu bine treburile în Acâș, Porți și Zăgani. Joi, spre orele prânzului, trăsura galbenă, cu arcuri zdravene, trasă de doi cai murgi, odihniți și tineri, trase în fața casei Augustei Nichita din Plopiș. Auzind huruitul de roți, mătușa sa îi ieși în întâmpinare. Promise cu o săptămână în urmă o scrisoare, iar în ajun notarul o vestise că Victor e în Zăgani și că va trece a doua zi să o vadă.

Mai înainte ca mătușa și nepotul să se fi îmbrățișat, o fată tânără, de vreo optsprezece ani, înaltă, zveltă, cu ochii veseli, strălucitori, țâșni pe ușă și se aruncă de gâtul lui Victor.

– Viți dragă, Viți dragă! exclamă ea, sărutându-l. Ce bine-mi pare că ai venit! De azi dimineață stau la fereastră și-ți pândesc sosirea.

Era Tensi, fata mai mare a Augustei, singura care se găsea la Plopiș cu mamă-sa. Celelalte două, Tina și Rori, urmau liceul la Oradea. Băiatul, Virgil, era student la Cluj.

În sfârșit, Victor scăpă din îmbrățișarea năvalnică a fetei și ajunse la Augusta. Dintre toate mătușile, de ea se simțea mai apropiat, poate și pentru că semănau, într-o oarecare măsură, unul cu altul. Îi plăcea dârzenia ce i se citea pe față, încăpățânarea cu care se ținea de o treabă odată începută. Chibzuită și șireată, se pricepea să ascundă ceea ce trebuia să știe numai ea. Nici cu fierul roșu n-ai fi aflat ce gânduri are, atunci când socotea că e mai bine să tacă. Numai cu asemenea însușiri izbutise, după moartea lui Cori, să se plătească de datorii și pe deasupra să scoată bani buni din acele biete treizeci de iugăre, încât să-și poată crește copiii, ba încă să-i și prisosească.

Augusta îl sărută apăsător pe amândoi obraji. Avea și ea slăbiciune pentru Victor, pe care, asemenea acestuia, o ținea ascunsă.

– Bine ai venit! îl întâmpină ea. Tocmai mă întrebam ce e cu tine de nu mai ajungi. Mă temeam ca nu cumva să te

apuce ploaia. Toadere, ajută *cocișul* să dezhome și băgați caii în grajd. Și tu, Catiță, ia cufărul domnului și du-l în casă. Hai, să intrăm! se întoarce ea spre Victor. Prânzul e gata. Până arunc un ochi la bucătărie, tu și Tensi mai convorbiți în salon. Vezi că ți se va plânge de mine și mă va învinui în fel și chip. Un cuvânt să nu crezi din ce îți va spune!

Din toate cele patru încăperi ale casei, singur salonul se păstrase ca pe vremea lui Cori. Pătrunzând într-însul, Victor avu și de astă dată impresia că se află nu la Plopiș, ci în vechea casă a Nichiteștilor din Silvania. Parcă nimic nu se mișcase din locul cunoscut: nici măsuța rotundă cu fotolii scunde și canapeaua cu brațe arcuite, nici oglinda de cristal și tablourile de pe pereți, nici comoda sculptată, purtând ceasul de bronz cu cifre romane.

– Vai, Viți, începu Tensi, de îndată ce ușa se închise în urma Augustei, închipuie-ți că mama vrea să mă mărite! Și cu cine crezi? Tocmai cu Tavi Precup, avocatul din Huedin, trebuie să-l știi! Apoi, spune și tu, unul ca el îmi trebuie mie: bătrân (a împlinit treizeci și șapte de ani!), urât, cu capul pleșuv ca dosul palmei și, pe deasupra, cu un neg mare, roșu, pe nas! I-am spus mamei că eu cu Tavi nu mă mărit, să știu că mă arunc înaintea trenului. Dar ea, nu și nu, că-l vei lua, că-i om de treabă, cu stare, că te va iubi ca pe ochii din cap și câte altele.

Cu ochii înlăcrimați, Tensi continuă să se tângue în speranța că îl va îndupleca pe Victor să pună o vorbă pe lângă mamă-sa, doar o va face să-și schimbe gândurile. Victor, care ținea la copiii Augustei, nu s-ar fi dat în lături dacă n-ar fi știut că mătușă-sa, odată ce și-a pus ceva în cap, greu poate fi înduplecată să-și schimbe planurile.

Îl scăpă din încurcătură Augusta, care se ivi în pragul salonului.

– Viți dragă, poftește la masă. Am și uitat să te întreb. Ție îți place carnea de rață?

Prânzul fu scurt și tăcut. Așteptată de dimineață, ploaia se pornise vijeliosă, spălând geamurile și lărmuind pe tabla acoperișului.

În timp ce mâncau, Victor o privi în câteva rânduri pe mătușă-sa, care stătea în față. Era tot voinică și grasă, cu obrajii rumeni și fără nici un fir de păr alb în cap. Avea patruzeci și cinci de ani, numai doi mai puțini decât Helena, dar nu i-ai fi dat nici patruzeci, în timp ce mamă-sa, scundă, greoaie, căruntă, își arăta din plin vârsta. Și doar trecuse și Augusta prin destule greutăți și neazuri.

Simțindu-se privită, Augusta îl ținti cu ochii ei căprui, cercetători.

– Ei, tânguitu-s-a îndestul vară-ta cât ați stat în salon? i se adresă ea, aducând vorba, cu un anumit scop, despre măritișul lui Tensi. Spusu-ți-a că vreau s-o mărit cu un *vâjdorog* urât ca dracul și fără un pic de păr în cap? Cine ar auzi-o ar zice de bună seamă că-s o ciumă, care alta nu voiesc decât răul fetei mele.

Asemenea lui Tensi, și Augusta încerca să-l atragă pe Victor de partea ei. Dar tânărul se mulțumi să spună că nu-l cunoaște personal pe Precup, despre care a aflat numai că e un avocat priceput, cu clientelă numeroasă.

– Umblă vorba că și tu ai avea gânduri de însurătoare și încă cu fata lui Bodor Endre, zise Augusta, căreia nu-i plăcuse răspunsul lui Victor.

Acesta se schimbă îndată la față.

– Apoi asta numai de la mama ai aflat-o, mătușă, făcu el cu jumătate de voce.

– Umblă vorba, reluă Augusta, ferindu-se de amănunte. Ori n-o fi adevărat?

Din felul cum rostise întrebarea, se vedea că e roasă de curiozitate. Dar și nepotul se pricepea să răspundă în doi peri:

– Nu se însoară astăzi nimeni la vârsta mea, mătușă. Mai am timp destul, răspunse el, așezând cuțitul și furculița în farfurie.

După-masă, Augusta și Victor reveniră în salon să-și bea cafeaua. Mătușă-sa nu putea trăi fără două-trei cești de cafea pe zi, din care una dis-de-diminează, pe inima goală. Din comoda sculptată, scoase o sticlă de lichior și două păhărele.

– Bea, dragul mătușii, îl îndemnă ea, că e Cointreau din cel bun dinaintea războiului. Tare-i plăcea bietului Cori să mai soarbă dintr-însul la o ceașcă de *cafei* bun!

„Ba și Dumitale îți place la fel de mult, mătușă Augustă“, gândi Victor, pe când turna în pahare.

Deși se retrăsese în salon anume ca să stea de vorbă cu Victor despre o treabă pe care o știau foarte bine amândoi, Augusta sporovăia despre vrute și nevrute, încălzită și de păhărelul de lichior. Victor cunoștea obiceiul mătușii sale de a bate câmpii în asemenea împrejurări, așteptându-l pe celălalt să deschidă discuția.

– Mătușă Augustă, începu el nehotărât, mi-ai primit epistola? Ți-am trimis-o săptămâna trecută. Ce zici?

– Apoi, ce să zic? repetă ea, netezindu-și faldurile rochiei de catifea, croită în timpul războiului. Băile din Zăgani nu sunt ale noastre, ci ale comunei. *Fiertatul* Cori le-a luat în arendă prin 1910 și nu singur, ci împreună cu Bochiș, directorul poștei din Crasna.

Victor știa totul despre băile din Zăgani.

– Cunosc, mătușă, întări el, am vorbit ieri cu Maier, notarul din Zăgani. Băile au fost arendate pe 15 ani, iar Bochiș a murit anul trecut. Deoarece contractul n-a fost denunțat de nici una din părți, înseamnă că în clipa de față dumneata ești, de drept, singura arendașă a băilor. Comuna n-ar avea nimic împotriva dacă le-ai deschide din nou încă din vara aceasta.

Augusta nu păru prea mirată de cuvintele lui Victor, dar se feri să intre-n miezul problemei.

– Ai trecut pe la băi, ca să vezi cum arată? se interesă ea. Eu n-am fost la Zăgani de la moartea lui Cori.

– Cum să arate? se încruntă Victor. Poți ști că nu bine, după ce au stat închise șapte ani și nimeni nu le-a purtat de grijă. Casa de oaspeți e cu acoperișul spart și fără ferestre. Bazinul de scaldă e plin de gunoaie, cabinele au ușile smulse. La pavilionul de băi calde sunt cele mai mari pagube. Fiecare țăran a luat ce-a vrut. De parc și de promenadă nu mai vorbesc. Chioșcul pentru muzică arată întocmai ca un coteț de porci.

Augusta întinse mâna după sticlă și își mai turnă un păhărel. Victor așeză palma peste al său, semn că nu mai dorește.

– Și cam la cât se pot ridica reparațiile? întrebă ea fără prea mult interes.

– Știu eu?! Victor se scărpină în cap. Arhitectul Solymossi, pe care l-am luat cu mine, mi-a vorbit de o sută – o sută cincizeci de mii.

Augusta sorbi gânditoare din păhărel. Își împreună mâinile mari, grele în poale și ridică ochii spre Victor.

– Mulți, făcu ea, și eu bani nu prea am. Tare mai sunt săracă!

Victor o privi neîncredător. Lui îi înșiră mătușa-sa brașoave că n-are parale? Dar cele două sute de măji de grâu pe care le dă tabla de pământ din hotarul Plopișului, dar piersicile și merele din livadă, mari cât pumnul, vândute la Oradea și la Cluj, dar iugărele de vie de lângă Ilișua, de unde scoate un vagon de vin cu care se îmbată țărani din trei sate?

Mătușa sa înțelese că Victor n-o crede și începu să se justifice, mai lăsând din ale ei.

– Și chiar de-aș avea, pot oare să-i arunc pe fereastră? Azi-mâine va trebui s-o înzestrez pe Tensi, că n-o s-o dau goală-goluță, numai cu cămașa de pe ea. Iar banii nu i-am furat, ci i-am câștigat cu greu, numai bunul Dumnezeu care le vede pe toate știe cât m-am zdrobit pentru fiecare filer în parte.

Și începu să se plângă, întocmai ca o țărancă, care-și strigă în gura mare păsurile. Câte n-a făcut de șapte ani încoace, ca să scape de datorii și să salveze bunul nume al familiei, iar apoi să agonisească cele trebuincioase traiului! A trebuit să vândă atâtea lucruri scumpe, să se tocmească ovreiește, să uite că e femeie și are mândrie. Și-acum, cât e ziua de lungă, o clipă nu stă cu mâinile în sân. Aleargă și asudă mai rău ca un bărbat, căci e totodată ispravnic, negustor, slugă, ba uneori și cociș, că s-a învățat să mâne singură caii. De casă și de copii tot ea cată să vadă, căci e mamă, iar mamele nu au două mâini, ci douăzeci și două. De-ar întâlni-o Victor când se întoarce

de la câmp sau de la strânsul poamelor, arsă de soare, muncită, murdară, n-ar recunoaște-o. Sau ducând în căruță sacii de grâu spre moara din Ip, unde se face o făină de zici că a ieșit din valțurile morii sistematice a lui Weiss din Silvania.

Se mai tângui o vreme, ca nu cumva să nu fie crezută. Se opri din senin în mijlocul unei fraze:

– Dar oare s-ar plăti să băgăm bani în băi? se interesă ea. Ar ieși oarece câștig?

– De bună seamă că ar ieși, o încredință Victor. Doar înainte de război, prin 1912-1913, băile aduceau șaptezeci-optzeci de mii de coroane venit curat, așa-i mătușă?

Augusta se miră cum de le știe nepotul ei pe toate. Tăgădui totuși cu o mișcare înceată a capului.

– Apoi chiar atâta, nu, zise ea moale.

– Cincizeci de mii să fi fost și încă era destul. În banii de astăzi, asta face șapte-opt sute de mii. Atâta nu vor aduce băile în primul an. Trei sute tot ne vor intra în tașcă, destui ca să ne scoatem cheltuielile și să ne și rămână ceva. Iar de la anul lucrăm în câștig curat.

– Vezi că mai e de plătit și arenda, observă Augusta.

– Dacă facem reparațiile, comuna ne scutește doi ani de-a rândul de orice taxă.

Acest ultim argument înfrânse neîncrederea Augustei. Primi să intre în tovărășie, dar numai cu cincizeci de mii, părțile de câștig rămânând egale. Oricât se strădui, Victor nu izbuti să-i mute hotărârea. O parte de dreptate avea și ea, căci dreptul de concesiune era pe numele ei. Victor nici nu dorea să apară în vreun fel de acte, nu că n-ar fi avut dreptul ca prim-pretor, dar omul cuminte nu dă apă la moară răuvoitorilor. Că până la urmă se va afla, asta n-are însemnătate. Vorbească cine-o vrea până-i va osteni limba în gură. *Verba volant*¹.

Hotărâră ca a doua zi, de se va îndrepta vremea, Augusta să meargă la Zăgani, pentru a reînnoi contractul de arendare.

¹ Cuvintele zboară. (lat.)

Până într-o săptămână, cel mult două, Victor va face rost de bani și va porni lucrările. Dacă voiau să le meargă bine, de la 1 iunie băile trebuiau deschise. De unde până atunci șovăise și se tocmise, acum Augusta era cea care îl zorea.

IV

Pornită îndată după-amiază, ploaia mărunță, ca de toamnă, ținu întreagă noaptea. În primele ceasuri ale dimineții, cerul se înfățișa negru-plumburiu, cu grămezi uriașe de nori încremenite pe boltă, în ciuda vântului tăios, care sufla dinspre răsărit. Ca să scape neudat, Victor porni la drum îndată după șapte, petrecut de privirile Augustei și ale lui Tensi. De altfel, până la Ocna avea de străbătut destulă cale. Pe drumul vălurit, când urcuș, când coborâș, îngreuiat de ploaie și presărat de băltoace, nu prea erau sorți să ajungă înainte de unsprezece.

Sub coșul ridicat al trăsुरii, în spențurul încheiat până sub bărbie și cu picioarele înfășurate într-o pătură groasă, Victor urmărea indiferent peisajul ce se scurgea neconținut de-o parte și de alta a drumului. Nu se auzea decât rostogolirea nesfârșită a roților și şuierul aspru, răsunător al vântului. Pe capră, Ilie, vizitiul, mai îndemna caii, sătui de atâta alergătură și scuipa apăsat în lături.

Pe măsură ce se apropiau de Ocna, gândurile i se întorceau tot mai des la Mărioara. Soră-sa se măritase cu Valer Nilvan în toamna lui 1921, cu puțin înainte de prinderea postului de Crăciun. Veșnicul doctorand se ținuse de cuvânt. Mai punând și alții umărul, dobândise titlul pe data de 1 noiembrie. Nunta o făcuse acasă, într-un cerc intim, numai rude apropiate, căci erau în anul de doliu după Alexandru. Amintindu-și de cuvintele Helenei, Victor se întreba ce se va fi petrecut cu ei, pentru ca Mărioara să le adreseze, așa din senin, chemarea în ajutor. De bună seamă, ceva legat de bani și de rămânerea în Ocna, unde se aflau de un an, deoarece, altfel, căsnicia lor mergea destul de bine. Ce-i drept, Valer nu-și schimbase prea

mult firea și obiceiurile și mai zăbovea seara la casină. Înțelegătoare, Mărioara închidea ochii la micile întârzieri. Iar el se pricepea ca nimeni altul s-o îmbuneze cu câte un „Țirmulică dragă” sau aducându-i de la Zalău flori sau bomboane ori de câte ori avea proces la tribunalul județean. În vară, trecuseră amândoi printr-o grea încercare. Mărioara rămăsese însărcinată. Niciodată n-o văzuse atât de bucuroasă ca atunci când îi vestise că așteaptă un copil. Parcă ar fi fost vorba de o minune, de care ea nu s-ar fi crezut în stare. Sarcina o dusesse bine până în luna a cincea. Pe la sfârșitul lui iunie, fu apucată de dureri cumplite, cu pierdere de sânge, de crezură că se va duce. Doctorul din Ocna lipsea. Telefonară de îndată la Spitalul din Sylvania după ambulanță. Până să sosească mașina veche, pe drumurile rele de țară, nenorocirea se petrecuse. Mărioara lepădă copilul, iar doctorul trebui să lupte din greu ca s-o țină măcar pe ea în viață. Întâmplarea schimbuse ceva în căsnicia lor și în felul de a se purta al unuia față de celălalt.

După Tureni, vremea se schimbă. Norii se risipiră, iar soarele se arătă tot mai des în înaltul cerului. Ploaia din ajun ocolise împrejurimile Ocnei. Drumul era uscat și prăfos. În timp ce opriră lângă o fântână, ca să odihnească și să adape caii, Ilie coborî coșul trăsorii.

– Apoi, pe ziua de azi ne-a iertat Dumnezeu de ploaie, zise el, adunând pătura ce acoperise genunchii lui Victor. De-amu, într-o oară am și ajuns la Ocna.

Într-adevăr, nu peste mult se zări în depărtare, subțiratică și înaltă, turla vechii biserici de lemn în care slujise, cu o sută de ani în urmă, Simion cel Tânăr. De atunci Ocna ajunsese un târgușor cu vreo patru-cinci mii de suflete, cu câteva case mai arătoase în preajma primăriei și a bisericii celei noi, din piatră, ridicată pe la 1880. Fiind curat românească, fu aleasă reședință de plasă în 1921, când cu noua împărțire administrativă. Căpătase cu această ocazie două clădiri noi, pretura și judecătoria, singurele cu etaj pe lângă sediul casei

de economii „Unirea”. Cea mai mare parte a locuitorilor o alcătuiau țărani care-și lucrau pământul sau luau în parte câte un petic de ogor de pe cele două moșii ale Hențeștilor și de pe moșia baronului Losonczy. Intelectualii erau puțini: preotul, notarul, medicul, farmacistul, judecătorul de pace, cei doi avocați, directorul băncii „Unirea”.

Trăsura opri în fața vechii case a Hențeștilor, încă falnică, cu ziduri groase, proaspăt văruite, și cu ferestre înguste, ca ale unei cetăți. Ca și cum ar fi fost vestită și l-ar fi așteptat ascunsă după poarta înaltă de stejar, Mărioara apărură îndată în prag, cu fața luminată de un zâmbet. Abia acum, după câteva luni de despărțire, băgă de seamă Victor cât se schimbaseră soră-sa în ultima vreme. Începuse să se îngrașe, mișcările i se îngreunaseră, iar fața, niciodată frumoasă, cu bărbia repezită înainte, devenise aspră, neprietenoasă.

Condus de ea, urcă scările spre cele trei camere pe care Lakatos, înțeleghător și serviabil ca întotdeauna, le cedase tinerei perechi, când se așezase în Ocna.

– Cum mai merg treburile pe la voi? o întrebă de-a dreptul Victor, după ce se așezară. Valer nu-i acasă?

– E la judecătoria, are proces, explică ea. L-a luat avocat Dionisie Andreicuț, popa din Hereclean, care se judecă cu frate-său pentru pădurea din Lunca. Trei înfățișări au avut până acum și abia astăzi de se va lua o hotărâre.

– Dar voi? reveni Victor, care băgase de seamă că soră-sa caută să scape de întrebare.

– Apoi nu bine deloc, mărturisi ea fără plăcere. I-am scris mamei acu-s două săptămâni, dar una-i să spui în scrisori și alta cu viu grai. Ar fi destule de pomenit și zău dacă știu cu ce să încep. Mai bine să lăsăm pe după-amiază, când vom avea mai mult timp de vorbit.

Trecu la Nichitești, întrebă de Augusta (pe care n-o prea iubea) și se miră că vrea să-și dea copila după un bărbat de două ori mai în vârstă ca ea.

– Acum să mă ierți, Viți dragă, dar trebuie să merg la *culină* să văd în privința prânzului. Noi mâncăm pe la unu, uneori și

mai târziu, când se întoarce Valer de la judecătorie. Tu până atunci uită-te prin revistele astea sau du-te să mai schimbi o vorbă cu Lakatos. Vezi, poate-l îndupleci să ne dea o parte cât de mică din arendă până în Paști, că tare rău stăm cu banii. Eu l-am tot bătut la cap pe Valer să-i ceară. El promite întruna, numai de cuvânt se ține mai rar.

Victor rămase de vorbă cu arendașul până la unu. Refuză rachiul de cireșe și țigările cu care-l îmbie acesta. Nu-i plăcea să fumeze, iar până la prânz nu se atingea de băutură. Pomeni de una și de alta, numai de plata anticipată a unei părți din arendă, nu. Lasă-i să se descurce cu ce au. Altfel vor trece dintr-un împrumut într-altul și va fi vai de capul lor.

Valer pică curând după unu. După căldura cu care își îmbrățișă cumnatul, dar mai ales după mirosul de vin pe care-l împrăștie în jurul lui, se vedea că nu venise de-a dreptul acasă de la judecătorie. Cam încurcat, căci observase privirea lui Victor, mărturisii că a câștigat procesul și că n-a fost chip să refuze invitația popii din Hereclean de a cinsti un pahar.

– Trimite slujnica la Lakatos să-ți dea doi litri din vinul lui cel bun, îl auzi Victor un minut mai târziu, din cealaltă odaie, adresându-se în șoaptă Mărioarei.

– Ba eu n-am obraz să-i mai cer după ce nu i-am plătit cei zece pe care ți i-a dat până acum, răspunse Mărioara. Ne vom mulțumi cu ce avem.

Valer se întoarce încruntat în sufragerie și așa rămase în timpul mesei, ceea ce numai rar de tot i se întâmpla. Neștiind că fusese auzit, se scuză față de Victor în privința calității vinului. După discuția dintre ei, veche de doi ani, prinsese o anumită teamă de cumnatul său, măcar că acesta era mai tânăr cu șapte ani.

Sărind de la un subiect la altul, ajunseră cu vorba la vărul lor, Bubi, care se abătuse pe la Ocna cu vreo săptămână în urmă, în trecere spre Criștelec. Țăranii de acolo, de curând împrăprietăriți, făcuseră plângere la prefectură de felul cum se împărțise pământul și amenințau cu procesul. Bubi era în

comisia de aplicare a reformei agrare și avea în seamă plasele Silvania, Crasna și Ocna.

– N-a stat decât o jumătate de ceas, zise Mărioara. Era cu automobilul cumpărat în toamnă. Avea mare grabă să ajungă la Criștelec să-i împace pe țărani, ca nu cumva să se trezească cu un proces. Lumea zicea că ar fi primit o jumătate de milion de la groful Szentirmay, căruia i-a lăsat mai bine de două sute cincizeci de iugăre și nici nu s-a atins de pădure. De-ar fi cum zice lumea, apoi știu că i-a succes lui Bubi și s-a umplut de bani.

Victor profită de prilej ca să i se adreseze lui Valer.

– Dar ție cum îți merge biroul advocațial?

Deși băuse câteva pahare, Valer tot înnegurat era. Întrebarea îl posomorî și mai mult.

– Rău, răspunse în silă. Dacă e vorba de mers, apoi atunci mai mult stă decât umblă. Și, har Domnului, mă zdrobesc destul.

– Dar ce, nu sunt procese la judecătorie? se miră Victor.

– Ba procese ar fi, numai că Bota le ia mai pe toate. E drept că e localnic și are praxă mai multă decât mine, dar nici nu mă poate suferi. Tuturor le spune că sunt bun numai să pierd procesele. Așa că mă aleg mai mult cu cauzele în care pledez *ex offo*¹, iar tu știi cât de bine plătește statul pe advocați în asemenea pricini. Noroc cu arenda moșiei că altfel, zău, nu știu ce ne-am face.

După prânz, Valer se retrase în dormitor să-și facă ceasul de siestă. Mărioara, care dormea și ea după-amiezile, rămase de astă dată cu Victor. Deși cuvintele lui Valer o scuteau de introducere, începu de departe, cu codeli și mărturisiri întrerupte la jumătate. Că trăiesc izolați în Ocna ca într-un pustiu, că nici măcar o casă nu au ca să primească cum se cuvine cele trei-patru familii de care s-ar putea apropia. În zadar a ajuns reședință de plasă, că Ocna tot sat a rămas, fără drum pietruit, fără trotuare, încât toamna nu îți poți pune piciorul în stradă de câtă tină se adună. Nici pe Valer nu-l

¹ Din oficiu. (*lat.*)

vedea prea des în ultimul timp. Diminețile le petrecea la birou sau la judecătorie, iar serile la casină. Noroc că ei i-a plăcut întotdeauna să citească, iar din octombrie Sever a abonat-o la „Alte und neue Welt“, care-i sosește regulat, că altfel ar muri de urât. Nu voia să-l învinuiască pe Valer. Bietul de el se străduiește cât poate ca să câștige un ban. Cu avocatul Bota prietșugul s-a stricat însă numai din vina lui. Îi intrase în cap să se aleagă primar în Ocna și se apucase să le spună tuturor, uitând că și Bota umblă după primărie. Vorbind pe dreptate, avocatura nu era de Valer. Prea bun de gură n-a fost el niciodată și nici să facă din negru alb nu s-a priceput; mai toți pricinașii sunt țărani, iar pe țărani trebuie să știi cum să-i iei. Până la judecată îți făgăduiesc marea și sarea, iar după sentință (mai ales dacă nu le e favorabilă) nu vor să știe de nimic. Nu avocat trebuia să se fi făcut el, ci notar public sau judecător.

– Acuma cu notariatele e greu, că sunt puține, iar în orașele mici doi notari nu încap laolaltă, zise ea. Dar un scaun de judecător poate că mai lesne s-ar găsi. Uite, acu-i o lună, a murit Brie, judecătorul din Crasna, iar locul i-a rămas liber. Oare n-am putea face ceva ca Valer să capete numire de judecător și să scăpăm de Ocna?

– Nu-i treabă ușoară, o informă deschis fratele ei. Numirile de judecători se fac o dată la câțiva ani, când au loc mișcările în justiție. Iar locurile vacante se umplu repede. N-a murit bine Brie și a fost numit, interimar, Coste, băiatul protopopului din Jibou.

– Dar dacă ai vorbi cu Gusti sau cu careva din Cuteni sau Popești, bunăoară cu Octav sau cu Pompei ori și mai bine cu Rațiu, crezi că nu s-ar putea face?

– Eu de vorbit aș putea vorbi cu oricare dintre ei, numai că trebuie să mai așteptați un an, poate doi. Mai ușor i-ar fi unchiului Gusti, însă el nu se află tocmai bine cu Brătianu, de când acesta l-a dezamăgit în speranțe. Cum zic, eu voi vorbi, și mă voi zbate pentru voi, dragă Mărioară. Numai îngăduie-mi

să te întreb: crezi că se va schimba ceva în bine, dacă Valer va fi numit judecător, iar voi veți pleca din Ocna?

– Negreșit, oriunde ne-am duce, fie și în celălalt capăt al țării, întări ea cu convingere. Ca pe Dumnezeu te rog, Viți dragă, fă tot ce poți și ne scapă din văgăuna asta!

După ce Mărioara se retrase în dormitor, Victor își îmbracă spențerul și ieși în stradă. Nu dormea niciodată după prânz și simțea nevoia să se dezmoștească. Se gândi la început să se abată pe la cimitirul din capătul satului, unde se odihneau în cripta familiei Simion cel Tânăr, Lupu și Vasile. Trecând prin fața curiei baronului Losonczy, își schimbă hotărârea și ieși în câmpia largă. În dreptul roții cu găleți din grădina lui Lazăr Buldur, o apucă la stânga pe drumul bătut de care. Deși erau numai patru ceasuri, soarele se lăsase binișor către asfințit. Aerul înșelător de primăvară nedesfăcută, când călduț, când subțire, îl îndemnă să grăbească pasul. În dreapta, îndepărtându-se mereu, ghemotoace de sălcii însemnau cursul șerpuitor al Ocniței. În stânga se întindea partea de moșie a unchiului său Iani. Din cele peste trei sute de iugăre, câte măsurase înainte de război, rămăsese cu vreo două sute. O sută se împărțise țăranilor, în loturi de patru – cinci iugăre, alese din cele aflate mai aproape de drum. Plimbate deasupra ogoarelor, privirile descopereau mușuroaiele de hotar, care despărțeau fâșiile egale, înșirate una după alta.

O căruță venind dinspre pământuri apăru după o cotitură a drumului. Doi bărbați cu sumanele pe umeri ședea pe scândura din față. Deși nu-l știau pe domnul tânăr, îmbrăcat în spențer cenușiu, amândoi își scoaseră pălăriile, după obiceiul țărănesc de a saluta orice orășean ieșit în cale. Victor se mulțumi să scuture capul și trecu mai departe. Nu cunoștea deloc țăranii: avusese întotdeauna față de ei un sentiment de dispreț amestecat cu teamă.

Vântul, până atunci domol, se înteți, împingându-l parcă din spate. Nici el nu-și dădu seama când a ajuns lângă stejarul

bătrân și scorbuos de unde începea moșia lor. Se opri o clipă sub ramurile pustii și încâlcite, apoi se apropie cu pași șovăitori de marginea ogorului. Mirosul aspru, crud al pământului, răscolit de pluguri îi umplu nările. Înaintea sa, cât vedea cu ochii, se întindeau cele patru trupuri îngemănate ale pământului lor strămoșesc. Mulțumită prevederii tatălui său, rămăsese în întregime al lor. Nici măcar o brazdă nu se smintise de la loc.

În lumina împrăștiată a înserării timpurii de primăvară, Victor își plimbă ochii deasupra întinderii fără hotar. La început nu deosebi decât miile de grunji negri, colțuroși, care acopereau câmpia ușor povârnită, asemenea unor fărâmituri de cărbune cernute printr-o sită uriașă. Îi trebui un timp ca să deosebească, tăiate în pământul gras, brazdele adânci alergând într-o curgere nesfârșită spre orizont. Un abur subțire, străveziu, ieșit parcă din trupul unui animal istovit de muncă, plutea deasupra țarinii pustii. Ai fi zis că ai înaintea ochilor spinarea puternică, străbătută de crețuri prelungi, a unui bivol uriaș, întins la odihnă, după o muncă istovitoare.

„Cât pământ, Doamne!” oftă el, tulburat de vedenia înșelătoare. Amarnică trudă ca să-l muncești și cât de greu își mai plătește dobânda!

Se dezmetici ca dintr-o lungă visare și făcu calea întoarsă, spre sat, la fel de grăbit cum venise. Vântul bătea acum din față cu îndărătnicie, parcă ar fi voit să-l oprească. Revederea pământului reînviase în el vechile gânduri care-l frământau de la moartea tatălui său. După noile învoieli, moșia le aducea o sută de mii de lei pe an. Dacă ar fi vândut cele patru sute de iugăre numai cu douăzeci de mii iugărul, ar fi căpătat pe ele opt milioane. Iar acestea, folosite cu pricepere, ar fi adus an de an nu o sută de mii, ci de trei-patru ori mai mult. Odată îi împărtășise planurile mamei sale, dar aceasta nici nu voise să-l asculte până la capăt. „Așa va fi cum spui tu”, i-o tăiasse ea, „numai că banii se duc, iar moșia rămâne!”

V

La Viena, Sever locuia în Weiden, pe Mayerhoffgasse, în apropiere de *Theresianum*. O străduță liniștită, podită cu piatră de granit, cu case modeste, având parter sau un singur etaj. Singura clădire mai arătoasă, cu șase ferestre mai înalte și un balcon mărginit de coloane, era cea de la numărul 26, în care stătea el. Aparținea consilierului Leopold Sykora, un bătrânel cumsecade, lipsit de ifose, chel, cu mustăți uriașe, ca ale regelui Umberto al Italiei. Dintr-o avere cândva întinsă rămăsese numai cu casa și cu o foarte modestă rentă viageră. Silit de scumpetea în veșnică creștere și de inflația căreia nimeni nu izbutea să-i pună frâu, închiriasse, după război, trei din camerele aflate în aripa dinspre grădină unor studenți de condiție mai bună și cu dare de mână. Odaia ocupată de Sever era destul de strâmtă, dar curată și luminoasă. Întreg mobilierul ei se compunea dintr-un pat metalic, cu drugi de alamă și tăblii emailate, un dulap, o masă cu patru scaune și un spălător. Niște perdele de dantelă cafenie atârnav la geamuri, iar pe jos stătea întins un covor de lână, cam deșirat și cu ciucurii tociți. Singurul tablou de pe pereți, o gravură reprezentând *Glorietta*, avea sticla crăpată într-un colț. Chiria cerută de consilier, patru sute de mii de coroane lunar, îl speriasse la început. Se împăcase până la urmă cu prețul în care se cuprindea luminatul electric, încălzirea și *Frühstück*-ul¹, adică o ceașcă de cafea și două cornuri cu unt. Îl întărise în hotărâre și împrejurarea că Mayerhoffgasse se afla la o distanță de douăzeci de minute de Politehnică.

Înștiințarea că i-a sosit un pachet și o scrisoare de acasă i-o aduse Trudi, slujnica consilierului, o dată cu micul dejun. Era o cartolină poștală pe care Binder i-o trimisese în ajun. De cum dădu cu ochii de numele expeditorului, ghici despre ce e vorba.

— Stai, Trudi, se adresă el vesel fetei, care se îndrepta spre ușă, uite ceva pentru tine!

¹ Micul dejun. (*germ.*)

Îi întinse o hârtie de cinci sute, cum obișnuia de fiecare dată când îi aducea vreo scrisoare. Lăsând neatinsă mâncarea de pe tavă, parcurse nerăbdător cuprinsul mesajului. În câteva cuvinte Pali îl vestea că a sosit marți seara de la Sylvania și i-a adus un pachet și o scrisoare. Îl aștepta acasă la el, în Kaunitzstrasse, între cinci și șase. Sorbind pe gânduri cafeaua cu lapte, Sever se întrebă dacă va fi în stare să ajungă la fostul său coleg de liceu în după-amiaza aceea. Avea repetitoriul la institut de la trei și jumătate, iar la șapte ședința săptămânală la societatea „Contardo Ferini”.

Își adună însemnările risipite pe masă și le vârî în servietă. În dimineața aceea nu avea cursuri, nici lucrări de laborator. Își propusese să citească la bibliotecă un capitol din tratatul de fizică al profesorului Wessig. Pe coridorul în care se deschideau cele trei camere studentești dădu de unul dintre vecini, Justus Badura. Deși locuiau în aceeași casă, nu aveau nici o relație unul cu celălalt. Badura nu-l prea băga în seamă, iar Sever era prea reținut și timid, ca să caute tovărășia cuiva. Nici relațiile cu al doilea student, Seidel, un medicinist din anul al treilea, nu stăteau altfel.

Merseră împreună, mai schimbând câte o vorbă, până la capătul străzii. Acolo Badura se opri să-și cumpere țigări, iar Sever o luă la dreapta, pe Wiednerhauptstrasse, spre institut. Deși făcea zilnic drumul acela, strada, oamenii, casele i se păreau străine, văzute pentru întâia oară. Așa se întâmplase și la Arad în 1917, apoi, cu un an în urmă, în Franța. Și totuși la Paris, după două – trei luni, se deprinsese cu viața marelui oraș, cu zgomotul și cu agitația de pe bulevarde și se apropiase de unii colegi de la școala *Duvignan de Launeau*. Aici însă îi era mai greu, deși colegii se purtau la fel de prietenos cu el, ca și cei de la Paris. De altfel, la Viena toată lumea era amabilă și binevoitoare, de o politețe care o lăsa în urmă pe cea a parizienilor, încât își spunea că dacă a rămas singuratic ca un cuc, vina e numai a lui. În cei cincisprezece ani de când mergea la școală nu avusese decât un singur prieten adevărat,

pe Eugen Herlea. Acesta se afla însă departe, la Cluj, și de luni de zile nu mai știa nimic despre el.

În Viena studiau vreo două sute de români, majoritatea ardeleni și bucovineni, care se întâlneau la anumite cafenele și la societatea „România Jună”. Se dusese și el o dată la societate, îndemnat de vărul său Leon, băiatul lui Octav Pop de la Cluj, care-și pregătea doctoratul în științe. După război, „România Jună” se mutase în fostul palat imperial Hofburg. Străbătuseră atâtea coridoare întortocheate și urcaseră atâtea scări, încât fără ajutorul vărului său n-ar fi izbutit să ajungă la țintă. În odăița întunecoasă întâlneau o duzină de studenți care convorbeau gălăgios, fumau cu nemiluita sau răsfoiau ziarele și revistele românești răspândite pe cele câteva mese. Praful și delăsarea domneau în fiecare ungher al încăperii. Lampa avea abajurul spart. Pe pereți, portretele lui Eminescu și Vlahuță, pătate de muște. Vreme de un ceas, în fumul vânat de țigară, se vorbea neconținut despre almanahul semicentenarului, care își amâna apariția de la un an la altul din lipsă de fonduri și colaborări din Țară. N-a mai venit, așa cum nici vărului său nu i-a făcut de atunci decât o singură vizită. Picat pe neașteptate, îl găsisese într-o ținută neglijentă, în tovărășia unei domnișoare oacheșe, fardate, pe care Leon i-o recomandase, râzând cu subînțeles, drept logodnica lui din seara aceea.

Înaintând în vuietul bulevardului străbătut de tramvaie, trăsurii și automobile, ajunse în dreptul vechii biserici dedicate sfântului Francisc de Sales. Trecând prin fața ei, se descoperi ca de obicei. Aici venea duminicile să asculte misa de la ora 10. Revederea bisericeștii îi aminti de conferința de la „Contardo Ferini” și de gândurile ce-l căutau în ultima vreme, câteodată chiar și în ceasul cât asculta slujba.

Sosisese la Viena obosit și descurajat de eșecul suferit la *École centrale*. Reușita la *Technische Hochschule* nu ștersese aproape nimic din amărăciunea adusă cu sine. Dezamăgirea fusese prea puternică ca să nu lase urme adânci. Mai avea de străbătut săptămâni și luni până să iasă la liman, devenind din nou el însuși, cel dinainte. În zadar își spunea că nemulțumirea sa nu

are temei, că, iată, e student la una din cele mai renumite universități tehnice din Europa, cu viitorul deschis în față, fiind totodată lipsit de grijile materiale ale altor colegi. O nevoie arzătoare de a se sprijini pe ceva, de a avea o călăuză sigură în zilele cenușii, lipsite de bucurie, pe care le trăia, puse stăpânire pe el. Se îndreptă, ca întotdeauna, spre religie. Din păcate, ea nu-i oferi ceea ce căuta. Adevărurile în care crezuse dintotdeauna îi apăreau acum însoțite de semne de întrebare. Cuvintele lui Levizac că religia e o clădire așezată nu pe temelii, ci pe acoperiș, iar credința o poliță semnată în alb îi reveneau adesea în minte. Mai stăruitoare decât acestea îi răsunau cele câteva fraze citite din cartea lui Renan: „*Jésus n'a pas été impécable; il a vaincu les mêmes passions que nous combattons; aucun Satan ne l'a tenté, si ce n'est celui que chacun porte en nous...*”¹ Dorința de a citi *Viața lui Isus*, cu toate primejdiile ce le putea naște o asemenea lectură, îl încerca adesea. Se împotriva de fiecare dată ispitei, temându-se de o nenorocire cu urmări greu de prevăzut. Simțea undeva în adâncul cugetului că credința e un edificiu mareț și veșnic, atâta vreme cât îl păstrezi neatins în suflet. Ajunge să miști din loc unul din stâlpii ei de susținere sau chiar o singură piatră aflată la temelie, pentru ca întreaga zidire să se năruiască pentru totdeauna. De aceea lupta fără răgaz împotriva îndoielilor. De fapt, nu era vorba atât de îndoieli, cât de îndemnul de a se apropia de adevărurile propovăduite de biserică și a le cerceta cu alți ochi decât cu cei ai credinței necondiționate.

Rămase în biblioteca institutului până la unu. Cufundarea în lectură timp de câteva ceasuri, îl rupea de gândurile și de preocupările obișnuite. De fiecare dată când părăsea sala bibliotecii se simțea mai liniștit și mai sigur. Masa de prânz o lua la doi pași de institut, într-o pensiune de pe Karlsgasse, ținută

¹ Isus nu a fost fără greșeli; el a biruit aceleași pasiuni cu care luptăm; nici un diavol nu l-a ispitit, în afara celui pe care fiecare din noi îl poartă în sine. (*franc.*)

de o ungueroaică din Pécs, Sári-néni. Față de alte pensii pe la care trecuse, aici primea în schimbul a două mii de coroane o mâncare curată și hrănitoare. În sufrageria lungă, aducând cu refectoriul unei mănăstiri se aflau la ora aceea cincisprezece-douăzeci de persoane, tineri de ambele sexe. Majoritatea o formau studenții de la Politehnică și funcționarii de la instituțiile din împrejurimi. Luau masa la Sári-néni și câteva studente de la Conservator, cele mai multe emancipate, cu purtări libere. Sever își căuta un loc cât mai izolat și își vedea de mâncare, ocolind societatea și discuțiile gălăgioase, cu râsete vulgare și glume cu două înțeleșuri. De la întâmplarea nenorocită din 1917, care hotărâse plecarea lui la Arad, rămăsese cu o rețineră aproape bolnăvicioasă față de femei. Le ocolea cât putea, așa cum fugea de reuniunile cu muzică și dans, *jour-uri* sau baluri, unde ar fi putut da peste ele. În realitate, nu pe toate femeile le ocolea. De Mica Lobonț, de pildă, se simțise atras din prima clipă. Își amintea de lecțiile lor de matematică din vara anului 1918, de ușurința cu care se apropiaseră unul de altul, mai ales datorită firii ei deschise, fără ascunzișuri.

În drum spre casă, se gândi la Mica. N-o mai văzuse de doi ani, din seara când își luaseră rămas bun în fața casei vicariale din Silvania. Ea îi ceruse să-i scrie, iar el fâgăduise, fără a se ține de cuvânt. Încercase în mai multe rânduri, dar degeaba. Nu nimerea tonul potrivit, cuvintele nu se legau între ele. Tot ce-i ieșea din condei se părea lipsit de noimă și de îndemânare, copilăros și prostesc în același timp. În iulie, după bacalaureat, n-a mai găsit-o în Silvania. Se mutase împreună cu părinții la Sibiu. Abia atunci și-a dat seama câtă nevoie avea de ea. I-a scris îndată o scrisoare lungă, la care n-a primit răspuns. Aceași soartă au avut-o și cele două ilustrate trimise de la Paris. Abia mai târziu a aflat că Mica se certase cu părinții, care nu încuviințau hotărârea ei de a urma belle-arte, și că studia pictura la Cluj, ajutată de o mătușă mai înțelegătoare.

Repetitoriul la fizică ținu până după cinci, așa că trebui să ia un fiacru pentru a ajunge la timp în Kaunitzstrasse. Și așa, cu trăsura, bătu la ușa lui Binder abia la șase fără câteva minute.

– Ce bine-mi pare că ai venit îl întâmpină acesta pe ungurește, întinzându-i mâna. Tocmai mă pregăteam să ies și mă gândeam să las pachetul și scrisoarea doamnei Baumgartner, proprietărea mea.

Deschise ușa dulapului, se plecă și scoase la lumină pachetul învelit în foaie albă, având strecurată sub sfori scrisoarea Helenei. Sever recunoscă pe plic literele prelungi, ordonate ale mamei sale și se lumină la față, de parcă ar fi zărit-o alături de el.

– Uite pachetul și scrisoarea. Le-am primit duminică la prânz. Sper că totul a ajuns în bună stare. Să mă ierți că te primesc așa, dar sunt așteptat undeva de niște prieteni.

Se înapoie la oglindă și continuă să-și lege cravata, al cărui nod nu-l prea nimerea.

– Ce mai e pe la Silvania, ce fac ai mei? se interesă Sever, de pe scaunul ce-i fusese oferit. I-ai văzut?

– Numai pe stimata ta mamă, răspunse Pali, sâmbătă la prânz, cu o zi înaintea plecării. Pe fratele tău nu l-am văzut. Nu era acasă, iar eu n-am prea ieșit în oraș. Doamna Henția mi s-a părut sănătoasă, numai puțin cam îngrijorată în privința ta.

– Așa e ea întotdeauna, mereu cu gândul la mine, murmură Sever, înduioșat. Își face griji chiar atunci când n-are de ce.

Binder Pali își legase cravata și își îmbrăcase vestonul.

– Ciudat! zise el, luându-și pardesiul din cuier. Suntem de șase luni la Viena și ne vedem pentru întâia oară. Și doar am fost conșcolari trei ani în Silvania! Știi ce? Hai cu mine! Mă întâlnesc cu doi băieți într-o cârciumă din Margareten. Unul din ei e Fodor Zoli, băiatul doctorului din Nușfalău, trebuie să-l știi. Adăugă zâmbind prietenește, ca unul care-i cunoștea năravurile: Fii liniștit, nu vine nici o fată!

Sever roși ușor, deși știa că vorbele lui Pali fuseseră rostite fără răutate.

– Regret, dar nu pot merge, se scuză el. Sunt așteptat și eu undeva. Poate altădată.

VI

Societatea *Contardo Ferini* își avea sediul în anii aceia în Piaristenstrasse, într-o clădire cu fațadă severă, aparținând Arhiepiscopiei romano-catolice a Vienei. O emblemă ovală, în formă de scut, aflată deasupra intrării, purta înscrisă pe circumferința ei titulatura: *Confoederatio internationalis studiosorum catholicorum „Contardo Ferini“*. Vienna. Centrul scutului metalic era ocupat de o cruce arhiepiscopală și de anul fundării instituției: 1898.

Sever se înscrisese în societate la scurtă vreme după stabilirea sa la Viena, în urma recomandării părintelui Bourgeaud, secretarul *Uniunii tinerilor creștini* de la Paris. Ca și aceasta, confederația vieneză întreținea un cămin pentru studenții străini, situat la etajul clădirii. Parterul era ocupat de birouri și de o mare sală de reuniuni, în care puteau încăpea până la trei sute de persoane. Aici aveau loc săptămânal conferințe pe teme din cele mai diverse, unele lipsite de legătură directă cu doctrina și morala creștină. Printre invitați figurau profesori de literatură, filosofie, istoria artelor. Cel puțin o dată pe trimestru se organizau reuniuni muzicale, la care se produceau artiști cunoscuți. Conducerea dorea să-i intereseze și să-i atragă pe tineri și își dădea seama că nu prin expuneri pedante, rostite ca de pe amvon, își va atinge scopurile. De aceea, deschisese în ultimul an la sediul ei o bibliotecă și chiar un fumoar, prevăzut cu două mese de biliard, rezervate, bineînțeles, numai membrilor societății, al căror număr urcase în ultimul timp la cinci sute.

Pentru seara aceea era anunțată conferința părintelui dr. Pytka, profesor la Facultatea de Teologie a Universității din Graz. Faima conferențiarului și însemnătatea temei (*Raționalismul modern și religia*) atrăseseră destulă lume. Sever sosi cu întârziere tocmai în momentul când secretarul, reverendul Kisch, care conducea ședințele, dădea cuvântul doctorului Pytka. Stingherit de privirile ațintite asupra sa, se strecură în

ultimul rând al sălii. Nimeri alături de tânărul înalt, cu figura serioasă și inteligentă, îmbrăcat îngrijit, pe care-l zărise în vremea din urmă la ședințele societății.

Doctorul Pyttka, un bărbat în floarea vârstei, cu părul castaniu, presărat de timpuriu cu fire albe, își începu conferința cu un citat din lucrarea *Les origines du christianisme* a lui Renan. Fără a-l comenta în amănunt, folosindu-se de el mai mult ca pretext pentru a intra în miezul subiectului, începu să-și dezvolte ideile călăuzitoare ale expunerii. Punctul său de vedere, pe care Sever îl înțelese îndată și-l aprobă, consta în convingerea că încercările rațiunii umane de a ajunge la ceea ce Hegel numea adevărul absolut erau inutile. Oamenii au în mod fatal o inteligență limitată și, oricât s-ar strădui, nu vor răzbate dincolo de *fenomenul* lui Kant. Adevărul obținut la capătul unor secole de eforturi va fi întotdeauna relativ, va fi un adevăr *uman* (conferențiarul accentuă asupra acestui cuvânt). Există indiscutabil margini ce nu vor fi depășite, și aceasta pentru că în încercările de a deduce adevărul, mintea omenească nu are la dispoziție acel minimum necesar de două elemente din compararea cărora ar putea reconstitui prototipul. Se înșeală filosofii când socotesc că o asemenea condiție este împlinită, întrucât există, distincte, un subiect și un obiect. În realitate, dualitatea e aparentă. Filosofii idealiști includ obiectul în subiect, iar materialiștii reduc subiectul la o expresie a obiectului.

Doctorul Pyttka trecea drept un savant în materie și avea reputația unui iscusit vorbitor. De astădată însă, nu izbutea să prindă și să păstreze treaz interesul auditorului. Evitând să se refere neîncetat, ca atâția alții, la *Biblie*, ca la un argument fără replică, se străduia să reprezinte bancruta neoraționalismului prin înseși erorile sale și opiniile divergente ale susținătorilor lui. De aici mulțimea citatelor din operele unor autori necunoscuți celor mai mulți, sau folosirea unor termeni abstracti, a căror înțelegere presupunea o prealabilă inițiere în filosofie. El însuși își da seama că nu stăpânește sala. Un

murmur se ridica uneori din rândul asistenței, potolit tot mai greu de sprâncenele adunate ale secretarului. Unul dintre pușinii care ascultau cu luare-aminte cuvintele vorbitorului era tânărul blond de lângă Sever. Așezat picior peste picior, într-o poziție comodă, dar nu neglijentă, lua note într-un carnet legat în piele, folosindu-se de un creionăș-rezervor de argint.

Conferința se încheie după un ceas, iar secretarul anunță o pauză de zece minute înainte de reluarea ședinței (la *Contardo Ferini* conferințele erau întotdeauna urmate de dezbateri). Sever, obosit și abia așteptând să deschidă scrisoarea primită de acasă, se hotărî să plece. În fața intrării dădu peste tânărul care stătuse lângă el. Ținea o țigară în gură și se căuta de zor prin buzunare.

– Nu se întâmplă cumva să aveți un chibrit? se adresă el lui Sever, scoțându-și politicos pălăria.

Sever nu fuma, dar avea asupra lui întotdeauna o cutie de chibrituri.

– Vă pot oferi și Dumneavoastră o țigară? reveni necunoscutul, înapoindu-i chibriturile. Eu fumez „Memphis“.

Dădu din cap când auzi că interlocutorul lui nu fumează. Adăugă, mai mult din politețe:

– V-am văzut de câteva ori la ședințele societății. Faceți parte dintre membri ei?

– Da, din toamnă, răspunse Sever. Dumneavoastră nu?

Tânărul tăgădui, în timp ce-și încheia pardesiul:

– Nu, nu, sunt un simplu oaspete, zise el. Audiez uneori câte o prelegere.

Totul părea a fi spus, iar Sever se gândea cum anume să se despartă de interlocutorul său. Ca mai tânăr, așteptă politicos un cuvânt din partea lui.

– Mergeți cumva spre Opernring? îl întrebă în chip neașteptat necunoscutul. Dacă n-aveți nimic împotriva, am putea face o parte din drum împreună. O plimbare ar fi binevenită, după conferința din seara aceasta, nu-i așa? Dar mai înainte, permiteți-mi să mă recomand: sunt Aloys Dimscha.

Scoase portofelul din buzunarul de la piept al vestonului: Poftim cartea mea de vizită!

Cam stingherit că poartă în mână un pachet, Sever îi întinse una din cărțile de vizită tipărite la Paris:

– Adresa mea e, bineînțeles, alta, se simți el dator să adauge.

– Sever Henția? citi tânărul numele aflat pe peticul de carton. Român?

– Da, încuviință Sever cu oarecare mirare. Din Transilvania.

Își continuă drumul pe lângă gardul metalic, cu drugi în formă de lance, care străjuia intrarea în Volksgarten. În mod firesc, discută despre conferința doctorului Pyttka. Cu tonul unei scuze, căci se socotea oarecum gazdă, Sever mărturisi că, după el, expunerea fusese destul de plictisitoare.

Însoțitorul lui nu-i împărțea părerea.

– Plictisitoare, nu, observă el, numai un pic greoaie și nu totdeauna argumentată. A fost mai degrabă un curs universitar, decât o prelegere populară.

Preciză îndată că studiază filosofia și că în momentul de față își pregătește doctoratul cu profesorul Dolmatsch. Se interesă, la rândul lui, ce facultate urmează Sever. Arată destul de surprins aflând că e înscris la Politehnică.

Când ajunseră în Opernring, se apropia de nouă, iar circulația se mai domolise. Seara de primăvară timpurie era friguroasă. O ceață ușoară învăluia lumina felinarelor. Dimscha făcu semn unei trăsurii goale care venea dinspre Mariahilf.

– Veniți cumva și săptămâna viitoare la societate? îl întrebă Sever, după ce-și luară rămas bun.

– Nu știu, s-ar putea, răspunse acesta evaziv, din trăsură.

Până joia viitoare, Sever se gândi în mai multe rânduri la noua sa cunoștință. Îi fusese simpatic din prima clipă, în ciuda manierelor sale cam studiate și reci. Pe cartea de vizită numele îi era precedat de un *von*, pe care, în momentul prezentării îl lăsase deoparte, și ortografiat mai neobișnuit: *Aloys von Dymza*. Locuia în Neubau, pe Siebensterngasse.

Îl reîntâlni peste două săptămâni la o conferință despre Schiller a unui scriitor catolic renumit prin studiile sale asupra

epocii *Sturm und Drang*. După ce parcurseră din nou drumul spre Opernring, hotărârea să se vadă a doua zi după-masă. Foarte punctuali amândoi, sosiră la locul întâlnirii cu cinci minute mai devreme. La fel de politicos, dar mai puțin rezervat, Dymcza îl pofti la cafeneaua „Corso“ de lângă Biserica Scoțiană. Sever, puțin obișnuit cu localurile vieneze, se simți îndată în largul său în sala sobră, îmbrăcată în lambriuri de stejar, cu gravuri pe pereți. La mesele de marmură sau în compartimentele laterale, consumatorii își beau în tihnă cafelele sau păhărelele de porto, cufundați în lectura ziarelor. Se găseau în locul păstrat întocmai ca înainte de război, inclusiv ziarele „*Fliegende Blätter*“, „*Simplizissimus*“, „*Gartenlaube*“, „*Über Land und Meer*“, toate la fel de vechi, dacă nu chiar mai vechi decât cafeneaua.

Câteva întâlniri ajunseră celor doi tineri rezervați și distanți să se apropie. Sever îi vorbi lui Dymcza despre sine și ai săi. La rândul său află o seamă de amănunte asupra acestuia. Avea douăzeci și patru de ani, era vienez din naștere și dorea ca după doctorat și habilitare să obțină o docență liberă la Universitate. Părinții îi muriseră de câțiva ani: tatăl, fulgerat de o apoplexie la începutul războiului, mama, secerată de *influenza* din toamna lui 1918. Locuia, împreună cu o soră mai mică și cu o mătușă, în casa familială de pe Siebensterngasse. Odată cu statornicirea timpului frumos, făcură câteva plimbări împreună. Odată, în timp ce străbăteau aleile parcului orășenesc din apropierea gării, Dymcza îi destăinuie subiectul tezei de doctorat: *Filosofia religiei și religia filosofiei*. Titlul îl puse pe gânduri pe Sever care ceru amănunte. Acestea se dovediră neîndestulătoare, așa că proxima dată când intrară la cafeneaua „Corso“ își întrebă noul prieten:

– Dumneata ești necredincios, Aloys?

În acest sens interpretase el ideile lui Dymcza. Dar Dymcza tăgădui înainte ca Sever să fi mărturisit motivele ce-l duceau la o asemenea încheiere.

– Dimpotrivă, sunt credincios, numai că nu mă așez întotdeauna pe pozițiile religiei, declară el. În teza mea, orice

religie, inclusiv cea creștină, sunt privite, ca la Schopenhauer, drept un sistem metafizic, firește incomplet și nesistematic, dar elaborat și nu revelat. Religia nu e pentru mine un mesaj din partea lui Dumnezeu către oameni, ci ca o încercare a oamenilor de a-l descoperi pe Dumnezeu. Aici mă deosebesc eu de concepția doctorului Pyttka. Cât privește existența lui Dumnezeu, posibilă în principiu, ea este după părerea mea una necesară, de îndată ce încerci să explici lumea servindute de singură rațiunea omenească. Cunoști, nu-i așa, fraza lui Voltaire, care nu este un simplu spirit, cum își închipuie unii: „Dacă Dumnezeu nu ar exista, ar trebui inventat“. Cam asta și încerc să dovedesc în lucrare. Ceea ce nu e chiar atât de greu, dacă pornești de la cele mai potrivite premise. Mai anevoios este să-l imaginezi pe Dumnezeu, adică să treci dincolo de o simplă convenție sau, altfel spus, de o abstracție. Dar de ce te interesezi de toate acestea?

Mai codindu-se, Sever îi mărturisi gândurile care-l frământau în privința unor chestiuni legate de religie și de credință. Dymza îl lăsă să vorbească, fără a interveni, deși îi ghicise de la primele cuvinte îndoielile.

– Spune-mi, Sever, i se adresa el, aprinzând o nouă țigară, Dumneata crezi din capul locului, *instinctiv*, în Dumnezeu? Nu mă refer acum la adevăruri revelate, dogme și așa mai departe. Înțelegi ce vreau să spun?

– Da, răspunse el o singură dată la amândouă întrebările. Voi să adauge: „vreau să cred“, dar se mulțumi să repete afirmația: Da, cred.

– Atunci, mulțumește-te cu Dumnezeul pe care-l porți în suflet și nu încerca să-ți creezi altul cu ajutorul minții. Dumnezeul filosofilor e rece și inaccesibil inimii. El nu-ți poate fi de nici un folos în viață. S-ar putea foarte bine să nu-l găsești și să-l pierzi pe cel pe care-l ai acum. Atunci vei ajunge neîndoielnic la ateism sau la scepticism. Ateismul, în măsura în care e o realitate și nu o joacă de cuvinte, mai merge. Dar scepticismul, așa cum ne-a învățat doctorul Pyttka, e cea mai nenorocită stare în care poate ajunge un om.

Dymsza rosti ultimele cuvinte ușor ironic, încât Sever nu știe cu câtă seriozitate privește cuvintele conferențiarului de la *Contardo Ferini*. Ironia se adresa însă doctorului Pyttka personal și nu ideilor propovăduite de el.

La despărțire, îl anunță pe Sever că va lipsi un timp din Viena.

– Plec în Bucovina, la Czernowitz pentru o săptămână, poate mai mult. Ce ciudat! Cu șase ani în urmă mi-aș fi luat un bilet la casa gării și aș fi urcat în expresul de Lemberg. Acum îmi trebuie un pașaport în regulă și trei vize de tranzit, în afara celei românești! Nu e uimitor?

VII

Aflând că Dymsza călătorește în Bucovina, Sever fu cuprins de o bănuială mai veche. Consilierul Sykora, care cunoștea din auzite familia Dymsza, nu-i putu da prea multe amănunte. Îi puse însă în brațe un volum de format mijlociu, foarte gros, cu asigurarea că va găsi tot ce dorește. Era un dicționar biografic, tipărit în 1896, în care erau cuprinse cele mai de frunte familii austriece, un fel de Almanah Gotha al lumii bune din Imperiu. Numele de Dymsza figura în capul a trei articole, consacrate pe rând lui Gregor, Leopold și Nikolaus von Dymsza. Așa cum presupusese Sever, familia noului său prieten se trăgea din Bucovina și anume din satul Dâmșești din apropierea Cernăuțiului, fiind la origine curat românească. Întâiul pomenit în ascendența lui Gregor, Theodorus, (1758-1818), fusese judecător la *Forum Nobilium* din Lemberg prin anii 1790-1800. Gregor (1780-1853) se mutase în epoca războaielor napoleoniene la Viena, unde funcționase ca interpret și apoi ca funcționar superior în Ministerul Afacerilor Străine. Fiul lui Gregor (creat cavaler în 1821), Nikolaus (1816-1885) îi urmase tatălui său în birourile din Ballplatz și ajunsese ministru plenipotențiar la Belgrad și Atena. Căsătorit cu Irma von Dorff, dobândise prin aceasta o avere considerabilă. Dintre cei trei copii ai săi, unul ajunsese general (Leopold), altul abatele unei

mânăstiri în Styria (Franz), iar al treilea consilier în Ministerul Justiției. Acesta, pe nume Richard-August, născut în 1867, putea fi tatăl lui Alois. Judecând după numele de botez și după căsătoriile încheiate, familia începuse să se desnaționalizeze încă din prima jumătate a secolului trecut.

Dymza se întoarce vesel și mulțumit din călătorie în primele zile ale lui mai. Se întâlnește, după obicei, la cafeneaua „Corso”. Acum află Sever că prietenul său fusese plecat să vadă de interesele moșiei Dâmșești, ce-i aparținea lui și surorii sale, Edith. Vechiul administrator, un ucrainean pe nume Robczuk murise și trebuia să se îngrijească de găsirea altuia.

– Și Cernăuțiul? se interesă Sever. Îmi închipui că ai mai fost în Bucovina. L-ai găsit schimbat?

– Da, am mai fost cu tata prin 1912, mărturisii Aloys. Nu s-a schimbat, dacă înțelegi prin asta că toate clădirile mai mari se găsesc în locurile lor: Palatul Guvernatorului, Mitropolia Ortodoxă, Universitatea. Războiul l-a atins în mică măsură. Rușii l-au jefuit fără milă în 1914, apoi din nou în 1916, când l-au ocupat a doua oară, dar casele nu le-au putut lua cu ei. Deosebirea stă, ca să zic așa, în decor. Firmele la prăvălii sunt românești, numele străzilor, la fel, în oraș se aude mai puțină vorbă nemțească. Evreii sunt însă la fel de numeroși ca odinioară.

Îi zâmbi din nou și voi să-l întrebe ce-a mai făcut în absența sa. Sever însă i-o luă înainte cu întrebarea care-i ardea de mult buzele:

– Spune-mi, Aloys, dumneata te simți român?

Pentru prima oară în seara aceea, fața lui Aloys deveni serioasă.

– O, nu, făcu el cu hotărâre. Eu sunt austriac. Dar familia mea e de origine românească.

Ceva în cuvintele lui nu fu pe placul lui Sever. Poate tonul cam iritat al vocii, poate insistența cu care ținuse să sublinieze că e austriac.

– Dacă familia Dumitale a fost cândva românească, înseamnă că și Dumneata ai aceeași origine, observă el.

Figura lui Aloys își recăpătă înfățișarea jovială de totdeauna. Își aprinse o țigară și trase cu nesaț un fum înainte de a răspunde.

– Asta e sută la sută exact, declară el, lăsându-se pe spătarul scaunului. De altfel, te rog să mă crezi că n-am fost niciodată atât de nătâng ca să-mi reneg originea, după cum nu m-am rușinat nici de faptul că astăzi suntem austrieci. Pe mine mă poți compara cu o tânără de bună condiție, care a făcut o partidă excelentă. E mândră de familia în care a intrat, căci n-a făcut o mezialianță, dar nici de fostul ei cuib nu se sfiește să vorbească. Dar ce ți-a venit să-mi pui tocmai astăzi o asemenea întrebare? Sincer să fiu, am crezut că știi mai demult.

– Am presupus, dar n-am fost sigur. M-a cam deranjat felul în care îți scrii numele.

– Asta se trage de la un străbunic al meu, care a trăit ani de zile la Lemberg, îl lămuri Aloys. Și-a scris numele cu ortografie poloneză și așa a rămas. Mai demult, când familia mea nu părăsise Bucovina, se chema Dâmșescul.

Rosti numele românesc cât se poate de corect, fără urmă de accent străin. Sever își aminti cum pronunțase numele său în seara când se cunoscuseră la *Contardo Ferini* și cum îl întrebase îndată dacă nu e cumva român.

– Dumneata vorbești românește, nu-i așa, Aloys? îl întreabă el după un moment de ezitare. Nu era sigur dacă e bine să continue discuția sau ar fi fost mai înțelept să o lase baltă.

– Desigur, zise Dymcza, firesc. Sau, mai bine zis, vorbeam. Nu-mi dau seama cât am uitat în ultima vreme. În familia noastră tradiția românească a fost puternică. Ea a început să se piardă numai după ce bunicul meu, Nikolaus, s-a căsătorit cu o austriacă. Cei de până atunci ținuseră morțiș să nu-și amestece sângele. Au luat în căsătorie numai românce, oricât de buni supuși austrieci erau și cât de sus ajunseseră. Tata vorbea românește, dar nu folosea limba decât cu mine și cu soră-mea, Edith. Pe noi a ținut cu tot dinadinsul să ne învețe românește, încă de mici copii. Nu pentru că ar fi considerat-o ca pe a doua limbă maternă, el era austriac din creștet până în tălpi, ci pentru

că socotea că e bine să cunoști cât mai multe limbi. Sper că nu te-am jignit, ca român, cu cuvintele acestea.

Sever clătină capul a tăgadă. Ideea că Aloys, deși de vechi neam românesc, nu simte românește îl mira și în același timp îl întrista.

– Ți-aș mai pune o întrebare, dacă nu mi-ar fi teamă că o să te supăr și că răspunsul Dumitale o să mă supere pe mine.

Aloys respinse o asemenea eventualitate. De ce să se supere? Dimpotrivă, tăcând, ar putea stârni neîncrederea unuia față de celălalt.

– Bine, consimți Sever, nu fără greutate. Spune-mi, Aloys, pentru Dumneata a fost o nenorocire că Imperiul s-a fărâmițat după război și că Bucovina a ajuns românească? La plecare te plângeai că trebuie să călătorești cu pașaport.

Dymsza rămase cu ochii ațintiți asupra ceștii de cafea. Voi să mai aprindă o țigară, dar renunță; fumase prea mult în ziua aceea.

– Sincer să fiu, dispariția Imperiului nu m-a lăsat rece. Poate chiar mai mult, am resimțit-o ca pe o pierdere. De pe o zi pe alta, lumea mi s-a părut schimbată. Nici noi nu eram aceiași. Dinastia alungată, Viena plină de refugiați, Hofburgul dat cu chirie. E explicabil, nu-i așa? Cât privește problema românească, ce-aș putea să spun? Fiind austriac, nu am avut niciodată sentimente dacoromânești. Dar reunirea românilor într-o singură țară este oarecum normală. De fapt nu-mi pare atâta rău că Bucovina e astăzi românească, cât mă deranjează împrejurarea că moșia noastră din Dâmșești a fost expropriată și că din 700 de hectare, am rămas numai cu 100 și cu un petic de pădure. Noroc că averea noastră din Austria a rămas neatinsă.

Își dădu seama că atmosfera dintre ei nu mai e la fel ca la începutul discuției. Se întoarse spre chelner și-i ceru două pähărele de *Kümmel*.

– Haide, să bem *servus*, propuse el. Destul ne-am tratat oficial timp de o lună și mai bine. Și să vorbim de azi înainte și românește.

În ciuda aparențelor, Sever se temu ca nu cumva prietenia dintre ei să se destrame tocmai atunci când devenise mai trainică. Se înșela. La proxima lor întâlnire, Aloys îl invită la el în Siebensterngasse.

Ajunseră în fața unei case mai mult trainică decât frumoasă, vopsită într-un galben spălăcit, cu parter și etaj. Cei doi frați ocupau numai etajul, de altminteri foarte încăpător, al clădirii. După moartea părinților, casa devenise prea mare numai pentru ei și pentru mătușa lor, mai ales că aceasta se împărțea între propria ei locuință din Albertplatz și cea a nepoților. Parterul îl închiriaseră unor cunoscuți, nu pentru a realiza un câștig, ci pentru a avea în vecinătate niște persoane de încredere.

Călăuzit de Aloys, Sever pătrunse într-un vestibul arcuit, tapisat într-o stofă cafenie deschisă cu dungi roze, iar de aici într-un hol cu patru uși. Întreg apartamentul avea șase încăperi, în afara sălilor de trecere și a dependențelor.

– Va trebui să facem o vizită mătușii mele, zise Aloys, cu un gest spre una din uși. Nu stăm decât atât cât să-i spunem bună ziua.

În salonul încărcat cu o mie de obiecte de preț risipite pe măsuțe, gheridoane și comode, o doamnă mai în vârstă, dar încă nu bătrână, citea o carte într-un fotoliu cu spătar înalt. După ce nepotul ei încheie prezentarea, aruncă o scurtă privire din ochii ei albaștri, obosiți, musafirului rămas cu un pas în urmă. Era slabă, uscată și rece, la fel ca mâna subțire, cu vine proeminente pe care o întinse spre a-i fi sărutată.

– *Ach, so!* făcu ea cu o undă de interes, auzind numele rostit de nepotul său.

Fură singurele cuvinte rostite în minutul cât cei doi tineri se aflară în preajmă-i.

– Nu te sinchisi, îl încurajă Aloys după ce ieșiră, așa se poartă cu toate noile sale cunoștințe. Și-apoi, după-amiezile, are uneori niște migrene teribile. E mai originală de felul ei, cum sunt de obicei fetele bătrâne. Vei vedea mai târziu că nu e atât de ceremonioasă. Fumează (de obicei din țigările mele),

joacă poker cu niște prietene și folosește un vocabular mai puțin elegant când i se întâmplă să piardă.

Intrară în biroul lui Aloys, cu mobilier din nuc sculptat. Arăta încă și mai sever decât camera lor de domni din casa vicarială, cu care se aseamăna în unele privințe. Canapeaua și fotoliile erau tot din piele, biblioteca avea vitrine de cristal. Portretele lipseau de pe pereți, fiind înlocuite cu peisaje. Bustul de bronz al unui bărbat necunoscut străjuia de pe un pedestal înalt încăperea vastă și cam întunecoasă.

Aloys sună și ceru o sticlă de porto. Deși băutura era aceeași ca la „Corso“, nici unul din ei nu se simțea în largul lui. Conversația lânzezea, întreținută mai ales de gazdă.

O ușă aflată în spatele lui Sever se deschise pe neașteptate și o tânără apăru în prag.

– Oh, Aloys! exclamă ea, oprindu-se dintr-o dată locului. Iartă-mă, nu știam că ești cu cineva... Voiam numai să... Dar nu-i nimic, putem lăsa pe mâine, nu e ceva important.

Voi să iasă, după ce răspunse cu o mică înclinare a capului la salutul ce-i fusese adresat de tânărul înalt, slab, cu ochi negri-arzători, care se ridicase în picioare la intrarea ei.

– Nu te speria, o reținu râzând Aloys, nu mușcă! E numai prietenul meu Henția de care ți-am mai vorbit.

– Ei, dacă tot am intrat, să rămân, consimți ea, regăsindu-și felul obișnuit de a fi. Sper să nu vă stingheresc prea tare. De altfel, nu stau decât un minut. Dumneata ești așadar faimosul domn Henția! Să știi că de o lună fratele meu te pomenește neîncetat!

De cum o văzu, Sever știu că o are în față pe Edith, sora lui Dymza. Cu toate că acesta îi vorbise adesea despre ea, nu-și închipuiseră niciodată că e atât de tânără și de plăcută la înfățișare. Numai faptul că era îmbrăcată într-o rochie de seară, din mătase albastră și își pieptănase părul înalt te făcea să nu-i dai optsprezece-douăzeci de ani. Avea în ea ceva de copil neîmplinit, care a îmbrăcat în joacă lucrurile mamei, ca să facă pe omul mare. Măruntă de stat, dar înălțată de pantofii

cu tocuri, era delicată și subțire, cu corpul pierdut în rochia tăiată mai larg în dreptul șoldurilor, după moda zilei. Nu se fardase deloc. Numai o umbră de pudră se ghicea pe pielea deschisă a obrazului, presărată cu câteva pistrui. Blondă-cânepie, cu fruntea înaltă și ochii mari, albaștri, inexpressivi, avea totuși un farmec aparte, care-o făcea plăcută și apropiată din prima clipă.

Sever îi sărută mâna delicată, ușoară și rosti abia auzit *Henția Sever*. Se simțea prost în fața acelei domnișoare elegante, așa, în hainele de purtare, nu prea bine călcate, și cu pantofii prăfuiți.

– Dar stați jos, stați jos, de ce ați rămas în picioare? Li se adresează ea. Uite, mă așez și eu ca să vă fac curaj. Venisem numai să întreb dacă...

În ciuda siguranței de sine și a ușurinței cu care vorbea, avea și ea ceva neobișnuit în felul de a se purta.

– Mă pregăteam să ies, reluă ea, pe tonul unei explicații. Sunt așteptată la Minna, se întoarce ea spre Sever. Să-ți spună Aloys. Nu e Minna von Barnhelm, ci o prietenă de-a mea. Minna dă o dată pe lună niște așa-zise serate, la care ține cu tot dinadinsul să mă duc. Nu știi cum se întâmplă că de fiecare dată ne plictisim în lege, iar petrecerea se sparge după un ceas-două.

Băgă de seamă că prietenul lui Aloys șade tăcut pe scaun și privește stingherit covorul.

– Am o idee! reluă ea, veselă. Ce-ar fi să veniți amândoi cu mine? Vă asigur că veți fi primiți cu brațele deschise. La seratele Minnei e întotdeauna criză de dansatori.

– Pe mine să nu contezi, draga mea! îi reteză avântul fratele ei. Poate că vrea Henția să se ducă...

Sever nu știa cum să scape. Nici prin minte nu-i trecea s-o însoțească pe tânăra aceea abia cunoscută, așa cum era îmbrăcat, într-o casă străină.

– O, minți el, încurcat, cu multă plăcere, dar sunt așteptat undeva în seara aceasta. Și-apoi nici nu prea cunosc dansurile la modă acum...

– Cu dansurile n-ar fi nici o problemă, îl asigură ea, nimic nu se învață mai ușor decât un *shimmy*, dar dacă spui că ești ocupat...

Trecu la alt subiect, lăsând să se înțeleagă că invitația o făcuse mai mult ca să se afle în treabă. Se sculă îndată, plângându-se că e în întârziere.

– Ai intimidat-o pe soră-mea! îl anunță încântat Aloys, după ce rămaseră singuri. Nu zâmbi neîncrezător. S-a comportat așa cum n-am văzut-o de pe vremurile când era la pension. De obicei e reținută, chiar față de mine, și foarte puțin vorbăreață. Tot ce a făcut a fost numai ca să-și ascundă încurcătura. Uite, o dovadă: a uitat să spună ce voia de la mine!

VIII

Una dintre persoanele prin care Helena afla ce se întâmplă prin oraș era Emilia Roșca, Emili-néni, soacra avocatului Tarția. Scundă, bondoacă, cu fața bucălată și ochi iscoditori, cutreiera străzile de dimineața până seara, pradă unui veșnic neastâmpăr. Rămânea scurtă vreme într-un loc, o jumătate de ceas, uneori nici atât. În timp ce înghițea o cafea, sau un ceai, își deșerta în pripă sacul cu noutăți, apoi își vedea neîntârziat de drum. Se întâmpla ca într-o zi să facă și câte opt-zece vizite dintr-un capăt în celălalt al orașului.

În ajunul întoarcerii lui Victor de la Ocna, Helena se trezi cu ea pe la unsprezece. Au fost destule două cuvinte ca să-și dea seama că, de data aceasta, Emili-néni n-a venit numai ca să-și vândă brașoavele. Luând-o de departe, cu îndemânare, bătrâna îi mărturisi, destul de învăluit, că Aurorei, fata mai mare a lui Tarția, îi căzuse cu tronc Victor. Dansase cu el de câteva ori la bal, apoi îl întâlnise în societate și tare-l mai plăcuse, așa serios și distins cum era. Acum, de bună seamă, una e să-ți placă cineva și alta a te duce mai departe. Ea s-a cugetat la cuvintele Aurorei și iar s-a cugetat. După părerea ei, tinerii s-ar fi potrivit unul cu altul și ca vârstă, și ca poziție. La o încuscrire între familiile lor, de-ar fi să fie, ea una piedică nu vedea.

– Apoi Victor nu e de însurat, răspuse Helena cu jumătate de gură. Încă nici douăzeci și patru de ani n-a împlinit și mai are până își va face o situație pe măsura speranțelor noastre. Unde pui că în seama lui se află și creșterea lui Sever.

Dar Emili-néni găsi răspuns la toate. Adăugă, mai servindu-se cu un *pusserli*,¹ că nici Tarția n-ar da-o pe Aurora goală de tot, că o va înzestra cum se cuvine. Nu de mult, parcă prin ianuarie, l-a auzit spunând că a ei va fi casa de sub Măgură și un milion, bani bătuți, pe lângă mobilă și *ștafirung*. Unde pui că, de s-ar face căsătoria, tot orașul ar fi în mâinile lui Tarția și ale lui Victor.

Helenei nu-i plăcea Aurora. Ce-i drept, era frumoasă și bine închipuită trupește și avusese parte de creștere aleasă. Dar prea se ținea cu nasul pe sus, parcă ar fi fost fată de grof și se fandosea, vopsindu-și buzele și purtând rochii scurte. Una peste alta, n-ar fi fost o partidă rea pentru Victor. S-ar fi împăcat astfel și băiatul cu Tarția, cu care nu se avea bine deloc. Pe oamenii de felul lui era periculos să-i ai drept dușmani.

– Dar Tarția știe de toate acestea? întrebă ea grijulie.

– Știe cât știe, dar mai mult nu știe, răspuse în doi peri Emili-néni. Am eu așa o bănuială că nu s-ar opune.

Își termină prăjitura și se pregăti de plecare.

– Acum voi faceți cum socotiți mai bine, Helenă, zise ea, nemulțumită că n-a primit un răspuns pe loc. Poate i-o fi plăcând lui Viți de altele. Vorbește lumea că în ultimul timp tare umblă pe la fata lui Bodor. Ba încă Bodoroaia s-ar fi lăudat că în curând Anikó va fidața cu Victor.

– Nu te uita nici tu la câte spune lumea, o dezământă Helena, aprinzându-se deodată. Băiatul meu fată de ungur nu va lua în veci de veci. Cât ține de cealaltă vorbă, trebuie să-l întreb pe Viți. Până se va alege într-un fel, să rămână între noi. Eu de-a curmezișul nu mă voi pune, dacă tinerii vor dori să se ia.

După plecarea lui Emili-néni, Helena rămase pe gânduri. Nu căsătoria lui Victor cu fata lui Tarția o frământa, ci bănuiala

¹ Bezea. (*magh.*)

că băiatul se va fi hotărât pe ascuns să se însoare cu Anikó. Și chiar de nu o va fi cerut în toată forma, trebuie să-i fi scăpat măcar o vorbă. Altminteri, de unde ar fi luat Bodoroaia cutezanța de a se lăuda că tinerii vor schimba în curând inelele.

Victor se înapoie din inspecție vineri la ceasurile prânzului. În timp ce mâncau, o puse la curent pe mamă-sa despre situația de la Ocna (convorbirea cu Augusta o trecu sub tăcere). Spre mirarea sa, Helena îl ascultă numai cu o ureche, fără a interveni decât o dată sau de două ori. Pricina purtării ei i se lămuri abia spre sfârșitul mesei, când mamă-sa aduse vorba despre vizita lui Emili-néni și de fata lui Tarția.

– Nu-mi arde mie de însurătoare, i-o reteză Victor, plictisit. Și chiar de-aș dori să-mi iau nevastă, nu pe Aurora o voi alege, poate fi mama sigură!

Altădată Helena ar fi încuviințat hotărârea băiatului, mai ales că nici ea nu-l dorea însurat așa devreme. Dar acum, ascunzându-se cu iscusință, se întrecu în a susține încuscrirea cu Tărțeștii. Știind cât ține Victor la bani, adăugă că Tarția va da fetei un milion, plus celelalte. Din tonul cu care vorbea și se străduia să-l înduplece, Victor pricepu că mamă-sa una vorbește și alta are în cap.

– Ba nu va da nici o sută de mii, o contrazise el, căci n-are de unde. De când a ajuns primar, biroul avocațial nu-i aduce mai nimic. Moșia de la Vârșoț e sub ipotecă la „Silvania”. Care bancă ar fi nebună să-i împrumute atâtea parale?

Helena se prefăcu că nu pricepe și își urmă jocul.

– Tarția ăsta are mare putere, face ce vrea în oraș. Nu-i bine să-l ai împotriva ta.

– Ba n-are putere, i-o întoarse Victor. Puternic e astăzi numai cel ce are bani.

După-amiază, pe la șase, când se pregăti de plecare, Victor își găsi mama în camera de zi, cu lucrul de mână în poale.

– Unde te duci? întrebă ea într-o doară, fără a ridica ochii, atentă la mișcarea neobosită a celor două andrele. Ai vreo convenire?

- Nu am, răspunse scurt Victor.
- Te întorci târziu?
- Nu știu. Să nu mă aștepte mama cu cina.

Helena zărise cu coada ochiului că băiatul purta un rând de haine din cele bune și că-și schimbase cămașa. Știa prea bine încotro îl vor duce pașii în seara aceea, doar n-o văzuse pe Anikó de duminică și nu mai putea de dorul ei. Totuși, își continuă nestingherită tricotatul. Victor nu veni la masă. Helena cină singură, față în față cu farfuria și cu tacâmurile neatinsse ale băiatului.

Se culcă devreme, deși știa prea bine că nu va dormi. Trei ore la rând numără cu răbdare sferturile pe care le suna orologiul în *Wohnzimmer*. În răstimpuri, stătea cu urechea ațintită la zgomotele străzii. După zece, freamățul orașului se stinse treptat. Din vreme în vreme, la intervale mari, ecoul câte unui pas întârziat ajungea la ea. De fiecare dată, se sălta ușor în așternut și își oprea răsuflarea. Cunoștea bine mersul lui Victor, când mai încet, când mai iute, dar întotdeauna apăsător, scoțând un anumit sunet din pietrele drumului. Numai din felul de a călca și își dădea seama dacă băiatul e vesel sau îngândurat, dacă treburile i-au mers bine sau, dimpotrivă, n-a avut succes. În seara aceea, Victor întârzia. Abia după miezul nopții, când ultimul zvon al orașului murise, îi desluși pasul, coborând dinspre poștă. Nu s-ar fi putut spune că fiul său e în apele lui în seara aceea. Călca repede, îndesat, ca unul care abia așteaptă să se vadă acasă. Un minut mai târziu, auzi cheia în broască.

„Oare ce s-o fi întâmplat între ei?” se întrebă curioasă și totodată înciudată că nu știe nimic.

– Tare mult ai zăbovit aseară, dragul mamei, încep ea mieroasă a doua zi dimineața, după ce Victor se așeză la masă. Numai ceasul din *Wohnzimmer* mi-a ținut de urât până după douăsprezece.

Aștepta un cuvânt din partea lui, dar băiatul își desfăcu servetul și începu să-și ungă cu unt o felie de pâine.

– Oare ai fost pe undeva după ce ai plecat de la fata lui Bodor de ai sosit atât de târziu? se interesă ea pe același ton, sorbind din cafeaua neagră pe care o bea întotdeauna când nu dormea îndeajuns peste noapte.

– N-am fost, răspuse Victor fără chef.

Simțea că mama sa caută cu lumânarea o explicație și făcea tot ce putea ca să o ocolească.

– Apoi rău destul că ai rămas atât, continuă ea. Nu se stă la o fată cinstită până la miezul nopții. Dacă tu nu te-ai gândit la faima ei, trebuia să știe ea ce se cuvine. Nu mai vorbesc de mamă-sa. Așa-i poartă de grijă fetei?

Deoarece Victor tăcea chitic, ca surd la cuvintele ei, îl fulgeră cu o întrebare care cerea numaidecât răspuns.

– Oare mă înșel eu, iară tu ai fost în altă parte?

– Ba la ea am fost, mormăi îmbufnat Victor. Doară mama le știe pe toate.

Replica băiatului, dar mai ales pica ascunsă cu care fusese rostită nu plăcură Helenei.

– Le știu, dragul mamei, le știu, că acesta e rostul mamelor, să veghem pașii copiilor noștri și să le deschidem ochii, când ei nu văd ceea ce e limpede ca lumina zilei pentru o lume întregă.

De astă dată Victor se hotărî s-o înfrunte. Ascunzișurile și prefăcătoriile nu mai aveau rost.

– Ce are mama cu Anikó? se sumeți el. Că de când am cunoscut-o nu-i zi lăsată de Dumnezeu să n-o judece, măcar în gând, dacă nu și pe față. Până și mătușii Augusta a trebuit să i se plângă.

– Apoi eu n-am nimic cu ea, răspuse calmă Helena și nici nu voi avea atâta timp cât își vede de ale ei. Dar Bodoroaia a umplut târgul că tu-i vei lua fata și încă în vara aceasta veți fidața. Mie vorbe din astea nu-mi place să aud nici în glumă.

Victor încruntă sprânceana și înghiți cu noduri bucătura din gură.

– De ce pleacă mama urechea la toate clevetirile? făcu el moale. Nu i-am spus chiar ieri că nu-mi umblă mintea la înșurătoare?

– La însurătoare cu Aurora Tarția, care e fată de treabă, cu faimă bună, nu, dar cu Bodor Anikó, de isprăvile căreia răsună orașul, până sus pe Măgură, da. Și câte nu se mai spun pe seama ei!

Cuvintele din urmă îl stârniră pe Victor. Se roși tot, de parcă i-ar fi tras cineva două palme.

– Oare pe seama mea nu se spun destule? Numai Tarția, cu care vrea mama să se încuscrească, în câte noroaie nu m-a scâldat! Ba că nu-mi vād de slujbă, ba că primesc bani de la notari și câte altele. Unul Dumnezeu mi-e martor că nu-i nimic adevărat. Eu numai o vorbă îi spun mamei și o rog să nu uite. Sunt om în toată firea și îmi port *singur* de grijă. Ba mai port și grija *altora*. Când va fi să mă însor, cu cine va fi să fie, chiar și cu Bodor Anikó, tot *singur* voi hotărî cum e mai bine să fac!

– Așa zic și eu, dragul meu, îi răspunse îndârjită Helena. Că doar ești om pe picioarele tale și porți de grijă și *altora*. Fă dară cum te taie capul. Numai că am și eu a-ți spune o vorbă, pe care, de asemenea, te rog s-o ții minte. Tu te vei însura cu cine vei vrea, dar cât trăiesc eu pe fata lui Bodor în fața altarului nu o vei duce decât călcând peste trupul meu! Așa să știi!

Deși tremurau amândoi de enervare, se stăpâniră cât putură și se despărțiră ca în oricare dimineață. O clipă, Helena simți că o vor răzbi lacrimile.

„Rabdă, Helenă, și taci!” își porunci ea, reîntorcându-se în casă. Reluă lucrul de mână părăsit în ajun. Mișcarea neîntreruptă a andrelor, număratul rândurilor o linișteau. În scurtă vreme, își redobândi judecata limpede. Îi păru bine că până la urmă își ușurase inima, chiar dacă, în schimb, trebuise să înghită destule. Pricepuse însă ceea ce bănuia de mult, și anume că Victor își pierduse de tot capul. A i te împotrivi acum ar fi fost prostie curată, mai rău l-ar fi întărâtat. Dar nici cu brațele încrucișate nu putea sta. Dimpotrivă, din zori și până în noapte trebuie să facă și să dreagă ce-o fi și ce s-o putea pentru a-i desface pe Victor și pe Anikó unul de altul. Se înțelege că nu pe față, ci pe ascuns. Ce putere are însă ea singură, așa zidită în casă cum trăiește?

Nu-i trebui cine știe cât ca să descopere ce are de făcut. Aruncă pe o foaie de hârtie câteva cuvinte și o strigă pe Vironica.

– Acuma în minuta asta lași totul și te duci la ziarul unguresc „Szilágyság”, în curte la tipografia lui Lázár, și-i dai scrisoarea asta domnului Kretsch. Ai înțeles?

Kretsch Sanyi era cel mai bun prieten al lui Victor și tocmai de aceea nu-i plăcea Helenei. Chefliu, ușuratic, ajunsese la douăzeci și patru de ani, fără a-și fi făcut o situație. Dumnezeu știe din ce trăia, căci din jurnalistica la „Szilágyság” de bună seama că mulți bani nu scotea. În schimb, îl întâlneai zilnic prin toate cafenelele și restaurantele din oraș. Pe deasupra, mai era și evreu și încă băiatul unui comerciant sărac de pe Ulița Jidovească. Dar omul se însoțește cu dracul, ca să ajungă pe celălalt mal.

Kretsch Sanyi se prezentă foarte prompt la apelul Helenei.

– *Isten hozta, kedves Sanyi, ha tudná hogy vártam!*¹ îi ieși ea în întâmpinare. Atât cât îi îngăduia firea, se întrecu să-l primească cât mai bine pe tânărul smead, cu fața ciupită de vărsat și buzele subțiri, parcă strânse într-un zâmbet batjocoritor. Porunci Vironichii să fiarbă o cafea și-l îmbie cu o țigaretă din cutia de argint căptușită pe dinăuntru cu lemn scump de acaju. Până la sfârșit, din *kedves Sanyi* și *drága Sanyi* nu-l scoase.

De cum se așezară la masă începu să se plângă de Victor și de ceasul rău ce-l făcuse să se lase amăgit de glasul acelei sirene. Evită să pomenească măcar o singură dată numele lui Anikó, dar avu grijă s-o scalde în toate apele.

– Nu știi, zău, ce-o să se întâmple cu el, își încheie ea tânguirea. Tare mă tem că va plăti viața întregă un minut de nebunie. De aceea te-am chemat, dragă Sanyi. Ești cel mai apropiat prieten al lui și-i dorești, ca și mine, numai binele. Vreau să mă sfătuiesc cu Dumneata, doar vom găsi un mijloc de a-l scăpa de primejdie.

Helena spera să afle de la ziarist tot ce nu știa. Dar acesta îi declară că de când se certaseră din pricina lui Anikó, Victor

¹ Bine ai venit, dragă Sanyi, abia așteptam să te văd! (*magh.*)

nu-l mai ținea la curent cu planurile sale. După părerea lui, pericolul unei căsătorii nu era iminent. Dar de la o femeie șireată și *cu experiență* ca Anikó te puteai aștepta la orice. După ce își petrecuse timpul (Sanyi tuși cu înțeleș), trecând de la un bărbat la altul, acum joacă rolul copilei nevinovate, în speranța că Victor scos din minți de atâta așteptare o va lua de nevastă.

Așa puține câte erau, veștile o mai îmbărbătară pe Helena.

– Spune-mi, Sanyi dragă, îl descusu ea, pe un ton confidențial, plecând ochii, oare între ei să nu se fi petrecut lucruri mai...intime?

Sanyi tăgădui cu convingere. Repetă că tactica lui Anikó consta tocmai în a-l lăsa pe Victor să se apropie din ce în ce mai mult de ea și a da înapoi în momentele hotărâtoare. Spre deosebire de Helena, Kretsch vorbea pe șleau și își strâmba obrazul într-un zâmbet semnificativ.

„Doamne, ce proastă mai e!” se minună în sinea ei Helena, „zău dacă știe cum trebuie prinși bărbații în laț!”

– Ce ne facem acum, Sanyi dragă? îl întrebă ea cu voce tare.

Ca și Helena, ziaristul socotea că nu ar fi fost înțelept să lucreze fățiș. A venit primăvara, Victor va fi mai tot timpul plecat, o va vedea rar pe Anikó. Ochii care nu se văd se uită, mai ales dacă dau și alții o mână de ajutor.

– Cel mai potrivit mijloc ar fi ca Victor să nimerească, ca *din întâmplare*, peste o altă femeie la fel de atrăgătoare ca Anikó, dar *mai înțelegătoare* și neinteresată să se mărite. Sper că mult stimata doamnă a înțeleș exact ce am vrut să spun.

Helena încuviință în tăcere. Nu prea era de laudă ce vorbeau și plănuiau, dar de ce nu e în stare o mamă ca să-și salveze copilul primejduit?

– Atunci pot să mă bizui pe dumneata, dragă Sanyi? îl întrebă ea la despărțire.

– *Tessék csak rámbizni, nagyságos aszony!*¹ o asigură Kretsch, sărutându-i mâna. Trebuie însă să avem răbdare. Totul se va face la momentul potrivit. Vă garantez.

¹ Bizuiți-vă pe mine, stimată doamnă! (*magh.*)

IX

Telegrama pică miercuri, a patra zi de Paști, pe la șase seara. Helena își simți sufletul străbătut de un fior de gheață. Mama sa era bolnavă, iar medicii o socoteau în mare pericol. Îndată gândul o duse la tragedia petrecută în urmă cu trei ani. Pentru o clipă simți bătaia de aripi a îngerului morții. „Ne cercetează iarăși“ se cutremură ea, cuprinsă de spaimă, parcă s-ar fi gândit la o ființă adevărată, aflată deasupra capului ei.

Porunci îndată slujnicii să aducă un cufăr și fără a zăbovi se pregăti de drum. Cu toate că nu era prea bătrână (împlinise în iarna aceea șaiszeci și opt de ani) mamă-sa scăzuse mult în ultima vreme. Slăbise piele și os, se plângea mereu că o doare ceva și abia se atinge de mâncare.

„Vai și iar vai, dragă Elenuță, apoi eu am trecut dealul și-acum o iau pe cealaltă parte la vale!“ îi spusese ea, mai în glumă, vara trecută, când o vizitase la Gherla.

În noiembrie, după sărbătoarea Intrării în Biserică, se trezise de azi pe mâine cu o aprindere la amândoi plămâni din care se trăsesse cu greutate. Toată iarna a bolit mocnit, răcind la cel mai neînsemnat curent. Și iată că acum o întorsese boala de plămâni, încă mai aprigă, iar doctorii ridicau neputincioși din umeri.

Când se întoarse Victor din oraș, Helena își orânduia lucrurile în cufăr. Fără a sta pe gânduri, se oferi s-o însoțească la Gherla. După discuția aprinsă de la începutul lunii, se căia de vorbele spuse atunci mamei sale și se străduia în tot chipul să-i fie pe plac.

Plecară din Silvania cu noaptea în cap pe o vreme ploioasă, iar pe la unsprezece sosiră la Gherla. Pe drum, apoi pe străzile micului oraș armenesc de pe Someș, scăldat de soarele strălucitor de aprilie, Helena se frământă neîncetat, întrebându-se ce avea să găsească acasă. Pe dinaintea ochilor minții îi fluturau neîncetat veșmintele de doliu pe care le va zări la poarta casei. De cum făcură colțul străzii, inima începu să-i bată cu putere. Dar vechea casă ridicată de tatăl canonicului

exact în anul revoluției de la 1848 îi întâmpină cu înfățișarea știută, puțin ursuză, a clădirilor vechi: trainică, nepăsătoare la scurgerea timpului, cu fațada galbenă-cărămizie spălată de nenumăratele ploi.

Boriska, slujnica bătrână, rămasă la ei de pe vremea copilăriei Helenei, se zăpăci, îndrugând vorbe neînțelese, când românește, când ungurește. „Oare să se fi petrecut de curând în ceasurile dimineții?” se întrebă Helena, păzindu-se să rostească cuvântul temut. Noroc cu tatăl ei, care le ieși în cale de îndată ce le auzi vocile. Purta obișnuita haină clericală neagră cu vesta încheiată până sub bărbie și cu gulerul rotund de celuloid împrejurul grumazului. Arăta neschimbat, doar ceva mai tras la față, cu ochii nedormiți și barba nepieptănată.

– Slavă Domnului! îi întâmpină el, îmbrățișându-i la rând, după ce amândoi îi sărutară dreapta împodobită cu inelul papal. Aseară târziu s-a produs criza, dar până atunci tare ne-am temut. Îndată i-a scăzut febra și și-a venit în fire. De atunci a dormit întruna, liniștită, până acum un ceas. Haideți la ea, se va bucura că vă vede.

În camera de dormit a părinților Helenei, storurile erau coborâte pe jumătate la amândouă ferestrele, pentru a nu obosi ochii bolnavei cu lumina vie a dimineții de primăvară. Un aer învechit, înecăcios, de odaie în care zace un om aflat în suferință îi izbi din prag pe noii veniți. Nările Helenei deslușiră în mirosul toropitor aceeași undă răscolitoare, amară, ca în dormitorul lor de la Sylvania în zilele când îl vegheau pe Alexandru.

Suzana Bodea nu fusese niciodată o femeie voinică, dar în ultimele luni se topise într-atâta, încât Helena abia-i ghici trupul plâpând sub plapuma de mătase. Până și capul acoperit cu o bonetă dantelată părea al unui copil, așa de mult se micșorase. Numai șuvițele de păr cărunt ce ieșeau de sub scufă și zbârciturile feței arătau că în pat zace o femeie în vârstă. Era palidă-cenușie, cu obrajii supti și pleoapele coborâte, fără un semn de viață în ele, asemenea unui mort. Abia când ajunse

lângă ea, Helena desluși respirația subțire, șovăitoare, care ridica abia simțit cearșaful plapumei.

– Elenuță, tu ești? întrebă bolnava, păstrând pleoapele coborâte. Pe dibuite îi căută mâna și o cuprinse într-a sa.

– Eu, mamă, răspunse ea. Se aplecă asupra ei și-i atinse cu buzele pielea uscată a obrazului. Cum se simțește mama?

Bătrâna deschise ochii cu încetineală și se strădui să zâmbească.

– Apoi cum să mă simțesc? oftă ea. Ia, ca o frunză pe apă. Drept să-ți spun, n-am crezut că scap. Și zău dacă mi-ar fi părut rău că mă duc.

– De ce vorbește mama așa? o certă ea cu blândețe. Acum totul a trecut. S-a îndura Dumnezeu și s-a face iarăși sănătoasă.

Bătrâna se mulțumi să dea din cap, cu un aer de neîncredere. Un mic zâmbet i se strecură pe buze. Arăta asemenea cuiva care a descoperit un anumit lucru tainic, de mare preț, dar nu vrea sau nu poate să-l împărtășească cuiva.

„Știe că nu mai are mult de trăit și însănătoșirea de acum e numai o oprire înainte de a o lua pe drumul cel lung și fără întoarcere”, se înfioră Helena.

Ca și cum i-ar fi ghicit gândurile, bolnava o privi lung în lumina ochilor. Oftă din nou, de astă dată din baierile inimii și coborî pleoapele.

– Apoi cum va fi voia Domnului, murmură ea resemnată. Noi ne aflăm în mâna Lui, iar El face cu noi ce socoate că e mai bine. Ne cheamă în fața scaunului de judecată sau ne îngăduie să mai zăbovim pe pământ.

Ultimele cuvinte le rosti în șoaptă, abia mișcând buzele, ca un om ostenit, gata să adoarmă.

Afară, canonicul le povesti în amănunt prin câte trecuseră. Cu o zi în urmă când le telegrafiasse, credeau că o vor pierde, altfel nu i-ar fi pus pe drumuri. Doctorul Berde le spusese răspicat că el nu garantează nimic. Au ținut consult toți cei patru medici din Gherla, dar degeaba. După-amiază l-a adus Gusti de la Cluj pe profesorul Hălmăgeanu. Acesta i-a mai

îmbărbătat, spunându-le că dacă criza nu întârzie mai mult de douăsprezece ore, bolnava e salvată. Și așa s-a și întâmplat. S-a îndurat bunul Dumnezeu și a scăpat din primejdie.

Încă înainte ca Vasile Bodea să isprăvească ce avea de spus, în ușa salonului își făcu apariția Cornelica. Cu fața teșită, lătăreață, acoperită de cute timpurii, arăta încă și mai urâtă ca în tinerețe. Helena voi să o îmbrățișeze, dar ea se trase la o parte. Se sălbăticiise treptat o dată cu înaintarea în vârstă, ocoala oamenii, în afara celor din casă. Dacă o oprea cineva pe stradă, se trăgea pas cu pas dinaintea lui până simțea în spate peretele vreunei case. Atunci se proptea cu putere în el, de parcă ar fi voit să-l mute din loc.

– Dar Șandru ce face? se interesă Helena, mirată că nu-l vede.

– E sus în chilia lui, o lămuri Cornelica. Tocmai prânzește. Nu vrei să mergem la el?

– Doar nu s-a făcut cumva amiaza? își scoase canonicul ceasul din buzunarul vestei. Ba încă a și trecut cu zece minute și masa nici măcar nu a fost întinsă. De când s-a îmbolnăvit săraca mamă-ta, totul s-a întors pe dos în casă. Până vorbesc eu cu Boriska, voi suiți să-l vedeți pe Șandru. Oare cine i-o fi dus de mâncare?

– Eu, răspunse cu țâfnă Cornelica, supărată din senin. Dacă n-am grijă de el, apoi moare de foame. De la zece tot cere de mâncare.

Pe Șandru îl găsiră în camera lui de la etaj. Stătea la o măsuță lângă fereastră, cu un șervet în jurul gâtului și mânca o supă strecurată de cartofi în care terciuise dumicuturi mari de pâine. Ducea cu greutate câte o lingură în gură, mestecând apoi îndelung bucățile de pâine muiată. Când îi zări în prag, se sperie, încât fu cât pe ce să se înece.

– E-eleună! Vi-victor! bâlbâi el, ridicat în picioare. Bine ați venit...

Și Șandru se schimbă în rău de azi-vară încoace. El nu slăbise, ca mamă-sa, însă arăta sfrijit, la capătul puterilor. Pielea galbenă, nesănătoasă, ciuruită de urmele coșurilor din tinerețe,

se întinsese pe țeastă, de credeai că e gata-gata să plesnească. Vorbea îngăimat, împiedicându-se tot la a doua vorbă. Mergea cu pași largi, zvârliți înainte, așezând întâi călcâiul și apoi laba piciorului. Ochii secați de lacrimi, uscați, aveau pupilele neobișnuit de largi, pline de o adâncă nedumerire. În afara bălbâitului, căpătase obiceiul să se scarpine în cap, deasupra urechii drepte.

Trebui ca Helena să-l îndemne de câteva ori ca să se așeze și să-și reia mâncarea. De cum puse mâna pe lingură, uită cu desăvârșire de persoanele prezente. Se întrerupse din mestecat o singură dată ca să întrebe dacă afară e frumos.

– De ce nu-l scoateți la preumblare? o întrebă în șoaptă Helena pe Cornelica.

– Apoi crezi că vrea? Ca de Dumnezeu m-am rugat de el azi dimineață să iasă măcar în jurul casei, dar zadarnic.

Acum află Helena că din toamnă, de când cu boala mamei lor, Șandru era stăpânit de teama de a nu face și el aprindere de plămâni. Porunca focuri mari în soba de teracotă, chiar după ce vremea se mai încălzise. Arse pe peste iarnă cel puțin șapte metri de lemne. Nu se spăla cu zilele și nici nu îngăduia să i se deschidă fereastra. Numai în ajun, aflând că va veni profesorul Hălmăgeanu, consimțise cu mare greutate să se curețe și să primenească aerul din încăpere.

În timp ce mânca, Șandru îi urmări cu privirile încețoșate, fără a se amesteca în vorbă. După ce termină, se mai învioră.

– Ce mai faceți, Helenă dragă și tu, Viți? li se adresă el. Cum vă aflați?

– Bine, bine, răspunse în fugă Helena. Dar tu?

– Apoi eu nu tocmai bine, se plânse el. Nu-i zi să nu mă doară ceva: ba capul, ba stomacul, ba ochii. Uite, acum abia vă văd.

– Să nu mai scrii atât! îl sfădi Cornelica. Ai uitat ce-a spus doctorul?

– Ce scрие? se interesă curios Victor.

În ochii stinși ai lui Șandru se aprinse pentru prima dată o sclipire de interes. Luă mâna nepotului și-l trase după sine.

Întinsă pe birou, o coală subțire de carton alb era străbătută de la un cap la altul de rânduri drepte, umplute de litere cât șchioapa. Un volum de versuri de Octavian Goga se găsea alături, cu un semn de carte spre capăt.

– Dar asta ce mai e? voi să știe Helena, care-i urmasă pe cei doi bărbați.

– Șandru scrie poezii de Goga, îi lămuri Cornelia. De dimineața până seara scrie întruna.

– Așa e! întări cu o mândrie nătângă copistul. Mai am câteva și sunt gata. Până acum am umplut zece coli.

Jos, tatăl lor dădea ordine servitoarei. Cu tot zorul, masa nu era încă gata. În timpul prânzului, vorbiră de una și de alta. Mai spre sfârșit veni vorba și de Șandru. Helena mărturisă că-l găsisse tare schimbat și nu în bine.

– La o boală ca a lui nici nu se poate altfel, făcu aspru canonicul, mângâindu-și barba albă ca zăpada care i se răsfirea pe piept. El și-a făcut-o cu mâna lui, el trage acum ponoasele. Dar doctorii m-au încredințat că un motiv de îngrijorare imediată nu este. Însuși Hălmăgeanu care l-a văzut e de aceeași părere. Altceva nu putem face decât să așteptăm și să nu sperăm nimic.

Helena își privi cu atenție tatăl. La cei șaptezeci și patru de ani era verde și plin de viață. Se pensionase de trei ani, primind cu acel prilej titlul de prelat papal. Făcea parte din oamenii care veșnic au ceva de isprăvit și nu-și găsesc niciodată odihna. Auzindu-l cu câtă stăpânire de sine și chiar cu răceală vorbește despre soarta lui Șandru, după ce-și pierduse nu de mult un alt copil, atins de aceeași boală necruțătoare, nu-și putu înfrâna un sentiment de admirație pentru bătrânul acela scund și vânjos, mai puternic decât suferințele și decât moartea.

„Va trece de optzeci de ani și poate ne va duce pe unii din noi la groapă”, se trezi spunându-și, cu ochii la tatăl său, iar gândul acesta, în mod ciudat, în loc să o supere, o mulțumi și o îmbărbătă.

X

Îndată după prânz, Victor plecă la Cluj, unde avea de rezolvat niște treburi. Helena rămase la Gherla, ca să vadă de ale casei, până mamă-sa se va mai înzdrăveni. Citise în privirile tatălui său rugămintea de a-i da o mână de ajutor în împrejurările prin care treceau.

De când căzuse la înțelegere cu Augusta în privința deschiderii băilor de la Zăgani, Victor se frământase neconținut, căutând un mijloc de a face rost de cele o sută de mii. Nu-i vorbă, banii îi avea, ba încă și mai mulți, numai că în momentul acela nu se putea atinge de ei. La cei treizeci de mii câștigați în urmă cu doi ani la bursa din București se adăugaseră între timp alții. Din leafa de prim-pretor, sporită cu diurnele deselor inspecții, punea deoparte lunar două-trei mii. Partea sa din arenda Ocnei se păstra neatinsă, ca și a lui Sever pe care o administra tot el. Helena murmurase la început, dar se ferise să-i vorbească răspicat. Nici n-ar fi prea avut ce spune. Partea lui Sever era de douăzeci și cincii de mii, iar Victor trimitea la Viena cel puțin treizeci de mii pe an. Oricum, el avea răspunsul pregătit: Sever are tot ce-i trebuiește ca să-și urmeze studiile, iar atunci când le va fi încheiat îi vor pica cum nu se poate mai bine cele cinci rate anuale, strânse laolaltă și înmulțite printr-o folosire chibzuită. Încredințați lui Keller, banii își îndoiseră valoarea. Helena ar fi rămas fără îndoială mirată, dacă ar fi aflat că fiul ei cel mai mare are puși deoparte un sfert de milion de lei. Din păcate, fiind plasați într-o afacere pe termen mai lung, nu se putea atinge de bani până la sârșitul anului. Chiar dacă i-ar fi stat în putință și tot nu i-ar fi cerut lui Keller suta de mii. Hotărâse să nu umble la bani până nu vor fi sporit încă de patru ori, ajungând la un milion. Cuvintele avocatului: „greu e până agonisești primul milion, următoarele vin de la sine” îi sunau veșnic în urechi.

La Cluj, Victor trase ca de obicei la hotelul „New York” din Piața Unirii. János, portarul ungar, îl cunoștea și-i dădu o

cameră bună la etajul întâi. În timp ce iscălea în registrul de oaspeți, descoperi ceva mai sus iscălitura lui Bubi Henția.

– Vărul meu e aici, János? se interesă el, întorcându-se spre portarul scund și îndesat cu mustăți groase.

– Da, domnule doctor, confirmă acesta. A sosit înainte de prânz, dar acum nu e în hotel.

Prezența lui Bubi la Cluj nu-l surprinse prea tare. Lumea vorbea că e încurcat cu nevasta profesorului Henegariu și că vine ori de câte ori poate s-o vadă, cu știrea și încuviințarea bărbatului. Cât era adevărat din toate acestea n-ar fi putut spune, dar nici nu s-ar fi mirat aflând că lucrurile stăteau întocmai așa.

După ce-și lăsă geamantanul în cameră, Victor se duse la unchiu-său Gusti. Acesta locuia acum în fostul palat Teleky, o clădire impunătoare, în stil Renaissance, îmbrăcată în cărămidă aparentă, verde-cenușie, lângă podul de peste Someș. O cumpărase de curând și se instalase într-unul din apartamentele somptuoase de la etajul întâi. Contrar intențiilor mai vechi, Gusti nu se mutase la București. Fără îndoială că-i venea greu să renunțe la biroul avocațial, care-i aducea venituri însemnate. S-ar fi hotărât totuși să se despartă de avocatură, dacă ambițiile i-ar fi fost împlinite în iarna trecută, când liberalii veniseră la putere. El sperase, dacă nu un portofoliu ministerial, cel puțin un subsecretariat de stat. Ceea ce primise nu putea nicidecum să-l satisfacă. Atins în orgoliul său, refuzase funcția de vicepreședinte al Curții de Conturi și se închisese într-o rezervă jignită ce amenința să se transforme oricând în opoziție fățișă.

Unchiul și mătușă-sa erau plecați într-o vizită mai lungă, îl informă vară-sa, Miți, în cele câteva minute cât rămase cu ea. N-o mai văzuse de doi ani și se minuna în sine ce față frumoasă s-a făcut la cei cincisprezece ani câți avea. Învăța la Institutul „Notre Dame de Sion” din București și venea acasă numai în vacanțe.

De la Gusti se duse la celălalt unchi din Cluj, Octav Pop, prietenul din tinerețe al lui Alexandru. Nici aici nu nimeri

tocmai bine. Se făcuse șase, oră la care Octav ieșea să-și întâlnească prietenii la cafeneaua „Corvin”. Politicos și binevoitor, își instalează nepotul într-un fotoliu și-l întrebă despre sine și ai săi. Clătină din cap, sincer impresionat aflând de boala Suzanei Bodea și de pericolul prin care trecuse. Se apropia de șaiszeci de ani, suferea de diabet, boala familiei, și se gândea cu tot mai multă neliniște la viitor.

– Cu dragă inimă, răspunse el, când auzi rugămintea lui Victor. Îi scriu chiar acum două șire lui Manciulea, al doilea director de la „Albina”. E un băiat tânăr, foarte capabil și muncitor. El duce de fapt banca în spinare. La treizeci de ani îl așteaptă o carieră strălucită. Te vei convinge singur ce fel de om este. Să treci negreșit pe la mine, ca să-mi spui ce-ai aranjat.

Octav Pop făcea parte din consiliul de administrație al „Albinei”. Mare lucru nu avea de făcut în această calitate, în schimb primea bani frumoși.

Victor se despărți de unchiul său în fața cafenelei, după ce refuză invitația acestuia de a-l însoți. Știa că a fost poftit numai de formă și-apoi se simțea destul de obosit. Nu dormise mai mult de cinci ore în noaptea precedentă și tot atâtea le petrecuse în tren de la Sylvania până la Gherla. Se întoarse de aceea la hotel, mulțumit și nu prea. În sinea lui, sperase ca Octav să-i împrumute el însuși banii sau cel puțin să-și ofere girul.

A doua zi pe la nouă, scuturat de oboseală, cu mintea limpezită de ceaiul tare băut la cafeneaua hotelului, urcă scările băncii „Albina”.

Directorul Manciulea îl primi îndată. Mai degrabă scund, cu mustața bălană și părul bine netezit într-o parte, avea ochi ageri și mișcări vioaie. Plin de amabilitate, ieși în întâmpinarea lui Victor, îl ajută să se descotorosească de pardesiu și-l pofti să ia loc pe o canapea aflată în fața biroului. Citi scrisoarea cu atenție, o vâri la loc în plic și-l întrebă de câți bani are nevoie. Nu comentă suma, dar voi să știe de ce avea nevoie de ea. Întrebarea putea fi socotită nepotrivită, dacă n-ar fi fost rostită pe un ton cât se poate de politicos.

– A, băile Zăgani! făcu el. Le cunosc, chiar foarte bine. Am fost o dată înainte de război. Îmi amintesc că abia am găsit o cameră. Pe atunci se ducea multă lume la băi.

După ce-i puse și alte întrebări, Manciuile declară că el e de acord să-l împrumute și crede că nici directorul general nu va avea ceva împotriva.

– E nevoie cumva de instituirea unei ipoteci pe partea mea de moșie? se interesă Victor.

– Nu, nu, îl liniști Manciuile. Pentru o sută de mii ajunge un gir sigur.

Victor se gândise la o asemenea eventualitate și avea în vedere pe cei doi unchi ai săi. Mai înainte de a fi rostit numele vreunuia, se trezi întrebând:

– Pe vărul meu Henția din Zalău îl cunoașteți? Girul lui ar ajunge?

Figura serioasă a directorului se luminează de un zâmbet larg.

– Ajunge cu prisosință. Cine nu-l cunoaște pe Bubi Henția?

Se despărți de Manciuile, promițând să revină cât mai curând cu semnătura lui Bubi. Se înapoie la hotel, de astă dată pe deplin mulțumit. Căpătase banii, cu o dobândă moderată de 8%. Pe deasupra, scăpase de obligația neplăcută de a se ruga de unul din unchii săi sau poate de amândoi. Cu Bubi altfel va sta de vorbă.

La „New York” portarul îl anunță că Bubi încă nu coborâse. Victor își scoase ceasul. Trecuse de zece. Urcă la etaj și bătu la ușa camerei cu numărul 112. Deoarece nimeni nu răspunse, repetă bătaia.

Se auziră pași, o tuse, apoi un obiect aflat în dreptul ușii fu dat la o parte. În sfârșit, cheia scrâșni de două ori în broască.

– Intră, intră, îi făcu semn Bubi, apărut în prag.

Deși era zi plină, înăuntru ardea lampa de căpătâi de pe noptieră. O măsuță din lemn de stejar, acoperită cu marmură, stătuse până de curând în dreptul ușii. Victor bănuie că vărul-său avusese din nou una din spaimile sale nocturne, visându-l pe ofițerul italian pe care-l omorâse la Isonzo în 1918.

Stinse lampa electrică și depărtă draperiile care acopereau pe jumătate fereastra.

– Cât să fie ceasul? auzi el vocea lui Bubi.

Văru-său ședea pe dunga patului, cu capul în palme. Cămașa de noapte, scurtă, îi dezvelea picioarele subțiri și păroase. Nu arăta deloc bine, cu ochii tulburi, căzuți în orbite, și fața albă-cenușie, pe care un mușchi aflat în preajma tâmplei se zbătea întruna.

– Unsprezece, răspunse Victor. Regret că te-am trezit din somn, dar îmi ziceam că la ora asta te vei fi deșteptat.

– Nu-i nimic, îngăimă Bubi, înghițind un nod, cu o strâmbătură dezgustată. Tot trebuia să mă scol. Nu știu ce-i cu mine, că foarte rău mă simțesc. Mă doare capul și am o sfârșeală în stomac. M-am culcat târziu de tot. Căscă din adâncul pieptului, scoțând la iveală dinții lungi îngălbeniți de tutun. Am fost la „Czell“ cu Lengyel, Henegariu și alții.

– Și ați ajuns la Paris? se interesă zâmbind Victor .

Era o veche dorință a lui Bubi de a călători într-o bună zi la Paris. De fiecare dată când întrecea măsura la un chef, se apuca să cânte din Boema: „Privesc cu jale cum fumegă Parisul din coșurile sale“ și se jura că a doua zi se urcă în tren și până la Paris nu se oprește.

– Nu chiar, dar aproape, răspunse el.

Se ridică cu greutate, căscând din nou. În fața oglinzii zăbovi îndelung. Se examinează cu atenție, dintr-o alta, apoi își trecu degetele prin părul unsuros, rărit pe frunte.

– Arăt tare rău? întrebă el, îngrijorat.

Victor, care-l știa fricos și ipohondru, se grăbi să-l asigure că arată normal, numai puțin obosit. Mai liniștit, Bubi începu să se îmbrace. Întru târziu își aminti să se intereseze ce caută la Cluj. De cum auzi ce se întâmplase la Gherla, se posomorî din nou.

– Săraca Zsuzsi-néni, o căină el, sincer. Tuturor ne vine rândul. Și încă ea a ajuns la aproape șaptezeci de ani și mai poate trăi câțiva. Noi însă nu vom apuca nici șaiszeci.

Jos la cafenea, îl găsiră pe Henegariu, care aștepta ca Bubi să coboare. Victor îl cunoștea destul de bine. Sălăjean din

preajma Crasnei, se întorcea destul de des acasă. Înalt și voinic ca un brad, avea umeri puternici și pieptul scos în afară, ca al unui atlet. Chipul lătăreț, cu fruntea îngustă și ochii neliniștiți arătau mai degrabă viclenie decât inteligență.

– Nu mi-e bine deloc, se plânse Bubi, așezându-se istovit pe scaun. Nu pot pune nimic în gură.

Dar Henegariu se pricepea de minune să vindece boala prietenului său. Comandă pe rând coniac, *hamm-and-eggs*¹ și la urmă bere, „ca să-l spele”.

Bubi își reveni curând din mahmureală. Se rezemase de spătarul scaunului și râdea la *Witz*²-urile lui Henegariu. Victor pricepu că a venit momentul să-i vorbească de bani.

– Bineînțeles, răspunse văru-său mai înainte ca el să fi terminat. Ai cambia la tine? Dă-o-ncoace s-o semnez!

În timp ce-o iscălea, Victor ținu să-l asigure că va plăti la termen și nu-i va face încurcături.

– Lasă, lasă, îl întrerupse Bubi. N-am eu grija ta!

O femeie tânără de vreo douăzeci și cinci de ani, frumușică și atrăgătoare, îmbrăcată într-un taior verde, cu pălărioară roșie, se apropie de masa lor. Făcând semn celorlalți să n-o trădeze, acoperi ochii lui Bubi cu palmele.

– Ghici cine e? întrebă ea, alintându-se.

Bubi sări în picioare și-i sărută amândouă mâinile.

– Frumos vă șade! îl dojeni ea, râzând. Ați băut toată noaptea, iar acum vă dregeți!

Aruncă o privire asupra lui Victor, mutând-o cu o ridicare a sprâncenelor asupra lui Bubi.

– O, iartă-mă, Limpi dragă, se scuză acesta. Dă-mi voie să îți-l prezint pe văru-meu Victor Henția!

Olimpia Henegariu întinse o mână mică, catifelată. Mirosul de piele tânără și de apă de Colonia pătrunse în nările lui Victor, asemenea aburului unei băuturi îmbătătoare.

¹ Șuncă cu ouă. (*engl.*)

² Glumă, banc. (*germ.*)

– Ei, dar mie nu-mi dați nimic? gânguri ea, luând loc lângă Bubi. Mor de sete!

Curând după aceea, Victor se scuză. Era așteptat la bancă și nu voia să întârzie.

– Așa devreme? se miră neîncrezătoare doamna Henegariu. Nu cumva fugi de mine?

XI

Ca în aproape toate casele bune din Viena, muzica era cultivată cu pasiune în Siebensterngasse. Ar fi fost greu să faci o vizită în familia Dymcza, spre prânz și după-amiază și să nu fii întâmpinat de la intrare de sunetele pianului Bösendorfer din salon. Edith învățase de mică copilă să cânte la pian, iar la pension luase lecții de harpă. Hermine von Dymcza era, la rândul ei, o foarte bună pianistă. Însuși Aloys cunoștea vioara și numai obligațiile din ultimul timp îl împiedicau să exerseze atât cât ar fi dorit.

Anunțându-l pe Sever că e poftit duminica viitoare la masă, tânărul doctorand ținu să-l avertizeze, mai în glumă, mai în serios.

– Mătușa mea e în stare să vorbească ore întregi despre muzică. Ți-o spun de acum, ca să nu fii mirat din cale-afară. Dacă nu-ți vine prea greu, la urmă, după ce trecem în salon să ne bem cafeaua, roag-o să ne cânte ceva. E cel mai bun mijloc de a ț-i-o face prietenă. Și nu uita că preferatul ei e Mozart.

Masa se desfășură într-o atmosferă destinsă, prietenoasă. Lipsiră cu totul ceremonia și protocolul. Gazdele se întrecură pe sine pentru a-l face pe oaspete să nu se simtă străin. Edith fu mai reținută, dar nu inamicală, încredințându-l pe Sever că Aloys a avut dreptate atunci când l-a asigurat la prima lui vizită că felul de a fi al surorii sale era altul. În schimb, Tante Hermine (cum o numeau tinerii) ieși treptat din rezervă și luă parte la conversația generală.

De îndată ce intrară în salon, vrând parcă să scape de o povară ce-i stătea pe inimă, Sever o rugă să le cânte ceva. Mai codindu-se, mătușa primi în cele din urmă. Se înțelege că bucata aleasă fu din Mozart. Văzând că frații Dymcza aplaudă, Sever îi imită. Îmbujorată, ca o fetișcană de pension, Hermine von Dymcza mai cântă ceva, cu același nedezmînițit succes. După aceea, ca și când ar fi fost înțelese, lăasă locul lui Edith, care alese o nocturnă de Chopin, interpretată cu multă căldură și agilitate. Spre deosebire de mătușă-sa, ea rămase la Chopin, în schimb primi să execute, împreună cu Aloys, o sonată de Schubert.

Concertul improvizat ținu aproape un ceas. Pentru Sever timpul trecu greu. Nu se dădea în vânt după muzica clasică, e drept că nici nu avusese prilejul s-o asculte. În timpul anului petrecut la Paris, abia găsisse răgaz să meargă o singură dată la Operă. Hențeștii nu puneau mare preț pe muzică și în general pe educația artistică. În orice caz, n-ar fi înțeles de ce e nevoie ca un bărbat să cânte la un instrument muzical. Mamă-sa, care învățase pianul în tinerețe, nu cânta deloc. Mărioara deschidea din când în când capacul pianului „Blüthner” din salon, mai mult din plictiseală, ca să-și petreacă cumva timpul.

Câștigată de felul de a se purta, politicoș și rezervat, al tânărului român, Hermine von Dymcza îl invită să vină la ei în orice duminică ar dori, asigurându-l că le va face o deosebită plăcere.

Câteva zile mai târziu, Sever reveni în Siebensterngasse, chemat de Aloys. Camerista, tânără și frumușică, cu șorț și bonetă scrobită, îl vesti că domnul Aloys a ieșit.

– Cine e, Therese? se auzi vocea lui Edith din camera alăturată.

Deoarece răspunsul cameristei întârzia, apăru în prag, îmbrăcată într-o toaletă de casă vapoasă din voal verde, fără cordon, cu mânecile largi.

– A, dumneata erai? exclamă ea, fără să arate o bucurie deosebită la vederea lui. Aloys a trebuit să plece cu o treabă urgentă. A promis că se întoarce până la șase și m-a rugat să-ți țin de urât până atunci.

Felul cum pronunțase aceste cuvinte îl făcu pe Sever să creadă că Edith e silită să îndeplinească o obligație neplăcută. Rămase totuși mai bine de o oră în salon și plecă înainte ca Aloys să se fi înapoiat. La început se simți cam stingherit în intimitatea acelei domnișoare abia cunoscute, îmbrăcată într-o rochie străvezie, cu falduri și cusături meșteșugite, care o făceau să semene atât de puțin cu fetița întâlnită în cabinetul de lucru al lui Aloys. Din fericire pentru el, găsiră curând un subiect de discuție: Parisul.

– Ai venit nu de mult din Franța, nu-i așa? Îi veni ea în ajutor, amabilă, dar încă distantă. Vorbește-mi, te rog, despre Paris! Cum arată? S-a schimbat de la război încoace? Am fost o dată la Paris. Deși eram destul de mică pe atunci, mi-am lăsat sufletul acolo.

Edith fusese în capitala Franței prin 1912, însoțită de părinți și de Aloys. Stătuseră trei săptămâni, timp destul ca să vadă tot ce prezenta un interes deosebit (Luvrul, turnul Eiffel, Place de la Concorde, Arcul de Triumf, Versailles) și să păstreze amintiri din cele mai vii.

De la Paris trecură la literatura franceză, la romanele lui Bourget și la nuvelele lui Maupassant pe care Edith le prefera, așa amare și necruțătoare cum erau. Întrebând-o unde a învățat franțuzește, ea răspunse că la călugărițele franceze de la Frohsdorf.

– Și sora mea a petrecut patru ani la institutul „Sainte Chrétienne”, zise Sever.

– Când? În ce an? întrebă ea, brusc interesată. Aflând că Mărioara plecase din pension în 1914, adăugă: Eu am intrat la Frohsdorf abia în toamna lui 1914, după începerea războiului, și am rămas până în 1917.

Tot timpul conversației, Edith păstra o atitudine rezervată. De aceea, Sever fu surprins s-o audă spunându-i la plecare:

– Să mai vii pe la noi, chiar atunci când nu te cheamă Aloys. Mi-a făcut plăcere să stăm de vorbă. Mă bucur că fratele meu e prieten cu Dumneata!

Se revăzură de câteva ori în săptămânile următoare. Sever îi aduse o carte de Bourget, *Cruelle énigme*, cumpărată la Paris, și un roman de Gyp. Se împrieteniă repede. Fiecare dintre ei se simțea bine în societatea celuilalt și dorea să-l reîntâlnească. Edith îl trata fără etichetă, chiar cu o nuanță de intimitate, ca și cum l-ar fi cunoscut de mult, dar lăsând loc întotdeauna unei abia sesizabile distanțe. Așa, de exemplu, se deprinsese să i se adreseze cu *Henția Sever*, repetând formula, cam caraghioasă, folosită de el când se prezentase. Nu-l tutuia însă niciodată, ci-i spunea *Dumneata (Sie)* mereu atentă să nu-i scape vreun termen de politețe mai familiar.

Reluară discuțiile despre Paris și despre literatura franceză, apoi trecură la alte subiecte. Edith era stăpânită de dorința de a afla ceva nou despre el, descosându-l neobosită sau punându-l să povestească despre unele și altele. Îl întrebă astfel unde locuiește, ce cursuri urmează la institut, cum își împarte timpul unei zile, dacă are prieteni etc. Și mai mult interes arăta familiei sale. Oricâte explicații i-ar fi dat, ele se dovedeau neîndestulătoare. Trebui să-i vorbească despre fiecare dintre ai săi, lămurind-o, de pildă, cu cine e măritată Mărioara sau dacă Victor îi seamănă. Se înțelege că voi să vadă fotografiile. Printre ele se găsea portretul tatălui său, în haine eclesiastice, executat la „Julietta“ în 1920. Edith fu foarte mirată aflând că în Transilvania trăiau mai bine de un milion și jumătate de români catolici, care păstrau ritul oriental. Nu-și imaginase până atunci că un preot catolic, și încă unul aparținând înaltului cler, poate avea soție și copii ca oricare dintre credincioși. De altminteri, știa foarte puține lucruri despre România și, spre deosebire de Aloys, uitase în bună măsură limba română.

Într-un rând, discuția ajunsese la societatea „Contardo Ferrini“. În mod neașteptat, Edith ceru lui Sever și lui Aloys (care era prezent) să fie dusă la una din ședințele săptămânale ale societății. Din întâmplare nimeri la o reuniune muzicală. După salutul de introducere rostit de profesorul Schönbauer, decanul Facultății de Teologie, se produsese o seamă de artiști, instrumentiști

și cântăreți, cu piese de Chopin, Brahms, Schumann, Liszt, Verdi, Ceaikovski și Hugo Wolf.

Atât cât se pricepea, Sever îi judecă favorabil pe protagoniști. La plecare, întrebând-o ce impresie i-a făcut serata muzicală, Edith răspunse:

– Destul de bună, ținând seama că am plătit numai cinci sute de coroane, o nimica toată.

Observă îndată reacția lui Sever și, temându-se să nu-l fi jignit, adăugă:

– Dar îmi închipui că nu pentru a-l asculta pe domnul Franz Mehr interpretând *Sérénade mélancolique* de Ceaikovski frecvențezi Dumneata societatea aceasta preoțească.

Sub impresia cuvintelor ei, Sever murmuă confuz:

– Nu, desigur că nu...

Continuară să înainteze unul lângă altul fără a-și mai adresa un cuvânt. Se apropiau de casa ei. Siebensterngasse era o străduță liniștită, cu aspect îngrijit, mărginită de mici vile. Fiecare dintre ele avea în față câte o grădiniță cu flori. Seara de mai era plăcută și caldă. De după grilajele metalice răzbătea până la ei mirosul clematitelor și trandafirilor de curând înfloriți.

– Dumneata ești credincios, nu-i așa, Henția Sever? rupse ea tăcerea.

– Da, sunt, recunosc Sever, oarecum mirat de întrebare. Dumneata nu?

– Ba da, întări ea. Adică, merg în fiecare duminică la Frauenkirche cu *Tante Hermine*, iar seara recit *Vater unser* și *Ave*.

Pe cât de curioasă era să cunoască în amănunte viața lui, pe atât se dovedea de zgârcită când îi venea rândul să vorbească despre sine însăși. „Eu n-am avut o viață până acum” îi răspunse ea odată, când el îi reproșase, foarte delicat, tăcerea. Se grăbise să continue, cu un zâmbet: „Asta înseamnă că am toată viața înainte, nu-i așa?” Chiar fără să-i fi împărtășit lucruri deosebite, Sever află destule despre ea. Ducea, în general, o existență retrasă pentru o persoană de vârsta și

condiția ei. Stătea mult acasă: cânta la pian, citea, desena și picta, mai ales în acuarelă. Ieșea rar, ca să-și viziteze o prietenă, să vadă un spectacol sau să încerce o rochie (îi plăcea să se îmbrace și dovedea mult bun gust în alegerea toaletelor).

Surprins de refuzul de a i se deschide, Sever îi spuse glumind într-o zi că ascunde cu siguranță un secret. Erau în camera ei. Plecată asupra planșei de desen, Edith termina o acuarelă înfățișând un vas cu flori, cu câteva mere alături.

– Firește, confirmă ea, râzând, și încă nu unul singur, ci mai multe.

– De exemplu?

– De exemplu vârsta mea, răspunse ea pe același ton vesel, continuând să picteze. De ce ți-aș mărturisi-o, când Dumneata nu-mi dai decât optsprezece ani?

Vârsta lui Edith îl preocupa cu adevărat pe Sever, mai ales că nu era în stare s-o ghicească. În ziua când o cunoscuse, i se păruse într-adevăr de optsprezece ani. Câteva zile mai târziu, în rochia largă de voal, impresia fusese alta. Felul ei de a se purta, vorbele și mișcărilor, când studiate, când libere de orice constrângere, îl derutau. Îl trata fie ca pe un prieten de seama sa, fie ca pe un băiețandru neajutorat, în veșnică nevoie de protecție.

Nu-i veni să creadă când Edith îi mărturisi că a împlinit douăzeci și trei de ani, fiind prin urmare mai în vârstă ca el cu un an. Un ciudat sentiment de inferioritate puse stăpânire pe el. Ideea că e despărțit de ea printr-o sumedenie de piedici și opreliști, încercată și până atunci, deveni mai stăruitoare.

– Ei, vezi că te-am speriat? surâse ea, cu o umbră de regret în glas. Mă vei socoti de azi înainte bătrână. Nu era mai bine să nu-ți fi spus adevărul?

Sever se grăbi să tăgăduiască cu atâta hotărâre, încât o convinse. Luând acuarela din mâinile ei, o examinează îndelung. Îi plăcea cum pictează și găsea că a greșit neurmând belle-arte. Se folosi de prilej ca să-i împărtășească această părere.

– Nu, nu, îşi scutură ea capul, în nici un caz belle-arte. Ceea ce fac eu sunt simple mâzgălituri. Crede-mă, n-am nici atâtă talent la pictură. Altceva aş fi vrut eu să fac: medicina.

– Şi de ce nu te-ai înscris la medicină?

– O, din mai multe motive. Întâi de toate părinţii mei, adică mama, n-ar fi consimţit în ruptul capului să-mi aleg o profesiune atât de nepotrivită pentru o femeie. De altfel, nu i-am spus un cuvânt. M-am mărginit să-i cer părerea lui Aloys, care m-a dezaprobat. Era apoi în anul 1918, când s-au întâmplat atâtea: a murit mama, a izbucnit revoluţia şi altele.

– De ce n-ai încercat în anii următori? Nici azi nu ar fi prea târziu.

– Ba da, ba da, îl contrazise ea fără pornire, e târziu, e foarte târziu. Trebuia să mă înscriu atunci sau niciodată. Aşa sunt eu, fatalistă. În viaţă, mulţumeşte-te cu ce primeşti. Iar eu cred că ni se dă întotdeauna ceea ce merităm.

XII

O telegramă primită de la Paris pe adresa Institutului tehnic îl scoase pe Sever pentru două zile din preocupările obişnuite. Eugen Herlea îl vestea că va sosi în gara centrală în dimineaţa următoare şi ruga să fie aşteptat. Telegrama nu dădea nici un alt amănunt.

Neînţelegând ce a căutat prietenul său în Franţa, dar oricum bucuros să-l revadă chiar şi numai pentru câteva ceasuri, se sculă devreme, iar la şapte fără un sfert pândea împreună cu alţi câţiva zeci de călători sosirea expresului de Paris. Trenul intră în gară la ora anunţată. Oprite din înaintarea lor năvalnică, vagoanele lunecară lin de-a lungul peronului. O mână agitată la una din ferestre îi atrase atenţia. Era Eugen Herlea care-i surâdea vesel, continuând să-şi fluture mâna în semn de salut.

Apăru printre primii în uşa vagonului, încărcat cu două geamantane. Le aşeză pe peron, apoi se întoarse spre a oferi mâna unei doamne între două vârste, corpulentă şi foarte

grijulie unde pune piciorul. După ce izbuti să o dea jos, voi să ajute o fată de optsprezece-nouăsprezece ani, șatenă, cu părul pieptănat simplu, care se ivise în capul scărilor în spatele doamnei, purtând o mică trusă de voiaj. Dar tânăra se descurcă singură, coborând sprintenă cele trei trepte.

– Ei, ce v-am spus? exclamă Herlea încântat. Henția e un băiat cu inimă de aur. Eram sigur că ne va aștepta. Uite, Sever, să te prezint mătușii mele, Mariți, soția unchiului Franțisc Buteanu din Dărăbanți. Iar Dumneai e soră-mea, Lenica, despre care ți-am vorbit de atâtea ori. Se întoarse spre cele două femei: El e Sever Henția, cel mai bun prieten al meu, actualmente student la *Technische Hochschule!*

Sever făcu un pas înainte, așteptând să i se întindă mâna. Dar doamna corpulentă îl privea cu o expresie neobișnuită, jumătate mirată, jumătate neîncredătoare, fără a schița o mișcare. Era îmbrăcată într-un pardesiu demodat, iar în cap purta o pălărie de pai cu boruri largi, împodobită cu un mănunchi de flori artificiale. Un zâmbet nehotărât îi juca pe buzele subțiri, strânse cu putere. Întinse mâna cu încetineală, parcă s-ar fi sfiit, și o trase repede, mai înainte ca Sever să i-o fi sărutat. În tot timpul cât dură prezentarea, nu scoase un singur cuvânt.

– Și-acum, dragă Sever, după ce am îndeplinit formalitățile protocolare, ne lăsăm în seama ta. Du-ne, fii bun, la un hotel undeva prin apropiere. Dar să nu fie prea scump, căci pelerinajul ne-a cam secăt punga.

Sever clătină din cap în chip de consimțire. Cunoștea un hotel nu prea depărtat în Maximplatz, curat și ieftin, în care locuise un timp la venirea în Viena. Hamalul apucase cele două geamantane, când se auzi stridentă și cam răstită vocea doamnei Buteanu: -

– Lenică! Unde e tașca de călătorie?

– Aici, mătușă Mariți, răspunse fata, arătându-i valijoara.

– Bine, făcu cu aceeași voce țipată mătușa. Să nu o lași cumva din mână, că-n ea avem banii. Și dă-mi brațul să mă reazem, că-mi pierd capul printre atâția oameni!

Se îndreptară, în sfârșit, spre ieșire, precedați de hamalul care se muncea din greu cu cele două mari geamantane. Până la trăsură, Herlea îl informă pe scurt că vine de la Lourdes, unde fuseseră în pelerinaj, însoțind-o pe mătușă-sa. Aceasta surzise cu desăvârșire de la un an la altul. Pierzându-și încrederea în medici, care o purtau cu vorba, se dusesse la Lourdes în speranța unei vindecări miraculoase. Ca să nu lase două femei singure prin Europa, le însoțise la rugămintea unchiului său, deși era pe la sfârșitul semestrului și-l așteptau câteva examene grele.

– Unchiul Franțisc e fratele mamei tale, preot undeva în apropiere de Alba Iulia, iar Lenica e crescută în casa lui, nu-i așa? Încercă să-și împlăteze amintirile Sever.

– Întocmai. Dărăbanțiul e așezat pe Ampoi la câțiva kilometri de oraș. Cu trăsura nu faci nici jumătate de ceas, răspunse Herlea. Nu-i nevoie să-ți mai spun că ne-am dus zadarnic în pelerinaj. Mătușa Mariți e la fel de surdă ca la plecare. Ți-ai dat seama că e ciudată, ca toți infirmii, dar trebuie să te prefaci că nu știi nimic.

Luară micul dejun la cafeneaua hotelului. Acum află Sever că, în drum spre țară, cei trei hotărâseră să se oprească de azi pe mâine la Viena. Ca foști supuși ai drăguțului de împărat (explică Herlea) nu ar fi fost împăcați cu gândul că au trecut prin oraș fără să-l viziteze.

Îndată după masă, mătușa lui Herlea se retrase în cameră ca să se odihnească. Dornic să vadă cât mai curând Viena, Herlea propuse o scurtă plimbare înainte de prânz, bineînțeles dacă Sever n-ar fi fost cumva ocupat la institut. Lenica li se alătură îndată. Ceru însă să se înapoieze până la unu, ca nu cumva, trezindu-se, mătușă-sa să aibă nevoie de ea. Din chipul cum vorbea și se purta, îi dădeai seama că are față de ea o anumită sfială și chiar teamă.

Sever îi purtă prin centrul Vienei, la Hofburg, la Operă, la biserica Sfântul Ștefan, la fostul muzeu al curții, la Universitate. În scurtă vreme se dovedî că serviciile sale de ghid erau inutile.

Eugen Herlea citise multe despre Viena și recunoștea clădirile încă înainte ca Sever să fi deschis gura, copleșindu-i apoi cu o sumedenie de date despre fiecare loc în parte. Se ținea tot timpul în fruntea lor, neobosit, de parcă el ar fi trebuit să-i călăuzească prin orașul necunoscut.

Spre deosebire de el, soră-sa era mult mai tăcută și rezervată. Vorbea rar, fără a pierde însă un cuvânt din explicațiile pe care i le dădea Sever. Nu era greu să observi că e copleșită de imaginile și impresiile atât de vii, mereu altele și altele, care năvăleau de pretutindeni asupra ei. Nu prea înaltă, dar nici scundă, cu fața ovală, acoperită de o îngândurare permanentă, păstra totuși în colțul gurii ceva ca un surâs timid, abia înflorit, de bucurie. În cele câteva prilejuri când Sever o întrebă despre ea și ai săi răspunse că a terminat de un an liceul „Regina Maria” din Cluj, iar acum locuiește la Dărăbanți în casa unchiului său. Era a șaptea dintre frați și a treia dintre surori. Cea mare, Livia, se măritase cu un preot în Galda de Jos, cea mică, Turica, creștea la Alba Iulia la o mătușă fără copii.

Vremea era uscată și călduroasă. Spre prânz, soarele ardea nemilos. Pe Franzen's Ring, trotuarul din dreapta, aflat în plină lumină, devenise aproape pustiu. Sever observă că Lenica e obosită și își mișcă picioarele, de parcă ar fi avut plumb în ele.

– N-ai vrea să ne oprim undeva pentru câteva minute?

Fata oftă prelung, parcă ar fi așteptat de mult întrebarea și scutură capul în semn de încuviințare.

– Dacă nu mă întrebai, te rugam eu să ne așezăm într-un loc. Sunt tare obosită de drum și mă supără, pe deasupra, pantofii pe care i-am cumpărat la Paris.

Se așezară pe o bancă în Volksgarten, aproape de stradă. Pradă veșnicului său neastâmpăr, Eugen Herlea îi părăsi ca să privească mai de aproape edificiile impunătoare ale Arhivelor Statului și Ministerului Afacerilor Străine, aflate peste drum.

– Ei, cum îți place Viena? o întrebă Sever, după ce rămaseră singuri.

– E frumoasă și mai prietenoasă decât Parisul, mărturisi fata, netezindu-și părul pieptănat, cu cărare la mijloc, pe după

ureche. Dar e așa de zgomotoasă! Și auzi atâta vorbă străină în jur! N-aș putea trăi într-un loc ca acesta. Dumitale nu ți-a fost greu să trăiești singur în străinătate?

Fără să știe, pusese degetul pe una din rănile ascunse ale tânărului.

– Ba mi-a fost foarte greu, recunosc Sever, dar a trebuit să mă obișnuiesc. Nici astăzi nu mă simt acasă la Viena.

Reluară plimbarea după-amiază, ca să viziteze Schönbrunnul. De astădată fură însoțiți și de doamna Buteanu. În fața palatului, în sălile prin care trecură și apoi prin parc, Mariți păstră expresia neîncrezătoare, puțin disprețuitoare de la sosire. Nu uita s-o țină de scurt pe Lenica, cerându-i ba una, ba alta. Seara, după ce gustă din vinul ce le fu oferit, deveni vorbăreață. Era o persoană mai simplă, fata unui învățător din Benic, neumblată prin școli mai înalte. Le istorisi pe larg cele văzute în Franța, într-un chip plăcut și cu mult umor. La Lourdes o impresionase grota în care se arătase Fecioara sfinteii Bernadetta, cu sutele de cârji lăsate acolo de cei vindecați și cu plăcuțe albe purtând săpate cu litere aurite același cuvânt: *merci* (doamna Buteanu pronunța cuvântul ca și cum l-ar fi citit românește).

– Oriunde ți-ai fi întors privirile, povesti ea, nu zăreai decât cârji și *merci, merci*, de ajungea să ți se urască.

Nu uită să le vorbească nici de palatul de la *Verțan*, mai frumos decât Schönbrunnul, cu sala oglinzilor, unde era să cadă, într-atât de lunecoase erau lespezile, de ziceai că umbli pe gheață. Încercarea zadarnică de a-și recăpăta auzul n-o întristase din cale-afară.

– Când am intrat în apă împreună cu atâția bolnavi, schilozi și ciungi, care de care mai sluți și plini de bube, m-a umplut scârba. Credința în vindecare m-a părăsit îndată. Cum era să mă tămăduiască Dumnezeu, când eu însămi mă îndoiam?

Ce nu auzea cu urechile, observa cu ochii. Avea văzul foarte ager. De îndată ce deosebi pe fețele celorlalți o umbră de plictiseală, se opri din povestit și rămase tăcută până la urmă, cu zâmbetul neîncrezător pe buze.

După ce femeile se retraseră să se culce, Eugen Herlea mai ceru o sticlă.

– Ei, și acum că am rămas singuri, să vorbim de ale noastre, propuse el.

Se informară unul pe altul de cele petrecute în anul de când nu mai corespondaseră. Herlea știa de eșecul de la Paris, dar trecu peste el, puțin cam prea repede ca să nu-i deștepte lui Sever bănuiala că a făcut-o intenționat. El termina în vara aceea anul al treilea. Mai rămânea unul și apoi licența.

– Și după aceea ce ai să faci, Genule? se interesă Sever.

Eugen Herlea încruntă sprâncenele și se lăsă pe spătarul scaunului, cu degetele vârâte în răscoiala jileticii. Se schimbaseră destul de mult în cei trei ani de când nu se văzuseră. Avea aceleași trăsături regulate, chiar frumoase ale figurii, fruntea înaltă, părul căzut într-o parte, *à la* Ady Endre, dar în felul său de a se purta, ultimele reminiscențe ale adolescentului de odinioară dispăruseră. Vorba-i devenise hotărâtă, gesturile căpătaseră ceva ferm, categoric. Arăta siguranța de sine a celui ce se îndestulează cu el însuși și nu mai simte nevoia să se sprijine pe alții.

– După aceea? Herlea îndepărtă mâinile și le lăsă să cadă pe masă. O catedră, firește, în vreun orașel oarecare din Ardeal. Cu puțin noroc aș putea ajunge în Aiud, unde frate-meu, Ovid, e directorul liceului.

– La Universitate nu-i cu puțință să rămâi?

– Greu, greu de tot, oftă Herlea. Profesorii își aleg asistenții dintre cei ce se întrec în a le purta servieta. Eu una ca asta nu am făcut-o și nu o voi face niciodată. Se întâmplă apoi că mai toți profesorii de la facultate sunt ortodocși înverșunați, care nu ne pot suferi pe noi, uniții. Lupaș e doar popă ortodox. Mai sunt apoi Lapedatu, Meteș, Dragomir. Ce folos deci că iau nota maximă la toate examenele? Prin martie, Lapedatu m-a chemat la el și a făcut aluzie la o numire ca asistent, dar a adăugat că mai întâi ar trebui să mă înscriu în partidul liberal.

Herlea se întrepruse câteva clipe, rămânând în aceeași poziție, lăsat pe spate, cu mâinile în răscoiala vestei.

– Mai am eu un gând ascuns, mărturisii în cele din urmă, dar nu știu ce se va alege de el. Prea mare dor să-mi încep cariera profesorală nu am și nici catedre prea bune nu se află. M-am gândit și m-am răzgândit dacă n-ar fi bine să-mi iau doctoratul în istorie, undeva în străinătate, la Paris sau la Viena. Aveți aici un savant renumit, profesorul Ernst von Toldy, cam ungur de neamul lui, care a scris câteva lucrări fundamentale despre istoria Austriei în secolul al XVIII-lea. Poate l-aș convinge să mă primească doctorand.

Toate acestea, adăugă el îndată, sunt *pia desideria*¹. Înainte de orice va trebui să-și asigure mijloacele de existență pe doi-trei ani. O bursă, bunăoară, și, pe deasupra, niște gologani de la neamuri, de la unchiul său Franțisc sau de la frații săi mai mari ar aranja lucrurile.

– Ce zici? îl iscodii el. Să vin la Viena? Am putea locui împreună. Opt-zece ceasuri pe zi cursuri, bibliotecă, în rest slobozi ca păsările cerului. Viena e frumoasă, iar vienezele mi-au plăcut din prima clipă.

La despărțire, pe o voce care încerca să fie indiferentă, Sever se interesă dacă a întâlnit-o cumva la Cluj pe Mica Lobonț. Herlea o știa din vara lui 1918, când petrecuse două săptămâni la Silvania.

– Firește că am întâlnit-o, declară el. De fapt, eu nu mi-o prea aminteam. M-a oprit însă pe stradă. A întrebat și de tine. E la belle-arte, studiază pictura. Ne-am mai întâlnit de câteva ori. Locuiește undeva pe Andrei Mureșanu, într-o casă cu chirie. Ca toate fetele de la belle-arte e cam... artistă. Dacă mă întorc la Cluj, o să-i vorbesc de întâlnirea noastră. Ție ți-a cam plăcut de ea pe vremuri ori mă înșel?

– Nu, nu, negă încurcat Sever, eram cunoștințe bune și atât. Voiam numai să știu ce face.

Se întoarse acasă cu o urmă de decepție în suflet. Felul în care Herlea îi vorbise de Mica Lobonț, subliniind că e „cam artistă” nu-i plăcuse deloc.

¹ Dorințe incerte. (lat.)

XIII

Sosirea neașteptată a lui Herlea, ca și apropierea examenelor întrerupseră pentru un timp vizitele lui Sever în Siebensterngasse. Duminica următoare nu se duse la masă, având grijă să-i anunțe printr-o carte poștală. Se aștepta în sinea lui ca unul din cei doi frați, Aloys sau Edith, să dea un semn de viață. Dar zece zile trecură fără vreo veste de la ei.

Cu câteva zile înaintea examenului de tehnologie mecanică, pe când învăța de zor în odăița sa, niște pași răsunară în dreptul ușii, urmați de o bătaie atât de discretă, încât abia o auzi. Mai înainte de a-și îmbrăca vestonul și a striga vizitatorului necunoscut să intre, ușa se dădu la o parte și în crăpătura ei apăru capul blond al unei fete tinere, purtând o pălărioară verde cu pană. Era Edith.

– E voie? întrebă ea, cu un zâmbet, îndepărtând puțin tăblia ușii.

Sever rămase stană de piatră în picioare. Prezența lui Edith în camera sa i se păru ireală.

– Edith!...murmură el zăpăcit. Dumneata... aici?

– De ce te miri? făcu ea din prag. Dacă nu vine Mahomed la munte, atunci vine muntele la Mahomed. Cunoști doar proverbul... Dar nu mă inviți să intru? Nu-mi oferi un scaun?

Sever nu-și revenise din zăpăceală. Eliberă un scaun de cărți și caiete și-l împinse spre ea. Nu prea știa ce să facă, iar gândul că în odaie e dezordine nu-i dădea pace.

– Iartă-mă că mă găsești așa, se scuză el, îmbrăcând vestonul. Am examen peste câteva zile și învăț întruna de dimineața până seara. De aceea nici n-am...

Dar Edith nu-i asculta vorbele de dezvinovățire. Așezată picior peste picior, cu gentulița de piele cafenie pe genunchi, arunca priviri curioase prin încăpere.

– Dar știi că nici nu stai prea rău aici, zise ea în chip de concluzie. E pentru prima oară că intru într-o cameră studențească. Din cele ce auzisem, mă așteptam să te găsesc într-un fel de celulă de închisoare: strâmtă, întunecoasă, murdară.

Observă curând că Sever nu e în apele lui. Un sentiment de stânjeneală i se citea pe figură. Își ținea ochii plecați, evitând s-o privească.

– De ce ești așa tăcut? se interesă ea cu o mirare jucată. Ți-ai făcut cumva o părere proastă despre mine? Crezi că nu se cădea să vin singură în camera Dumitale?

– Nu, nu, nici vorbă de așa ceva, tăgădui el în grabă. Dimpotrivă, mă bucur foarte mult că te văd. Ți-am simțit lipsa în ultimele săptămâni.

Se speria el însuși de îndrăzneala unei asemenea mărturisiri. Nici de această dată însă Edith nu părea să-i fi auzit vorbele.

– De fapt sunt în trecere, explică ea. Trebuie să fiu undeva la șase. Venisem numai să te întreb dacă n-ai vrea să mergi miercuri seara la Operă. Am bilete într-o lojă. Știu că e greu să fii scos din bârlogul Dumitale. Se dă *Aida* și o să cânte și un compatriot al Dumitale, tenorul Grozăvescu.

– M-aș duce cu multă plăcere, zise Sever, cu ezitare. Am însă vineri examen la tehnologie mecanică și timpul mi-e măsurat. Dar, în sfârșit, poate că trei-patru ceasuri de destindere nu mi-ar strica.

– Atunci primești, da? ceru o confirmare Edith, ridicându-se. O să vină și Aloys. Ne vedem la Operă.

Lui Sever i se păru că în modul în care accentuase cuvintele o să vină și Aloys se ghicește o intenție ascunsă. Multă vreme după plecarea ei nu putu să se apuce de lucru. În cameră stăruia o undă vagă de parfum. Voi să deschidă geamul, ca să scape de mirosul acela dulceag-amăru care-l tulbura, dar până la urmă renunță. Un timp se gândi numai la Edith. La ideea că se aflase singur cu ea în cameră, un scurt fior îl făcu să-și adune umerii.

Se întâlni cu frații Dymcza în fața Operei la ora hotărâtă. Deși se aflau în ajunul închiderii stagiunii, un mare număr de spectatori se înghesuiau, lărmuind, în fața celor trei mari uși de la intrare. Din dreapta și din stânga, se auzea același nume: Grozăvescu, Grozăvescu. Tenorul debutase la *Volksoper* în

stagiunea precedentă în *Paiațe* și stârnise o senzație extraordinară. Singură prezența sa umpluse în seara aceea cele două mii de locuri ale sălii.

La Paris, Sever fusese o singură dată la Operă, dar nu la *Palais Garnier*, ci la *Opéra Comique*, unde ascultase *Thaïs* de Massenet. Ceea ce vedea aici, la *Staatsoper*, întrecu toate așteptările sale. Foyerul, scările de marmură și sala cu patru rânduri de loji, despărțite de mici coloane și împodobite cu ornamente de ipsos aurit, candelabrul de cristal cu zecile sale de globuri, atârând ca un ciorchine de lumină deasupra parterului înțesat de doamne în toalete pretențioase și de domni în haine de seară produsă o impresie copleșitoare asupra lui. Încătușat de emoția pe care și-o stăpânea cu greu, stătea țeapăn în rândul din față al lojii și abia răspundea la întrebări.

Senzația că ia parte la un eveniment solemn crescuse în momentul când, după scurta introducere orchestrală, cortina se ridică. Scena înfățișa curtea interioară a palatului regal din Memphis. Venind din fundul scenei, doi bărbați, marele preot și Radames, se apropiau, îmbrăcați în somptuoase veșminte orientale. La început nu pricepu în ce limbă cântă tenorul. Nu era, cu siguranță, nici nemțește, nici italienește. Când veni rândul românei *Celeste Aida*, deosebi cât se poate cuvintele de la început: „Cerească Aida, formă divină”... Un nod de emoție îi încleștă gâtul. La sfârșitul ariei, în timp ce aplauzele nu conteneau, voi să știe de ce Grozăvescu nu cântase nemțește, la fel ca marele preot.

– Când debutează într-un rol în străinătate, cântă numai românește, îl lămuri Aloys. E o dorință a lui, care-i e totdeauna respectată.

Spectacolul fu reluat cu dialogul dintre Radames și Amneris, întrerupt curând de apariția Aidei. Decorurile fastuoase, cu palmieri și statui uriașe, mișcarea în scenă a personajelor, încetinită și solemnă, dar mai ales muzica cu totul neobișnuită îl copleșiră pe măsură ce acțiunea operei lua amploare. La Paris, ascultase niște melodii plăcute, de mare virtuozitate,

care rămâneau în afara celor petrecute pe scenă, ca o simplă podoabă sonoră la o piesă de teatru oarecare. Aici însă era altfel: eroii trăiau aievea prin muzică în Egiptul de acum trei mii de ani. Sever era convins că opera ar fi avut același efect asupra lui, dacă ar fi fost cântată fără costume și decoruri, având drept fundal niște simple pânze albe. Pe scenă răsuna o muzică gravă, adâncă, răscolitoare, plină de învolburări înflăcărâte, dar și de momente calme, pline de o neasemuită gingășie. Chemărilor sălbatice de luptă ale preoților sau strigătelor de aprinsă patimă ale Amnerisei le urmă scena de o solemnă măreție din templu, unde vocile în unison ale bașilor și invocația marei preotese veneau parcă, abia auzite, din mari depărtări.

Urmări la fel de concentrat și de absent restul spectacolului. Abia băgă de seamă că Aloys s-a retras în cel de al doilea antract, rugându-l s-o conducă pe Edith acasă. La sfârșit, cu sufletul plin de pateticul cânt de adio al celor doi îndrăgostiți, păstră tăcerea până ajunseră în stradă.

– Ei, ce-i cu dumneata? auzi el vocea lui Edith. Mi se pare mie că ești undeva în al nouălea cer! Ceea ce n-am fost în stare noi, *Tante Hermine*, eu și Aloys, împreună cu Mozart, Schubert și Chopin, a reușit Verdi cu *Aida*!

– Ai ghicit, recunosc el. Niciodată n-am trăit ceva asemănător. Parcă am fost pe altă lume. Pe Dumneata nu te-a mișcat deloc?

– Firește că m-a mișcat, zise ea. *Aida* e una din operele mele favorite. Dar nu uita că eu am ascultat multe alte opere, unele la fel de frumoase. Numai la *Aida* am fost până acum de patru sau de cinci ori.

– Cu mine s-a petrecut ceva foarte curios astă-seară, mărturisi el. Ce anume, n-aș fi în stare să-ți spun. E și greu să exprimi în cuvinte ce am simțit. Pot să-ți spun numai că, dacă s-ar putea, aș reveni vreme de o săptămână la Operă, seară de seară, să ascult *Aida*.

– Cu Grozăvescu, bineînțeles!

– Desigur. Nu pentru că e român, dar mi s-a părut că are o voce cu totul deosebită.

– Cea mai frumoasă voce de tenor pe care am auzit-o, întări ea cu convingere. Unde pui că am înțeles destul de bine ceea ce cânta. Asta însă mi-a îndepărtat puțin atenția de la muzică.

– Să știi că am putea vorbi din când în când românește, ca să nu uiți de tot, propuse el. Faptul acesta nu înseamnă că trebuie să devii numaidecât româncă. Vrei?

Ultimul cuvânt îl rostise pe românește.

– Vreau, răspunse ea în aceeași limbă, dar nu acum. Altă dată.

Treceau prin Opernring, îndreptându-se spre Mariahilfstrasse. Deși se apropia de unsprezece și jumătate, marele bulevard era încă străbătut de lumea care ieșea de la teatre și cinematografe.

– Nu e încă prea târziu, iar mie muzica mi-a stârnit foamea, făcu ea în glumă, luându-i brațul. Cofetăriile sunt deschise până la douăsprezece. La Klepper se servește și pe terasă. Numi oferi o prăjitură?

Sever se crispă de îndată ce-i simți degetele atingându-i brațul. Însăși figura i se aspri, căpătând o expresie posacă. Ea observă îndată reacția lui și își retrase, cu un gest scurt, mâna.

La Klepper, pe terasă, erau ocupate numai câteva mese. O fată în uniformă verde, cu șorț alb tivit cu dantelă, îi întrebă ce doresc. Când se înapoie cu cele două *Indianere* și cu paharele de apă, îi găsi în aceeași poziție unul față de celălalt, fără a-și fi spus un cuvânt.

– Spune-mi, Henția Sever, îl întrebă ea, de îndată ce rămaseră singuri, ești întotdeauna așa de rezervat cu femeile?

Deși oarecum așteptată, întrebarea îl surprinse prin felul în care fusese formulată.

– Eu... eu..., se fâstâci el, simțind că a roșit, eu sunt o fire mai retrasă și mai dificilă. Nu trebuie să te superi pe mine...

– De ce să mă supăr? Doar n-ai făcut nimic.

El dădu din cap, ca și cum ar fi răspuns afirmativ nu la întrebarea ei, ci la o altă întrebare pe care o gândise, poate, însă n-o rostise.

– Știi, continuă el, lăsând prăjitura neatinsă, eu mă apropii foarte greu de oameni. Nu numai de oameni, ci și de locuri, de obiceiuri, de orice e necunoscut, nou. Așa am fost întotdeauna. Sunt temător, nu am încredere în nimeni. Înainte de toate nu am încredere în mine. Nu mă înțeleg pe deplin și mă suport greu. Ca să fiu sincer cu Dumneata, nu prea cunosc femeile și de aceea nici nu știu să mă port cu ele. Sunt stângaci, greoi, chiar nepoliticos. Și-apoi...

– Și-apoi, ce? îl încurajă Edith, care-l asculta cu atenție. Cum el nu răspundea, continuă: Ce sunt femeile pentru Dumneata?

– Mi-e greu să-ți răspund, zise el. Zări prăjitura neatinsă în farfurie și se apucă s-o mănânce. Vezi, eu de copil mi-am făcut o idee extraordinară despre femei, începând cu fetițele cu care mă jucam. Pentru mine femeile sunt niște ființe aparte, aproape nepământene, croite după alt tipar decât noi, bărbații. Un fel de îngeri, dacă mă pot exprima astfel: frumoase, curate, nobile, dezinteresate, calde... Nimic în lumea aceasta nu e atât de desăvârșit ca o femeie. Întotdeauna mi-a fost teamă să mă apropii de ele, să le ating, ca nu cumva să observ că sunt altfel decât mi le-am imaginat eu. Isprăvi prăjitura și își ridică privirile din farfurie. Toate acestea ți se par puțin ridicole, nu-i așa?

Edith își lăsase prăjitura neterminată și-l privea cu ochi strălucitori, veseli și stingheriți în același timp.

– Nu, deloc, răspunse ea simplu, cu altă voce decât cea obișnuită. Dimpotrivă. Ai fost sincer, iar sinceritatea nu e niciodată ridicolă. Ești așa cum am bănuț și (adăugă ea, după o scurtă pauză) așa cum am dorit să fii. Rămâi așa, nu încerca să te schimbi. Condu-te după cum singur socotești că e mai bine. Nu te lua după alții.

Cu încetineală, temându-se parcă să nu comită un gest ireparabil, îi acoperi mâna cu palma ei fierbinte.

– Aș vrea să fim prieteni, Henția Sever, îi șopti ea. Prieteni buni, sinceri, adevărați. Vrei și tu?

Îi spunea pentru prima oară „tu”. El își retrase mâna dintr-a ei, dar numai ca să i-o cuprindă în palmele sale.

– Vreau, Edith, răspuse el. Sunt convins că nu ne vom înșela unul în celălalt.

Fata în verde puse capăt discuției. Observă mâinile împreunate de pe fața de masă și zâmbi cu simpatie.

– Trebuie să vă cer banii, zise ea cu părere de rău. S-a făcut douăsprezece și închidem.

Se despărțiră în fața casei ei. Era încă destul de cald în ciuda orei înaintate. Dinspre Dunăre, o pală de vânt răcoros aducea cu sine un miros vag de apă și floare de tei. O trăsură nevăzută huruia pe caldarâm, dincolo de capătul străzii.

– Acum du-te acasă, iar mâine apucă-te de învățat, îi spuse ea, scoțând cheia din poșetă. După ce termini, treci pe la noi, să ne spui ce-ai făcut. Bine?

Îi întinse mâna și dispăru în grabă în dosul porții.

XIV

Cu suta de mii luată împrumut de la „Albina”, Victor se înapoie la Silvania. Mai înainte de a se apuca de treabă, îi făcu o vizită lui Keller în biroul lui avocațial din clădirea Băncii „Sălăjana”. Nu-i spusese nimic despre planurile sale privitoare la băile din Zăgani și se cam temea de reacția bătrânului (așa îl socotea el, deși avocatul abia împlinise cincizeci și șase de ani). Keller înălță sprâncenele aflând de intențiile lui Victor, dar apoi le coborî în vechiul lor loc și zâmbi în chip de încuviințare. Ideea nu era rea, comentă el, păcat numai că s-a trezit cam târziu. Băile din Zăgani avuseseră destulă faimă înainte de război și aduseseră bani frumoși lui Cori Nichita și lui Ilie Bochiș, ultimii lor concesionari.

– Îți mai amintești, prin 1911-1912, de „Minunea din Zăgani”? îl întrebă Keller. Au scris până și ziarele din Pesta, ba au publicat și fotografii. Sárkány Lajos, fost funcționar la pretura din Crasna, om încă tânăr, de vreo treizeci de ani, adus la Zăgani cu căruciorul, s-a ridicat după trei zile de băi fierbinți la cadă și s-a apucat să umble fără a avea nevoie nici

măcar de baston. De doi ani zăcea înțepenit și își luase adio de la gândul că își va mai folosi vreodată picioarele. Ghinionul lui, dacă se poate spune așa, deoarece în 1914 l-au trecut prin comisia medicală și l-au trimis pe front, unde, din câte mi-aduc aminte, a murit.

Reveni la băi. Lucrările trebuiau urgentate, dacă voia ca totul să fie gata la începutul lui iunie. Pentru aceasta, să încredințeze reparațiile unei antreprize din Oradea sau din Cluj. Meseriașii din Silvania, oricât ar fi de pricepuți, n-au decât două mâini, o calfă și un ucenic-doi. Chiar să muncească ziua și noaptea și tot n-ar termina. Pe când cu antrepriza faci contract legalizat la notar, cu termene fixe. Să nu uite apoi reclama. De zece ani lumea a uitat drumul băilor, e nevoie să i se reamintească. Reclame de tot felul, cu litere cât mai mari și cu texte cât mai trăsnete. Bunăoară: „De ce să vă duceți la Lourdes? Până la Zăgani nu vă trebuie pașaport și nici franci francezi”. Cu cât o reclamă e mai stupidă, cu atâta atrage mai mulți amatori. Și nu numai în cele două gazete săptămânale din Silvania, ci și aiurea, în tot județul și chiar dincolo de hotarele lui. Să nu se uite la cele câteva mii pe care le va cheltui cu reclama, nu va fi o investiție zadarnică.

Deoarece tot avea să afle într-o zi și încă destul de curând, Victor o puse la curent pe Helena cu împrumutul de la „Albina” și cu afacerea în care o avea copărtașă pe mătușă-sa Augusta.

– Te bagi în afaceri, dar pe bietul Lați nici astăzi nu l-ai adus acasă, îi reproșă ea, supărată că a urzit totul fără știrea ei. Acuma dacă ai făcut-o, ai făcut-o, treaba ta, eu nu mă amestec. Dar mai bine să-ți legi o piatră de moară de gât și să te azvârli în iaz decât să te îndatorezi la bănci. Cine ne-a mâncat nouă banii dacă nu băncile?

Când auzi numele Augustei se făcu foc și pară.

– Dacă e vorba să-i ia cuiva mințile, Dumnezeu i le ia de tot! Își bătu ea palmele în ciudată. Nu e destul că și-a pierdut toată starea, mai vrea acum să părăduiască și puștinul care i-a rămas!

În realitate era furioasă că Augusta l-a ales tocmai pe Victor ca asociat și mai cu seamă că nu i-a spus un cuvânt. „Ei lasă, că asta nu ți-o iert ție, Augustă!” își zise ea, neînduplecată. „Mai vorbim noi!” Nici prin minte nu i-ar fi trecut că ideea deschiderii băilor se înfiripase în mintea lui Victor și că fiul ei fusese cel ce-o înduplecase pe Augusta să intre în tovărășie.

Victor o lăsă să-și verse necazul și își văzu de ale sale. Având recomandarea lui Keller, luă legătura cu antrepriza de construcții a fraților Forgács din Oradea. Oricât s-a tocmit, n-a reușit să coboare prețul sub o sută de mii nici măcar cu un leu. În schimb au încheiat un contract potrivit căruia firma se angaja să isprăvească reparațiile cel mai târziu în 4 iunie. Victor mai adăugă o clauză care prevedea că, în caz de nerespectare a termenului, cei doi Forgács vor avea de plătit 1%, adică o mie de lei pentru fiecare zi de întârziere.

Lucrările la Zăgani începură în ziua de 18 aprilie. Forgács-mezinul, care le conducea, aduse din Oradea doisprezece meșteri și mai angajă, dintre localnici, încă atâția salahori. Din zori și până seara băile răsunau de bubuitul ciocanelor, de geamătul fierăstraielor, de fâșâitul mistriilor care netezeau tencuiala zvârlită pe ziduri. Zgomotele și strigătele nu conteneau decât un ceas, la amiază, când lucrătorii își înghițeau grăbiți prânzul. Apoi vânzoleala se relua până la coborârea întunericii. O dată pe săptămână, fie Victor, fie Augusta se repezeau la Zăgani ca să supravegheze înaintarea lucrărilor. O făceau mai mult de formă, deoarece știau prea bine că Forgács, strâns în chingi de prevederile contractului, nu va trece nici măcar cu o zi peste data fixată.

Pe la 15 mai începură să apară anunțurile în ziare. Victor îi dăduse mână liberă lui Kretsch Sanyi, punându-i la dispoziție cinci mii de lei, nu tocmai cu consimțământul Augustei, care zicea că sunt bani prădați. Reclamele erau ingenioase, chiar năstrușnice. Sanyi găsi că ideea lui Keller cu Lourdes-ul era bună. Schimbă totuși pe Lourdes cu Kissingen, motivând că trebuia menajat simțământul religios al catolicilor. Anunțul

suna acum astfel: „De ce să vă duceți la Kissingen? Până la Zăgani nu aveți nevoie nici de pașaport, nici de valută!” În alte ziare, Kretsch publică avizul profesorului de balneologie de la Facultatea de Medicină din Cluj, Titus Moraru, potrivit căruia, apele de la Zăgani aveau aceleași proprietăți curative ca izvoarele de la Felix și Herculane. Tipări de asemenea câteva sute de foi volante care fură împărțite pe străzile Silvaniei și ale Zalăului. Dar bomba ziaristului fu interviul luat lui Sárkány Lajos, cel cu „Minunea din Zăgani”. Acesta nu numai că nu murise, cum știa Keller, dar se întorsese teafăr de pe front. Trei ani, petrecuți în Rusia, dormind în mocirla tranșeelor și sub tăișul de gheață al crivățului, fără a simți măcar un junghi în genunchii cândva întepenți.

Exact în 4 iunie reparațiile fură terminate, conform contractului. Victor își petrecu ziua controlând totul de-a-n firu-n păr, doar-doar va găsi ceva de reproșat. Băile străluceau de curățenie, aleile măturate, pretutindeni mirosea a vopsea și a lemnărie proaspătă. Victor fu însoțit de Braun Aladár, un evreu întreprinzător din Sylvania, recomandat de Keller. Îl numise administratorul băilor, fără remunerație lunară, ci cu un procent din încasări. Iarăși Augusta se plânse că-i dau prea mult jidovului (15%), dar Victor știa că un slujbaș cu atât te fură mai puțin cu cât îl plătești mai bine.

Deschiderea sezonului de băi se făcu în 7 iunie, de Rusaliile românești. Victor tocmise un autobuz pe durata sezonului, care aștepta la gară sosirea celor patru trenuri zilnice. Vizitatorii începură să sosească încă de sâmbătă seara, iar duminica la zece, după trenul de Oradea, erau atât de mulți, încât nu mai aveai unde să arunci un ac. Venise toată lumea bună din Sylvania și din Crasna și destui alții din Marghita, Zalău și Huedin. Fusesse chemat anume la inaugurare prefectul județului, dr. Emil Șuluțiu. Nu lipsea, se înțelege, Sárkány Lajos, invitat pe spesele direcției.

Ceremonia începu printr-o sfeștanie, slujită cu fast de trei preoți. După aceea, primarul din Zăgani rosti câteva cuvinte

de circumstanță (scrise de Victor și învățate pe de rost) și-i pofti pe prefect să taie panglica inaugurală. Emil Șuluțiu înaintă foarte grav, luă foarfecele de pe pernița ținută de o fată în costum național și tăie panglica tricoloră. Asistența izbucni în aplauze, în timp ce fanfara regimentului din Zalău, adusă anume pentru festivitate, atacă un marș săltăreț.

Cu acestea, ceremoniile luară sfârșit și fiecare își văzu de ale sale. Din fericire, vremea era superbă, cu soare strălucitor. Două zile forfota nu încetă decât noaptea târziu, ca să reînceapă o dată cu răsăritul soarelui. Marți dimineață însă, băile se goliră ca prin farmec. Rămaseră ocupate numai două odăi din casa de oaspeți, în restaurant dacă intrară cu toții zece-douăzeci de mușterii, iar Nádor Zsiga, casierul, nu vându decât cinci bilete pentru băi la cadă. Lucrurile nu se schimbă prea mult în zilele următoare, mai ales că începu să plouă. Autobuzul se întorcea gol de la gară, medicul băilor stătea de pomană toată ziua.

Dar apoi vremea se îndreptă, veni rădăzile și unul câte unul vizitatorii își arătară chipurile. Jumătate din odăile casei de oaspeți se ocupară, iar seara restaurantul era plin ochi. Sâmbătă și duminică nu găseai locuri nici la casă, nici la restaurant. Victor urmărea cu atenție mișcarea vizitatorilor la băi. În fiecare sâmbătă după-amiază era la Zăgani. Seara târziu primea de la Braun socotelile săptămânii ce se încheiase. Nu erau prea bune, cu toate că încasările creșteau. Numai trei mii în prima săptămână, cinci în a doua, paisprezece în a treia. La începutul lui iulie, când cei doi asociați se întrebau dacă n-au greșit cumva vârand bani într-o afacere nesigură, încasările suiră deodată la douăzeci și cinci de mii. Nu era puțin, dar nici prea mult; dacă te gândeaai că aveau destule cheltuieli și încă nu acoperiseră banii investiți.

Cu socotelile lui Braun în mână, Victor trecea a doua zi pe la mătușă-sa Augusta. Aceasta îl primea cu obrazul întunecat, ca una care-și pierduse nădejdea de a mai pune mâna pe cei cincizeci de mii băgați în afacere. Nu-i spunea însă nici un

cuvânt nepotului, ci se mulțumea să murmure după fiecare dare de seamă: „da-da, bine-bine”. Tot un „bine-bine” îi dăruia și după ce Victor o înștiință, după 15 iulie, că s-a umplut casa de oaspeți, iar banii intrați în ultima săptămână treceau de patruzeci de mii.

De fapt, Augusta își avea grijile ei, legate de casă și de moșie. Grâul dădea în pârg și trebuiau tocmiți oamenii pentru secerat. O aștepta apoi îmblătitul, vânzarea bucatelor, măcinatul grâului pentru casă și atâtea altele. Pe deasupra, avea bătaie de cap cu Tensi, care nu voia în ruptul capului să audă de măritișul cu Tavi Precup. Încurajată de cele două surori mai mici, Tina și Rori, întoarse de la Oradea, i se împotriva fățiș și se purta atât de rece cu bietul pretendent, încât Augusta se temea că într-o bună zi avocatului o să i se urască de atâtea nazuri și n-o să le mai calce pragul. Noroc cu băiatul, Virgil, serios și liniștit, care își mai domolea surorile, înțelegând greutățile cât malul, căroră avea să facă față mama lor. Augustei nu-i era teamă că își scăpase fetele din frâu. Aștepta numai să vină toamna și să se mai ușureze de atâtea poveri câte avea de dus, ca să le pună, odată, piciorul în prag.

Fiind toată ziua pe drumuri, ba în inspecții prin plasă, ba la Zăgani și Plopiș, cu băile, Victor rămânea puțin pe acasă. Helena nu-l vedea uneori câte o săptămână. Nu-i părea rău, căci își spunea că, o dată cu ea, nici Bodor Anikó nu-l vede. Și, într-adevăr, Victor abia găsea un ceas ca s-o viziteze și atunci cu gândurile aiurea. Ea se plângea că o neglijează și-l amenința, mai în glumă, mai în serios, că-l părăsește. Pe Victor, scenele îl plictiseau: el aleargă ca un nebun ca să câștige un ban, iar ea îl răsplătește cu reproșuri de infidelitate și cu altfel de prostii. Totuși simțindu-se oarecum vinovat, se străduia mereu s-o împace. Îi umplea casa cu flori și o copleșea cu cadouri.

În timpul acesta, lumea continua să dea năvală la Zăgani. Deoarece casa de oaspeți se dovedi neîncăpătoare, oaspeții închiriau camere la intelectualii din comună, ba chiar și la țărani înstăriți, cu locuințe mai acătării. Nici restaurantul nu

făcea față cererii. Noroc cu Braun, care avu ideea de a amenaja în apropiere o grădină de vară cu treizeci de mese. Angajară de unde putură un nou bucătar și cinci chelneri. La prânz și seara cântau două orchestre, una în sală, cealaltă pe terasă. Amândouă, cele mai bune din Silvania: a lui Fátyol-bătrânul și a lui Vak Lajcsi. Sâmbăta și duminica era omor. Cele mai grozave chefuri din județ se trăgeau aici. Restaurantul nu-și închidea ușile de sâmbătă seara până luni dimineața, când personalul abia se mai ținea pe picioare.

La sfârșitul lui iulie, încasările săptămânale depășiră cincizeci de mii și încă mai creșteau. De Sfânta Mărie, Victor sosi la Plopiș cu fața luminată.

– Cât? îl întrebă scurt Augusta, cu ochii pe hârtia scoasă din buzunar.

– Șaizeci și nouă de mii, îi răspunse Victor, întinzându-i socotelile, pe care Augusta le citi cu mare atenție. Și mai este ceva, mătușă. Cei o sută și cincizeci de mii sunt pe deplin acoperiți. Uite, aici e partea Dumitale. De aici încolo mergem în câștig curat până în septembrie, când vom închide băile.

Augusta cântări mulțumită teancul de hârtii de câte cinci sute pe care-l ținea în mână. Pe obrazul ei rotund, cu pielița rumenă se citea totuși o umbră de bănuială.

– Banii ce ne vor intra de azi înainte îi vom împărți pe din două, după cum ne-am înțeles, așa-i? întrebă ea, ca să primească o întărire din partea lui Victor.

Nu încheiaseră contract între ei, din motivele cunoscute. Bănuitoare, Augusta nu se încredea în nimeni pe lumea asta, nici măcar în nepotu-său.

– Pe din două, mătușă, o liniști Victor, după ce-i vom plăti lui Braun ce i se cuvine.

– De bună seamă, de bună seamă, confirmă ea, măcar că, dragul mătușii, prea mult i-ai făgăduit.

De când nu-i mai bătea capul cu banii cheltuiți pe anunțuri și pe reclame, se folosea de fiecă prilej ca să-i amintească că fusese din cale-afară de larg cu administratorul.

XV

Îndată ce termină examenul de tehnologie mecanică, Sever se grăbi să meargă la Edith. O întâlnește pe scări, îmbrăcată de stradă, într-un *tailleur* de *shantung*, alb-gălbui, cu pantofi fără tocuri și cu o pălărie largă, cu borurile lăsate.

– Doamne, ce uitucă sunt! exclamă ea de îndată ce se trezi în fața lui. Mi-a ieșit cu totul din minte că vii astăzi pe la noi. Și trebuie neapărat să ies! Dar știi ce? Vino cu mine, dacă n-ai nimic împotriva. Nu te duc departe.

Îi explică îndată că se ducea în Albertplatz la locuința mătușii sale. *Tante* Hermine plecase pentru două săptămâni la Innsbruck, invitată de o prietenă, ca să scape de căldurile ce năpădiseră pe neașteptate Viena. Foarte temătoare de felul ei (îi umbla mereu gândul la hoți, inundații și incendii), o legase cu jurământ să-i viziteze tot a doua zi apartamentul, pentru a se convinge că nu s-a întâmplat nimic.

– *Tante* Hermine nu mi-ar ierta niciodată să știu că mi-am călcat măcar o dată promisiunea, se crezu ea datoră să se explice. Unde pui că trebuie să dau grăunțe și apă canarului, să ud florile, să verific robinetele și alte asemenea mărunțisuri care mătușii i se par de cea mai mare însemnătate.

Până în Albertplatz discutară mai mult despre examenul lui Sever. Vorbăreață de obicei, Edith tăcea, mulțumindu-se să asculte. El observă curând schimbarea, mai ales că avea în minte felul ei de a se purta din seara spectacolului cu *Aida*. Astăzi arăta altfel, poate numai din cauza pălăriei largi cu boruri moi și a pantofilor din piele albă, care o făceau să pară mult mai scundă decât era în realitate.

După-amiaza de iunie era foarte călduroasă. Ca și ceilalți trecători, se strecurau pe lângă zidurile caselor, căutând un strop de umbră. În ciuda pălăriei și a costumului ușor, Edith suferea din pricina zăpușelii. Obrajii i se roșiseră, iar genele clipeau rar, dându-i o expresie adormită.

– Nu vrei să luăm câte o înghețată? îi propuse el, în timp ce treceau prin fața unei cofetării, cu mesele scoase pe trotuar.

– Nu, nu, refuză ea cu o nepotrivită bruschețe, ca și când i s-ar fi făcut o invitație deplasată. Își corectă îndată tonul: Suntem aproape de Albertplatz, sus la *Tante Hermine* e răcoare.

În dreptul casei, Sever propuse s-o aștepte până își isprăvește inspecția. Dar ea îl invită să urce, motivând că vizita ar putea să dureze.

De îndată ce intrară în vestibul, se auzi prin ușile deschise ciripitul canarului.

– A simțit că a intrat cineva, explică Edith, conducându-l în salon. Rămâi aici până îmi termin treburile. Uite, ai acolo niște reviste. Dacă vrei să citești, ridică storurile. Nu se vede prea bine în încăpere.

Sever aruncă o privire împrejur. Din câte își dădu seama în semiîntinericul din încăpere, salonul era mobilat în stil rococo cu mobilă albă, încrustată cu aur. O oglindă venețiană spânzura pe un perete, deasupra unei măsuțe cu tăblia de marmură roșcată. Fotoliile erau ascunse în huse de pânză albă. Aerul stătut, nemișcat, îmbâcsit de praf se simțea aproape material, atârnând greoi, printre obiecte. Singurul semn de viață în spațiul acela încremenit îl dădea o muscă captivă între cele două cercevele ale ferestrei. Bâzâia întruna și se izbea de sticla geamului.

O ușă se deschise undeva în apartament, se desluși ciripitul păsării și șipotitul apei ce se revărsa din robinete. Edith se întoarse, cu respirația scurtă și cu obrazul strălucind de transpirație.

– Uf! făcu ea, lăsându-se să cadă pe un scaun. Credeam că voi găsi răcoare. Am deschis câteva robinete, am udat zece ghivece de flori și, uite, sunt leoarcă!

Luă una din revistele de pe masă și își făcu vânt, răscolind firele blonde de păr de pe frunte.

– Ar trebui să deschidem o fereastră, să vină puțin aer de afară, propuse Sever.

Edith nu răspunse. Mișca fără încetare revista, cu o grabă nervoasă și își umezea uneori buzele uscate. Obrajii, înfierbântați la sosire, erau acum palizi, contractați.

– Nu te simți cumva bine? o întrebă el.

– Nu, nu, tăgădui ea, încercând să surâdă. Doamne, ce prostii spui! N-am nimic. Mi-e cald și atât. Totdeauna am suportat greu căldura.

O lungă tăcere urmă ultimelor ei cuvinte. Așa, din senin, Sever își dădu seama că se găsește singur cu ea într-un salon pustiu. Nimeni nu știa că sunt acolo, ar fi putut rămâne netulburați ore în șir. Ceva suav, ceva dureros îi încercui inima într-o scurtă strângere pătrunzătoare. Și din nou îl năpădi sentimentul de părăsire, de singurătate, încercat înainte de înapoierea ei în salon. Între timp liniștea crescuse, devenise mai adâncă, supărătoare. Musca își încetase bătăitul între ferestre. Zgomotele străzii, asurzite, se stingeau, murind, cu fiecare clipă.

Ridică privirile spre ea. Își făcea vânt mai departe cu evantaiul improvizat, în aceeași stare de confuzie și de nesiguranță ca adineaori. Părea stingherită, jenată, dar în același timp stăpânită de o emoție vecină cu bucuria, căreia abia i se putea împotrivi.

Simți târziu ochii lui ațintiți asupra-i.

– De ce te uiți așa la mine?

Sever aproape tresări auzind-o.

– Nu, eu..., murmură el intimidat. Eu...

Dar ea nu-l lăsă să-și încheie vorbele. Aruncă revista pe masă și coborî storurile. În cameră se făcu întuneric. Abia se vedea în lumina nesigură ce se strecura din încăperea vecină.

– Vino, să mergem, zise Edith. Mi-a trecut.

Se îndreptară dibuind spre vestibul. În prag se întâlniră și instinctiv își cuprinsesă mâinile. Fără să-și dea seama cum, se treziră unul în brațele celuilalt. Sever simți sângele răscolindu-se în vine. Lipită de el, Edith tremura ca o trestie scuturată de vânt. Se plecă asupra ei, ea se înălță în vârful picioarelor. Buzele, uscate și reci, li se uniră într-un sărut lung și stângaci.

Își reveniră amândoi în stradă, deșteptați de lumina crudă și mistuitoare a soarelui. El își strângea buzele, parcă i-ar fi

fost străine, ea își tocmea neîncetat părul la tâmple. Se opriră în stația omnibusului din Albertplatz.

– Mă întorc acasă, zise ea, întinzându-i mâna, nu sunt tocmai în apele mele în după-amiaza aceasta. Tu, Henția Sever, întoarce-te la cărțile tale . Ne vedem după examenul de fizică.

În cursul săptămânii următoare se văzură rar, ca de obicei după examenele lui Sever. Sub motiv că nu vrea să-l deranjeze de la studiu, Edith refuză propunerile lui de a se întâlni. Manifesta, de altfel, aceeași rezervă ca în după-amiaza când fuseseră în Albertplatz, ceea ce îl făcu și pe Sever să fie mai reținut. Scurta intimitate dintre ei părea să-i fi îndepărtat în loc să-i apropie.

Ultimul examen avu loc în ziua de 15 iulie. Cu sentimentul libertății recucerite, ținând în mână indexul pe care nota și semnătura profesorului de matematică nu se zvântaseră bine, Sever părăsi clădirea institutului. Trebuia să se întâlnească cu Edith pe terasa unei cofetării din împrejurimi pentru a sărbători împreună încheierea cu succes a sesiunii de examene. Era obosit, se culcase târziu, după miezul nopții, iar examenul, început dimineața cu proba scrisă, continuase până la lăsarea serii. Își stăpânea însă cu greu bucuria că a trecut peste cea primă încercare a carierei sale studentești și că, la câțiva pași, la masa unei cofetării, Edith îl așteaptă. Scăpat de grija examenelor, voia să stea de vorbă serios cu ea, pentru a-și explica într-un fel rezervele reciproce ce apăruseră între ei fără nici o justificare.

O zări de departe, sub una dintre umbrelele de pe terasă, îmbrăcată în haina de *shantung* și cu pălăria cu borurile căzute din ziua vizitei în Albertplatz. Amintindu-și cele întâmplate în salonul întunecos, cu mobilier rococo, unde totul se vedea ca prin ceață, își simți inima bătându-i cu putere. Ajuns la marginea terasei, voi să-i adreseze un gest de salut. Abia atunci observă că Edith nu e singură. Un domn mai în vârstă, cărunt, cu mustața retezată scurt, îmbrăcat în haine albe de drill și purtând o pălărie de panama, stătea *vis-à-vis* de ea și-i spunea

ceva cu bustul plecat asupra mesei. Sever rămase locului, bănuind că era vorba de o întâlnire întâmplătoare și așteptând ca străinul să se retragă. Întrucât conversația continua, se apropie de masă. Oarecum stânjenită că a fost găsită în societatea aceluia domn necunoscut, Edith făcu prezentările. Adăugă, după ce pronunță numele lui Sever, că era un bun prieten al lui Aloys. Bărbatul cărunt își scoase pălăria și-i strânse energic mâna, aruncându-i totodată o repede privire scrutătoare. Îl chema Wilhelm Kaspar.

Conversația dintre Edith și domnul Kaspar continuă încă două minute, pe tonul familiar a două persoane apropiate. Domnul Kaspar îi spunea lui Edith „fetițo” (*Mädchen*) iar aceasta i se adresa, curios, cu „papa” (*Vati*).

– Ei, eu plec acum fetițo, zise domnul, ridicându-se. Mi-a făcut plăcere că te-am întâlnit. Transmite complimente mătușii tale și lui Aloys. Ai grijă de tine. Și mai scrie-ne un cuvânt, ca să știm ce faci.

O sărută pe amândoi obraji și strânse din nou cu putere mâna lui Sever, scoțându-și pălăria. Sever rămase ca picat din lună. La rândul ei, Edith învârtea încurcată paharul de limonadă pe care-l comandase.

– Vino, să mergem, propuse ea într-un târziu. Cum ți-a reușit examenul?

Sever nu-i răspunse la întrebare. Examenul nu-l interesa deloc, rămăsese undeva departe. Simțea că a surprins întâmplător o conversație care nu trebuia nicidecum să ajungă la urechile sale. Teama unei descoperiri neașteptate, înspăimântătoare îi încleștă dintr-o dată sufletul. Era atât de tulburat, încât încerca degeaba să găsească un cuvânt cu care să i se adreseze.

– Domnul cu care am discutat adineaori e Wilhelm Kaspar din Graz, zise ea, ghicindu-i gândurile. Ne-am întâlnit din întâmplare. Vine din când în când la Viena și de obicei mă caută. E fostul meu socru.

Deși prevedea că i se va spune ceva ieșit din marginile bănuielilor sale, cuvintele îi înghețară inima.

– Cum...? murmură el, cu o urmă de neîncredere în voce. Tu ești... ai fost măritată?

Ea oftă, scuturându-și capul în semn de încuviințare. Pelița albă, presărată cu pistrui răzlețe, se înroși treptat. Numai buzele îi rămăseseră decolorate, cenușii-vinete și parcă mai subțiri.

– Am fost, recunosc eu ea. În 1918, timp de câteva luni. El... soțul meu, Willy (îl chema tot Wilhelm, ca pe tatăl său), a murit pe frontul italian în august.

Sever luă cunoștință de cuvintele ei, mai mult la suprafață, căci înțelesul lor adânc îi scăpa. Își spunea numai că Edith a fost măritată cu câțiva ani în urmă, iar lui nu i-a spus nimic și poate nici nu i-ar fi spus vreodată, dacă, din întâmplare, domnul Kaspar, fostul ei socru, n-ar fi întâlnit-o pe terasa unei cofetării.

Ea se crezu datoare să-i împărtășească împrejurările în care se măritase.

– A fost o nebunie, frumoasă și absurdă, cum sunt isprăvile noastre la o anumită vârstă. Aveam șaptesprezece ani. L-am cunoscut pe Willy în decembrie în casa unor prieteni, fusese trimis în misiune la Viena de pe frontul italian. Am stat de vorbă toată seara. Era un băiat simpatic, frumos, cam încrezut, dar bun la suflet și destul de naiv. Împlinise de curând douăzeci și doi de ani. Făcuse studii de drept, înainte de a fi încorporat. Avea gradul de locotenent în rezervă. Mi-a scris de pe front, i-am răspuns. În februarie s-a înapoiat în permisie. Ne-am văzut de trei sau de patru ori, apoi ne-am căsătorit. Aproape că nu ne cunoșteam, nu știu nici măcar dacă l-am iubit... Adică l-am iubit, desigur, așa cum se iubește la șaptesprezece ani. Am trăit cu el exact o săptămână. A fost săptămâna noastră de miere. Apoi s-a înapoiat pe front, iar în august am primit înștiințarea că a murit. Asta a fost totul. La ce te gândești? La faptul că am fost măritată?

Sever își revenise din surpriză. Acum își dădea seama de cele întâmplate lui Edith, dar și de situația în care se găseau în momentul acela amândoi. Cuvintele ei calme și sincere îl descătușaseră din starea de neliniște și surpriză, dându-i un sentiment de neașteptată siguranță de sine.

– Te înșeli, îi răspunse el pe un ton mai rece decât ar fi voit, nu la căsătoria ta mă gândeam, ci la faptul că ai ascuns-o față de mine și cine știe dacă mi-ai fi vorbit vreodată despre ea.

– Am vrut să-ți spun mai demult. Chiar în seara când am fost la Operă eram pregătită să-ți mărturisesc totul. Au intervenit însă cuvintele tale despre felul cum privești femeile și despre ce aștepți de la ele. Am înțeles atunci că nu te vei apropia niciodată de mine, dacă vei ști că mi-au căzut aripile și nu mai sunt îngerul pe care ți-l închipuieși.

– Dar atunci ce rost au avut declarațiile despre încredere, sinceritate și prietenie adevărată? De ce te-ai simțit obligată să le rostești?

– N-a fost vorba de nici o obligație, am simțit pur și simplu nevoia să le spun. Crezi că s-ar fi schimbat ceva dacă îți mărturiseam totul atunci?

Sever nu știa nici el ce să răspundă.

– Nu-mi dau seama, zise el, poate că da.

Dar ea tăgădui cu hotărâre.

– Mă îndoiesc, sinceritatea mea n-ar fi avut altă urmare decât că ar fi grăbit lucrurile. Nu, nu, eu am prevăzut totul. De aceea, la Klepper, când ți-am propus să fim prieteni, mă gândeam la o prietenie adevărată și nu la dragoste. Să știi Sever, că în seara aceea eu am renunțat la tine, tocmai pentru că eram convinsă că în curând va veni rândul tău să renunți. Mă simt vinovată față de amândoi. Am greșit luându-te cu mine la *Tante* Hermine. Când ne-am întâlnit pe scări, eu plecam anume ca să nu ne vedem. Am fost slabă, nu m-am stăpânit îndeajuns. Mai târziu am încercat zadarnic să dreg ceea ce stricasem.

Auzind-o cum vorbește, Sever înțelese purtarea ei din ultima vreme.

– Din câte îmi dau seama, ai hotărât să te desparți de mine, zise el cu amărăciune. Fă așa cum crezi că e mai bine. Eu nu mă simt vinovat în nici o privință.

– Și nici nu ești, confirmă ea. Mie îmi reproșez totul, iar ție nimic. Dar despărțirea noastră nu eu am hotărât-o, ci o hotărâști tu acum. Ai putea oare să uiți totul și să fii cu adevărat, nu numai în cuvinte, cel ce erai cu un ceas în urmă?

Așteptă multă vreme un răspuns care nu mai venea.

– Ce-aș putea spune? făcu el cu un oftat. Sunt lucruri care se uită greu. În orice caz, trebuie un timp până îți ies din minte și îți dau pace. Eu... eu am avut față de tine mai mult decât niște sentimente de prietenie... Am avut... Dar acum, acum...

Ea pricepu exact cuvintele lui. Știa în clipa aceea ceva ce nici nu bănuia poate și anume că iubirea lor se sfârșise și nu pentru un timp oarecare, câteva săptămâni, câteva luni, ci pentru totdeauna. Nu-i spuse totuși nimic, lăsându-l să ghicească singur adevărul și să se deprindă treptat cu el.

– Acum... acum trebuie să ne despărțim, reluă ea cu un zâmbet. N-are nici un rost să continuăm discuția. Ea nu poate duce la nici un rezultat. Vom mai vorbi, cine știe, cu alt prilej.

Îi întinse prietenoasă mâna și-l privi lung în adâncul ochilor.

– La revedere, Henția Sever, îi zise ea simplu. Nu mă mai conduce. Suntem aproape de casă și încă e lumină. Și înainte de a te întoarce în România, treci pe la noi să-ți iei rămas bun.

În seara aceea Sever adormi după miezul nopții. Oricâte argumente raționale aduse, gândul că Edith fusese măritată și timp de o săptămână aparținuse altui bărbat nu-i dădea pace. Nu era vorba atât de „aripile” căzute, cum se exprimase ea, ci de certitudinea că din ziua aceea între ei nu puteau exista decât un anumit gen de relații, relațiile trupești dintre un bărbat și o femeie. Își aminti ceasul petrecut într-o seară umedă de primăvară în casa de desfrâu de pe Măgură și întreaga ființă i se încrâncenă de dezgust.

„Doamne”, se întristă el, încercând să alunge amintirile chinuitoare, „de ce trebuie să ne cufundăm în mocirla patimilor, atunci când sufletul ne este înălțat de cele mai curate sentimente?”

XVI

Pe la începutul lui septembrie drumurile lui Victor prin plasă se răriră. Îi mai rămâneau câteva inspecții pe care le lăsă pentru lunile următoare. La Zăgani, sezonul se apropia de sfârșit. Apărură primele semne ale toamnei. După căldurile mari din preajma Sfintei Mării, vremea se răcise treptat. Câteva ploi mărunte și rezezi le amintiră tuturor că septembrie bate la ușă. În verdele fără sfârșit al Măgurii se arătau ici și colo, pete galbene-ruginii. Zilele păzură deodată scurte, amurgurile umede și rezezi.

Observând toate aceste schimbări, Helena fu cuprinsă de neliniște. Toamna era aici, vara ca și dusă. Vechile griji îi reînviară în suflet. Încă o lună și se va apuca iarăși să pregătească bagajele lui Sever. Alt an de gânduri, de întrebări fără sfârșit, de așteptare nerăbdătoare a scrisorilor. Iar Victor, scăpat de inspecții și de vizitele la Zăgani, are să-și reia vizitele în Strada Parcului la Bodor Anikó. Își împărtăși temerile lui Sever, rugându-l să stea de vorbă cu Victor, doar va izbuti să-i schimbe intențiile.

Dar Sever refuză, în felul lui delicat, ca nu cumva s-o supere, încercând s-o convingă că nu era cazul să se amestece.

– Victor știe mai bine ce trebuie să facă. Dacă a spus o dată că nu-i arde de însurătoare și a refuzat-o pe fata lui Tarția, care e o partidă de zece ori mai bună decât Anikó, apoi atunci de bună seamă că nu o va lua pe fata lui Bodor. Nu vede mama că la altele îi stau acum gândurile?

– Lasă, lasă, ce știi tu? cedă ea cu un oftat adânc. Femei ca ea nu au alt gând decât să pună gheara pe un băiat de ispravă, cum e Victor, și nici nu-și află odihna până nu-l duc înaintea altarului!

Pe ascuns îl chemă la ea pe Kretsch Sanyi ca să-i reamintească promisiunea făcută în primăvară.

– *Tessék csak nyugodtan lenni, nagyságos asszony, o asigură el. Egy par hét mulva minden meg lesz intézve!*¹

¹ Fiți liniștită, stimată doamnă, într-o săptămână-două totul se va aranja! (*magh.*)

Ca în fiecare an, o trupă ungurească de operetă din Cluj poposi pentru o săptămână în Silvania în primele zile ale lui septembrie. Lipite din timp pe zidurile și gardurile orașului, afișele, cu fotografii și titluri cu litere de-o șchioapă, anunțau datele celor trei reprezentații cu operetele *Prințesa circului*, *Silvia* și *Văduva veselă*. De obicei, trupa se compunea din interpreți de mâna a doua și a treia, adunați la nimereală din rândul cântăreților de *orfeum*¹ și al artiștilor fără angajamente. Anul acela punctul de atracție al spectacolelor îl constituia apariția, în reprezentație extraordinară, a lui Ciffra Juci, solistă la Teatrul Maghiar din Cluj, unde făcuse furori în *O noapte la Veneția* și în *Văduva veselă*. Toate ziarele ungurești îi consacraseră cronici entuziaste, arătând că de la Perényi Magda și de la Wiener Sarolta scena lirică maghiară din Cluj nu mai cunoscuse o asemenea voce.

În lipsa unei agenții artistice, turneul fu organizat de ziarul „Szilagyság”, fără nici un scop material, ci numai ca să învioreze viața culturală ungurească a orașului. În primăvară se produsese Teatrul Național din Cluj cu *Scrisoarea pierdută* și *Constructorul Solness*, iar redactorul-șef al ziarului, dr. Kincses Aladár, ținuse să dea astfel o replică discretă inițiativelor românești. Nimeni în redacția ziarului nu se pricepea mai bine la organizarea unui turneu ca Kretsch Sanyi, de aceea totul fu lăsat în seama lui.

În ziua sosirii artiștilor, întregul comitet de redacție, în frunte cu Kincses, se găsea pe peronul gării. Un numeros public ținuse să ia parte la primire. După cuvintele de bun venit și strângerile de mână de rigoare, trupa urcă în cele șapte trăsurile care așteptau în fața stației. Pe drum ferestrele se umplură de curioșii care voiau să-i vadă cu un minut mai devreme pe artiști și mai ales pe faimoasa Ciffra Juci. Trăsurile îi transportară la hotelul „Calafat”, unde toate cele douăsprezece odăi fuseseră reținute.

¹ Music-hall. (magh.)

Din acest moment, trupa rămase în grija lui Sanyi. Acesta se învârtea de dimineața până seara prin hotel și prin teatru, era prieten la cataramă cu directorul trupei, Hollossy Béla, un fost june-prim, bășos și elegant, dar șubrezit de vârstă și băutură, și se tutuia cu artiste, inclusiv cu Ciffra Juci.

Toată lumea bună și mai puțin bună, mai ales unguri, dar și români, umplu sala teatrului în seara primei reprezentații (cu Silvia). Victor, care primise o invitație de onoare, stătea în primul rând, împreună cu Sever. Spectacolul avu un succes nemaipomenit. Toate numerele le fură aplaudate, iar de trei ori strigătele dezlănțuite de *hogy volt, hogy volt!* îi obligară pe cântăreți să repete ariile.

– Cine e blonda aceea înaltă, cu ochi albaștri, care joacă rolul Silviei? îl întrebă Victor pe Sanyi în prima pauză. Are un corp superb!

Ca toți Hențeștii nu era sensibil la muzică. Altminteri ar fi observat vocea puțin obișnuită de soprană lirică a cântăreței.

– Cum, n-o știi? se minună Kretsch. Nu i-ai văzut mutra pe toate gardurile orașului? E Ciffra Juci, primadona trupei. Vino cu mine să-ți fac cunoștință.

leșiră în curtea teatrului și intrară prin dos în culise. Pe scenă era o agitație extraordinară. Se schimbau decorurile, mașiniștii înălțau panourile, aduceau mobilele, se îmbrânceau, vociferau. Sanyi își făcu loc cu îndemănare până la cabina actrițelor.

– *Szabad, Jucika?*² întrebă el, intrând fără a mai aștepta răspunsul. În hărmălaia din culise ar fi fost greu ca persoanele dinăuntru să audă ceva.

În cabină se găseau trei femei, pe jumătate dezbrăcate, care continuă să-și schimbe costumele fără a se sinchisi de cei doi bărbați care intraseră. Juci ședea în fața unei oglinzi și își pieptăna părul, ajutată de cabinieră. Îi primi foarte prietenoasă și deloc protocolară. Pe Kretsch nu-l scoase din

¹ Bis, bis. (*magh.*)

² Putem intra, Juțika? (*magh.*)

Sanyikám și *lelkem*¹, iar pe Victor îl tutui curând după ce află de la Kretsch că a rămas încântat de vocea și de jocul ei. Mai mult de formă, îi rugă să-și întoarcă ochii în altă parte în timp ce îmbrăca o toaletă complicată pe care avea să o poarte în actul al doilea.

Victor tăcu tot timpul cât se află lângă ea, dar n-o scăpă din ochi. Privită de aproape, Juci era și mai frumoasă și mai ispititoare decât pe scenă. Avea pulpe prelungi cu glezne subțiri, iar sub decolteul, o idee cam larg, se întrezăreau sânii rotunzi și albi..

La plecare, întinzându-le mâna, Juci îl întrebă pe Victor:

– Vii după spectacol, nu-i așa?

– Da, desigur, murmură acesta, neînțelegând exact unde anume trebuie să se ducă.

Îl lămurii Sanyi, pe când se înapoiau în sală. După reprezentație, avea loc la restaurantul „Calafat” un supeu rece, cu șampanie, oferit de admiratorii lui Juci. Se lăsă convins să se ducă și el, dar îl luă cu sine, fără să știe exact de ce, și pe Sever. În localul plin, Ciffra Juci era anturată de toată lumea. Fiecare voia să schimbe un cuvânt, să ciocnească un pahar sau să fie răsplătit cu un zâmbet. Victor se retrase pe la miezul nopții, cu un fel de regret, după ce încercase degeaba să se afle singur cu ea măcar cinci minute.

– Te mai văd? îl iscodi cântăreața la despărțire, lăsându-și mâna în palma lui fierbinte.

Până acasă Victor se gândi numai la ea, abia răspunzând la întrebările lui Sever. Juci îi plăcuse din prima clipă, iar acum îi părea rău că părăsise petrecerea și nu se mai afla lângă ea.

A doua zi la prânz, Sanyi îl vizită la pretură, ca să-l informeze, cu un zâmbet semnificativ, că Ciffra Juci îl chemase la hotel anume ca să-i vorbească despre el. Dacă era să dea crezare cuvintelor ziaristului, primadona se îndrăgostise fulgerător și ținea cu orice preț să-l întâlnească.

¹ Suflete. (*magh.*)

– Închipuiește-ți, detalie Sanyi, că m-a primit în pat, pe jumătate dezvelită. Purta o cămașă de noapte de mătase verde, cu volănașe și dantele, străvezie ca o lentilă de ochelari și își scotea întruna piciorul stâng de sub plapumă și îl vâră la loc.

– Și ce crezi că ar trebui să fac? îl întrebă, neîncredător, Victor. Să-i scriu o scrisoare?

– Nici vorbă! Trimite-i un buchet de flori, cu un bilet în care-i declari cât de fericit ai fi dacă ți-ar îngădui să-i faci o vizită. Dă-mi două sute de lei și mă ocup eu de treaba asta. Nu pleca după-amiază de acasă, s-ar putea să primești răspuns.

Răspunsul, verbal, i-l aduse însuși Sanyi. Juci îl aștepta în camera ei de la hotel la opt seara. Ca să nu bată la ochi, intrară pe la șapte în cafeneaua hotelului. Aici nimeriră peste o societate de cunoscuți care dădeau peste cap pahare de bere „Ursus” și comentau spectacolul și supeul din ajun.

– Nu bere, îl sfătui Sanyi pe Victor. E primejdioasă. Moleșește.

Victor se uită urât la el. Nu-i plăcea să fie dăscălit, iar Sanyi părea că vorbește în zeflelea. La opt și câteva minute se strecură pe ușa care ducea la toaletă. De aici, printr-o altă ușă, ajunsese la scara de serviciu a hotelului.

Sanyi îl așteptă până aproape de douăsprezece, bând pahar după pahar din berea blondă de Cluj. Nu avea nici o treabă în seara aceea. După unsprezece, localul începu să se golească. Era o luni, zi fără mușterii. Ar fi plecat și el, dar prea îl îmboldea curiozitatea să afle ce s-a întâmplat.

– *Na, Vici, beverted a nagy rablót?*¹ îl întâmpină rânjind, de cum apăru în local.

Vorbea în gura mare, fără teama că ar fi fost auzit. Cafeneaua era pustie. Chelnerii ridicau fețele de masă.

– *Meny a francba!*² îl repezi Victor încruntat, îndreptându-se spre ieșire.

În realitate, era uluit de repeziciunea cu care îi cedase cântăreața și mai ales de orele pasionate petrecute în patul

¹ Ei, Viți, i-ai vârat-o? (*magh.*)

² Du-te dracului! (*magh.*)

ei. Se așteptase la o conversație de salon, presărată cu cuvinte echivoce, cu unele nazuri din partea ei și abia la urmă, eventual, cu o cedare cucerită cu greutate, centimetru cu centimetru. Când colo, totul se desfășurase cât ai bate din palme. Abia le rămăsese timp să golească un pahar din sticla de șampanie, adusă de un chelner, și să stingă în grabă luminile.

Din seara aceea se întorsese zilnic la hotel, zăbovind din ce în ce mai mult în camera lui Juci. Zvonul se răspândi în oraș ca fulgerul. Ajunse în aceeași zi la urechile lui Anikó, care nu voi să creadă, și al Helenei, care se bucură. Asculta mulțumită sunetul pașilor lui Victor, cu ochii la arătătoarele ceasului de pe noptieră.

Succesul nescontat al spectacolelor îl determină pe Holossy Béla, directorul trupei, să reia încă o dată cele trei operete. Turneul se prelungi astfel cu o săptămână.

„Toate bune și frumoase”, își spuse Helena spre sfârșitul intervalului, „numai că Ciffra Juci va pleca peste două zile, în timp ce fata Bodoroaiei va rămâne pe loc”.

Sosi și ziua reprezentăției de adio. Încă din ajun, Sanyi îl luă deoparte pe Victor.

– Juci pleacă poimâine. De văzut vă veți mai vedea voi, căci Clujul nu e la celălalt capăt al lumii. Oricum, s-ar zice că vă despărțiți. Ar trebui să-i faci un cadou mai acătării, știu eu, un inel de aur sau o brățară. Te va costa câteva mii, dar nu poți spune că n-ai primit destul în schimb.

Ziaristul râdea cu gura până la urechi, arătându-și dinții albi, sănătoși.

– I-am dat chiar mai mult decât spui tu, îl asigură Victor, cu vocea repezită. Știu eu ce se cuvine să fac în asemenea împrejurări.

– Bine, bine, de ce te superi? replică împăciuitor Sanyi. Dar un buchet de flori mâine seara la *Văduva veselă* tot ai putea să-i trimiți. Sunt convins că le așteaptă.

– Asta da, încuviință Victor. Comandă tu un coș cu flori. Vezi să-i fie înmânat cu discreție în cabină.

– N-ai nici o grijă, aranjez eu, îl asigură Sanyi. Îi voi trimite cele mai frumoase flori pe care le are Szigeti.

Cu o mie de lei comandă un coș uriaș cu cincizeci de garoafe roșii ca focul, supraveghind el însuși ca florile alese să fie una și una. Mai dădu ordin lui Szigeti ca ucenicul să-l aștepte cu coșul în fața intrării din dos a teatrului la opt fix. Insistă în chip deosebit ca florile să fie aduse la ora stabilită și să nu fie înmânate nimănui în afara lui.

Reprezentăția de adio umplu sala până la refuz. Zeci de persoane stăteau în picioare pe culoarele de lângă pereți. Ca să dezmintă zvonurile ce circulau pe seama lui Victor și a cântăreței, Anikó veni cu mama sa și-i ceru tânărului să le însoțească. Când cortina se lăsă după primul act, aplauzele furtunoase chemară la rampă pe interpreți și în primul rând pe Ciffra Juci. În rochia de seară decoltată, cu umerii goi, cu mânușile albe lungi până la coate și cu coafura montantă în care strălucea o agrafă de aur stropită cu briliante (cadoul lui Victor), primadona era într-adevăr răpitoare. În mijlocul aplauzelor și al reverențelor, se ivi deodată ucenicul lui Szigeti, depunând la picioarele cântăreței un splendid coș cu garoafe roșii. În momentul de liniște ce urmă apariției neașteptate, ucenicul, un băiețandru voinic, fiul lui Karsai, tinichigiul, strigă cu o voce de stentor, încât fu auzit până în ultimul rând de la balcon.

– Incomparabilei primadone Ciffra Juci din partea doctorului Victor Henția!

După anunțul răspicat, care fu auzit pretutindeni în sala cu cinci sute de locuri, urmă o tăcere de catedrală. Toate privirile se îndreptară spre Victor și spre cele două femei. Aflat în centrul atenției întregii săli, tânărul simți că se cufundă în pământ. Albe ca peretele, Anikó și mama sa se ridicară deodată și părăsiră teatrul.

După ce-și reveni din uluială, Victor se repezi în Strada Parcului, dar acolo nu-i deschise nimeni. Până după miezul nopții cutreieră localurile în căutarea lui Kretsch, al cărui rol în întreaga afacere îl ghicise. Dar ziaristul, bănuind consecințele, se refugiase acasă la părinții săi, conjurându-i să nu spună nimănui că e acolo.

A doua zi, Victor văzu lucrurile în altă lumină. Nu mai repetă vizita la Anikó, deoarece își dăduse seama că ar fi fost

de prisos. Împreună cu mulți alții o conduse pe Cifra Juci și pe colegii ei la gară. Aici îl întâlni pe Kretsch. Acesta-i adresă un zâmbet încurcat care-l dezarmă.

Despărțirea de Anikó fu mai puțin grea decât își închipuise. Contribui la aceasta și faptul că, după scena de la teatru, mama și fata plecară din Sylvania la niște rude pentru o lună de zile.

Spre sfârșitul lui septembrie, Victor făcu ultimul drum la Zăgani și la Plopiș. Sezonul de băi se încheiase. În casă la Augusta domnea un du-te vino neobișnuit. Peste câteva zile avea loc logodna lui Tensi cu avocatul Octavian Precup. Scăpată de grija moșiei și a băilor, Augusta pusese, în sfârșit, piciorul în prag, iar fata consimțise fără a zice o vorbă legănată. Știa că nu e de jucat cu mamă-sa. Se resemnase repede, iar acum nu vorbea decât despre *ștafirung* și despre rochia de mireasă. Nunta era fixată pentru prima sâmbătă din noiembrie.

Cum făceau de obicei, Augusta și Victor se retraseră după-amiază în salon ca să-și bea cafeaua. În câteva cuvinte, băiatul înfățișă mătușii sale bilanțul celor patru luni de exploatare a băilor. După plata angajaților (inclusiv a lui Braun), le rămânea câștig curat 201.562 de lei. Fiecare se alegea cu câte o sută de mii.

Augusta controlă cu băgare de seamă socotelile și numără, scuipându-și în degete, cele două sute de hârtii de câte cinci sute.

– La anul, când nu vor fi atâtea cheltuieli, vom agonisi de două ori pe atât, o asigură Victor. Iar dacă treburile vor merge din bine în mai bine, cum sper, cată să mărim casa de oaspeți sau să construim una nouă.

Augusta se ridică și aduse din prânzitor sticla de Cointreau la care umbla numai cu rare prilejuri.

– Apoi, să fie într-un ceas bun! meni ea, ciocnind păhărelul. Cu ajutorul lui Dumnezeu ne-au succes treburile din plin. Vom vedea în toamna viitoare ce va fi de făcut cu casa de oaspeți. Aruncă o privire spre cele două hârtii de cinci sute și spre mărunțișul ce stăteau, neîmpărțite, la mijlocul mesei. Dar cu mia asta de lei ce facem? Nu mi-o lași mie?

– A Dumitale să fie, mătușă Augustă, consimți Victor, împingând banii spre ea.

PARTEA A TREIA

I

Un an mai târziu, într-o după-amiază ploioasă de septembrie, Augusta și Victor se găseau la aceeași masă în salonul casei din Plopiș, unul în fața celuilalt, aplecați asupra scriptelor prezentate de administratorul Braun. Sezonul de băi începuse devreme, de la 1 mai, și se întinsese până la jumătatea lui septembrie. Cu ajutorul lui Dumnezeu, vara fusese lungă și frumoasă. Atrăși de reclame, dar și de renumele câștigat de băi în sezonul precedent, vizitatorii se prezentaseră fără încetare, patru luni și mai bine, schimbându-se unii pe alții, bucuroși să capete o cameră pentru două-trei săptămâni. Atât mătușa, cât și nepotul bănuiau că vor câștiga bani frumoși. Nici unuia dintre ei nu-i veni să-și creadă ochilor, când zăriră scris negru pe alb că băile aduseseră în vara aceea, câștig curat, după scăderea tuturor cheltuielilor, peste o jumătate de milion.

– Ei, ai văzut, mătușă, că am avut dreptate? Zăgani sunt o baie de aur, zise, abia încăpându-și în piele, Victor.

Îi întrerupse slujnica, Catița, care aducea cafeaua. Augusta apucă repede teancul de hârtii de o mie și-l ascunse în sertarul mesei.

– Apoi la asta, dragul mătușii, se cade negreșit să ciocnim un păhărel, zise ea, scoțând din bufet sticla de Cointreau, la care nu umblase de un an de zile.

– Acum trebuie să înnoiești contractul cu primăria din Zăgani, mătușă Augusta, o sfătui Victor. El expiră la sfârșitul anului. Chiar de mâine să te duci la Zăgani, să miști ce trebuie mișcat, ca nu cumva vreun amator, atras de gustul mierii, să ne-o ia înaintea. După cât de bine ne-a mers, nu m-aș mira să-și vâre careva coada.

– Fii fără grijă că isprăvesc eu cu toate cele necesare, îl asigură Augusta. Nebună aș fi dacă nu m-aș îngriji de arendarea băilor. N-ar strica să-i pui și tu o vorbă notarului Maier, că el face și le desface pe toate. Primarul îl ascultă ca pruncul pe părintele său.

Catița se întoarse să ia ceștile de cafea.

– Spune-i șoferului că într-un sfert de ceas plecăm, o anunță Victor. Să fie gata.

De două zile gira, cu delegație, afacerile județului Sălaj. Fostul prefect, Emil Șuluțiu, își înaintase demisia pe motiv de boală, iar numirea noului titular întârzia. Cu câteva ore în urmă, fiind la Zalău, primise telefon să se prezinte a doua zi dimineața la Ministerul de Interne din București. Abia avusese răgazul să se repeadă cu mașina prefecturii, până la Silvania, iar în drum spre Ciucea să se oprească la Augusta.

Trenul sosi cu câteva minute întârziere. „Nu-i nimic“, își zise Victor urcând, „până la București are tot timpul să le scoată“. Era un accelerat care sosea în Gara de Nord la șase și jumătate dimineața. Îi rămânea atâta timp cât să tragă la un hotel, să îmbuce ceva și, la ceasurile nouă, să se înființeze la minister. Ca mai toate trenurile de noapte, acceleratul nu ducea prea mulți călători. În vagonul de clasa I găsi un compartiment cu un singur pasager, care moțăia într-un colț, învelit în pardesiu.

Era pentru prima dată că mergea la București după voiajul din 1921. Într-un chip nelămurit, dar deasupra oricărei îndoieli, simțea că acest nou drum va fi la fel de hotărâtor pentru soarta sa ca acela făcut înainte cu patru ani. Până să adoarmă, se tot gândi la câștigul nesperat adus în vara aceea de băile din Zăgani. Cu cei două sute cincizeci de mii dobândiți acum, atinsese milionul mult așteptat, ba chiar îl depășise. Lor li se adăugau cele patru sute de mii, câștigate în primăvară prin licitarea norocoasă a moșiei franciscanilor din Pericei și revinderea celor șaptezeci și cinci de iugăre statului, care avea intenția să construiască niște cazărmi la marginea orașului. Mai erau apoi banii încredințați spre fructificare lui Keller. Ajunseseră la trei

sute cincizeci de mii și se găseau investiți într-o afacere foarte promițătoare, cu scadență apropiată, pusă pe picioare de frații Fried, angroșiști de cereale din Arad.

Un glas lăuntric îi spunea că a venit în sfârșit vremea să renunțe la pretură și să se avânte în afaceri. În ce formă anume, nu știa nici el. Pe de altă parte, ar mai fi zăbovit un timp în administrație, în speranța că-și va putea încheia cariera de funcționar public cu titlul de prefect. Era o treabă anevoioasă, dar nu cu neputință de realizat, firește nu pe loc, ci într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat.

Trenul sosi în Gara de Nord la ora reglementară. De câțiva ani, totul reintrase în matca firească: treburile publice, circulația trenurilor, viața de fiecare zi. Puțini călători părăsiră, somnoroși și grăbiți, peroanele încă pustii. În fața gării, un șir de trăsurii și de taxiuri își așteptau mușteriii. Victor luă o mașină de piață și dădu adresa hotelului „Union”. Era în vecinătatea ministerului, iar în caz că n-ar fi aflat camera, avea alături hotelul „Stănescu”.

Așa cum bănuise, fusese chemat în vederea alegerilor din primăvara următoare. Cei patru ani de guvernare liberală se apropiau de sfârșit. Noua constituție trecuse cu bine prin cele două Camere în 1923, reforma agrară se îndeplinea pretutindeni, leul era din nou cotate la bursele din străinătate. În ciuda acestor succese, cu care sperau să-i câștige pe alegători, liberalii nu pierdeau din vedere uzura morală firească oricărui partid instalat de atâția ani la putere. Pentru a se pune la adăpost de surprize, Brătianu procedase, la începutul lui iunie, la o remaniere guvernamentală, demitându-i pe cei ce trebuiau schimbați și aducându-i în loc pe cei ținuți în rezervă. O ușoară preocupare domnea în cercurile oficiale, deși nimeni nu se gândea în mod serios că regele nu-l va încredința tot pe Brătianu cu organizarea noilor alegeri.

Toate acestea Victor le știa prea bine și le mai auzi o dată la ședința convocată de noul ministru. Le notă totuși cu grijă pentru a le transmite viitorului prefect, a cărui numire era iminentă. Din fericire, consfătuirea se încheie în aceeași zi

pe la ora două, așa că îi rămaseră libere după-amiaza și dimineața următoare, ca să se ocupe cu treburile lui.

Prima vizită, încă în seara aceea, o făcu în Strada Plantelor, la unchiul său Gusti. Cunoscând drumul și distanțele, o luă pe jos. De cum puse piciorul pe trotuar, fu întâmpinat de larma asurzitoare a orașului, de șuvoiul fără sfârșit al sutelor de trecători, de acel du-te-vino al mașinilor și trăsurilor. Se deprinse repede și Bucureștiul îi deveni familiar, de parcă l-ar fi părăsit în ajun, nu cu patru ani în urmă.

În iunie, cu prilejul remanierii ministeriale, Augustin Bodea primise, ca recompensă a fidelității și răbdării sale, portofoliul Justiției. Cu prilejul acesta, își lichidase biroul avocațial din Cluj și se mutase definitiv la București. Victor nu-l văzuse dinaintea evenimentului, de aceea se grăbi să-i reitereze felicitările pe care, la îndemnul Helenei, i le trimisese în scris. Gusti le primi cu un surâs de bunăvoință și-l reținu la cină. De la o vreme încoace se purta mai amabil cu el. Victor bănuia că numirea sa ca prefect ad-interim lui i se datora. Altfel, ministeriatul nu schimbase nimic din felul lui de a fi. Ca toți oamenii superiori conștienți de valoarea lor, se socotea mai presus de onorurile și recompensele cu care îl gratifica viața, chiar dacă, în realitate, le dorea. Era, de aceea, la fel de mândru și de plin de sine însuși ca înainte, fără a fi adăugat, dar și fără a fi pierdut ceva din morga obișnuită.

După-masă, se retraseră amândoi în camera de domni. Aici, între două înghițituri de cafea, Augustin Bodea își vesti nepotul că a semnat cu mâna lui numirea lui Valer Nilvan la Judecătoria din Sylvania în locul rămas vacant prin pensionarea lui Erdélyi. Victor se bucură nu atât pentru Valer, cât pentru mamă-sa, care de un an încheiat se zbătea neobosită ca să reunească împrejurul ei întreaga familie.

– L-am numit judecător, deși în privința lui, ca om, am destule dubii, numai să nu zică mamă-ta despre mine că *honores mutant mores*¹, observă Gusti, aprinzându-și țigara la flacăra unei

¹ Onorurile schimbă felul de a fi al oamenilor. (*lat.*)

frumoase brichete de aur cu monogramă. Sper că nu voi avea a mă căi. Ei, dar tu, cum te-ai descurcat cu conducerea județului? Vorbesc la trecut, deoarece numirea lui Iulian Comșa e gata și va fi semnată mâine dimineață de rege.

Victor îl puse la curent cu tot ce făcuse în cele trei săptămâni ale interimatului. Încurajat de bunăvoința unchiului său, îi mărturisi intenția de a-și încheia cariera administrativă cu titlul de prefect.

– Tot vechea voastră ambiție a Hențeștilor de a-l lăsa în urmă pe Lupu și de a ajunge *fișpan!* zise îngăduitor Bodea, într-un fel ce nu plăcu tânărului. E o ambiție frumoasă, ce-i drept, dar nu tocmai ușor realizabilă. Prefectura e și o funcție politică, nu numai una strict administrativă, ca aceea de prim-pretor. Va trebui, *volens-nolens*¹, să te înscrii într-un partid. Dacă mă ascultai în 1921, la moartea lui Alexandru, poate că azi așteptarea ți-ar fi fost mai scurtă!

Victor nu șovăi să-i dea răspunsul pe care unchiul său îl aștepta de patru ani.

– Cum ți-am mai spus, unchiule, pe mine politica nu mă interesează. De înscris însă m-aș înscrie și mâine, numai să știi că e cu folos.

– Bine, bine, îl bătu Gusti pe umăr. Tu înscrie-te și-apoi vom mai sta de vorbă.

A doua zi norocul nu-i mai surâse, e adevărat că la mijloc nu era un interes al său. Keller îl rugase să ceară o audiență la Banca Națională, pentru a afla cum s-a soluționat noua cerere a băncii „Sălăjana” de a primi un împrumut pe termen lung și cu dobândă scăzută. Pe strada Lipscani fu destul să declare că e prefectul Sălajului, ca să fie primit îndată de unul dintre directori. Din păcate (îl informă, foarte amabil, acesta), guvernatorul nu aprobase cererea. La plecare, trecu prin fața Bursei, unde domnea aceeași îmbulzeală și hărmălaie ca totdeauna. Acolo câștigase, sfătuit de Keller, cei treizeci de mii care, iată, deveniseră astăzi un milion.

¹ Vrând-nevrând. (*lat.*)

Cum făcuse și la precedenta vizită, își încheie șederea în București la Iuliu Rațiu.

Președintele se mutase între timp din strada Visarion pe Polonă, nu departe de Grădina Icoanei. Locuia într-o casă boierească, pe jumătate drapată în iederă, mai arătoasă, dar nu mult mai mare decât cea dinainte. Se vede că în dimineața aceea călcase cu stângul, deoarece feciorul care veni să-i deschidă îl anunță că Rațiu e bolnav și nu primește. Apărut la timp, secretarul tânăr cu mustăcioară îl salvă din nou. Câteva minute mai târziu, fu poftit în biroul președintelui.

Victor se aștepta să-l găsească în pat sau măcar culcat. Dar Rațiu ședea liniștit într-un fotoliu. În fața sa, pe măsută, se zărea o carte legată în albastru și o pereche de ochelari simpli cu ramă metalică. Biroul își păstrase neschimbat mobilierul, ca și așezarea diverselor piese, încât tânărul crezu o clipă că a nimerit tot în vechea odaie din Strada Visarion. Contribui la această impresie și înfățișarea lui Rațiu, rămas același și acum când pășea peste pragul celor cincizeci de ani: fața calmă, bine rasă, mustața tăiată cu îngrijire, privirea rece, neîncrezătoare, și totuși invitându-te să te apropii, dar mai ales aerul de echilibru, de măsură și de stăpânire de sine ce i se citea de obicei pe trăsături. Purta tot haine strâmte, cu gulere înalte și manșete de celuloid, deși moda lor trecuse de la război încoace.

– Am fost cam răcit, îl întâmpină el, ridicându-se din fotoliu, ceva tuse și un pic de *Kehlkopfkatarh*¹. Cred că a fost o formă mai ușoară de *influenza*, care bântuie pe aici în toamna asta schimbătoare. Nu-ți dau mâna ca să nu te molipsesc cumva.

Din același motiv, îl așeză nu alături de sine pe canapeaua de piele, cum făcuse data trecută, ci în fotoliul din fața lui. Încolo primirea fu aceeași, inclusiv întrebările despre cafea și dulceață. Nefiind lume în sala de primire, convorbirea se prelungi aproape un ceas. De data aceasta, Victor se arătă mai puțin reținut și-i vorbi pe larg despre planurile sale de

¹ Guturai. (*germ.*)

viitor. La urmă, deoarece președintele ceru noutăți din Silvania, aminti de cererea Băncii „Sălăjana”.

– Știu, confirmă Rațiu, cu o mișcare scurtă a capului. Mi-a scris Keller. Am pus și eu o întrebare la Banca Națională și tocmai voiam să-i răspund.

De la război încoace, președintele se alesese cu regularitate în circumscripția Silvaniei și era foarte atent cu doleanțele alegătorilor.

– Eu cred că au respins cererea anume pentru că e vorba de o bancă ungurească, zise Victor. Asta mi s-a părut mie că se ascunde sub vorbele directorului.

Dar Rațiu îl dezminți cu hotărâre.

– Să nu crezi una ca asta, dragule. E drept că îndată după 1918 cam așa au stat lucrurile. De atunci însă destule s-au schimbat. Directorul Bobulescu, cu care am vorbit, mi-a declarat că ar fi dispus să împrumute chiar cinci milioane, cu rescont de numai 2%, dacă banca ar prezenta destule garanții că va întrebuița în modul cel mai judicios fondurile și le va restitui la termenele stabilite. Dar ce garanții oferă o instituție care lăncezește inactivă de șapte ani? Au și cei de la bancă experiența lor. Acum trei ani m-a rugat Mărcuș, directorul „Silvaniei”, să intervin la „Albina” pentru un împrumut de două milioane. L-am ascultat și pentru că tata a fost prin 1890 jurisconsultul băncii. După cum știi, în loc să prospereze, „Silvania” mai mult s-a înglodat în datorii. Nu mai spun că a intrat cu totul sub influența lui Tarția și a liberalilor.

Președintele nu uitase dezertarea din partid a primarului în anul ce precedase venirea la putere a partidului liberal.

Observând expresia neîncrezătoare de pe fața tânărului, își corectă tonul prea categoric.

– Ce-i drept, ai și tu dreptate în felul tău, recunosc eu el cu un zâmbet. Poate că altfel s-ar fi purtat cei de la bancă, dacă „Sălăjana” ar fi fost măcar în parte românească, iar interesele ei ar fi fost susținute de un român. Dar aceasta e o chestiune secundară. Pe vremuri, „Szilágysági Bank” a fost cea dintâi

instituție de credit din județ. Ar fi păcat să dispară, iar Sălajul să rămână la cheremul băncilor din Oradea, Cluj sau Satu Mare. Astăzi oamenii aleargă după credite ba în dreapta, ba în stânga și nu e bine. În Sălajul nostru sunt multe de făcut, județul nu e sărac, rămâne ca o persoană capabilă, *cineva* potrivit pentru o asemenea treabă, să-și suflece mânecile și să pună banca pe picioare, fără să aștepte ajutor din afară. Înțeleșimă? Banca va trebui să devină românească, dar nu prin izgonirea unguirilor din ea. Ar fi o mare prostie dacă nu ne-am strădui să-i câștigăm de partea noastră. Să nu cumva să-ți închipui, dragule, că sunt un naiv sau că nu-i mai cunosc pe unguri. Îndată după război au strigat în gura mare: *Nem, nem, soha*¹ și *Mindent visza*². Nimeni nu voia să învețe românește, funcționarii refuzau să depună jurământul de fidelitate față de statul român. Un singur ungar nu ți-ar fi venit la București să-l fi tăiat, în afara slujnicilor din Secuime, a femeilor de moravuri ușoare și a deputaților partidului maghiar. Toți se țineau în rezervă, așteptând o minune. Cum știi, minunea nu s-a petrecut, iar ei au început să privească realitatea în față. Ce se ascunde în sufletul lor știi prea bine. Acolo nu putem umbla, în rest vor trebui să se dea pe brazdă. Încet-încet, vor învăța românește și vor lua parte la viața publică, care va fi una singură, românească. Acum se pregătesc să facă primul pas către noi, iar datoria noastră este să nu-i împiedicăm să se apropie.

Vorbi încă multă vreme despre necesitatea creării unei mari bănci sălăjene, ridicată fără capital liberal. Se întrerupea din când în când ca să-i arunce câte o privire pătrunzătoare, însoțită de un „înțeleșimă?”

– Cât despre retragerea ta de la pretură, îi spuse el în încheiere, nu te grăbi, sau, dacă poți, grăbește-te încet. *Festina lente*, cum ne învață latinii. Ori sunt eu un prost cap politic, ori liberalii nu vor mai fi la putere la anul pe vremea asta.

¹ Nu, nu, niciodată. (*magh.*)

² Totul înapoi. (*magh.*)

Nici noi nu vom fi, e adevărat. Vor veni averescanii, deoarece generalului i-a rămas un strop de popularitate, iar regele îi va da ocazia să și-l cheltuiască. Înscrie-te, dar, la averescani. Cum nu prea mai au clientelă politică, te vor primi cu brațele deschise. Și poate că într-o zi vei fi prefect.

II

Victor nu întârzie la Zalău decât atât ca să predea prefectura lui Iulian Comșa și să-l viziteze pe avocatul Miron, președintele comitetului județean al partidului averescan. Sosi în Silvania îndată după opt, cu mașina prefecturii. De îndată ce-l zări în prag, Helena se și repezi asupra lui, bucuroasă că-l revede. Sever plecase de două zile la Viena să-și pregătească examenele din toamnă, iar ea se simțea stingheră în casa devenită pustie.

– Ți-au succes treburile, ai mântuit totul cu bine? îl întrebă ea printre sărutări.

– Mi-au succes, răspunse Victor, încercând să se desprindă din brațele mamei sale.

Nici unul, nici altul nu-și dădură seama că schimbă aceleași cuvinte ca în seara de iunie când Victor se întorsese din prima sa călătorie la București.

În odaia de baie, Helena, cu prosopul în mână, își urmări băiatul spălându-se.

– Ți-a spus Gusti pozitiv că a semnat hârtia? îl întrerupse ea, dornică să se încredințeze încă o dată.

– A semnat-o *manu propria*¹, să fie mama fără grijă, o liniști el. Numirea curge de la 1 noiembrie. Numai de s-ar dovedi folositoare și n-am avea a ne căi.

Helena nu dădu importanță acelor ultime cuvinte, pe care Victor le repeta, de fapt, după unchiul său. Îi întinse cămașa curată, cu gulerul scrobbit, și cravata de mătase cu dungii. Pentru nimic în lume n-ar fi suferit Victor să poarte două zile la rând aceeași cămașă sau să nu-și schimbe zilnic cravata.

¹ Cu propria mână. (*lat.*)

Degeaba încercă Helena să-și așeze fiul la masă. Victor mănca în pripă un corn și își sorbi cafeaua în picioare.

Am primit ieri o scrisoare de la Moșucu (așa-i spuneau copiii canonicului Bodea), îl informă ea în timp ce mânca. Mama nu e deloc bine. S-a răcit din nou, nici eu nu știu cum, că doară își poartă destul de grijă. Tare mă tem să nu facă iarăși aprindere de plămâni.

– Și Rațiu era răcit, își aminti Victor. Zicea că pe la București bântuie *influenza*.

La pretură aflaseră toți de întoarcerea sa. Unul din funcționari zărise Buick-ul prefecturii îndreptându-se spre poștă și își vestise colegii. Portarul Vászárhélyi, scund, gras, cu mustăți bătoase, moștenit de la vechea pretură ungurească, împreună cu alți doi slujbași, se grăbi să-i deschidă ușa de la intrare.

– *Alázatos szolgája, doktor úr!*¹ îl întâmpină el, cu chipul scos.

Știa prea bine că prim-pretorul nu suferă să i te adresezi cu un alt termen decât cel de doctor. Se uita pieziș dacă-i spuneai „domnule prim-pretor” sau, Doamne ferește, „domnule Henția”. Cu toate acestea, Victor abia moțâi din cap și-i adresă o privire strâmbă ca în zilele când nu era în apele sale.

În cursul celor trei săptămâni de absență, se adunaseră destule hârtii pe biroul său: corespondență oficială, petiții, adrese care așteptau să fie văzute și semnate. Vászárhélyi avea dreptate când își spuse că prim-pretorul e într-o dispoziție proastă.

Vreme de o jumătate de ceas soneria țârâi fără încetare în biroul secretarei. Jancsó Mariska, o femeie tânără, capabilă, nu știa unde-i mai stă capul. Rând pe rând, Victor convocă înaintea lui pe toți funcționarii: ceru explicații, înapoie hârtii pentru a fi refăcute, adresă observații. Așa i se întâmpla de obicei când era preocupat de o anumită idee care nu-i da pace.

Vânzoleala din birouri se apropia de sfârșit. În deschiderea ușii dinspre secretariat se ivi capul lui Keller, cu sprâncenele stufoase și fruntea brăzdată de cute.

¹ Prea supusă slugă, domnule doctor! (*magh.*)

– Am auzit că te-ai înapoiat, i se adresă el din prag. Nu vreau să te deranjez, văd că ești ocupat. Ce-ai zice să ne întâlnim după-masă la cinci la „Alagút“? Ți convine?

Victor scrisese în colțul hârtiei pe care o avea în față *ad acta*, o închise în mapă, apoi se îndreptă spre avocat cu mâna întinsă.

– Da, desigur, Samu-bácsi, zise el. Nu vrei să intri?

– Nu, nu. Să rămână pentru după-amiază, avem destule de discutat. Atunci, la cinci, bine? Voi fi punctual.

De îndată ce avocatul se retrase, Victor se simți scăpat din starea de constrângere nervoasă care-l încercase din momentul când ajunsese în Silvania. Ai fi zis că așteptase anume acea vizită, și într-un fel așa și era, deși nu bănuise măcar că Keller avea să-l caute în dimineața aceea.

După plecarea avocatului, Victor se înapoie gânditor la masa de lucru. Auzind soneria, Mariska se arătă în prag.

– Mai e cineva care vrea să vorbească cu mine?

– Ar mai fi, răspunse secretara în doi peri. Și, cum privirile lui Victor se fixară asupra ei, întrebătoare: E notarul din Giurtelec, Pașca, care se roagă să-l primiți în audiență.

Pe fața tânărului trecu o umbră de nemulțumire, iar trăsăturile i se înăspiră.

– Să aștepte! porunci el cu voce răstită.

Rămas singur, scoase din mapă un memoriu voluminos și se apucă să-l citească fără nici o plăcere. Acest Pașca era oaia neagră a plasei. Bețiv, neglijent, lipsit de caracter, ajunsese în scurtă vreme de nesuportat pentru locuitorii celor trei comune în care se perindase. Erau destule câteva luni pentru ca reclamațiile să curgă la pretură. Semănau atât de mult între ele, încât îți venea să crezi că petiționarii s-au înțeleș înainte să le trimită. Ce nu se spunea în ele? Că merge zilnic cu trăsura în Silvania, unde se înfundă în cârciumi și locuri deocheate, neglijându-și îndatoririle slujbei, că ia mită și plocoane pentru a face cutăruia sau cutăruia hatăruri, că-i bate pe țărani mai rău ca la jandarmerie. Victor îl mutase dintr-un loc în altul. Dar în primăvară, sosit inopinat în

Giurtelec, în urma unui denunț, găsi o lipsă de douăzeci de mii în casa de bani a comunei. Fără măcar a-i asculta disculpările, îl suspendase pe termen de șase luni din funcția de notar. Deținea acest drept, cu condiția ca hotărârea să-i fie întărită de prefectură. Și Zalăul confirmase pedeapsa. Partea neplăcută a afacerii era că neisprăvitul avea nevastă și trei copii mici, care sufereau fără vină de pe urma unui soț și tată nevrednic. Biata doamnă Pașca îi căzuse în două rânduri în genunchi Helenei, rugând-o să pună o vorbă bună pe lângă fiul ei. Pe deasupra, notarul se înrudea de departe cu Tarția, care și el intervenise în favoarea lui. Oricât de nesuferit îi ajunsese fostul superior, Victor nu voia să-și strice și mai mult relațiile cu el.

Apăsă butonul soneriei și-i spuse Mariskăi să-l introducă pe solicitant.

Un bărbat înalt, de vreo treizeci și cinci de ani, cu trupul osos și pielea obrazului pământie, intră cu pași repezi în birou. Privea ținută înaintea și își împreunase mâinile în față, parcă s-ar fi aflat în biserică. Spre deosebire de ținuta obișnuită, lăsând întotdeauna de dorit, purta de data aceasta un costum bine călcat, cămașă curată și cravată. Știa și el, asemenea tuturor, că prim-pretorul nu suferă neglijența și delăsarea, oricum s-ar fi manifestat ele. În afara veșmintelor, nimic nu-i fu pe plac lui Victor în înfățișarea notarului suspendat: ochii negri, arzători, în fundul cărora licărea o flacără neplăcută, căutătura furișă, încercând veșnic să o ocolească pe a sa, atitudinea cam teatrală, cu mâinile încrucișate în față. Trebui să-i audă primele cuvinte pentru a-și da seama că omul a intrat la el neliniștit și nu reușește să se stăpânească.

– Ți-am citit memoriul, zise prim-pretorul, lăsându-l în picioare. Slabe argumente de apărare, mai mult scuze și justificări. Iar singure făgăduielile de îndreptare nu ajung. Ce ai de adăugat?

– Eu... onorate domnule doctor... începui învinuitul, eu... cu adâncă supunere... vă... vă rog a-mi...

Se întrerupse gătit de emoție. Nu izbutea în nici un chip să ducă mai departe șirul vorbelor. Uscate de febra așteptării, buzele i se mișcau mute, fără sunet.

„N-a pus în gură o picătură de băutură în dimineața asta, de aceea e atât de prăpădit acum“, gândi, fără să se impresioneze, Victor.

Așteptă un minut ca notarul să-și vină în fire și să spună ceva. Dar Pașca privea rătăcit podelele încăperii și încerca zadarnic să-și oprească tremurul nervos al buzelor. Nu făcea bine, căci tăcerea sa putea să-l întărească pe prim-pretor.

Totuși, acesta nu părea pornit când începu să vorbească, iar vocea îi rămase în continuare calmă și egală.

– Așa stau lucrurile prin urmare, domnule Pașca, rosti el în încheiere, ridicându-se în picioare. Ți-ai neglijat nu numai îndatoririle de funcționar al statului, ci și pe acelea de om. Purtarea dumitale nu o pot îndeajuns veșteji, ea dă prilej de scandal în rândul populației și surpă prestigiul autorității de stat. Ar fi trebuit nu să te suspend, ci să cer prefectului să te elibereze din funcție. Să nu crezi cumva că-mi mai pun nădejdi în Dumneata. Dar mă gândesc la mucenița care a avut nenorocirea să-ți fie soție și la cei trei copii nevinovați. De ei mi se face milă, pe ei îi plâng.

– Stimate domnule doctor... bâigui cel muștrat... eu... am umplut îndată lipsa din casă... Așa cum v-am mai spus, am luat banii pentru...

– Să taci din gură cât timp vorbesc eu! îl repezi Victor, cu un gest de mânie. Adineaori, când te-am întregat, n-ai scos un cuvânt. Acum e rândul meu. Ți-am ridicat suspendarea. Dar bagă bine de seamă! A doua oară voi fi necruțat! Poți pleca!

Făcu o mișcare de concediere cu mâna dreaptă, pe care notarul, speriat și buimac, neștiind pe ce lume se află, o înțelese altfel. Se repezi asupra mâinii întinse și voi să o sărute. Dar Victor o retrase cu scârbă și o ascunse la spate.

– leși afară! tună vocea lui aspră, hârâită. Să nu te văd în ochi!

Strigătul se auzi până în birourile învecinate. Funcționarii încetară discuțiile și își plecară capetele asupra registrelor. Mânia (îndreptată întâi de toate împotriva sa, deoarece se arătase mai slab decât ar fi dorit) dură puțină vreme. Peste un ceas, când se ridică de plecare, era din nou cel dinainte. Rezolvase toate treburile preturii, iar gândurile i se puteau întoarce din nou la discuția din după-amiaza aceea cu Keller. Își reaminti expresia de spaimă înscrisă în ochii lui Pașca, ca și gestul ridicol de a-i apuca mâna să i-o sărute.

„Iată unul care nu va înălța capul niciodată împotriva mea“, își zise el cu mulțumire, în timp ce trecea pe lângă Vásárhelyi.

III

Cafeneaua „Alagút“ era situată la parterul unei case cu etaj, pe o străduță ferită, nu departe de podul peste Crasna. I se spunea așa, deoarece ocupa o lungă sală, îngustă și boltită, cu pereții înveliți în cărămidă, asemănătoare unui tunel. Mai era cunoscută și sub numele de Cafeneaua Jidovească, pentru că își recruta clientela mai ales dintre comercianți, mici fabricanți și oameni de afaceri, în majoritate evrei. Pe aceștia îi întâlnește Victor cu câteva minute înainte de cinci, când pătrunse în local. Nu prea cunoștea cafeneaua, dacă fusese o dată sau de două ori, și se simțea oarecum stingherit. Din fericire, patronul, Sajovits, un sârb maghiarizat din părțile Cenadului, pripășit în Silvania în 1918, stătea de veghe. Mic de stat, cocoșat, cu ochii neastâmpărați, supraveghea neîncetat mișcarea din cafenea și mai ales intrarea clienților. De cum îl zări pe Victor, îi ieși în cale. Auzind că are întâlnire cu Keller, îl conduse în aripa dreaptă a localului, unde se găsea mai puțină lume.

– Aici e masa domnului avocat, îl pofti el. Luați loc. Domnul Keller e întotdeauna punctual. O să vină îndată.

După albeața feței de masă, calitatea veselei și a tacâmurilor, Victor înțelese că se află în colțul aristocratic al

cafenelei, unde clientela obișnuită nu avea acces. Impresia aceasta i se confirmă mai târziu, când descoperi la mesele alăturate pe avocatul Székely și pe Weiss, proprietarul morii și a uzinei electrice, care făceau parte din cea mai aleasă societate evreiască a orașului.

Până să vină Keller, aruncă o privire prin local. Deși era încă devreme, cafeneaua începuse să se umple de lume. Îi cunoscuse mai încolo, spre mijlocul sălii, pe Brüll, pe Klein, procuristul *Băncii „Sălăjana”*, pe Nussbaum, proprietarul fabricii de săpun, pe Goldberger, proprietarul marelui magazin de fierărie din centru. Se beau cafele, se fuma, se citeau ziarele, prinse în suporturi de trestie, dar mai ales se discuta aprig, pătimaș, cu lăcomie. Erau comentate ultimele tranzacții încheiate în oraș, cursul acțiunilor la bursele din București și din Budapesta, știrile sosite prin corespondenți din Oradea și din Cluj. Afaceri noi se puneau pe roate, cu îndemânare și prudență, se rosteau nume de firme sau de persoane. Pe sub fumul țigărilor și trabucelor, se auzeau neîncetat, în jargon sau ungurește, cuvintele *Kundschaft*¹, *befektetés*², *cég*³, *Geschäft*⁴. Toți vorbeau despre câștiguri, despre procente și despre bani. Victor îi privea fascinat, cu un fel de invidie, gândindu-se la sumele mari ce se trafica în lumea aceea pestriță, dar atât de vie, din cafenea. Și lui îi plăceau banii mai mult ca orice pe lume, numai că avusese parte de atât de puțini până nu de mult.

Keller sosi curând după cinci. Dormise ceasul și jumătate pe care și-l acorda în fiecare după-amiază, era proaspăt și bine dispus. Strânse mâna lui Victor cu câteva cuvinte de scuză pentru neînsemnata întârziere. În cursul ultimilor ani, relațiile dintre ei deveniseră foarte apropiate. Cu toată diferența de

¹ Client. (*germ.*)

² Investiție. (*magh.*)

³ Firmă. (*magh.*)

⁴ Afacere. (*germ.*)

vârstă, se tutuiau. După obiceiul unguresc, Keller i se adresa cu *Viktor*, iar acesta cu *Samu-bácsi*.

Însuși Sajovits veni să le ia comanda. Avocatul ceru un capușin și cornuri cu unt și-l sfătui pe Victor să ia același lucru. Amabil și curtenitor, se simți obligat să se intereseze dacă a călătorit bine, ce noutăți politice aducea de la București, cum se mai simte Helena etc.

Sosirea chelnerului puse capăt acelei introduceri protocolare.

– Ei, zise avocatul, adăugând laptele fierbinte peste cafeaua din ceașcă, înainte de a-mi încredința veștile de la Banca Națională, dă-mi voie să te pun la curent cu mersul afacerilor noastre. Ieri am primit o scrisoare de la frații Fried din Arad. Deși socotelile definitive se vor încheia abia la 1 octombrie, pot să-ți comunic de pe acum că tranzacția a reușit conform așteptărilor, ba chiar deasupra acestora. Așa cum ne-am înțeles, am plasat în afacere toți banii aflați la mine, adică (Keller scoase un mic carnet și-l consultă) 350000 de lei. Ei bine, după estimările preliminare, ai acum în jur de 450000.

Victor se înroși ușor. Câștigul realizat depășea cele mai optimiste speranțe ale sale.

– Ai socotit și comisionul tău, nu-i așa, Samu-bácsi?

– Nu-ți face griji în privința mea, îl liniști bătrânul, despiciând un corn rumenit și așezând cu cuțitul un strat subțire de unt. Mi-am luat tot ce mi se cuvine.

– Oricum, eu îți rămân profund îndatorat.

Keller schiță un gest plictisit și își încreți totodată fruntea. Întreaga atitudine, dar mai ales figura sa mobilă, expresivă, arătau, într-un mod aparte, că vorbele lui Victor îl stingheresc înainte de toate pentru că sunt inutile.

– Nu-mi datorezi nimic, zise el. Eu mi-am încasat cu regularitate partea. Ai ținut socoteală câți bani am luat de la tine, în formă de comision, în acești patru ani?

Victor știa exact suma, dar clătină din cap.

– Patruzeci și cinci de mii și două-trei sute, anunță el, cu un zâmbet de satisfacție. Dacă îți chiverniseai singur banii, ai fi

avut acum o jumătate de milion! Îmi închipui însă că nu sunt singurii bani pe care-i ai și că ai depășit de mult această sumă.

Pentru nimic în lume n-ar fi spus Victor cuiva cât a agonisit până atunci. De data aceasta însă trebuia să mărturisească și ultimul ban din buzunar.

– De mult și cu mult, declară el, roșindu-se din nou. Cu ceea ce se află acum la Fried, am întrecut milionul.

Keller fluieră ușor. Suma îl surprinsese chiar pe el.

Scoase o țigară de foi, o trecu în dreptul nărilor, ca să-i încerce aroma, apoi îi reteză vârful cu un cuțitaș nichelat.

– Dacă aș fi indiscret, și sunt, te-aș întreba ce ai de gând să faci cu atâta bănet?

– Iar eu ți-aș spune, Samu-bácsi, deși sunt discret, replică Victor, aplecat ușor deasupra mesei, ca să se afle mai aproape de el: Vreau să fac alt milion. Nu mi-ai spus cândva că, odată strâns primul milion, celelalte vin de la sine?

Fură întrerupți de Weiss, care luă loc pentru câteva minute la masa lor.

Din câte își dădu seama Victor, cei doi evrei discutau despre obținerea unor credite de către proprietarul uzinei electrice și al morii. Gras, buhăit, cu pieile căzute, acesta avea ochii stinși cu fața pământie a bolnavilor de ficat. N-ai fi crezut, văzându-l, că are numai cincizeci și patru de ani. Oricine i-ar fi dat zece ani în plus.

După plecarea lui Weiss, Keller păru să fi uitat subiectul în jurul căruia se învârtise până atunci discuția.

– Vrea două milioane ca să schimbe instalațiile uzinei, explică el, cu ochii după conaționalul său care se îndepărta. Ar fi o investiție nu numai folositoare, ci și necesară, mai ales acum că motorina nu mai trebuie importată și e ieftină. Întrebarea e: de unde ia banii? Ei, dar ia spune-mi, dacă tot am ajuns aici: ai fost pe la Banca Națională? Ce răspuns ai primit?

Victor îi înfățișă în amănunt tot ce discutase cu directorul băncii. Keller asculta calm, cu o expresie gravă, expunerea

tânărului. La urmă, avu o strâmbătură dezgustată a buzelor, de parcă ar fi înghițit o doctorie amară. La mișcarea aproape neîntreruptă a sprâncenelor și la veșnica încrețire a frunții se adăugase și acest tic.

– Mă așteptam la un asemenea rezultat, comentă el, stăpânit, dar evident marcat de cele aflate. De fapt, asta a fost politica guvernului român din 1918 încoace: înghețarea creditelor pentru băncile ungurești cu unicul scop de a le lichida prin „înfometare”. Este expresia ministrului de finanțe din guvernul Averescu. A spus-o într-un cerc intim, însă destul de tare ca să fie auzită de cei interesați. Politica guvernului liberal s-a schimbat numai în aparență. Din cele peste două sute de bănci și instituții de credit ungurești din Ardeal, au dispărut în anii aceștia mai bine de jumătate.

Victor se grăbi să-l contrazică cu argumentele lui Rațiu.

– Aici te înșeli, Samu-bácsi. E drept că destule bănci au trebuit să-și depună bilanțul, iar altele se chinuiesc să supraviețuiască. Printre ele se află nu o dată și instituții românești. Adevărul e că prea s-au înmulțit casele de credit, ca ciupercile, înainte de război. Era greu să găsești o comună mai răsărită fără o așa-zisă bancă, dacă nu chiar fără două. A venit acum vremea ca din douăzeci de bănci sălăjene, ungurești sau românești, să se aleagă două sau trei, solide, puternice, capabile să vină în întâmpinarea nevoilor întregului județ. Bobulescu i-a spus lui Rațiu că ar acorda bucuros un împrumut de cinci milioane cu rescont de 2%, dar numai unei bănci sigure, active. Ce garanții oferă însă „Sălăjana”, care lânchezește de șapte ani, fără a efectua vreo operațiune bancară?

– Asta așa este, conveni avocatul, numai că la mijloc e un cerc vicios: banca stă inactivă din lipsă de capital, iar capitalul i se refuză pe motiv că nu este activă. Rezultatul? Până la sfârșitul anului, „Sălăjana” va dispărea prin inaniție.

– După părerea mea, care e și a lui Rațiu, banca trebuie să supraviețuiască, deoarece e necesară nu numai orașului, ci și județului. Dar nu așteptând ca alții să-i întindă o mână de

ajutor, ci ridicându-se singură în picioare. Abia după aceea va fi sosit momentul să se caute împrumuturi aiurea. E nevoie apoi ca banca să-și schimbe în oarecare măsură înfățișarea... Victor șovăi o clipă, căutând expresia cea mai potrivită. N-o găsi. De aceea, adăugă pe șleau, în felul lui cam brutal: Trebuie să deveniți, vrând-nevrând, o instituție românească.

– Cum asta? se interesă sceptic Keller. Luând acțiunile din mâna ungușorilor și dându-le plocon românilor?

– Nu, în nici un caz. Ci prin întemeierea unei bănci noi, care să rupă definitiv relațiile cu „Kereskedelmi Bank” din Budapesta și să coopteze în consiliul de administrație un număr de români, cu autoritate și răspundere. Simplul fapt că pe firma băncii stă scris astăzi „Banca Sălăjana S.A.” și nu „Szilágysági Bank R.T.”, nu e de-ajuns.

Avocatul oftă prelung și își vârî degetele în buzunarele jileticii. Pe fruntea sa înaltă, cutele apărură și dispărură pe rând.

– Și cum s-ar realiza toate acestea și mai ales cine le-ar realiza? întrebă el.

– Cum e încă o problemă de discutat, aprecie Victor. Cine anume mi se pare mai simplu.

– Ei bine, cine?

Deoarece răspunsul nu venea, Keller repetă întrebarea.

În primul moment, Victor fusese gata să spună, hotărât: eu. Dar apoi își dădu seama că e pe punctul de a-și trăda gândurile cele mai ascunse.

– Noi doi, Samu-bácsi, zise el. Tu și cu mine.

Keller se încruntă, ca și când ar fi auzit o veste proastă și scoase pentru a doua oară în după-amiaza aceea un scurt fluierat. Nu comentă totuși în nici un fel propunerea tânărului său prieten.

– Să trecem la cealaltă întrebare, propuse el: cum?

Timp de un sfert de ceas Victor îi împărțăși ideile pe care le învărtise fără odihnă, pe față și pe dos, în cursul drumului de la București la Sylvania.

Keller trăgea ultimele fumuri din lungul trabuc aprins în urmă cu o jumătate de oră.

– Știi că s-ar putea face ceva în sensul acesta? observă el, cu o nuanță de mirare în voce. Pune totul pe hârtie, în amănunțime, și apoi vino la mine să stăm de vorbă. Nu te grăbi, cumpănește fiecare cuvânt cu grijă. Timp avem destul.

IV

La Viena, Sever ducea mai departe aceeași viață singuratică și studioasă ca în primul an de facultate. Locuia tot pe Mayerhofstrasse, în casa consilierului Sykora, împreună cu cei doi studenți austrieci, cu care continua să nu aibă nici un fel de relații. Diminețile le petrecea la institut, după-amiezile, când nu avea cursuri, acasă sau la bibliotecă. Cu fiecare an, facultatea devenea mai grea: cursuri, lucrări practice, repetitorii și mai ales proiecte, complicate și migăloase, ce-i luau destul timp. Oricât de numeroase și de dificile ar fi fost, materiile nu-i puneau probleme deosebite. Își trecea întotdeauna examenele și colocviile cu note din cele mai mari, iar profesorii îl cunoșteau și-l stimau. Timp liber nu prea avea, în afara duminicilor, când mai ieșea să se plimbe. O dată la câteva săptămâni, se ducea la Operă, cu bilete mai ieftine, la balcon, ca să-l asculte pe Grozăvescu, care fusese angajat definitiv la Staatsoper.

Cu cei din familia Dymcza nu se vedea deloc. Aloys își trecuse doctoratul cu un an în urmă. La agapa oferită cu acel prilej, îl poftise și pe el. Acum era la Leipzig, unde își pregătea teza de habilitare împreună cu profesorul Thiess. Pe Edith o întâlnise la doctoratul fratelui său. Atunci ea îi întinse o mână prietenească, întrebându-l ce mai face, cu aerul cu care te adresezi unei cunoștințe bune după o despărțire mai lungă. Acasă la Sylvania avusese răgazul să se gândească la ea și la ceea ce se petrecuse cu ei. Departe de Edith și de Viena, totul părea altfel, o înflăcărare vie, dar trecătoare, a unei sensibilități

ieșite din matca ei firească. Revelația din seara ultimului examen îi mutase ceva în suflet. Și-apoi, ce viitor ar fi avut dragostea lor? El mai avea trei ani de studii și încă unul de armată înainte de a ajunge cu adevărat liber. Liber era un fel de a vorbi, deoarece abia atunci aveau să înceapă luptele adevărate, cele pentru aflarea unui mijloc de câștigare a existenței. Chiar dacă s-ar fi încumetat să înfrunte nenumăratele obstacole ridicate în cale, ce-ar fi zis ai săi și îndeosebi mamă-sa când ar fi apărut în Sylvania cu o străină mai în vârstă decât el și care mai fusese măritată o dată?

Pe la începutul lui octombrie, când se aștepta mai puțin, se trezi cu Eugen Herlea. Stătea în fața ușii sale, îmbrăcat într-un pardesiu de gabardină, nou-nouț, cu un geamantan voluminos la picioare și cu vechiul său zâmbet pe buze. Sever era pe punctul de a ieși ca să se ducă la institut. Se îmbrățișară călduros, bucuroși că se revăd după mai bine de un an. Sever îl pofti înăuntru, uitând cu totul de cursul de tehnologie de la ora unsprezece.

– Vin de-a dreptul de la gară, explică Herlea, dezbrăcându-se. Mă gândeam la început să las bagajul la magazie și numai apoi să mă încumet încoace. Dar mi-am spus: „Poate am noroc și-l găsesc acasă. Dacă nu, văd eu ce fac.”

Sever primise în vară o scrisoare de la prietenul său în care se găseau niște aluzii la o posibilă venire la Viena. Dar de atunci nu mai știa nimic despre el.

– De ce nu mi-ai telegrafiat? Te așteptam la gară!

– Ce să te pun pe drumuri? Rândul trecut a fost altceva: eram cu mătușa și cu soru-mea și nu cunoșteam Viena. Acum, orice s-ar zice, tot mă descurc puțin.

În câteva cuvinte îl puse la curent cu cele ce i se întâmplase din vară. Își luase licența în Litere *magna cum laude*. Așa cum se aștepta de altfel, nu fusese oprit de Lapedatu la catedra de istorie modernă. Posturi de profesor erau puține și depărtate: la Năsăud, la Oravița, prin Regat. Din fericire, reușise să capete o bursă de trei ani pentru a-și trece doctoratul în străinătate.

Se înțelege că s-a gândit din primul moment la Viena. Au urmat apoi pelerinajul pe la neamuri, deoarece din cele două mii de lei ale bursei nu o putea scoate la capăt. Până la urmă se asigurase de altă mie de lei, dată lunar de unchiul său Franțisc din Dărăbanți, precum și de niște subsidii ocazionale din partea unor frați și iată-l în expresul de Viena, cu bani puțini, dar cu multe, multe speranțe.

– Spune-mi, Sever, îl întrebă el, după ce sfârși darea de seamă, m-ai putea cumva găzdui o săptămână – două până-mi gălesc pe undeva o odaie corespunzătoare pungii? Că la hotel nu-mi dă mâna să stau.

– Ba și mai mult, Genule, numai să te mulțumești cu o canapea strâmtă, căci cu altceva mai bun nu am să te îmbiu, se învoi Sever din toată inima. Nici nu-ți dai seama cât mă bucur că ai venit și că suntem din nou împreună.

Într-adevăr, se luminase la față și nu știa ce să mai facă spre a-i fi pe plac. La prânz, propuse să mănânce la pensiunea de lângă institut, la Sári-néni. Dar Genu adusese cu sine tot felul de bunătați, printre altele și o sticlă de vin.

– E cel mai bun riesling din via unchiului Franțisc, zise el, turnând în pahare. Am mai avut două sticle, dar, de la Bălgrad până la Beci, drumul e lung.

Pentru că veni vorba, Sever se interesă de rudele lui din Dărăbanți. Unchiul Franțisc era sănătos și înfloritor, plecat mereu la vânătoare sau adunând în jurul său, în salonul casei, seară de seară, alți și alți oaspeți. Soția sa, Mariți, își pierduse orice nădejde de a-și redobândi auzul. Ziua întregă stătea încruntată, îi ploua și îi ningeă, iar cei din casă trebuiau să-i suporte mohoreala și țâfna. Dintre ei, soră-sa, Lenica, suferea mai mult, în capul ei se spârgeau toate.

– În familia noastră femeile au ajuns călugărițe sau martire, comentă îngândurat. Se vede că așa le-a fost scris.

Reveni curând la starea de spirit obișnuită. La firea lui deschisă și lipsită de complicații, întunecările erau rare și treceau repede, mai ales că el însuși își porunca să le alunge.

leşiră îndată după-masă. Genu ardea de nerăbdare să revadă oraşul. Aşa cum îi mărturisi în timpul plimbării, în Viena se simţise din prima clipă ca într-un loc cunoscut şi familiar, în care parcă ar mai fi trăit într-o perioadă necunoscută a existenţei sale. Se învârtiră pe lungile bulevarde din centru, apoi trecură podul Maria-Theresa şi rătăciră până aproape de Angarten.

Erau amândoi osteniţi după emoţiile revederii şi lunga plimbare pe străzi. Intrară, de aceea, îndemnaţi de acelaşi gând, într-o berărie de pe Bergstrasse. Localul, plin ca un stup, vuia de rumoarea conversaţiilor. Se strigau comenzi şi se auzeau, ca un ecou, răspunsurile chelnerilor: *Komme schon! Sogleich!*¹. Numai cu greutate descoperiră o masă liberă. Căzură ca nişte buşteni pe scaunele grele de stejar, cu spătare înalte şi cerură bere. La câţiva paşi de ei, în dreptul intrării, se opriseră două fete tinere, îmbrăcate mai modest, dar cu gust. Aveau părul tuns *à la garçonne* şi rochii scurte care abia le acopereau genunchii. Din felul cum îşi roteau ochii prin berărie, era greu să-ţi dai seama dacă sunt în căutarea cuiva sau vânează nişte locuri libere la o masă. De îndată ce-şi încrucişară privirile cu ale lor, Genu le zâmbi foarte amical, ca şi cum ar fi descoperit în ele nişte vechi cunoştinţe, şi le pofti să ia loc la masa lor. Spre marea surpriză a lui Sever, fetele primiră cu un zâmbet de mulţumire.

Lângă spumoasele ulcioare de bere aduse de chelner, cunoştinţa se legă repede. Fetele erau vesele şi prietenoase. Îi tutuiră de la început şi cerură să le spună pe nume. Pe una o chema Klara pe cealaltă Grete, amândouă vânzătoare într-un mare magazin de pe Karthner Ring şi dornice să petreacă în societatea unor studenţi simpatici, cu câţiva helleri în buzunar. Herlea, care vorbea mult mai bine nemţeşte decât îşi închipuia Sever, sporovăi neîntrerupt, despre câte în lună şi în stele, spunându-le între altele anecdote nu tocmai nevinovate. Fetelor

¹ Vin acum! Îndată! (*germ.*)

le mărturisi că e suedez din Haparanda, fiu de pastor, și urmează medicina în anul al șaselea. Bun prilej pentru a le declara că le stă la dispoziție, ca viitor doctor, în orice necazuri ar avea, inclusiv micile neplăceri ce intervin din când în când în viața unor fete frumoase. La ultimele cuvinte clipi semnificativ din ochi. În loc să se supere, Klara și Grete izbucniră în hohote de râs. Tot timpul cât rămaseră în berărie, Sever abia scoase un cuvânt, stăpânit de o ciudată și crescândă decepție.

Se despărțiră la stația tramvaiului pe Mariahilfstrasse. Amândouă fetele primiră să se întâlnească a doua zi seara la șapte în colț la Hofgarten.

– Ah, ce zi plăcută! exclamă Genu, oftând din adânc, după ce stinseră luminile și se strecurară în așternuturi. Am călcat cu dreptul în Viena! Numai de-ar ține! Mâine dimineață trecem la problemele serioase: trebuie să mă anunț la poliție, să-mi fac inscripțiile la Universitate și să dau, de se va putea, de profesorul Toldy. Nu cred să ne vedem până seara la șapte, când avem întâlnire cu fetele la Hofgarten.

– Eu nu mă duc, se auzi pe întuneric vocea lui Sever.

– Ești ocupat la facultate? Trebuia să fi spus, amânam pe altădată.

– Nu am nici o treabă la facultate, dar nu vreau să mă întâlnesc cu ele.

– Dar ce ți-a cășunat, omule? În glasul lui Herlea se ghicea o neascunsă mirare. Sunt simpatice, nu fac nazuri, le-am mirosit eu. Chiar mâine seară le aducem acasă.

– Nu, nu, se încăpățână Sever. Nu mă duc la întâlnire și te rog să nu le aduci aici.

Herlea nu stăruie în a-l convinge. Din tăcerea pe care o păstră o bucată de vreme, se putea însă bănuie că atitudinea lui Sever îl contrariază.

– Nu te supăra că te întreb ... reluă el șovăitor, nedorind să-l jignească. Am vorbit despre o groază de lucruri, afară de unul singur, cel mai de seamă. E de neiertat din parte-ne că l-am ocolit. Ai cumva o Dulcinee, căreia i-ai jurat fidelitate eternă?

– Nu, n-am pe nimeni. Adăugă, pentru a risipi orice neînțelegere: absolut pe nimeni.

– Doar n-o să-mi spui că trăiești singur cuc, fără un suflet de femeie?

– Ba întocmai cum spui, sună răspunsul sec al lui Sever.

Un arc al canapelei trozni. Sever bănuie că prietenul său s-a ridicat în capul oaselor. Ca spre a-i confirma impresia, vocea lui sună oarecum schimbată, cu o vibrație puternică, parcă ar fi venit dintr-un loc apropiat.

– Cum se poate una ca asta? Nu mi-ai povestit tu odată la Arad că ai cunoscut femeile? Ce s-a întâmplat cu tine de atunci?

Fu rândul lui Sever să întârzie răspunsul. Discuția pe care o așteptase și chiar o dorise de atâta timp, i se părea acum stânjenitoare și mai ales inutilă.

– Nimic, murmură el în silă. Așa am fost eu întotdeauna. Chiar dacă într-un moment de prostie și de teamă mi-am terfelit sufletul și trupul.

– O, zise Herlea, reluându-și vechea poziție în pat, dacă ăsta e punctul tău de vedere... Și totuși, crezi că e bine să procedezi așa? Ascultă-mă pe mine, n-o spun ca să te contrazic cu tot dinadinsul, dar există în viață o seamă de lucruri, în afara ta și mai presus de tine, pe care zadarnic te prefaci că nu le vezi ... Mai devreme sau mai târziu ești nevoit să le înfrunți. Așa e firesc să se întâmple și tot ce e firesc trebuie îndeplinit. *Naturalia non sunt turpia*¹. Uite, bunăoară, femeile. Suntem sau nu suntem împărțiți în două sexe? E natural ca între bărbați și femei să existe relații trupesti? Atunci de ce n-ai mai cunoscut nici o femeie din clasa a șaptea de liceu? Doar era firesc. Te-a oprit teama de a păcătui?

Un scurt fior străbătu trupul lui Sever, care instinctiv își acoperi pânțelele cu mâinile, ca și cum ar fi vrut să se apere.

– Poate că a fost și asta, zise el moale, fără convingere, dar nu numai atât. N-am mai avut dorință să le cunosc.

¹ Lucrurile firești nu sunt rușinoase. (lat.)

– Ai avut remușcări?

– Am avut, recunosc Sever. Înainte de toate mi-a fost silă și rușine de mine. M-am simțit mânjit și scăzut în propriii mei ochi. Ce-am văzut în ziua aceea m-a lecuit de a mai pune piciorul în astfel de locuri. Tu nu poți pricepe ce e în sufletul meu, pentru că n-ai trăit ceva asemănător. Și chiar dacă ai fi trăit, nu ne-ar ajunge noaptea întreagă să învățăm lucrurile pe față și pe dos. Hai mai bine să dormim. Noapte bună!

Sever veghe multă vreme cu ochii deschiși în întunericul din încăpere. Unul câte unul, cuvintele lui Herlea îi reînviau în auz. Ce ușor i-ar fi putut răspunde cu argumente de nezdruncinat!

„Iubirea, adică unirea deplină între bărbat și femeie, e ceva natural. Dar spune-mi, te rog, ce e natural în ceea ce făceam noi, ducându-ne în case de desfrâu? Iubirea fizică e curată numai atunci când e clădită pe cealaltă iubire, cea sufletească. Numai atunci te înalți cu adevărat în iubire și nu cobori în mocirlă. Ce simțăminte aveam noi liceenii, față de ființele acelea ticăloase și depravate, care își pângăreau trupurile pentru câțiva gologani? Nici unul, decât cel mult o dorință animalică sau o curiozitate bolnăvicioasă. La fel se întinează oricine iubește fără dragoste, indiferent de vârstă.”

Revăzu fără voia lui, cu o resemnare dureroasă, întâmplările acelei seri ploioase din martie 1917. Strada rău pietruită ce se cățara pe Măgură, casa retrasă de la drum cu ferestrele oblonite, odaia scundă mirosind a igrasie și a pânză de păianjen, cu niște rufe întinse pe o sfoară, țiganca sulemenită și ordinară, cu sânii mari, alungiți, legănători. De cum intrase în odaie, ea se dezbrăcase de capotul murdar și-l trăsesese asupra ei pe canapeaua cârpită, acoperită cu pete suspecte. Simțea și acum în dreptul urechii stângi gura ei umedă, duhnind a tutun și alcool, care-i șoptea scârnăvii și îndemnuri necuviincioase.

Se smulse din amintiri și clipi iute din ochi, parcă s-ar fi trezit dintr-un vis urât. Își împreună mâinile pe piept și șopti încet, atât de încet, încât nu distingea nici el vorbele:

„Doamne Dumnezeuule, judecă-mă după mare mila ta și nu după mulțimea greșelilor mele. Îndeamnă-mă la fapte bune și dă-mi putere să le pot îndeplini. Ajută-mă să-mi îndrept deprinderile rele, curăță-mă de boli, de suferințe și de necazuri. Fă să trăiesc și să mor în credință și în nădejde, iubindu-i pe alții și fiind iubit de ei. Luminează-mă să săvârșesc binele și să înconjur răul, dă-mi mângâierea credinței tale. Doamne, fie-ți milă de mine, Doamne, fie-ți milă de mine!

V

Eugen Herlea se apucă serios de treabă încă din dimineața următoare. Refuzând ajutorul lui Sever, care se oferise să-l însoțească, se anunță la poliție și se înscrie ca student extraordinar la cursurile profesorilor Bahner, Dietrich și von Toldy. Ultimul preda de douăzeci de ani lecții de istorie modernă a Imperiului austriac și a lumii germane, în care se dovedise unul din cei mai zeloși propagatori ai pangermanismului. După câteva încercări neizbutite, Herlea fu primit în audiență. Aflând că ar dori să-și treacă doctoratul cu el, profesorul tuși și se retrase în adâncul scaunului îmbrăcat în piele. Era un bărbat de vreo cincizeci de ani cu fruntea înaltă, obrajii prelungi, adânc scobiți și niște ochi albaștri-spălăciți, deformați de lentilele groase ale ochelarilor. Părul castaniu-roșcat acoperea în câteva șuvițe rare țeasta pleșuvă. Avea obiceiul să-și examineze unghiile îngrijit tăiate și să-și dreagă vocea, pregătindu-se parcă mereu să înceapă a vorbi. Încet, metodic, fără grabă, cântărind cu băgare de seamă fiecare cuvânt, ca în lucrările care-l făcuseră celebru, îl chestionă de unde e, cu cine a studiat, ce cursuri a frecventat, care i-a fost teza de licență și, în sfârșit, ce subiect ar dori să trateze în disertația inaugurală. Titlul (*Curuți și lobonți în Transilvania la începutul secolului al XVIII-lea*) păru să-l intereseze. Pe nesimțite, întrebările de circumstanță se transformă într-un adevărat

examen. După trei ceasuri încheiate, dregându-și mereu vocea, îl informă că e dispus să-l accepte drept doctorand.

Genu reveni acasă în al nouălea cer. Toată seara nu vorbi decât despre colocviul avut cu Toldy. Chiar de a doua zi se închise în Biblioteca de Stat și în Arhivele Ministerului de Război, de unde nu ieșea decât pentru a audia cursurile și a prânzi. Un program asemănător cu al lui Sever, dar numai până la șase seara, când părăsea biblioteca sau arhivele. Din acel moment și până în zorii zilei următoare, când se scula, ducea o cu totul altă viață sau, după spusele sale, învia din morți și începea cu adevărat să trăiască. Într-o săptămână bătu în lung și-n lat Viena, cunoscuse o mulțime de studenți români, pe care-i întâlnea la cafeneaua „Kloos” și luă parte la o ședință a societății „România Jună”. Se înțelege că, în rândul studenților, se includeau și cele câteva fete înscrise la belle-arte sau la conservator. De altfel, numărul cunoștințelor sale feminine creștea în fiecare zi. Printre ele se număra și Grete, asupra căreia se fixase, după refuzul lui Sever de a-l însoți la întâlnire. Așa cum prevăzuse, fata nu făcu mofturi. Câteva zile după ce o cunoscuse în berăria de pe Bergstrasse, Herlea își vesti prietenul că ar avea nevoie de cameră pentru vreo două ore.

– Dar te rog frumos să nu o bagi cumva în patul meu! îi atrase atenția Sever, pe un ton mai categoric decât ar fi trebuit.

– Fii fără grijă, e loc destul pe canapea! îl asigură Genu, căruia nu-i scăpase reacția celui alt.

Tocmai de aceea, renunță s-o mai aducă pe Grete și-l înștiință pe Sever că s-a descurcat altfel. Nu fu singurul prilej de neînțelegere între ei. Deși nu se vedeau decât serile, le ajunseră două săptămâni ca să-și dea seama de schimbările profunde suferite de amândoi în cei patru ani ce se scurseseră de la absolvirea liceului. Erau la mijloc și firile lor diferite, dar mai ales ideile opuse, într-o problemă sau alta, ale fiecăruia dintre ei. Se contraziceau de obicei pe teme mărunte, fără a ajunge însă la adevărate dispute, căci amândoi se străduiau să păstreze cordialitatea relațiilor.

Eugen Herlea observă cel dintâi că nu e destul loc pentru amândoi în cameră, că în scurtă vreme vor ajunge să se stânjenească unul pe altul. Îl anunță de aceea pe Sever că dă anunț în „Wiener Anzeiger“ și în câteva zile se mută. Abia acum realizează Sever că, odată plecat, Genu îi va lipsi, iar el se va întoarce la singurătatea și pustiul fiecărei zile. Insistă de aceea să rămână, dar prietenul său rămase neclintit în hotărârea luată. Primi cinci sau șase oferte de camere mobilate, pe care le vizită în aceeași zi. Nu prea erau de soi, pe lângă faptul că proprietarii cereau chirii destul de ridicate. În cele din urmă se înțelese să locuiască împreună cu un student român în Chimie, Vaida, al cărui tovarăș de cameră se mută de la 1 noiembrie. Odaia, nu prea spațioasă, închiriată de un funcționar mărunț de la poștă, se afla însă pe Fuchshalergasse, nu departe de Universitate.

În ziua de 31 octombrie, după-amiază, întorcându-se acasă, Sever îl găsi pe Herlea în toiul pregătirilor de plecare. Marele geamantan zăcea deschis pe canapeaua de la picioarele patului, iar alături, pe masă și pe scaune, se înșirau haine, rufe, cărți.

– A adus-o servitoarea pe la prânz, făcu Herlea cu un gest spre scrisoarea rezemată de consola sobei de teracotă. Era un plic cu antetul societății „Contardo Ferini“, anunțând data ședinței obișnuite din luna noiembrie.

– Ce e cu societatea asta având nume italianesc? se interesă el. Ești cumva înscris în ea?

Se opri din trebăluit și își aprinse o țigară.

Sever îl informă în câteva cuvinte despre programul societății și felul cum ajunsese să facă parte din ea.

– Ascultă, Sever, îl întrerupse Genu, așezându-se pe canapea, tu ești credincios?

Deoarece nu primi îndată răspuns, reluă cu o altă întrebare:

– Crezi?

– Da, cred, răspunse repede și cu o anumită pornire Sever, pe care întrebările îl găsiseră nepregătit. Modul în care

replicase, năvalnic și aproape răstit, îi displăcu lui însuși. Era pentru prima oară că abordau subiectul acela, ocolit până atunci. Tu... nu crezi?

– Nu, replică firesc celălalt, cu ochii după o scrumieră. O găsi printre lucrurile de pe masă și scutură țigara în ea. În ce aș crede? Ceea ce învățăm noi acasă, la școală sau la biserică, sunt o grămadă de legende și întâmplări miraculoase, bune pentru mințile copiilor sub cincisprezece ani. Dacă ai trecut pragul adolescenței și ai judecata întreagă, e peste puțință să mai crezi în ele. În rest, ce să-ți spun? Misterul originii lumii e prea adânc pentru a încerca să-l dezleg. De aceea, nu-mi bat degeaba capul cu el. Cât despre viața de apoi și nemurirea sufletului, n-am nici un pic de îndoială. Cu moartea noastră, totul se curmă. Dincolo de moarte nu e nimic.

Sever, care stătuse până atunci în picioare, cu spatele lipit de faianța caldă a sobei, se așeză pe canapea de cealaltă parte a geamantanului.

– Dar Isus Christos? întrebă el, cu o voce nesigură, ostenită. Tăgăduiești faptele sale? Te îndoiești de existența lui?

Se aștepta la un răspuns afirmativ, întemeiat pe deducții logice și dovezi istorice. Dar Genu negă cu o convingere neașteptată.

– Nici vorbă! Strauss și cei ce l-au urmat au sărit peste cal. Christos a trăit aievea, numai că nu a fost Dumnezeu, ci om. A avut calități și defecte, dorințe și nevoi, ca oricare muritor. A înfăptuit o mulțime de fapte vrednice de laudă, iar pe altele ce i se pun în seamă, nu, pentru că, pur și simplu, nu erau realizabile. A fost poate cel mai deplin, cel mai desăvârșit om din câți s-au născut și se vor naște în lumea aceasta.

– Asta e părerea lui Renan, de nu mă înșel, observă Sever.

– Da, a lui, recunosc Genu. L-am citit târziu, în anul întâi de facultate, dar de atunci nu m-am despărțit de cartea lui. Am adus-o cu mine și aici la Viena. Tu ai citit-o?

Sever clătină din cap. Explică cu aceeași voce stinsă, înjumătățită.

– Nu. Am avut-o în mână, dar nu m-am atins de ea.

– De ce?

– N-am nevoie de interpretările altora, când pot singur să aflu și să înțeleg.

Răspunsul nu-l mulțumi pe Herlea, deoarece îl bănuia numai pe jumătate sincer. Hotărî totuși să lase discuția în punctul acela, pentru a nu tulbura ultimele ceasuri pe care le aveau de petrecut împreună. Se ridică de pe canapea și reluă împachetatul. Dar peste o clipă se întoarse spre Sever:

– Nu cumva ți-e teamă?

Îi fu destulă o aruncătură de ochi ca să-și dea seama că nimerise punctul sensibil. Totuși Sever nu se lăsă descoperit. Își coborî bărbia în piept, într-o mișcare de împotrivire.

– Nu, zise el hotărât, de ce mi-ar fi teamă?

– Păi, ca să nu-ți pierzi credința și o dată cu ea și liniștea. Teamă de a nu te dezbină de cei din jurul tău și mai ales de tine însuși. Ascultă-mă, Sever, în spatele încăpățânării tale tot teama se ascunde.

– Ți-am spus doar că nu, reluă celălalt cu oarecare asprime. Cred și voi crede. Și cred nu *quia absurdum*¹, ca sfântul Augustin, ci tocmai pentru că e logic și necesar.

Genu nu păru descumpănit de replica prietenului său. Simțea totuși că, intrat în acel făgaș, îi va fi greu să-l biruiască. Nu merse de aceea mai departe, ci se întoarse la observațiile incomode de mai înainte.

– Foarte bine, înțeleg modul în care pui problema. Crede, de vreme ce credința ta e logică și necesară. Dar de ce să nu gândești? De ce să nu te folosești de mintea cu care ai fost înzestrat ca să descoperi lucruri noi sau cel puțin să cunoști ce au descoperit alții? De ce să nu-l citești pe Renan? Se încălzise împotriva obiceiului și vorbea pătimaș, croind gesturi largi cu mâna stângă. Știi ce a spus Kant (și doar el n-a fost materialist, slavă Domnului), ci a încercat să dovedească existența lui

¹ Fiindcă e absurd. (lat.)

Dumnezeu? *Sapere aude!*¹ *Habe Mut dich deines eigenes Verstanden zu bedienen!*².

Spera pesemne să-l invite pe Sever la discuție, dar acesta continua să se țină deoparte, zidit în tăcere. Tot așezându-și lucrurile în geamantan, își continua șirul argumentelor.

– Bine, făcu el, ca și cum ar fi reflectat la o observație care, în realitate, nu fusese rostită, să zicem că libera cugetare e o cale primejdioasă care duce la rătăcire. Să stârpim, deci, necredința în orice formă s-ar manifesta ea. Să alcătuim un *index librorum prohibitorum*³ și să ardem cărțile socotite primejdioase, inclusiv *Viața lui Isus* a lui Renan. Oare în felul acesta ne vom mântui de întrebări și îndoieli? Să nu-ți închipui una ca asta! Omul va iscodi și se va întreba atâta timp cât lumea se va înălța în fața lui, plină de taine și de ispite. Așa te va ispiti și pe tine, deoarece există și nu stă în puterea ta și a nimănui să o facă să dispară.

Văzându-l pe Sever abătut, cu o neascunsă dezamăgire înscrisă pe figură, înțelese că a mers prea departe.

– Haide, să le lăsăm pe toate acestea, propuse el, cuprinzându-i cu un gest spontan umerii. Ne-am ciorovăit destul. Dar noi rămânem aceiași buni prieteni, oricare ar fi convingerile noastre. Și-apoi, despre ce să vorbim? Știi ce a spus un mare istoric francez în memoriile sale, amintindu-și anii tinereții? „Ori de unde ar fi pornit, convorbirile noastre însuflețite ajungeau întotdeauna la două subiecte: existența lui Dumnezeu și femeile.”

Sever zâmbi șters, numai în parte scos din îngândurarea de până atunci. O întrebare îi sta pe buze, o întrebare pe care-o știa de prisos, întrucât nu vedea ce răspuns i s-ar fi putut da.

– E mai ușor să dărmăm un palat decât să clădești o colibă, zise el, cu un scurt oftat, care-i scăpă fără voia lui. Dacă renunți la Dumnezeu, pe cine pui în locul lui?

¹ Îndrăznește să știi! (*lat.*)

² Ai curajul să te servești de propria ta putere de înțelegere! (*germ.*)

³ Catalog al cărților interzise. (*lat.*)

– Pe cine pui? Pe tine însuși! zise Genu, cu siguranța celui ce-i împărtășește un adevăr de multă vreme descoperit.

Încuie geamantanul și își luă mantaua din cui.

– Ei, să ne despărțim, zise el. E un fel de a vorbi, căci voi mai trece pe la tine și sper că nici tu nu mă vei ocoli. Uite, îți las cartea lui Renan. Citește-o dacă vrei, nu vei avea nimic de pierdut, iar de nu vei voi, nu o citi. Poți s-o ascunzi în fundul unui sertar, ca nici măcar să nu dai ochii cu ea!

VI

Pe la mijlocul lui octombrie, Helena primi o epistolă având pe plic o scrisoare necunoscută. De cum citi primele rânduri, se posomorî, apoi se făcu neagră de supărare. Augusta Nichita o vestea că a fost poftită la nunta Aureliei, fata mijlocie a primarului Tarția, și se roagă frumos de găzduire, împreună cu fetele, de vineri până duminică.

„Apoi, Doamne iartă-mă, și Augusta asta gros obraz mai are! Alt moment nu și-a găsit să ne calce pragul? Și încă cu două fete pe cap! Oare a uitat că suntem în doliu?”

Helena era îmbrăcată în negru, iar batista al cărui capăt ieșea din mâneca rochiei avea marginile tivite cu negru. Câteva zile după întoarcerea lui Victor de la București se prăpădise mamă-sa, Suzana, de aprindere de plămâni. Avusese parte de o moarte ușoară. După un acces prelungit de tuse, pe când se lăsa istovită în perne, inima încetase să-i bată. Cei ai casei, ca și rudele apropiate primiră moartea cu resemnare. De un an, de când se îmbolnăvisese pentru prima oară, Suzana Bodea mai mult bolise, ofilindu-se încet în adâncul unui fotoliu, care parcă-i înghițise treptat trupul plâpând, mistuit de suferință. De aceea, înmormântarea fu sobră, fără multe lacrimi sau răsunătoare scene de jale. Până și Șandru, foarte impresionabil de la o vreme, își păstră firea. Numai în momentul când trupul răposatei fu coborât în mormânt, se apropie de groapă și începu să rostogolească cu nădejde bulgării de pământ, care bubuiau sinistru pe capacul sicriului.

Pe măsură ce se apropia de capătul scrisorii, Helena înțelegea că, de voie, de nevoie, va trebui să-și adăpostească rudele. Îi scrisese Augustei câteva rânduri, reci și protocolare, anunțând-o că o așteaptă. Atât. Nici cu plăcere, nici cu nerăbdare, ci numai că o așteaptă. Va înțelege ea și poate se va răzgândi. Helena nu ștersese de pe răboj vechile socoteli pe care le avea cu vară-sa.

Vineri de dimineață se sculă amețită, încercată de o durere surdă și stăruitoare a capului, încât la început crezu că s-a îmbolnăvit. Nu-și venise la ale ei nici la prânz, când îi sosiră oaspeții. Le deschise chiar ea și le fixă lung, neîncrezătoare, ca și cum nu le-ar fi recunoscut. Augusta și fetele rămaseră ținutele locului, necutezând să intre.

– Voi erați? făcu Helena cu ochii mijiți ai celui ce nu vede bine. Vă așteptam abia la unu. Acum, dac-ați venit, poftiți în casă și scoateți-vă hainele.

Își lipi obrazul de-al Augustei și întinse mâna fetelor să i-o sărute. Numai târziu observă că Augusta are un cufăr greu în mână. Strigă pe Vironica și-i porunci să ducă bagajele în dormitor.

– Apoi să ne iertați, dar aici în casa asta nouă e mare strâmtoare. Nu e ca dincolo la vicărășie. Vă veți mulțumi cu dormitorul meu. Odaie de oaspeți nu avem.

Augusta pricepu fără greutate aluzia.

– Vai, dragă Elenuță, protestă ea, ce fel de cuvinte sunt astea? Știi doară că nu trăim în puf și nu ne tragem din neam de regi. Numai de tine ne pare rău, că ți-am întors casa pe dos.

Augusta era plămădită din același aluat ca Helena. Nu înghițea orice vorbă și nici nu-i plăcea să rămână datoare cuiva. Helena pricepu că a întins prea mult coarda.

– Vă las să vă despachetați, zise ea cu o voce mai blândă. Prânzul e peste o jumătate de ceas.

Oricât își porunci să fie mai prietenoasă, abia scoase un cuvânt în timpul mesei. Nu era dintre acelea ce se pot schimba

de la un minut la altul. Prânzul fu sărăcăcios. Helena pregătise anume supă cu *laște*, carne fiartă cu cartofi și sos de mărar și *aranygaluska*¹, o prăjitură simplă și ieftină. Lasă să vadă Augusta că nu-i dă belșugul afară din casă. Și conversația ar fi fost la fel de săracă, precum bucatele, dacă n-ar fi încercat s-o mai învie Mărioara, sosită în ajun la Sylvania ca să caute o casă. Victor tăcu la rândul său. Nu se dezmetici decât atunci când află de la mătușă-sa că notarul Maier din Zăgani se îndupleca tare greu să reînnoiască arenda băilor.

Îndată după masă, Augusta găsi un prilej să-și deschidă sufletul înaintea Helenei.

– Să nu crezi că n-am obraz, Helenă, și sunt nesimțita nesimțitelor, mărturisi ea, cu o urmă de obidă în glas. N-am uitat ce se cuvine și ce nu. Nici n-aș fi venit în ospetie, de nu erau aceste două fete. Au crescut și trebuie să le scot în lume pentru a le mărita. Nu poți ști de unde le va sări norocul, iar eu cată să alerg după fiecare iepure. Fără noroc, slabă nădejde, doar îți dai seama ce zestre le pot da din cele treizeci de iugăre ale mele.

– Ei, lasă acum și tu, nu le mai coase și descoase pe toate, o îmbărbătă Helena, potolită de-a binelea (ii trecuse durerea de cap). Ești vrednică și vei ieși la liman, măritându-le și încă bine, cum ți-a succes și cu Tensi. Multul-puținul ce-l am e și al tău. Oare ce-ai zice de un *cafei* negru, amar, cu o singură bucată de zahăr?

Știa că vară-sa nu poate dacă nu bea o ceașcă de cafea după prânz. Augusta se simți măgulită, că, după atâția ani, Helena nu i-a uitat tabieturile. În timp ce-și beau cafeaua numai ele două în *Wohnzimmer*, îi mărturisi că a venit la Sylvania nu numai pentru viitorul fetelor, ci și pentru cariera lui Virgil, student în anul al treilea la Cluj. Într-un an-doi, băiatul își isprăvește studiile. Își pune speranțe în Tarția, să-l primească în biroul său avocațial ori să-i găsească o slujbă la primărie sau la prefectură, dacă va ajunge în fruntea județului, precum

¹ Găluște de aur. (*literal; magh.*)

sperează. Iată de ce n-a putut refuza invitația la nunta Aureliei. Tarția e supărăcios din fire, încât, dacă l-ai jignit o dată, el râde înainte, dar într-o zi ți-o plătește. A fost prieten cu săracul Cori, ba i-a botezat și un copil, pe Rori, dar zău dacă știe cum să se poarte cu el! Cât nu s-a gândit și acum ce cadou să aducă la nuntă! Că Tărțeștii, el mai ales, se uită de aproape la tot ce capătă și una-două te trezești că te-au făcut *șmuțigă*, când tu, săraca, ai adus tot ce ai avut mai bun.

Sorbi ultimele picături de cafea din ceașcă.

– Nici acum nu-mi vine să cred că vouă nici măcar o invitație *pro forma* nu v-au trimis! se scandaliză ea, foarte sinceră. O să le spun, fii fără grijă!

– Ba să nu spui nimic, o opri Helena, așezându-i binișor degetele pe braț, numai să bagi seamă în ce ape se scaldă. Îți spun drept, mă cam tem. De când Viți n-a voit să-i ia fata mai mare, nu-l poate suferi. Bine ai zis că e un om foarte periculos!

– De partea asta să n-ai nici o grijă, o asigură Augusta, voi fi numai ochi și urechi.

Vocile vesele ale fetelor care se treziseră din somnul de după-masă puseră capăt conversației. Se făcuse cinci. Augusta plecă la Tărțești cu cadoul de nuntă, un serviciu de ceai foarte frumos de argint. Fetele cerură fier de călcat și se apucară să-și potrivească toaletele de nuntă, cam boțite în geamantan. Din odaia vecină, Helena le auzea șoptind și chicotind întruna. Când se ivi în ușa camerei de culcare, amândouă amuțiră.

– Hai, îmbrăcați-vă, le îndemnă ea, să văd cum arătați!

Se schimbară în dormitor și apărură în camera de zi, potrivit câte o cută sau un fald, care nu voiau să stea ca lumea. Arătau bine și nici rochiile nu erau urâte, păcat numai că prea scurte, nici până la jumătatea pulpelor, cum cerea moda mai nouă, de după război. Cu coada ochiului, ca să nu-și închipuie cumva că le dă importanță, Helena își examină în fugă nepoatele. Nu le mai văzuse de câțiva ani, de când nu ieșiseră pe de-a-ntregul din copilărie. Amândouă

erau înălțute și nu tocmai urâte: ochi albaștri deschiși ca cicoarea, frunți boltite, cam *goale* (n-ar fi stricat să se pieptene altfel) și distanța dintre nas și gură prea mare, ca la toți Nichiteștii. Cea mai mică, Rori, de numai șaisprezece ani, avea șolduri înguste și un zâmbet sfios, care părea fals (mai târziu observă că surâde numai pe jumătate, ca să nu-și dezvelească o știrbitoră a dinților). Cealaltă, Tina, era mult mai dezghețată și veselă. Râdea din orice, încât mamă-sa trebuia s-o înghiontească mereu ca să se stăpânească. Se uita în ochii oamenilor cu o înfruntare obraznică, care nu-i ședea deloc rău.

– Și acum să văd cum știți a juca, zise Helena, așezându-se într-un fotoliu. Dar nu tango, shimmy sau alte născociri din astea moderne. Mărioară, stai la pian și cântă un *Walzer*. Tu, Rori, ești demoazela, iar tu, Tina, cavalerul.

Cele două surori dansau destul de bine valsul. Numai Rori sălta câteodată și se cam lăsa pe călcâie. Era înaintea primului său bal și nu știa, săraca, pe ce lume se află. Soră-sa, umblată la cincii baluri, se mișca ușor și firesc, deși era pe rol de bărbat.

Când se înapoie Augusta din oraș, își găsi fetele împrejurul Helenei, care le dăscălea foarte serioasă:

– Mâine seară la masă băgați bine de seamă ce faceți. Nu vă îmbuibați cu mâncăruri, dar nici nu răbdați de foame, că pe urmă vă chiorăie mațele și-i urât. De băut să beți puțin, ca să nu vă perindați mereu știți voi unde și să atrageți privirile tinerilor. Și țineți minte că Tărțeștilor tare le mai place să ia ochii oamenilor. De veți vedea pe masă în dreptul vostru un pocal cu apă roză, să nu cumva să beți, că e pus acolo numai să vă clătiți degetele.

Augusta cu fetele fură plecate aproape toată ziua următoare. Dimineața la primărie, la cununia civilă, iar spre seară la biserică, iar de acolo la ospăț. Se înapoiară duminică dimineața la cincii. Helena le auzi pășind în vârful picioarelor prin camera de zi și apoi pe culoarul dinspre dormitor.

Deși se culcaseră atât de târziu, pe la unsprezece se treziră toate, întâi Augusta, apoi fetele. Curioasă din fire, Helena voi să știe cum și-au petrecut. Nu fu nevoie să le roage de două ori, căci Tina și Rori își dădură drumul, bucuroase că pot să povestească. Așa află Helena ce toaletă purtase mireasa, câți ani avea mirele (treizeci), câte torte au fost aduse la masă (zece), de câte ori au fost poftite la dans fiecare (de nouăsprezece ori Tina și de douăzeci și două de ori Rori). Se pare că Rori repurtase cel mai triumfal succes, în ciuda dintelui lipsă și a faptului că dansa pentru prima oară în public. Toți tinerii s-au îmbulzit să-i ceară dansurile, ba nici cei mai vârstnici n-au uitat-o. Și ea, care se temuse că nimeni n-o va pofti și va vinde pătrunjel într-un colț. Prostuța! (Augusta îi dădu o mică palmă pe obrazul bucălat).

De la nuntă, conversația alunecă firesc la petreceri și baluri.

– Vai ce frumos bal va fi deseară! suspină într-un fel comic și totodată nostalgic Tina.

Mamă-sa, care se afla de cealaltă parte a mesei, o fulgeră cu o privire. Dar era prea târziu.

– Ce bal? se interesă cu aerul ei bănuitor Helena.

Era vorba de balul „Societății Doamnelor Române“, deschis numai lumii bune, care se dădea anul acela pe la jumătatea lui octombrie. Faima balului se dusese până departe. Venea la el lume din Crasna și Zalău, ba și de la Jibou și Tășnad.

– Și de ce nu rămâneți, dacă tot sunteți aici? se miră Helena. Ori nu aveți cu cine vă duce?

La vorbele Helenei, care erau o invitație de a-și amâna plecarea, fetele bătură în palme. De fapt veniseră la Sylvania cu speranța secretă că nu vor scăpa balul. Cât despre gardare, Victor se oferi să le însoțească, spre bucuria mai ales a lui Rori. Ori de câte ori credea că nu e văzută, arunca priviri furișe spre văru-său, iar acum nu-și încăpea în piele că peste câteva ceasuri va dansa cu el.

Augusta și fetele plecară abia marți după-masă. Helena care se obișnuise cu ele stăruie să mai rămână.

– Omul vine, dar se mai și duce! îi răspunse Augusta, sărutând-o pe amândoi obraji. Știi vorba ungurească: *Akármilyen kedves vendég három napig dunsztig elég!*¹

„Apoi tu, draga mea, ai stat cinci” i-o întoarse în gând Helena, în timp ce-i înapoia, una câte una, sărutările.

VII

Vreme de patru ani, Mărioara așteptase cu sufletul la gură întoarcerea la Sylvania. După vizita lui Victor la Ocna fusese vorba în câteva rânduri să se mute, dar numirea lui Valer ca judecător se târăgănase din diferite motive. La marea mișcare a magistraturii din toamna anului 1924 n-au existat vacanțe decât la judecătoriile din Crasna și Jibou. Ce-i drept, Crasna și Jiboul erau altceva decât Ocna, aduceau fie și de departe cu niște târguri, dar tot la țară se zicea că rămân. A dat însă Dumnezeu ca judecătorul Erdélyi din Sylvania să se pensioneze, creându-se astfel vacanța mult dorită.

De îndată ce află de la mamă-sa că Gusti a semnat numirea, Mărioara se repezi la Sylvania, spre a căuta o locuință. Helenei, care n-o văzuse din primăvară, fata i se păru grozav de schimbată. Parcă nu ea, ci o femeie străină coborî din trăsura lui Gomboș, venind de la gară. În prima clipă, arătă ca și cum ar fi îmbătrânit deodată cu zece ani. Se îngărășase încă și mai mult. Rotunjindu-se, dădea impresia că e mai scundă. Mânca mult și cu lăcomie, fără a-și mai bate capul dacă își păstrează sau nu silueta. Se mișca încet, cu pași mărunți, și privea mereu în jos, ca și cum s-ar fi temut să nu calce greșit sau să se împiedice de ceva. Pe figura ovală, cu maxilarul puternic, împins înainte, apăruse o expresie de posomoreală și de asprime, aerul pe care-l luau de obicei Hențeștii, după ce treceau de treizeci de ani. Câteva fire albe vrâstau părul negru

¹ Oricât de plăcut ar fi musafirul, e prea destul dacă rămâne trei zile! (*magh.*)

ca pana corbului. Dar nicăieri nu se zăreau mai bine semnele acelei schimbări decât în ochii altădată luminați de o licărire neastâmpărată, acum stinși și nepăsători. Unde era fata veselă, plină de viață, gata oricând să descrețească frunțile printr-o vorbă glumeață?

E adevărat că anii de surghiun la Ocna o roseseră încet, dar fără cruțare. Devenise sucită, năvăvașă, se mânia din orice. Lua doctorii după doctorii, care nu foloseau la nimic. Desigur că nici viața alături de Valer nu era ușoară. Privită pe din afară, căsnicia lor părea bine alcătuită și trainică. Se purtau frumos unul cu altul și își adresau vechile cuvinte de dezmierdare din vremea logodnei. Câteodată, citind ceea ce se lăsa cu greutate ghicit, Helenei îi venea să creadă că între ei se petrecuse ceva foarte ascuns, care le modificase existențele. Ce anume, nu-și dădea seama.

Altfel ar fi stat lucrurile dacă ar fi avut un copil. După patru ani, o căsnicie lipsită de copii se răcește și își pierde noima. Nu te poți iubi întruna o viață întreagă. Din nenorocire, Mărioara pierduse o nouă sarcină în primăvară, și de astădată la cinci luni. Copiii aceia veniți pe lume morți înaintea sorocului o puneau pe gânduri pe veșnic îngrijata Helena, cu atât mai mult cu cât la mijloc nu fuseseră accidente, eforturile sau spaimile obișnuite în asemenea împrejurări. Cu inima strânsă de teamă, se întreba dacă vinovată nu era cumva osteneala neamului lor, al Hențeștilor și mai ales al Bodeștilor.

Mărioara irosi o săptămână umblând de colo până colo, dar nu găsi ceva potrivit. După câte spunea Brüll, misitul de case, locuințe bune nu aveau să se ivească înainte de venirea primăverii. De când e lumea, oamenii se mutau ori în capul toamnei, ori prin martie-aprilie, după ce se mai încălzea vremea. Alergăturile Mărioarei răscoliră drojdii uitate în sufletul Helenei. Își aminti deodată zilele nu prea depărtate în care trebuiseră să părăsească în grabă casa vicarială și să se pripășească strămtorați în casa Băncii „Silvania”.

– Oare unde vor sta Mărioara și Valer, căci tare e greu de găsit o casă? se adresă ea într-o seară lui Victor.

– Aici! veni răspunsul surprinzător al băiatului. Săptămâna ce vine semnez actele de cumpărare a casei lui Somogyi de pe Strada Eminescu, sub Măgură. O știe mama. E lipită de casa lui Simay și învecinată, de cealaltă parte, cu casa lui Boroș.

Pusese ochii de mai multă vreme pe ea, iar mutarea surorii sale la Sylvania îl hotărâse definitiv.

Helena cunoștea casa lui Somogyi, trainică, arătoasă, clădită cu câțiva ani înaintea războiului. Numai bună pentru un om singuratic, căruia îi place să trăiască în largime sau pentru o familie fără copii. Avea trei camere mari, luminoase, iar în spate o verandă veșnic însorită, cu ferestrele deschise spre o grădiniță cu flori și pomi umbroși.

– Și cu cât îți vinde ungurul casa? voi să știe ea, curioasă.

– Apoi, el ar fi vrut două sute de mii. Până la urmă ne-am învoit cu o sută șazeci și cinci, căzând spezele de înscriere a actelor în seama amândurora.

Helena își strânse buzele cu putere, așa cum făcea ori de câte ori era mulțumită, dar nu voia să scoată la iveală un surâs. O clipă mai târziu, expresia îi deveni cea obișnuită.

– Și de unde ai luat atâta bănet? se interesă ea, cu o mirare bine jucată. O sută șazeci de mii sunt bani, nu glumă.

– Să nu se teamă mama, că nu-s de furat, replică Victor înțepat, căci simțise în vocea Helenei o umbră de îngrijorare.

Nu suferea ca Helena să-și vâre nasul în treburile lui și găsea întotdeauna câte o vorbă cu care s-o îndepărteze de subiect.

– Apoi ăsta nu-i un răspuns! observă ea, îmbufnată. Și de mine ce se va alege? Având fiecare dintre voi casa lui, să nu rămân cumva pe drumuri!

– Ba nicidecum, replică Victor în sensul așteptat de Helena. Mama va șede la mine ori la Mărioara, după cum îi va fi placul.

Helena hotărî să se împartă între cei doi copii. Pentru început va rămâne la Mărioara, ca să-i mai dea o mână de ajutor, până-și va pune casa pe roate. Așa, spre primăvară, se va muta la Victor, ca să se bucure de aerul curat de sub Măgură. Grădina din dos avea un mic chioșc, o filegorie, acoperită cu

volbură și rochia rândunelii, unde-și va petrece zilele calde de vară. De fapt, pe lângă aer și filegorie, Helena voia să-l țină mai îndeaproape pe Victor, ca nu cumva, rămas cu desăvârșire singur, să-și folosească greșit libertatea. Cazurile nenorocite din familia ei n-o lăsau să doarmă liniștită.

Într-o zi, mobila din camerele de la „Silvania“ fu mutată în strada Eminescu. Mărioarei, în schimb, îi trebui o săptămână ca să-și aranjeze cât de cât locuința. Măcar că avea odăi mai multe și mai spațioase ca la Ocna, abia reuși să-și așeze întregul mobilier. Una din încăperi primi într-însa dormitorul, din alta făcură prânzitor, iar a treia deveni cameră de domni, servind totodată drept odaie de găzduit oaspeții. Aici dormea Helena pe o canapea largă, cu spătar capitonat și ladă de rufe la căpătâi, un *récamier*, cum i se spunea de la război încoace. Marele hol cu plafon de sticlă își păstră vechea întrebuițare de cameră de zi și de salon.

Dintre toți ai casei, singura cu adevărat mulțumită fu Mărioara. Se vedea, în sfârșit, așezată undeva, bine-rău, dar în chip statornic. Valer nu era prea bucuros că are să locuiască cu soacră-sa. Până în ultimul moment, sperase că Helena se va răzgândi și-l va însoți pe Victor. Acomodant de felul lui, încercă să se împace cu soarta.

Cu excepția acestui amănunt, nu regreta deloc mutarea la Silvania. Așa cum băgară de seamă în curând atât Mărioara, cât și Helena, arăta ca un om renăscut la o nouă viață. Ajunse o săptămână ca să se arate încântat de judecătorie.

– Asta e de mine, nu advocatura, declară el, revenind de la noul oficiu. Aici nu încape codeală sau tocmeală, că e albă ori e neagră. Stai cu legea în mână și o ascuți orbește, fără a te îndepărta cu un deget de ea. Ai rostit sentința, după o deliberare matură, vii acasă și te culci liniștit.

Deși nu avea ședințe decât de două ori pe săptămână și-i rămâneau patru zile pentru studierea dosarelor și redactarea sentințelor, își aducea de lucru și acasă. Nu o dată rămânea până târziu cu ochii vârați în vreun dosar. De altfel, se arătă

destul de casnic în acele prime zile petrecute în Silvania și foarte atent și politicos mai ales față de Helena. Politețea lui ajunsese de multă vreme proverbială. Foștii lui tovarăși de petreceri obișnuiau să spună că Valer nu numai îl scrie, ci și îl rostește pe Dumneavoastră cu literă mare.

Se înțelege că era peste puțină să nu-i reîntâlnească, măcar întâmplător, pe acești vechi prieteni din tinerețe. Mai mult din curiozitate intră într-o după-amiază la cafeneaua „Calafat”. Era aproape de șase, oră la care sala cea mare începea să se umple. Obișnuiții localului își făcuseră siesta, iar acum soseau unul câte unul să-și ia în primire locurile înaintea paharelor de bere sau a ceștilor de cafea. De îndată ce-l zăriră pe Valer, se ridicară ca un singur om și veniră să-l întâmpine. Partidele de cărți se întrerupseră, până și chelnerii încurcară comenzile. Cu fețele luminate de un zâmbet larg sau râzând de-a binelea, se întrecură care de care să-i strângă mâna și să-l poftească la mesele lor. Întoarcerea lui Palukes făcu repede ocolul orașului. Pretutindeni unde se duse, la „Gyurkó”, la „Katra”, la „Both”, la „Alagút” fu primit cu brațele deschise. Când sosea acasă, nărilor în permanentă veghe ale Helenei prindeau tot mai des adieri de bere sau de vin.

A fost destul ca Deheleanu, directorul accizelor orășenești, să arunce o vorbă la cafenea, pentru ca un grup de prieteni să propună organizarea unui banchet prin subscripție cu prilejul întoarcerii lui Valer. Ideea avu un succes neobișnuit. Mai bine de treizeci de persoane își plătiră tacâmul, români, unguri, evrei, căci sărbătoritul avea prieteni printre toți. Se înscrise până și Miska-bácsi, în ciuda reverendei și a posibilelor observații pe care i le-ar fi putut adresa superiorii bisericești.

Grija organizării banchetului fu trecută în seama lui Kretsch, fără pereche în asemenea împrejurări. Ziaristul avu oarecare ezitări până să se fixeze asupra unui local. La „Calafat” era prea la vedere, la „Katra” se produceau cântărețe și se vânturau femei nu tocmai ireproșabile: cum să duci niște bărbați respectabili, printre care o față bisericească? Până la urmă fu

preferat „Gyurkó”, un restaurant destul de select, situat dincolo de Crasna, pe o stradă ferită, unde se făceau cele mai strașnice chefuri în tot orașul.

În seara banchetului, Valer fu întâmpinat la ușă de însuși patronul, Gyurkó, un colos de doi metri, care-și pusese cu acest prilej fracul. Ca la un semnal, cei treizeci și șase de comensali se ridicară în picioare și strigară într-un singur glas: *Vivat Palukes!* Masa decurse într-o însuflețire crescândă. Până miștile rămaseră limpezi, adică un ceas-două, se discută civilizată. O oarecare ordine mai domnea pe la zece, când fură rostite toasturile. Potrivit unei înțelegeri prelabile, fiecare orator își încheia alocuțiunea prin *Vivat Palukes!* cuvinte reluate de participanți pe melodia *Mulți ani trăiască: Vivat Palukes! Crescat Palukes! Flo-re-at!*

Îndată după toasturi, Miska-bácsi, simțind cum bate pulsul reuniunii, se retrase. Afară îl aștepta trăsura lui Malajos, tocmită pentru toată noaptea, anume ca să transporte acasă „morții”. În scurtă vreme, totul se dădu peste cap: se bău ex după ex, gulerele se descheară, apoi se scoaseră surtucele. Începură să se debiteze anecdote fără perdea cu Tasiló și Aristid sau cu faimoșii doctori Segg din Pécs și Schlitz din Breslau. Valer deveni protagonistul nr. 1 al serii. Fu rugat să cânte aria ducelui din *Rigoletto*, ceea ce făcu cu un succes extraordinar. Sala se umplu de strigăte: *bis! hogy volt! hogy volt! bis!* Mai interpretă o arie, apoi încă una, însoțită de acompaniamentul nu tocmai armonios al participanților.

După momentul muzical, urmă o reprezentație de actorie. Molnár Dezső, unul din stâlpii cafenelelor din Silvania, își aduse aminte de imitațiile antologice ale sărbătoritului. În aplauzele asistenței, Valer imită, cu un talent ieșit din comun, pe domnul cu ticuri nervoase care-și citește ziarul, apoi pe bolnavul de *Hexenschuss*¹, iar la urmă felul caraghios în care-și azvârlea picioarele răposatul conte Telegdi. Spre miezul nopții,

¹ Lombosciatică. (*magh.*)

banchetul degeneră într-un chef monstru. Suit pe masă, Valer cântă, la cererea generală, *Că i-s țâțele ca mărul și*, ca o replică unguerească, *Ad ide a didit, a didit ad ide*¹.

Petrecerea se sparse pe la două. Valer se întoarse acasă numai pe jumătate beat, stăpân încă, atât cât îi stătea cu puțință, pe vorbele și gesturile sale. Își amintea, când și când, câte un amănunt nostim de la banchet și izbucnea într-un râs cu hohote. În camera de culcare, Mărioara adormise cu lumina aprinsă. Jos, pe covor, zăcea romanul citit în seara aceea. Cu pardesiul pe el și cu pălăria în cap, Valer se apropie în vârful picioarelor și se așează încetișor pe marginea patului. În ciuda orei înaintate, o căldură lăncedă stăruia în încăpere. În somn, Mărioara îndepărtase plapuma, dezvelindu-se până mai jos de brâu. Lumina lămpii de căpătâi cădea asupra pieptului ei alb. Sub pânza fină a cămășii de batist, se ghiceau contururile celor doi sâni mari, puternici de femeie tânără.

– Ce-i cu tine, te-ai întors? bâigui ea, adormită, fără a deschide ochii. Cât e ceasul?

– Cât ...cât ...e ...? îngăimă Valer, cu ochii ațintiți asupra celor două mamele. E...e...Făcu un gest de a scoate ceasul de buzunar, dar renunță . Am ... am ...Dar a fost așa ... așa de ...

Intrigată de bâiguiala aceea fără cap și coadă, Mărioara deschise în sfârșit ochii. Aplecat asupra ei, Valer se încurca în vorbe, repetând mereu: *Țirmulică, fehér hóvirágom*², *iubirea mea*. Apoi deodată într-un elan furios, o cuprinse în brațe și începu să o sărute nebunește pe piept și pe gât.

Ea încercă să se împotrivească, își eliberă una din mâini și apucă sfeșnicul de alamă de pe noptieră. Dar Valer, întăritat de rezistența ei, își înmulți mângâierile și sărutările. Avea fața congestionată, ochelarii strâmbați pe nas, iar colțurile gurii i se întinseseră într-o grimasă chinuită de om aflat în suferință. Un miros de băutură veche, trezită, acru și grețos, o izbi pe femeia îmbrățișată.

¹ Dă-mi încoace țâțișoara, țâțișoara dă-mi-o încoace. (*magh.*)

² Ghiocelul meu alb. (*magh.*)

Când se aștepta mai puțin, găsi puterea de a-l respinge de pe ea. Gestul fu atât de violent, încât Valer era gata-gata să cadă. Pălăria i se rostogoli pe covor, lângă cartea deschisă.

– Lasă-mă în pace! se răsti Mărioara, cu o voce mai coborâtă, pentru a nu fi auzită de Helena. E târziu! Culcă-te și dormi!

Se ridicase în capul oaselor, lipită de tăblia patului. Tremura de enervare, parcă ar fi fost cuprinsă de friguri. Ținea în față, ca pe o pavăză, plapuma de mătase verde, lucioasă, acoperindu-și corpul pe jumătate dezgolit.

– Țirmulică ... te rog ...reveni cel respins. Numai acum ... o singură dată ...

– Niciodată! i-o întoarse ea cu vocea aspră în care hârâia o neascunsă mânie. Știi doar că nu se poate ... Cum de nu înțelegi? Vrei să mă omori?

Vorba i se curmă din senin, fața i se urâți într-o scurtă schimonositură. Nu puteai ști dacă va izbucni în lacrimi sau va zvârli sfeșnicul de alamă în capul bărbatului.

– Culcă-te îndată și dă-mi pace! repetă ea cu glasul încă ferm, deși lacrimile începuseră să-i curgă de-a lungul obrazilor.

VIII

Avocatul Keller locuia într-o casă spațioasă, cu ziduri albe și storuri verzi, situată pe Strada Gheorghe Pop de Băsești, în coasta Măgurii. Fiind burlac și lipsit de rudenii apropiate, trăia singur în cele cinci camere ale locuinței sale, lăsată în grija menajerei Rozsi și a unui om de încredere, Benedek, în același timp vechil, grădinar și paznic.

Întreaga viață avocatul se ferise ca de moarte de două primejdii: lipsa de confort și frigul. Îi plăcea să trăiască larg, fără grija mărunțișurilor plicticoase ale existenței, într-o îndestulare sobră. Era asemenea unui înțelept care știe că nu-și va lua averea pe lumea cealaltă, dar dorește să nu-i lipsească nimic din ceea ce-i trebuiește, chiar dacă i-ar fi fost hărăzit să

trăiască o sută de ani. Se îmbrăca îngrijit, în haine largi, încăpătoare, muncea cu măsură, însă cu aplicație, cinci-șase ore pe zi și avea, ca orice om trecut de jumătatea vieții o seamă de deprinderi respectate cu sfințenie. În general, nu-și refuza nimic: capușinerele de la „Alagút“, țigările de foi de cea mai bună calitate, plăci de gramofon cu arii de operă și piese simfonice sau de cameră. Avea cu sutele într-o încăpere anume amenajată, catalogate și păstrate cu grijă. Nu exista pentru el o plăcere mai mare decât aceea de a asculta o sonată de Beethoven în cea mai strictă intimitate, cu storurile coborâte, în semi-întuneric. Trântit într-un fotoliu adânc, pufăind o țigară de foi „Corona“, cu miros de smochine, rămânea minute în șir cu ochii pierduți și respirația încetinită, ca într-o reverie. Ori de câte ori treburile îi îngăduiau, se repezea pentru o zi-două la Cluj, ca să asculte un concert simfonic sau să asiste la premiera vreunei opere. O altă pasiune a sa erau florile. Ajutat de Benedek, cultiva cu mâna lui în grădina din față superbe lalele olandeze și cei mai frumoși trandafiri din oraș.

Stagiunile muzicale se țineau din toamnă până în primăvară, așadar în sezonul rece, iar el, ca și alți evrei, se ferea de frig, de parcă ar fi venit atunci din clima blândă a Palestinei și n-ar fi avut înaintea lui atâtea generații pribegite spre miazănoapte. Avea o colecție întregă de demiuri, paltoane și blănuri și abia aștepta, în zilele geroase de iarnă, să ajungă acasă, unde temperatura din camere nu cobora sub 24 de grade.

Fără a fi mizantrop, nu avea prieteni în adevăratul înțeles al cuvântului nici măcar printre evrei. Nu era de altfel habotnic. La sinagogă mergea rar, la Pesach și la Hanuka. Îi plăcea să spună despre sine că e un israelit denaturat.

A doua zi după cheful de la „Gyurkó“, Victor îl vizită pe avocat acasă. Locuiau aproape unul de altul, așa că în câteva minute se afla în fața clădirii cu ziduri albe, intrată ușor în coasta Măgurii. Îi deschise însuși Keller, îmbrăcat într-o haină de casă de catifea verde cu revere de mătase neagră.

– Haide, intră repede! îl zori el, cu ochii spre ploaia de afară, înfiorându-se ușor. Ce vreme mizerabilă! Norocul meu că m-am înapoiat acasă mai înainte de a se porni potopul!

Îl pofti în biroul său, unde domnea o căldură uscată, moleșitoare. În ciuda acestui fapt, se refugie într-un fotoliu tras lângă sobă și-i făcu semn să ia loc pe oricare din scaunele aflate nu departe de el în jurul mesei dreptunghiulare.

– Ei, s-a chefuit strașnic aseară la banchetul dat în onoarea lui Nilvan! începu el, frecându-și mâinile. Se colportează tot felul de istorii extraordinare!

Deși invitat de Kretsch, Victor nu luase parte la petrecere.

– Nu știi, răspunse el, n-am fost de față. Ar trebui să-i ceri informații cumnatului meu!

– Păcat! oftă Keller, căruia îi plăceau cancanurile. Ai pierdut o ocazie unică de a te amuza! La un moment dat mă bătea gândul să mă înscriu și eu. Ei, mi-ai adus?

Victor îi întinse niște hârtii bătute la mașină. După o lună de migălire, Keller se aștepta ca tânărul Henția să-i prezinte o lungă expunere compusă metodic, cu o introducere, propuneri ample motivate printr-o serie de argumente și negreșit cu câteva concluzii. Când colo, avea în mâini cinci file mari și late, bătute pe o singură față, cu spații largi între rânduri. Întinse mâna orbește spre unul din rafturile bibliotecii de stejar și luă o țigară. O aprinse cu tot ceremonialul de rigoare înainte de a se scufunda în lectura documentului.

După ce termină de citit, rămase pe gânduri, cu țigara uitată între degete. Proiectul tânărului era simplu și ușor de îndeplinit. Atât de simplu și lesne realizabil, încât se mira că unele din prevederile sale nu-i trecuseră prin minte lui însuși. Desigur, textul, prea concis, ridica o serie de întrebări, care trebuiau limpezite, erau apoi unele sugestii de amănunt greu de transpus în practică. În ansamblu, propunerile ofereau indiscutabil o soluție de a scoate banca din inactivitate și de a o repune pe linia de plutire.

Victor pornea de la ideea de a face din „Sălăjana” o instituție solidă, cu o sferă largă de preocupări, deosebită în această

privință de vechea bancă dinaintea războiului. Evident, ea nu avea să renunțe la operațiile curente practicate de celelalte instituții de credit din județ. Deosebit de ele, banca trebuia să devină un organism de finanțare a inițiativelor particulare din domeniile comerțului și industriei. Din acest motiv, titulatura cea mai potrivită a instituției era nu, simplu, „Banca Sălăjana”, ci „Banca industrială și comercială Sălăjana”.

Pentru a transpune în viață un asemenea proiect era absolut necesar ca „Sălăjana” să dispună, de la început, de un capital activ de minimum cinci milioane de lei. Două căi le stăteau în față pentru constituirea acestui fond. Întâi de toate, lichidarea averii funciare și imobiliare a băncii sau cel puțin a unei părți din ea. În momentul acela, „Sălăjana” poseda, în afara sediilor din Silvania și Tășnad, care nu intrau în discuție, următoarele bunuri: 1) două imobile în Tășnad și Careii Mari; 2) un corp de clădiri cu prăvălii în Crasna; 3) o sută zece iugăre cadastrale de pământ arabil și pădure în mai multe sate din împrejurimile Silvaniei; 4) mina de aramă din Plopiș, fostă a lui Coriolan Nichita. Cu excepția acesteia din urmă, al cărei preț era greu de estimat, restul averii se ridica la o valoare de cel puțin patru milioane de lei. Vânzarea ei urma să se facă până la concurența acestei sume, plus cinci sute de mii.

Al doilea mijloc de adunare a capitalului consta într-o nouă emisiune de acțiuni, menite să le înlocuiască pe cele vechi. În trecut, „Szilágysági Bank” pusese în vânzare două serii de acțiuni. Două mii (a cinci sute de coroane bucata) în 1894, cu prilejul înființării, când capitalul fusese fixat la un milion, și trei mii, având aceeași valoare nominală, zece ani mai târziu, când capitalul băncii urcase la două milioane cinci sute de mii de coroane. Toate aceste acțiuni, aflate în sute de mâini și în bună parte pierdute din evidență, aveau în prezent o valoare mai mult simbolică.

Noua emisiune trebuia să fie de două mii cinci sute de acțiuni a o mie de lei fiecare, ceea ce însemna un total de două milioane cinci sute de mii de lei. Prețul relativ ridicat al

acțiunilor era fixat anume spre a descuraja pe micii cumpărători și a împiedica astfel înmulțirea excesivă a acționarilor. Cât privește vechile acțiuni, ele puteau să se răscumpere la paritatea zece acțiuni vechi pentru o acțiune nouă. Prețul lor se fixa deci la o sută de lei bucata. În plus, deținătorii căpătau dreptul de întâietate la achiziționarea noilor acțiuni.

Keller scutură scrumul adunat într-un cilindru argintiu la capătul trabucului.

– Mai înainte de a intra în discuția problemei, începu el cu o grimasă, am să-ți pun o întrebare. Cine a bătut la mașină aceste pagini?

– Jancsó Mariska, secretara de la pretură, răspunse Victor. Scrisoarea mea e greu de înțeles.

Keller dădu aprobator din cap.

– Știu. Această Jancsó Mariska e o persoană de încredere? Nu trâncănește?

– E cea mai discretă femeie din lume. Și-apoi aceste pagini i le-am plătit cu o mie de lei.

– Bine, oftă Keller, pe deplin liniștit. Văd că ai procedat cu toată prudența. E bine ca, deocamdată, să nu ne trădăm intențiile. Acum desigur vrei să-mi cunoști părerea asupra propunerilor tale. Ei bine, ele mă interesează în cel mai înalt grad și asta pentru că au o mare calitate: sunt realiste. Nu-ți ascund că pe marginea lor se pot face observații și formula întrebări. N-am de gând să le înșir pe toate. Îmi trebuie un răgaz mai îndelungat de reflecție. Acum îți-aș pune numai două întrebări. Ești pregătit să răspunzi la ele?

– O să încerc, zise Victor, lăsându-se pe spătarul scaunului tapisat în catifea albastră-fumurie.

Întorsese toate chestiunile pe față și pe dos până în cele mai mici amănunte. Cu Keller nu puteai fi însă niciodată sigur dacă nu ți-a scăpat ceva.

– Ai vorbit de despăgubirea vechilor acționari. E o măsură rezonabilă și înțeleaptă, chiar dacă în momentul acesta valoarea acțiunilor e egală cu zero. Presupunând că toate cele

cinci mii de acțiuni emise în 1894 și 1904 vor fi prezentate spre lichidare la casieria băncii, cu ce bani vei plăti?

– Cu jumătatea de milion ce va prisosi din vânzarea bunurilor băncii, răspunse liniștit Victor. Mi s-a părut că lucrul acesta rezultă destul de clar din expunere.

Keller suflă fumul țigării în sus și rămase un timp cu ochii ațintiți în tavan.

– Bine, aprobă el, cu un alt moțait al capului. Acum, a doua întrebare. Vei obține din vânzări suma de două milioane și jumătate *netto*, după despăgubirea acționarilor. Sub ce formă vor figura ei în gestiunea băncii?

– Sunt mai multe soluții, din care numai două merită să fie luate în considerație. Banii s-ar putea constitui într-un fond special, aflat la dispoziția direcției, rămânând ca beneficiile să se adauge capitalului sau să fie distribuite, după anumite criterii, acționarilor.

– Cum anume?

– Să se emită până la concurența întregii sume alte două mii cinci sute de acțiuni cu valoarea nominală de o mie de lei. Ele se vor distribui noilor acționari, în mod proporțional, contra unei sume reprezentând 10% din valoarea fiecărei acțiuni. Bunăoară, o persoană care subscrie o sută de mii de lei, în schimbul a o sută de acțiuni, va primi încă o sută, plătind de astă dată numai zece mii. Realizăm în felul acesta un fond de un sfert de milion, pe care l-am folosi pentru a face față cheltuielilor din primele trei-patru luni de activitate.

– Extraordinar! exclamă Keller, pocnind din degete.

Întreruperea nu fu pe placul lui Victor.

– Ce e, Samú-bácsi? Am spus ceva nelalocul lui?

– Nu, nici vorbă, îl asigură avocatul. Ceea ce ai spus e cât se poate de potrivit. Dacă ar fi după tine, pentru care din cele două soluții ai opta?

– Categoric pentru a doua, preciză Victor. Vrei să-ți expun motivele?

– Nu, deoarece le cunosc sau cel puțin așa sper. Și acum o întrebare cu caracter particular. Ce sumă ai de gând să plasezi în afacere?

– Știi și eu? Victor știa prea bine, dar se prefăcea că nu e încă fixat. Dacă vom cădea la înțelegere, vreo cinci sute de mii.

Keller se aplecă în față, spre interlocutorul său, cu un zâmbet subțire pe buze.

– Și cu acești cinci sute de mii, la care se vor adăuga încă cincizeci de mii, vei obține, de fapt, o mie din cele cinci mii de acțiuni ce se vor emite.

– Oricine va subscrie o jumătate de milion va dobândi același număr de acțiuni, observă Victor.

– Inclusiv eu, nu-i așa?

– Firește, dacă vei subscrie.

Avocatul stinse cu băgare de seamă țigara. De când hotelul „Metropol” din Budapesta arsesese de la un muc de țigară, era foarte atent cu resturile trabucelor sale. Pe furiș, cu coada ochiului, ca și cum ar fi dorit să nu fie zărit, aruncă o scurtă privire spre Victor.

– Sincer să fiu, zise el ridicându-se, în 1906 când am părăsit Budapesta, am crezut că pun punct pentru totdeauna afacerilor. M-am mulțumit cu avocatura și cu postul de jurisconsult al băncii. Tu ești singura persoană de ale cărei interese bănești m-am ocupat. N-am făcut-o însă pentru câștig, ci numai din considerație pentru memoria tatălui tău și dintr-o simpatie instinctivă pentru tine. De douăzeci de ani duc o existență comodă și lipsită de emoții de care sunt mândru.

Se întrerupse din plimbarea prin birou și se postă în fața musafirului, cu mâinile înfipite în buzunare.

– Mă întreb însă de ce n-aș mai încerca o dată, cu mijloace mai modeste și fără prea mari speranțe. La urma urmei și emoțiile fac parte din viața omului. Nu sunt chiar atât de bătrân, iar viața mi se pare uneori destul de searbădă. Știi ce? Subscriu și eu o jumătate de milion și punem împreună afacerea pe roate!

Își strânseseră mâinile cu o anumită solemnitate. Întocmai ca Augusta, avocatul pecetlui înțelegerea, ciocnind un pahar. Nu fu un Cointreau, ci un Tokay din 1909.

– Ne așteaptă pe amândoi o muncă grea, zise Keller, în timp ce umplea pentru a doua oară paharele. Dacă totul va merge cum sper, atunci până la vară „Sălăjana” își va relua activitatea. Îți vor rămâne șase-șapte luni să te pui la curent cu bucătăria băncii. Nu mi-e teamă, te vei deprinde repede.

Ridică paharul și examinează în lumină lichidul galben-verzui, curat ca lacrima.

– Vreau însă să te previn că în tot ce vei face va trebui să fii necruțător față de cei cu care vei veni în contact. Necruțător nu înseamnă fără scrupule, ci numai fără sensibilitate. În afaceri totul se face cu capul, sentimentele nu au ce căuta. Necruțător va trebui să fii mai ales cu tine însuși, muncind până vei da în brânci pentru prosperitatea băncii și, în general, pentru a câștiga cât mai mulți bani. E singura formă în care îi e îngăduit unui om de afaceri să-și arate sentimentele. Dacă nu te simți în stare de așa ceva, e mai bine să renunți din capul locului.

IX

Potrivit statutelor băncii și practicii uzuale, Keller și Victor nu puteau întreprinde nimic fără aprobarea consiliului de administrație și a adunării generale. Era ceva cu totul firesc, fiind vorba de o acțiune așa de importantă ca reorganizarea din temelii a băncii.

– Nu trebuie să ne facem prea multe griji cu consiliul, îl asigură Keller. Sunt o duzină de persoane, în genere rezonabile, cu care putem sta de vorbă.

Nu erau de fapt nici o duzină. Din cei doisprezece membri aleși în 1915 rămăseseră numai zece. Unul își dăduse demisia, celălalt murise. Nimeni nu avusese grija înlocuirii lor la ședințele anuale de bilanț, unde Veress, contabilul-șef, citea unul și același raport, modificat numai în amănunte. Cercetând

lista membrilor, Victor își dădu seama că, în principiu, Keller are dreptate. Printre ei descoperi însă numele unui necunoscut, Sárosi Imre din Budapesta.

– N-ar trebui cumva înlocuit? întrebă Victor. E cetățean străin și-apoi, cine știe, ne-ar putea crea dificultăți.

– Nu, nu, în nici un caz, se opuse cu hotărâre avocatul. Sárosi e reprezentantul lui „Kereskedelmi Bank” din Budapesta, de care „Sălăjana” e încă legată. Nu ne va face nici bine, nici rău, deoarece mai mult ca sigur nu va veni. Noi o să-i trimitem o invitație la ședința consiliului. Ne vom feri însă să indicăm exact motivul pentru care ea a fost convocată. Asemenea adrese s-au trimis anual, dar niciodată Sárosi sau altcineva nu și-a arătat nasul în Silvania. Despre „Kereskedelmi Bank” vom mai vorbi noi la momentul oportun.

Victor nu comentă în nici un fel cuvintele avocatului. Hotărâse să se amestece cât mai puțin în această fază a operațiilor. Cu rutina și abilitatea lui, Keller era persoana cea mai potrivită pentru a urni din loc treburile băncii și a le face să meargă.

Ședința consiliului fu convocată pentru 18 noiembrie la orele 10. În ciuda cuvintelor sale că nu vor avea probleme, Keller luă deoparte pe fiecare membru al consiliului și-i sondă opinia. În mod firesc, doreau cu toții să repună în funcție banca, fie și numai pentru a-și încasa din nou dividendele și tantiemele. Căzură de acord și asupra persoanelor care aveau să ocupe locurile vacante. Din considerente diplomatice, erau un ungur și un român.

– Bineînțeles că acesta vei fi tu, îl anunță el pe Victor cu câteva zile înaintea ședinței. *À propos*, ai cumva niște acțiuni ale băncii?

Victor își aminti acțiunile descoperite la moartea tatălui său într-unul din sertarele biroului.

– Vreo opt sau zece, răspunse el.

– Îți voi ceda eu cu titlu provizoriu atâtea cât să facă împreună o sută, zise Keller. E minimul cerut pentru a putea face parte din consiliul de administrație.

În ziua hotărâtă, în jurul orei zece, Victor aștepta în biroul lui Keller ca să fie chemat în sala de consiliu. Stăpânit de o emoție surdă, parcurgea încă o dată notele prezentării pe care avea s-o facă în fața membrilor consiliului. Rând pe rând, aceștia intrară în bancă. Zărindu-l pe baronul Losonczi cu umbrela deschisă, regretă că n-a avut prevederea de a și-o lua pe a lui. Deși se făcuse focul, în birou era frig și umezeală. Șiroaie de ploaie brăzdau geamurile plumburii. Orologiul din perete bătea nepăsător secunde, mișcându-și neostenit limba metalică.

Tresări când Veress, contabilul, se ivi în prag și-l vesti că e așteptat. În sala de consiliu, președintele, avocatul Radnai, fostul primar al orașului, îi salută în ungurește pe noii aleși cu curtoazia sa obișnuită. Înalt, slab, cu o figură ascetică, nu avea poate calitățile cerute pentru a conduce ședințele unei bănci, în schimb nu-i lipsea autoritatea și prestigiul dobândit în cei cincisprezece ani cât se aflase în fruntea orașului.

După ce-și încheie scurta alocuțiune, Radnai aruncă o privire spre Keller, ca și cum i-ar fi cerut aprobarea. Acesta stătea de cealaltă parte a lungii mese de consiliu, lângă baronul Losonczi, într-o imobilitate perfectă, cu amândouă palmele așezate pe cristalul rece. Părându-i-se că citește pe obrazul său un semn de încuviințare, președintele tuși scurt și-l rugă pe Victor să prezinte în numele său și al avocatului, unele sugestii și propuneri în legătură cu viitoarea funcționare a băncii.

Victor se ridică cu încetineală. Niciodată nu-i plăcuse să vorbească în public. Nu se exprima ușor, iar privirile îndreptate asupra lui îl intimidau. Își concepuse cuvântarea în românește, dar era evident că în fața a zece unguri și a unui evreu, dintre care nici unul nu înțelegea cumsecade limba, ar fi fost fără sens să se folosească de ea. De altfel, tonul îl dăduse însuși președintele. Desigur că și înainte de intrarea sa, discuțiile se purtaseră în ungurește, ca un lucru de la sine înțeles și că trebuiau să continue tot așa.

Vorbi de aceea în maghiară, din ce în ce mai curgător și sigur pe sine. Observase că toți membrii consiliului îl ascultă

cu atenția încordată. Numai Keller făcea excepție: își coborâse pleoapele și părea că somnolează.

Într-o jumătate de ceas termină prezentarea proiectului de măsuri. La invitația lui Radnai se trecu la discuții. Luară cuvântul pe scurt toți membrii consiliului (mai puțin Keller), sprijinind planul de redresare a băncii. Opoziție făcu numai Dull Ödön, coproprietarul fabricii de cărămidă și țigle de la capătul orașului. În tot timpul expunerii lui Victor, acoperise cu scrisul său mărunț foile ce-i stăteau în față. La sfârșit, declară deschis că, după părerea lui, o hotărâre de asemenea importanță nu trebuia și nu putea fi luată în absența reprezentantului lui „Kereskedelmi Bank“ din Budapesta, principalul acționar al băncii.

– Banca a fost avizată în scris, conform statutelor, dar n-a găsit de cuviință să fie reprezentată în ședința de astăzi, îl informă flegmatic Keller, ridicând leneș pleoapele (fură singurele cuvinte rostite de el în cursul ședinței).

Se trecu la vot. Consiliul aprobă în principiu planul prezentat de Victor cu zece voturi favorabile, o abținere și unul contra și recomandă discutarea lui în adunarea generală a acționarilor băncii. Data convocării acesteia se fixă pentru 10 ianuarie.

– Ei, greu! abia acum începe, comentă Keller, după ce se retrase cu Victor în biroul lui. Membrii consiliului de administrație sunt o duzină, iar acționarii aproape două sute. Să pui de acord o mână de oameni nu e mare filosofie, cu două sute e altceva, o înțelegere e foarte greu de realizat. Data de 10 ianuarie, propusă de Dull, ne convine mai mult nouă decât lui, care urmărește doar să tergiverseze lucrurile. Noi avem în schimb timp să manevrăm cu mâinile libere.

– Samu-bácsi, se interesează Victor, care e sistemul de vot în adunarea generală? Se votează după numărul acționarilor, adică un om – un vot, sau după numărul acțiunilor, fiecare având atâtea voturi câte acțiuni posedă?

Bătrânul lăsă să-i scape un oftat de ușurare.

– Din fericire, după numărul acțiunilor. Altfel ar fi practic imposibil să se ia o hotărâre. În principiu, șazeci de indivizi posedând câte o singură acțiune i-ar înfrânge în adunarea generală pe ceilalți patruzeci, deși aceștia ar deține împreună o mie. Să mulțumim lui Dumnezeu că egalitatea și democrația n-au pătruns încă în lumea afacerilor!

Intrigat de afirmația lui Dull că banca din Budapesta era principala acționară a „Sălăjanei”, Victor voi să știe exact care erau raporturile dintre banca lor și instituția de credit din capitala Ungariei. Ei bine, explică avocatul, Dull avea și nu avea dreptate. De fapt, „Sălăjana” nu fusese niciodată ceea ce se cheamă o sucursală a băncii budapestane și nici măcar tutelată de ea. E adevărat că în câteva rânduri primiseră credite în condiții avantajoase, iar relațiile dintre cele două bănci se strânseseră cu trecerea anilor. Ultima oară în 1914, în ajunul izbucnirii războiului, „Kereskedelmi Bank” le înlesnise un credit de un milion de coroane, pentru a face față unor greutăți de moment. Ca garanție, primise în gaj două mii de acțiuni ale „Sălăjanei”. Împrumutul rămăsese nerestituit, dar procentele se plătiseră la termen până în 1918. Ca și „Sălăjana”, „Kereskedelmi Bank” își suspendase *sine die* activitatea, fără a fi vorba propriu-zis, într-un caz și într-altul, de o depunere a bilanțului. De un an, banca budapestană intrase în lichidare.

– Cam asta ar fi situația, în linii mari, conchise Keller. Sunt de acord cu tine că „Sălăjana” trebuie să rupă relațiile cu „Kereskedelmi Bank” pentru a-și câștiga o independență formală. Spun formală, deoarece o bancă mică, cum e a noastră, nu poate fi niciodată cu adevărat independentă. Dar în momentul de față, noi trebuie să ne prezentăm în fața celor de la București cu hainele curățate de vechile pete, ca să pară, pe cât posibil, noi. Până una alta, între noi și „Kereskedelmi Bank” există un contencios care trebuie lichidat. Și primul pas e să le scriem și să-i informăm despre cele hotărâte astăzi în consiliul de administrație și despre cele două sute de mii de lei pe care ar urma să-i primească.

Victor era de acord cu unele aprecieri ale lui Keller, nu și cu altele. Se îndoia că banca din Budapesta va accepta un plan de reorganizare de pe urma căruia milionul de coroane împrumutat în 1914 să le fie redat peste zece ani în forma a două sute de mii de lei. Dar, credincios hotărârii luate de a nu se amesteca în treburi, se ținu deoparte.

Răspunsul de la Budapesta sosi în scurtă vreme și suna în termenii prevăzuți de Victor. Nici Keller nu se așteptase la altceva, deoarece, citindu-l, nu-și încreți măcar fruntea.

– Și acum, ce ne rămâne de făcut? îl întrebă Victor.

– Să pertractăm! sună lapidar răspunsul avocatului. Între noi fie vorba, au dreptate. Un milion de coroane la valoarea din 1914 pentru două sute de mii de lei la paritatea actuală, e prea din cale-afară! Deocamdată însă vom păstra o tăcere desăvârșită: nici un răspuns, nici o ofertă. Să-i lăsăm câtva timp să fiarbă în propria nesiguranță. Va fi mai ușor de discutat apoi cu ei.

După părerea lui, tratativele trebuiau lăsate pentru ultimul moment, adică pentru săptămâna dinaintea adunării generale. La mijloc, opină el, e și o chestie de psihologie. După Anul Nou, odihniți și ghiftuiți, la capătul unei săptămâni de ospete, oamenii sunt mai bine dispuși, mai concilianți, înclinați spre compromisuri. În privința aceasta, experiența nu l-a înșelat niciodată.

Și, într-adevăr, spre sfârșitul anului, avocatul își scoase pașaport, iar în ziua de 2 ianuarie urcă în expresul de Viena. De când cu reorganizarea băncii, devenise alt om: activ, energic, optimist, ieșit parcă pentru totdeauna din comoditatea și nepăsarea de până atunci. Se întoarse peste trei zile, elastic și surâzător.

– Am căzut de acord, îi declară el lui Victor, în căldura înăbușitoare a bibliotecii sale. Le dăm un milion de lei și ne înapoiază acțiunile. Deocamdată se angajează să nu ia parte la adunarea generală. În termen de șase luni, le vom trimite banii.

– De unde-i vom scoate? se arătă sceptic Victor, căruia înțelegerea nu i se părea prea avantajoasă. În locul lui Keller,

el n-ar fi dat mai mult de jumătate de milion și chiar așa s-ar fi considerat păgubit. Un milion e un milion.

– Ascultă-mă, Victor, îl luă cu binișorul Keller, care-i observase reacția, tranzacția ne avantajează. Un milion de coroane *aur* fac cel puțin zece milioane de lei la valoarea lor actuală. Cât privește posibilitățile de plată, soluția mi-ai sugerat-o tu: cedăm acțiunile rezultate din lichidarea averii băncii nu cu 10% din valoarea lor nominală, ci cu 20%, ceea ce înseamnă exact un milion. Ce zici?

– Da, ar fi o soluție, conveni mai îmbunat Victor.

– Înțelegerea aceasta e secretă. O știm numai noi doi și între noi doi va trebui să rămână până în momentul când cele șase milioane se vor afla în casa de bani a băncii. Vom vedea atunci în ce formă va figura în scripte ieșirea unuia dintre milioane.

Ședința adunării generale se ținu la data și ora dinainte stabilite. Adresele trimise tuturor acționarilor, chiar și celor mărunți, care de obicei nu erau invitați, ca și anunțul publicat în ziarele din Sylvania și Zalău, aduseră în sala de ședințe a primăriei, anume închiriată, mai bine de o sută patruzeci de persoane, posedând cu puțin peste două mii de acțiuni. Cu aceasta se îndeplinea una din prevederile statutare potrivit căreia adunarea generală se putea ține numai cu condiția ca în ziua desfășurării ei cel puțin jumătate plus una din acțiunile băncii să se afle depuse la secretariatul ședinței.

Dezbaterile fură deschise de dr. Radnai, președintele consiliului de administrație. Fostul primar nu apucă să rostească mai mult de zece cuvinte, că fu întrerupt de protopopul din Crasna, Vasile Brudașcu, care ceru cu hotărâre ca dezbaterile să se desfășoare în limba statului, româna, și nu ungurește.

Se produse rumoare în sală. Câteva voci strigară: „Așa e! Românește!” Avocatul Radnai se întoarse încurcat spre Victor, care stătea lângă el. Acesta se ridică încă neștiind prea bine ce va spune. Un moment se gândi să sprijine propunerea protopopului. Aruncă o privire spre Keller, așezat în fața sa, în primul rând de scaune. Ochii lui mărunți erau luminați de

o strălucire tăioasă. „Fără sentimentalisme!” citi Victor în adâncul lor.

– Reverendissime părinte, aici suntem la adunarea unei societăți private, observă el, adresându-se protopopului, și nu la o ședință oficială a unui organ de stat. Deși vocea îi păstra vibrațiile obișnuite, în sală se făcu pe loc tăcere. Nici o lege nu stabilește ce anume limbă urmează a fi folosită în dezbaterile societăților particulare. Potrivit datelor ce ne stau la dispoziție, adunarea se compune din 128 de vorbitori ai limbii maghiare și 14 români. Pentru buna desfășurare a ședinței noastre e mai potrivit, după părerea mea, să adoptăm ca limbă uzuală maghiara. Fiecare vorbitor are, firește, dreptul de a se folosi de limba pe care o preferă. Hotărârile adunării vor fi redactate, în orice caz, în ambele limbi.

Cuvintele lui Victor avură un efect neașteptat. Românii se liniștiră, iar ungurii și evreii urmăriră cu interes prezentarea proiectului de măsuri. Discuțiile care urmau expunerii prezentate de Victor fură lungi și animate. Nu mai puțin de optsprezece persoane se înscrieră la cuvânt. Vreo câțiva deplânseră acțiunea propusă de consiliul de administrație, declarând că, de fapt, e totuna cu lichidarea băncii și înființarea alteia noi. Alții cerură vinderea întregii averi mișcătoare și nemișcătoare și distribuirea sumei rezultate în mod proporțional acționarilor, ceea ce însemna, în sensul strict al cuvântului, lichidarea băncii (era opinia celor ce nu dispuneau de suficienți bani lichizi pentru achiziționarea de noi acțiuni). Mai mulți fură derutați de absența de la ședință a reprezentantului lui „Kereskedelmi Bank”. Dull își repetă argumentele din ședința consiliului de administrație și se declară sceptic în privința unei hotărâri luate în absența acestuia.

Timpu trecea, în sală domnea un zumzet continuu, creionul președintelui ciocănea din ce în ce mai des în scândura mesei. Ultimul înscris la cuvânt era Keller. Trecuse de ora două, când urcă la tribună.

– Domnilor se adresă el adunării lărmuitoare, fiți liniștiți, nu voi împinge cuvântarea mea dincolo de capacitatea de

răbdare a stomacelor Dumneavoastră. Voi vorbi exact un minut, îl rog pe prietenul meu Mindszenti, care-și privește mereu ceasul, să mă oprească în momentul când voi depăși termenul promis. Domnilor, problema e simplă. Propunerile prezentate aici de domnul dr. Henția sunt singurele în măsură să salveze banca de la pieire. Sunteți prin urmare invitați să alegeți între dispariția băncii și salvarea ei. Acesta și numai acesta e rolul Dumneavoastră. Am terminat!

Sub efectul concluziei trase de Keller, se trecu la vot. Cu 1456 de voturi pentru, 499 contra și 80 de abțineri, adunarea generală aprobă propunerea consiliului de administrație și însărcină cu reorganizarea băncii pe doctorii Keller și Henția.

– Mi-ai plăcut! îi strânse Keller mâna lui Victor după ședință. Nu m-am înșelat cu tine!

– Numai datorită ție am reușit, Samu-bácsi! i-o întoarse Victor. Ai fost extraordinar!

– Să zicem că datorită amândurora, încheie avocatul cu un zâmbet de satisfacție pe buzele lui subțiri.

X

Ocupat până peste cap cu frecventarea cursurilor de la universitate și cu adunarea materialului pentru teza de doctorat, Eugen Herlea reveni rar în Mayerhoffgasse. Nici Sever nu căută alte prilejuri de a-l revedea. Nu-i simțea lipsa, dimpotrivă, încercă un sentiment de eliberare, revenind la vechea sa viață singuratică. Nu se gândi la problemele discutate cu prietenul său, la disputele avute împreună. Cartea lui Renan zăcea pe masa de lucru, printre alte volume și hârtii, ca un obiect lipsit de preț. Prezența ei nu-l neliniștea, ca în urmă cu trei ani la Paris; pur și simplu, îi era indiferentă.

Curând însă o ciudată apatie puse stăpânire pe el. Începuse anul al treilea de facultate, se găsea deci la jumătatea studiilor universitare. Mai avea doi și isprăvea. Ce va fi apoi? Bineînțeles, își va susține examenul de diplomă și va primi

atestatul de inginer. Cu el în mână, se va întoarce în țară, după cinci ani de muncă amarnică, încununată de clasificări eminente și de aprecierile profesorilor. Mai departe? Va fi angajat la o fabrică sau la o uzină, cu un salariu mai modest în primii ani, apoi din ce în ce mai bun. O viață întregă va supraveghea unul și același proces tehnologic, va repara mașinile stricate sau le va instala pe cele noi, dacă uzina sau fabrica se va moderniza. Altceva? Se va căsători cu o femeie pe care o va iubi sau poate n-o va iubi, ci se va amăgi numai că o iubește. Vor avea o casă frumoasă, unul sau mai mulți copii, o familie, nici mai fericită, nici mai nefericită decât atâtea altele, cu grijile și bucuriile mărunte ale tuturor. Cu câțiva ani în urmă, la terminarea liceului, simțise că toată lumea e a lui, ambiția, stârnită de succesele școlare și de iluziile părinților, îi spunea pe atunci că face parte din tagma celor aleși. Abia acum își dădea seama că de fapt era unul dintre cei înzestrați de natură cu îndestulare, dar fără dărnicie. Avea prea mult ca să înfăptuiască lucruri obișnuite, prea puțin ca să aspire la ceva mai înalt.

Fără să știe, Sever trecea prin aceeași criză de blazare ca tatăl său, din care nu poți ieși decât înfrânt sau mântuit. Simțea și el în mod ascuns că, într-un fel, acum i se hotărăște viața și se întreba ce anume ar trebui să facă pentru a întoarce soarta de partea sa.

În timpul acesta, își vedea mai departe de cursuri, întocmea proiecte la planșeta instalată într-un colț al camerei, citea pentru examene și colocviile din iarnă. Într-una din seri, căutând un caiet, descoperi pe masa ovală cu tăblie de marmură, acoperită cu alte cărți, *La Vie de Jésus* de Renan. O dorință cu atât mai copleșitoare cu cât era inexplicabilă de a citi cărțulia cu coperte ferfenițite puse stăpânire pe el. Pricepu, în sfârșit, că trebuia cu orice preț s-o citească, de vreme ce o putere mai presus de el i-o scotea mereu în cale.

Deschise fără teamă cartea subțire, tipărită pe hârtie ieftină, într-o ediție de mare tiraj. De la primele pagini fu câștigat de stilul sobru și îngrijit, ca și de tonul măsurat al expunerii. În

mintea lui crezuse totdeauna că lucrarea lui Renan e o exegeză critică, un lanț de dovezi și de argumente, înșirate cu abilitatea polemistului, înverșunat să dărâme vechile certitudini spre a-și convinge astfel mai ușor cititorii. Nimic din toate acestea. *Viața lui Isus* nu era nici măcar o carte de istorie, ci numai profesiunea de credință a unui suflet dornic să facă lămurit tuturor adevărul pe care-l descoperise. Desigur, Renan pornea de la premisa că Christos fusese om. Dar această idee nu era demonstrată, ci de la sine înțeleasă, asemenea unei constatări banale, mai presus de îndoială. Sever o acceptă ca pe ceva natural, aflat în firea lucrurilor, fără a se simți contrariat sau jignit. Cu fiecare nouă pagină înțelegea tot mai bine întreaga și adevărata măreție a Nazarineanului, egal fiecăruia dintre noi și superior tuturor, care făcuse din sacrificiul său dezinteresat propria noastră mântuire. O profundă comprehensiune și simpatie, împreună cu o adâncă venerație însoțea prezentarea faptelor și învățăturilor lui Isus. Nici o interpretare forțată sau gratuită, nicăieri un cuvânt care să coboare sau să umbrească. Plasate în contextul lor firesc, cuvintele care-l scandalizaseră pe vremuri la Paris (*Jésus n'a pas été impeccable*) nu-l mai șocară deloc.

Cu cât se apropia de capăt, Sever înțelegea că, de fapt, cartea era o apologie a lui Christos, cea mai înălțătoare și mai sinceră din câte se rostiseră până atunci. Cu ochii în lacrimi, străbătut de fiori de emoție, citi rândurile finale: *Que nous réserve l'avenir? ... Nous l'ignorons. En tout cas, Jésus ne sera pas surpassé. Son culte se rajeunira sans cesse; sa légende provoquera des plus beaux yeux des larmes sans fin; ses souffrances attendriront les meilleurs coeurs; tous les siècles proclameront qu'entre les fils des hommes, il n'en est pas né de plus grand que Jésus¹.*

¹ Ce ne rezervă viitorul? ... Nu știm. În orice caz, Isus nu va fi depășit. Cultul său se va reînnoi fără încetare; legenda sa va storce din cei mai frumoși ochi lacrimi fără capăt; suferințele sale vor mișca cele mai bune inimi; toate secolele vor proclama că printre fiii oamenilor nu s-a născut nimeni mai mare ca Isus. (*franc.*)

Când termină cartea, se apropia de două. Se simțea la capătul puterilor, stăpânit de o sfârșeală vecină cu bucuria. Abia izbuti să închidă ochii în restul nopții. Se trezi devreme, înainte de sunetul deșteptătorului, cu o neașteptată senzație de odihnă trupească și de liniște interioară. Zile în șir trăi sub impresia lecturii lui Renan. Christosul scriitorului francez i se părea adevărat, deoarece era viu. Cel ce fusese până atunci mai mult un nume, o entitate abstractă căpătase căldura cărnii omenești și, o dată cu ea, viața. Îndoielile, alungate de atâtea ori și revenite de fiecare dată, deveniseră certitudini, în timp ce vechile convingeri zăceau ruinate la picioarele sale. Chipul lui Christos rămânea însă încoronat de glorie, iar nimbul ce-i înconjura fruntea își sporea strălucirea.

„Acesta este Isus al meu, stăpânul și semenul nostru, Isus al oamenilor!” își spunea el, cuprins de o fericire dureroasă.

Altădată, numai gândul că Mântuitorul n-a fost Dumnezeu, ci fiul unor oameni sărmani din Nazaret l-ar fi socotit o impietate. Acum înțelegea că, fără această natură umană, evangheliile ar fi fost o suită de întâmplări neverosimile atribuite unei ființe himerice, jumătate taumaturg, jumătate vizionar.

„Oare să fie așa într-adevăr?” se întrebă el, șovăitor.

Luă o Biblie și parcurse cele patru evanghelii cu o atenție cu atât mai mare, cu cât cunoștea aproape pe de rost fiecare capitol și verset. Închise copertele negre ale cărții cu sentimentul deplinei împăcări de sine. Da, Christosul lui Renan se găsea, întreg și adevărat, în paginile evangheliilor. Minunile, atât de numeroase și adesea lipsite de vreo semnificație morală, tămăduirile, izgonirea demonilor, învierea fetei lui Iair sau a lui Lazăr îi apăruă drept niște adăugiri străine, care schimbau și într-un fel sluțeau imaginea lui Christos. Altfel de lecui și de reînțoarceri la viață săvârșise și săvârșea El. Întocmai ca un restaurator de tablouri, Renan îndepărtase mazăgălele unor mâini pioase, dar nepriecute și scosese la lumină figura curată a celui ce trăise în urmă cu două milenii pe malurile Iordanului.

Și totuși, revelația trăită nu-l mulțumea, deoarece o simțea neîndestulătoare. Libertatea cucerită în momentul când

deschisese, după ani de îndoieli, paginile cărții trebuia lărgită, împlinită, dusă la desăvârșire. Biruise, în sfârșit, vechea teamă, teama de sine însuși și de cele dimprejur. Venise vremea încrederii și a cutezanței.

Se apucă să citească cu o înverșunare cum nu mai cunoscuse din epoca adolescenței, toate cele șase volume ale lucrării lui Renan, *Les origines du Christianisme*. Deschise apoi tratate de istoria filosofiei, citi despre Descartes, Locke, Kant, Hegel. Gravele probleme ale existenței îi cuprinseseră treptat spiritul. Terminologia filosofică complicată și greoaie îl deruta, mintea sa rățăcea, din ce în ce mai nesigură, printre noțiuni și raționamente abstracte. Argumentele aduse de Kant în favoarea existenței lui Dumnezeu erau clădite pe niște convingeri dinainte formate, aproape la fel de forțate și de naive ca acelea invocate de teologi și repetate papagalicește de profesorii de religie tinerilor din clasele gimnaziale superioare. Regreta că Aloys von Dimsza nu e la Viena. Cu ajutorul lui s-ar fi descurcat în hățișul ipotezelor și al silogismelor greoaie. Cu cât se adâncea în cărți, cu atât se tulbura mai mult și vedea mai puțin limpede. Rămânea totuși cu lampa aprinsă până noaptea târziu, așteptând seara următoare ca să reia lupta cu întrebările și ipotezele. Cucerirea libertății se dovedea mai grea și mai îndelungată decât își imaginase.

De Crăciun plecă la Silvania. De cum puse piciorul pe peronul gării și îl zări pe Victor, venit în întâmpinarea lui, uită toate grijile și îndoielile. Locui acasă la acesta, dar mesele le luă la Mărioara, împărțindu-se astfel între cele două cămine. Zilele de Crăciun trecură în liniște și veselie. Dar apoi, pe măsură ce vacanța mergea spre sfârșit, vechile gânduri reveniră. Îi trecu prin minte să-și împărtășească cuiva frământările, în speranța că le va găsi leacul. Cui însă? Victor era prins până peste cap cu pretura și banca, îl vedea numai seara și uneori nici atunci. Mărioara, de care fusese întotdeauna atașat, își avea necazurile ei cu sănătatea și cu Valer.

Cu inima îndoită, luă drumul bisericeții lui Miska-bácsi. Fostul său profesor îl ascultă cu atenție în semiobscuritatea confesionalului.

– Nu ești nici primul, nici ultimul care se îndoiește, dragă băiete, începu el familiar, fără nici o formă de dojană în glas. Omul e o făptură slabă, iar tu ești la vârsta îndoielilor. Îndoiala e sădită în unele fapte omenești, încă din naștere. Pe alții îi cercetează mai rar sau deloc. Uneori îndoiala e semn de îndrăzneală, alteori de orgoliu, niciodată de putere: cei tari nu se îndoiesc. Nu totdeauna îndoiala duce la pieire. Se întâmplă adesea ca prin ea să ne răscumpărăm păcatele. Nu știu care filosof englez sau francez a spus odată că îndoiala e anticamera credinței. Întrebări au fost și vor fi întotdeauna. Vor fi și răspunsuri. E mai ușor de o mie de ori să spui *nu* decât *da*. Între *da* și *nu* se află infernul. În ce te privește, ca unul care te cunosc, n-am nici o grijă: vei ieși la liman.

Mai adăugă câteva cuvinte de circumstanță, apoi mormăi în grabă, cu o voce ce părea plictisită:

– *Absolvitur servus Domini ab omnibus peccatibus ... et nunc, et semper... Amen!*¹

Sever părăsi biserica oarecum decepționat. Din tot ce-i înșirase preotul nu-i rămăsese în minte decât cugetarea filosofului englez sau francez că îndoiala e anticamera credinței. Cuvintele, adânci, păreau să ascundă în ele ceva din adevărul la care năzuia să ajungă. Întrebarea era însă cum anume puteai pași pragul anticamerei, prin ușa atât de strâmtă, *înăuntru*.

Figura sa preocupată nu scăpă ochiului ager al Helenei.

– Dragul mamei, îi zise ea, după ce băiatul i se destăinuie, nu eu sunt cea mai potrivită să-ți dau sfaturi. Tu știi că de câțeva vreme nu mă prea am bine cu Dumnezeu. Nu-i calc în casă duminicile și nu-i cer nimic. El însă mă cercetează din când în când în felul lui, ca nu cumva să-l uit. Așa cum mi se pare mie, zbulciumul tău e zadarnic, căci nu duce nicăieri.

¹ Dezleagă-se robul lui Dumnezeu de toate păcatele... și acum, și întotdeauna... Amin! (*lat.*)

Credința o ai sau n-o ai în suflet. Dacă o ai, ea nu se pierde, ci numai se schimbă. Fără credință nu poți trăi. În ce anume crezi, e mai puțin însemnat. Lasă gândurile deșarte și vezi-ți de învățătură. Într-o bună zi, toate se vor liniști în sufletul tău.

Sever se înapoie la Viena cu certitudinea că nimeni nu-i putea înapoia credința, iar drumul spre altă credință îl află fiecare, cu caznă și suferință. Părăsi chinuitoarele frământări despre existența lui Dumnezeu sau veșnicia sufletului, convins că sunt sterpe. O întrebare stingheră, neîndurătoare, continua să-i dea târcoale, ivindu-se în momentele cele mai neașteptate. Fără Dumnezeu sau cu acel Dumnezeu al filosofilor care a uitat de noi după ce ne-a creat, ce rost mai avea viața? Cine ne va cântări faptele, cum se va hotărî granița dintre bine și rău? Nu era destul să dărâmi din temelie credințele, trebuia să așezi ceva sau pe cineva în loc. Eugen Herlea îi mărturisise plin de trufie că-i este îndestulător lui însuși. Dar cine suntem noi, oamenii, ca să fim în același timp stăpâni și servitori, judecători și împricinați? De secole, rațiunea omenească construiește explicații și apoi distruge ceea ce a construit cu puțin mai devreme. Judecând lucrurile la suprafață s-ar părea că în felul acesta, din distrugere în distrugere, ne apropiem de țintă. Dar ne apropiem oare?

Examenul de la începutul lui februarie puseră capăt speculațiilor printr-o încheiere provizorie de compromis. Adevărul nu poate fi atins cu ajutorul minții noastre, dar orice om are nevoie de o justificare pentru a trăi. Nu era vorba de o soluție definitivă și sacrosanctă, inaccesibilă nouă, oamenilor. Chiar dacă întâmplător am da peste ea, nu ne-am mulțumi, ci am încerca să născocim alta mai bună. Aceasta e firea omenească. Era necesar însă ca fiecare dintre noi să găsească o formulă de împăcare cu sine însuși, pentru a ne suporta, și cu lumea din jur, pentru a nu fi strivit de ea. Iar formula aceasta trebuia să fie valabilă nu numai pentru cel ce ar fi descoperit-o, ci pentru întreaga omenire.

Trecând pe Wiednerhauptstrasse spre institut, la examenul de mașini hidraulice, descoperi biseriçuța dedicată Sfântului Francisc de Sales, înconjurată de schele. Acoperișul îi fusese smuls, iar târnăcoapele și ciocanele mușcau nemiloase din zidurile vechi, iscând nori de pulbere alburie. Seara, când se întoarse, demolarea era încheiată. Un camion încărcat cu moloz se îndepărta de-a lungul liniei tramvaiului. A doua zi, terenul fu curățat de ultimele rămășițe. O echipă de muncitori pietrui în grabă cei câțiva zeci de metri pătrați ocupați de biserică. Pe terenul astfel eliberat nu se construi nimic.

XI

Au fost destule două-trei luni ca lui Valer Nilvan să-i meargă vestea că e un judecător plin de zel, conștiincios la culme și mai ales incoruptibil. Nimeni și nimic nu-i putea schimba convingerea, dacă se încredința odată că e cea dreaptă. Încercările de a-l influența dădură greș. Curtenitor și politicos, primea pe oricine. Își lăsa interlocorii să-și spună păsul până la ultimul cuvânt, fără a interveni. Era însă numai ochi și urechi, însemnând unele detalii cu scrisul întins și citeț, o idee cam dezlânat, caracteristic firilor comode și delăsătoare. La urmă zâmbea invariabil, cu sau fără rost, și își conducea oaspetele până la ușă, asigurându-l că va examina cazul cu toată atenția cuvenită. Așa și făcea, indiferent dacă era solicitat sau nu, dar hotărârea o lua numai după capul lui, cu legea în mână. Tocmai de aceea pricinile judecate de el erau rareori atacate în apel, la tribunalul din Zalău. Îi plăcea să spună despre sine că, asemenea justiției, judeca cu ochii legați: români sau unguri, ortodocși sau catolici, bogați sau săraci, pentru el erau totuna.

Purtându-se astfel, nemulțumi destulă lume și își creă antipatii. Deoarece în activitatea publică era inatacabil, i se răscoli existența privată. Iar aici se găseau destule lucruri nelalocul lor și motive de scandal. După banchetul de bunăvenire, luase obiceiul de a petrece în fiecare după-amiază

câte două-trei ceasuri la „Calafat“ unde bea un pahar cu prietenii sau juca cărți. Înțelegătoare, Mărioara consimți la aceste vizite zilnice. „Calafatul“ era un local onorabil, central, frecventat numai de domni, care închidea la unsprezece seara. Helena, în schimb, nu vedea cu ochi buni aceste popasuri zilnice la cafenea.

— Înțeleg ca un bărbat să mai iasă, ca să-și întâlnească prietenii, zise ea odată Mărioarei, pe când așteptau împreună întoarcerea lui Valer. Doară și *fiertatul* Alexandru se ducea înainte de război la casina românească. Ajunge însă dacă mergi de două-trei ori pe săptămână. Omul mai stă și pe acasă, nu doar în făgădău. Nu-i zi lăsată de Dumnezeu ca Valer să nu tocească trotuarul până la cafenea. Iar luni după-masă, când la „Calafat“ e închis, parcă ar sta pe o grămadă de jăratic.

Mărioara, care știa mai multe, o lăsa să vorbească. Era prea mulțumită ca Valer să nu întârzie de la cină. Și într-adevăr, pe la opt, Valer apărea zâmbind în pragul casei. Săruta mâna Helenei, parcă n-ar fi văzut-o de o săptămână, apoi o îmbrățișa pe Mărioara. Nu se întâmpla niciodată ca nările Helenei să nu rețină o adiere, oricât de discretă de vin.

„Dar *cafeiuri* negre nu se mai beau la casină?“ se întreba ea înciudată.

Încetul cu încetul, Valer începu să vină tot mai târziu acasă. Se simțea prea bine în rumoarea cafenelei, înconjurat de prieteni, ca să se poată smulge ușor din mijlocul lor. Așa, pe la șapte și jumătate, arunca o primă privire la ceasornicul din perete. Mai avea timp. La opt fără douăzeci se încheia la veston, dar nu se ridica de pe scaun.

„Mai rămân cinci minute“, își spunea el, neîndurându-se să se urnească. „De aici până la «Silvania», dacă mă grăbesc puțin, nu-mi trebuie mai mult de un sfert de ceas“. Din cinci minute se făceau zece, apoi cincisprezece. Când zărea minutarul ceasului fixat asupra lui opt, ofta ușurat. De-acum, oricât s-ar fi străduit, tot nu ajungea la timp acasă. Și rămânea bucuros, uitând că mai devreme sau mai târziu tot avea să

plece și să dea ochii cu Mărioara și cu Helena. Deoarece revederile deveneau din ce în ce mai neplăcute, Valer zăbovea tot mai mult la cafenea, adeseori până auzea strigătul oberchelnerului: „ora de închidere, domnilor!” „*zárora, uraim!*” Băgase de seamă că Mărioara îl aștepta în pat până la zece, când adormea, învinsă de somn. Intra tiptil, în vârful picioarelor, abia apăsând clanțele. Deschiderea ușii de la antreu dura un minut, cu atâta încetineală învârtea cheia în broască. De obicei, o găsea pe Mărioara adormită, cu lumina aprinsă și cartea scăpată din mâini. Stingea lampa și se strecura hoștește sub plapumă, cu răsuflarea tăiată, ca nu cumva s-o deștepte.

– M-am întors pe la zece, îi spunea a doua zi dimineața, dar dormeai așa de bine, că mi-a fost milă să te trezesc.

Până la urmă, atât Mărioara, cât și Helena s-ar fi obișnuit cu întârzierile lui Valer. Helena care adormea greu, îl auzea trecând tiptil prin *Wohnzimmer*. Arunca o privire spre arătătoarele fosforescente ale *Wecker*-ului, ofta cu un fel de obidă amestecată cu mulțumire și în scurtă vreme ațipea. Din nenorocire, spre sfârșitul anului se înapoiară la Silvania, unul după altul, parcă s-ar fi înțeles, Bubi Henția și Gyuri Pop, iar viața în locuința de lângă banca „Sylvania” ajunsese de nesuportat pentru fiecare membru al familiei.

Bubi își isprăvisese treburile ca membru și vice-președinte al comisiei județene de aplicare a reformei agrare. Deoarece președintele era, *de facto*, prefectul, toată operația de expropriere și împărțire a pământului se aflase în mâinile sale. Slujba se dovedea foarte mănoasă și, vorba Helenei, nu era Bubi omul care să nu adune smântâna strânsă la gura ulcelei cu lapte. Mai ales cu latifundiarii unguri din județ încheiase afaceri strălucite, fiind uitate zeci de iugăre expropriabile. Lumea vorbea de câteva milioane și nu se înșela deloc. După ce umplu sacul cu bani, Bubi se apucă să-i cheltuiască. Dar nu cu socoteală, ci nebunește, ca apucat de friguri. Încă din septembrie îl mutase pe Henegariu la liceul din Silvania, iar pe nevastă-sa o numise profesoară de muzică la școala normală

de fete. Acasă, lângă părinți, nu-i venea să-i aducă, și-apoi în Zalău nici nu era liceu românesc, ci numai un gimnaziu cu patru clase. De ce nu se dusesse la Cluj, nimeni n-ar fi putut spune. Probabil că, asemenea tuturor Hențeștilor, se simțea mai în largul lui acasă, în Sălaj. De altfel, soții Henegariu primiră oferta cu entuziasm. În Cluj bărbatul nu izbutise să afle decât un post de profesor la școala de ucenici, iar Olimpia căuta degeaba o catedră vacantă. Legătura dintre Bubi și Henegăriță devenise de notorietate publică. O știa toți, de la mic la mare, o știa și Henegariu, care închidea ochii, jucând rolul prietenului de cruce al lui Bubi.

Acesta era nedespărțit de Limpi, o copleșea cu cadouri, gata oricând să-i împlinească dorințele. A fost destul ca ea să ofteze într-o zi că nu e în Cluj ca să vadă *Ben-Hur*, un film ce făcea furori, pentru ca peste câteva zile filmul să ruleze la Silvania într-o sală în care nu se găseau decât soții Henegariu și Bubi. Fantezia costă cincizeci de mii de lei, sumă enormă, pe care Bubi o plăti fără să crâcnească, parcă ar fi fost vorba de o cutie de bomboane sau de un pachet de țigări.

Bubi își luase mașină nouă, un Buick, ultimul tip, și se îmbrăca numai în haine din stofă englezească, ca un lord. Cei ce-l cunoșteau mai de aproape spuneau că nu doarme în cămăși de noapte ca toată lumea, ci în pijamale colorate, după moda nouă, și poartă izmene scurte de mătase. Nu cobora din mașină de dimineața până seara. Kretsch Sanyi, înzestrat cu humor ca toți evreii, spunea că Bubi se duce cu automobilul chiar acolo unde până și împăratul merge pedestru. Cheltuielile mărunte nu le mai făcea el, ci șoferul, un oarecare Cipcigan, căruiua îi înmâna în fiecare dimineață câteva mii de lei. Se încredea orbește în el, iar acesta îl fura cum putea. Alți bani intrau în buzunarul celor doi Henegariu. Urmare a unei vorbe aruncate la beție, profesorul plăsmui niște documente care dovedeau că Hențeștii se trag din Hențida și se înrudesc cu familia conților Beöthy, originară tot din satul bihorean. Bubi, cu mintea trează, nu crezu o iotă. Își aminti însă de diploma

de nemeșie a neamului lor pe care o văzuse odată la Victor. Atât îi fu destul ca să-și comande cărți de vizită, cu o coroană de conte deasupra numelui său. Se stârniră mari hohote de râs în tot județul. Nimeni nu râse mai bine ca Bubi însuși.

Tot spre sfârșitul anului se arată prin Sylvania Gyuri Pop. După înjumătățirea moșiei în 1923, Gergely-bácsi strânsese cu nădejde băierile pungii. Ostenindu-se să scoată degeaba un ban de la tatăl său, Gyuri dispăru de acasă. După un timp, se zvoni că s-a stabilit la Cluj. Spre mirarea tuturor, primi numirea de președinte al Camerei de Comerț și Industrie. Cum se află mai pe urmă, Gusti Bodea nu fusese străin de această numire. Se înțelege, numai după ce Gyuri se declară necondiționat liberal. Președinția lui Gyuri era de fapt mai mult onorifică. După înseși spusele lui, nu avea altceva de făcut decât să iscălească hârtiile înaintate spre semnare. Cu un salariu de cincisprezece mii, plus ce mai pica pe de lături, își duse mai departe viața fără griji de chefliu. Nu se îndatora prea tare și nu apela niciodată la punga părintească. Gergely-bácsi se minună la auzul noutății, dar se și bucură, mai ales după ce se încredință că nu e ceva provizoriu, de azi pe mâine. Bine măcar că unuia dintre copii i-au venit miștile la cap. De băiatul cel mare, Grigore, nu avea alte știri decât că stătuse doi ani la închisoare, iar acum tăia frunze la câini în Satu Mare. Prinsese obiceiul de a face anual un turneu pe la rubedenii, cărora le smulgea, cu rugăminți și promisiuni, câte o mie-două de lei. Fata, Carolina, o ducea într-o petrecere la Oradea, unde se ținea, zice-se, cu un avocat pe jumătate evreu. Gyuri simțea în ce fel bate inima tatălui său și venea des să-l vadă. La plecare, Gergely-bácsi îi întindea câteva hârtii de o mie, pe care băiatul le refuza regulat.

– La anii mei (împlinise patruzeci și doi) ar trebui să dau, nu să primesc de la părinți, zise el o dată, îndepărtând mâna tatălui său.

Din motive necunoscute, la sfârșitul anului 1925 își înaintă demisia din președinție și veni să se stabilească la Sylvania.

Circula zvonul că semnase niște autorizații ilegale, ceea ce provocase un mare scandal, înăbușit în fașă. După alții, întoarcerea se lega de starea din ce în ce mai proastă a sănătății lui Gergely-bácsi. Deși crunt lovit de reforma agrară, bătrânului îi rămăseseră aproape două sute de iugăre de pământ, pădurea Uileacului, casa cu tot ce se cuprindea în ea, pe lângă banii gheață ce nu puteau să lipsească. De ochii tatălui său, Gyuri se înscrise, formal, în barou. Locuia în Silvania, dar duminicile le petrecea acasă. Accepta banii oferți de Gergely-bácsi, dar numai vremelnic, adăuga el, până-i va merge mai bine cu avocatura.

Auzind de întoarcerea celor doi, Helena se posomorî.

„Acum că s-au întâlnit din nou cei «trei crai de la răsărit», de bună seamă că vor întoarce Silvania pe dos. Să te văd, Helenă, cum vei birui valul!”

Și, într-adevăr, tustrei, împreună cu Henegariu, Kretsch și alții se apucară de niște chefuri de pomină, cărora li se duse vestea în tot Sălajul. Petrekerile începeau la „Calafat”, de unde se mutau fie la „Gyurkó”, fie la „Katra”. Aici cânta banda lui Fátyol și se produceau „baiadererele”. Una din ele, Péntek Manyi, îi căzuse cu tronc lui Gyuri.

– Ce ochi frumoși ai, Manyika! suspinase el în prima seară, ciupind obrazul fetei care-i ședea pe genunchi.

Erau numai Gyuri, Bubi, Henegariu și Valer, împreună cu trei fete, într-un cabinet particular de la „Katra”.

– Am și alte lucruri frumoase, Gyuri-*lelkem!*¹ se răsfășă Manyi, cu brațul petrecut după gâtul bărbatului.

– Ce păcat că acelea nu se pot vedea! repetă Gyuri oftatul.

– Și de ce nu s-ar putea? replică cântăreața, făcându-i cu ochiul. Depinde numai de tine!

– Inima mea îți aparține! exclamă Gyuri, căzând în genunchi și sărutându-i mâinile.

– Mă mulțumesc cu portofelul! declară sinceră Manyi, cu mâna strecurată sub vestonul lui Gyuri.

¹ Suflețelule! (*magh.*)

La „Katra“ ajungeau totuși mai rar. Se opuneau atât Valer, care știa cât de repede aleargă zvonurile în Silvania, cât și Bubi, temător de gelozia Olimpiei Henegariu. Localul preferat al societății rămase „Gyurkó“. Restaurantul se închidea, după program, la trei noaptea. De îndată ce trăgea ruloul de la intrare, chelnerul îl ridica la loc cu cuvintele: „Bună dimineața, domnilor!“ Iar cheful continua până la ziuă, ba câteodată se prelungea până la prânz. Cu Gyuri și mai ales cu Bubi nu știai niciodată cât avea să țină o petrecere și nici cum avea să se sfârșească.

– Unde mergem acum? făcea Bubi, când părăsea ultimul local.

– La Paris! striga Henegariu, cu vocea lui profundă de bas.

Cunoștea vechea dorință a lui Bubi de a face într-o bună zi o călătorie la Paris.

– Să mergem! întărea pe jumătate beat Bubi. La Paris!

Și cânta, după obicei, aria „Privesc cu jale cum fumegă Parisul din coșurile sale!“ din opera *Boema*.

Până la urmă nu ajungeau la Paris, ci aiurea în altă cârciumă.

Tot mai des, Valer sosea acasă spre dimineață. Când nu chefuia, întârzia la nesfârșite partide de cărți, unde pierdea din ce în ce mai mulți bani. Din antreu își scotea pantofii și cu ei în mână străbătea pe furiș camera de zi.

„Degeaba te descâlți, că eu tot te aud!“ bombănea indignată Helena, cu ochii la Wecker-ul, care arăta trei și jumătate sau patru.

Dimineața la cafea, Valer nu-și ridica privirile din farfurie. Nu se simțea în apele lui și se jura pe toți sfinții că a fost ultimul chef din viață.

„Îi e rușine“, gândea Helena, „nu și-a pierdut de tot bunul simț. Mai e o speranță de îndreptare!“

Se înșelau amândoi, deoarece peste câteva zile, Valer se întorcea din nou târziu și nu tocmai sigur pe picioarele sale. Într-un rând, Helena nu mai putu răbda și apăru numai în cămașă de noapte în *Wohnzimmer*. Valer se sperie, de parcă ar fi văzut un strigoii, mormăi ceva încurcat și se retrase de-a-ndăratelea

spre dormitor. Dimineața, Helena se uită urât la el și-i vorbește numai unguerește, adresându-i-se cu *maga*¹. Aceasta rămase limba conversațiilor dintre soacră și ginere în perioadele când între ei existau relații oficiale.

Pe la începutul lui martie, într-o noapte, la trei, Helena fu trezită din somn de o bubuitură puternică venind din camera de zi. Se lămuri asupra cauzei, după ce trecu dincolo. Gheridonul de lângă sobă zăcea răsturnat pe covor, alături de cioburile vazei japoneze, făcută țândări. Nu departe de locul dezastrului, Valer, pământiu la față, fără ochelari, se uita la ea cu un aer prost.

– Apoi la ora asta și în asemenea stare se vine acasă? Întâmpină mâniașă pe unguerește.

Valer continua să se uite în direcția ei, clipind des din ochi, ca și cum n-ar fi văzut-o bine. Figura i se făcuse albă ca hârtia, iar buzele îi tremurau ușor. Căzu deodată într-un fotoliu cu capul în mâini.

– *Jaj Istenem*, se tângui el pe o voce jalnică, *jaj Istenem!*² Atrasă de zgomet, apăru Mărioara.

– Vai de mine și de mine! exclamă ea, când își descoperi bărbatul prăbușit în fotoliu. I-e rău lui Valer!

– *Nincs semmi baja, csak holt részeg!*³ continuă în unguerește mamă-sa, strâmbându-și disprețuitoare gura. Du-l în dormitor și ajută-l să se culce. Iar mâine vreau să stăm împreună de vorbă!

A doua zi dimineața, Helena apăru în *Wohnzimmer* numai după plecarea lui Valer. Își bău liniștită cafeaua, fără a-i adresa vreun cuvânt Mărioarei. Izbucni din senin, după ce înghiți ultima îmbucătură.

– Apoi tu nu mai ai nici un strop de mândrie? o apostrofă ea, împăturind șervetul de olandă. Rabzi orice, ca ultima dintre femei? De când s-a însoțit cu Bubi și cu Gyuri, Valer numai

¹ Dumneata. (*magh.*)

² Vai, Doamne, vai Doamne! (*magh.*)

³ N-are nimic, e doar mort de beat! (*magh.*)

într-o petrecere o ține! Și încă dacă ar fi numai atât! Dar câte alte vorbe n-au ajuns la urechile mele!

Helena se gândea la petrecerile de la „Katra“ cu Péntek Manyi și cu celelalte soaște ale ei. Abia aștepta să-i spună Mărioarei totul, din fir în păr, necruțând-o de nimic, doar se va învăța odată minte. Trebuia însă ca fata s-o întrebe, ca ea să-și dea drumul. Mărioara tăcea încruntată, cu dinții strânși și privirea fixă.

– Dar ție ce-ți pasă! constată sarcastică Helena. Ție totuna-ți este dacă bărbatu-tău își pângărește numele și-l târăște și pe al nostru în noroi!

Mărioara rămase cufundată în tăcerea ei mohorâtă, parcă nici nu i-ar fi auzit vorbele.

– Apoi de la un bărbat ca el nici că te poți aștepta la ceva mai bun, continuă mama sa, înciudată că nu e în stare să smulgă un cuvânt din gura fetei. Așa i-a fost viața înainte de căsătorie, așa i-a rămas și după. Oarbă să fi fost și tot trebuia să-ți dai seama de cine-ți legi viața. Oare n-ai aflat că-și pierde banii la cărți și are datorii la toți jidovii din oraș? Vrei să vă bată într-o zi mobilele cu doba? Dar tu niciodată n-ai vrut să ascuți de sfaturile altora. Astfel de bărbat ai dorit, pe măsură ai căpătat. Acum bucură-te de el și taci ca o proastă!

Dar Mărioara se apucă tocmai atunci să vorbească. Și o făcu cu atâta vehemență, încât Helena încremeni, crezând că visează.

– De ce se amestecă mama unde nu-i fierbe oala? țipă ea, roșie la față ca focul. Astea sunt treburile mele și ale lui Valer și nu privesc pe nimeni altul în afara noastră. Noi și numai noi le vom descurca!

– Bine, draga mării, replică Helena, după ce-și reveni din surpriză, așa să fie, dacă zici. Proastă sunt eu că nu-mi văd de ale mele. Numai să știi că eu alt *țircus* nu rabd! Că aici e casa nebunilor, *örültek háza*! Și mâine – poimâine îmi voi pierde și eu mintea. O dată dacă se mai întâmplă, vă las. Mă duc la Victor sau acasă la Gherla!

XII

Pe la sfârșitul lui februarie, Justus Badura, unul din vecinii de cameră ai lui Sever, se mută aiurea. Rămas fără chiriaș, consilierul Sykora se adresează lui Sever cu întrebarea dacă nu are cumva să-i recomande vreunul. Acesta se gândi îndată la Eugen Herlea. Îl auzise în mai multe rânduri plângându-se de condițiile în care locuia în casa funcționarului poștal. Genu se înțelese din preț cu domnul Sykora și se mută de la 1 martie, aducându-l cu sine și pe colegul său de cameră, Felician Vaida.

Dacă în octombrie Sever primise cu ușurare plecarea prietenului său, de astă dată se bucură sincer văzându-l că revine. După lungile și chinuitoarele frământări din timpul iernii, singurătatea îl apăsa mai nesuferită ca oricând. Se împrietenii repede cu Vaida, fiul unui funcționar de bancă din Sibiu, care-și rupea de la gură ca să-i trimită banii necesari studiului. Tânărul recunoștea fără jenă sărăcia de acasă și se străduia din răspuțeri să nu înșele încrederea celor ce se sacrificau pentru el. Urma cursurile Facultății de Științe, secția de Chimie, și nu părăsea ziua întreagă amfiteatrele și laboratoarele. Avea mâinile și hainele pătate cu diferite substanțe, al căror miros îl însoțea de fiecare dată când revenea de la Universitate. Bun la suflet, săritor, de o franchețe nesăbuită, de care nu se dezbăra, deși-i trăsesese de câteva ori ponoasele, era gata oricând să împartă cu tine ultima bucată de pâine sau ultimul ban. Cu originea sa modestă și cu o asemenea fire, nu e de mirare că împărtășea ideile socialiștilor. Se contrazicea adeseori pe tema aceasta cu Herlea. Genu accepta, în principiu, doctrina socialistă și criticile la adresa unei societăți pe care n-o considera nici pe departe desăvârșită. Se îndoia însă asupra sorților de a transpune în practică ceva ce i se părea a fi mai mult un sistem social abstract. Discuțiile se desfășurau întotdeauna pe un ton prietenesc, nici unul dintre ei nu depășea o anumită limită când își susținea convingerile. Câteodată se adresau lui Sever, cerându-i să fie arbitru. Acesta

își spunea părerea, ori de câte ori credea de cuviință să o facă cunoscută. Întâmplător se nimerea să fie când de partea unuia, când de partea altuia. Din această pricină, Herlea îl numea în glumă oportunist.

Luați de Vaida, se duseră într-o seară la conferința unui gazetar întors de curând dintr-o călătorie în Rusia sovietică. Reuniunea se ținea într-o sală din Mariahilf, sub patronajul organizației vieneze a partidului socialist. Când sosiră ei, sala gema de lume, nu fu chip să găsească un loc. Împreună cu mulți alții se mulțumiră să sprijine zidurile. Publicul, destul de pestriț, se compunea nu numai din partizani ai vorbitorului, ci și din persoane fără convingeri politice sau cu convingeri opuse. Aceștia din urmă, în majoritate studenți, întrerupeau conferința prin strigăte de dezaprobare sau prin râsete, repede înăbușite de țistuituri sau de chemările la ordine ale președintelui. Conferențiarul, un bărbat slab, de vreo patruzeci de ani, cu o cicatrice prelungă sub tâmpla stângă, se oprea de fiecare dată și arunca priviri speriate asupra asistenței.

După terminarea conferinței, se trecu la discuții. Abia acum atmosfera din sală se încinse cu adevărat. Vreme de un ceas se desfășură o dispută pătimașă, acoperită de interpelări, aplauze sau huiduieli. Numai cu greu reuși președintele să calmeze spiritele încinse, care amenințau să transforme reuniunea într-o încăierare. Lui Sever îi atrase atenția un tânăr palid, înalt, plin de coșuri, cu nodul lui Adam proeminent. Ridicat în picioare, cu mâinile încleștate de mânerul scaunului din față, punea întrebări după întrebări conferențiarului. Acesta, zăpăcit de avalanșa cuvintelor ce ieșeau din gura tânărului, dădea răspunsuri evazive sau ocolea pur și simplu problemele.

– Vă rog, vă rog foarte mult! sărea în picioare studentul cu o expresie contrariată. Eu am pus o întrebare! Pretind să mi se răspundă! Pe afiș scrie explicit că vor avea loc discuții libere. Respectați-vă promisiunea, domnule președinte!

Răsunară fluierături, câteva mâini înșfăcăra umerii tânărului, silindu-l să se așeze. Dar el zvâcni din nou în picioare, cu aceeași energie și nestrămutată convingere.

– Vă rog, vă rog foarte mult! E dreptul meu să pun întrebări! Așa înțelegeți Dumneavoastră libertatea expresiei?

Se înapoiară acasă după nouă, înfierbântați și ei de atmosfera incandescentă din sală.

– Ei, îți pare rău de vremea pierdută? îl întrebă Genu pe Sever, văzându-l cum înaintează tăcut alături de el.

– Nu, dimpotrivă, tăgădui acesta, mi s-a părut ceva extraordinar. Totul a fost cât se poate de nou pentru mine. La un moment dat era gata-gata să mă înscriu și eu la cuvânt!

– Ca să susții și tu, asemenea prietenilor lui Vaida că avem nevoie de socialism? îl iscodi Genu, țintind de fapt în Vaida.

Replica studentului în chimie nu întârzie. Ciorovăiala ținu până acasă. Mergeau grăbiți unul lângă altul, cu mâinile înfipite în buzunare, în seara aceea răcoroasă de martie. Ca de obicei, Sever interveni, aducând adversarii la sentimente mai bune.

– Tu ești făcut să împăciuiești oamenii! constată Herlea cu o anumită ciudă. De ce nu-i lași să se sfădească? Disputa e la fel de necesară în viață ca aerul!

O dată sau de două ori pe săptămână, Genu și Vaida se duceau la cafeneaua „Kloos“, un local lipsit de pretenții, accesibil pungilor modeste. Situat în vecinătatea Universității, își recruta clientela obișnuită din rândul studenților. Aici se întâlneau de obicei studenții români, în marea lor majoritate ardeleni și bucovineni.

În seara când Sever intră pentru prima oară la „Kloos“ împreună cu Herlea și Vaida, găsi în jurul a două mese strânse laolaltă un grup de opt-zece tineri care discutau zgomotos în jurul paharelor de bere. Căderea guvernului de la București, anunțată în ziarele de dimineață stârnise o animație deosebită printre ei. Vestea readuse la ordinea zilei abdicarea prințului moștenitor, petrecută în ultimele zile ale lui decembrie. Unii dintre studenți îi scuzau atitudinea, declarând că a fost o mașinație a liberalilor, care, iată, își primiseră pedeapsa meritată. Alții, dimpotrivă, susțineau că prințul se purtase ușuratic, fără spirit de răspundere. Dintr-un capriciu de moment,

țara se vedea pusă în situația de a avea, mai devreme sau mai târziu, un rege minor.

– De vină e politicianismul steril și stupid care le-a luat mințile oamenilor de la război încoace! exclamă cu convingere Emil Potra, un tânăr subțirel, delicat, cu niște mustăți o idee cam lungi, albite de spuma berii. Din nenorocire, ne-am băgat și noi, ardelenii, în hârdăul cu lături, unde ne simțim din ce în ce mai bine. Nu va trece mult până să ajungem în privința aceasta una cu regățenii!

La auzul acestor cuvinte, un student aflat în capul mesei schiță un gest plictisit cu mâna stângă. Îmbrăcat îngrijit, cu guler înalt și cravată cu picățele, avea trăsături prelungi, puțin feminine. Sever îl știa bine. Era medicinistul Aurel Meșianu, nepot al fostului mitropolit, socotit de mulți drept conducătorul studenților români de la Viena. Conștient de acest fapt, ca și de superioritatea sa, se amesteca rar în vorbă, dar atunci era ascultat ca un oracol. Așa se întâmplă și de data aceea. Fu destul să dea din mână și să-și ridice capul, pentru ca în jurul mesei să se lase liniștea.

– Nenorocirea noastră, zise el cu o voce cam stinsă, pe care și-o corectă vorbind răspicat, nenorocirea noastră cea mare e că unificarea statului român s-a desfășurat de la răsărit la apus și nu invers. Altă viață am fi dus acum în România Mare! Noi, ardelenii, am realizat unitatea spirituală a neamului. Unitatea politică au înfăptuit-o însă alții.

– Cu toții am înfăptuit unirea! îl contrazise Herlea. Știu ce vorbesc! La 1 Decembrie 1918 am fugit din școală de la Arad și m-am dus acasă la Alba Iulia. Ce-am văzut atunci, nu voi uita niciodată!

Aurel Meșianu primi cuvintele lui Herlea cu un surâs îngăduitor. Se cunoșteau din liceu și nu se prea simpatizau.

– Desigur, nimeni nu neagă acest fapt, zise el, accentuând aparte cuvintele. Ca întotdeauna însă unificarea e o cucerire pe care o înfăptuiește un anumit stat. Hegemonia politică nu e vorbă deșartă. A fost cazul Sardiniei și al Prusiei în opera de edificare a Italiei și a Germaniei moderne.

– Va fi așa cum ziceți, le atrase atenția cu un oftat Vincențiu Șoneriu, un moț din Brad, voinic cât un munte, dar toate acestea sunt vorbe. Eu una știu: noi ne strângem unul altuia gâtul, în vreme ce ungurii abia așteaptă să pună mâna pe Ardeal. Încă puțin și din biruitori vom deveni învinși.

– Fii fără grijă, frate, îl bătu pe umeri Anghel Banciu, student în drept. Acum că suntem cu toții la un loc, nu mai pun ei mâna pe Ardeal până-i lumea și pământul! Suntem de două ori mai mulți ca ei, câtă frunză și iarbă, numai să încerce și vor vedea!

– Dar dacă nu vor fi singuri? întrebă din colțul lui Eugen Herlea.

Îl contraziseră toți, că la o adică nici noi nu suntem singuri pe lumea asta. Avem destui prieteni. Și discuția trecu la Mica Înțelegere, la protecția Franței și la slăbiciunea Germaniei istovită de război.

Ca pentru a-i dezminți, câteva zile mai târziu apără în „Österreichischer Kurier” un articolăș nesemnat, în care, discutându-se ultimele evenimente politice, se făceau afirmații din cele mai neplăcute la adresa românilor. Erau cam aceleași vorbe de ocară ce fuseseră vânturate de unguri în preajma conferinței de pace de la Trianon: lipsă de cultură și civilizație, ușurătate, imaturitate politică. Articolul stârni vâlvă la cafeneaua „Kloos”. Se află curând că autorul era Oskar Deutsch, un evreu originar din Ungaria. Fără a cere părerea cuiva, Vincențiu Șoneriu îl așteptă la ieșirea de la redacție și-l bătu măr, umplându-l de sânge. Fapta fu veștejită în toate ziarele și taxată ca o mostră a felului cum înțeleg românii să rezolve disputele de principiu. Sesizat, rectorul îl exmatriculă pe bătauș și anunță autoritățile, care eliberară un mandat de arestare împotriva lui.

– Noi și numai noi suntem de vină de cele întâmplare, noi îl avem pe conștiință pe zănaticul ăsta de Șoneriu! exclamă a doua zi Eugen Herlea la cafeneaua „Kloos”. Nu cu bătaia se rezolvă asemenea cazuri. Dar noi am preferat să discutăm în cafenea până ne-au amorțit limbile, în loc de a lua de comun acord măsurile ce se impuneau!

Sub impresia evenimentului, erau prezenți în local mai bine de douăzeci de studenți români. Se îngrămădiseră în jurul a patru mese reunite, fumau cu nemiluită și înghițeau unul după altul paharele de bere „Pfungstätter“.

– Și ce măsuri puteam lua? se arătă sceptic Anghel Banciu.

– Nici una! se înverșună Herlea. Să ne lăsăm călcați în picioare și împroșcați cu noroi, fără a scoate un cuvânt! Doar avem o experiență seculară în această privință!

Se iscă rumoare. Unii nu pricepură exact cuvintele lui Herlea și protestau. Alții, dimpotrivă, îi dădeau dreptate, cerând să se ia măsuri imediate, deși n-aveau idee despre ce anume putea fi vorba.

– Dragă Herlea, interveni Mețianu, cu amabilitatea lui căutată, haide mai bine să vorbim deschis: ce crezi că ar trebui să întreprindem în împrejurarea de față?

– Nu e vorba numai de împrejurarea actuală, observă Herlea, devenit dintr-o dată calm, ci de situațiile de orice fel în care ne-am putea găsi la un moment dat. Astăzi a fost scandalul cu Deutsch, mâine va fi altul. Noi, cei ce studiem aici în capitala Austriei, avem nevoie de un organ, de o asociație, spune-i cum îți place, prin care să ne apărăm drepturile și să luăm atitudine atunci când e cazul. Drepturile tuturor și ale fiecăruia dintre noi!

– Adică un fel de sindicat? își ridică sprâncenele Mețianu.

– Sindicat, organ, asociație, concedă Herlea, doar ți-am spus că poți folosi orice cuvânt vrei!

– Herlea are dreptate! interveni hotărât Vaida. Trebuie să se știe odată pentru totdeauna că suntem cineva, că reprezentăm ceva și nu admitem să fim tratați oricum. De trei ani de când sunt la Viena, am auzit și citit zeci de insulte la adresa noastră. Nici unul din cei peste o mie de români care trăiesc în capitală n-a găsit de cuviință să replice măcar cu un cuvânt.

Părerea lui Herlea, susținută de Vaida și de alții, câștigă de partea ei pe cei mai mulți. Începură să discute furtunos, fără nici o ordine, într-o rumoare crescândă. Se ridicară și

câteva voci care se îndoiau de succesul întreprinderii. Tuturor controverselor le puse capăt observația lui Sever:

– Ce rost are să ne războim dacă e bine sau nu să avem o asociație a noastră? Ea există de peste cincizeci de ani: e „România Jună”. Rămâne numai să facem din ea ceea ce pretinde momentul de față: o asociație pentru promovarea și apărarea intereselor naționale ale studenților români din Viena.

XIII

Propunerea lui Sever fu primită cu însuflețire de toată lumea. Singur Meșianu, care era președintele „României June”, obiectă că societatea, potrivit statutelor în vigoare, urmărea cu totul alte scopuri și anume să cimenteze unitatea spirituală și culturală a studenților veniți la Viena din diferite provincii românești.

– Să schimbăm atunci statutele potrivit aspirațiilor noastre actuale! propuse Anghel Banciu, însoțit de aprobările zgomotoase ale celorlalți.

– Pentru aceasta trebuie să convocăm adunarea generală a societății, observă netulburat Meșianu. Numai ea are dreptul să ia o asemenea hotărâre.

– De ce să târăgănăm lucrurile? se opuse Emil Potra. *Periculum in mora*¹! Nu e de față comitetul director al societății în frunte cu președintele?

– Așa e! Să nu pierdem vremea! se auzi din toate părțile.

Rămânând singur împotriva tuturor, Meșianu trebui să cedeze. Discuțiile se prelungiră până după unsprezece. Fu ales un comitet de redactare a statutelor, format din șapte studenți: patru de la Universitate (Meșianu, Vaida, Doboș, Barbul) câte unul de la Academia de muzică (Dascălu) și Institutul tehnic (Sever), cărora li se adăugă Eugen Herlea ca reprezentant al doctoranzilor. Dintre colegii săi de comitet,

¹ Întârzierea e primejdioasă. (*lat.*)

Sever nu-i cunoștea deloc pe Dimitrie Barbul, pe Marțian Dascălu și pe Laurențiu Doboș. Întâiul, bucovinean din Văscăuți, student în drept, era înalt, spătos, cu mustață groasă, haiducească, care-l îmbătrânea, ca și vocea așezată, adormitoare. La fel de înalt, dar slab și uscat ca o prăjină, Marțian Dascălu umbla veșnic îngândurat, cu un crâmpei de melodie pe buze (studia compoziția). Ajungea să bea un pahar de vin ca să devină cel mai vesel tovarăș de petreceri. Doboș, în schimb, student în filosofie, vorbea puțin și nu zâmbea niciodată. Cu obrazul fin, prelung, ras cu îngrijire, arăta întotdeauna ca scos din cutie, cu hainele călcate și gulere de-o albeață imaculată. La cafenea stătea în aceeași poză, cam studiată, picior peste picior, cuprinzându-și genunchii cu palmele. Mare fu surpriza lui Sever când află că Doboș nu se trage din cine știe ce neamuri înalte, ci e băiatul unui oier bogat din Tilișca Sibiului.

Pentru ca să se bucure de liniștea necesară, ședințele comitetului nu se ținură nici la „Kloos“, nici la sediul „României June“, unde era un du-te-vino permanent, ci acasă la cei șapte membri, prin rotație. Potrivit înțelegerii, gazda punea la dispoziția comitetului, o dată cu odaia, o cantitate rezonabilă de băutură și țigări. Era de prevăzut că discuțiile aveau să fie îndelungi și animate.

Prima ședință se ținu acasă la Sever. Din considerație față de amfitrion, îl aleseră în unanimitate președinte al comitetului, calitate pe care o păstră în continuare. Încă de la început se ciocniră două tendințe opuse una alteia. Prima, reprezentată de Meșianu, Barbul și Doboș, milita pentru menținerea pe mai departe a caracterului cultural al societății, care trebuia să fie numai în subsidiar și în funcție de necesități un organ de luptă națională și universitară. Cealaltă îi reunea pe Herlea, Vaida și Dascălu și punea pe prim plan apărarea intereselor naționale ale studenților vienezi. Sever, ca președinte, nu-și manifestă în mod expres convingerile. În sinea lui, înclina spre tabăra lui Herlea, fără a desconsidera însă rolul cultural al „României June“.

Lucrările se desfășurau anevoios, deși comitetul se întrunea de două ori pe săptămână. Aproape fiecare articol stârnea controverse. O după-amiază întregă dură gălceava în jurul articolului 1, în care se defineau rostul și țelurile societății. Numai cu greu reuși Sever să-i convingă pe ceilalți șase colegi ai săi să accepte soluția de compromis potrivit căreia „România Jună” era „o societate pentru promovarea și apărarea intereselor naționale și culturale ale studenților români din Viena”. Oricât se strădui Vaida, secondat de Herlea, să includă printre interese și pe cele universitare, îi fu peste putință să-și impună punctul de vedere. Se opuseră Mețianu și Barbul, argumentând că „România Jună” nu e și nu trebuie să devină sindicat, că ei sunt studenți, nu salariați.

– Mai rămâne să ne afiliem la una din cele două internaționale, ca să fim pe deplin în spiritul unei asemenea propuneri, surâse ironic Mețianu. Aceasta se va face însă fără participarea mea!

Discuțiile se lungeau și din pricina controverselor care izbucneau din nimic, alimentate de dezbaterile în jurul statutului. Într-un fel, ele erau firești și inevitabile. Sub influența paharelor de vin sau de bere, disputele deveneau adeseori incandescente. Așa se întâmplă, de exemplu, când Mețianu propuse, ironic, afilierea la internațională.

– După părerea ta, se adresează el lui Vaida, pe același ton zeflemitor, revoluțiile sunt necesare? Trebuie să vărsăm și noi în România sânge omenesc, să umplem pușcăriile cu cei ce nu ne sunt pe plac? Privește ce fac prietenii tăi în Rusia?

– Nu sunt prietenii mei, răspunse calm Vaida. Și-apoi în Rusia e o situație specială. O societate nouă se naște asemenea ființelor vii. Iar nașterile sunt întotdeauna dureroase.

– Mă rog, dar de ce să se facă exproprieri? interveni Doboș. De ce trebuie să-și piardă tatăl lui Mețianu fabrica de sticlă, iar tata cele două mii de oi?

– Să lăsăm chestiile personale, care n-au ce căuta în discuție, replică Vaida. Dar e drept ca unii să se îmbuibe în

belșug și huzur, în timp ce altora le lipsește până și pâinea cea de toate zilele?

– Și cum rezolvi, rogu-te, problema proprietății? reveni Mețianu. O iei celor ce-o dețin de drept, numai pentru că Prudhomme a spus că „*la propriété, c'est le vol*”¹

Eugen Herlea nu se amestecă în dispută, văzându-l pe Vaida și așa hărțuit. Altădată însă se ridică hotărât împotriva lui Barbul, care afirmase că neamul românesc a reușit să-și păstreze ființa națională și să supraviețuiască numai plecându-se neamurilor și stăpânilor vremelnici care i-au încălecat grumazul.

– Oricâte dovezi ai aduce, dragă Herlea, eu rămân la părerea mea, zise bucovineanul, ștergându-și mustățile stufoase. Ce s-ar fi ales de noi dacă i-am fi înfruntat fățiș și fără răgaz pe turci sau pe ruși? Ne-ar fi șters de pe fața pământului! Așa, am stat cumiți în locul nostru și când s-a ivit un prilej propice am ridicat și noi capul. Asta a fost politica instinctivă a românului în toate timpurile și ea s-a dovedit înțeleaptă.

– Dar polonezii? se încăpățână la rândul lui Herlea. Ei nu s-au lăsat călcați în picioare și s-au împotrivit la trei împărății. S-au luptat cu arma în mână în 1794 sub Koszciusko. Au fost înfrânți, mulți au trebuit să-și părăsească patria, dar au continuat să lupte. Au mers contra rușilor în 1812, conduși de Poniatowski, s-au răsculat în 1830, apoi s-au răsculat din nou în 1863. De fiecare dată au fost reprimați în mod barbar. Au murit cu miile, împușcați și spânzurați. Și uite că n-au pierit de pe suprafața pământului, ci au continuat să trăiască și să lupte.

Argumentul lui Herlea făcu impresie. Până și Barbul rămase descumpănit.

– Polonezii se trag din oameni liberi, nu ca noi din iobagi, murmură el mai mult ca o scuză decât ca o justificare.

– E drept, admise Herlea, netulburat. Dar oamenii lui Horea tot iobagi au fost și au pus mâna pe furci și pe topoare. Revoluția

¹ Proprietatea e un furt. (*franc.*)

din '48 n-au făcut-o numai câțiva intelectuali, Iancu, Bărnauț, Buteanu, ci mii și mii de țărani. Asta o știm din cărțile de istorie, iar eu din gura bunicii mele, care a fost vice-tribun al lui Buteanu. Dacă nu ne-am fi împotrivit, noi, nepoții și strănepoții iobagilor ardeleni de la 1867 încoace, cu brațele și cu mintea, câți am mai vorbi azi românește și nu am îngroșa rândurile nației maghiare?

Cu târăgănări și opinteli, izbutiră să dea de cap pricinii: la începutul lui mai, noile statute erau gata. Convocare adunarea generală a societății pentru a lua o hotărâre înaintea începerii examenelor de vară. Odaia de la Hofburg se umplu asemenea unui stup. Peste optzeci de studenți răspunseră la apelul președintelui societății, printre ei vreo cinci-șase fete. Cele cincizeci de scaune împrumutate din birourile învecinate se dovediră neîndestulătoare. Mulți stăteau în picioare în fundul sălii sau pe margini.

Aurel Meșianu, în calitate de președinte, deschise ședința. Aminti în câteva cuvinte rostul convocării, apoi dădu cuvântul lui Sever să citească statutele. În timpul lecturii, în sală domni liniște deplină. După ce se trecu la discuții, spiritul de ordine slăbi. Primii vorbitori aprobă, în general statutele, propunând modificări neînsemnate. Lucrurile se schimbă de îndată ce luă cuvântul Dimitrie Barbul. Toată lumea știa că vorbește în numele lui Meșianu. Ca președinte, acesta nu voia să-și expună direct convingerile, rezervându-și rolul de arbitru la încheierea dezbaterilor. Barbul începu prin a evoca tradiția pe jumătate seculară a societății. Ea fusese întemeiată de Eminescu, Aurel Mureșan, Slavici, Ștefanelli, Epaminonda Bucevski și alții, ca să servească drept organ al unității culturale a românilor, firește ca un prim pas spre cealaltă unitate, politică, a neamului. O dată cu întregirea etnică, politica iredenței naționale și politice a încetat practic, lăsând loc problemei renașterii culturale. În această direcție trebuiau îndreptate, înainte de toate, străduințele membrilor societății. Să se continue, deci, frumosul obicei al șezătorilor literare și artistice și să se facă,

în marginile posibilului, o propagandă cât mai activă pentru cunoașterea și aprecierea spiritualității românești. Fiind stimați pentru ceea ce facem, vom fi tratați în consecință. Acesta eră cel mai eficace mijloc de a ne apăra de atacurile răuvoitoare și de a salvarda interesele naționale ale studenților români din Viena.

Eugen Herlea pricepu îndată încotro bat cuvintele bucovineanului. Ceru, de aceea, cuvântul și începu să combată sistematic tot ceea ce acesta afirmase. Vorbi foarte degajat, cu o mână în buzunarul vestonului, rotindu-și neîncetat privirile prin încăpere, ca și cum ar fi voit să se convingă că toți îl ascultă cu atenție. Suntem jigniți în presă, în conferințe publice, la cursurile universitare, observă el, iar noi ce ne propunem să facem? Șezători literare și artistice, serate muzicale, traduceri din poeziile românești! Am pierdut trei ani ca să scoatem un almanah prost tipărit, pe hârtie ieftină, cu poezii și povestioare de valoare discutabilă, cerșite de la scriitorii din România. Cui a folosit acest almanah? Mai bine îl traduceam în nemțește și încercam să-l vindem aici în străinătate, tot ne-am fi ales cu ceva. Nimeni nu neagă faptul că acțiunile culturale, bine gândite, sunt necesare. Dar alte inițiative trebuie să aibă întâietate. Iredența română a încetat, acum că hotarele țării se întind de la Tisa până la Nistru. S-au născut în schimb iredența ungurească, cea rusească și cea bulgărească, iar ecurile lor răsună până în ziarele din Viena. Combaterea acestor mișcări în presă, folosind tribuna liberă a ziarelor sau prin viul grai în conferințe cu caracter politic, e cel puțin la fel de importantă ca șezătorile și almanahurile. „România Jună” trebuia să devină, potrivit statutelor, un organ de luptă, și nu un simplu cenaclu literar, cum ar fi dorit unii.

Sever, care ședea la masa prezidiului între Mețianu și Herlea îi simți pe amândoi încordați la culme. Bănuia că la cuvânt se vor înscrie noi vorbitori, aflați de o parte și de alta a baricadei. Se ridică, de aceea, și în câteva cuvinte făcu apel la unitate. Arată că statutele s-au elaborat anevoios, după

nesfârșite dispute. Așa cum se înfățișau acum, erau rezultatul unui compromis între două tendințe la fel de legitime existente în sânul societății. Ele ofereau un *modus vivendi*¹, singurul cu putință, pentru ca societatea să funcționeze normal, spre mulțumirea tuturor. Propuse, în consecință, să se încheie discuțiile de principiu, care nu-și mai aveau rostul, și să se treacă la votarea proiectului de statute.

Cuvântarea lui Sever, scurtă și lămurită, fu întâmpinată cu aclamații:

– Asta ne trebuie: unire, nu zadarnice logomahii! se auzi o voce groasă din fundul sălii. Altele i se asociară:

– La vot! Să trecem la vot!

Se optă pentru votul deschis, prin ridicarea mâinilor. Cu mare majoritate, statutele fură adoptate de adunare.

Se trecu apoi la punctul următor de pe ordinea de zi: alegerea comitetului director și a președintelui (potrivit statutelor, acesta urma să fie ales de plenul adunării din rândul membrilor comitetului). Se așteptau la mai multe propuneri și destulă zarvă până la desemnarea celor șapte membri și a președintelui. Emil Potra tăie nodul gordian, ridicându-se în picioare:

– Să rămână comitetul de redijare a statutelor drept comitet director, zise el. Oricum, alții mai buni nu vom găsi!

Propunerea lui Potra întruni o nesperată unanimitate. Realitatea era că toți se cam săturaseră de vorbe, iar ședința ținea de trei ore.

– Dar președintele? întrebă Barbul, vădit contrariat de evoluția evenimentelor.

– Și președintele! răsună din nou vocea groasă din fundul sălii. Și ca să se înlătore orice echivoc, adăugă: Președinte să fie Sever Henția!

Strigăte de aprobare răsunară din toate părțile. Sever se făcu palid. În stânga sa, Mețianu număra cu vocea tare mâinile ridicate: „douăzeci și trei, douăzeci și patru, douăzeci și

¹ Mijloc de conviețuire. (*lat.*)

cinci“...În dreapta, cineva îi strângea cu putere brațul: „Să nu cumva să refuzi!“ îi șopti Genu. „Ridică-te și mulțumește adunării!“

De la Hofburg, Vaida și Sever plecară împreună. Era o seară frumoasă și caldă, cu o adiere abia simțită a vântului. Încă nerevenit la sine, după emoțiile ședinței, Sever își aminti de seara când ieșise de la Operă cu Edith von Dymza. Și deodată, nici el nu știa de ce, îl cuprinse regretul că n-o are lângă el în clipa aceea.

– Ei, greul abia acum începe, desluși ca prin vis vocea lui Genu care îi ajunsese din urmă. Trebuie să ne punem serios pe treabă, dacă vrem să facem ceva.

XIV

Vestea că banca „Sălăjana“ se reorganizează, sub conducerea lui Keller și a prim-pretorului Henția avu un răsunet deosebit nu numai în cercul oamenilor de afaceri, ci și în întreg orașul. Unii nu voră să creadă până nu citiră în ziare anunțurile despre vânzarea bunurilor băncii și despre condițiile de retragere a vechilor acțiuni și de emiteră a celor noi. Victor nu mai putea ieși în oraș fără ca lumea să se întoarcă după el. Interesul acesta neobișnuit pentru persoana lui îl măgulea, dar îi dădea în același timp un sentiment ciudat de neliniște. Zvonurile care împânziră orașul erau contradictorii. Ungurii îl suspectau că vrea să facă din vechea „Szilágysági Bank“ o instituție românească. Dimpotrivă, românii (sau cel puțin o parte a lor) afirmă sus și tare că s-a vândut ungarilor, acceptând să conducă o bancă ce fusese și avea să rămână ungurească. Dacă voia să-și plaseze banii, de ce nu alesese banca „Silvania“, cu capital românesc, care numărăse printre vice-președinți pe răposatul său tată, vicarul? Oricât de bine intenționat ar fi fost, singur printre atâția unguri, va sfârși prin a urla și el cu lupii. În dosul acestor vorbe se afla negreșit Tarția, membru în consiliul de administrație al „Silvaniei“ și acoliții lui, Deleu, Pteancu și Tegzeș.

Victor primi comentariile cu nepăsare, indiferent din partea cui veneau. La cafenea, doctorul Somogyi îl întrebă, pe față, dacă, după părerea sa, „Sălăjana” trebuia să fie românească sau ungurească.

– Nici românească, nici ungurească, răspuse el cu convingere, ci o bancă prosperă. Afacerile sunt afaceri, domnule doctor, restul sunt vise. Nu-i așa, Samu-bácsi? se adresă el lui Keller, care stătea alături.

– Se înțelege, răspuse bătrânul, încrețindu-și fruntea. Cine știe dacă până la capăt nu va ajunge o bancă evreiască?

Peste câteva zile, Victor convocă acasă mai mulți fruntași ai românilor: Orghidan, directorul liceului, judecătorul Erdélyi, Gurzău, deputat al partidului național, notarul public Mercaș și alții (avu grijă ca printre ei să nu se găsească nici un liberal). Acestora le ținu un cu totul alt discurs. Banca va fi românească în măsura în care majoritatea acțiunilor se vor afla în mâini românești și anume, întări el, în mâini românești *sigure* (pricepură cu toții aluzia). Să subscrie prin urmare sume cât mai mari, având convingerea că vor fi bine folosite și vor aduce dividende frumoase. Potrivit înțelegerii, la aceeași oră, Keller purta discuții cu ungurii și evreii și-i îndemna la rândul lui să-și verse capitalurile la „Sălăjana”.

Helena fu înștiințată, și încă printre primii, despre cele ce urzea fiul ei, împreună cu Keller, la bancă.

– Adevărat ce se vorbește în oraș cum că ai intrat în tovărășie cu Keller și vrei să luai în arendă Banca „Sălăjana”? îl întrebă ea.

– Cum o s-o luăm în arendă? răbufni înciudat Victor. Doar banca nu-i moșie ca s-o arendezi!

Simțindu-se obligat, o puse la curent cu planurile sale. Adăugă la urmă că îndată ce „Sălăjana” își va relua activitatea, părăsește pretura. Helena primi vestea fără plăcere. Băncile mai dau și bancrută, preturile însă niciodată. Când află că Victor subscrie o jumătate de milion și primește în schimb acțiuni în valoare de un milion, bănuie că la mijloc e ceva necurat.

– Pentru Dumnezeu, griji ce faci! îl avertiză ea. Să nu cumva să ajungi în temniță, ca Grigore, fratele lui Gyuri!

Deoarece băiatul îi răspunse cu un surâs disprețuitor, se folosi de prilej ca să-l dojenească:

– Tu te joci cu sutele de mii și cu milioanele, iar pe bietul Lați nu te-ai învrednicit să-l aduci nici astăzi acasă! De câte ori vine vorba, spui că n-ai bani și să mai aștept!

De fapt, chiar ea îi amintea mai rar de cel ce-și dormea somnul de veci în pământ străin. Morții cu morții, iar viii cu viii. În Polonia sau în țară, același lucru. Cei dispăruți, Alexandru, Iuliu, Lați, mamă-sa erau înmormântați în sufletul ei și-i avea veșnic aproape.

Victor se înhămă la muncă a doua zi după adunarea generală. Hotărî cu Keller să-și împartă munca pe din două: el se va ocupa de lichidarea averii băncii, iar avocatul de preluarea vechilor acțiuni și de emiterea celor noi. Trebui să călătorească la Carei, Tășnad și Crasna, să trateze cu unii și cu alții, să se tocmească. Pertractările se întinseră până în martie, dar se încheiară cu bine: imobilele fură vândute cu prețul de un milion șapte sute de mii. Mai multă bătaie de cap îi dădu înstrăinarea pământului. Șapte amatori se prezentară unul după altul la sediul băncii. Victor avu buna idee de a organiza licitație pentru fiecare proprietate în parte. În felul acesta, pământul se adjudecă cu prețul nescontat de trei milioane de lei. Fără succes rămase însă lichidarea băii de aramă de la Plopiș. Deși se porni de la suma derizorie de trei sute de mii, nimeni nu se arătă doritor să cumpere o mină care-și dusesese proprietarul la faliment.

O dată cu întoarcerea primăverii, își reluă inspecțiile prin plasă. Profită de ocazie ca să stea de vorbă cu Gergely-bácsi din Uileac, cu Augusta și cu unchiul acesteia Virgil Bărnuț din Bocșa, îndemnându-i să subscrie cât mai mulți bani la „Sălăjana”. Știa că nu-i va fi prea ușor, cel puțin la început, și voia să fie înconjurat de persoane de încredere. Se duse și la Zăgani, unde notarul Maier le făcea greutăți. După ce-i purtase

cu vorba toată iarna și tărăgănasе încheierea noului contract de arendare, de data aceasta le declară pe față că primăria are de gând să ia asupra-și exploatarea băilor. Orice explicații și stăruințe se dovediră fără de folos. Îngândurat și nemulțumit, se înapoie la Silvania, fără să-i treacă prin minte ce surpriză neplăcută îl așteaptă.

În dimineața următoare sosirii, Jancsó Mariska, secretara de la pretură, îl întâmpină vădit agitată.

– Un domn inspector de la București vă caută. E aici de la opt fix. L-am poftit în biroul Dumneavoastră.

Victor mai avusese destule inspecții. De obicei, îl trimiteau pe inspectorul Pavlovici, un bărbat mai în vârstă, ardelean, politicos și binevoitor. De astă dată găsi un altul: scund, slab, cu fața imobilă și ochi negri scormonitori. Îl chema Anastase Donciu. Victor se scuză că l-a făcut, fără voia lui, să aștepte și rosti câteva cuvinte de circumstanță. Dar inspectorul îl întrerupse. Scoase din servieta plină de acte un dosar și-l așeză pe masă. În fraze scurte, oficiale, îi aduse la cunoștință că s-a depus la minister o plângere împotriva lui, cu numeroase capete de acuzare, iar el a fost trimis anume de secretarul general să ancheteze cazul. Foarte scrupulos în îndeplinirea formalităților, îi înmână legitimația de serviciu și delegația prevăzută cu sigiliul și iscăliturile de rigoare.

Victor simți că i se cufundă pământul sub picioare. Urechile îi vâjâiau, ochii i se împăienjeniră, iar în dreapta, sub coaste, îl fulgeră o scurtă junghietură.

– Și de ce anume sunt acuzat? întrebă el, cu vocea înjumătățită, care-i suna străină.

– O, mai ușor ar fi să vă spun de ce nu sunteți acuzat, făcu inspectorul, cu un zâmbet care voia să fie vesel, dar fu neplăcut.

Își puse tacticos ochelarii, luă o hârtie și începu să citească tărăgănat, inexpresiv, ca un grefier când dă lectură actelor aflate la dosar: neglijarea îndatoririlor de serviciu, favoritism în numirea unor persoane, pretinderea și primirea de recompense bănești pentru aceste manopere, destituiri și

suspendări abuzive, concesionarea, sub presiune, a băilor de la Zăgani, proprietatea comunei, folosirea autorității de prim-pretor pentru cumpărarea și vinderea, în condiții oneroase, a pământului de la Pericei, exercitarea concomitentă a funcției de director al băncii „Sălăjana“, fapt interzis de lege.

Victor ascultă năucit capetele de acuzare. Pe măsură ce înșirarea se apropia de sfârșit, deveni mai liniștit. Nimic din ceea ce i se aducea la cunoștință nu putea fi folosit împotriva sa, fie pentru că erau lucruri inventate, fie pentru că acțiunile sale se petrecuseră în deplină legalitate.

Meticulos și corect, inspectorul declară că, până a începe cercetările, ar dori să-i cunoască propriul punct de vedere. Discuția, de fapt un interogatoriu în lege, dură două ceasuri. Donciu îi nota conștiincios răspunsurile pe jumătăți de coală, îngrijit tăiate, pe care le numerota înainte de a le așeza una peste cealaltă.

– Cu regret trebuie să vă anunț, zise el în încheiere, că până la terminarea anchetei, potrivit legii, sunteți suspendat din funcție!

Un val de mânie albi obrazul lui Victor. Un tremur mărunt, dar sâcâitor, îi cutreieră membrele, fălcile i se uniseră într-o înclăștare dureroasă. O clipă crezu că nu va fi în stare să rostească nici un cuvânt.

– Aș dori să vă spun și eu o întrebare, zise el, ridicându-se cu greutate. E vorba de un denunț anonim?

– Desigur că nu, îl încredință inspectorul. Reclamațiile anonime se duc direct în coșul de hârtii.

– Pot cunoaște numele reclamantului?

– E dreptul Dumneavoastră să vă cunoașteți acuzatorii. Sunt trei: Artemie Pteancu din Silvania, Coloman Maier din Zăgani și Pompei Pașca din Giurtelec.

Victor nu-și aminti mai târziu cum a ieșit din pretură. Se trezi în fața claustrului, înaintând mașinal, cu servieta sub braț. Deși vestea suspendării nu avusese când să se lățească prin oraș, i se părea că fiecare trecător îl fixează într-un fel

anume. Fără să știe, pașii îl duseră acasă la Mărioara, în curtea „Silvaniei”.

– *Jézus-Mária!* exclamă Helena de cum dădu ochii cu el. Dar cu tine ce s-a întâmplat?

Văzându-l așa de schimbat, se temu că a murit cineva foarte apropiat, iar Victor a venit s-o înștiințeze. Când acesta îi spuse că a fost suspendat, își bătu palmele laolaltă:

– E sfârșitul pământului! strigă ea disperată. Ce ne vom face acum?

– Asta e mâna lui Tarția! observă Mărioara, care asistase la convorbire.

– Și când te gândești că i-am ridicat cu mâna mea suspendarea ticălosului de Pașca! izbucni Victor. Uite răsplata! Pentru frumos om s-a rugat mama de mine să-l iert!

Într-un moment de furie, se gândise să-și înainteze demisia, ca un gest de protest. Își dădu seama îndată că ar fi fost o prostie: lumea ar interpreta-o ca o recunoaștere a vinovăției. Respinse și sugestia Helenei de a se adresa lui Gusti. Unchiu-său nu mai era ministru și nici nu-l vedea cu ochi buni de când se înscriesese la averescani. Luă însă legătura cu Miron, șeful averescanilor din județ, acum prefect, care-l sfătui să stea liniștit și-l asigură de întregul său sprijin de ar fi fost nevoie.

Așa nedorită, suspendarea îi lăsă răgazul de a se ocupa mai îndeaproape de treburile băncii. Câteva zile după discuția cu inspectorul nu fu deloc în apele lui. Îl durea capul, trupul și-l simțea ca bătut, nu avea somn. Junghiul acela ascuțit de sub coaste continua să-l supere. Se arătă lui Antalffy, care-i spuse că totul vine de la nervi și de la vezica biliară și în scurtă vreme îi va fi mai bine. Așa se și întâmplă. Se aruncă înverșunat în muncă, parcă pentru a uita cele întâmplate. Vinderea acțiunilor se apropia de sfârșit. Afluența cumpărătorilor întrecea așteptările. Până la 20 mai, subscripțiile se ridicară la peste două milioane de lei. Keller spera ca într-o săptămână să vândă ultima din cele două mii cinci sute de acțiuni. Victor privi multă vreme foaia dreptunghiulară de hârtie verde-

cafenie, tipărită după modelul unui gravor din Oradea. Avea un chenar subțire închipuind o împletitură de frunze și flori. În mijloc, cu litere mari, era trecută valoarea acțiunii și numărul ei de emisie. Sus, pe un frontispiciu în forma unei panglici figura în românește numele instituției: *Banca Industrială și Comercială Sălăjana, S.A.* Capetele panglicii erau susținute de Mercur, cu sandale înaripate și caduceul, și de o zeităte feminină, cam dezbrăcată, al cărei nume nu-l cunoștea.

Pe lângă recuperarea vechilor acțiuni și vinderea celor noi, mai trebuiau revăzute toate hârtiile și bilanțurile din ultimii șapte ani în vederea alcătuirii bilanțului definitiv, o muncă uriașă pe care Victor o luă asupra sa. Împins de o patimă necunoscută până atunci, sosea la bancă dimineața la opt, deodată cu funcționarii, și pleca la lăsarea serii. Nu mai avea răgaz să se întoarcă acasă la prânz și trimitea să i se aducă mâncarea de la restaurantul lui Both de peste drum. Pleca întotdeauna cu servieta burdușită de acte, asupra cărora zăbovea aplecat până noaptea târziu. Deși nu voia să o recunoască nici față de sine însuși, rămânea închis ziua întregă și pentru a nu da ochi cu lumea care-l privea într-un anumit fel, de când fusese suspendat din funcție.

XV

Discuția tăioasă cu Helena (în care toată dreptatea era de partea mamei sale), o încredință pe Mărioara că au ajuns într-un punct dincolo de marginile căruia nu puteau trece. Neorânduiala din viața lor trebuia curmată din rădăcini, altfel ea amenința să le dezbine cu desăvârșire căsătoria, și așa zdruncinată. Neînțelegerile dintre soți își aveau părțile lor ascunse, vechi de un an de zile, iar o soluție nu era tocmai ușor de găsit. Oricât de convinsă ar fi fost de necesitatea unei explicații, Mărioara își dădea seama că ea va fi penibilă, deoarece nu vor putea ocoli motivul adevărat al schimbării produse în existența lor. De aceea, în sinea ei, ar fi amânat bucuroasă discuția hotărâtoare cât mai mult cu putință.

Cam aceeași era și starea de spirit a lui Valer. În plus, el se simțea vinovat de cele petrecute în ultimul timp. Orice scuze ar fi invocat, întrecuse măsura. Regretele sale ținură de astădată mai mult decât ceasurile de mahmureală de a doua zi dimineața. Începu să se întoarcă acasă la lăsarea serii, ba chiar i se întâmpla să nu iasă deloc după-amiezile. Ce-i drept, fu ajutat și de împrejurări. Veniră sărbătorile, Floriile, săptămâna mare, apoi Paștele, care anul acela se prăznui deodată de credincioșii de ambele rituri. Oamenii luară drumul bisericilor sau rămâneau acasă, cafenelele și restaurantele se goliră. Gyuri Pop dispăru într-o bună zi din Sylvania, chemat degrabă la Uileac, unde tatăl său, Gergely-bácsi, avusese o criză de inimă. La rândul său, Bubi se urcă în automobil, împreună cu soții Henegariu, care aveau vacanță, și se duse la Cluj, iar de aici la București.

După 1 mai se înapoiară amândoi. Lui Gergely-bácsi îi mergea mai bine, orice pericol imediat fiind îndepărtat, iar cursurile școlilor se reluară în ziua de 3 mai. Îndată după aceea, conduita lui Valer deveni șovăitoare. Nu lipsea o zi de la cafenea și revenea tot mai târziu acasă. Chefurile și partidele de cărți păreau să-i fie singura preocupare. De ziua Sfinților Constantin și Elena, ziua onomastică a lui Henegariu, avu loc un chef monstru la „Gyurkó”, plătit, se înțelege, de Bubi. Valer se înapoie pe la trei, *in floribus*¹, izbindu-se de mobile și râzând de unul singur.

„E momentul să pun lucrurile la punct”, își spuse hotărâtă Mărioara. „Mama are dreptate: ne facem de râsul lumii. Cu cât mai repede, cu atât mai bine. Azi se mai poate îndrepta ceva, mâine va fi prea târziu”.

De când Valer își reluase viața de noapte, devenise peste măsură de nervoasă și suferea iarăși de *aranyér*².

Se aștepta ca după masa de prânz bărbatul ei să aducă vorba de întoarcerea târzie din cursul nopții și să murmure

¹ Cu chef, amețit. (*lat.*)

² Hemoroizi. (*magh.*)

câteva cuvinte de scuză. Așa s-ar fi întâmplat, dacă vinovatul n-ar fi picat de pe picioare de oboseală. De îndată ce puse capul pe pernă, începu să respire regulat și adânc, ca oamenii ce dorm fără grijă. Biruită și ea de oboseală, căci pândise întoarcerea lui Valer, Mărioara adormi, la rândul ei. Niște zgomote venind din camera de zi o treziră din somn. Gata îmbrăcat, cu pardesiul pe braț, bărbatul ei se pregătea să părăsească pe furiș casa.

– Așază-ți pardesiul în cui și vină în dormitor, sună încă adormită și neprietenoasă vocea Mărioarei.

Valer se supuse. Tot timpul cât vorbi Mărioara, stătu ca pe ace, cu privirile strecurate din când în când spre ceasornicul de pe noptieră.

– Bine, Țirmulică dragă, ai dreptate, așa-i cum spui, recunosc el, spăsit. Am cam întrecut măsura. De o mie de ori te rog să mă ierți. Nu se va mai repeta, o să vezi. De mâine devin alt om. Ți dau cuvântul de onoare!

O sărută afectuos pe fruntea netedă, boltită, străbătută de cute premature și întinse mâna spre pălărie.

– Nu de mâine, ci chiar de azi! îl fulgeră ea.

– Dar, Țirmulică dragă, sunt invitat de Bubi și am promis să mă duc! protestă Valer, retrăgându-și mâna. Stau un ceas, unul singur, apoi mă scuz. La opt fix sunt acasă.

Mărioara clătină capul neînduplecată. Deși se stăpânea din răspuțeri, îi lipsea foarte puțin să nu izbucnească.

– Lasă, că se va ține masa și fără tine! îl asigură ea, mohorâtă. Nu se închide „Calafatul” de vei lipsi. Vin să fie, că băutori, har Domnului, se găsesc destui!

Valer se opri descumpănit. Așază pardesiul pe spătarul unui scaun și, ca să câștige timp, se apucă să-și ștergă cu batista lentilele ochelarilor. O expresie chinuită i se întipări pe figură. Părea dezgustat de toate și mai ales de sine însuși. Făcu câțiva pași prin dormitor ca omul care nu-și află locul și nu are idee încotro s-o apuce. Apoi din senin apucă pălăria și pardesiul și o șterse pe ușa afară.

– Bagă de seamă, auzi în urmă vocea clocotind de mânie a Mărioarei, de pleci astă-seară, te vei căi!

Valer intră la „Calafat” hotărât să rămână un ceas, unul singur, iar la opt să fie acasă. Din nenorocire pentru el, Bubi îi chemase la „vindecare” după cheful din ajun. În nouă cazuri din zece, „vindecarea” însemna o a doua petrecere, uneori mai strașnică decât precedentă. Așa se întâmplă și în seara aceea. La 11, comesenii se transportară la „Gyurkó”, unde rămaseră până la 4. Când ajunse acasă, Valer era beat-crișă, cum nu mai fusese de mult, vorbea de unul singur cu voce tare și răsturna tot ce-i ieșea în cale.

Zărind-o pe Mărioara pe canapeaua din *Wohnzimmer*, înlemni într-o poziție caraghioasă, cu gura căscată și brațele căzute de-a lungul corpului.

– Ce...ce faci...acolo? se bâlbâi el. Mă spionezi?

– Taci din gură! îl înfruntă Mărioara. Faci atâta larmă că scoli toată casa!

Valer croi un gest larg cu mâna dreaptă, se dezechilibără, gata-gata să cadă.

– Lasă s-o...s-o scol! se semeți el, cu limba împleticită. Sunt acasă la mine! Dacă vreau, pot să și cânt!

Ridică din nou mâna, se clătină mai tare ca adineaori, încât trebui să se țină de spătarul unui scaun. Mărioara se temu că va cădea și își va sparge capul.

Zărind expresia de mirare înghețată din ochii soției sale, Valer izbucni într-un râs nestăvilit. Cu o voce răsunătoare, deși nu tocmai sigură, se apucă să cânte:

– Un băiat iubea o fată, tirai-tirai, hop-hop-hop, hop-hop!

Cuvintele deșuchete îi sporiră veselia. Se îneca pur și simplu, cutremurându-se de râs. Din senin începu să sughiță.

– Isprăvește odată! i se adresă Mărioara între poruncă și rugămintă. Câțiva pași răsunară pe culoarul ce ducea spre celelalte odăi și spre dependențe. Uite, ai trezit-o pe mama!

– Nu-i nimic, observă Valer cu humor, tot se face în curând ziuă! Dă-mi un castravete acru! Vreau un castravete acru!

Mărioara se înșelase. Nu era Helena, ci slujnica, buimăcită de somn, cu spaima în ochi.

– Du-te, Vironică, și te culcă! o liniști Mărioara, încercând să se scape de ea.

– *Halgass egyszer! îl apostrofă printre dinți pe Valer. Nem szégyeled magadat így beszélni a cseléd előtt?*¹

Intervenția ei turnă gaz pe foc. Valer uită pe loc de castravete și de slujnică.

– De ce vorbești cu mine ungurește? se răsti el, negru de supărare. Ce, sunt ungur? Dar ce mă mir? Voi Hențeștii sunteți toți niște unguriți!

Mărioarei i se tăie răsuflarea la auzul acestor cuvinte.

– Cine-i unгурit între noi? întrebă ea, indignată. Nu cumva eu? De la o clipă la alta, lui Valer îi pieri țâfna. Obrazul încruntat i se destinse într-un surâs larg. Se rezemase de tocul ușii dinspre culoar, simțindu-se astfel mai în siguranță. Se frângea însă mereu în două, de parcă ar fi vrut să-i facă temenele.

– Nu...tu nu...chicoti el, amuzat. Tu nu ești unгурită. Tu...ești numai bolnavă de hemoroizi. Altcineva e unгурit. *Știi tu cine!* Vrei să-ți cânt ceva pe ungurește? Ceva nou de tot, un cântec no-nostim, cum spun regășenii, l-am auzit aseară!

Și cu aceeași voce răsunătoare, dar nesigură, începu, cu fața numai zâmbete:

– *Nincsen pénzem a Rozira, Elköltöttem a mozira!* Sau altul, dacă acesta nu-ți place: *Sári-néni zsebkendője, Felálott a Sanyi-bácsi nyakkendője!*²

Mărioara tremura toată de enervare și de frig. *Wohnzimmer*-ul cu tavanul lui de sticlă era răcoros, iar ea așteptase neclintită ceasuri în șir pe canapea. Vorbele de-a dreptul nerușinate ale cântecului o scoaseră din țâțâni:

¹ Taci odată!...Nu ți-e rușine să vorbești așa în fața slujnicii (*magh.*)?

² Nu am bani pentru Rozi, i-am cheltuit la cinema!...Batista lui Sari-néni, S-a ridicat cravata lui Sanyi-bácsi! (*magh.*)

– Apoi rămâi și cântă singur și culcă-te unde vei ști! țipă ea cu o vehemență care-l descumpăni pe Valer, părăsind încăperea.

Un minut mai târziu, Valer bătea cu pumnii în ușa încuiată a dormitorului.

– Deschide, că de nu, plec de acasă și nu mă mai întorc! o amenință el. Niciodată! Auzi! Niciodată!

Mai strigă de câteva ori „niciodată“, apoi văzând că e degeaba, se potoli. Helena ascultase cu sufletul la gură grozavele bubuituri din ușa dormitorului. După ce conteniră, își spuse că, biruit de băutură, Valer se va fi culcat pe canapeaua din *Wohnzimmer*. Așa credea și Mărioara. A doua zi dimineața, odaia de zi era însă goală. Nimic nu arăta că Valer ar fi dormit acolo. Celor două femei, adevărul li se înfățișă în toată cruzimea la prânz și apoi seara, când Valer nu se înapoie acasă. Mâncară numai ele două în prânzitorul care li se păru pustiu.

– Numai să nu i se fi întâmplat ceva, așa amețit cum era! se neliniști Mărioara, socotindu-se într-un fel vinovată de cele întâmplate.

– Nu vorbi prostii! i-o reteză Helena cu asprime. Dacă era să pățească ceva, aflam de mult! De bună seamă că în minuta asta își udă gâttelejul în cine știe ce loc blestemat!

Acestea au fost singurele cuvinte rostite în timpul mesei de seară. Înainte de a se culca, Helena desluși în dormitor un sunet ciudat, asemenea scâncetului unui câine bătut. Cu capul cufundat în pernă, Mărioara se cutremura în hohote sfâșietoare.

– M-a lăsat! se tânguia, înecată în suspine. A plecat și nu se mai întoarce! Și numai eu singură port vina la toate!

Multă vreme Helena nu izbuti să-i smulgă un cuvânt. Ofta și gema, scuturând cu îndărătnicie capul. Până la urmă, cu obrazul înroșit de lacrimi, îi mărturisi printre suspine că de la pierderea ultimului copil, între ea și Valer nu existau nici un fel de legături trupești.

– Doamne sfinte! se cruci Helena, dar asta-i sminteală curată! Chiar dacă nu-ți place, trebuie să te supui. E datoria ta de soție.

– Nu... nu de asta... de... plăcere e vorba, se destăinui mai liniștită Mărioara. Dar nu mai vreau copii! Doi mi-au fost de-ajuns. I-am dorit, i-am așteptat, m-am chinuit să duc sarcinile la capăt și amândoi au murit! Nu mai vreau, nu-mi mai trebuie!

Adăugă, molcomită după lacrimile și suspinele fără număr, că îl consultase pe Gologan, bătrânul mamoș al spitalului din Zalău, care-i declarase solemn: „Stimată doamnă, fiecare nou copil poate fi o nouă primejdie de moarte! De azi înainte ușa dormitorului trebuie să rămână închisă pentru soțul Dumneavoastră!”

– Ce știe Gologan! exclamă disprețuitoare Helena. Un îngâmfat bătrân și nătâng! Cu alți doctori trebuia să te cauți, și nu la Zalău, ci la clinică, în Cluj. Și-apoi poți trăi foarte bine cu bărbatul și fără a avea copii! Hai, dragă, liniștește-te, totul va fi bine!

O mângâie și o ogoi ca pe un copil mic, apoi stinse lumina și o lăsă să se odihnească. Mărioara adormi târziu. Ofta mereu, iar în urechi îi răsunau cuvintele lui Valer, parcă ar fi fost rostite aieva: „Niciodată! Niciodată!”

„Proastă mai e!” gândi Helena cu ciudă, dar și cu o urmă de duioșie. „Nu degeaba a crescut la călugărițele de la Frohsdorf, care o puneau să se scalde cu cămașa de noapte pe ea!”

Îndată ce putu, se duse la Victor și-i povesti totul din fir în păr, fără a-i ascunde nimic.

– Vezi, nu întârzia, îi repetă ea la plecare. Caută-l și vorbește-i. Să-l aducem acasă, până nu se lățește zvonul în tot orașul!

Erau la câteva zile după suspendarea din funcție a lui Victor. Băiatului numai de necazurile Mărioarei nu-i ardea. Totuși a doua zi dimineața trecu pe la profesorul Romi Meteș, prietenul lui Valer, la care acesta trăgea pe vremea când era burlac. Romi îi confirmă că într-adevăr Valer e la el, dar că, pentru

moment, lipsa de acasă. Fusese poftit în ajun la o petrecere de Schill, proprietarul celei mai întinse vii de pe Măgură și a unor livezi de piersici, și încă nu se întorsese.

La restaurantul „Gyurkó” oblonul era ridicat pe trei sferturi, iar ușa dată la perete.

– Cheamă-l pe domnul doctor Nilvan, se adresă el unui chelner care ducea spre un cabinet separat o tavă încărcată cu cafele negre.

– Domnii mi-au poruncit să nu-i deranjez în nici un fel, răspunse chelnerul, cedând numaidecât la vederea monedei de un pol.

Ușa de la cabinetul privat rămase întredeschisă. Vorbe fără șir răsunară învălmășite, apoi se curmară. O vioară dezacordată mai scârțâi câteva clipe în surdină. Se auzi o voce: „Palukes, Palukes! *Aufstehen!*” Alta îi urmă, pițigăiată: „Te caută drăguța!” Cineva râse gros, din adâncul gâtlejului.

Valer Nilvan apăru în cadrul ușii, numai în cămașă, cu cravata desfăcută și gulerul răsucit într-o parte. Avea fața trasă, de o paloare bolnăvicioasă și aerul aiurit al celui trezit atunci din somn.

– Tu ești, Viți? îngăimă el, hăbăuc, neputându-și crede că îl are în fața ochilor pe cumnatul său.

– Vezi bine că eu! răspunse Victor, rece. Am venit să aflu când ai de gând să curmi scandalul și să te întorci acasă.

Valer zâmbi încurcat. În sinea lui ar fi dorit și el să se împace cu Mărioara. Trăsăturile răvășite i se lungiră și mai mult, accentuând aerul de uimire prostească care-i flutura pe buze.

– Apoi... eu... firește... nu-i așa, se fâstâci el, asemenea unui școlar prins cu o poznă. O să trec negreșit încă acum dimineața...

– Ba în starea în care ești să nu cutezi a te înființa, căci vei găsi ușa închisă, îl avertiză Victor, cu o hârâială neplăcută în glas.

Valer tresări, de parcă abia atunci ar fi băgat de seamă în ce fel e tratat.

– Ce spui? se scutură el. Cu mine vorbești?

¹ Scoală-te! (*germ.*)

– Dar cu cine altul? Că doar aici suntem numai noi doi. Se uită împrejur ca să se încredințeze că nu-i aude nimeni. Ascultă-mă cu luare-aminte. Văd că ți-e capul limpede și am cu cine sta de vorbă. Nu știi ce gânduri ai, dar vreau să aflu, o dată pentru totdeauna, că soră-mea nu-i o rapandulă cu opinci de pe Ulița Românească, s-o lași în toiul nopții și să nu te mai întorci acasă!

– Cum de-ți îngădui să vorbești cu mine pe tonul ăsta? izbucni Valer, umflându-și pieptul. Nimeni în lume n-are dreptul să se amestece în căsnicia mea!

– Ba are, i-o tăie Victor cu hotărâre, dar calm. Eu am acest drept și în zadar vei încerca să mi-l tăgăduiești. Din toamnă de când te-ai mutat în Silvania, unde *noi* te-am adus, o ții într-un chef, cu Gyuri, cu Bubi și cu alții. Pe ei lasă-i să petreacă, că nu sunt la casele lor. Tu însă ești. Te compromiți în cele mai ordinare societăți și ne târăști numele în noroi. Nu te gândești oare ce spune lumea, auzind că judecătorul Nilvan se dă în spectacol în fiecare seară la „Calafat” sau la „Gyurkó”, făcând pe clovnul, ca să-i distreze pe ceilalți? Sau că-ți toci banii la cărți și ai o sută de mii datorii la zarafii de pe Ulița Jidovească? Are și Mărioara partea ei de vină față de tine, nu zic nu. Ați trecut amândoi prin încercări grele. Orice lucru se poate îndrepta, numai să fie bunăvoință la mijloc. Dacă însă n-o mai iubești și nu vrei să mai trăiești cu ea, despărțiți-vă. Neam de neamul nostru n-a făcut una ca asta, dar tot mai bine va fi așa, decât să vă canoniți unul pe altul viața întreagă.

– Aici te înșeli, îl întrerupse Valer mai îmbunat, așa cum te înșeli și când spui că n-aș iubi-o pe Mărioara. Sunt gata să mă întorc și astăzi, dar *în casa mea*. Și ea se va chema așa numai atunci când în ea vom sta numai eu și Mărioara.

Victor înțelese încotro bat vorbele cumnatului său și-i dădu dreptate.

– Așa să fie, conveni el. Trebuie să ai răbdare o săptămână-două, până pun la cale totul. O plecare a mamei acum ar da de vorbit. Tot spunea ea că la vară se mută la mine, unde e

aerul mai curat și mai multă răcoare. Nu se va întoarce la voi, bizuie-te pe vorba mea.

Victor nu spusese nimic Helenei despre înțelegerea cu Valer. Spre seară, acesta reveni acasă. Nici de o parte, nici de cealaltă nu se rosti un cuvânt, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Mărioara și Valer se înțeleseseră din priviri. Fiecare dintre ei își dădea seama că o discuție ar fi fost în momentul acela inutilă. Îndată după cină, se retraseră în camera lor. Vreme îndelungată Helena auzi murmurul stins al vocilor ce răzbeau până la ea. Apoi, deodată, se lăsă o liniște adâncă. Trecură așa vreo cinci minute. Nemaiputându-se stăpâni, ieși în cămașă și în picioarele goale în culoar. Din câțiva pași ajunsese la ușa dormitorului. Ascultă atentă câteva clipe, apoi, plină de mulțumire, se înapoie în camera ei.

XVI

Întreagă luna mai Sever fu ocupat cu treburile „României June”. Fiecare ceas liber și-l petrecea la sediul societății de la Hofburg, ba uneori fura și din timpul hărăzit studiului, rămânând să câștige ceea ce irosise în timpul nopții. Ceilalți membri din comitetul director îi mai dădeau câte o mână de ajutor, dar greul tot pe umerii lui cădea. Trebură, întâi și întâi, să înscrie societatea la tribunal, pentru a dobândi astfel personalitate juridică. Compuseră apoi câteva articolașe despre scopul și formele de activitate ale „României June”, accentuând asupra noii sale orientări. Prin Mețianu și Potra, care aveau legături cu lumea presei, le strecurară în coloanele unor publicații mai puțin pretențioase. De o inaugurare a activității propriu-zise nu putea fi vorba decât în toamnă. Până atunci trebuiau aduse în orânduială activitatea și hârtiile societății. Munca aceasta, anevoioasă și neplăcută, reveni pe de-a-ntregul lui Sever. Deși mergeau spre sfârșitul lui mai, modesta subvenție oferită de Ministerul Instrucției Publice din București încă nu fusese primită. Abonamentele la ziarele și revistele din țară soseau

la întâmplare și nimeni nu le ținea evidența. Arhiva societății era într-o stare jalnică. Încercând s-o aducă în ordine, Sever dădu peste documente de-o valoare neprețuită, îngălbenite și prăfuite de vreme, pe care descoperi slova și semnăturile lui Alecsandri, Eminescu, Maiorescu, Creangă, Xenopol, Slavici, Negruzzi, ba chiar și o scrisoare din partea reginei Elisabeta.

Într-una din seri, întorcându-se acasă de la Hofburg, găsi strecurată sub ușă o carte de vizită de dimensiuni mai mici, pe care zări tipărit cu caractere mari: *ELEONORE LOBONTZ, München, Amalienstrasse 72*. Pe dosul bucățelei de carton, o mână grăbită mâzgălise cuvintele: „Sunt la hotelul «Höcker». Măine dimineața plec la Budapesta. Vreau să te văd.”

În primul moment, vestea i se păru neverosimilă. Mica Lobonț, pe care o știa la Cluj, locuia la München, iar acum se găsea la Viena! De la cine aflase că e aici și, mai ales, unde locuiește? După ce i se mai potoli emoția, își privi ceasul de mână: zece și un sfert. Prea târziu ca să-i mai facă o vizită în seara aceea.

Dar a doua zi dimineața, câteva minute după opt, bătea la ușa camerei cu numărul 316 de la hotelul „Höcker“ de pe Bellariestrasse. Prin tăblia groasă a ușii, vocea feminină care rosti un *herein!*¹ melodios îi păru necunoscută. Așezată pe marginea patului, într-o rochie de casă neîncheiată la țoți nasturii, ce lăsa să i se vadă combinezonul scurt, cu dantele, o față de douăzeci-douăzeci și doi de ani își tăia pielițele unghiilor date cu lac roșu ca sângele. Avea părul tăiat scurt, sprâncenele răsucite, buzele fardate și, prin contrast, obrajii foarte albi. Deși bine împlinită la trup, părea mai degrabă slabă, impresie întărită de picioarele subțiri, frumos desenate, ai căror genunchi îi strânsese laolaltă. Întâi Sever crezu că a greșit camera și voi să se retragă. Trebui ca tânăra să-și înalțe spre el ochii căprui, presărați cu punctișoare aurii, ca s-o recunoască.

¹ Intră! (*germ.*)

De cum îl zări, Mica zvâcni în picioare și-l îmbrățișă furtunos, sărutându-l pe amândoi obraji.

– Vai, Sever, ce bine-mi pare că ai venit! exclamă ea din toată inima. Mă temeam că n-ai trecut pe acasă și nu mi-ai găsit biletul! Te-am așteptat până seara târziu. Chiar adineaori îmi spuneam că o să plec fără să te fi văzut!

Sporovăind fără încetare, se înapoie în cameră, convinsă că Sever o urmează. Dar acesta rămăsese lângă ușă, cu ochii ațintiți asupra ei, prea copleșit de reîntâlnire, ca să poată face un pas. Între ei doi un mare geamantan de piele, plin de haine și pachete, își ridica capacul căptușit cu mătase cafenie.

– De ce stai acolo? Vino aici! îl pofti ea, însoțind invitația de un gest. Observă abia acum că Sever o privește cam jenat. Oh, iartă-mă! se scuză ea, apropiind cele două margini ale rochiei. În emoția reîntâlnirii, mi-am pierdut capul!

Îl luă de mână și-l așeză lângă ea pe o canapeluță de la capătul patului larg, de două persoane.

– Am tren peste un ceas și jumătate, zise ea, făcând cu capul spre geamantanul deschis. Mi-am încheiat pregătirile și tocmai îmi pileam unghiile când... Dar nu-i nimic! Am comandat o trăsură, așa că ne rămâne un ceas ca să stăm de vorbă.

Bucuroasă ca o copilă că îl vede, îl copleși cu întrebările. Ce-a făcut de când nu s-au văzut? E de mult la Viena? De trei ani?! Și ea care-l credea la Paris! Numai întâmplarea a făcut să dea de el. În drum spre țară a hotărât să se oprească, de azi pe mâine, la Viena și apoi la Budapesta. Ieri la prânz, pe Scotten Ring, l-a întâlnit pe Aurel Meșianu, o cunoștință mai veche. De la el a aflat că e la Viena și îndată a plecat în Mayerhofgasse, în speranța că doar-doar va da de el. Ce bine-i pare că până la urmă s-au întâlnit!

– Nu ne-am mai văzut de cinci ani! constată ea cu un fel de uimire amestecată cu regret. Îți mai aduci aminte? În sâmbăta de după Duminica Tomii, în fața casei voastre! Te-ai mai gândit la mine? De ce nu mi-ai scris?

Sever răspunse cam încurcat că i-a scris, dar ceva mai târziu. Ea tăgădui că ar fi primit vreo scrisoare.

– Se va fi rătăcit, zise ea. Noi ne-am mutat în iunie din Sylvania. A sosit pesemne după sosirea noastră.

De fapt, Sever îi scrisese abia în vară la noua ei adresă din Sibiu. Nu apucă să-i împărtășească acest amănunt, că Mica scoase un pachet de țigări din buzunarul rochiei și se întoarse spre el.

– Hai să fumăm o țigară! îl îmbie ea. Altceva nu-ți pot oferi. Cum, nu fumezi? Eu da, și sunt o fumătoare înrăită. Uneori nu-mi ajunge un pachet pe zi. Uite, de dimineață de la șase, când m-am trezit, am fumat deja patru. Asta e a cincea. Am deprins toate relele din lume !

Trase câteva fumuri din țigareta subțire, de damă, înainte de a relua vorba.

– Știi că nu te-ai schimbat deloc în anii aceștia? Dar deloc, deloc! Ești tocmai ca la optsprezece ani, când ne-am văzut ultima oară. Înalt, slab și la fel de palid. Ce-i cu tine? Învești mult, ești îndrăgostit?

La ultimele cuvinte, clipi într-un anumit fel din pleoape și surâse cu subînțeles. El tăgădui. Nu e îndrăgostit de nimeni. Școala și societatea „România Jună” îi iau tot timpul, de dimineața până seara.

– Dar noaptea? îl iscodi ea. Noaptea tot la institut și la societate ți-o petreci?

Sever răspunse printr-un zâmbet șters. Nu se simțea tocmai în largul lui acolo, în camera aceea de hotel, lângă o tânără ca și necunoscută, liberă și îndrăzneată în felul de a se purta și a vorbi. Fata mărunțică, neastâmpărată, ca argintul viu, cu ochișori iscoditori, în veșnică mișcare, veselă și vorbăreață, făcuse loc unei femei frumoase, cu o expresie matură și gesturi sigure. Vorbea și acum și râdea, dar altfel, ușor afectat, cu o intonație cântată, iar mișcărilor îi erau retezate, nervoase.

– Dar tu?

– O, eu m-am schimbat mult, recunosc eu ea, și, după cum spune mama, nu numai în bine. Dar ce vrei, fiecare cu soarta lui! Ce fac? Sunt studentă la Academia de pictură din München,

am o odaie pe Amalienstrasse, la etajul al cincilea, care-mi servește și drept atelier. Nu e departe de Academie și e comodă. Toată ziua pictez. E un mod de a trăi. Nu singurul, se înțelege. Să nu-ți închipui cumva că trăiesc ca o pustnică, cocoțată în mansarda mea. Nu, nu! Am o groază de prieteni de toate neamurile, nemți, sârbi, cehi, polonezi, ne întâlnim, petrecem. Firește, când avem bani. Ei, așa cum sunt și trăiesc, mă suport destul de bine. Asta e esențialul.

– Ai tăi cum o duc?

– Cu ai mei e o poveste întreagă, oftă ea, răsucindu-se, ca să scuture scrumul țișării. Pulpanele rochiei alunecară, dezvelindu-i din nou genunchii mici, rotunzi. Nu m-am prea înțeles cu ei. Ar fi vrut să urmez Literele ori, și mai bine, să mă mărit. După cum îți amintești, eu mă hotărâsem încă de la Sylvania să studiez Belle-arte. Așa că ne-am certat. Eu m-am dus la Cluj, unde m-am înscris la Belle-arte, cu ajutorul unei mătuși. În toamnă mătușa a murit și mi-a lăsat câteva sute de mii moștenire. Împlinisem de curând douăzeci și unu de ani. I-am luat și nu m-am oprit până la München.

– Am aflat câte ceva despre tine de la Genu Herlea, mărturisii Sever. E aici la Viena din toamnă. Își face doctoratul în Litere.

– Herlea aici? se miră ea, cu oarecare contrarietate. Ți-o fi împuiat capul cu tot felul de povești în legătură cu mine!

Sever nu apucă să răspundă, deoarece se auzi o bătaie în ușă. Era servitorul care-i anunță că fiacrul comandat pentru nouă aștepta în fața hotelului.

– Vai, a și trecut ceasul! Trebuie să plec! se necăji Mica, ridicându-se. Ce păcat că n-ai venit aseară! La nouă, la zece, oricând! Am fi stat de vorbă până noaptea târziu. Te-aș fi culcat aici pe canapea și am fi pălăvrăgit ceasuri în șir pe întuneric, așteptând să ne biruiască somnul. Dar nu-i nimic! Ne mai rămâne o jumătate de ceas și mai bine. Vom tot vorbi pe drum și la gară. Și acum, uită-te puțin pe geam până îmi pun rochia și ciorapii, deși sunt convinsă că ai mai văzut de-alde astea!

Trăsura îi duse într-un sfert de ceas până la Gara de Nord. Trenul, un accelerat care circula numai pe ruta Viena – Budapesta, aștepta tras pe linia a șasea. Așezară valiza în plasa compartimentului, apoi coborâră să se mai plimbe în cele zece minute ce le rămâneau. Pe peron domnea vânzoleala obișnuită din preajma plecării trenurilor. Călătorii soseau grăbiți, hamalii încărcăți cu bagaje, se schimbau cuvinte între cei ieșiți la ferestrele vagoanelor și persoanele care-i însoțiseră.

În forfota și rumoarea gării, plimbându-se de colo până colo, abia schimbară câteva cuvinte. De altfel, și pe drum, în trăsură, vorbiseră foarte puțin. Ai fi zis că intimitatea dintre ei, ca și dorința de a-și spune câte în lună și în stele rămăseseră uitate în camera cu numărul 316 de la hotelul „Höcker”. Mica își aprinsese o nouă țigaretă și fuma preocupată, cu capul ușor dat pe spate. Alături de ea, Sever pășea stingherit, cu mâinile împreunate la spate. Șuieratul locomotivei îi readuse la realitate.

– Trebuie să urc în vagon! tresări ea, aruncând țigara. Trenul pleacă peste un minut. Să ne luăm rămas bun!

Sever luă mâna întinsă și o duse spre buze. Era proaspătă, moale și mirosea plăcut a apă de Colonia. Dar ea își smulse mâna dintr-a lui.

– Haide, să ne sărutăm! exclamă ea într-o izbucnire spontană, care amintea fata de odinioară. Tot nu ne cunoaște nimeni!

Îi încercui gâtul cu brațele și se lipi strâns de el, sărutându-l apăsat de două ori pe buze. Apoi se desprinsese și sui repede treptele vagonului.

– Când ne vom mai vedea? o întrebă el de jos.

Ea ridică umerii în semn de ignoranță:

– Poate la toamnă, când mă întorc la München... Dacă mă voi întoarce și nu mă voi duce aiurea... Münchenul nu mai e ce a fost acum douăzeci – treizeci de ani. Mă gândesc, firește, la pictură. Tu scrie-mi, în orice caz... Amalienstrasse 72... Bine?

Sever dădu din cap afirmativ. Voi să mai spună ceva, dar vagonul se smulse de lângă el, luând-o cu sine pe Mica, care-și mișca surâzătoare degetele în chip de rămas bun.

XVII

Reînnodarea prieteniei cu Herlea, munca stăruitoare de a pune pe picioare noua „România Jună”, apoi vizita Micăi Lobonț schimbară multe în sufletul lui Sever. Se simțea acum mai în largul lui, scăpat de chinuitoarea frământare ce-i însoțise zilele de-a lungul iernii. Ar fi putut spune, că, o dată cu venirea primăverii, ieșise și el de la întuneric la lumină. Undeva în adâncul ființei sale, ascunzându-se câteodată, dar căpătând alteori formă lămurită, rămăsese semnul de întrebare născut în cursul zbuciumatelor dezbateri cu sine însuși. Pe la sfârșitul lui mai primi o lungă și aproape disperată scrisoare de la mamă-sa. Din ea află despre neînțelegerile dintre Mărioara și Valer și despre neplăcerile lui Victor de la pretură și suspendarea lui din funcție. Se necăji la aceste vești cu atât mai mult cu cât altceva decât cuvinte de compasiune și de îmbărbătare nu le putea oferi, iar acestea, oricât de sincere ar fi fost, nu ajutau nimănui cu nimic. În starea de îngrijorare în care îl lăsase scrisoarea Helenei, vechile și istovitoare întrebări din timpul iernii renăscură una câte una. Din fericire, începură în scurtă vreme examenele, care-l absorbiră cu totul timp de câteva săptămâni.

Într-o dimineață călduroasă de la sfârșitul lui iunie, în preajma întoarcerii în țară, pe când trecea pe Franzensgasse, îi ajunse la ureche dangătul limpede și armonios al unui clopot. Răsucind capul în direcția de unde veneau sunetele prelungi, vuitoare, descoperi o biserică mică și simplă, fără podoabe, cu o singură turlă, parcă sora geamănă a celei de pe Wiednerhauptstrasse. Nu-și dădea seama de ce cheamă clopotul credincioșii la slujbă, într-o zi oarecare a săptămânii și la o oră mai puțin obișnuită. Din februarie, de când se dădăra bisericuța dedicată sfântului Francisc de Sales nu mai călcase într-o biserică, nu atât pentru că nu ar fi simțit nevoia să se ducă, ci numai din dorința de a fi corect față de sine însuși.

Dând urmare unui îndemn nelămurit, intră în biserică în care nu pășise până atunci niciodată. În naosul îngust, fără stâlpi de

susținere, pe băncile înnegrite și roase de vreme se găseau o duzină de persoane, majoritatea femei. Aerul binecunoscut, cu miros de praf și scândură veche, îi pătrunse în nări. Lumina vie a dimineții de vară pătrundea prin ferestrele înalte, cu vitralii, umplând lăcașul de o strălucire vie, aproape veselă.

Misa începuse de curând. Parohul, un bătrân scund și gras, cu un smoc de păr alb rătăcit pe suprafața pleșuvă a capului, slujea în odăjdii de mătase verde, cusute cu fir de aur. Un singur ministrant, cu stihar alb și guler de catifea roșie, îl asista din marginea altarului. Ajunseseră la *Confiteor*, iar vocea preotului se pierdu treptat într-o bolboroseală neînțeleasă. Îndată după aceea se întoarse spre asistență, pe care o binecuvântă cu gestul ritual. De sus din cor se auzi răspunsul organistului, însoțind cele câteva acorduri ale instrumentului. Din locul unde se afla, în fundul naosului, lângă vasul cu aghiazmă, Sever deslușea când și când vocea slabă, subțiratică a preotului, intonând câte un *Oremus* sau un *Dominus vobiscum*. Bătrânul își freca întruna mâinile și își strângea umerii, parcă ar fi fost pătruns de frig în dimineața aceea de vară și ar fi vrut să se încălzească.

Prima parte a slujbei se sfârși curând. Preotul se întoarse cu fața spre credincioși și se îndreptă spre portativul deschis în stânga altarului. Cu o mișcare înceată, deschise una din cărți și începu să citească, întâi din Vechiul Testament și apoi din Faptele Apostolilor. Continua să-și frece mâinile, aruncând scurte priviri înspre naos. În câteva rânduri, lui Sever i se păru că ochii întunecați, cu lumini stinse ai preotului îi caută înadins pe ai lui.

„Oare de ce se uită mereu înspre mine?” se întrebă el, după ce se convinse că acele priviri nu erau întâmplătoare. „Ai zice că vrea să-mi atragă atenția asupra unui anumit lucru”. Își concentrează atenția asupra versetelor din *Fapte*, dar ele nu-i spuneau nimic.

– Să ascultăm cuvintele Sfintei Evanghelii după Matei, rosti bătrânul, deschizând foile unei noi cărți. Se opri o clipă, ca și cum s-ar fi îndoit dacă e potrivit să împartă celor zece-

doisprezece oameni risipiți în biserică adevărurile cuprinse în carte. Cu vocea șovăitoare, începu să citească în nemțește textul Evangheliei.

„Un om plecând departe și-a chemat slugile și le-a dat pe mână avuția sa. Unuia i-a dat cinci talanți, altuia doi, altuia unul, fiecăruia după puterea sa și a plecat...”

Și după multă vreme a venit și stăpânul acelor slugi și a făcut socoteala cu ele. Și apropiindu-se cel care luase cinci talanți, a adus alți cinci talanți, zicând: „Doamne, cinci talanți mi-ai dat, iar eu alți cinci talanți am câștigat cu ei”. Zis-a lui stăpânul: „Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost pusă, peste multe te voi pune. Intră întru bucuria stăpânului tău”.

Apropiindu-se și cel cui doi talanți, a zis: „Doamne, doi talanți mi-ai dat, iată alți doi talanți am câștigat cu ei”. Zis-a lui stăpânul: „Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost pusă, peste multe te voi pune. Intră întru bucuria Domnului tău”.

Apropiindu-se apoi cel care primise un talant, a zis: „Doamne, te-am știut că ești om aspru, care seceri unde n-ai semănat și aduni de unde n-ai împrăștiat. De aceea m-am temut și m-am dus de am ascuns talantul tău în pământ. Iată, ai ce este al tău”.

Și răspunzând, stăpânul i-a zis: „Slugă vicleană și leneșă, știai că secer unde n-am semănat și adun de unde n-am împrăștiat? Se cuvenea deci ca tu să pui banii mei la zarafi și eu, venind, aș fi luat ce este al meu cu dobândă.”

Luauți deci de la el talantul și dați-l celui ce are zece talanți. Căci tot celui ce are i se va da și-i va prisosi, iar de la cel ce n-are și ce are i se va lua. Iar pe sluga netrebnică aruncați-o întru întunericul cel mai de afară. Acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților”.

Preotul sfârși de citit cuvintele rânduite pentru liturgia zilei, închise cartea și se înapoie în fața altarului. Când făcu îngenuncherea rituală, icni din adânc, bătrânește, asemenea unui oftat neputincios.

Sever ascultase cuvintele Evangheliei cu o emoție crescândă. Când preotul ajunse la sfârșit și rosti formula

tradițională: „acestea au fost cuvintele Sfintei Evanghelii după Matei“, fiori de gheață îl străbătură din creștet până în tălpi. Cunoștea de mult parabola talanților, o citise și o ascultase de atâtea ori, dar până atunci nu-i pătrunsese înțelesul ascuns. Abia acum descoperise că în cuvintele ei se găsea adevărul sau măcar o parte a adevărului după care alerga de ani de zile.

„Doamne, cât de simplu e totul!“ își spuse el cutreierat de fiori. „Acum știu totul, am aflat rostul zbaterii mele pe acest pământ, al zbaterii mele și a tuturor celorlalți oameni!“

Nu avu răbdare să stea până la sfârșitul slujbei. Își muie degetele în apa sfințită și se închină. Afară, îl orbi soarele viu și cald, care răspândea lumina binefăcătoare din înălțimea bolții. O adâncă tulburare îi stăpânea sufletul, nimic nu i se lega în minte. Privea uimit forfota omenească din jur și nu-i pricepea rostul. Acasă nu reținu o iotă din cărțile pe care le deschise. Ultimul examen din vara aceea, Tehnologia mecanică, îl aștepta peste două zile, dar în clipa aceea puțin îi păsa de el. La prânz o luă spre pensiune. Mai înainte de a ajunge, își dădu seama că nu va fi în stare să pună ceva în gură înainte de a-și limpezi gândurile. Făcu calea întoarsă. În părculețul din fața Institutului Theresian descoperi o bancă mai ferită, lipită de trunchiul unui castan.

Aici încercă să așeze oarecare ordine în amestecul fierbinte de idei și de sentimente pe care cuvintele ascultate în biserica de pe Franzensgasse îl născuse într-însul. La început descoperi numai gânduri și imagini răzlețe, smulse din întregul unde se aflaseră înlănțuite odată. Cu cât se adânci mai mult în cugetare, cu atât înțelesurile i se luminau din nou. „De ce trăim, cu ce scop am venit în lume, spre ce țintă ne îndreptăm?“ se întrebase luni de zile, în timpul frământărilor de zi și de noapte. „Cu un singur scop“, își răspundea acum, „acela de a ne zbate neîncetat de la naștere până la moarte, străduindu-ne să fim mai luminați și mai buni.“ Fiecare dintre noi a venit pe lume cu o anumită zestre, mai mare sau mai mică, niciodată matematic egală cu a altuia. Rostul nostru, al tuturor oamenilor, e acela de a înmulți

darul cu care am fost înzestrați din naștere, indiferent dacă acesta e neînsemnat sau uriaș. Este zadarnică trufia de a te crede deasupra aproapelui tău numai pentru că ai fost sortit din leagăn să ajungi un bărbat strălucit (medic, om politic, profesor), în timp ce copilul venit pe lume în casa vecină nu va ajunge decât cizmar sau copist la primărie. Dacă amândoi vă veți îndoii zestrea dobândită prin naștere, veți fi egali unul altuia. Dacă el însă va face din talentul primit trei, în timp ce tu vei așeza pe masă, la ceasul socotelilor, numai doi, atunci ți-o va lua înainte. Aceasta era acea consolare unică și universală la care se gândise în iarnă. De ce se puteau împărtăși la fel omul talentat și mediocrul, stăpânitorul și supusul? Faptul că opera ta, om de geniu, va dăinui în istorie, secole de-a rândul, în timp ce numele cizmarului va fi uitat odată cu tocirea pingelelor lipite de căpută sau, în cel mai bun caz, o dată cu moartea lui nu avea însemnătate. Altminteri ar trebui să admitem că omenirea se împarte în două mari tagme: unele cuprinzând ființele dotate cu calități deosebite, extraordinare, iar aceștia sunt puțini, și alta alcătuită din milioane și milioane de oameni de rând, de fapt oameni mai mult cu numele, în realitate simple animale de jug, cuvântătoare.

Întrecerea, disputa dintre oameni, care exprimă în ultimă instanță încăierările și războaiele sângeroase, devenea în felul acesta lipsită de orice sens. Fiecare trebuia să se compare numai cu sine însuși, încercând veșnic să se depășească. Acesta se dovedea a fi, în cele din urmă, sensul vieții, acesta și nu altul.

„Și cine ne va da la sfârșit răsplata cuvenită?” se întrebă el, mușcat de îndoială. „Există oare un stăpân, ca în parabolă, care să ne ceară socoteală?”

O clipă se întunecă. Cele două întrebări păreau să zdruncine din temelii clădirea ridicată prea ușor într-un moment de exaltare. Dar îndată își răspunse că asemenea întrebări treceau dincolo de marginile firești ale problemei ce-l preocupa. Un stăpân ar putea exista și, o dată cu el, judecată, după cum s-ar putea foarte bine să nu existe. Aceasta va afla-o,

cine știe, într-o zi, citind un pasaj din *Biblie* sau dintr-o altă carte ori ajungând singur la adevăr. Răsplata erau tocmai cei cinci talanți cu care ne plătim dreptul de a fi existat în momentul când sosim la capătul drumului.

Până își va lumina din nou sufletul și mintea, avea datoria să muncească fără preget pentru a-și înmulți talantul. La această înavușire un om nu ajunge niciodată rămânând ascuns în chilia sa. Teama lui de oameni era, de fapt, teamă de sine însuși, cum îi spusese în urmă cu patru ani Miska-bácsi între pereții confesionalului. În loc de a ieși cu mâna întinsă în calea celor ce-l căutaseră, el se dăduse înapoi, înfricoșat. Acum că se împăcase cu sine, trebuia să deschidă larg ușa acelei chilii, zăvorâte cu zece lacăte, să se avânte plin de încredere în viață. Așa făcuseră și făceau toți: Genu Herlea, fratele său Victor, Mica Lobonț. Numai el șovăise, nehotărât și intimidat, el și, poate, Edith von Dymysza. Nu poți trăi fără oameni, așa cum nu poți trăi fără o convingere. Și îl revăzu deodată pe tânărul înalt și slab, cu mărul lui Adam proeminent, de la întrunirea socialistă din martie, proclamându-și și apărându-și convingerile, oricare vor fi fost acelea. Să crezi în tine și să lupți pentru ideile tale e singura cale de a săvârși ceva în viață.

Sever nu vorbi nimănui despre revelația avută în bisericuța din Franzensgasse, nici măcar mamei sale după ce se înapoie la Silvania. Aici avu bucuria de a găsi totul în ordine. Mărioara și Valer se împăcaseră. Locuiau acum singuri și se înțelegeau din nou bine, chiar dacă Valer mai întârzia uneori câte un ceas la cafenea. Helena se mutase la Victor în casa cumpărată în toamnă. Fratele sau arăta ceva mai slăbit, cu o cută de îngrijorare între sprâncene, dar mai activ ca oricând. Ancheta se încheiase cu bine, absolvindu-l de toate învinuirile aduse. Reveni cu fruntea sus la pretură, însă numai pentru câteva zile. La începutul lui iulie, avusese loc adunarea generală a acționarilor băncii „Sălăjana”. Spre mirarea tuturor, și chiar a lui Victor, majoritatea acțiunilor se găseau în mâini românești. Contribuise la acest

rezultat și Iuliu Rațiu. Sosit la Silvania cu prilejul alegerilor, subscriesese, pe față, o sută de mii la capitalul băncii.

Adunarea generală aprobă planul de măsuri prezentat de Victor și alese pe cei cincisprezece membri ai consiliului de administrație. La propunerea lui Keller, directorul executiv al băncii fu numit Victor. Cu aceeași pană cu care semnă procesul-verbal al adunării generale, își întocmi cererea de demisie din postul de prim-pretor. Douăzeci și patru de ore mai târziu, acționa în judecată, pentru afirmații calomnioase și defăimare, pe Artemie Pteancu, Coloman Maier și Pompei Pașca.

Helena nu primi cu mare bucurie plecarea lui Victor de la pretură și intrarea la bancă. Știu totuși să se poarte așa ca și când schimbarea ar fi mulțumit-o. Nu se putu împiedica să nu adauge la sfârșit:

– Griji ce faci, dragul mării de azi înainte, că în mâinile tale se găsesc banii unor oameni cinstiți, care i-au câștigat cu greu și ți i-au dat cu toată încrederea, ca să-i înmulțești spre folosul lor!

PARTEA A PATRA

I

Deși își reluase activitatea numai de șase luni, la sfârșitul anului 1926 Banca „Sălăjana“ plăti acționarilor primele dividende. Numărul depunătorilor crescuse, îndeosebi după publicarea bilanțului anual. La începutul primăverii, banii încredințați spre fructificare depășeau milionul. În ciuda acestui spor, fondurile se dovediră neîndestulătoare. Situația era în multe privințe neplăcută. Dacă, bunăoară, depunătorii și-ar fi retras deodată sumele, ar fi rămas cu casa goală. Pe de altă parte, cererile de împrumut continuau să se adune pe biroul lui Victor. Multe din ele serioase, cu acoperire în bunuri imobiliare sau cu giruri sigure. Trebuia să răspundă, printre altele, minelor de cărbuni Șarmășag, fabricii de cherestea din Huedin și mai ales morii și uzinei lui Weiss din Silvania, care solicitase un milion de lei. Respingând cererile, ar fi stârnit suspiciune în public. Ce bancă e aceea care refuză să-și plaseze avantajos capitalurile?

Într-o asemenea situație, erau de găsit neapărat credite. Victor stătu de vorbă cu Manciulea, ajuns director al „Albinei“ din Cluj. Amabil și binevoitor, acesta îl sfătui să se adreseze Băncii Naționale. În conjunctura financiară a momentului, el nu-i putea oferi mai mult de un milion. Cu avizul favorabil al sucursalei din Silvania, Victor se prezentă la centrala Băncii Naționale. Obținu cinci milioane cu rescont de 2%, rambursabile în trei ani. Din acestea, trei le primi pe loc. Celelalte două aveau să-i fie plătite în aprilie următor, o dată cu noul an bugetar. Intră în schimb sub tutela Băncii Naționale. Trimestrial trebuia să prezinte dări de seamă asupra afacerilor băncii și să primească din când în când vizita unui inspector.

Dar situația avea să dureze numai trei ani și nici atât. Prin 1930 datoria va fi stinsă, iar capitalul băncii urcat la cel puțin opt milioane. Se înțelege, dacă afacerile vor merge la fel de bine ca până atunci. Și de ce n-ar fi mers?

Ca întreg orașul, Helena privea cu uimire și admirație reușita fiului ei. Nu putea deloc înțelege cum de s-au înșelat, ea și Alexandru, în capacitățile lui și n-au bănuțit ce viitor strălucit îl așteaptă. E adevărat că muncea din răsputeri ziua întreagă. Sosea primul la bancă și o părăsea ultimul. Pe funcționari îi plătea bine, dar scotea sufletul din ei. Devenise și mai autoritar ca înainte. Își ieșea din fire din nimica toată și atunci toată banca tremura de la șeful contabil și până la portar. Nici Keller nu se amesteca în asemenea momente, așteptând să-i treacă mânia.

Cu toate că „Sălăjana“ avea în majoritate capital românesc, funcționarii erau mai mult unguri și evrei. Nu că Victor ar fi fugit de români. Cum îi spusese odată Helenei, lui îi trebuiau oameni capabili, ori de ce neam vor fi fost. De români proști nu avea nevoie. Iar românii nu se înghesuiau spre carierele practice, spre industrie, comerț și afacerile bancare. Aici era multă muncă și numai puțini dintre ei se numărau printre aceia care se omorau lucrând.

Victor era croit tocmai dimpotrivă. Nu cunoștea odihna și nici nu-i plăcea. Un singur ceas după masă stătea întins pe canapeaua din camera de domni, ca să citească ziarele. Îndată după aceea se ridica și începea să se învârtă prin casă ca un leu în cușcă. La prânz, Helena îl aștepta cu masa până pe la două sau trei, având grijă ca mâncărurile să fie calde în cuptor. Prânzurile și cinele lor erau tăcute. Dacă vorbeau, discuția aluneca repede la afacerile băncii și Helena nu auzea decât vorbe ca *bilanț*, *acțiuni*, *pasive*, *conturi* și altele. De cele mai multe ori tăceau. Ea îl privea cum mănâncă, adâncit în gânduri, cu cotul stâng rezemat pe masă, abia băgând în seamă ce bucate aduce servitoarea. Altădată i-ar fi adresat vorbe de mustrare, acum nu mai îndrăznea să-l dăscălească, știind că nu se va

alege decât cu o privire piezișă. Băiatul crescuse în ochii ei de când ajunsese director al băncii, iar în casă se reîntorsese bunăstarea de pe vremea lui Alexandru. Aveau acum din nou două servitoare. Juliska, bucătăreasa, se întorsese la ei.

Dar banca nu era singura preocupare a lui Victor. A avea plasat mai bine de o jumătate de milion în societatea de import-export a fraților Fried din Arad. Acum trata cu ei direct, fără a mai recurge la Keller. Încet-încet, se sustrăgea de sub tutela acestuia și se vâra în tot felul de afaceri pe cont propriu. Sezonul deficitar silise primăria din Zăgani să arendeze din nou băile. Victor obținuse concesiile pe trei ani și încredințase conducerea stabilimentelor unui evreu, Stern Móricz (pe Braun, fostul lui om de încredere, îl făcuse șef-contabil la bancă). De celelalte investiții ale băiatului, Helena nu avea habar. Vedeau numai că tot ce atinge cu mâna se schimbă în aur, parcă ar fi fost fermecată. Dar mai observă că pe zi ce trece e mai nervos și se plânge de balonări și de vechea jenă din dreapta stomacului. Degeaba îl sfătuia să lucreze mai puțin, să se cruțe. Era și el asemenea celorlalți Hențești. Știa că nu mai au mult de trăit (de la Simion cel Bătrân încoace nici unul nu călcase peste pragul celor șaiszeci de ani) și totuși se zdrobeau și se chinuiau, fiecare în felul său, de ziceai că vor cu dinadinsul să moară tineri.

Deși se simțea mândră de copilul ei, Helena se înfricoșase de bogăția aceea venită peste noapte și de setea nepotolită de câștig a băiatului. Tare ar fi dorit să se oprească odată, mulțumit cu ce a agonisit, că, slavă Domnului, avea destul. Ce vine repede la fel se și duce, mai ales în afaceri, unde ajunge un moment de *Pech'* sau de neatenție sau, și mai rău, de uneltirile unor dușmani, ca totul să se năruie peste noapte. Iar Victor știa să-și facă dușmani ca nimeni altul. Nu-i vorba că vrăjmașii se ivesc oricum în calea unui om norocos. Victor însă parcă îi căuta cu lumânarea. Cu Tarția rămăsese la cuțite. Primarul intervenise când cu împrorocirea celor trei denunțatori.

¹ Ghinion. (*germ.*)

Zadarnic, deoarece Victor lăsase procesul să curgă și nu se liniștise până împlicinații nu fură condamnați la daune și plata cheltuielilor de judecată. Procesul fu purtat de Ionaș Sima, băiatul protopopului din Mireș, cumnatul lui Alexandru, stabilit de curând în Silvania. Mulțumit de felul cum îi apăraseră interesele, Victor își numi vărul juriconsult la „Sălăjana” în locul lui Keller. Helena nu găsi înțeleaptă această hotărâre.

– Tot spune mama că mă înconjoară de unguri și de jidovi. Acum aduc un român și încă un neam de al nostru și ea tot nu e mulțumită!

– Dar la Keller nu te gândești?

Victor se strâmbă de supărare, parcă i-ar fi spus o vorbă de ocară.

– Să lase mama că știu eu cum e bine, replică el, tăios. Nu va rămâne nimeni în pagubă!

Și întradevăr, obținut din partea consiliului de administrație numirea lui Keller ca director, devenind el, în felul acesta, director general. Se înșela însă când credea că toată lumea e satisfăcută. Bătrânul, care primi fără obiecții numirea ca director, rămase în sinea lui jignit.

Nici cu Augusta Nichita nu se mai afla în aceleași relații bune, de când nu o mai luase copărtașă la concesionarea Zăganilor. Ca și în cazul lui Keller, săvârșise greșeala de a n-o înștiința măcar că a arendat băile.

Atâtea măririi și izbânzi sfârșesc prin a muta firea omului sau, mai bine zis, de a o scoate la lumină pe cea adevărată. Victor devenise și mai fălos și plin de sine ca înainte. De mult se vorbea despre el ca despre băiatul cel mai elegant din oraș. Un dulap întreg cu trei uși era ocupat numai de garderoba sa. Pe măsură ce se apropia de treizeci de ani și chipul îi căpăta înfățișarea definitivă, semăna tot mai mult cu străbunicul său, Lupu-Wolfgang, pe care-l moștenise în atâtea privințe. Se purta rece și distant cu lumea, iar pe stradă întorcea capul când îl salutau oamenii mai simpli. Helena se feri să-i adreseze vreo mustrare. Se gândi însă că Alexandru, așa *doctor sub auspiciis*

regis și vicar episcopesc cum fusese, își ridică pălăria în fața celui mai umil locuitor de pe Ulița Românească.

Pe cât îi sta în putință, Helena căuta să tăinuiască belșugul în care trăiau. Omul se ferește de privirile străine ce se furișează în casă și așează perdele groase la ferestre. Toți fac așa. Firește, sunt lucruri ce nu pot fi ascunse. Dacă-ți place să-ți schimbi zilnic costumele, cămășile și cravatele, schimbă-le. Doar n-o să umbli cu un singur rând de haine până se rod la manșete și se găuresc în coate. Dar ce nevoie era ca Victor să-și cumpere un automobil, cu un șofer plătit cu trei mii pe lună, asta n-o mai înțelegea (Helena nu suferea mașina din cauza mirosului de benzină). Drumul până la bancă și înapoi îl putea face foarte bine pe jos. Pentru Zalău, Cluj sau Oradea avea trenul, autobuzul sau unul din taxiurile lui Krell. De fapt, Helena se împotrivi cumpărării „Fordului” mai mult pentru că acesta striga în gura mare întregii lumi cât de bine le merge.

„Numai de-ar ține bogăția aceasta!” își spuse ea, când zări pentru întâia oară mașina trasă la poartă. „Că au fost destui oameni cu averea lui Rotschild care au ajuns să cerșească cu flașnetul pe stradă!”

Cugetând astfel, Helena nici nu bănuia ce avea să se petreacă curând. La sfârșitul lui iulie se stinse la Sinaia, după o lungă suferință, regele Ferdinand, regretat de o țară întregă. Unul din ultimele acte pe care le semnă fu decretul de numire a lui Victor Henția ca prefect al Sălajului. Vacanța prefecturii se declarase în 15 mai prin moartea subită a avocatului Miron, bărbat în floarea vârstei și plin de energie. Numirea succesorului se târăgănase, căci erau destui amatori. Decretul zăcu apoi la cancelaria Palatului și la castelul Peleș, unde regele se retrăsese ca să moară. Helena luă cunoștință de marea noutate abia când sosi telegrama de la București. La început se supără, imputându-i lui Victor că ei niciodată nu i se spune nimic și află cea din urmă ceea ce știe tot orașul. Se plângea mai mult de formă, deoarece în sufletul ei nu mai putea de bucurie.

Prefect la douăzeci și șapte de ani, asta întrecea cele mai optimiste așteptări ale familiei. La rândul lui, Victor făcu pe miratul, ca și cum numirea sa ar fi căzut din cer, nesperată și încă și mai puțin dorită. De fapt, făcuse nenumărate intervenții, îndată după moartea lui Miron. Le ținuse secrete, pentru că se îndoia de izbânda lor. Dacă totul s-ar fi dat peste cap, cel puțin să nu știe nimeni de ele.

Vestea stârni senzație. Se îmbulziră mesajele de felicitări, telegrame și scrisori, printre ele și una din partea lui Rațiu. Zile în șir, la Zalău, noul prefect nu făcu altceva decât să primească în audiență cunoscuți și necunoscuți, care-și ofereau serviciile. Se dădu chiar un banchet în onoarea lui. Se înființară și ziaristii (cu Kretsch Sanyi în rândurile lor). Făcu declarații, acordă interviuri. Nu se dezmetici bine din atmosfera de sărbătoare, că pică din senin vestea demiterii guvernului. În așteptarea morții regelui, condamnat de medici încă din iarnă, și a constituirii unui cabinet stabil, vechii prefecți fură lăsați în posturi. Victor luă parte la ceremoniile funerare de la București și Curtea de Argeș și la proclamarea solemnă a lui Mihai I ca rege al României. Venirea la putere a liberalilor readuse în fruntea județului pe avocatul Iulian Comșa. Prefectura lui Victor durase exact două luni de zile.

Se înapoie la Silvania oarecum decepționat, simțind că pe undeva s-a făcut ridicol. Se gândea, firește, la declarațiile și interviurile din ziare, la discursul rostit cu prilejul banchetului, la proiectele și inițiativele îndrăznețe făcute publice, de care se alesese praful. Dar cum să fi bănuit că zilele guvernului sunt numărate? La urma urmei, se consolă el, își atinsese scopul dorit: încheierea carierei administrative cu titlul de prefect. În lumea ungurească ar fi primit dreptul de a i se spune *Méltóságos Úr* până la sfârșitul zilelor. Două luni sau doi ani erau același lucru. Reveni deci la bancă și se puse pe treabă. Prefectura deveni în scurtă vreme amintire.

II

Telegrama Helenei pică pe la trei după-amiază. În drum spre bancă, Victor intră la Mărioara s-o anunțe că mama lor se întoarce a doua zi de la Cluj, unde petrecuse trei săptămâni, poftită de Aurora, soția lui Octav Pop. O găsi în *Wohnzimmer*, cam plictisită, răsfoind o revistă de modă de la Viena.

– Nu știu dacă vom merge la gară, zise ea. Valer are dezbateri la judecătoria, iar pe mine mă așteaptă Antalffy tocmai la zece, ca să mă vadă și să-mi facă injecția. Dar către seară vom trece negreșit s-o vedem.

Victor încuviință din cap. Știa de Antalffy și de tratamentul ordonat de el. De când se împăcase cu Valer, soră-sa dorea iarăși un copil și ținea morțiș ca de astă dată să ducă sarcina până la capăt. Antalffy cunoștea prea bine antecedentele. N-o încurajă, dar nici nu o sfătui să renunțe. Îi recomandă numai să nu se grăbească. După cele două sarcini pierdute, organismul trebuia lăsat să se întremeze. Era destul de tânără la treizeci de ani, ca să mai poată aștepta un an-doi. Până atunci un tratament de întărire a organismului i se părea binevenit.

– Valer ce mai face? Nu e acasă?

De la plecarea Helenei, Victor nu-și mai văzuse cumnatul. De obicei mâncau în fiecare duminică împreună, fie la ei, fie la Mărioara.

Un murmur stins de voci care răzbătea dinspre camera de domni veni să dea răspuns întrebării sale.

– Stă de vorbă cu Pislea și cu Ciontoș, îl lămuri soră-sa. De când s-au anunțat alegerile comunale din februarie, i-a intrat în cap să ajungă consilier orășenesc și, dacă o avea noroc, chiar primar.

Victor cunoștea vechea ambiție a lui Valer de a se alege primar și încercarea nereușită de la Ocna. Deși, în principiu, alegerile comunale nu aveau caracter politic, amestecul partidelor în campania electorală era considerabil. O întrebă, de aceea, pe Mărioara pe ce sprijin contează bărbatul ei.

– Apoi, aici e aici, mărturisi ea, în felul ei deschis, atingând punctul sensibil, că nu are nici unul. El se gândește la tine și la concursul vostru, al averescanilor. Oare l-ați putea susține?

Din felul neglijent în care își rostise întrebarea, Victor înțelese că soră-sa nu e prea încântată de planurile lui Valer.

– De putut l-am putea, nu-i vorbă, răspunse el, cu aceeași nepăsare în voce, numai că mare lucru nu va face avându-ne lângă sine. Alta ar fi fost de rămâneam la putere, iar eu aș fi fost astăzi prefect. Să vie oricum la mine, să stăm de vorbă.

Trenul de Dej intră în gară cu mare punctualitate. La una din ferestrele vagonului de clasa I, Victor zări chipul mamei sale. Îi făcu semn cu mâna și urcă, însoțit de Márton, șoferul.

O găsi pe Helena așezată confortabil pe una din banchetele plușate ale compartimentului vis-à-vis de o femeie tânără, chiar foarte tânără, îmbrăcată într-un costum de voiaj din stofă cafenie și purtând pe cap o pălărioară nostimă din același material. Amândouă convorbeau liniștit și nici nu se gândeau să se scoale, de parcă n-ar fi sosit dintr-o călătorie, ci s-ar fi pregătit să înceapă una nouă.

Helena se ridică fără grabă și-l îmbrățișă, mai rece decât obișnuia, probabil pentru că la scenă asista o persoană străină. Îndată ce se desprinsese din îmbrățișarea băiatului, îl împinse ușor spre tânăra care își păstrase locul și întorsese din discreție capul.

– Uite, Victor, să te prezint domnișoarei Csáky, nepoata domnului baron Losonczy, zise ea în ungurește pe un ton lipsit de ceremonie. Domnișoară, dânsul e fiul meu mai mare. Se răsuci spre Victor ca să-i explice: Călătorim împreună de la Cluj și am reușit să ne ținem de urât una alteia.

Victor o privi abia acum cu atenție pe tovarășa de voiaj a mamei sale. Auzise de nepoata baronului, dar până atunci n-o văzuse niciodată. Prima sa impresie fu aceea că se află în fața celei mai frumoase femei pe care a întâlnit-o vreodată. Destul de înaltă, brunetă, cu mijlocul subțire, accentuat de cordon, stătea picior peste picior într-o poziție neglijentă, dar

nu lipsită de eleganță, cu umerii strânși și bustul întors spre cel ce-i fusese prezentat. Ridică spre el doi ochi întunecați, aproape negri, cu un mic zâmbet de politețe, și-i întinse o mână ușoară, cu degete lungi, mirosind a parfum de rezeda. Plecat să i-o sărute, Victor desluși pe inelar strălucirea unei verighete.

– Spuneți-mi, domnule doctor, i se adresă ea cu cutezanța persoanelor sigure pe sine, nu l-ați zărit cumva în gară pe unchiul meu?

– Nu, răspunse șovăind Victor, dar poate a stat în sala de așteptare. Eu am picat cu un minut înaintea sosirii trenului.

Eva Csáky coborî portiera compartimentului și se plecă în afară.

– Nu e aici, făcu ea, încurcată. Zău dacă știu ce să cred! I-am telegrafiat ieri după-amiază. Să nu fi primit telegrama? Ce neplăcut! Oare o să găsesc o trăsură?

Amabilă și plină de solitudine, cum știa să fie cu o anumită categorie de persoane, Helena o liniști.

– Nu-ți face griji, draga mea. O bătu ușurel pe brațul drept cu un zâmbet amabil. Fiul meu e cu mașina. Ne va duce acasă pe amândouă. Noi locuim pe strada Vesselényi, la doi pași de unchiul dumitale.

Eva rămase nehotărâtă la fereastră, apoi se întoarse cu încetineală spre Victor, ca una care aștepta o confirmare. Surprins de privirea ei întrebătoare, tânărul se mulțumi să dea ușor din cap, într-un fel care nu era nici tăgadă, nici consimțire.

Între timp mamă-sa se ridicase, iar el îi ajută să-și îmbrace pardesiul. Nu știa nici acum dacă nepoata baronului a acceptat să meargă cu ei.

– Sunteți bun să mă ajutați să cobor valiza? auzi el undeva în spate.

– Desigur, murmură el confuz. Vă rog să mă iertați...

Pe peron și apoi în piața gării nici urmă de baron. Chevroletul său demodat nu se zărea nicăieri.

– Ciudat! făcu domnișoara Csáky contrariată, rotindu-și ochii de jur-împrejur. Mă așteptam să fiu primită cu flori și

când colo... Sper să nu vă dau prea multă bătaie de cap cu geamantanele mele și cu mine.

Așa cum se grăbi s-o asigure Victor, în mașină aveau loc berechet. Helena și domnișoara Csáky urcară în spate, Victor luă loc lângă șofer. Pe drum se schimbă puține cuvinte. Singură Eva Csáky fu mai vorbăreț. Nu mai călcase în Silvania din 1918 și se străduia să recunoască casele și oamenii răsăriți în cale. Din când în când, Helena îi dădea unele explicații. Altădată ar fi fost nemulțumită că Victor n-a venit la gară cu trăsura lui Igaț. Acum îi părea bine că o poate duce acasă pe nepoata baronului cu automobilul.

Ascultându-le cum vorbesc, lui Victor i se păru că între cele două femei se stabilise o anumită familiaritate în ceasurile de călătorie. Nepoata baronului nu-i displicuse mamei sale, de obicei atât de pretențioasă și de rezervată cu fetele tinere. Din întâmplare, ridicând ochii spre oglinda retrovizoare, prinse în ea chipul Evei. Un minut putu s-o examineze în voie. Apoi privirile li se întâlniră și ea întoarse capul. Peste un timp, Victor repetă manevra. Domnișoara Csáky se uita pe geam, cu un mic zâmbet parcă disprețuitor în colțul buzelor. Observase, probabil, că e obiectul unor ochiri indiscrete.

Opriră în fața porții înalte de stejar cu două canate și capete de leu cu belciuge în gură. Zgomotul motorului, apoi semnalele de claxon, scoaseră întâi la fereastră, apoi în stradă pe baronul Losonczy. Nu era îmbrăcat în hainele obișnuite de purtare (veston, scurt, cu buzunare aplicate, pantaloni de golf și ciorapi de mătase), ci într-un costum de stofă cenușie, la două rânduri, proaspăt călcat, care împrumuta figurii sale zâmbitoare și joviale un aer solemn.

– Sunt dezolat! se scuză el, frângându-și într-un mod comic mâinile. Acum un sfert de ceas am primit telegrama. Nu, nu, poșta n-are nici o vină. A sosit de aseară. Roza, menajera, a uitat să mi-o dea. Asta dă casei mele un aer de neorânduială pe care nu-l merită...

Se grăbi s-o ajute pe Eva să coboare, apoi, trepădând de colo până colo, asistă la coborârea bagajelor.

– Vă rămân profund îndatorat! exclamă el, strângând mâna lui Victor, care se dăduse și el jos din mașină. Stimată doamnă, încă o dată întreaga mea recunoștință! Se vârâse pe jumătate în mașină, ca să sărute mâna Helenei. Poate ne veți face plăcerea să ne vizitați într-una din după-amieze, reluă el, revenit lângă Victor. Soția mea s-ar bucura foarte mult...

O fixă semnificativ pe Eva, cu o clipire repetată a pleoapelor.

– Firește, îl susținu ea, cu un zâmbet puțin convențional, ne-ar face mare plăcere!

Helena își scotea acele din pălărie în camera ei, când se trezi cu Victor.

– *Milyen csinos, finom és elökölő fiatal leány!*¹ exclamă ea în aceeași limbă în care vorbise neîntrerupt șase ore. Astăzi nu mai întâlnești asemenea fete, fie ele ungueroaice ori de-ale noastre, adăugă pe românește: li s-a stârpit sămânța în lumea întreagă!

La întrebările băiatului, îl informă, în timp ce despacheta, că a *Csákiak*² erau o familie detot bună, lăsând la o parte înrudirea cu baronul. Tatăl Evei, Lóránt, colonel în timpul războiului, a rămas în armata ungară, după terminarea lui, și a ajuns în curând general. S-a stabilit la Budapesta, dar fără nevastă-sa, care a rămas în România, ca să vegheze asupra averii familiei. De fapt, trăiau de mult despărțiți, între ei existând neînțelegeri vechi. Acum, după reforma agrară, moșia de la Huedin a ieșit cam ciuntită. Săraci însă nu s-ar putea spune că sunt. Le-au mai rămas vreo trei sute de iugăre de pământ și de pădure, casa din Huedin, frumoasă ca un palat, și un apartament la Cluj în casa Ortutay, lângă poștă.

Victor se minună de câte știa mamă-sa, mai ales că era sigur că nu de la Eva le aflase.

– Oare sunt neamuri cu Csáky cel ce a fost ministru în guvernul Bánffy? o întrebă el.

– Poți ști că sunt! îl încredință mamă-sa cu convingere. Csáky, generalul, a fost văr dulce cu Géza, ministrul. La Budapesta

¹ Ce elegantă, fină și distinsă tânără! (*magh.*)

² Cei din familia Csáky. (*magh.*)

a locuit în casa acestuia, până anul trecut, când a murit. Asta o știu chiar de la Eva. Am uitat să-ți spun că în 1918 fata l-a urmat pe tatăl său la Pesta. Aici a umblat șase ani la Institutul Domnișoarelor Engleze, unde a primit cea mai aleasă educație. În primăvară s-a întors la mamă-sa.

– Ce vârstă să aibă? se interesă Victor, ca într-o doară, luându-și pălăria.

– A împlinit douăzeci și unu de ani.

– E cumva fidanțată? Parcă avea o verighetă la mâna dreaptă.

– Nu e verighetă, ci un inel mai larg, care se tot răsucește cu piatra spre palmă. Dar de ce întrebi, dragul mamei, nu cumva ți-a căzut cu tronc nepoata baronului?

– Ce tot vorbește mama? mormăi Victor. De dragoste îmi arde mie, când nu-mi văd capul de treburi?

„Apoi de ce nu ți-ar arde?” răspunse în sinea ei Helena, după ce rămase singură. „Doar vei împlini azi-mâine douăzeci și opt de ani. Acum e vremea să-ți găsești o soață potrivită și să te așezi la casa ta. Că bani ai, har Domnului, să hrănești nu două, ci zece guri!”

Se înțelege că nu se gândea la Eva Csáky, deși fata, așa cu averea înjumătățită, tot ar fi fost o partidă frumoasă. Păcat că era ungueroaică și, pe deasupra, reformată. Dar se mai aflau destule fete pe rotocolul pământului în afara ei, românce și de neam bun. Numai că, din păcate, băiatului nu-i umbla mintea la însurătoare. Avea acum o ibovnică, pe Catița (Tița) Martin, o fată de pe Ulița Românească, casieriță la magazinul de coloniale al lui Török. Se avea bine cu ea de un an și de atunci, cu știrea Helenei, nu se abătuse prin alte cuiburi. Tița părea la locul ei, își cunoștea îndeajuns lungul nasului, ca să nu ridice într-o bună zi cine știe ce pretenții. E bine ca un bărbat tânăr să nu se perinde pe la multe femei, pentru ca, Doamne ferește, să nu pățească ceva. Dacă rămâne prea mult legat de poalele uneia singure, se naște însă altă primejdie, aceea ca la un moment dat să nu se mai poată despărți și să săvârșească o prostie încă și mai mare.

III

A doua zi, pe la cinci după-amiază, Helena se trezi cu Losonczy. Îl primi în salon, mirată oarecum de vizita baronului, care până atunci nu-i cercetase niciodată și întrebându-se ce vânt l-a adus pe la ei. În realitate, era vorba de o simplă vizită de politețe. Losonczy rămase exact zece minute, mulțumi încă o dată pentru amabilitatea arătată nepoatei sale și își reinnoi invitația adresată lui Victor de a trece pe la el într-una din zile.

– Ce-i cu Losonczy de se poartă așa de frumos cu noi? îl întrebă pe Victor, după ce-i pomeni de vizita baronului. N-are cumva niște interese la tine?

– Vezi bine că le are, mormăi Victor, care nu părea a fi în apele lui în seara aceea. Vrea bani de la bancă și, din câte am înțeles, nu puțini. L-a trimis săptămâna trecută pe Kraft să vadă dacă n-ar putea obține un împrumut.

În sinea lui, întâmplările din ziua precedentă (aducerea Evei de la gară, întâlnirea cu baronul, invitația adresată de acesta) îl nemulțumeau, dintr-un motiv pe care el însuși n-ar fi fost în stare să-l numească. În special invitația, acum repetată, îl încurca, cu atât mai mult cu cât, în mod normal, ar fi trebuit să-i dea curs. Totul vorbea despre străduințele lui Losonczy de a-i fi agreabil, firește cu scopul de a-și netezi drumul spre banii băncii. Altădată, asemenea atenției i-ar fi măgulit vanitatea. Doar nu oricine, ci ultimul dintre stăpânii de odinioară ai Ocnei și ai cetății Báthoreștilor din Silvania încerca să-i câștige bunăvoința. În copilărie, îl mai apucase pe tatăl actualului baron, József, un magnat rigid și distant, tipul de *gentry* din primii ani ai noii monarhii dualiste, prieten cu Andrásy și cu Tisza-bătrânul. Prin 1880 vânduse primăriei cetatea pe jumătate ruinată a Báthoreștilor, devenită apoi grădina publică a orașului. Vărul acestuia, Géza, din aceeași ramură a Losonczeștilor din Ocna, urcase până la vârf scara onorurilor, ajungând ministru în 1895.

Gândul că în casa baronului o va întâlni pe Eva îl făcea să nu se simtă în largul lui. Era convins că pe undeva nu se

comportase cum trebuie față de ea, atât la gară, cât și în automobil. Meritase, fără îndoială, disprețul pentru insistența cu care o privise în oglindă. Întărise invitația unchiului ei pe un asemenea ton, încât oricine și-ar fi dat seama că o face numai pentru a răspunde rugăminții mute a acestuia. Nu se duse prin urmare la baron, deși știa că în felul acesta săvârșește o altă nepolitețe.

În zilele următoare o văzu de câteva ori pe Eva în oraș. O salută politicos și i se răspunse la fel. De fiecare dată domnișoara Csáky era însoțită de cineva. Auzise și el ca toată lumea că se înconjurase de o societate de tinere și de tineri de cea mai bună condiție, organiza *jour-uri*, călărea în lunca Crasnei, dincolo de moara lui Weiss și juca tenis pe terenurile din parcul orașului.

Așa cum bănuia, baronul Losonczy îl vizită la bancă. Din motive ce ieșiră la lumină în cursul discuției, îl luă cu el pe Kraft Jóska, cu care se înrudea de departe. Victor îi primi cu o vizibilă reținere, dar cu o perfectă curtoazie. Cu Kraft avea relații vechi, iar baronului îi era îndatorat pentru că îi sprijinise alegerea în consiliul de administrație al băncii. Se înțelege că nu-i putea refuza cererea de împrumut, dar nici nu-l putea scuti de formalitățile curente, mai ales după ce află că e vorba de o jumătate de milion și că baronul vrea să investească întreaga sumă în moșia de la Ocna.

— Astăzi proprietatea funciară nu e cel mai strălucit plasament pentru capitaluri, remarcă, în trecere, Victor. Se înțelege, adăugă el îndată pentru a nu da naștere la interpretări greșite, mă gândesc la Dumneavoastră, domnule baron, nu la bancă.

Puțin jignit, în ciuda precizării, Losonczy se grăbi să adauge că nici nu are în vedere un asemenea plasament. Se gândea la cele peste o sută de iugăre pe care le poseda în pădurea Ocnei, împreună cu sora sa, văduva generalului Csáky. Era o veche intenție a lui de a construi la Ocna o fabrică de cherestea, pentru exploatarea pădurii proprii. Încă înainte de război se construiseră niște hale și se aduseseră unele instalații,

care acum zăceau neîntrebuințate în absența unui minim de capital pentru a pune pe roate întreprinderea.

– Desigur, conveni Victor, înțeleg foarte bine. De altfel, observația mea a avut un caracter general. În principiu, pe noi nu ne interesează ce fac clienții băncii cu banii împrumutați.

Lucrurile nu stăteau tocmai așa, dar fraza îi permise lui Victor să menajeze susceptibilitatea baronului și să atingă totodată subiectul delicat al garanțiilor.

– Ce v-ar fi mai convenabil, domnule baron? i se adresă el. O inscripție ipotecară asupra Ocnei? Înțelegeți, nu-i așa, sunt niște forme peste care nu putem trece... Sau poate preferați un girant?

– Girez eu întreaga sumă! se amestecă Kraft. Continuă în glumă: Sper că ofer destule garanții!

Se înțeleseră ca a doua zi baronul să înainteze cererea de împrumut. De acord în principiu, Victor trebuia să-și dea avizul la întoarcerea lui Keller, plecat pentru o săptămână din Sylvania. Banii vor fi plătiți la începutul lui noiembrie, după ce creditul va fi aprobat de consiliul de administrație. Dobânda, moderată, era de 10%.

Discutau de un ceas, când secretara își vârî capul pe ușă și o anunță pe Eva Csáky. De cum îi auzi numele, baronul își consultă ceasornicul de buzunar cu un gest de consternare. Uitase că-și dăduse întâlnire cu nepoată-sa pe terasa cofetăriei Ranga la unsprezece.

– Nu-i nimic, îl liniști Eva, am bănuț eu că v-ați întins la discuții și am venit să vă iau.

Înainte de a se despărți, baronul îl pofti la el pentru după-amiaza zilei următoare.

– E vorba de o sindrofie lipsită de orice pretenții și absolut familială, îl asigură el. Sărbătorim ziua de naștere a domnișoarei aici prezente, după ce atâția ani n-am avut-o printre noi. Vor fi de față numai rudele și câțiva prieteni foarte intimi. Mi-e teamă că o să mă refuzați și de data aceasta...

– Știți... eu... am avut... murmură Victor, confuz.

Pretextul cu treburile de la bancă i se păru neserios și oarecum ridicol.

– N-o să veniți nici dacă vă rog eu? interveni Eva, care asista la conversație.

A doua zi la cinci și jumătate, Victor se înființă la locuința baronului. Ținea în mâini două mari buchete de garoafe, comandate de dimineață la florăria Csilag. Cam tot de atunci îl stăpânea un fel de trac, de altfel explicabil. Invitația baronului o primise fără nici o ezitare, dar nici fără prea mare bucurie. Își dăduse seama îndată de rostul ei. Și încă dacă n-ar fi apărut la bancă, ca din întâmplare, Eva, exact la momentul potrivit, ca să-l hotărăscă. Îl vedea pe Losonczy consultându-și ceasornicul și își spunea, absolut fără nici un temei, că totul a fost o înscenare (vizita Evei, invitația) pentru a-l câștiga de partea lor.

Ajuns în fața ușii de la intrare, desluși în dosul ei un freamăt îndepărtat de voci. Baronul uitase să indice ora, el nu întrebese. Desigur, întârziase și-i făcea pe ceilalți să aștepte. Și totuși nu întârziase, cum îl asigură Losonczy, venit să-l întâmpine, nici nu-l aștepta cineva. Societatea, vreo paisprezece-cincisprezece persoane, se adunase la cinci și se împărțise, de la început în trei grupuri. Baroana, doamna Kraft și alte două doamne mai vârstnice se instalaseră în salon, bărbații se retrăseseră în biroul lui Losonczy, se înțelege ca să învârtă o partidă de cărți, iar tineretul de ambele sexe, strâns în jurul Evei, luase în stăpânire întinsa și luminoasa verandă, care servea drept seră. Victor fu plimbat peste tot și prezentat rând pe rând doamnelor, domnilor și tinerilor.

– O, mulțumesc! exclamă Eva, destul de tare ca să fie auzită de cei din jur. Dar acesta nici nu e un buchet, ci o adevărată grădină!

Tonul era echivoc, chiar dacă nu fățiș ironic. Victor se înroși, mai ales că vreo doi răsără. Eva purta și de această dată o altă toaletă, o rochie de fular verde, cu mâneci trei-sferturi și guler-șal,

îngustă în talie și lărgită spre poale prin trei rânduri de volane, foarte simple, mai mult sugerate, care o făcea să pară mai scundă decât era în realitate. Un șirag dublu de perle, cerceii și inelul-verighetă erau singurele podoabe, dacă lăsaî deoparte pieptenul de argint înfipt la rădăcina coafurii înalte, susținută prin câteva agrafe.

– Ei, unde vrei să poposești? Aici, la doamne sau la noi în birou? Îl întrebă amical baronul la capătul plimbării prin odăi. Foarte bine! exclamă el, auzind că alege biroul. Să mergem acolo!

– Credeam că vei prefera societatea mai veselă și mai atrăgătoare decât a noastră! observă Kraft, clipind din ochi. Dar tu te comporți exact pe dos decât se așteaptă lumea.

– De ce nu admiteți că există și tineri cărora le plac societățile și ocupațiile serioase? Îi luă apărarea baronul.

– Și ce poate fi mai serios decât pokerul? interveni unul din jucători.

Râseră cu toții. Înainte de a se așeza la masă, baronul îl întrebă pe Victor.

– Nu vrei să joci? Îți cedez locul.

Victor refuză, declarând că preferă să chibițeze, întrucât ocupația aceasta nu costă bani. Stătea între baron și Kraft și își împărțea atenția între cărțile unuia și ale altuia. Pe ceilalți doi jucători nu-i cunoștea. Erau niște domni din Cluj, probabil rude ale familiei Csáky, veniți anume pentru ziua de naștere a Evei. Cel puțin așa presupunea el, deoarece nici măcar nu le reținuse numele, când îi fuseseră prezentați. Se plictisi repede (nu juca cărți, nu-i plăcea), în ciuda eforturilor baronului și a celorlalți de a înfiripa o conversație care să nu se învârtă în jurul partidei. Domnii străini se purtau foarte prevenitor cu el, îl întrebau de una, de alta și i se adresau cu *méltóságos úram*. Cu familiaritatea ungurilor mai vârstnici, baronul profită de umplerea paharelor, ca să-i propună să se tutuiască. Victor primi, fără ca un singur mușchi al feței să i se clintească, și rosti pe o voce lăncedă tradiționalul „szervusz, Károly bátyám”. Dispoziția îi rămase aceeași. Ideea că totul e prefăcătorie și că nu e tratat cu

suficientă considerație îl urmărea neîncetat. Își plimba privirile prin camera tapetată în mătase cafenie cu dungi, schimba locul în scaun sau examina portretele agățate pe pereți.

– E Menyhárt, cel mai vechi străbun al meu căruia i s-a păstrat imaginea, îl lămuri baronul, văzând că examinează unul din tablouri. Frumos și mândru bărbat. A avut trei neveste și cincisprezece copii. Să nu-l invidiezi. Și-a pierdut capul în 1563, când cu conjurația lui Melchior Balassa.

Așa separați în trei grupuri cum erau, invitații alcătuiau totuși o singură societate. Ușa dintre salon și birou, un *Glasswand*, rămăsese larg deschisă, ca și cea dintre birou și verandă. Frânturi din conversațiile ce se purtau în celelalte camere ajungeau până la urechile lui Victor. Dintre toate vocile el o auzea numai pe a Evei, acoperită uneori de a celorlalți, apoi răsunând din nou limpede, ispititoare. Nici unul dintre tinerii aflați împrejurul ei nu-i plăcea. Pe Donogán Kuci, un bărbat de vârsta lui, înalt, robust, cu alură athletică nu-l înghițea din pricina ifoselor și aerului încrezut. Acum stătea rezemat de tocul ușii și-i spunea ceva Evei, nu deosebea ce anume, dar probabil ceva amuzant, deoarece fata râdea din toată inima, cu capul dat pe spate. Își aminti din senin, ca și cum abia atunci ar fi aflat, că Eva și Donogán joacă tenis în parc și fac partide de călărie la ferma lui Kraft din apropierea orașului. Și de ce n-ar face, doar e dreptul lor!

Încet-încet, nemulțumirea mocnită i se schimbă în mânie. Ce Dumnezeu, își spuse el, cu urechea ciulită, alte subiecte decât dansul, tenisul și călăria nu existau pentru adunătura aceea de flușturatici și de filfizoni? Și, la urma urmei, ce caută el printre oamenii aceia, pierzându-și fără nici un folos vremea?

Se lăsă stăpânit de o furie crescândă, nejustificată și tocmai de aceea greu de înfrânat. Așteptă ca pe ace până se servi tortul și șampania, apoi se retrase. Zadarnic se strădui baronul să-l rețină.

– Pleci deja? se ridică de la locul ei Eva, însoțindu-l până în antreu. Păcat, aș fi vrut să vorbesc ceva cu dumneata. De ce n-ai venit dincolo la noi?

– Domnișoară, îi răspunse Victor încruntat, dar calm, tenisul și călăria sunt subiecte despre care nu am nici cea mai vagă idee. În viața mea n-am încălecat un cal. Sunt sigur că mi-aș frânge gâtul...

Se opri la timp, convins că dacă ar mai fi rostit un singur cuvânt ar fi devenit nedelicat și ridicol.

– Bine, dar în verandă nu avem cai! îi replică ea în glumă. În cel mai rău caz te puneam să încaleci pe un scaun. Sunt niște scaune obișnuite, nu zvârlu din picioare!

Victor zâmbi silit, îi sărută mâna și părăsi într-un mers țeapăn încăperea. „Nu-s eu de voi, dar nici voi de mine!” își spuse pe când suia strada Eminescu în drum spre casă. Helena cunoscuse de la ușă că a pățit ceva și se feri să aducă vorba despre sindrofia din casa baronului. Victor se duse la culcare, îndată după cină, dar nu putu adormi până târziu. Ajunse însă la o hotărâre de care făgădui să se țină neapărat. Cu oarecare efort (căci bătrânul nu-l simpatiza pe baron), îl convinse pe Keller să subscrie la împrumutul solicitat. Îndată îl căută pe Kraft Jóska și-l rugă să-l anunțe pe Losonczy de cele convenite cu Keller.

IV

În toamna aceea Sever plecă la Viena mai devreme decât în alți ani, anume ca să-și pregătească temeinic examenul de hidraulică (*Wasserkraftmaschinen*). Era unul din cele mai grele examene ale studenției, iar lui Franz Bernecker îi mersese faima de profesor foarte sever și pretențios. La scurtă vreme după sosire, îl întâlni pe Herlea, revenit și el mai de timpuriu pentru ultimul său an de doctorat. Toată vara lucrase la teză, la Alba Iulia și la Cluj. Trecuse de jumătatea ei și avea mari speranțe ca până la vară s-o poată susține.

– Trebuie negreșit să mă întorc acasă cu diploma de doctor în buzunar, îi mărturisi el. Acum ori niciodată! Unchiul Franțisc mi-ar mai da o mie-două de lei, dar la minister n-am nici o șansă să mi se prelungească bursa. Iar fără ea sunt ca frunza pe apă.

Îi vorbi pe larg despre cei de acasă și mai ales despre soră-sa Lenica, de care se simțea foarte legat. Spre regretul amândurora, nu mai putu locui la consilierul Sykora. Șandru își încheiase studiile universitare, iar camera era prea scumpă, ca s-o poată ocupa singur. Se mută, de aceea, nu prea departe, în Krongasse, într-o odaie mai mică și mai ieftină, împreună cu un alt doctorand al profesorului von Toldy, slovacul Michalička.

Locul lui Herlea fu ocupat de Emil Meșianu, acum student în ultimul an la Medicină și intern la Spitalul Central. De la noul său vecin de cameră află Sever că Mica Lobonț e la Viena. Întâi crezu că e vorba de o simplă vizită de câteva zile, ca aceea din vara trecută. Dar Meșianu îl asigură că fata e la Viena de la începutul lui septembrie și vrea să se înscrie ca studentă ordinară la Academia de Belle-Arte. Prezența ei în oraș îl surprinse cu atât mai mult cu cât în timpul ce se scursese de la întâlnirea lor își scriseseră, dar ea nu pomenise nimic despre intenția de a veni la Viena.

Meșianu nu știa unde locuiește, ci numai că mănâncă la o pensiune de pe Hirschengasse în Mariahilf. Mergând la un noroc, o așteptă într-o seară pe trotuarul din fața pensiunii. După o zi întunecată, cu cerul plumburiu, o ploaie mărunță coborî deasupra orașului. Adăpostit sub umbrelă, Sever nu pierdea din vedere ușa înaltă a imobilului cu două etaje și cele câteva trepte ce coborau până în stradă. Un pâlc gălăgios de tineri părăsi clădirea îndată după ora șapte. Mica nu se afla printre ei. În lumina nesigură a înserării, având în față cortina stăruitoare a ploii, s-ar fi putut înșela. Trecu pe partea cealaltă, luându-și locul de observație la câțiva pași de intrare. Două-trei persoane coborâră grăbite, cu ochii spre scurgerea nesfârșită a ploii. Când se gândea dacă n-ar fi fost mai bine să intre, se trezi cu Mica. Cobora încet treptele, una câte una, cu un aer de nehotărâre înscris pe figură. Se vedea bine că nu se așteptase să plouă. Se opri la câțiva pași de el, șovăitoare, fără să-l fi zărit.

– O, Sever, tu aici? tresări ea. Ce bine-mi pare că te văd! Deși spontană, exclamația avea în ea ceva convențional, ca atunci când dai ochii cu o persoană dorită, pe care ai fi preferat totuși s-o întâlnești cu alt prilej.

– Am aflat de venirea ta la Viena de la Mețianu și am ținut neapărat să te întâlnesc, mărturisi el deschis, deși bănuia că în spatele primei ei reacții se ascunde ceva. Sper că n-am picat într-un moment nepotrivit...

Ea tăgădui, scuturând cu putere capul.

– O, nici vorbă! Dimpotrivă, ai picat cât se poate de bine cu umbrela ta, ca să mă scapi de a fi murată! Tocmai mă întrebam cum o să mă descurc.

Îi luă ușor brațul drept, în care ținea umbrela, și o apucă spre capătul străzii. În ciuda cuvintelor și a gestului familiar, în felul ei de a se purta rămăsese o reținere ce i se transmise și lui Sever.

– După cum vezi, am părăsit Münchenul și am ales Viena, preîntâmpină ea întrebarea lui Sever. Cu Münchenul nu m-am putut obișnui. Sper că la Viena va fi altfel. Tu ce-ai mai făcut din primăvară?

Sever îi prezentă în câteva cuvinte cele întâmplate în ultima vreme.

– Da, îmi amintesc, zise ea când veni vorba despre viața studenților români de la Viena. Mi-a spus și Mețianu ce ați făcut la „România Jună” și că ai fost ales președinte. Dacă știam, te-aș fi felicitat.

Continuă să înainteze de-a lungul străzii într-o direcție pe care nici unul dintre ei nu părea să o cunoască. Pășeau amândoi atenți unde pun piciorul, ocolind bălțile sau depășindu-le. Ploaia se mai domolise. Acum răsuna de jur-împrejur, asemenea unui foșnet prelung, mătăsos. La picioarele lor pe trotuarul ud se deșirau strămbe luminile felinarelor și ale reclamelor luminoase. Urmând-o în tăcere, Sever se simțea cumva de prisos. „Oare ce-o fi cu ea?” se întrebă el, amintindu-și bucuria cu care fusese întâmpinat la ultima lor întâlnire. Ceva se petrecuse între timp,

o schimbare, însăși înfățișarea ei mărturisea acest lucru. Arăta mai înaltă, nu din pricina tocurilor, ci pentru că slăbise, se trăsesse, avea obrajii adânciți și cearcăne sub ochi.

– De ce nu spui nimic? rupse ea tăcerea, simțindu-se privită. Nu ești un președinte prea vesel... E adevărat că nici eu nu sunt vorbăreață în seara aceasta...

– Am băgat de seamă și eu, zise el. Ce ai, s-a întâmplat ceva?

– Nimic, nimic, îl asigură ea, strângându-i ușor brațul. Mărunțișuri, fleacuri ale vieții de toate zilele.

El se gândi la greutatele inerente mutării într-un oraș străin, la perioada întotdeauna dificilă de la început, prin care el însuși trecuse.

– Cum ai reușit să te descurci la Viena? Nu ți-a fost greu de una singură?

Ea arăta ca și cum nu i-ar fi auzit întrebarea.

– Nu sunt singură, Sever, răspunse ea într-un târziu. Adăugă îndată: Și-apoi, m-am obișnuit cu viața nomadă. Cluj, München, Viena sunt orașe diferite, mai mari sau mai mici, viața este peste tot cam aceeași.

Sever nu prea înțelese ce vrea să spună prin cuvintele că nu e singură. Se gândi că, având o fire deschisă și fiind sociabilă, legase de timpuriu destule prietenii printre ceilalți studenți de la Academie.

– De ce nu m-ai anunțat că ești la Viena? Mețianu zice că ești aici de la începutul lunii.

– Așa e, recunosc ea. Am vrut să trec pe la tine sau măcar să-ți scriu câteva rânduri. Mă gândeam însă că nu te-ai înapoiat din vacanță. Și-apoi am avut destule pe cap: echivalarea examenelor, găsirea unei locuințe... Camere sunt destule. Nouă... mie îmi trebuie însă una care să-mi servească și ca atelier și să nici nu fie în celălalt capăt al orașului, în Hietzing sau Rudolfsheim.

– Și unde stai acum?

– La un hotel, „Regent“, nu departe de aici, pe Maria Treugasse. Nu e „Erzherzog Karl“ sau „Ungarische Krone“ și nici

măcar hotelul „Hechter“, unde am tras anul trecut, dar se poate trăi în el, dacă n-ai pretenții prea mari. Pe deasupra, e ieftin.

Ceva mai încolo, în dreptul magazinului „Pelikan“, Mica încetini pasul. Sever crezu că vrea să privească ceva în vitrinele largi, scăldate în lumina vie a zecilor de becuri. Dar ea se întoarse spre el.

– Eu rămân aici, îl anunță ea. Am întâlnire cu un prieten.

– Iartă-mă, n-am știut, se scuză el, confuz, nedându-și seama prea bine de ce o face. Plec, nu vreau să deranjez...

– Nu deranjezi deloc, îl reținu ea pe un ton firesc. Rămâi. Își privi ceasul brățară. E șase și jumătate. Andrei e punctual. Într-un minut-două e aici.

Pronunță numele într-un fel aparte, îndulcindu-l pe *r*, care sună aproape ca un *j*: *Andjei*.

– A stat ploaia, observă ea, cu ochii pe sus.

Sever își ridică la rândul lui privirile spre vechiul felinar de tuci, în dreptul căruia dansul măruntelor picături de ploaie încetase. Își închise umbrela.

Curând apăru și cel așteptat. Era un tânăr de statură mijlocie, mai degrabă slab, cu ochii foarte albaștri, de vreo douăzeci și șapte–douăzeci și opt de ani, dar părea mai în vârstă din pricina stufoasei mustăți bălane, lăsate să crească în neorânduială, și a cutelor săpate adânc în frunte. Purta un pardesiu vechi de gabardină și un fular de mătase.

– Am întârziat puțin, se scuză el, cu o mișcare a brațelor, deși m-am grăbit cât am putut. Am nimerit însă peste un babalâc pisălog, care ținea cu orice preț să-mi vâre pe gât o odăiță ceva mai largă decât o celulă.

Vorbea nemțește curgător, puțin cântat și muind unele consoane, ceea ce îl făcu pe Sever să presupună că era ceh sau polonez. Înfățișarea, ea singură, îi trăda originea slavă.

– Sever, el e Andrzej Kajetanowicz, făcu prezentările Mica. Am fost împreună la München, iar acum ne-am mutat la Viena. Se întoarse spre polonez, cu o explicație: Iar el e Sever Henția de care ți-am vorbit de atâtea ori.

Kajetanowicz scutură foarte cordial mâna lui Sever. Un zâmbet prietenos îi luminează figura.

– Da, așa e, Mica a pomenit adesea de Dumneata. Mă bucur că ne-am cunoscut. Nu v-ați întâlnit aici, la Viena? Vezi, îmi aduc foarte bine aminte.

Porniră tustrei mai departe în pas de plimbare, deși ploaia se pornise din nou, fină și persistentă. Mica se adăpostea sub umbrelă. Andrzej pășea nepăsător, în capul gol și cu mâinile vârâte în buzunarele pardesiului, parcă nici n-ar fi băgat de seamă că a reînceput să plouă.

– Ei, ai găsit ceva? i se adresă Mica de lângă Sever. Nu? Nici pe Kopernikusgasse?

– Nimic, nimic, își clătină celălalt capul. Ar fi ceva pe Schatzgasse, dar cere prea mult. Și-apoi e la etajul cinci, iar liftul nu funcționează.

Ajunseră curând la hotel. Sub marchiza de sticlă colorată de la intrare se scuturară de picăturile de ploaie. Polonezul își aprinse o țigară subțire de foi din care pufăi cu plăcere.

– Nu vrei să urci puțin până se domolește ploaia? se adresă el amabil lui Sever. Mi se pare că mai avem ceva votcă într-o sticlă...

– Nu, nu, lasă, se împotrivi Mica. Sus e totul întors pe dos, iar Sever e așteptat undeva.

– Bine, bine, consimți Kajetanowicz, nu e nici o supărare. Ei, eu am intrat. Voi mai aveți probabil de vorbit. Mi-a părut foarte bine.

Deși înțelesese de mult totul, Sever o întrebă după plecarea lui Andrzej:

– E coleg de-al tău de la Academie?

– Nu, a terminat de mult studiile. Acum pictează. E mai în vârstă, a împlinit douăzeci și opt de ani. E polonez, născut la Cracovia. De zece ani, de când a terminat liceul, trăiește în străinătate. A studiat la Paris, la Roma, apoi la München. Știi, Sever, reluă ea după o scurtă pauză, între noi e o legătură mai veche. Sunt de trei ani cu el, locuim împreună. Habar n-am de ce ți le spun pe toate astea, dar cred că e mai bine să le știi de la mine. Noi însă rămânem prieteni, nu-i așa?

Sever nu se dezmetici de-a binelea decât în fața casei. Își aminti că Herlea trebuia să treacă în seara aceea pe la el și se întrebă dacă nu cumva, negăsindu-l, a plecat.

Genu venise, într-adevăr, dar îl aștepta în camera lui Meșianu.

– Ce-i cu tine? De unde vii? Ai uitat că aveam întâlnire astă seară? îl luă el la rost, după ce trecură dincolo, la Sever.

Acesta făcu semn cu mâna că nu a uitat. Pe când își scotea pardesiul și-l întindea pe pat să se usuce, se gândi unde anume să-i spună că a fost. Până la urmă, cedând pornirii de a se destăinui, îi povesti totul de-a fir a păr. Herlea nu arăta prea mirat de cele auzite.

– Unul blond, nu prea înalt, cu mustață? E polonezul ei, Kajetanowicz. L-a cunoscut la Cluj, când începea anul întâi. I-a fost asistent sau așa ceva la Institutul de Belle-Arte. Individul e talentat, dar cam trăsnit, futurist, cubist, fovist, știu eu? A fost un mic scandal în institut, iar toamna au plecat amândoi la München. Bănuiam eu că trebuie să fie și el la Viena, după ce am întâlnit-o pe Mica pe Opernring...

– Ai întâlnit-o pe Mica? Sever îl privea nedumerit. Și de ce nu mi-ai spus?

Genu ridică din umeri.

– N-am idee, răspunse el indiferent. Cred că am uitat.

V

După tradiție, la începutul lui noiembrie se ținu într-o sală publică de pe Mariahilferstrasse balul studenților români din Viena. Ca întotdeauna, reuniunea fu precedată de un cuvânt de binevenire și de un scurt program artistic, în care se produceau mai ales studenții de la Conservator și de la Academia de artă dramatică. Aruncându-și privirile prin sală, în timp ce-și rostea cuvintele introductive, Sever avu impresia că o zărește pe Mica Lobonț într-unul din ultimele rânduri. Trecuseră trei săptămâni de când nu o văzuse. Prinzându-i privirile, fata îi zâmbi și schiță un gest vag cu mâna, pe

jumătate semn de recunoaștere, pe jumătate salut amical. Ca să-l încredințeze că nu s-a înșelat, repetă zâmbetul, nu și mișcarea leneșă a mâinii, câteva minute mai târziu, când el o căută din nou în mijlocul asistenței ce umplea sala.

Îndată după terminarea programului, studenții însărcinați cu ordinea, așa-numiții aranjori, se repezără să degajeze sala de scaune, pentru ca dansul să poată începe cât mai curând. În vacarmul și forfota dimprejur, reținut când de unul, când de altul din participanți, Sever își rotea zadarnic privirile în căutarea Micăi. O descoperi ceva mai târziu afară, pe culoar, lângă garderobă.

– Cum de ai nimerit la noi? o întrebă el, sărutându-i mâna. Am vrut să-ți trimit o invitație, dar cum nu-ți cunoșteam adresa...

– Am aflat de la o prietenă, Rița Tomuș, care studiază la Belle-Arte. O știi, nu-i așa? Ea spune că te cunoaște...

– Rița? Da, firește. A fost de câteva ori la societate... Rămâi la bal, nu-i așa?

– O, îmi pare rău, nu pot... Sunt invitată undeva, am promis și sunt în întârziere. De fapt, am vrut numai să te văd. Știam că o să te întâlnesc aici.

Își scoase de la garderobă o umbreluță și-i întinse mâna în semn de rămas bun. S-ar fi despărțit probabil, dacă Eugen Herlea n-ar fi apărut în clipa aceea lângă ei.

– Dar ce, plecați deja? se miră el. Nu dansați nici măcar primul vals?

– O însoțesc pe Mica câțiva pași, zise repede Sever, parcă s-ar fi temut ca ea să nu-l contrazică. Într-o jumătate de ceas sunt înapoi. Vezi, în absența mea, dacă intervine ceva, ocupă-te tu sau Mețianu... Nu întârzii mult.

În timp ce coborau unul lângă altul scările, i se adresă puțin nesigur, cu o umbră de îndoială, ca atunci când ceri cuiva o confirmare târzie.

– Nu te superi dacă te conduc o bucată de drum? Mai schimbăm câteva vorbe.

– Firește că nu, confirmă ea, dimpotrivă, m-aș fi supărat, dacă nu veneai cu mine.

Afară găsiră trotuarele ude. O ploaie repede, ca de primăvară, se scuturase asupra caselor și străzilor din Mariahilf. Mica ridică ochii spre cer, nesigură dacă să-și deschidă sau nu umbrela. Dar ploaia încetase, picături răzlețe se prelingeau din streșini sau de pe crengile copacilor mărginași. Înșelată de vremea frumoasă de peste zi, prea caldă pentru un început de noiembrie, Mica nu-și luase pardesiul. Era îmbrăcată într-un *tailleur* de stofă cenușie, cu o pălărioară de fetru negru în cap. Pe umărul drept îi spânzura o mică geantă de forma unei tolbe vânătorești, atârnată de un cordon lăcuit.

Ca și la prima lor întâlnire, conversația se înfiripă greu. Mica pășea gânditoare, Sever o urma tăcut, încercând să ghicească încotro se îndreaptă. N-o întrebese și nici ea nu-i spusese nimic, ca și cum ar fi fost de la sine înțeles că el o va însoți până la capăt, ori încotro s-ar fi dus.

– Sunt plăcute reuniunile voastre, observă ea, într-un moment când tăcerea părea să se fi înstăpânit pentru totdeauna. Iar tu ai vorbit foarte bine.

– Încercăm să ne descurcăm, răspuse el, stânjenit ca de obicei când cineva îi aducea o laudă. Avem unele proiecte frumoase, nu ne-ar lipsi nici banii, acum primim regulat o subvenție de la București. Ce ne trebuiește nouă e un organ de presă. Avem nevoie de mai multă publicitate. Lumea nu știe ce vrem și ce facem noi. Decât un almanah la zece ani, mai bine o revistă, oricât de modestă și apărând măcar o dată pe an.

– Cunosc un ziarist, de la „*Der Abend*“, Hugo Kollwitz, care v-ar putea da o mână de ajutor, zise ea. Nu e un *lumen*¹, dar are tot felul de legături în lumea presei.

El nu răspuse în nici un fel propunerii ei, nu pentru că nu l-ar fi interesat, ci numai că i se părea o prostie să risipească puținul timp pe care îl avea de petrecut cu ea în discuții despre ipotetica revistă a „României June“.

¹ Ins strălucit. (*lat.*)

– Am așteptat o veste de la tine, reluă el, după o scurtă pauză. Mi-ai promis că o să mă anunți îndată ce-ți găsești o locuință. Iată că a trecut o lună fără nici o veste.

– Așa e, dar încă n-am găsit-o, răspuse ea. Adică am dat peste ceva convenabil zilele trecute și s-ar putea ca în curând să mă mut.

– Stai tot la hotelul...

– „Regent“, îi reaminti ea, și acolo mă duc și acum.

Întrebarea îi revenise prea insistent în minte în tot cursul drumului, ca să nu prindă prilejul de a rosti, în sfârșit, pe un ton numai în aparență indiferent.

– Dar prietenul tău, domnul Kajetanowicz? Nu mi-ai spus nimic despre el. Ce mai face?

Ea își coborî bărbia în piept și își aspri trăsăturile.

– Oh, Kajetanowicz e la München, iar de acolo s-ar putea întoarce acasă la el, în Polonia. A plecat luna trecută.

Sever voi s-o întrebe: „dar ce s-a întâmplat între voi? v-ați certat?“, când își dădu seama că se amestecă într-o chestiune ce nu-l privește nici măcar indirect. Primi totuși răspuns la întrebarea nerostită.

– Între mine și Andrzej totul s-a terminat. A fost o poveste care a durat prea mult și trebuia, într-o bună zi, să se încheie. Vocea îi suna seacă, inexpresivă. Nu puteai ghici ce sentimente ascund acele cuvinte. Adăugă la capătul unui oftat, ce putea fi deopotrivă de ușurare sau de regret: Acum sunt liberă.

Un scurt fior îi străbătu corpul. Își adună umerii, zgribulindu-se în jacheta *tailleur*-ului.

– Mi-e frig, zise ea, cu un ușor tremur în voce. Mă lași să-mi vâr mâna în buzunarul pardesiului tău? Mi-a înghețat toată. Poți s-o ții și pe a ta. E loc pentru amândouă.

Își lăsa mâna înghețată între degetele lui, care o mângâiau delicat, ca s-o încălzească. Și-o retrase numai după ce ajunseră în fața hotelului.

– Intră și tu puțin, îl trase după sine. S-ar putea ca ziaristul de care am amintit, Kollwitz, să fie aici. Ați putea discuta chiar acum despre problema ce te interesează.

Se plecă spre portarul galonat de la recepție și-i strecură câteva cuvinte pe jumătate șoptite. Acesta îi răspunse râzând: *Aber, ja, ja...*¹ Ea îi mulțumi printr-un zâmbet și se întoarse spre Sever.

– E aici. Haide, vino și tu. Suntem numai câțiva prieteni care sărbătorim ziua de naștere a unei colege, Thea Pohl. Nu te formaliza, o să te simți bine. Iar de nu, pleci când îți place.

În cabinetul particular al restaurantului se vorbea cu voce tare și se râdea, încât Sever înțelese cu greutate cuvintele Micăi, care-l prezentă societății. Să tot fi fost vreo zece persoane împrejurul a două mese puse cap la cap și acoperite cu o cuvertură comună. O tânără de douăzeci-douăzeci și doi de ani, înaltă, slabă, într-o rochie de satin verde, cu părul galben-cânepiu, tuns *à la garçonne*, le ieși în cale.

– Oh, în sfârșit, ai venit! exclamă ea, sărutându-se afectuos cu Mica.

– Uite, ea e Thea Pohl, sărbătorita din seara aceasta, făcu Mica. Spune-i „la mulți ani” și promite-i că o să-i aduci cadoul în noiembrie viitor, când va împlini douăzeci și doi de ani!

– Vai, se tângui blonda, de ce ați venit așa de târziu! Într-un ceas căpcăunii ăștia au dat gata aproape toată mâncarea. Dar lasă că tot vă gălesc eu ceva!

Se așezară într-o parte a lungii mese improvizate, lăsând-o pe Thea să le umple farfuriile și paharele. În fața lor stăteau două perechi, pe cât se pare studenți, care discutau și râdeau aproape la fiecare cuvânt. Un bărbat gras, de vreo treizeci-treizeci și cinci de ani, cu obraji roșii și părul rărit pe frunte care părea să fi băut mai mult decât toți ceilalți, ocupa unul din capetele mesei. În dreapta lui Sever, fuma cu ochii pierduți prin sală o femeie încă tânără, cu sânii mari, țuguiăți și dinții ieșiți în afară. Era îmbrăcată toată în negru, arătând a fi în doliu.

Nu se așezară bine că Mica se ridică și trecu pe un scaun lângă bărbatul chel, cu obraji congestionați. Acesta o apucă

¹ Desigur, da, da... (*germ.*)

strâns de mână, trăgând-o spre el, pentru a-i spune ceva la ureche. Mica chicoti scurt și se plecă la rândul ei pentru a-i întoarce confidența. După acel schimb de cuvinte strecurate în șoptă, amândoi își întoarseră privirea spre Sever.

– Spune-mi, îl întrebă Thea Pohl, apropiindu-și fața albă, acoperită de pistrui, ești noul prieten al Micăi?

Ceva din tonul în care fuseseră rostite cuvintele acelea îl contrarie pe Sever. De altfel, fata nu-i plăcea deloc, așa înaltă, deșirată și supărător de blondă, cum era.

– Nu, răspuse el, nu sunt noul ei prieten, dar o cunosc de mult.

– Aha! făcu ea, cu un fel de nedumerire. Cum de nu mi-a vorbit de Dumneata?

Sever își întoarse privirile spre capătul mesei. Mica continua să sporovăiască cu bărbatul mai vârstnic, care îi ținea mai departe brațul încleștat deasupra cotului. Alături, femeia cu dinții ieșiți în afară fuma țigară după țigară, fără a scoate un cuvânt. Avea un nume cehesc: Duchatschek sau Danuschek, nu reținuse exact.

Orologiul din perete arăta ora opt. Din senin se întrebă ce caută printre oamenii aceia străini, când locul lui ar fi fost la reuniunea „României June“, unde poate aveau nevoie de el și unde, de altfel, avea datoria să se întoarcă.

În sfârșit, Mica se înapoie lângă el. Nu părea să dea importanță faptului că l-a lăsat atâta vreme singur.

– Vezi, el e Hugo Kollwitz, ziaristul de la „*Der Abend*“, îi strecură ea, pe când se așeză. l-am vorbit despre tine. Du-te să schimbi două vorbe cu el.

Sever rămase zece minute pe scaunul care mai păstra căldura trupului Micăi. Ziaristul era băut binișor, se împiedica în vorbe și repeta mereu: „nu-i așa“, „să vedem“.

– Se poate face ceva, îi spuse el la sfârșit. Veniți mâine seară la redacția ziarului, așa pe la șapte. Vă aștept negreșit.

Încet-încet, petrecerea se schimbă într-un chef în lege, ce promitea să nu se încheie prea repede. Kollwitz comandă șampanie în onoarea „cele mai sensibile și mai blonde făpturi

de sex feminin din întreaga Vienă, al cărei majorat îl sărbătoreau atunci". Cuvintele fură însoțite de aplauze și strigăte de „*Es lebe!*”.

Șampania, producție locală, deși cu etichetă franțuzească, li se urcă cu atât mai repede la cap, cu cât nu era autentică. Sever bău pahar după pahar, se făcu *per tu* cu Kollwitz. Ca printr-o ceață din ce în ce mai deasă, auzea glumele deochete ce se debitau împrejurul mesei, râsetele, țipetele uneia din fetele din fața lui care cânta aria Neddei din *Paiate*. Timpul trecea vertiginos, inexplicabil. La intervale scurte, orologiul de pe perete arăta nouă, apoi zece fără un sfert, apoi unsprezece. De partea cealaltă a mesei, Schanni și Grete, doi dintre studenți, se sărutau fără nici o jenă. Cealaltă fată în schimb se ridică furioasă și declară că ea se retrage, deoarece Ferdi îi face întruna propuneri rușinoase. La care toți râseră, iar fata se îmbună. Rămase. În capul mesei, Kollwitz clipea obosit din pleoapele grele de băutură și își plimba mâna pe sub masă pe piciorul femeii în negru. Aceasta îl lăsa să-și facă jocul, fumându-și mai departe nesfârșitele țigări. El însuși o ținea după umeri pe Mica și încerca disperat să-și păstreze stăpânirea de sine. Cineva îl fixa neîntrerupt și nu știa cine:

– Ce te uiți așa la Sever? În mod vag înțelese că Mica i se adresase Theei Pohl, dar poate să se fi înșelat. Îți place?

Totul se sfârși într-o hărmălaie enervantă, scaune trase la o parte, pocnet de pași, sunetul unei viori, un amestec nearmonios, barbar, care se diminuea din ce în ce. Când se eliberă din starea aceea tulbure, de pierdere, o ținea în brațe pe Mica și o săruta lacom pe buze, pe păr, pe obraji. Cabinetul privat se golise ca prin farmec. Kollwitz dormea cu capul pe masa plină de sticle goale și pahare răsturnate. Numai femeia în negru cu nume cehesc, Duchatschek sau Danuschek, fuma mai departe, nepăsătoare la tot ce se petrecea în jur.

– Mă mai iubești? auzi el în ureche vocea șoptită a Micăi. Deoarece el tăcea, ea-i înfipse dinții mici, tăioși în sfârcul

¹ Să trăiască! (*germ.*)

urechii drepte. O durere scurtă, ascuțită îl străbătu din creștet până în tălpi. Mă vrei?

– Numai pe tine te-am iubit întotdeauna, bâigui el, cu mintea deodată limpezită. Pe loc se simți jenat, ca și când ar fi rostit cine știe ce cuvinte neroade. Numai pe tine...

Ea îi cuprinse capul în mâini, răscolindu-i părul deasupra tâmplelor, apoi îi astupă gura într-o lungă și răscolitoare sărutare.

– Vino!

O urmă, cuprins din nou de amețeală, cu mintea confuză și mersul rigid. Trecură printr-o lungă sală, unde răsunau voci răzlețe și sunete de viori, străbătură un culoar nesfârșit, urcără o scară întortocheată... Tot timpul, ca un gaj al siguranței pe care nu voia să-l piardă, strângea mâna caldă, călăuzitoare a Micăi. O ușă închisă în dosul lor, odaia cufundată în întuneric, foșnetul discret al unor mătăsurii, o voce îndemnându-l să urce în pat, apoi, după o pauză inexplicabilă, trupul său cutremurat de spasme, cu brațele încleștate în jurul unor umeri străini.

Se dezmetici târziu, rechemat la realitate de o mișcare repetată venind din dreapta lui. Butonul lămpii de pe noptieră pocni sec. Clipi des din ochii ce-l usturau, orbit de trecerea bruscă la lumină. Mica întinse mâna, probabil după pachetul de țigări, deoarece în curând desluși mica explozie a chibritului aprins și mirosul acru al fumului de țigară.

– Tare mă tem că te-am dezamăgit, o auzi el și ghici după modulațiile glasului, ca și după locul de unde venea, că ea stă rezemată în cot, ușor aplecată asupra lui. Ți se citește pe față. Ai așteptat altceva de la mine, mai bine zis ai crezut că sunt altfel. Nu mi-ar fi fost greu să joc o altă piesă, pe care poate ai fi apreciat-o mai mult. Am ținut să te aduc astă-seară aici, ca să mă cunoști așa cum sunt și să nu-ți faci nici un fel de iluzii în privința mea.

Aștepta un cuvânt din partea lui, orice, o confirmare sau poate o dezmințire, care oricum n-ar fi fost pe de-a-dreptul sinceră și spontană.

– Spune-mi, reveni ea, am fost prima ta femeie?

El clătină capul o singură dată cu o mișcare înceată.

– A mai fost una, mai demult. Continuă cu aceeași voce stinsă, puțin răgușită, ca să îndepărteze puțința oricărei neînțelegeri: una singură.

– Cu mine lucrurile stau altfel, mărturisi ea, de astă dată fără ostentație, poate chiar cu o urmă de regret. Au mai existat și alți bărbați în viața mea. Pe ultimul din ei l-ai cunoscut. Pe unii i-am iubit, pe alții... Dar ce rost are să vorbim despre ei? La urma urmei, am făcut așa cum m-a tăiat capul. Trăim o singură dată, iar viața nu e întotdeauna roză. Ți le-am spus pe toate acestea, ca să știi că ești liber să hotărăști: poți pleca chiar acum sau poți rămâne. Dacă e să ne despărțim, s-o facem cât mai repede, până nu ne legăm prea strâns unul de altul.

Sever deschise în sfârșit ochii. Undeva în adâncul sufletului, mai stăruiau încă drojdiile nemulțumirii, mai mult față de el decât față de Mica. O zări, așa cum și-o imaginase, rezemată în cot, răsucită spre el, cu o expresie de așteptare pe care zadarnic încerca s-o ascundă. Avea părul zburlit, o bretea a combinezonului căzută, buzele, de curând încleștate în ale lui, supte, livide, pielea gâtului înroșită de zecile de sărutări.

„Doamne, Dumnezeu!”, se cutremură el, invadat de o bucurie sălbatică, atotstăpânitoare. „A fost a mea, a fost a mea!”

Întinse mâna și-i netezi părul răscolit de pe fruntea rece. Un miros ațâțător, puternic, de trup tânăr și fierbinte, trupul ei, îi umplu nările.

– Rămân, răspunse el simplu, trăgând-o spre sine. Te-am iubit din clipa în care te-am cunoscut și vreau să fii a mea, așa cum ești!

VI

Într-una din zilele frumoase de toamnă de la începutul lui octombrie, trecând prin parcul orașului, Victor se auzi strigat. Frământat de cine știe ce gânduri, nu-și dădu seama la început de unde vine apelul și cine i-l adresează. Abia după ce se întoarse în direcția strigăturii o descoperi în dosul gardului înalt de sârmă ce împrejmuia terenul de tenis pe Eva Csáky.

Se ținea agățată cu amândouă mâinile de împletitura metalică și se ridicase în vârful picioarelor, anume pentru a fi zărită mai bine. Când își dădu seama că a fost observată, își flutură degetele în semn de chemare.

Victor se apropie de *court*-ul de tenis nu tocmai sigur că Eva voia într-adevăr să-i spună ceva. N-o mai văzuse din seara sindrofiei de la baron, mai mult pentru că așa hotărâse atunci, într-un moment de decepție, decât pentru că n-ar mai fi dorit s-o întâlnească. Trezindu-se față în față, de o parte și de cealaltă a împrejmuirii de sârmă, se simțiră amândoi stânjeniți, ca și cum abia atunci și-ar fi dat seama ce importanță neobișnuită are gestul lor. Eva își reveni cea dintâi. Își strecură cu greutate una din mâini printr-un ochi al gardului și-i zâmbi prietenoasă. Avea pe ea un tricou alb de flanel, sub care se ghiceau sânii mici și tari, și o rochiță scurtă, de culoare *crăme*, abia ascunzându-i genunchii. Părul pieptănat lins, peste spate, era reținut de o bentiță îngustă de lână tricotată, înnodată la ceafă. Respira încă grăbit după alergarea din care abia se desprinsese, iar pe gâtul subțire o vână asemenea unui fulger albastru pulsa regulat, înfiorând pielea.

– Iartă-mă că te-am oprit așa *sans façon*¹, se scuză ea cu un nou zâmbet, dar trebuie să stau de vorbă cu Dumneata. Nu vrei să mă aștepți un minut până mă schimb? Mergem împreună până acasă. Da?

Victor acceptă fără plăcere. Deși rugătoare, vocea Evei ascundea o poruncă și tocmai lucrul acesta îl deranja. De altfel, ea plecase îndată, fără a-i aștepta răspunsul, sigură că el nu poate fi decât afirmativ.

Încruntă din sprâncene, când descoperi în bărbatul aflat lângă ea pe Donogán Kuci, cavalerul ei oficial, partenerul obișnuit de tenis și de călărie. Dar ea își luă rămas bun de la el la ieșirea de pe teren și Victor îi fu recunoscător ca pentru un gest făcut anume spre a-i fi agreabil.

¹ Din *senin*. (*franc.*)

– Nu m-ai așteptat prea mult, nu-i așa? se interesă când ajunse lângă el. Cred că ai aflat de mult ce înseamnă un minut pentru femei!

Acest „pentru femei“ displăcu lui Victor, mai ales deoarece prin el Eva se trecea într-o anumită categorie, alături de altele multe. Nu răspunse de aceea în nici un fel întrebării, ci se mulțumi să îndruga ceva despre toamna aceea nesperat de lungă și de călduroasă.

– Da, e făcută parcă anume ca să mă țină cât mai mult în Sylvania, încuviință ea. De mult n-am mai apucat una la fel de frumoasă.

Conversația se curmă după aceste cuvinte. Victor pășea cam țeapăn, cu servieta sub braț, privind înainte. Ea își mișca într-o scurtă balansare racheta de tenis *Dunlop* învelită într-o husă de cauciuc.

– De ce n-ai mai dat pe la noi? rupse ea tăcerea, când ajunseră în fața farmaciei Kiss. Ai plecat atunci așa de...

– Afacerile mele cu domnul baron le rezolv de obicei la bancă, îi replică el sec, aproape nepoliticos.

Ea păru sau se prefăcu că nu bagă în seamă tonul. Continuă să legene racheta înainte și înapoi, înapoi și înainte.

– Dar cu mine nu ai relații de afaceri! se nedumeri ea. La mine puteai să vii!

Victor nu răspunse, în schimb își adânci cuta de nemulțumire dintre sprâncene. Eva pricepu că nu va scoate de la el nici măcar cu cleștele vorba dorită.

– Nu sunt un convorbitor prea amuzant, observă el, posac. Prefer tăcerea vorbelor de prisos.

– Adică discuțiilor despre cai, sport și baluri?

Ea rosti cuvintele cu o undă abia perceptibilă, dar cu atât mai supărătoare, de ironie. Victor se aștepta să continue în aceeași manieră veselă-zeflemitoare, când o auzi, deodată, pe alt ton, de confidență puțin riscată:

– Îmi pare rău de ceea ce s-a întâmplat atunci între noi... Vinovată sunt eu și nu doar pentru că eram gazdă. Accentuă

într-un mod aparte ultimele cuvinte, care căpătară astfel un înțeles nesigur, ascuns. Haide să facem pace! Vrei?

– De ce? replică el, cu un sentiment de ușurare ce i se citea deopotrivă pe figură și în glas. Doar nu s-a întâmplat nimic între noi... Pacea o fac numai dușmanii.

– Chiar nu mai ești supărat pe mine? reveni ea, neîncrezătoare. Adevărat? Atunci, ca să mi-o dovedești, promite-mi că o să treci într-o după-amiază pe la noi. Uite, astăzi sau mâine, dacă vrei... Îmi promiți? Să știi că dacă nu te ții de cuvânt mă supăr eu, și pentru totdeauna. *Örök harag!*¹

Ajunseră în fața porții de stejar a casei baronului, cu cele două inele de bronz și capete de lei. Se despărțiră fără ca Victor să fi dat un răspuns hotărât. Până la urmă se duse, deși își spunea că vizita nu are nici un rost.

Eva îl primi în salon, cu un mic gobelin în poale. Purta o rochie de interior din mătase albă, cu modele japoneze (dragoni, pagode, flori de lotus), un kimono cu mânecile largi ce-i dezveleau brațele albe până aproape de cot. Părul și-l pieptănase într-un mare coc, străpuns dintr-o parte în alta de un ac de os. Cu îmbrăcămintea aceea și cu coafura montantă avea ceva de orientală în înfățișare.

– Nu te superi că te-am primit așa și nici că-mi continuu lucrul la gobelin până isprăvesc rândul? vru să știe ea, după ce-l pofti să ia loc. Am ambiția să-l termin chiar astăzi. Mama are obiceiul să-mi spună că, jucând mereu tenis și călărind, îmi pierd feminitatea!

Victor rămase un ceas, care trecu foarte repede. Discutară despre unele și altele, fără nici o constrângere. Rezultă că Eva cunoaște o sumedenie de amănunte despre el. La întrebarea de unde și mai ales de ce a adunat acele informații, ea îi răspunse simplu:

- Despre dușmani și despre prieteni trebuie să știi totul.
- Dar noi nu suntem nici dușmani, nici prieteni, observă el.

¹ Supărare veșnică! (*magh.*)

– Nu, dar am putea deveni!

– Dușmani?

Ea scutură capul și-i întinse mâna mică care mirosea plăcut a parfum de rezeda. Se găseau în antreu, lângă ușă.

– Nu, nu! Firește, prieteni!

Victor se deprinse să treacă din ce în ce mai des pe la Eva. „De ce trebuie să privesc apropierea de ea drept o primejdie?” se întrebase el după prima vizită. Atâta fu deajuns ca să i se risipească îndoielile. Distanțele dispărură repede între ei, deși amândoi aveau mici rețineri, în multe privințe asemănătoare. Eva se purta față de el cu o prietenie spontană. Rămânea totuși în atitudinea și în cuvintele ei ceva nedus până la capăt sau neexprimat pe de-a-ntregul. Fiecărui pas făcut înspre el îi urma o scurtă retragere, mai mult instinctivă decât calculată. Îi spunea Victor, dar nu-l tutuia. I se adresa în glumă cu *papocska*¹ (aluzie la anii petrecuți în seminar) sau, solemn, dar totuși prietenos, cu *méltóságos úram*. Evita să iasă cu el în lume, deși o invitase de câteva ori, prefera conversațiile calme din salon lângă nelipsitele cești de ceai și prăjiturile mărunte. Povestea cu plăcere despre anii petrecuți la institutul de călugărițe din Budapesta și despre o călătorie făcută prin Austria, Elveția și Germania. Ocolea orice discuție despre familia ei și mai ales despre generalul Csáky. Victor o asculta cu atenție, îi puneă întrebări sau se trezea spunând cine știe ce lucru lipsit de importanță pe care, la rândul ei, îl urmărea cu luare-aminte. Niciodată nu i se întâmplase până atunci să se simtă atât de liber și descătușat de convenții ca în ceasurile petrecute lângă ea.

Din când în când baronul își făcea apariția în salon, cu obișnuitele exclamații și gesturi amicale, lăsând să se înțeleagă că prezența lui e ceva cât se poate de firesc. Cu toate acestea, nu o dată, Victor își spunea că exagerează, că nu se cade să meargă atât de des într-o casă, până mai ieri, străină, oricât de bine ar fi fost primit și că, repetând la nesfârșit vizitele, se angajează față de baron mai mult decât ar fi fost cazul. Helena,

¹ Preoțelule. (*magh.*)

la curent, ca de obicei, cu tot ce se întâmpla în oraș și mai ales cu el, îl întrebă într-o bună zi:

– Ce tot cauți, dragul mamei, în casa baronului Losonczy? Doar nu ți-ai luat cvartir acolo?

Își mijise ochii și își încrețise pielea spre tâmples, ca atunci când spunea vorbe cu două înțeleșuri.

– Am treburi cu el, i-o întoarse băiatul. Doar i-am spus mamei că a cerut bani cu împrumut da la bancă.

– Și oare la bancă nu-i atâta loc încât să puteți pertracta în voie? făcu ea pe mirata.

Victor lăsă întrebarea fără răspuns, căci simțise încotro îi bat vorbele. Abia acum, auzindu-și propriile gânduri rostite de altul, își dădu seama unde ajunsese. „Totul o să țină până în ziua când cererea de împrumut va trece prin consiliul de administrație. După aceea mă vor îndepărta ca pe un lucru fără trebuință”, își zise el.

Călcându-și pe inimă, amână vizita la Eva și convocă ședința consiliului pentru 19 octombrie. Cele două zile cât nu o văzu i se părură fără sfârșit. „De ce trebuie să mă chinuiesc de unul singur?” gândi el. „La ce bun să mă țin departe de ea?” Mai șovăia în dimineața următoare, când secretara îi aduse un plic cu o carte de vizită.

„Csáky Éva”, citi el tipărit cu litere cursive pe dreptunghiul de bristol. Întoarse cartea de vizită pe dos: „Ce e cu Dumneata? De două zile n-ai mai dat pe la noi. Vei lipsi și astăzi?”

Nu-i văzuse până atunci scrisul, literele mărunte, rotunde, așternute cu o anumită neglijență ce părea să trădeze graba sau poate nerăbdarea celei ce le înșirase. Ridică puțin cartea de vizită și mirosul discret, abia perceptibil, al parfumului de rezeda ajunsese la nările sale. O dorință violentă de a duce la buze cartonașul gălbui și a-l acoperi de sărutări îl cuprinse deodată. Abia reuși să-și înfrâneze pornirea, oprit de o mare jenă, nu față de alții, căci era singur în birou, ci față de sine însuși.

Eva îl aștepta ca de obicei pe canapeluța cu un roman de Anatole France în mână. Cu un mic zâmbet, așeză cartea pe măsuță și-i făcu loc alături.

– Ce e cu Dumneata de n-ai venit ieri și alaltăieri? îl întrebă ea, retrăgându-și mâna dintr-a lui. S-a întâmplat ceva?

– Nimic, nimic deosebit, murmură el, stingherit. Diverse treburi, la bancă, acasă...

– Mă bucur că nu s-a întâmplat nimic deosebit, reluă ea. Mă gândeam că poate a trebuit să pleci pe neașteptate cine știe unde sau că ți-am dat vreun motiv să mă ocolești...

Deoarece el negă, ea continuă pe același ton, fără a-l privi în ochi.

– S-ar putea să fie cum zici, dar eu am rămas cu impresia că există ceva ce te depărtează de mine. Am făcut de mult pace, am devenit prieteni și totuși... Sau mă înșel?

– Mi-e greu să spun, răspunse ezitând Victor, stăpânit dintr-o dată de dorința de a-i mărturisi totul. Știi, Eva, Dumneata ești prea complicată pentru mine: când veselă, când dusă pe gânduri, când prietenoasă, apropiată, când rece, distantă. Îmi vine să cred că ascunzi în Dumneata mai multe ființe, pe care le scoți la iveală după cum ai nevoie de ele. De ce te porți așa?

– Ca să mă apăr, sună răspunsul neașteptat.

El nu pricepu înțelesul mai ascuns al acelei mărturisiri.

– Să te aperi?! De cine?

– De oameni, în general. De toți și de nici unul. Sau, dacă preferi, de cei ce-mi vor răul...

– Eu nu-ți vreau răul, murmură el, cu regretul de a fi fost bănuit pe nedrept. Credeam că ți-ai dat seama de mult de lucrul acesta. Sentimentele mele...

– Le cunosc, făcu ea repede, cu o pornire din care se înțelegea că nu dorește ca el să continue. Oare Dumneata nu te aperi de mine? Uneori ne facem rău unul altuia fără s-o dorim și chiar împotriva voinței noastre.

La plecare, îl conduse până la poartă pe aleea mărginită de trandafiri.

– Să te aștept mâine sau ai de gând să lipsești din nou? Bagă de seamă, ai înțeput să-mi devii necesar! Păzește-te!

VII

Consiliul de administrație se întruni la 19 octombrie. Cu majoritate de voturi, creditul solicitat de baron fu aprobat pe termen de un an, cu o dobândă de 8%. Cu același prilej, trecu prin consiliu și creditul de un milion acordat morii și uzinei lui Weiss. Victor îl lăsă pe Keller să-i ducă vestea lui Losonczy.

– Acum că totul s-a consumat, îți pot spune deschis părerea mea: baronul nu va plăti la termen. O afirm în cunoștință de cauză. Nu se pricepe la afaceri și nici nu are un sfătuitor competent. Sub vechea conducere, când făcea parte din consiliu, a mai contractat un împrumut, care a rămas, practic, neplătit.

Victor citi în glasul bătrânului un abia ascuns reproș.

– Și de ce mi le spui pe toate acestea abia acum, Samu-bácsi? i-o întoarce el, atins de observații. Doar ai fost de acord și Dumneata să aprobăm împrumutul!

Dar Keller nu avea de gând să-și menajeze partenerul. Mușcă vârful unei țigări de foi și o aprinse tacticos.

– Am fost, mărturisi el, savurând primul fum, pentru că am văzut că ții în mod deosebit să-i dăm lui Losonczy jumătatea de milion. Voi să adauge: „deși am convenit odată că sentimentele nu au ce căuta în afaceri”, dar se răzgândi. Prinsese și el teamă de asociatul său. Ei, bună sau rea, afacerea e încheiată, de ce ne-am mai bate capul cu ea? reveni el, conciliant. Doar avem girul lui Kraft și el ajunge. *À propos*, știi că baronul și baroneasa ne-au poftit pentru mâine seară la cină? Bineînțeles, nu putem refuza, așa că am primit invitația și în numele tău.

Era vorba de o masă intimă, după cum îi asigură baronul, la care nu luă parte, în afara lor, decât Kraft Jóska. Cu toate acestea, atmosfera din timpul dineului fu mai degrabă reținută. Evenimentul la ordinea zilei, vizita apropiată a nunțiului papal, mai dezmoțî limbile. Se întâmpla pentru prima oară ca Sylvania să primească un asemenea ilustru oaspete. Victor abia avu prilejul să schimbe două cuvinte cu Eva. Îndată după masă,

cele două femei se retraseră, lăsându-i pe bărbați să-și bea cafelele și să-și fumeze țigările în biroul gazdei.

Două zile mai târziu, potrivit uzanțelor, Victor își făcu vizita de digestie. Fu primit de doamna Losonczy, cu care purtă timp de un sfert de oră o conversație de circumstanță. Eva nu se arătă, iar baroneasa nici măcar nu-i pomeni numele, necum s-o avertizeze că tânărul e acolo. Acesta reveni două zile la rând, după-amiaza, la ora obișnuită. De fiecare dată, camerista îl anunță că domnișoara nu e acasă. Deși ardea de dorința de a ști unde e, se abținu să pună vreo întrebare. Nu de la servitori se obțin informațiile despre stăpâni.

„Am avut dreptate”, își zise el, văzându-se dintr-o dată de o parte și de alta a gardului de sârmă din parc. „Ce poate exista între noi? Le-am dat banii, s-au terminat prieteniiile. De-acum își poate relua partidele de tenis și de călărie cu Donogán Kuci. De azi pe mâine am încetat să-i mai fiu necesar”.

Spre deosebire de celelalte dăți când gândise la fel, constatarea nu-l umplu de furie, ci numai de o tristețe calmă. Adevărul e că în fundul sufletului nu încetase să spere că totul are o explicație, cu atât mai simplă cu cât nu i se înfățișează din prima clipă în fața ochilor.

Se revăzură peste câteva zile la primirea nunțiului papal. Vizita înaltului prelat stârni un interes extraordinar în întreg orașul. După multe deliberări, se hotărâ, în sfârșit, programul recepției neobișnuitului oaspete. Nunțiul avea să fie întâmpinat în fața claustrului, de primar și de persoanele de vază ale orașului. După o scurtă urare de binevenire a lui Tarția, rostită în românește, dar cu asemenea cuvinte încât prelatul, italian de origine, să le priceapă, urmau să vorbească mai pe larg reprezentanții celor două culte catolice din oraș. Ungurii îl desemnară pe Miska-bácsi, care anunță că-și va rosti cuvântarea în latinește. Știrea stârni oarecare neliniște în rândul românilor. Nici vicarul Băliban, bătrân și slăbit, și cu atât mai puțin părintele Silvășan, noul paroh, nu se prea puteau lăuda cu latineasca lor. Până la urmă fu însărcinat să cuvânteze

directorul liceului, Orghidan, profesor de latină și desăvârșit cunoscător al acestei limbi.

Monseniorul Tardelli sosi pe la zece într-o mașină de lux închisă, prevăzută cu steagul Sfântului Scaun. O mare de oameni împânzea trotuarele, de o parte și de alta a străzii, încă de dimineața. Câțiva sergenți împiedicau mulțimea să se reverse pe caldarâm. În soarele călduț și blând de octombrie, strada zumzăia discret asemenea unei săli de spectacol. Zeci de capete se alăturau în ferestrele clădirilor mărginașe. Câțiva copii stăteau cocoțați în pomii din fața preturii. Prăvăliile și oficiile publice erau închise. Lipseau numai steagurile ca să te crezi într-o zi de sărbătoare națională. În mijlocul străzii, strânse la un loc, notabilitățile orașului pândeau apariția convoiului de mașini. Printre ei se număra și Victor, în calitate de fost prefect al județului. Ca întotdeauna când purta un veșmânt de gală (acum îmbrăcase jacheta) arăta cam țeapăn și plictisit.

Strigăte răzlețe venind din susul străzii anunțară apropierea automobilelor. Domnii își încheiară sacourile și își potriviră cravatele. În momentul când mașina cu stegulețul purtând cheia și tiara apăru în fața mulțimii, ocolind prăvăliile lui Török și Soós, Victor o descoperi la o fereastră a casei Schill pe Eva. Stătea rezemată de pervazul ferestrei, lângă prietena ei Nagy Berta. Prinzându-i privirea, îi adresă un surâs însoțit de o scurtă fluturare a degetelor, atât de discretă, încât o persoană străină ar fi luat-o drept un gest întâmplător.

Nunțiul, un bătrânel simpatic, îmbrăcat într-o sutană de-o tăietură aparte, tivită cu roșu, purtând mănuși albe și o calotă vișinie în cap, se dădu jos din mașină, susținut de secretarul său particular. Ascultă cu multă bunăvoință discursurile, îl întrebă, vesel, pe Tarția dacă i-a vorbit românește sau italienește, apoi îi fură prezentați pe rând cei cincisprezedouăzeci de bărbați în haine negre sau în reverende de sărbătoare. Cu aceasta ceremonia luă sfârșit. Oaspetele, însoțit numai de fețele bisericești se retrase în clădirea claustrului,

unde i se fixase reședința. Publicul, care, ca întotdeauna, aștepta mai mult decât i se oferise, se împrăștie puțin decepționat. Dar mai urmau, după-amiază, vizitele la vicariatul românesc și la plebania romano-catolică, recepția oferită de primar și, seara, iluminarea, salutarea festivă și binecuvântarea canonică.

– Mă însoțești până acasă în hainele acestea de ceremonie? îl întâmpină, zâmbind, Eva. Să știi că îți stau foarte bine. Ai fost de departe cel mai elegant domn din toată adunarea!

Eva era însoțită de Nagy Berta. O luară spre piață, discutând una și alta, se înțelege că despre primirea solemnă, despre mărunțul și blajinul nunțiu papal, despre discursurile rostite. În dreptul librăriei Heimlich, Berta îi lăsă.

– Ce-ar fi s-o luăm pe sus, pe lângă biserica reformată? propuse ea. E prea multă lume pe străzi. Ești de acord, *méltóságos úram* ?

În ciuda tonului prietenos și glumeț lui Victor i se păru că găsește ceva schimbat în purtarea ei. Nu mai era Eva dinaintea dineului la baron.

– A venit acum rândul meu să te întreb ce s-a întâmplat cu Dumneata, zise el, în timp ce treceau prin fața casei doctorului Antalffy. Am fost în două rânduri pe la domnul baron și nu te-am zărit.

– Știu, știu, răspunse ea repede. Mi s-a spus. Închipuie-ți că a doua zi după dineu ne-am trezit din senin cu mama! O așteptam abia pe la sfârșitul săptămânii. De atunci, zi de zi, a trebuit s-o însoțesc în tot felul de vizite. N-a fost nici ea în Sylvania de câțiva ani buni și are o sumedenie de cunoștințe. Speram să nu te descurajezi atât de repede și să revii. Te mulțumești cu această explicație?

Deși primi cuvintele Evei cu un sentiment de ușurare, Victor citi dedesubtul lor un înțeles ascuns. Se înșela sau, totuși, în ciuda aparențelor, se întâmplase ceva?

– Mama Dumitale are ceva împotriva întâlnirilor noastre? Răspunsul Evei fu pe cât de vehement, pe atât de sincer.

– Vai, ce prostii spui! îl muștră ea. În primul rând nici nu știe că ne vedem. Nu sunt fetița cuminte care să-și mărturisească mamei secretele. Și-apoi sunt convinsă că n-ar avea nimic contra vizitelor Dumitale. Uite, ca să te convingi, mâine după-amiază poștește la noi!

Înaintară în pas de plimbare de-a lungul străzii înguste, tăiate în coasta Măgurii. Țineau trotuarul din dreapta lângă parapetul de piatră care mărginea panta abruptă, împiedicând ploile torențiale să se reverse asupra orașului. Lângă biserica reformată Eva schiță un gest spre banca de piatră lipită de zidul parapetului.

– Nu vrei să ne așezăm puțin? îl întrebă ea, răzind pașii. Câteva minute până nu se ascunde în nori soarele. Poate e ultima oară că prindem în toamna aceasta o zi atât de frumoasă.

Cum se dovedi îndată, așezarea pe bancă era o simplă stratagemă. Eva mărturisi că tare ar mai fuma o țigară, dar se teme să nu fie zărită de cineva. La familia Schill n-a îndrăznit să aprindă una de teamă să n-o indigneze pe bătrâna doamnă. Două priviri, una în susul, cealaltă în josul străzii, o asigurară că sunt singuri.

– Dacă apare cineva, ți-o trec Dumitale, îl avertiză ea. Nu ți se pare ridicolă interdicția ca femeile să fumeze pe stradă? Și încă și mai ridicolă teama de a mă compromite?

Aprinse una din țigările ei subțiri cu vârful aurit, după ce se mai convinse o dată că nu o pândește nici o primejdie.

– N-am mai intrat de multă vreme într-o biserică, mărturisi ea, cu o privire spre clădirea albă, cu clopotnița scundă, încununată, în locul crucii, de un buzdugan aurit. Ai mei nu sunt prea credincioși. Te scandalizez cumva, preoțelule?

– Deloc, o asigură Victor. Merg și eu rar la biserică. Dumneata ești catolică, nu-i așa?

– Nu, reformată, își scutură ea cele două bucle negre. Familia Losonczy e catolică, tata însă a fost reformat și încă nepot de episcop. Ți dai seama că a trebuit să fiu botezată în religia lui.

Isprăvi cu bine fumatul țigării. Un vânt răcoros coborî rostogolindu-se, cu un freamăt stins, coastele Măgurii. Eva se ridică și zvârli restul țigării peste parapet.

– la vino puțin, îl chemă ea. Repede!

Un spectacol fantastic li se înfățișă ochilor. Izbiți de mișcarea vie a aerului nenumărații pomi de pe coastă lepădau în același timp zeci și sute de frunze îngălbenite. Luată de vântul care se învârtejise, ele pluteau deasupra caselor din Orașul de Jos ca un uriaș stol de păsări călătoare.

– Știi că plec marțea viitoare? îl anunță ea, reluând plimbarea. De fapt mama a venit să mă ia.

Deși Victor o aștepta mai de mult, vestea îl tulbură adânc. Ai fi zis că în sinea lui nutrise speranța nebună că nu va pleca niciodată. Absența ei îndelungată, săptămâni și luni de zile, i se părea de neimaginat.

– Ce ai de gând să faci după plecare? o întrebă el.

Ea își trecu palma peste fruntea netedă, acoperită, ca întotdeauna cu câteva șuvițe răzlețe.

– Dacă te referi la programul meu obișnuit, atunci îți pot da un răspuns sigur. Câteva zile la Huedin, apoi de la jumătatea lui noiembrie până după carnaval, la Cluj. Paștele o să-l petrec aici sau poate la Budapesta. Altminteri, nu-mi fac nici un fel de planuri. Găsesc că e mult mai înțelept așa. Sunt de mult convinsă că alții hotărăsc în locul nostru, mai ales în ce ne privește pe noi, femeile. E mai cuminte să așteptăm, fără a ne irosi speranțe deșarte. Se va întâmpla ceea ce trebuie să se întâmple. Singurul lucru de care mă tem e o viață mărunță, meschină, lipsită de orizont. Nu cred că i-aș rezista.

Victor nu-și dădu seama atunci cum trebuiau luate cuvintele acelea. Abia mult mai târziu le pătrunse înțelesul.

– Dar Dumneata? îl iscodi la rândul ei. Te-ai hotărât să rămâi pentru totdeauna în Silvania?

– Unde m-aș duce? Rostul meu e aici.

Ea-și încreți fruntea, ca și cum ar fi auzit ceva neplăcut sau bizar.

– Unde?! Lumea e mare. La Cluj, la București, la Viena, la Budapesta... Oriunde. Îmi dai voie să fiu sinceră până la capăt? Locul Dumitale nu e aici, într-un orășel pierdut din marginea Ardealului. Altele trebuie să-ți fie ambițiile și speranțele... Căci Dumneata ești unul dintre cei ce au dreptul să nutrească speranțe mari.

Coborâra strada Eminescu spre locuința baronului.

– Sâmbătă și duminică mergem la Ocna la culesul viilor... Ți-am trimis o invitație. N-ai primit-o încă? Înseamnă că o să dai peste ea în cutia de scrisori. Ce să faci? Să mulțumești și să te declari de acord. Refuzurile nu sunt admise!

VIII

Ploaia care căzu neîntrerupt două zile părea să compromită excursia la Ocna. Ca prin minune, joi după-amiază cerul se curăți de nori și un vânt răcoros, coborât din Măgură, uscă drumurile. Vremea se încălzi simțitor, făgăduind să rămână așa până la sfârșitul săptămânii. Încă scrutând bănuitori bolta cerului, oaspeții baronului se adunară sâmbătă pe la patru în fața casei acestuia. Șapte trăsură, toate cu coșuri, pentru orice eventualitate, se dovediră suficiente pentru societatea care număra douăzeci de persoane. Numai vreo doi tineri din anturajul Evei trebuiră să ia loc pe strapontine. Porniră îndată. Până la Ocna aveau aproape optsprezece kilometri, folosind drumul scurtat ce trecea prin Cehei. Oricât de buni ar fi fost caii, tot le trebuiau două ceasuri pe șleaul desfundat de ploii, iar pe la șase se lăsa întunericul.

Victor fusese plasat în trăsură între Eva și Nagy Berta. Cortegiul de trăsură străbătu în trap întins orașul către gară. După ce părăsiră șoseaua pietruită, caii fură lăsați să meargă liber pe drumul de țară acoperit ici-colo de bălți și brazde de noroi. Soarele cobora pe nesimțite spre asfințit, rămânând mereu în fața lor, rece și palid, ca o țintă spre care te îndrepti fără a o putea atinge. Trâmbe sfâșiate de nori alburii acopereau orizontul.

Peste câmpuri stăruia o pâclă ușoară, ca o fumegare vânătă. Vântul, liniștit în oraș, se isca din senin făcând să tremure ierburile pălite și frunzele sunătoare ale cocenilor de porumb.

Eva îmbrăcase cu acest prilej haina de voiaj în carouri. Era aidoma cum o văzuse pentru prima oară în compartimentul de tren, cu pălărioara îngustă și micii cercei cu piatră opalină. Nagy Berta, care nu mai fusese până atunci prin acele părți, puneă tot felul de întrebări despre locurile și satele întâlnite în cale. Cu brațul drept lăsat să atârne în afară, Eva privea neîntrerupt peisajul, fără a da atenție vorbelor ce se schimbau lângă ea. Trăsura era destul de largă pentru ca trei persoane să stea comod în spate. Preocupat să nu-și stingherească vecina din stânga, pe care abia o cunoștea, Victor se trase instinctiv spre Eva. Umerii, mâinile, genunchii li se atingeau în hurducăturile trăsurii. Uneori, când drumul devenea mai bun, rămâneau lipiți, minute în șir, unul de altul. Deși îmbrăcaseră pardesiele, își simțeau parcă aieva căldura trupurilor.

După Cehei, Berta își încetă întrebările. Începuse de altfel să însereze. O umbră tot mai deasă asemenea unui vâl nevăzut cobora încet asupra câmpiei. Soarele dispăruse pe jumătate după nu prea depărtatele dealuri ale Ocnei. Călătorii își zăreau tot mai șters vecinii. Cu nenumărate rețineri, temându-se să nu comită un gest riscat și ireparabil, Victor cuprinse în palmă mâna delicată a Evei. Ea nu reacționează în nici un fel. Privea în continuare peisajul nesigur, parcă încă nu și-ar fi dat seama de ceea ce i se întâmplă. Rămase așa până trăsura se opri cu un scrâșnet de frână. Victor tresări și-i eliberă mâna. Ajunseseră în fața conacului din Ocna.

Oaspeții se răspândiră în încăperile ce le fuseseră rezervate, apoi se reuniră în vasta sufragerie de la parter. În timpul mesei, lui Victor i se păru că descoperă în câteva rânduri privirile doamnei Csáky oprite asupra lui. „Oare să fi aflat de întâlnirile mele cu Eva?” se întrebă el. Adormi târziu, simțind că a doua zi îl așteaptă o zi hotărâtoare, nici el n-ar fi putut spune exact în ce fel. Alături, în patul vecin, Kraft Jóska dormea liniștit ca omul înțelept împăcat

cu lumea întregă. Se trezi cu noaptea în cap. Cuprins de o nerăbdare, repede schimbată într-o emoție copleșitoare, greu de explicat, așteptă să se facă opt și să coboare.

– Matinal, matinal! îl întâmpină jovial baronul în pragul sufrageriei. Omul harnic se scoală și duminică de dimineață! Își frecă mulțumit mâinile, mutându-se de colo, până colo. O să avem o vreme minunată, cerul e limpede ca lacrima!

La micul dejun, Victor nimeri departe de locul unde se așezase Eva. „Oare nu vom rămâne singuri o singură clipă?” se înnegură el la gândul că ziua va trece și nu va apuca să stea de vorbă cu ea. Îndată după ce isprăviră masa (se făcuse între timp ora zece), oaspeții se despărțiră. Baroneasa propuse doamnelor o plimbare prin vie pentru a culege ultimii struguri de pe araci (lăsați anume acolo, căci culesul se făcuse, după tradiție, la începutul săptămânii). Curtenitori, câțiva domni, între care și Donogán Kuci, se oferă să le însoțească.

– Numai fiți atenți cât mâncați! le strigă Losonczy. Nu răspund de consecințe!

Cât privește pe domni, ei preferară standul de talere, amenajat într-un loc ferit nu departe de conac, de Kiss, administratorul moșiei. Auzind că Eva refuză să meargă în vie, Victor înțelese că ea îi oferă prilejul mult așteptat de a fi împreună. Declină de aceea invitația de a trage la standul de talere: bancherii sunt oameni pașnici, care nu iubesc armele, ci numai polițele și inscripțiile ipotecare.

Ca un făcut, tocmai atunci se apropie de el baronul, însoțit de administratorul Kiss. Dorea să-i arate puțin acareturile moșiei și mai ales clădirile viitoareii fabrici de cherestea. Nu încăpea un refuz. Datornic corect, Losonczy ținea cu tot dinadinsul să-și încredințeze creditorul că nu făcuse o investiție zadarnică. Victor își îndreptă privirile spre Eva. Ea zâmbi și schiță un mic gest de îngăduință din cap.

Baronul și administratorul îl duseră destul de departe de conac. Traversară întinsa grădină din dosul casei, plantată cu nuci rămuroși, și apoi Ocnița, pe o punte îngustă de lemn.

Fabrica (sau ceea ce avea să devină într-o zi fabrica) se compunea din două clădiri dreptunghiulare, cu acoperișul scund, văruiete de curând, dar degajând cu toate acestea un aer de părăsire. În schimb, baronul și Kiss se întrecură în a-i da explicații despre ceea ce se făcuse până atunci și despre viitorul exploatării lemnului din pădurile Ocnei.

– Sunt și mașini? reluă distrat Victor o vorbă a baronului.

– Da, bineînțeles! replică, puțin atins, acesta. Credeam că ți-am spus încă la bancă. Dacă vrei, domnul Kiss are cheile, putem intra să le vezi.

– A, nu, nu e nevoie! dădu înapoi Victor. Știu foarte bine că există. Am spus așa o vorbă...

Începută la prânz, masa se întinse până spre trei și amenința să nu se mai termine. Se servi must proaspăt și mai ales vinurile vechi din pivnița baronului, care țineau piept celor ale lui Kraft, renumite în tot județul. Cineva propuse să rămână până a doua zi dimineață. În fine, se ridicară și trecură în salon să bea cafeaua și lichiorurile.

– Nu vrei să facem câțiva pași împrejur? îl prinse Eva în pragul salonului. După o masă atât de lungă, puțină mișcare nu ne-ar strica...

O urmă fericit, cu o undă de recunoștință în suflet. Fără a-și fixa o țintă, o luară de-a lungul străzii întortocheate spre capătul Ocnei.

– Dumneata ești mi se pare localnic, începu ea pe când treceau pe lângă casele învăluite în liniștea duminicală. Cunoști bine Ocna.

– Nu sunt născut aici, răspunse Victor, ci la Gherla. Dar familia noastră se trage din Ocna. Ca să fiu sincer, nu prea cunosc comuna. Ultima oară am fost acum trei ani. Fără invitația unchiului dumitale, cine știe când aș mai fi revenit.

– E adevărat că un strămoș al Dumitale a cumpărat o parte din domeniul familiei noastre?

– Da, un străbunic al meu, recunosc Victor, puțin nedumerit, deoarece nu bănuia încotro bat vorbele Evei.

Oricum, discutau subiecte străine, iar timpul pe care-l aveau de petrecut împreună se scurta cu fiecare minut. Pe vremea aceea moșia noastră era mai mare. Între timp s-a micșorat, iar la moartea bunicului au împărțit-o cei doi fii ai lui.

O dată cu aceste deslușiri, convorbirea se stinse. Cu siguranță Eva nu avusese nici un plan atunci când atacase subiectul. Și totuși...

– Ce e aici? făcu ea, arătând spre gardul de scânduri putrede, care apăru în dreapta drumului, mărginind ceva ce putea fi o grădină părăginită, dacă te luai după tufele de mălin de pe margini.

– E cimitirul românesc, răspuse Victor. Cândva aici se găsea și o biserică. Era mică, din lemn, cu turnul înalt, cum se obișnuiește prin părțile acestea la români. Eu n-am apucat-o, tata însă da. A fost dărâmată prin 1880, când s-a ridicat biserica de zid din centrul comunei. Cimitirul a rămas pe loc.

Ea încetini pasul, nedecisă sau poate mascând o hotărâre deja luată.

– Ce-ar fi să intrăm un minut? propuse ea. Mai încolo se sfârșește satul, iar noi trebuie să ne întoarcem curând.

La ora aceea cimitirul era pustiu. Deși trecuseră ceasurile amiezii, în aerul nemișcat mai spânzura căldura zilei de toamnă târzie. O liniște nesfârșită stăpânea acea modestă grădină a morților. Zumzetul câte unei insecte ce supraviețuise schimbării anotimpurilor sfâșia în răstimpuri tăcerea. Un fluture întârziat le tăie calea înălțându-se și coborând în zig-zaguri neregulate. Dincolo de gardul lateral răzbătea croncănitul grav al unei ciori.

Printre crucile mărunte de lemn, înnegrite de ploi, cu nume pe jumătate șterse, nu le fu greu să zărească monumentul de piatră cenușie acoperit de o lespede grea și străjuit de o mare cruce din marmură neagră.

– Sunt rudele Dumitale? întrebă ea, după ce citi numele înșirate pe soclul masiv al crucii. Tatăl? Bunicul?

– Tata e înmormântat în Silvania. Aici sunt îngropați bunicul, străbunicul și răsstrăbunicul meu, zise el, arătând pe rând

numele lui Vasile, al lui Lupu și al lui Simion cel Tânăr. Adăugă: Străbunicul a fost judecător la Tabla regală și vițișpan înainte de 1848. El a cumpărat o parte din domeniul Losonczy în 1837.

Regretă curând explicația necerută. Ce importanță avea un judecător și un vițișpan în ochii nepoatei baronului Losonczy? Și-apoi era nedelicat să-i mărturisească tocmai ei de dezmembrarea domeniului familial. Ea nu păru să-i bage în seamă cuvintele, ci rămase cu ochii ațintiți mai departe pe soclul crucii.

– Și ceilalți?

– Ceilalți... Victor se opri stânjenit. Celorlalți li s-au risipit mormintele, dar numele li s-a păstrat. Pe tatăl lui Simion îl chema Nicolae, iar pe tatăl acestuia de asemenea Simion. Au trăit pe vremea lui Carol al VI-lea și a Mariei Tereza. Noi suntem un neam vechi.

Rosti cuvintele acestea cu mai multă energie decât ar fi trebuit, ca pentru a-i atrage atenția că se înșală când îi socotește pe ei, pe Hențești, drept niște oameni de ieri, de alaltăieri. Dar gândurile Evei rătăceau în altă parte.

– Nu ți se pare cam ciudat, zise ea într-un târziu, că ne găsim aici, la Ocna, în fața acestui mormânt, tocmai noi doi, Dumneata și cu mine? Îți vine să crezi că e o fatalitate!

El nu-și dădu seama ce anume ascundeau acele cuvinte. Cu vechea rană pricinuită de întrebările ei de mai înainte, crezu că face aluzie la strămoșii săi care trăiseră cândva sub stăpânirea baronilor Losonczy.

– Nici Nicolae, nici Simion cel Bătrân n-au fost vreodată iobagi ai străbunilor Dumitale, ci țărani liberi, se înăspri el cu capul în piept.

– Îmi răstălmăcești cuvintele, preoțelule, îl dojeni ea, împăciuitoare. Nu asta am vrut să spun, ci cu totul altceva. Dar acum să lăsăm totul baltă. Haide, să mergem, continuă ea pe altă voce, e aproape patru, la conac trebuie să se fi scos trăsurile. Vino!

Propunerea Evei îl nemulțumi, dar îl ușură în același timp. Nu se fac declarații de dragoste pe stradă. Îndată își spuse că Eva pleacă peste două zile și un alt prilej de a o vedea singură nu va mai avea. Ea nu va reveni în Sylvania decât la primăvară și nici nu era vorba de ceva sigur. Pe de altă parte, gândurile i se încurcau în minte, iar replicile sale neghioabe din cimitir le făceau și mai greu de exprimat.

De îndată ce ulița coti la dreapta, curia nemeșească a baronului le răsări în față. Cele șapte trăsuri așteptau înșirate în dreptul porții. Vreo două din persoanele ce se agitau în jur le făcură semne cu mâna.

– Eva, începu el repezit, căci își dădu seama că irosește cele din urmă clipe, aș vrea să-ți spun ceva.

Ea întoarse spre el o privire care știa totul, dar nu voia să creadă nimic.

– Să nu-mi spui cumva vorbe mari, îl avertiză ea. Uneori sunt în stare să le cred...

El ezită, descumpănit de tremurul vesel al glasului Evei.

– Te iubesc, zise el încruntat, simțindu-se dintr-o dată străbătut de o bucurie fără margini. Reveni, neștiind dacă a spus totul. Te iubesc mai mult decât orice pe lumea aceasta...

Odată pronunțate, cuvintele sunară searbede și banale. Se întrebă chiar dacă i-au ieșit lui din gură. La fel ca atunci când degetele îi cuprinseseră mâna în trăsura, ea nu arată prin nimic în ce fel i-a primit declarația.

– Aștepți cumva un răspuns din partea mea? îl întrebă ea, când ajunseră la câțiva pași de trăsura.

– Nici unul, negă el, speriat parcă de ceea ce ar fi putut afla. Am vrut doar ca înainte de a ne despărți să-mi cunoști sentimentele.

Până la Sylvania călătoriră în trăsuri diferite. În agitația și rumoarea din fața casei baronului se despărțiră ca toți ceilalți. Victor o conduse până acasă pe Nagy Berta, care locuia nu departe de ei.

– N-ai vrea să treci mâine după-amiază pe la mine? i se adresă ea cu un surâs enigmatic. Doi vecini cum suntem noi trebuie să se cunoască mai bine.

Victor bănuia că invitația are alt scop. Într-adevăr, în salonul Bertei îl aștepta Eva. Gazda le zâmbi amândurora cu o complicitate neascunsă, apoi îi lăsă. Avea de dat niște dispoziții cusătoresei, a cărei mașină se auzea țâcănind în cealaltă parte a casei.

– Victor, zise Eva, fără vreo introducere, de îndată ce rămaseră singuri, ieri mi-ai mărturisit că mă iubești. Cred în sinceritatea și seriozitatea declarației tale. Dacă nu ți-am dat răspuns îndată n-a fost pentru că n-aș fi fost sigură de sentimentele mele, ci pentru că nu știam dacă trebuie să ți le împărtășesc.

Se ridică de pe scaun și se îndreptă spre fereastră.

– Te iubesc și eu, așa cum desigur știi, în ciuda jocului de-a v-ați ascunselea la care ne-am supus amândoi de o lună și mai bine. Am șovăit numai fiindcă dragostea pe care ți-o port e prea serioasă ca să fie tratată cu ușurință.

Glasul ei vibra de o convingere și de o hotărâre până atunci necunoscute. Deoarece Victor voi s-o întrerupă, ea își întoarse spre el ochii negri, strălucitori.

– Mai am două cuvinte și termin. Eu plec mâine din Silvania. Voi face tot ce-mi stă în putință ca de Paști să mă reîntorc. Până atunci avem să ne gândim la tot ce ne apropie și ne desparte. Nu mă căuta, dacă vii la Cluj, și nu-mi scrie. Corespondența mai mult separă decât apropie, deoarece creează despre noi o altă imagine decât cea reală. Vorbele nu fac niciodată nimic. Ceea ce ne-am spus ajunge. Și-acum, vino aici. Vreau să ne luăm rămas bun înainte de a se întoarce Berta.

Se apropiară unul de altul cu pași rari, parcă neîncredători. Abia în momentul când se treziră unul în brațele celuilalt și își uniră buzele într-un sărut în același timp precaut și pasionat, simțiră amândoi, pentru prima oară, cât de accesibilă și totodată strivitoare era fericirea lor comună.

Astfel începu singura dragoste din viața lui Victor Henția.

IX

Asigurându-și concursul partidului averescan, Valer începu să se pregătească serios pentru alegerile comunale. Deși campania electorală se deschidea oficial abia după Anul Nou, încă din octombrie luă legătura cu diverse persoane influente, făcu vizite și mai ales se gândi la programul cu care urma să se prezinte în fața alegătorilor. Așa cum singur își dădea seama, șanse prea mari nu avea. Atât naționaliștii (care fuzionaseră de curând cu partidul țărănesc), cât și liberalii erau mai bine plasați. Nimănui nu-i venea să creadă că Tarția va lăsa din mâini primăria, acum că partidul său se afla din nou la putere. Dar Valer le știa pe ale lui și nu greșea mergând pe o anumită cale. În afara clientelei electorale a averescanilor, el conta pe sărăcimea de pe Ulița Românească și pe o parte a ungarilor. Într-un oraș pe jumătate unguresc, votul acestora era foarte important. Știind că nu-și vor putea alege un primar de-al lor, erau dispuși să-l sprijine pe acela dintre candidații români care s-ar fi arătat mai înțelegător față de propriile lor revendicări. În privința aceasta Valer se arătă larg, promițând chiar că, în cazul că va fi ales, va numi un ungar în postul de secretar al primăriei și anume pe dr. Balta Zoltán, care vorbea și scria perfect românește.

Cu ajutorul redactorului-șef al oficiosului averescan de la Zalău, Coste, întocmi un program electoral, foarte chibzuit, pe care-l tipări. La sfatul lui Kretsch Sanyi puse să se tipărească și câteva sute de afișe, cu portretul său, însoțit de cuvintele: „La alegerile comunale din 20 februarie, votați pe dr. Valer Nilvan”. Ambele inițiative, programul și afișele, distribuite sau lipite pe pereți, îndată după sărbători, stârniră vâlvă în oraș. Niciodată până atunci un candidat la primărie nu uzase de asemenea mijloace pentru câștigarea alegătorilor. În 10 ianuarie organizează o întrunire în sala cinematografului, care deveni neîncăpătoare pentru cei cinci sute de alegători dornici să ia parte la ea. Cum era de așteptat, fu atacat de Tarția și de

liberali. Cu național-țărăniștii, în frunte cu Orghidan, încheie o înțelegere de cruțare reciprocă și de desistare în favoarea celui mai bine plasat în caz de balotaj. Nu trecu o săptămână după lipirea afișelor și jumătate din ele erau sfâșiate. Pe cele rămase Valer se trezi cu barbă și mustăți, plin de cicatrici urâte sau cu o bandă neagră peste ochi, ceea ce îi dădea o înfățișare feroasă. Alături se putea citi: *Palukes, Szürkebarát* sau *Urmăriți, prindeți, arestați!*

Asupra unui astfel de afiș căzură ochii Helenei într-o zi când ieși în oraș. Fu cuprinsă de o asemenea indignare (dar nu împotriva celor ce pociseră portretul, ci împotriva ginerelui ei), încât se duse ață la Mărioara.

– Apoi îți place să-ți vezi bărbatul astfel terfelit pe toate zidurile orașului? o înfruntă ea. Du-te să-l vezi, că arată, de parcă ieri ar fi ieșit din temnița de la Gherla! Primărie i-a trebuit? Va fi primar când voi ajunge fată mare, însă dușmănia lui Tarția știu că și-a câștigat-o! Nu m-aș mira să vă scoată din casă, că Tarția taie și spânzură, ca pe moșia lui, la „Silvania“!

Mărioara primi destul de indiferentă reproșurile mamei sale. Așa mergea lupta electorală acum după război, îi răspunse ea. Oamenii se atacă și se defăimează, apoi, după alegeri, se așază la aceeași masă de la casină și își strâng mâinile, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

Totul anunța o luptă strânsă și cine știe ce s-ar fi întâmplat până la urmă dacă pe la sfârșitul lui ianuarie Bubi Henția nu și-ar fi invitat câțiva prieteni la „Katra“. Nimeni nu avea habar de ce anume au fost chemați și nici Bubi nu le dezvălui nimic. Valer șovăi îndelung înainte de a se duce. Din toamnă, de când hotărâse să candideze la alegeri, își supraveghea cu strictețe purtarea. Dădea rar la cafenele, iar la petreceri abia se atingea de pahar. Când ochii întregului oraș stau ațintiți asupra ta, te ferești de orice prilej de a intra în gura lumii. Până la urmă nu putu să-l refuze pe Bubi, care stăruia întruna, și se duse.

Pe la șapte și jumătate apărură unul câte unul în camera privată de la restaurant, Henegariu, Gyuri Pop, Kretsch Sanyi,

Valer, Ionaș Sima, vărul lui Victor, profesorul Meteș și Molnár Dezső, fost coleg al lui Bubi la liceul Wesselényi din Zalău. Gazda îi primi cu o ceremonie neobișnuită, ceea ce întări în fiecare dintre ei bănuiala că invitația din seara aceea are un tâlc ascuns.

Patronul în persoană veni să servească aperitivele, asistat de doi chelneri. Pe buzele lui subțiri, ușor strânse, se strecură un zâmbet de înțelegere atunci când ochii i se întâlneau cu ai lui Bubi. „Totul e pregătit”, spuneau privirile lui, „se va face întocmai cum ați poruncit”.

Pentru început, dispoziția societății se dovedi a fi mai curând mediocră. Sorbeau distrați din păhărelele cu rachiu de cireșe (o specialitate a casei) și mai înghițeau câte o felie de Ementhal sau de șuncă afumată. Dintre toți, cel mai plouat arăta Meteș. Burlac înrăit, client asiduu al localurilor de noapte, chefuisse în ajun la „Gyurkó” până la ziuă și nimerise până la urmă în alt loc decât la liceu. Comesenii aflaseră câte ceva despre isprăvile din ajun și tare ar fi dorit să știe mai multe, mai ales că, în mod cu totul neobișnuit, profesorul apăruse fără obișnuinții ochelari cu ramă de aur. Dar Meteș, mahmur, tăcea chitic, negru la față ca fundul ceaunului, refuzând paharele.

– Lăsați-l în pace, interveni Henegariu, că Romi nu pune azi nimic în gură. E supărat că și-a pierdut ochelarii. Nici măcar la școală n-a fost în stare să ajungă.

– Unde ți-ai pierdut ochelarii, Romi? se interesă Sima, abia stăpânindu-și râsul, căci bănuia o întâmplare nostimă.

Dar Meteș continuă să stea cu capul în piept, fața pierită și fără grai.

– Vă spun eu cum i-a pierdut, le făcu cu ochiul celorlalți Gyuri (fusesse și el în ajun la „Gyurkó”). I-au căzut în closet, când s-a aplecat să se ușureze.

Izbucniră cu toții în răs. Meteș îi privi cu ochi tulburi și se scutură mânios.

– Miști! rosti el în silă, apoi întinse păhărelul spre Kretsch care se afla în fața lui: Hai, turnați-mi și mie un deget de rachi, doar îmi va fi spre ajutor.

Henegariu însă se opuse, deși tonul rugător al colegului său îi făcea milă.

– Nu-i da, Sanyi, că-i vine rău!

– Dacă nu-mi dați, nu vă spun ce-am pățit cu ochelarii, îi amenință Meteș.

Până la urmă se înduplecă. Meteș dădu dușcă unul după altul două păhărele din rachiul de cireșe. Obrajii i se mai colorară, iar ochii își recâștigară strălucirea.

– I-am pierdut în patul lui Pintér Bözsi, se spovedi el foarte serios. S-au făcut țândări, iar un ciob i-a intrat lui Bözsi în fund.

Un hohot uriaș de râs urmă mărturisirilor lui Meteș. Exact în momentul acela se ivi Katra împreună cu cele două ajutoare ale sale, aducând pe o mare tavă de argint cotletele de vițel, pregătite după o rețetă proprie și renumite în întreg orașul. Mai bine dispus ca oricând, Bubi comandă de la început șampanie franceză. Frapierele, pline cu zăpadă, sosiră îndată. Știind cu cine are a face, Katra puse la răcit zece butelii de șampanie *Mumm*, pe care o vindea cu cinci sute de lei sticla.

Pe la opt și jumătate, comesenii erau destul de încinși, încât patronul socoti că a sosit momentul să-l trimită în separeu pe vioristul Fátýol, împreună cu doi secundanți. Țiganul fu primit cu aclamații și rugat să cânte câteva piese vestite din repertoriul său. În curând, domnii se apucară să-l acompanieze în surdină, apoi din ce în ce mai puternic. Deoarece chelnerii umpleau neîncetat paharele, se ajunsese peste un ceas ca fiecare să cânte o altă melodie, românește, ungurește, latinește, într-un crescendo sălbatic, care te făcea să crezi că ai nimerit într-o casă de nebuni: *A fost odată un om sărac, Un băiat și o fetiță, Bibit ille bibit illa, Nicsen olyan lány, mint o zsidó lány*. Ba, Romi Meteș, ridicat în picioare, cu șervetul la gât, grozav de congestionat, zbiera cât îl țineau plămâni, în italienește (făcuse războiul la Doberdo și la Isonzo): *Io ti giuro amor puro...*

Cântecelor deșănțate le puse capăt apariția baiaderelor lui Katra, în frunte cu Péntek Manyi. Erau patru cu toate, frumoase și dezbrăcățele, nici una mai în vârstă de douăzeci și cinci de ani, printre ele și o româncă, Zizi Gelep, brunetă foc, cu ochii ca jărăticul, bucureșteancă din Chirigiu, nimerită Dumnezeu știe cum în Silvania.

Ca unul care știa prea bine ce avea să urmeze, Fátyol părăsi discret separeul împreună cu secundanții săi. Se ceru din nou șampanie (cele zece sticle se goliseră repede), fetele se așezară printre meseni. Începură glumele deocheate, gesturile îndrăznețe, țipetele surprinse, hohotele de râs. O jumătate de ceas mai târziu, damele amețite de-a binelea (căci șampania curgea gârlă), se cuibăriră în brațele vecinilor (norocoși fură Gyuri, Sima, Henegariu și Molnár), în sfârșit după altă jumătate se descălțară, pentru ca domnii să-și bea șampania, după tradiție, din pantofi.

– Dumnezeule, ce cald îmi e! oftă Péntek Manyi, făcându-și vânt cu un evantai improvizat. Mă topesc, nu alta!

– Dezbracă-te! îi sugeră Gyuri, cu o strâmbătură a buzelor sale groase. Toată lumea arde de dorința să-ți admire trupul superb!

Manyi abia aștepta să arboreze costumul Evei. Nu-i trebuiră decât câteva secunde ca să lepede de pe ea cele câteva hăinuțe subțirele. Ca la un semnal, celelalte fete o imitară și se așezară goale-goluțe la masă. Ca un amănunt picant, Zizi Gelep era rasă jos, întocmai ca tătăroaicele. Toată lumea le primi pe baiaderele dezgolite cu un entuziasm de nedescris. Singur Valer surâdea stânjenit. Își dădea seama că lucrurile merg prea departe și cine știe unde se vor opri. A se retrage atunci ar fi însemnat însă să se facă ridicol în ochii tuturor.

De altfel, starea de spirit a societății ajunsese într-un asemenea punct, încât propunerea, cu totul ieșită din comun, a lui Kretsch ca bărbații să se dezbrace la rândul lor fu întâmpinată fără nici o obiecție drept ceva cât se poate de firesc. Cu excepția lui Bubi și a lui Valer, care își păstrasera o

parte din minți, ceilalți se despuiară prin colțuri și își reocupară locurile lângă fete.

Întâmplarea făcu ca în clipa aceea să pătrundă în cabinet doamna Katra cu cafelele și coniacurile. În fața spectacolului uluitor, femeia, care văzuse destule în viața ei, scoase un țipăt ascuțit și scapă tava din mână.

În larma de voci și de cești sparte, Kretsch Sanyi, uitând în ce stare se află, crezu de datoria lui s-o liniștească pe patroana care era gata-gata să leșine.

– *Hát kérem szépen, nagyságos asszony!*¹, se repezi gol pușcă spre ea, vă asigur că nu e cazul să vă alarmați... E o simplă glumă...

– *Nehogy nyuljon reám, disznó!*², îl apostrofă femeia, trezindu-se în fața goliciunii ziaristului. *A nyavalya törje ki!*³

Ultimele cuvinte ale femeii, ca și ieșirea ei grăbită din cabinet, stârniră o furtună de râsete. Mai râdeau când apărură Katra cu alte cafele și cu scuzele de rigoare pentru ieșirea de adineaori a soției sale. Le primiră îndată, în special Sanyi, de fapt singurul ultragiut. Deoarece conformația sa anatomică aparte stârni interesul fetelor, care se prefăceau ignorante, Henegariu propuse să-l creștineze chiar atunci pe circumcis. După cum mărturisii îndată, acesta mai fusese botezat, în ocazii asemănătoare, romano-catolic și reformat, de aceea nu avea nimic împotriva să devină și greco-catolic.

Metes, cândva student la teologie, făcu pe preotul, Henegariu și Zizi Gelep, ca nași, se lepădară de satana, iar restul societății dădu răspunsurile convenite. În loc de apă se folosi șampanie, iar noului creștin i se dădu numele de Zaharia. La urmă se sărutară cu toții și se bău în sănătatea pruncului. În mod excepțional, i se îngădui și acestuia să golească un pahar, în ciuda vârstei fragede.

¹ Dar vă rog frumos, stimată doamnă. (*magh.*)

² Să nu pui mâna pe mine, porcule! (*magh.*)

³ Să te ia naiba! (*magh.*)

– Băgați de seamă, îi avertiză Sanyi, într-o zi o să vă botez și eu în legea jidovească! Să știți că nu vă va fi ușor, deoarece la noi popa botează cu briciul, nu cu apa!

– Haide, la rabin! Să ne tăiem împrejur! Acum! strigă râzând ca un nebun Romi Meteș, beat criță.

Cheful se sparse pe la două. Bubi îi dădu lui Katra treizeci de mii, fără să se uite la nota de plată, și fu condus de acesta până în stradă. Afară ninge liniștit, cu fulgi mari și deși.

– Unde mergem acum? întrebă Ionaș Sima, de cum puse piciorul în stradă. Aerul curat și rece îi limpezise mintea. Nu-i ardea să se culce în noaptea aceea. La „Gyurkó” trebuie să fie încă deschis.

– Ne ducem la Limpi să-i dăm o serenadă! propuse Bubi. Luăm și țigani cu noi! Cu mașina suntem în cinci minute la ea!

Cu chiu, cu vai, încăpură cu toții în Buickul lui Bubi. Țiganii stăteau agățați pe scările mașinii. Sub ferestrele Olimpiei, Bubi împreună cu Henegariu cântară acompaniați de țigani și de ceilalți, *Am iubit doi ochi albaștri* și *Vis ferice de iubire*. Începută pianissimo, serenada deveni din ce în ce mai sonoră și mai puțin armonioasă. Flacăra unui chibrit luminează unul din geamurile casei.

– A primit serenada! Uite că mai aprinde unul! Limpi! Deschide fereastra!

Capul surâzător al Olimpiei Henegariu apăru în crăpătura geamului.

– Vino jos! îi strigă Bubi. Adă și cuferele!

– Cufere? Unde vă duceți? Ce cufere?

Nimeni nu înțelegea nimic. Se uitau aiuriți la doamna Henegariu, cum pășește în haina de blană, însoțită de slujnica care purta două geamantane grele. Șoferul așeză calabalâcul în portbagaj.

– Unde vă duceți? repetă, prostit, Meteș. La „Gyurkó”?

– La Paris! strigă triumfător Bubi, agitând pașapoartele în mână. Prin Budapesta și Viena! La Paris!

Nu le veni să-și creadă ochilor decât atunci când Bubi și Henegăreștii începură să-și ia rămas bun. Îmbrățișări, exclamații de surpriză, urări de drum bun. Kretsch Sanyi râdea să se prăpădească. Romi Meteș plângea în hohote sărutându-se cu Bubi. Pe la casele învecinate, capete curioase apăruseră la geamuri.

– Luați-mă și pe mine la Paris! strigă Gyuri, cuprins de o veselie subită, alergând după automobil. La Paris! La Paris!

X

A doua zi, Gyuri Pop se trezi pe la douăsprezece într-o cameră absolut necunoscută. Oricât se strădui să descopere unde se află, nu reuși. Era o odăiță strâmtă, mobilată ca vai de lume, cu perdele ieftine de percal și cu un bec pătat de muște deasupra unei măsuțe cu un picior, încărcată de sticle și pahare. Pe peretele din față, decolorat și pătat de igrasie, o țișgancă tânără și arăta sâni dezgoliți într-o cadră ieftină. Încercă să mai doarmă, dar nu izbuti. Își simțea capul ca o baniță, gura ca fierea. O greață leșinătoare îi răscolea măruntaiele. Se ridică hăbăuc în capul oaselor. Spre marea lui mirare, lângă el, sub aceeași plapumă, dădu peste Zizi Gelep. Și-o aminti pe loc și o dată cu ea peripețiile chefului din ajun.

– Cum te simți, suflețelule? ciripi femeia, care se trezise mai demult și își pilea unghiile.

– Groaznic! gemu Gyuri de pe marginea patului cu capul în mâini. Ascultă, continuă el, după ce-și mai veni în fire. Azi noapte, noi doi... tu și cu mine... am...

– Sigur, nu-ți aduci aminte? chicoti Zizi. De două ori...

Gyuri clătină din cap, în semn de îndoială. Nu mai știa nimic de când alergase ca un bezmetic după mașina lui Bubi.

– Dă-mi de băut ceva, mormăi el, cu mintea încă buimăcită de somn.

– Ce vrei? se oferi serviabilă fata. Sifon sau rachiu de cireșe? Am și bicarbonat...

Auzind de bicarbonat, Gyuri se scutură, de parcă ar fi fost străbătut de un curent electric.

– Rachiul! ceru el, cu mâna întinsă.

Auzi gălgâitul lichidului din sticlă, apoi dădu peste cap păhărelul umplut ochi. Strânse cu putere fălcile și își lăsă capul în piept. Broboane de sudoare rece îi acoperiră fruntea. Văzându-l palid ca hârtia, Zizi crezu că i se va face rău. Dar Gyuri cunoștea rețeta, mai ceru un pahar, apoi încă unul. Începu să-și vină încet-încet în fire, pe buzele groase, răsfrânte îi miji zâmbetul prietenos. Tocmai se gândea dacă să mai bea o măsură sau să se oprească, când de afară răsună bocănit de cizme care urcau scările și o voce groasă întrebând ceva.

– Cine Dumnezeu face atâta larmă că mi se crapă capul în o mie de bucăți? se plânse el. Spune-i să tacă din gură!

Zizi își puse un halat și ieși în casa scârilor, așa ciufulită și boțită la față cum era.

– E cineva jos care întreabă de tine, reveni ea. Zice că ar fi ceva urgent.

Gyuri se frecă la ochi neîncrezător, când îl zări pe Todor, vizitiul de la Uileac.

– Ce e, Todore? făcu el cu vocea schimbată, căci bănuia că nu de florile mărilor îl caută vizitiul.

– Apoi, domnișorul, începu țăranul cu codeală, învârtind căciula în mâini, să știi că nu-i bine... Că domnul cel mare a murit azi dimineață pe la nouă, iar eu te caut de două ceasuri și nu te gălesc.

Lui Gyuri îi pieri pe loc toată mahmureala. O puse pe Zizi să-i toarne o cană de apă rece pe ceafă și coborî în grabă scările. Așa nepăsător și de nimic cum era, își iubise, în felul lui, părintele.

Deși așteptată de multă vreme, moartea tatălui său îl surprinsese ca un trăsnet căzut din senin. De doi ani încoace, Gergely-bácsi o ducea din rău în mai rău. Se îngrășase încă și mai mult, cântărea acum o sută patruzeci de kilograme. Inima, înecată în grăsime, îl lăsa încetul cu încetul. Nu mai putea

merge decât ținut de subsuori, ca pruncii ce învață să umble. I se surpau picioarele sub trupul mătăhălos de o majă și jumătate, i se tăia respirația și-i venea amețală. Doctorii clătinau din cap și-i prescriau leacuri nefolositoare. De la o vreme, nu mai putu face nici cei câțiva pași susținut de servitori. Crize de sufocare îl sileau să-și petreacă nopțile, aproape șezând, cu câte trei perne proptite sub spinare. De cum se lăsa pe spate, se înăbușea. Pofta de mâncare îi scăzuse. El, care mâncase pe vremuri întregul meniu al restaurantului „Palace” din Oradea, abia se atingea de bucate. Dimineața era dus pe sus la parter de patru bărbați până în salon și așezat în balansoar. Acolo, spunea el, se simțea mai bine. Așa rămânea toată ziua, cufundat în perne, cu un pled pe picioare și se legăna ușor. Respirația, gâfâită și întreruptă, i se auzea până în camerele învecinate. Tot aici i se aducea mâncarea, servită pe un portativ, anume construit. În balansoar fusese găsit în dimineața aceea, nu mult după nouă, cu capul căzut într-o parte, legănându-se abia perceptibil.

Helena află vestea pe la unu. Cu două ceasuri în urmă o vizitase Emily-néni, soacra lui Tarția, care tot mai străbătea orașul în lung și în lat, ducând și aducând noutăți. Ea îi șoptise, cu sufletul la gură, de plecarea lui Bubi la Paris cu Henegariu și cu Henegărița și de întâmplările năstrușnice din cabinetul particular de la „Katra”: dezbrăcarea nerușinată a întregii societăți, botezul lui Kretsch, serenada dată Henegăriței și celelalte. O gătuia indignarea la gândul că Valer luase parte la scandal. Pe de altă parte se bucura că ginere-său va trebui, vrând-nevrând, să-și retragă candidatura de la primărie, fie și pentru a nu compromite cu totul șansele, multe-puține, ale listei averescane.

Se pregătea să-i facă Mărioarei o scenă pe care să n-o uite până la moarte. „Degeaba”, își spunea ea, așteptând sosirea lui Victor, „din coadă de câine nu faci sită de mătase”. Se înțelege că vestea morții bietului Gergely-bácsi, adusă de băiat, trecu escapada lui Valer pe planul al doilea.

– Apoi, de șase ani încoace n-a fost unul fără vreo jertfă, observă ea întunecată la față. Noroc de mine că am veșnic gata hainele cernite, batistele și cărțile de vizită cu dungă neagră.

Încă în după-amiaza aceea se duseră amândoi la Uileac. Cu automobilul lui Victor ajunseră într-o jumătate de oră. În clădirea trainică, cu nenumărate odăi și lucruri de preț, domnea o forfotă neîntreruptă. Oamenii casei și alții străini intrau și ieșeau, perindându-se fără încetare. Șteffy-néni îi întâmpină slabă și pierită ca o umbră. Spre deosebire de bărbatul ei, nu fusese niciodată prea zdravănă, dar acum parcă scăzuse la jumătate. Se îmbrățișă cu Helena și plânse îndelung pe umărul ei. Gyuri, în haine negre, era singur. Ceilalți doi frați, înștiințați telegrafic, încă nu sosiseră.

– Dragă Șteffy și dragă Gyuri, le zise Helena, după ce se reculeseră în fața rămășițelor pământești ale lui Gergely-bácsi, rău faceți lăsând casa nepăzită, numai pe mâna slugilor. Într-o ocazie tristă ca aceasta se vântură zeci de oameni, chemați și nechemăți, și pradă ca în pădure. În afara dormitoarelor, închideți cu cheia celelalte odăi și, pe deasupra, puneți peceti la uși. Că broaștele se descuie, dar pecetile nu se pot înlătura fără a se cunoaște. Testamentul l-ați găsit? Țineți-l bine, sub cheie. Nu cumva să umblați la el. Chemați pe notarul public Mercaș din Silvania să-l deschidă și să-l citească el însuși după înmormântare.

În mașină, la întoarcere, Helena, care tăcuse până atunci, se adresă lui Victor cu voce joasă, ca să nu fie auzită de șofer.

– Aici trebuie să veghem cu amândoi ochii, dragul mamei! Că ăștia (adică Gyuri, Grigore și Carolina) sunt în stare să-și lase mama pe drumuri, muritoare de foame, înhățând ei totul. Să vezi ce țigănie va urma! Toate averile pământului le-aș da numai să fiu și eu de față!

A doua zi sosiră unul după altul Grigore și Carolina, cele două oi negre ale familiei. Pe cel dintâi Helena nu-l văzuse dinaintea războiului. Mult nu se schimbase de atunci, ba, într-un

fel, arăta chiar mai bine, de parcă n-ar fi dus o viață dezvățată și n-ar fi înfundat temnițele. Ea însă părea bine trecută de cei treizeci și opt de ani, cu toate că se sulemenea și umbra săltat ca o femeie tânără. Gergely cel mic călătorise cu trenul, era îmbrăcat sărăcuț și își ducea singur geamantanul jerpelit, în care pusese câteva rufe. Carolina, în schimb, apăruse într-o mașină de lux, însoțită de un domn între două vârste, foarte prezentabil, care se recomandă drept avocatul Beuran. Femeie deșteaptă, Carolina știa că ce-o așteaptă și își luase cu sine nu numai un om de legi, ci și patru cutii încăpătoare. Ai fi zis că a venit hotărâtă să rămână pentru totdeauna la Uileac, dacă, odată descărcate, geamantanele nu s-ar fi dovedit goale.

„Asta vrea să ducă toată casa cu sine la Oradea!” gândi, încrețindu-și pielea în coada ochilor, Helena.

Venise din nou la Uileac, de astă dată împreună cu Mărioara, pentru a-i fi spre ajutor bieteii Șteffy. Primi cu răceală cele două odrasle rătăcite, în special pe Carolina. Nu putea suferi femeile divorțate, mai ales pe acelea care, despărțite, fac pe văduvele vesele.

În ziua înmormântării, se întâlneau la Uileac cu o sumedenie de rudeni mai apropiate sau mai îndepărtate, Popești, Simești, Hențești, Nichitești. Unii nu se văzuseră de ani de zile. Din păcate, cum observă cu toții, numai în asemenea momente triste mai dădeau față unii cu alții. Ținură să fie prezenți și Livia cu Iani Henția, deși el avusese în vară un ușor atac, vindecat din fericire fără urme. Așa cum băgă în curând de seamă Helena, ceva urme tot rămăseseră. Când vorbea, întindea unele cuvinte, tăindu-le în două. Se înduioșa apoi repede din orice nimic și îndată i se lăsa pe ochi o pânză subțire de lacrimi.

Prohodul se săvârși în biserica satului, al cărui prim-curator fusese răposatul. Sluji un sobor de zece preoți, în frunte cu vicarul Băliban, venit la înmormântare în ciuda iernii grele și a bătrânețelor. Furată de cântecul târăganat al clericilor, în

fumul vânat – apăsător de tămâie, Helena și-i aminti pe toți cei dispăruți în anii din urmă.

„Doamne“, se trezi ea gândind, „oare când se va sfârși secerișul?“ O clipă, cu sufletul absent de la cele prezente, fu cuprinsă de o nemaștiută uimire. „Vezi bine că niciodată!“ își răspunse sieși cu o anumită ciudă. „Vom pieri cu toții, întâi noi, apoi copiii noștri, apoi copiii copiilor noștri... Nimeni nu va fi cruțat!“

De la cimitir se înapoiară acasă la praznic. Fiind aproape, merseră pe jos, pe drumul înghețat, printre copacii acoperiți de promoroacă.

– Ce frumoasă înmormântare a avut bietul Gergely-bácsi! zise Augusta Nichita, care se nimeri lângă vară-sa. De mult n-am mai ascultat așa slujbă de prohod.

– Frumoasă, da, admise Helena cu jumătate de gură, însă nemulțumită de gândurile prostești ce-i trecuseră prin minte în biserică. Păcat numai de popa din Camăr, care a zbierat ca un măgar!

Înainte de a se așeza la masă, trecură în salon, ca să asiste la deschiderea testamentului. Dispozițiile de dincolo de moarte ale lui Gergely-bácsi surprinseră pe toți și în primul rând pe Gyuri. Tatăl său îl numea legatar universal, subliniind că prin purtarea și faptele lor, ajunse de tristă faimă, ca și prin totalul dezinteres arătat părinților, ceilalți doi copii, Grigore și Carolina, își pierduseră dreptul moral de a-l moșteni. O încredință pe Șteffy-néni grijii lui Gyuri și-i stabilea totodată o rentă viageră de cincizeci de mii de lei anual. Într-un alineat final, muncit pesemne de un scrupul, lăsa la latitudinea legatarului să-și despăgubească frații, de va găsi de cuviință, într-un fel pe care singur îl va hotărî.

– E o pungășie! declară răspicat Grigore, după ce Mercaș termină de citit actul. Astea numai tu le-ai uneltit, ca să ne lași săraci! Deoarece Gyuri ședea liniștit pe scaun, încă nerevenit din surpriză, se plecă spre el: Cu tine vorbesc, Caiafă!

– Doar nu vei fi sperat să-ți lase un ban, după ce l-ai scuturat de zeci și zeci de mii de coroane și i-ai făcut numele de ocară? i-o întoarse senin Gyuri. *Oklevél hamisító!*¹

Cearta s-ar fi aprins încă atunci, dacă Helena aflată în apropiere n-ar fi intervenit.

– Apoi asemenea vorbe nu se spun într-o ocazie ca aceea de față! le şuieră ea printre dinți. Nu s-a așezat bine țărâna pe sicriul bietului vostru părinte și voi ați și început să vă mânjiți cu noroi. Așteptați măcar până veți rămâne singuri.

Se domoliră îndată, simțind amândoi că au întrecut măsura. Șteffy-neni și Gyuri semnară că acceptă dispozițiile testamentare. După o scurtă șuşoteală cu avocatul, Carolina declară că ea atacă testamentul. Gergely cel mic se pronunță în aceiași termeni.

În aceste împrejurări, masa de praznic fu scurtă și rece. La opt nu se mai găsea picior de oaspete în Uileac. Ca printr-o înțelegere tacită, frații rămaseră liniștiți în seara aceea, amânând deocamdată, răfuiala.

Abia se sculase a doua zi, că Gyuri fu atras de un zgomot suspect de văsărie ciocnită care răzbătea din prânzitor. Ghemuită în fața marelui bufet cu vitrină, soră-sa așeza într-unul din geamantane serviciul de masă Rosenthal pentru douăzeci și patru de persoane.

– Dar ce, tună el, văzând negru înaintea ochilor, mă furi ziua-n amiaza mare în propria mea casă?

– Nu e numai casa ta, i-o întoarse Carolina, fără să se lase intimidată, și-apoi la câteva vase voi fi având și eu dreptul, după ce am fost despuiată de celelalte!

– Ba, fără voia mea n-ai dreptul să iei nici un fir de ață! i-o reteză scurt Gyuri. Fă bine și pune vasele la loc!

Deoarece Carolina nu consimți, i le smulse cu sila din mâini. Se încăierară pe fiecare castron și farfurie. Furios că

¹ Falsificator de documente! (*magh.*)

nu-i vine de hac, Gyuri le luă câte cinci, câte șase, cum erau clădite, și le trânti de podea, făcându-le țândări.

Înfruntarea cu Grigore fu încă și mai crâncenă. Închiși în camera de domni, își aruncară cele mai ordinare epitete. Puțin lipsi să nu se ia la bătaie.

– Tălharule! strigă cu pumnii ridicați Grigore. Mi-ai furat partea de moșie, ca s-o prăpădești cu curvele de la „Katra“!

– Ba tu singur ți-ai furat-o! zbieră la rândul lui Gyuri, roșu la față ca racul. Tălharul tu ești, că nu degeaba ai stat doi ani în temniță la Sighet!

În vremea aceasta, mama lor tremura în camera vecină, mai mult moartă decât vie. De două ori i se făcu rău, de trebui slujnica să-i dea sărurile și s-o frece cu oțet la tâmple.

Până la urmă, cu chiu, cu vai, ajunseră la o înțelegere. Carolina primi casa din Uileac, cu o parte din ce se afla în ea, plus un loc de grădină în capul satului. Lui Grigore îi reveniră banii lichizi, aflați în mână sau la bănci, aproape jumătate de milion și cele patru sute de acțiuni de la „Sălăjana“ (pe care le vându îndată, la valoarea nominală, lui Victor). Gyuri încercă să-și convingă sora ca, în schimbul întregii grădini, să o ia cu sine pe Șteffy-néni, cu promisiunea că-i va trimite cu sfințenie renta ei anuală. Dar Carolina știa că, odată mutată mama lor la ea, Gyuri nu-i va plăti un ban. Se mai hărțuiră un timp asupra grădinii. Plictisit, Gyuri cedă. Grigore și Carolina semnară un act în fața notarului public că au primit tot ce li se cuvenea și nu au alte pretenții și dispărură în grabă, așa cum veniseră. Potrivit înțelegerii, Gyuri și Șteffy-néni aveau să rămână în casa din Uileac până la sfânta Maria-mare, prin urmare încă șase luni, timp în care moștenitorul spera să vândă o parte din cele două sute de iugăre de pământ arător și treizeci de pădure și să se mute în casa lor de la Cluj împreună cu mama sa.

XI

În drum spre Paris, Bubi se opri o săptămână la Viena. Nu mai văzuse orașul din 1918, când se înapoiase de pe frontul italian. Între două petreceri (căci la acestea se reduse în cele din urmă șederea la Viena) găsi răgaz să se repeadă într-o după-amiază până în Mayerhofgasse, să-l vadă pe Sever. Nu rămase decât cinci minute, atât cât să-l întrebe de sănătate și să-l poftească pentru seara următoare la masă. Prea grăbit, nu băgă de seamă încurcătura zugrăvită pe fața vărului său și nici aerul de ușurare cu care-l conduse la ieșire. Plecând de la institut în societatea Micăi, se oprise la vechea lui locuință, ca să-și ia într-un mic geamantan câteva cărți de care avea neapărată nevoie. În timp ce el căuta și îngrămădea cărțile, Mica trecuse în camera învecinată a lui Emil Mețianu, să schimbe câteva cuvinte cu acesta. Din fericire, Bubi plecă la timp, înainte ca ea să se fi înapoiat. Ar fi fost destul s-o găsească la el ca să înțeleagă totul și să se întrebe, cu întârziere, de ce camera e neîncălzită la sfârșitul lui ianuarie și ce căuta geamantanul plin de cărți pe pat. De fapt, avusese de două ori noroc. Întâi că văru-său plecase până a nu fi dat ochii cu Mica, în al doilea rând că se nimerise întâmplător acasă tocmai cu prilejul vizitei sale. Altfel Bubi ar fi întrebat de el și ar fi aflat cu siguranță că din noiembrie nu mai locuia, în realitate, la consilierul Sykora, ci la Mica Lobonț. Atâta ar fi fost de ajuns ca legătura lor să ajungă cunoscută în Sylvania.

La o asemenea eventualitate se gândise și atunci când Mica îi propusese să se mute la ea. Pentru că părea nehotărât și dădea răspunsuri evazive, ea pusese punctul pe *i*:

– De ce nu am sta împreună? E mai comod pentru amândoi. Are vreun rost să alergăm de la unul la altul în două capete ale orașului? Unde pui că economisim și bani.

– Camera mea e plătită pe tot semestrul, observă Sever, încă șovăitor. Dar ce are a face! se luminează el dintr-o dată. Voi avea două reședințe. O locuință și o cameră de studiu. Cine mai e ca mine în toată Viena?

Se bucura atât de mult de această perspectivă, încât Mica îl lăsa să creadă în posibilitatea realizării ei și nu spuse nimic atunci când aduse cu sine în Albertgasse numai câteva lucruri absolut necesare. De atunci revenise în mai multe rânduri, luând ba una, ba alta, iar acum, la sfârșitul lui ianuarie, își transporta ultimele cărți. Vechea lui cameră studențească rămase practic, nelocuită.

Atelierul închiriat de Mica se găsea în Josephstadt, în apropiere de Institutul cartografic al armatei. Scundă, cu tavanul ușor povârnat ca al oricărei încăperi de mansardă, și de aceea călduroasă, în ciuda celor trei ferestre dând spre miazăzi, odaia era destul de vastă ca să adăpostească nu două, ci șase persoane. Cel puțin, așa o prezentase doamna Steigler, proprietăreașă, care ținuse să adauge că servise drept adăpost unei familii scăpătate, dar de bună condiție, alcătuită din tată, mamă și trei copii. Întregul ei mobilier era format dintr-un mare divan, cu arcuri ieșite, o măsuță, două scaune tapițate, o canapeluță cu spătar și un dulap. Sub aparența unei prietenii ușor câștigate, Mica reuși să mai smulgă de la vorbăreața proprietăreașă, prin zâmbete și cuvinte mieroase, un covor nu prea uzat, o oglindă și o lungă draperie de catifea vișinie. Cu ajutorul acesteia, atârnată cu inele de o sârmă întinsă de-a curmezișul, împărți camera în două.

– Aici, îi explică ea lui Sever, arătându-i partea dinspre intrare, va fi salonul și atelierul meu. Dincolo de perdea, instalăm dormitorul. Divanul trebuie reparat neapărat, are surpături, ne va rupe șalele, altfel e destul de bun. Ce zici, vom încăpea amândoi pe el?

Cuprinsă de o pornire ce nu părea să ajungă vreodată la capăt, se dădu peste cap timp de o săptămână, ca să aranjeze noua lor locuință. Dintr-un material ieftin, dar frumușel, o cretonă verde cu desene geometrice albe, croi niște draperii care, agățate de ferestre, dădură îndată camerei un aer de căldură și veselie. Pe un gheridon, cumpărat de la un negustor de lucruri vechi, așeză un acvariu cu peștișori exotici, roșii-aurii,

cu înotători și cozi învoalte. În altă parte, de-a lungul peretelui, pe o poliță, instală câteva ghivece cu flori: fuxii, violete de Parma, ciclame. Cu mâna ei, acoperi abajurul lămpii din tavan, în formă de clopot, cu desene decorative, meandre și semicercuri, pe care doamna Steigler nu ostenea să le admire. În fine, în fața marelui cămin din cărămidă roșie desfăcu cele patru panouri ale unui paravan japonez, cu gheișe și samurai.

– Pentru modele, ca să se dezbrace, îi explică ea, zărindu-l nedumerit.

Atelierul avea ca anexă o cămăruță de câțiva metri pătrați pe care locatarii mai vechi o folosiseră ca bucătărie, dovadă un reșou cu gaz aflat pe o măsuță. Mica nu se rostise în privința ei, dar probabil că avea de gând să-i dea aceeași întrebuintare. Revenind de la cursuri într-o seară la câteva zile după mutare, Sever găsi în odăița complet schimbată: o masă, două scaune și un stelaj cu mai multe rafturi, pe care se găseau cărțile aduse din Mayerhofgasse și câteva romane ale Micăi. Draperii din același material ca în atelier aduceau cu ele atmosfera de intimitate și vioiește de dincolo.

– Uite, aici vei lucra tu, îi explică ea. Când vrei, închizi ușa și ai uitat de mine și de toată lumea! Ei, îți place?

– Ar fi trebuit să bem ceva, ca să sărbătorim evenimentul! exclamă Sever, după ce-și reveni din uluială. O sticlă de șampanie!

– Lasă că am avut eu grijă! îl liniști ea. Stă de două ceasuri afară, pe pervazul ferestrei, să se răcească.

De a doua zi fiecare dintre ei reveni la ocupațiile obișnuite. Se vedeau rar peste zi, numai serile erau în întregime ale lor. Sever pleca dis-de-diminează, deoarece până la Technicum făcea aproape un ceas și schimba două tramvaie și un omnibus. Când revenea, de obicei, după-masă, nu o găsea pe Mica acasă. Cum era obiceiul la Academia de arte frumoase, orele de curs se țineau mai ales în a doua parte a zilei. Diminețile, studenții le petreceau mai mult prin ateliere. De altfel, Mica dădea destul de puțină atenție

disciplinei universitare. Se ducea la institut după cum i se năzărea, în schimb lucra cu înverșunare acasă, de cum se lumina deplin și până la prânz, uneori chiar mai târziu. Picta mai ales peisaje, naturi moarte și nuduri, corpuri de femei planturoase, cu carnea bogată, încă tinere, uneori foarte tinere, după expresia feței și frăgezimea pielii, dar dovedind o deplină maturitate a formelor. A fost destul să dea cu ochii de câteva din tablourile ei, ca să înțeleagă câtă dreptate avusese Edith von Dymcza numindu-și propriile picturi niște mângăleli. Pânzele Micăi erau încheiate de un penel sigur, cu tușă viguroasă, care urmărea mai mult efectul de ansamblu decât amănuntele. Culoarea, bogată și strălucitoare, prezenta contraste violente, în primul moment, supărătoare, artificiale. Muncea cu furie, de îndată ce se apuca de un tablou, fuma cu nemiluita, într-un halat ponosit, cândva albastru, acum decolorat și mângălit cu toate culorile. Când sfârșea o ședință de câteva ore era stoarsă de puteri, cu fața trasă și privirile tulburi. Așa o găsea uneori Sever, întinsă pe divan, istovită, cu o țigară în mână și ochii pierduți în tavan. Se uita la el rătăcită, parcă speriată, ca și cum nu l-ar fi recunoscut, apoi i se azvârlea în brațe și începea să-l sărute în neștire, trăgându-l pe divan alături de ea. Aproape întotdeauna se dovedea că nu mâncase nimic din ajun. Ea răspundea dojenilor lui în glumă că-și păzește silueta și că nimic nu e mai plăcut decât să faci dragoste pe inima goală. Trebuia să insiste el ca să-și pregătească ceva sau să coboare până la restaurantul de peste drum, să ia o masă ce nu era nici prânz, nici cină.

Felul acesta boem de a-și trăi existența îl molipsi și pe el. Sărea uneori peste prânzul pe care-l lua tot la pensiunea lui Sári-néni, în speranța că o va găsi în felul acesta acasă. De fapt, dorința de a o avea, devenită tot mai mistuitoare cu fiecare ceas al zilei, îl trimitea la ea îndată după încheierea ultimei ore de curs, uneori chiar înainte. Bucuria de a o găsi doborâtă de oboseală pe divanul din salon, așteptându-l, și decepția de a constata că lipsește se împleteau de la o zi la alta. Din

odăița lui, cu ușa lăsată întredeschisă, aplecat peste cărți și caiete urmărea cu o emoție găduită fiecare pas ce urca spre etajul lor și se mistuia apoi în lungul coridor al mansardei, până când, în sfârșit, căpăta certitudinea bucuroasă că e ea. Tot ce urma apoi devenea fără importanță până în momentul când se trezea pe întuneric în brațe cu trupul ei fierbinte. Mica știa să devină de fiecare dată alta, copilăroasă și matură, sfiindu-se uneori, iar altădată îndrăznind totul. Fără ca el s-o simtă, se arăta îngăduitoare cu nepriceperea lui, ghicită din prima clipă, și se ferea să-i risipească idealul de puritate pe care cu siguranță continua să-l păstreze în suflet, nu numai în privința ei, ci și a oricărei femei din lume. De aceea, dădea impresia că păstrează undeva o rețineră a pudorii, iar reticența aceasta închipuită nu făcea decât să stârnească și mai mult iubirea pătimașă pe care el i-o dăruia cu toată ființa.

După terminarea unui tablou, Mica se trezea ca dintr-un vis, indispusă, plictisită. Abia atunci observa dezordinea din atelier, unde toate zăceau la voia întâmplării. Se apuca, pe loc, cu un elan regăsit, să aducă încăperea la chipul de odinioară, apoi cutreiera zile în șir negustorii de tablouri, amatorii de pictură și cafenelele în căutarea unui cumpărător.

Pe la mijlocul lui decembrie, veni vorba pentru prima oară despre ce aveau să facă în vacanța apropiată. Mica hotărâse să rămână la Viena. Sever fâgăduise celor de acasă să petreacă sărbătorile cu ei. Ar fi născocit poate un pretext să nu se ducă, dacă nu s-ar fi temut ca absența lui să n-o întărească în bănuieli pe mama sa, în cazul că urechile ei agere vor fi prins ceva despre viața pe care o ducea la Viena. Tocmai pentru a împiedica răspândirea zvonurilor, trecea des în Mayerhofgasse, ca să ridice corespondența și să fie văzut de ceilalți locatari. În afara lui Herlea și a lui Mețianu, nu suflase nimănui nici o vorbă despre legătura cu Mica. De îndată ce află despre Mica, Genu îi spuse în felul lui deschis:

– Nu te felicit pentru alegere, mai ales dacă ești atât de îndrăgostit pe cât zici.

– Dar ce ai împotriva? se miră Sever.

– Ce am? mârâi acesta, privindu-l pieziș. Vrei să-ți înșir toate motivele? Bine, atunci ascute-ți auzul. Te avertizez că e o listă întreagă. Înainte de toate... Se întrerupse brusc, cu o mișcare violentă a mâinilor. Dar ce-mi pasă mie de Mica Lobonț, de ce mă amestec unde nu-mi fierbe oala? Bagă însă de seamă să nu-ți pierzi cumva examenul de diplomă din cauza ei!

Cu două zile înainte de plecarea la Silvania, Sever se înapoie din oraș înfrigorat, cu picioarele înghețate. Vremea, până atunci blândă, se schimbase peste noapte. O ninsoare umedă se lăsă asupra Vienei. Străzile se acoperiră de o zăpadă moale și apăsătoare. De cum se vârf sub plapumă, începu să tremure din toate încheieturile. Mica îi făcu un ceai și-i dădu o aspirină. Pentru că dârdâia mai departe, se strecură sub plapumă și-l cuprinse în brațe. Încetul cu încetul se liniști. A doua zi, se trezi toropit, cu ochii duși în fundul capului și zguduit de o tuse sâcâitoare. Temperatura trecu de 38°. Văzându-l cam speriat de ideea unei pneumonii, Mica îi aduse un doctor. Acesta îi asigură că bolnavul nu are decât o *influenza* și că în câteva zile va fi zdravăn ca mai înainte.

Sever rămase în pat până în ajunul Crăciunului, mulțumit că a ieșit din boală, dar mai ales că a rămas alături de Mica. Ea nu se clinti de lângă el, îl îngriji zi și noapte, primenindu-i așternutul și cămășile transpirate. În sinea ei, înțelesese cât de neapărat era și câtă nevoie avea de ajutorul unei persoane apropiate.

În după-amiaza de Ajun, în timp ce Sever, ridicat din pat, privea de pe divan ninsoarea de afară, Mica apăru cu un brăduleț de câteva șchioape și cu o cutie în care se aflau globuri, betea și lumânările.

– Haide, să facem pomul de Crăciun! Îl chemă ea. Diseară aprindem lumânările și colindăm! Scutură de pe gulerul îmblănit al paltonului câțiva fulgi stingheri. Dacă ai ști ce frumos ninge!

Abia acum își dădu seama Sever că nu i-a luat nimic de sărbători. Coborî de aceea pe furiș, sub pretextul că vrea să se

uite în cutia de scrisori, și-i cumpără o eșarfă de mătase și un parfum franțuzesc *Guerlain*, slăbiciunea ei.

Seara aprinseră lumânările, colindară, apoi desfăcură pachetele de daruri de sub pom. Amândoi scoaseră exclamații de surpriză, râseră, se sărutară. Îi întrerupse o rumoare de voci pe scări și câteva bătăi energice în ușă. Erau Thea Pohl cu un grup de prieteni, parte cunoscuți din seara petrecerii de la „Regent“, parte după aceea, cărora li se năzărise să facă Crăciunul cu ei. Îi poftiră să ia loc, băură, cântară *Stille Nacht* și *O, du fröhliche*, după ce aprinseră din nou lumânările și artificiile. Musafirii plecară abia după unsprezece. Din momentul când îi zărise în pragul casei și până dispărură gălăgioși pe scara în formă de spirală, Sever păstră o expresie mohorâtă și abia se amestecă în vorbă. Nu avea nimic împotriva prietenilor ei, regreta numai intimitatea pe neașteptate pierdută.

– Să știi că și mie mi-a părut rău! încercă să-l consoleze Mica, după plecarea musafirilor. Aș fi dorit ca astă-seară să fim numai noi doi, împreună. Dar acum s-au dus, suntem singuri, singuri de tot. Haide, fii vesel ca înainte! Te rog!

Din păcate trebuiră să întoarcă vizita Theei a doua zi de Crăciun, iar revelionul îl făcură în aceeași societate la hotelul „Regent“. Sever nu se simți în apele lui nici la Thea Pohl, nici la restaurant. Avea sentimentul că părăsind cuibul de la mansardă, pierde de fiecare dată câte ceva din dragostea lor, care se risipește încetul cu încetul. Contribui la această impresie și aerul de bună dispoziție al Micăi, pasiunea cu care dansa, râdea și golea paharele cu oricine, cuprinsă de o frenezie fără sfârșit. El se retrăgea în câte un ungher, de unde îl scotea întotdeauna Thea cu o chemare sau cu o invitație la dans. Insistențele fetei îl plictiseau, mai ales de când observase că-i face ochi dulci, în ciuda prieteniei ei cu Mica. Așa, din senin, în timp ce urmărea cum dansează, își zise că nu era nimic rău în faptul că Mica iubește dansul, petrecerile, viața de lume. Așa era ea, doar îl prevenise în prima lor noapte și trebuia s-o accepte întocmai. Se strădui de aceea să arate cât

mai vesel, invită la dans toate fetele, luă parte la convorbiri neroade, ba, în cele din urmă, se tutui și se sărută cu Thea și cu celelalte fete. Se înapoie acasă în dimineața de 1 ianuarie aproape mulțumit. Nu regretă totuși că după revelion petrecerile se curmară și viața lor obișnuită își reluă cursul.

Pe la mijlocul lui ianuarie, o găsi pe Mica făcându-și valiza.

– O să lipsesc vreo patru zile, îl anunță ea. Mă duc la München. Deoarece el se întunecă la față, îl dojeni: „Nu fi copil! Kajetanowicz nu mai e acolo, a plecat la Cracovia. Mai am de adus niște lucruri, haine, pânze, pe care le-am lăsat la o colegă. Fii liniștit, când n-am să te mai iubesc, o să ți-o spun singură, pe față. Tu vezi ce faci în absența mea, ai grijă de tine!

Zilele ce urmară trecură chinuitor de încet. La început nu realiză pe de-a-ntregul că a plecat. Dar apoi se simți despuiat de ceva ce se confunda cu însăși ființa sa și lovit adânc în partea cea mai puțin ocrotită a inimii. Citi de câte două-trei ori prelegerile la cursul de mașini termice și nu pricepu o boabă. Totul în jur o evoca pe cea plecată și-i umplea sufletul de lacrimi: șevaletul, halatul multicolor spânzurat într-un cui, cămașa de noapte răsărită dintre hainele de pat, o batistă mânjită cu fard... Își spunea mereu: „Ieri sau alaltăieri era aici lângă mine, se mișca prin cameră, amesteca culorile pe paletă, picta.” Din senin își aminti cuvintele ei că Andrzej a plecat din München la Cracovia. Asta însemna că după despărțire își scriseseră. Și dacă orice legătură nu fusese ruptă între ei, de unde știa el că Mica nu-l părăsise pentru totdeauna? Bănuiala îi scurtă orele de somn.

Și totuși ea se întoarse exact în ziua promisă. Sever o găsi acasă când reveni seara de la institut. Încă de jos din stradă zări geamurile luminate și inima începu să-i bată nebunește. În noaptea aceea, pe când se aflau unul în brațele celuilalt, osteniți de dragoste, dar încă dorind-o, Sever îi mărturisi că în iulie, după diplomă, dorește să se înapoieze în țară și să se căsătorească. Mica îl ascultă în liniște, apoi, după o lungă

pauză, îi răspunse cu o voce înceată, dar sigură. De ce să se gândească de acum la ce va fi peste șase luni? Nu erau ei fericiți aici și acum? Și-apoi, a cântărit el bine ce vor spune ai săi aflând că are de gând să ia o fată cu trecutul ei, plecată de acasă fără voia părinților? Ei se iubeau, e adevărat, dar nimeni nu poate ști cât va dura dragostea lor. Aveau firi atât de diferite! Lui i-ar fi trebuit o altfel de fată, una exact pe dos decât ea.

Deoarece îi simți contrarietatea, îl îmbună, în glumă, acoperindu-i obrazul cu nenumărate sărutări mărunte:

– În orice caz, să știi că mă simt onorată de propunerea ta și o să reflectez serios asupra ei! Îți promit!

XII

Curând după vizita lui Bubi, Sever încheie semestrul de iarnă. De acum și până în iunie nu avea altă grijă decât să-și pregătească examenul de diplomă. La sugestia profesorului Bernecker, își luă ca subiect proiectul unei turbine de tip Francis. Imaginase un sistem oarecum diferit de tipul clasic, propunând câteva modificări menite să crească în mod simțitor randamentul mașinii. Bernecker se simți foarte interesat din primul moment și-l încurajă să continue. Dar până a termina, avea de străbătut o cale lungă. Intuițiile trebuiau confirmate mai întâi prin calcule, iar rezultatele trecute apoi pe optsprezece planșe cu secțiunile și piesele componente al turbinei. Lor aveau să li se adauge, la urmă, vreo optzeci de pagini cuprinzând expunerea teoretică, concepția constructivă și justificarea avantajelor rezultate din soluția aleasă. Pentru a fi susținut în iunie, se cerea ca proiectul să fie depus la decanatul facultății de mecanică până în 15 mai.

În timpul sesiunii de examene din iarnă, Sever se putu pregăti în liniște. După petrecerile și sindrofiile de sărbători, când nu pusese mâna pe penel, Mica se apucase cu înverșunare de lucru. Primise o comandă din partea unui negustor de tablouri din Felderstrasse, care desfăcea marfa pentru căminele

burgheze mijlocii. I se cereau peisaje și mai ales naturi moarte, iar ea le executa fără nici o tragere de inimă, dar cu o furie eroică, în lipsa căreia, spunea ea, n-ar fi fost niciodată în stare să ducă la capăt o muncă de porunceală, făcută pentru bani și numai pentru bani. Bineînțeles, în tot acest timp, fuma, bea, ca să-și învingă sila și totuși se poticnea din când în când, gata să renunțe la o salahorie nici măcar bine plătită.

În sfârșit, isprăvi ultimul tablou, o natură moartă cu sfeșnic și portocale. Primind cea din urmă rămășiță a banilor, zvârli paleta cât colo, sătulă pentru totdeauna de pictură. Sever, care-și instalase planșeta în atelier, pentru a avea mai multă lumină, fu martorul tăcut al acelor săptămâni de muncă chinuitoare. Ca unul care începuse s-o cunoască, știu că pentru a-și răzbuna ceasurile de întemnițare forțată, Mica avea să deschidă ușile atelierului societății de prieteni, vremelnic părăsită, cu atât mai mult cu cât carnavalul se apropia cu pași repezi și o dată cu el nesfârșitul șirag al balurilor și petrecerilor. Nu se înșela. Pe nepusă masă, dimineața, după-amiaza, seara, se trezeau cu „banda“, cum o numea Mica. Se bea, se fuma și mai ales se pălăvrăgea ore în șir, despre cele mai diverse subiecte, debitându-se anecdote, unele de-a dreptul stupide, dar primite întotdeauna cu mari hohote de râs. Nici unul dintre ei (mai puțin Thea Pohl, care-l înconjură pe mai departe cu atențiile ei stingheritoare) nu-i da importanță lui Sever, aflat în fața planșetei. Își spuneau pesemne că niște linii drepte sau curbe se pot trage pe foaia milimetrică, chiar atunci când în jurul tău domnește oarecare animație. Sever încerca să-și vadă de treabă în speranța că Mica se va apuca de lucru și oaspeții nepoftiți le vor părăsi casa într-o bună zi, așa cum veniseră. Dar ziua aceea întârzia să sosească. Exasperat, i se plânse Micăi:

– Ce vrei să fac? îi replică ea, vădit stânjenită. Să-i poftesc afară?

Totuși, data următoare când vacarmul deveni asurzitor, interveni mai degrabă plictisită decât înțeleghătoare:

– Haideți să mergem în altă parte, inginerul meu are de lucrat!

Din acel moment, Sever avu într-adevăr liniște în atelier. La început se bucură, căci nu cunoștea prețul cu care avea s-o plătească. Luată de „bandă” sau ducându-se singură ca s-o întâlnească, Mica începu să lipsească tot mai mult de acasă. Din ambiție, Sever refuza s-o însoțească, pe motiv că nu-și vede capul de treabă. Ea se întorcea târziu, istovită sau, dimpotrivă, veselă, într-o bună dispoziție a cărei explicație se ghicea ușor. Invariabil, în starea aceea, îi mărturisea că i-a fost dor de el și-l săruta cu pasiune. Îmbrățișările ce urmau aveau în ele ceva mecanic și vulgar, ca tot ce e pornit dintr-o nevoie oarbă, indiferentă cu cine se satisface. În asemenea momente, alese cum nu se poate mai prost, găsea el prilejul să-i reproșeze absențele sau întârzierile. Ea răspundea, nerăbdătoare, că pleacă pentru a-l lăsa să lucreze și că n-are nimic împotrivă ca el s-o însoțească oriunde și oricând. Cuvintele ei l-ar fi mulțumit, poate, dacă tonul cu care erau rostite n-ar fi arătat că sunt de circumstanță. Până la urmă se lăsa pradă mângâierilor ei fierbinți, uita totul, dar numai până a doua zi, când deschidea ochii și o descoperea alături, aceeași ca în seara precedentă, atât de diferită de vechea ființă ce i se întipărise în suflet.

Într-una din după-amieze, o bătaie discretă în ușă îl ridică de la planșetă. Credea că e unul din prietenii Micăi, deși aceștia nu prea obișnuiau să bată. Blestemând în gând că nu e lăsat în pace, merse să deschidă. Care nu-i fu mirarea trezindu-se în fața lui Aloys von Dymysza, amabil și surâzător, ca întotdeauna. Aloys îl îmbrățișă călduros, fără a observa aerul mai degrabă stânjenit decât surprins al gazdei.

— În sfârșit, am dat de tine, *rara avis*¹! exclamă el intrând. Îți mărturisesc că nu mi-a fost ușor. De trei ori am trecut pe la tine, în Mayerhoffstrasse, ți-am lăsat bilete. Abia ultima oară, alaltăieri, l-am întâlnit pe colegul tău, Mețianu, care mi-a data adresa aceasta.

¹ Pasăre rară. (lat.)

Aruncă o privire în jur, mai mult reflexă decât iscoditoare, trecând peste dezordinea din încăpere și patul nefăcut ce se zărea prin deschiderea draperiilor și oprindu-se asupra șevaletului pe care se găsea o pânză începută de Mica mai demult și lăsată neterminată.

– *El pictează sau ea pictează?* se interesă el cu un surâs fin, care-i destinse trăsăturile plăcute ale figurii. Dădu cu ochii peste halatul multicolor al Micăi, azvârlit pe un scaun, lângă o bluză mototolită și un ciorap de mătase cu ochiurile sărite. Ah, am înțeles, se luminează el, repetând zâmbetul: *Ea pictează!*

Aceste câteva cuvinte avură darul de a alunga orice rețineră dintre ei, acum că prezența lui Sever în atelierul din Josephstadt fusese explicată. Așezat pe un scaun, într-o poziție comodă, cu țigara aprinsă, Aloys îl puse la curent cu cele ce i se întâmplaseră în ultima vreme. Terminase stagiul de habilitare la Universitatea din Leipzig, iar în decembrie își susținuse disertația cu destul succes. O avea de altfel gata tipărită și-i adusesese lui Sever un exemplar cu dedicație. Lucrarea, voluminoasă, ca toate tezele nemțești de filosofie, se intitula *Prolegomena la empirismul european din secolul al XVIII-lea*. Cei trei ani zburaseră ca gândul, fusese absorbit cu redactarea disertației, dar nu neglijase nici preocupările mai plăcute ale existenței (aici Aloys clipi cu subânteles din ochi.) Acum avea de gând să solicite o docență liberă la Leipzig, dacă nu cumva va reuși să ocupe un loc de profesor la Universitatea din Viena.

– Din câte sunt informat, postul ar urma să fie scos la concurs încă din primăvara aceasta, încheie el, stingând cu grijă țigara în scrumieră. Întrebarea e cât de strânsă va fi concurența și dacă, în împrejurările date, voi fi eu preferatul... Dar destul despre mine, e rândul tău să-mi spui ce ai mai făcut.

Sever fu și mai scurt în darea sa de seamă. Nu-i plăcea să vorbească despre sine și era încă sub efectul surprizei de a-l fi descoperit pe Aloys în ușa atelierului. De altfel, prea multe nici nu avea ce să-i spună. Și-a trecut cu bine examenele, iar acum își pregătește proiectul de diplomă. În vară se întoarce definitiv în țară, unde-l așteaptă un an de cazarmă, apoi...

– Ai tăi ce fac? schimbă el vorba. *Tante* Hermine? Dar Edith? S-a...

– Nu, nu s-a măritat, dacă asta ai vrut să mă întrebi, îi veni în ajutor Aloys, pe un ton cât se poate de firesc. Cu viața pe care o duce ar fi fost și foarte greu s-o facă. E încă și mai retrasă ca înainte. Abia dacă iese din casă. Ca să se mărite, ar fi trebuit înainte de toate să-și dorească un bărbat. *À propos* de Edith, mi-a legat de suflet să-ți spun că vrea neapărat să te vadă. Ce-ar fi să treci pe la noi într-o duminică, ca pe vremuri? Bunăoară, poimâine, dacă n-ai altceva de făcut. Ei, ce zici? Ești de acord?

La plecare, Sever își conduse oaspetele până jos. Pe scări, se încrucișară cu Mica, care-i aruncă o privire nedumerită. Fu foarte contrariată aflând de Aloys și de Edith von Dymcza și de invitația primită. Până atunci Sever nu-i pomenise niciodată despre ei.

– I-ai făcut curte? se interesă ea, în timp ce-și îmbrăca rochia de casă. Nu e acea unică predecesoare a mea de care mi-ai vorbit odată?

– Nu, nu, ce-ți trece prin minte? Sunt niște prieteni buni la care țin în chip deosebit. Ai ceva împotriva să-i văd?

– Nimic, ce să am? ridică ea din umeri. O să profit de ocazie ca să-i chem la mine pe băieți și pe fete. Sper că de astă dată n-ai nimic împotriva.

Niciodată nu crezuse Sever că va simți o asemenea emoție pătrunzând după aproape patru ani pe *Siebensterngasse*. În ciuda decorului schimbat, de iarnă întârziată, cu resturi de zăpadă murdară adunată la marginea trotuarului și cu brațele despuiate ale teilor înălțate spre cer, strada îngustă cu casele cufundate în calmul după-amiezii își păstrase înfățișarea de odinioară. Pe când urca scările la etaj, avu sentimentul acut că mai fusese nu de mult pe acolo, ca și cum anii aflați la mijloc s-ar fi mistuit prin miracol, făcându-l aproape contemporan cu niște întâmplări consumate odinioară. În această stare de spirit ajunsese în fața apartamentului de la etaj.

La țârâitul depărtat al soneriei, câțiva pași ușori răsunară în dosul ușii cu ochiuri de sticlă colorată, protejate de gratii. În locul cameristei așteptate, apăru Edith cu un pieptene în mână, într-o rochie ușoară de mătase verde, cu talia joasă și cu două pliseuri adânci în față, care îi venea foarte bine.

– Oh, Henția Sever! exclamă ea de îndată ce-l zări. Ești punctual ca întotdeauna! Numai eu nu am reușit să-mi termin coafura. Haide, intră!

Sever rămase în cadrul ușii, cu un zâmbet șters în colțul gurii. Sărută mâna ce i se întindea, încurcat de buchetul de violete cu care nu știa ce să facă.

– Haide, intră! repetă ea apelul. De ce ai rămas așa?

Îl conduse până în salon, unde apăru curând *Tante Hermine*, urmată de Aloys. Așezat în fotoliul dinspre sobă, unde obișnuia să se instaleze, avu răgazul să-i examineze pe toți. Singură mătușa se schimbuse într-o oarecare măsură. Era încă și mai slabă, ochii sclipeau stins, ascunși parcă după un văl care le răpea strălucirea, cutele de pe obraji se adânciseră. Asupra lui Edith anii trecuseră fără a lăsa urme vizibile. Era tot atât de scundă, firavă și subțire, cu părul blond deschis și pielea obrazului pătată de câțiva pistrui, ca la adolescente, cu gesturi când egale, măsurate, ascunzând porniri înfrânate, când vii, lipsite de orice constrângere. Se amesteca des în conversație, volubilă, chiar expansivă, deși în tot ce făcea se ghicea o comportare poruncită, impusă ei înseși. Ochii care-i întâlneau pe ai lui Sever îi părură acestuia depărtați și inexpressivi.

Atmosfera destinsă care domni de la primele schimburi de cuvinte se păstră și în timpul mesei și apoi în ceasul petrecut în salon. Una din obișnuitele migrene de după-masă o trimise pe *Tante Hermine* în camera ei. Sever voi să se retragă la rândul lui. Edith și mai ales Aloys se împotrivară: de ce se formalizează, între ei n-au ce căuta gesturile protocolare, după ce nu se văzuseră atâta vreme, mai putea întârzia un ceas. De altfel, trebuia să bea o cafea pregătită de Aloys, după o

rețetă învățată la Leipzig. Și, firește, un păhărel de *Curaçao* sau de *Altwater, pour la bonne bouche*¹.

Rămași singuri, Edith și Sever se încapățânară să discute minute în șir despre tot felul de lucruri indiferente, deși amândoi știau foarte bine că până la urmă vor ajunge la subiectele pe care în zadar încercau să le ocolească. Dar ei vorbeau înainte vrute și nevrute, iar în timpul rămas până la înapoierea lui Aloys se împuțina.

– De ce n-ai trecut pe la noi, Henția Sever? i se adresă ea deodată, cu o sinceritate care o surprinse întâi de toate pe ea. Măcar așa, la câteva luni, ca să întrebi de Aloys, care s-a interesat mereu de tine? Ți-a fost atât de greu?

Întrebările riscante, chiar imprudente, dovedeau tocmai prin aceasta o deplină încredere în el sau poate numai indiferența față de niște lucruri de mult consumate.

– Știi și eu? făcu el încurcat, deși fusese sigur că vor ajunge în punctul acela. Ar fi trebuit neapărat să trec și desigur sunt vinovat... Dar de fiecare dată m-am întrebat: oare are vreun sens?

– Înțeleg, scutură ea capul cu seriozitate. M-am gândit și eu, o dată sau de două ori să-ți scriu. Mi-am spus însă ca și tine, poate cu dreptate, poate nu: ce rost are? Acum e prea târziu să ne mai punem asemenea întrebări. Nu crezi însă că a fost din partea amândurora o mică mare prostie (*eine kleine grosse Dumheit*)? Dar să lăsăm asta, zise ea, înainte ca el să fi răspuns, spune-mi mai bine ce faci acum? Te-ai schimbat mult!

– Da, într-un fel m-am schimbat, recunosc eu. Tu care mă cunoști destul de bine, știi că nu puteam rămâne așa ca atunci. Cu sau fără voie am fost scos din bârlogul meu singuratic, cum îl numeai, și a trebuit să înfrunt viața. N-a fost ușor, uneori a fost chiar foarte greu și nici nu știu dacă totul s-a terminat. S-au petrecut destule evenimente, unele de-a dreptul neașteptate. Poate că așa trebuia să mi se întâmple...

¹ Pentru a încheia totul plăcut. (*franc.*)

– Și ești mai fericit acum decât pe vremea când frecventai societatea „Contardo Ferini“?

– N-am idee, mărturisi el. Într-un fel ar trebui să fiu, și chiar sunt. Numai că eu...

Se opri fulgerat de gândul că Edith face poate aluzie la legătura lui cu Mica, despre care va fi aflat cu siguranță de la fratele său. Voi să continue, dar în clipa aceea apăru Aloys cu cafelele, iar conversația se opri în punctul acela.

Până acasă, imaginea lui Edith nu-l părăsi. Era foarte mulțumit că o întâlnise. În cele câteva ceasuri petrecute în societatea ei, își dăduse seama cât de mult i-a lipsit în acești patru ani. Își aminti de povestea lor timidă și stângace, care i se părea acum neverosimilă, copilăroasă. Cu siguranță că atunci a iubit-o. Edith avea dreptate: a fost o mică mare prostie din partea amândurora. Acum însă, era prea târziu. Era al altei femei, atât de deosebită în toate privințele de ea, iar acestei femei i se dăduse în întregime, necondiționat, cu sufletul și trupul.

Urcând scările casei, auzi de departe zvonul unei muzici săltărețe de gramofon și al unor voci gălăgioase. Își aminti că Mica își poftise prietenii pentru după-amiaza aceea și se posomorî pe dată.

XIII

În zilele ce urma ră plecării Evei, Victor încercă zadarnic să-și găsească locul. Fu îngândurat, nervos, într-o dispoziție schimbătoare, de care nu reușea să scape tocmai pentru că știa prea bine ce anume o pricinuieste. La bancă rezeza din nimica toată funcționarii, înapoia lucrările pentru a fi refăcute, acasă mânca preocupat, ferecat într-o tăcere ostilă, din care mamă-sa nu cuteza să-l scoată. Încet-încet, reveni în apele sale. Treburile băncii îl copleșiră. După îndelungi discuții cu Keller, de acord în principiu, dar încercând să ghicească obstacolele ce li s-ar fi putut ivi în cale, hotărâră să redeschidă filiala de la Tășnad și să facă primii pași în vederea fuzionării

cu banca „Silvania“, aflată într-o situație financiară din ce în ce mai precară. Hărțuit de treburile de fiecare zi, tras în dreapta și în stânga, nu mai avu răgazul de a sta cu gândul ațintit în același punct. Și totuși imaginea Evei îi apărea adeseori în minte, diminețile când trecea prin fața casei baronului, la prânz când străbătea grădina publică, iar câteodată pe neașteptate, printr-un joc al memoriei, fără ca vreun obiect sau vreun eveniment s-o fi evocat. În asemenea momente, îl cuprindea o dorință oarbă de a o revedea și numai împotrivindu-se din răspuțeri reușea să nu sară în mașină și să se repeadă la Cluj. Curios, ceea ce îl oprea în cele din urmă nu era promisiunea făcută Evei sau teama de a se face ridicol în fața altora și a lui însuși, ci un fel de convingere tainică, numai pe jumătate rostită, că ar face un lucru inutil. Vechile întrebări din toamnă îi răsunară din nou în minte. Își spunea la capătul unor istovitoare dezbateri cu sine însuși că totul e zadarnic, că aparțin la două lumi diferite între care nu putea fi întinsă o punte de legătură, că a nutri speranțe în cazul lor e totuna cu a clădi castele de nisip, care nu sunt sortite să dureze.

Stăpânit de asemenea gânduri, ca de o presimțire, refuză să plece la Cluj în cele două ocazii ce se iviră, preferând să-l trimită în loc pe Keller. Pe baron, singura persoană în stare să-i dea vești despre Eva, îl ocolea, iar cu prilejul vizitei de Anul Nou rămase exact zece minute, cât cerea eticheta, mulțumit că numele ei nu fusese pomenit.

Așa trecu iarna și intrară în primăvară, o primăvară sucită, cu înghețuri și vânturi năprasnice năpustite din înaltul Măgurii asupra orașului. La bancă, Victor și Keller întorceau neliniștiți filele calendarului. Trecuse de 1 aprilie, trecuseră și Paștele ungurești, timpurii ca întotdeauna, și cele două milioane promise de Banca Națională nu mai soseau. Ninulescu, directorul sucursalei, ridica din umeri și îndemna la răbdare, adică tocmai la ceea ce Victor nu avusese niciodată, iar acum avea mai puțină ca oricând. În ciuda sfaturilor lui Keller, mai filosof, cunoscând încetineala cu care se fac operațiile

financiare la instituțiile statului, hotărî să plece la București. În drum spre Capitală, se opri de la prânz până a doua zi dimineața la Cluj. Aveau niște tranzacții comune cu banca „Albina” și Victor prefera să le rezolve direct cu Manciulea decât printr-o corespondență care se putea întotdeauna prelungi dincolo de marginile firești.

Până aproape de Cluj fură însoțiți de o ploaie mărunță, stăruitoare, ca de toamnă. De îndată ce mașina opri în fața hotelului „New York” se simți cuprins de o neliniște ciudată. Ideea că se află în același oraș cu Eva, poate la o distanță nebănuț de mică, cine știe, la câțiva pași, i se păru chinuitoare, insuportabilă. În drum spre bancă, apoi la înapoiere pe străzile înțesate de lume scrută fețele trecătorilor, cu sentimentul copleșitor că ea se ascunde în mulțime și i se poate arăta în orice clipă.

Se mai liniști abia când servitorul îi aduse biletele cumpărate la biroul de voiaj. Peticele de carton albe-verzui îi dădură dintr-o dată certitudinea salvatoare că a doua zi va părăsi Clujul, lăsând în urmă năluca care-l însoțise în cursul drumurilor prin oraș. Îndată după aceea, părăsi hotelul. Înaintând aparent calm printre șirurile de trecători deveniți acum indiferenți, o luă spre Operă. N-ar fi putut spune nici el de ce se îndreaptă într-acolo și nu spre locuința unchiului său Octav Pop, la care avusese de gând să se ducă. Era o seară rece, cu cerul acoperit de nori plumburii, prăpăstioși. Ai fi zis că va ploua curând, dacă un vânt subțire, înșelător, n-ar fi cutreierat străzile, zgâlțâind ramurile subțiri, cu mugurii abia deschiși ai copacilor. Deși orologiul de la Primărie arăta abia șase fără un sfert, lumina era nesigură, sură, prevestind o înserare timpurie. Aproape de biserica greco-catolică, își aminti că Eva locuiește în casa Ortutay, situată peste drum, pe una din scurtele străzi ce legau bulevardul de Calea Mareșal Foch. Încă înainte de a ști exact ce are de gând să facă, trecu pe partea cealaltă și ocoli colțul străzii pe sub o placă de bronz care amintea că acolo trăise în anii 1836–1851 generalul

Szilágyi Zsolt. Recunoscú îndată casa, deși o știa numai din relatările Evei, cu cele trei etaje, străjuite de ferestre înalte și balconașe rotunde de fier forjat, cu acoperișul drept de tinichéa cenușie, împărțit în sute de solzi romboidali și poarta impunătoare cu pereții laterali îmbrăcați în marmură fumurie.

Ajunsese în dreptul intrării, când o zări pe Eva de cealaltă parte a străzii, într-un pardesiu larg, fără talie, înaintând grăbită în vântul potrivnic, cu capul ușor plecat și cu mâna ridicată la pălărioara rotundă, ca un coif, ce-i acoperea părul răscolit. Primul său gând fu să iuțească pașii, pentru a evita sau cel puțin pentru a nu fi surprins exact în fața casei ei. Rămase totuși locului, într-o ciudată nemișcare, privind-o neputincios cum traversează strada, cu mâna ridicată în continuare la pălărie, și se apropie despicând anevoie șuvoiul neîntrerupt al vântului. Îl zări abia când ajunse la un pas de el.

– Dumneata la Cluj? exclamă ea, cu o voce reținută, din care lipsea surpriza, ca și când s-ar fi așteptat să-l găsească acolo în fața casei ei. Când ai venit?

În vântul care se întetise, furându-le vorbele, îi împărtăși în câteva cuvinte motivul venirii la Cluj. Ținu să repete, ca un fel de justificare, că de fapt e o simplă întrerupere a unei călătorii ce avea să fie continuată a doua zi. Ea îl ascultă fără prea multă atenție, preocupată de un anumit gând sau numai încurcată de prezența lui în locul acela.

– Nu vrei să urci puțin? îl întrebă ea, pe tonul unei invitații de politețe. Eu am bilete diseară la teatru. Până atunci ne rămâne destul timp ca să mai stăm de vorbă.

Victor acceptă fără tragere de inimă, cu convingerea că săvârșește ceva inutil. Era sigur că întâlnirea aceea întâmplătoare, petrecută împotriva propriei sale voințe, stricase totul, aruncându-l la o distanță mai mare decât cele șase luni de despărțire. Pe scări și apoi în holul vast unde-l pofti să ia loc, Eva îl informă că mamă-sa a trebuit să plece în dimineața aceleiași zile la Huedin și a luat-o cu sine și pe vechea lor femeie în casă, așa că acum e cu desăvârșire singură.

– Iartă-mă că te părăsesc, se scuză ea după un sfert de ceas de discuții banale. La mine îmbrăcarea durează o oră întreagă și uite că s-a făcut șase și jumătate. Ca să nu te plictisești, o să las ușa întredeschisă spre camera mea, ca să mai schimbăm un cuvânt. Nu te superi, da?

Toaleta Evei dură vreme îndelungată. Nemișcat în fotoliu, Victor își plimbă ochii prin încăpere și mai strecura câte o vorbă. Gândul că ea se mișcă pe jumătate goală în odaia vecină, despărțiți de o ușă crăpată îl lăsa indiferent. Nu-și putea ierta că acceptase invitația de a urca. Ar fi fost de o mie de ori mai bine dacă ar fi născocit un pretext și s-ar fi retras. Pe nesimțite căzu într-un fel de apatie ciudată, pe care ambianța străină o amplifică: asculta absent vocea Evei, scârțâitul ușii de la dulap, clămpănitul unor papuci cu tocul înalt, pocnetul unei copci.

– Dar ce e cu tine? auzi el undeva în spatele său. Eva apăruse în cadrul ușii, gata îmbrăcată, într-o rochie de seară din moar, cu o adâncă răscoială în față, un decolteu care ar fi părut îndrăzneț, dacă suprafața dezvelită a pieptului n-ar fi fost acoperită de un triplu șirag de perle. Credeam că ai adormit sau ai plecat. Spune-mi, ți-ar face plăcere să mă însoțești la teatru? Am rămas cu biletul mamei. Se dă *Liliomfi*. Ți-aș fi propus de la început, dar m-am gândit că, trebuind să pleci dis-de-diminează, nu-ți arde să-ți pierzi timpul la teatru.

Victor primi înainte de a-și da seama că nu e îmbrăcat de seară și că mergând cu ea prelungește cu câteva ceasuri un deznodământ ce nu putea fi ocolit. Deși cunoștea piesa și urmări cu atenție tot ce spuneau actorii, nu reușea să priceapă nimic din ceea ce se petrecea pe scenă. Se întorcea uneori și, în semiobscuritatea lojii, arunca o privire spre femeia de lângă el. Părea calmă, destinsă, cu mâinile lăsate să se odihnească pe brațele lăcuite ale fotoliului, cucerită de încrucișarea replicilor și vioiciunea gesturilor celor de pe scenă. Și-o aminti șezând lângă el în trăsură care-i ducea la Ocna. Gestul de atunci când îi păstrase mâna într-a lui, i se părea acum ireal, hazardat, o enormitate.

Rumoarea din hol îl readuse la realitate. Coborâseră pentru ca Eva să fumeze o țigară.

– Ei, cum ți-a plăcut? se interesă ea, scuturând scrumul țigării. Piesa e încă bună, la atâția ani de la premieră. Ai mai văzut-o, nu? Păcat că actorii, cu excepția lui Timár Rozsi, nu sunt tocmai la înălțime.

Soneria anunță începerea actului al doilea. Eva stinse țigara din care abia trăsese câteva fumuri și-i luă brațul.

– Știi ce? făcu ea pe neașteptate. Hai să plecăm! Sunt cam obosită și m-a pătruns frigul. Am umblat toată după-amiaza pe vânt, iar rochia de pe mine a fost cam subțire.

Afară, el se uită după un taxi sau o trăsură, dar ea refuză, declarând că până acasă nu aveau decât câțiva pași. În timp ce străbăteau Piața Unirii, el simți mâna ei, care-i apăsa brațul, tremurând ușor.

– Nu vrei să intrăm pentru o clipă? o întrebă el, pe când se apropiau de hotelul „New York”. Tremuri, ți-e frig, câteva picături de coniac ți-ar face bine.

Intrară la bar, o încăpere scundă, cu lumina voalată, unde muzica răsuna în surdină, parcă ar fi venit de la mari depărtări. Un aer de lux discret domnea în localul cu numai o duzină de mese, destinat lumii bune. Pe mesele de-o albeață imaculată, cu pahare de cristal și tacâmuri de argint, clipeau lumânări roșii, verzi, albastre în sfeșnice de porțelan, ușoare și fragile ca niște bibelouri.

Oberul îi conduse la o masă aproape de locul, acum pustiu, unde se dansa. Eva refuză să mănânce, mulțumindu-se să-și înmoaie buzele în băutura galben-ruginie, ca arama topită, ce le fusese adusă în pahare adânci. Se dezmoțî repede, aprinse o țigară, deveni volubilă, râse. Curând becurile fură stinse, sala rămase luminată numai de plafoniera aflată deasupra orchestrei, care răspândea o strălucire albăstrie. Apăru o cântăreață cunoscută de la București; în rochie lungă, albă, despîcată într-o parte, anume ca să-i dezvelească linia prelungă a piciorului acoperit de ciorapi negri în ochi de plasă. Urmară

un ghtarist în costum spaniol, o pereche de dansatori excentrici, un prestidigitator...

Timpul se scurgea pe nesimțite. Chelnerul le aduse alte pahare de coniac, icre negre, șampanie. Luminile se aprinseră pentru câteva minute, apoi se stinseră din nou. Suspinele patetice, sfâșietoare ale celor trei viori acordate la unison, anunțară întâile măsuri ale unui tango argentinian. Lumea umplu ringul de dans. Instinctiv, ca și cum ar fi fost înțeleși, se ridicară amândoi. În lumina înșelătoare, printre atâtea perechi necunoscute, apropiați unul de altul de melodia târăgănată, languroasă a aceluși dans lent, se bănuiau mai mult decât se vedeau.

– De ce n-ai venit la Sylvania? o întrebă el spre sfârșitul dansului. Mi-ai promis, te-am așteptat...

– Nu s-a putut, răspunse ea, au intervenit niște evenimente care... Mă voi duce la sfârșitul lunii viitoare...

– De ce nu m-ai anunțat? Un cuvânt, două rânduri...

– Așa ar fi trebuit, dacă n-ar fi fost la mijloc... Se întrerupse, nesigură dacă e bine să dezvăluie motivul tăcerii sale. Mi s-a părut că...

Dansul luă sfârșit în clipa aceea, iar fraza rămase neîncheiată. Victor spera să reia convorbirea, dar ea îl rugă să plătească. Se făcuse târziu, aproape douăsprezece, ea era obosită, iar el trebuia să se scoale devreme. Și, pentru că el ezita, își împreună palmele în chip de rugăciune: Te rog!

Afară fură întâmpinați de rafalele vântului care se întetșise. Înaintau strânși laolaltă, cu capetele plecate, într-o încercare deznădăjduită de a rezista puterii nevăzute care se opintea din rășputeri să-i oprească sau măcar să-i întârzie din drum. Jur-împrejurul lor, în fierberea neconținută a văzduhului, țiuitori prelungi, fâlfâiri ciudate de aripi, plesnete răsunătoare. Picături învârtejite de ploaie le biciuiau obrajii.

Ajunseră în sfârșit în fața casei. Respirau amândoi grăbit, iar ochii le străluceau ca după o goană pentru evitarea unei primejdii. O clipă se priviră rătăciți, întrebându-se ce caută

acolo la ora aceea târzie de noapte. O involburare bruscă a vântului îi făcu să se apropie unul de altul. Ea inspiră adânc, oprindu-și răsufierea, asemenea celor ce se cufundă în undele adânci ale unei ape. Deschise poarta și se strecură în vestibulul slab luminat. Îi încleștase strâns mâna și-l trăgea după ea. Pe când urcau scările, o zări lângă el palidă, contractată, cu pasul șovăitor, ca o ființă aflată la capătul puterilor. În căldura dinăuntru, departe de vuietul furtunii, Victor își dădu seama că băuse cam mult. Urechile îi vuiiau cu un zumzet îndepărtat, o pâclă fină i se așezase pe creier. Ce avea Eva, se întrebă el, se simțea cumva rău sau poate era numai... Nu apucă să-și ducă gândurile până la capăt, deoarece în spatele lui ușa apartamentului căzu greu în broască.

Se aflau într-o încăpere întunecată, poate în holul în care vorbiseră cu câteva ore în urmă. Vântul scutura cu gemete prelungi jaluzelele, prin care se strecurau câteva raze firave de lumină. Un foșnet răsună în apropiere. Își spuse că e Eva care încearcă să găsească comutatorul. O cuprinse în brațe înainte ca ea să fi aprins. Tremura toată, vibrând în adâncul ființei, încleștată într-o încordare dureroasă. Dinții îi clănțăneau mărunț, atingându-se, separându-se, ca niște pietricele ce se ciocnesc mereu în rostogolirea lor neîncetată. Își lipise obrazul de al lui, respirația grăbită îi înfiora urechea asemenea unei zgârieturi ușoare.

– *Félek, félek*², șopti ea, pe tonul unei rugăminți, dar atât de încet, încât Victor se întrebă dacă nu cumva i s-a părut.

O strânse cu putere în brațe și-i căută buzele. Chinul aceluia corp ce nu se mai putea stăpâni îl neliniștea, ca și cum el însuși ar fi fost zgâlțâit de freamătul acela dureros. Ea se împotrivi la început, surprinsă de violența gestului, apoi i se lăsă în voie cu un suspin adânc de eliberare.

– *Szeretlek, szeretlek!*² bâigui ea înfricoșată și totuși fericită că a biruit îndoielile și de acum înainte nu își mai aparține.

¹ Mi-e teamă, mi-e teamă. (*magh.*)

² Te iubesc, te iubesc! (*magh.*)

Îi încercui gâtul cu amândouă brațele și gemând ușor, nici ea n-ar fi putu spune de ce, de durere sau de bucurie, începu să-l sărute repede, nerăbdătoare, pe față, pe buze, pe tâmple. Potrivindu-și pașii după ai celuilalt, parcă s-ar fi legănat în ritmul nesfârșit al unui dans lent, lunecară pe covorul adânc, ce le înghițea pașii. Ea îl ținea strâns după gât, iar el îi purta trupul pe jumătate inert undeva spre o țintă lor înșși necunoscută.

XIV

Victor ajunsese la București după-amiază pe la cinci. Vremea era urâtă și în Capitală ca în toată țara. Nu bătea vântul, dar o ploaie mărunță, stăruitoare cădea neîntrerupt din cerul cenușiu, spălăcit, ca leșia. Străzile erau pline de umbrele, birjele circulau cu coșurile ridicate. Zgribulit în pardesiul subțire, prea devreme îmbrăcat, se duse îndată după sosire în Strada Plantelor, la unchiul său Gusti. Era convins că fără un sprijin serios din partea cuiva cu influență la Banca Națională nu va obține cele două milioane. Intervenise cu siguranță ceva, împiedicându-i pe cei de la bancă să-și onoreze promisiunea. Prea multe speranțe nu-și punea el în unchiul său după cele întâmplare, dar nici nu bănuia că va fi primit atât de rece. Poate că altfel s-ar fi purtat Gusti, dacă Victor n-ar fi obținut în vară prefectura, nu numai fără sprijinul său, ci, într-un fel, chiar împotriva lui. Nici măcar nu-și îmbrățișă nepotul, mulțumindu-se să-i întindă o mână moale, indiferentă. După zece minute de conversație chinuită, se retrase, sub motivul că are de lucru la un proces și-l lăsă cu mătușă-sa Livia și cu vară-sa Miți.

Nu avu noroc nici cu Iuliu Rațiu. Președintele plecase în ajun într-un turneu de vizite la organizațiile de partid din Ardeal și urma să se înapoieze peste o săptămână. După cum îi mărturisi secretarul, același tânăr simpatic și serviabil, cu care se întreținu mai îndelung, noul partid național-țărănesc

începuse în primăvara aceea o campanie minuțios pregătită de răsturnare a guvernului, sortită să-l aducă la putere încă înainte de sfârșitul anului. Victor înțelese că lunga rezervă în care se ținuse de bunăvoie Rațiu ajunsese la sfârșit. În sinea lui, nu se îndoia o clipă că așa și nu altfel aveau să se încheie lucrurile. Vestea îl bucura, deși deocamdată rămânea fără nici un sprijin și trebuia să se zbată de unul singur pentru obținerea banilor. Ceva îi spunea că această a treia vizită la București se va încheia altfel decât celelalte, cu un eșec. Se înșela însă, deoarece la mijloc nu era decât o întârziere a ordonanțării creditului. Cum se mai întâmplă, hârtiile se rătăciseră undeva într-un sertar. I-o spuse însuși unul din directori, care îl primi foarte amabil, ceru dosarul afacerii, îl răsfoi, apoi semnă dispoziția de virament.

Abia în trenul care-l ducea înapoi la Cluj, Victor avu răgazul să se gândească în voie la Eva și la noua întorsătură pe care o luase legătura între ei. La București, alergând în dreapta și în stânga, în puținele momente libere, întâmplările îi apăruseră surprinzătoare, nefirești, ireale. Totul se consumase prea repede pentru a lăsa în urmă amintiri limpezi, durabile. În compartimentul vagonului de clasa I, prea obosit ca să poată dormi, putu întoarce lucrurile pe față și pe dos. De când Eva îi aparținuse, viețile lor intraseră pe o cale nouă, fără putință de întoarcere. Ce aveau de făcut de acum înainte? De o relație secretă, ascunsă de ochii lumii, consumată în camere de hotel, cu ocazia vizitelor lui la Cluj, nu putea fi vorba. Eva n-ar fi acceptat cu siguranță, el însuși nu dorea un asemenea viitor dragostei lor, care însemna pentru el totul.

Rămânea căsătoria. Deși îi trecuseră destule femei prin mâini, nu-i umblase niciodată mintea la însurătoare. Nici pe Bodor Anikó nu avusese de gând s-o conducă în fața altarului, în ciuda faptului că ținuse la ea și-i făcuse destule jurăminte. Cu Eva nu se putea purta în același fel. Nu numai că avea datoria morală să-i ceară mâna, dar, și asta o știa prea bine, căsătoria era singura lui șansă de a o păstra.

Trenul sosi la Cluj târziu, după unsprezece. O duzină de persoane așteptau pe peron. Răsunară strigăte de recunoaștere, râsete. În câteva minute, incinta se goli. Victor făcu câțiva pași să se dezmoștească. Avea peste un ceas un personal în direcția Dej și Jibou, care se forma la Cluj. Se îndreptă spre restaurant, în speranța că va mai găsi ceva de mâncare. Vremea era închisă. Sus, pe bolta acoperită, se zăreau, ici-colo, stele palide. Un vânticel iscat în răstimpuri, aducea o adiere călduță de pământ ud și de verdeață trezită.

Lângă restaurant, o femeie tânără, îmbrăcată într-un taior negru de *tweed*, cu o pălărie largă ce-i acoperea figura, îi atinse ușor brațul.

– Eva, tu aici?! exclamă el neîncredător.

Nu-și putea explica prezența ei în gară la ora aceea. În cele câteva minute dinaintea plecării lui grăbite, conveniseră să-și scrie, iar apoi să se întâlnească la sfârșitul lunii mai.

Ea își legănă ușor capul, cu un mic zâmbet, care spunea că, da, ea era, acolo, lângă ușa restaurantului gării, și nu altă persoană.

– Te-am așteptat, zise ea firesc. Nu mi-ai spus că treci prin Cluj în noaptea asta? Ai fost punctual ca întotdeauna.

– S-a întâmplat ceva?

Continua s-o privească mirat, chiar acum când îi ascultase explicația, bănuind că unele evenimente petrecute după plecarea sa o hotărâseră să vină singură în toiul nopții la gară.

– Nimic. Ce să se întâmple? Voiam să te văd și să stăm puțin de vorbă.

Victor făcu un gest spre restaurant.

– Nu, refuză ea, mai bine să ne plimbăm. Nu e prea frig, vremea s-a încălzit după plecarea ta. Azi a apărut în câteva rânduri soarele. Făcură câțiva pași pe peronul pustiu. Undeva pe o linie secundară o locomotivă de manevră gâfâia chinuit, împrăștiind rotocoale albe-lăptoase de aburi. Nu departe de ea, pe altă linie, o garnitură de șapte-opt vagoane, cu luminile stinse și ușile închise părea părăsită în întunericul nopții.

– Sunt vagoanele de Dej, zise Eva, când ajunseră în dreptul lor. Peste jumătate de ceas o să le tragă pe linia întâi. Știi ce? Hai să urcăm într-un compartiment. Acolo putem sta de vorbă nestingheriți de nimeni.

Pe culoarul vagonului era frig, geamurile aburite. Luminile de pe peron se răsfrângeau nesigure înăuntru. Luară loc pe întuneric, de o parte și de alta a ferestrei, față în față, ca să se aibă tot timpul înaintea ochilor.

Eva își scoase pachetul de țigări din mica geantă lăcuită ce-i atârna pe braț. Explozia chibritului, neașteptat de vie, îi scoase din întuneric, aruncându-i parcă și mai departe unul de altul.

– Victor, începu ea fără nici o introducere, vreau să-ți vorbesc. De la plecarea ta și până acum nu m-am gândit decât la noi doi, la mine și la tine. Am avut timp destul să privesc lucrurile cu luciditate și apoi să le reiau cu răbdare, o dată, de două ori, de câte ori mi s-a părut necesar. N-a fost ușor deloc, m-am chinuit, dar cel puțin m-am limpezit de-a binelea. *Én szenvedélyesen szerelmes vagyok benned, Viktor*¹. O mărturisesc pe față, fără să-mi pese ce gândești auzindu-mă că mă exprim astfel. Sunt convinsă că nu voi mai întâlni vreodată un altul ca tine și nu-mi pot imagina existența mea de aici înainte despărțită de a ta. Am bănuțit totul încă din toamnă și am știut că orice voi face nu voi scăpa de ceea ce îmi este scris. Faptul că am fost a ta are pentru mine mai puțină importanță decât îți închipuiești. Am făcut totul pe deplin conștientă, știind prea bine că nu am de ales. Vreau să spun că sunt singură răspunzătoare de gestul meu. Deși ai fost primul meu bărbat, nu trebuie să te consideri legat de mine prin vreo obligație. Ești la fel de liber să procedezi după bunul tău plac ca mai înainte. Aș dori numai să știi că mi-am pus toată viața în dragostea aceasta și că-mi este peste puțință să dau înapoi. Dacă ar fi după mine (ea accentuă aceste cuvinte), aș rămâne din momentul acesta lângă tine și nu te-aș părăsi niciodată.

¹ Te iubesc cu patimă, Victor. (magh.)

Se întrerupse brusc și stinse țigara în scrumiera de bronz de lângă portieră. Din ușorul tremur al vocii, Victor înțelese că debitase frazele acelea într-o stare de extremă încordare. Se plecă spre ea și-i cuprinse una din mâini, cea neînmănușată, cu care fumase. Răceala ei de gheață îl săgetă în creieri ca o arsură.

– Dacă aceasta e dorința ta, așa va fi, zise el cu oarecare solemnitate, care nu era decât stinghereala unui om neobișnuit cu vorbele mari. Sentimentele mele le cunoști prea bine, la Ocna ți-am mărturisit totul. Nimic nu mă obligă față de tine decât dragostea mea. Suntem și vom rămâne și pe mai departe împreună, atâta timp cât vom avea nevoie unul de altul.

– Cum însă? îl întrerupse ea. În ce fel? Întâlnindu-ne din când în când, la Cluj sau la Silvania, departe de ochii lumii? Mi-ar fi peste putință. Nu vreau să ne ascundem de nimeni. Orice duplicitate îmi repugnă. N-aș accepta niciodată să tănuim dragostea noastră. Dimpotrivă, aș dori s-o putem striga în gura mare. N-ai idee ce greu mi-a fost să mă furișez astă-seară pe străzi neumbrate și să mă țin ascunsă în umbra peronului, tresărind în fiecare clipă la gândul că aș putea fi recunoscută. Cum aș putea să mă port față de tine în lume ca o străină, când am fost și sunt a ta, cu trupul și sufletul?

Se lăsă un moment de tăcere. O locomotivă șuieră departe. Niciodată nu-și închipuise până atunci Victor cât de greu pot fi rostite unele cuvinte pe care dorești din toată inima să le spui.

– De ce să ne ascundem? făcu el cu o voce înceată, dar hotărâtă. Și deoarece ea tăcea: Eva, vrei să fii soția mea?

Ea se ghemui și mai adânc în colțul ei, strânsă în sine, cu mâinile vârâte în buzunarele pardesiului.

– Taci, se răsti ea aproape cu dușmănie. De ce-ai vorbit? Sunt exact cuvintele pe care mă temeam să le aud din gura ta.

– Nu înțeleg, murmură Victor, surprins de reacția ei. Parcă spuneai...

Ea oftă din adâncul pieptului, scoase o nouă țigară și o aprinse.

– O căsătorie între noi e cel mai simplu, dar și cel mai greu lucru cu putință în lumea asta, zise ea. Totul e împotriva noastră și ar fi o adevărată minune dacă am reuși.

– Crezi că familia ta s-ar opune?

– Dacă s-ar opune! Mama, în special, și rudele mele de la Budapesta nu vor voi nici măcar să mă asculte.

– De ce? Pentru că sunt român?

– Și pentru aceasta, recunosc eu. Nu ți se pare că acest singur motiv ar fi de ajuns? Sinceră să fiu, niciodată înainte de a te cunoaște n-aș fi primit să fiu soția unui român. Știu, e o prostie, ce importanță are un asemenea amănunt, dacă doi oameni se iubesc? Și totuși... Crezi că doamna Henția va fi bucuroasă să afle că te însori cu o unguroaică?

Victor revăzu foarte vie figura mamei sale, cu ochii mijiți, iscoditori și întrebându-l cu subînțeles dacă n-a luat cvartir în casa baronului Losonczy.

– Nu va fi, recunosc eu, dar până la urmă va consimți, dacă așa voi voi eu.

– Se poate, admise ea, tu ești bărbat. Nouă, femeilor, alții ne hotărăsc soarta. Mai e apoi...

Un pocnet ritmic răsună afară nu departe de ei. Era mecanicul de revizie, care ciocănea conștiincios roțile fiecărui vagon.

– Ce mai e? reluă Victor, după ce omul se îndepărtă.

Eva înțelese din tonul vocii sale că vorbește în silă. Căută de aceea să imprime discuției o turnură degajată, luându-și în derâdere propriile cuvinte.

– Uیți, preoțelule (*papocska*), că sunt nepoată de baron și fac parte dintr-o familie veche de șapte sute de ani, care a dat trei episcopi, un guvernator al Transilvaniei și, nu de mult, un ministru?

Manevra ei nu avu efectul dorit. Dimpotrivă, Victor se crispă și mai tare.

– Nici eu nu mă trag dintr-o familie de rând, observă el rece, stăpânindu-se cu greutate. Hențeștii au fost înnobilați acum două sute de ani de împăratul Carol. Dacă dorești, îți pot arăta pergamentul.

Era pentru prima dată că amintea cuiva de nemeșia lor. În sinea lui nu dădea mare preț pe ea, socotind diploma mai mult ca pe o relicvă, ca, de exemplu, o sabie purtată în 1848

(cum avea fratele Liviei, mătușa sa) sau o decorație primită la Sadova sau la Solferino.

– N-am știut, zise ea repede, apoi ca să-l îmbuneze: Nu fi supărat pe mine, toate astea mă interesează prea puțin, dar pentru alții ele pot avea mare importanță.

– Nimic nu are importanță în afară de voința noastră, răspunse el, articulând cu băgare de seamă fiecare cuvânt, ca pentru a nu fi înțeles cumva greșit. Obstacole sunt, dar ele pot fi răsturnate. Și nu de alții, ci numai de noi doi. De aceea, te întreb încă o dată dacă vrei să-mi fii soție. Nu-mi răspunde decât în cazul că ești sigură pe tine și hotărâtă să lupti pentru fericirea noastră.

O zguduitură scurtă făcu să scârțâie osiile vagonului. Victor coborî geamul și privi afară. Un miros acru-usturător de zgură și ulei pătrunse în compartiment. În față, locomotiva fusese atașată la garnitură. Se auzi bolborositul aburului care trecea prin țevăria vagoanelor. Luminile de pe culoar și din compartiment se aprinseră deodată.

– Primesc, zise ea iute, parcă ar fi așteptat anume semnul acela. Eram hotărâtă de mult, dar am vrut să știi și tu ce se petrece în sufletul meu. Voi sta de vorbă cu mama, cu unchiul, de îndată ce se va ivi momentul potrivit, voi scrie rudelor de la Pesta. Când voi veni la Silvania, se va aranja totul. Îți cer un singur lucru. După ce ne căsătorim, lași Silvania și vii la Cluj. Promiți?

Trenul se urni din loc cu o nouă zgâlțâitură și o luă încet spre linia întâi.

– Eu o să plec acum, zise ea, ridicându-se. În curând vor urca călătorii. Tu rămâi, nu mă însoți. E mai bine să nu fim văzuți împreună. Nu-ți face griji în privința mea, găsesc eu o trăsură de noapte sau o mașină ca să mă duc acasă.

Se separară cu greu din îmbrățișarea parcă fără sfârșit. Niște pași grăbiți răsunau în celălalt capăt al culoarului.

– Să nu-mi ceri niciodată mai mult decât pot să-ți dau, șopti ea sărutându-l încă o dată, dar ceea ce am îți dăruiesc din inimă, fără șovăire.

Pe la mijlocul lui aprilie, relațiile dintre Mica și Sever ajunseră într-un moment de răscruce pe care acesta n-ar fi putut nici măcar să-l bănuiască cu o lună-două în urmă. Trecuse carnavalul, trecuseră și Paștele. Mica se înapoiase la șevalet, numai schimbarea așteptată de atâta vreme nu se mai producea. Și totuși viața de toate zilele părea să se desfășoare din nou în vechile făgașe. Diminețile lucrau amândoi, după-amiaza ea se ducea la institut, iar serile le petreceau împreună, în oraș sau acasă. Sindrofiile și vizitele bandei se răriseră. O nemulțumire surdă pusese stăpânire pe el, nemulțumire în care se ascundea dezamăgirea ce însoțește întotdeauna speranțele neîmplinite. Totul îl irita la ea: neglijența atitudinii în societate, cuvintele îndrăznețe, zâmbetele cu două înțeleșuri. În gesturi sau vorbe, citea întotdeauna o anumită indiferență față de el. Dintr-o gelozie pe care el însuși o găsea josnică, deoarece nu avea nici un temei, îi adresa întrebări dezagreabile. Calmă la început, Mica se monta la rândul ei, dar, mai înțeleaptă, ceda întotdeauna cea dintâi. Recapitulând la rece asemenea mărunte ciocniri, Sever își recunoștea de cele mai multe ori vina. Nici el n-ar fi putut spune de ce se agață de toate nimicurile, mai mult, de ce le căuta cu tot dinadinsul. Uitase pornirea generoasă din noaptea Anului Nou, când înțelesese că pentru a fi a lui, Mica trebuia luată așa cum era, cu calități și defecte. Ori în ce alt fel s-ar fi purtat, ar fi dat cu piciorul în fericire, lăsându-o să i se strecoare printre degete. Pentru că în ciuda decepțiilor și contrarietăților, o iubea la fel de fierbinte ca în prima clipă, iar nemulțumirea izvora de fapt din teama de a nu o pierde. În mod paradoxal, Sever simțea că răceala dintre ei își avea izvorul în mărturisirea pe care i-o făcuse în noaptea întoarcerii de la München că i-a devenit de neînlocuit și că ar dori ca în vară să se căsătorească. Cele câteva cuvinte puseseră capăt unei epoci de fericire, lăsând o întrebare nerostită în sufletul fiecăruia. Își spunea adeseori că, ocolind subiectul sau

amânându-l pentru o altă dată, relațiile dintre ei ar fi fost astăzi aceleași ca mai înainte.

Se certau acum zilnic, din orice, se împăcau cu o ușurință ce promitea lungi perioade de pace, pentru ca apoi, de la o clipă la alta, să se strice din nou. Era firesc, de aceea, ca evenimentele să se precipite și să ducă la criză. Motivul fu, întâmplător, un *party* pe care Mica îl organizează în atelier, se înțelege, cu participarea bandei. În mod firesc, Sever nu ar fi trebuit să se plângă. De mai bine de o lună prietenii Micăi îi lăsau în pace, iar el își terminase cele optsprezece planșe și putea, la rigoare, să se încuie în odăița lui. Îl supăra împrejurarea că ea îl pusese în fața faptului împlinit, fără a-și lua osteneala să-i ceară părerea. Revenise din oraș pe la cinci, cu o sacoșă plină de ale gurii și de băutură și-l anunțase că peste un ceas Thea Pohl și ceilalți se vor înfățișa ca să sărbătorească nu știu ce eveniment.

– Și eu ce fac? se plânse el, stăpânindu-se să nu izbucnească. Am de lucrat la teză. Iar o să faceți o hărmălaie de o să răsune casa.

– N-am idee, răspunse ea întrebării, ocupată să golească sacoșa. Rămâi în camera ta.

– Dar înțelege, pentru numele lui Dumnezeu, că în răboiul pe care obișnuieți să-l faceți nu pot scrie un cuvânt!

– Du-te la cinematograful sau plimbă-te pe Opernring, propuse ea pe un ton rece, inamical, în care se ghicea aceeași încercare de a se stăpâni. E o vreme minunată, să te tot plimbi.

– N-am timp de plimbări! Doar știi că-mi sunt zilele numărate! Peste trei săptămâni trebuie să predau lucrarea pentru avizul preliminar.

– Știi prea bine, replică ea, aranjând farfurioarele pe fața de masă, căci mi-ai spus-o de atâtea ori. De ce nu te duci acasă la tine în Mayerhoffstrasse? Acolo ai avea toată liniștea pe care o cauți degeaba *la mine* (cu intenție sau fără, ea apăsase aceste ultime cuvinte).

Era o propunere înțeleaptă, mai bună nu se putea face, dar el o respinse de la început, cum ar fi procedat cu oricare alta.

– Să-mi iau însemnările, cărțile, tot calabalâcul, ca să mă înapoiez cu el peste câteva ceasuri!

Ea ridică umerii agasată.

– De ce să-l mai aduci? Rămâi acolo, până termini proiectul. E mai comod pentru amândoi. N-o să te deranjez nici eu pe tine, nici tu pe mine. Bineînțeles, dacă vrei, treci din când în când pe aici.

Sever rămase fără replică, clipind des din ochi, parcă ar fi încercat să-și limpezească privirea. I se părea că visează. Acel *dacă vrei* îl lovise în adâncul sufletului.

– Asta e o invitație să plec? întrebă el palid, cu vocea tremurândă.

– Hai, n-o lua nici tu așa! replică ea, întinzând o mână de împăcare. Mă gândesc înainte de toate la tine...

Sever își revenise din surpriză:

– Vrei să spui la tine, replică el tăios.

– Și la mine, admise ea. De fapt, la amândoi. Ar fi mai bine să nu ne vedem un timp. Așa nu mai putem continua.

– Fie cum vrei! o anunță țâfnos, întorcându-i spatele. Plec chiar acum!

Trecu dincolo, în odăiță, își strânse cărțile, hârtiile, ustensilele de desen. Le azvârli claie peste grămadă în geamantan, apoi se apucă să îndese la întâmplare cămăși, cravate, pantofi. Furia i se mai potolise prin însăși acea activitate febrilă. Simțea că e pe punctul de a săvârși un gest ireparabil. În loc de a se opri, se grăbea să ajungă cât mai repede la deznodământ. Pentru nimic în lume n-ar fi rostit un cuvânt de împăcare. Se trezise în el firea mândră și aprigă a Hențeștilor.

Era gata și căuta un cuvânt de despărțire. Deoarece nu-l găsea, înșfăcă geamantanul și trecu cu pași mari prin fața ei, murmurând un abia deslușit „adio”.

În drum spre casă, își jură să nu se mai întoarcă niciodată în atelier. Fusese tratat ca un personaj inoportun, de care nu știi cum anume să scapi. Invitația de a se duce să lucreze în

Mayerhoffstrasse era, de fapt, o formulă de concediere. Acasă, deschise larg ferestrele, ca să îmborsăteze aerul și se apucă îndată de lucru. Îi trecu prin minte că la ora aceea Mica petrece cu banda întorcând atelierul cu susul în jos. „N-are decât!” își spuse posomorât și continuă să scrie cu o încăpățănare eroică. Atâta neînduplecare îi făcu lui însuși bine. Se culcă la unsprezece flămând, dar mulțumit ca niciodată.

Starea aceea cam exaltată, de satisfacție și de ușurare, dură câteva zile. Aproape fără voie, reveni asupra discuției care adusesese cu sine despărțirea. Trebui să recunoască și de această dată că vina era mai mult de partea lui. Ai fi zis că umblase după ceartă cu lumânarea. Gândul că între ei se produsese o ruptură definitivă i se păru de neconceput. Încercă să se convingă singur că la mijloc e o izbucnire a nervilor și că, la rândul ei, Mica regretă cele întâmplare. Îi simțea acum lipsa ca pe o rețezare dureroasă a propriului suflet, din care o parte îi fusese smulsă cu cruzime. Se împotrivea din ce în ce mai slab și totuși amâna vizita de împăcare, deși știa prea bine că nu o va putea duce multă vreme așa. Îl împiedicau să se înapoieze la atelier un rest de mândrie rănită și teama ca nu cumva gestul său reparator să fie respins.

Soluția veni, în cele din urmă, din partea ei. Într-una din seri, târziu, întorcându-se acasă, fu informat de Mețianu că Mica trecuse pe la ei în după-amiaza aceea și-l ruga să o caute cât mai curând, dacă se putea chiar în seara aceea. Numai cu greu reuși să-și ascundă bucuria nebună în fața lui Mețianu. Era prea târziu să mai meargă la ea în seara aceea, se apropia de douăsprezece, tramvaiele nu mai circulau. Cuprins de o stare de surescitare explicabilă prin lunga tortură interioară, nu reuși să adoarmă decât spre dimineață.

Cu toate acestea, la șapte era treaz și se răsucea în așternut pradă unei emoții mistuitoare. Dintr-o ultimă tresărire de orgoliu, nu plecă imediat de acasă, ci zăbovi până la zece, convins că e așteptat și o va găsi acasă. Casa din Josephstadt, cu cele cinci etaje ale sale îl primi scaldată în soarele vesel

de aprilie, scânteind din geamurile deschise. Sever aruncă o privire asupra mansardei și la gândul că ea se află în dosul celor două mari ferestre, cu draperiile de cretonă verde, atât de familiare, grăbi pasul. Pe scară, proprietăreasa strigă ceva după el. Nu auzi ce anume, dar dădu din cap că a înțeles. Trebui să bată în ușă, iar apoi să sune de câteva ori, ca să-și dea seama că Mica nu e acasă. O amară și stăruitoare decepție îl cuprinse. Își spuse însă îndată că desigur a ieșit undeva după cumpărături și o să revină curând. Probabil asta îi strigase Frau Winkler, proprietăreasa. Zece minute se scurseră cu greu. Sever nu știa ce să facă. Era pe punctul de a pleca, când îi trecu prin minte că el are cheia camerei. Poate Mica i-a lăsat un bilet înăuntru, anunțându-l unde s-a dus și când se întoarce.

Învârti cheia cu încetineală ca în broasca unei locuințe străine, în care pătrunzi pentru prima oară. În lumina tulbure strecurată prin draperii, căută nerăbdător biletul. Nu era pe masă, în atelier, nici în cămăruța sa de lucru. Îndepărtă draperiile de la fereastră și privi împrejur. Față de obișnuita dezordine boemă, în atelier domnea cea mai desăvârșită orânduială. Cu întârziere descoperi pricina sentimentului de neobișnuit, de schimbat, care-l întâmpinase de cum pusese piciorul înăuntru: în colțul de la geam șevaletul lipsea. Contrariat, dădu la o parte lungă perdea de catifea vișinie care masca patul. Un geamantan strâns în chingi, burdușit, de parcă s-ar fi grămădit în el întreaga casă, zăcea pe covorul deșirat, alături de altul, de asemenea pregătit de drum, dar cu capacul dat la o parte. Cu o mișcare reflexă, deschise dulapul, cu desăvârșire gol. Un umerăș fragil pentru rochii de damă, uitat pe bara transversală, se clătină ușor, izbit de mișcarea aerului. Reveni în atelier cu sufletul bântuit de o presimțire și se așeză pe un scaun mai mult pentru a câștiga timp. Scrumiera de bronz, mânjită de scrum, exala un miros acru, înecăcios de țigări de foi. Dintr-o dată și-l aminti pe Andrzej Kajetanowicz în holul hotelului „Regent”, cu țigara subțire, verde-cafenie între dinții albi, puternici.

Pași repezi răsunară pe scări, apoi în fața ușii. Era Mica, în toaleta de voiaj, din stofă *écossaise*, cu ochii strălucitori și cu răsufierea grăbită. Zărind-o, Sever se ridică automat în picioare, ca un intrus descoperit într-un loc interzis.

– Sever, tu ești? exclamă ea, parcă neîncredzătoare, cu un accent de ușurare, chiar de mulțumire. Vai, cât mă bucur... Vin de la tine, ți-am lăsat un bilet... Nu ți-a spus nimic Meșianu? Te-am căutat ieri pe la patru, pe la cinci, în sfârșit... Voiam negreșit să te întâlnesc și nu mai știam, zău, ce să fac...

Vorbea fără pauze, repezit, cu respirația gâtuită, parcă ar fi voit cu tot dinadinsul să-l împiedice să spună sau să întrebe ceva. Sâni mari, plini, strânși în jacheta costumului, se ridicau întruna, cu o mișcare ritmică, neliniștită.

– Pleci undeva? făcu el, buimac, cu ochii spre cele două valize.

– Da, acum, peste un ceas, răspunse ea, cu o privire spre micul ceas-brățară. Plec la... Vezi, aș fi vrut să stăm de vorbă mai pe îndelete, aseară, dar așa a fost să fie. Eu...

– Ce e, ce s-a întâmplat? reveni el, încă incredul, uitând cu totul de bănuiala ce i se furișase în suflet cu câteva clipe mai înainte de sosirea Micăi.

Ea îl luă de mână și îl așeză alături pe canapeluța din atelier. Se liniștise, acum părea că nu mai dorește altceva decât să-și descarce sufletul, să mărturisească totul.

– Sever, uite, să vorbim ca doi buni prieteni, vrei? Da, s-a întâmplat într-adevăr ceva. Alaltăieri s-a întors Andrzej. Îți jur că nu am fost în legătură cu el și nu am știut nimic de venirea lui. S-a stabilit la Katowice, profesor la Institutul de Belle-Arte. Ține... vrea să merg și eu acolo.

– Să studiezi? întrebă el, încăpățânându-se instinctiv să nu priceapă.

– Nu, să merg cu el, reluă ea, mirată că el nu înțelege. Vrea... vrea să ne căsătorim... Să nu fii supărat pe mine... Crede-mă că e mai bine așa... Am ținut la tine într-un fel nou cum nu mi s-a mai întâmplat și mai țin și acum. Dar n-ai fi fost

fericit cu mine... Nu e vorba de certurile noastre neroade, ci de altceva mai adânc. Nici eu n-aș fi fost fericită. Dar fii fără grijă, dacă asta te consolează cumva, nici lângă Andrzej nu voi cunoaște fericirea. În trei ani ne-am despărțit de tot atâtea ori, cu jigniri, vorbe grele și jurăminte de a nu reveni niciodată. Tot ce poate fi urât și umilitor s-a petrecut între noi. Ne-am rănit, ne-am înșelat, ne-am făcut viața infern. Nici de data asta nu mă aștept la altceva, nu cred în minuni. Între noi e mai mult decât dragoste, e o nevoie pătimașă de a fi împreună și de a ne chinui unul pe altul...

Așteptă degeaba un cuvânt din partea lui. Sever stătea plecat în față, cu coatele rezemate pe genunchi, privind podeaua cafenie, cu vopseaua plesnită. Un nod amar, dureros i se așezase în gât, împiedicându-l să vorbească.

– Încearcă să mă înțelegi, dacă poți, reveni ea, dezarmată înaintea tăcerii lui. Tot ce s-a petrecut între noi a fost frumos, am fost a ta cu sufletul și cu trupul atâta timp cât a atârnat de mine... Dar acum...

Îi salvă din situația aceea ce părea că nu se va sfârși niciodată Andrzej Kajetanowicz.

– O, Henția! exclamă el cordial, cu mâna întinsă. Îmi pare bine că ne revedem... Se întoarse spre Mica: Grăbește-te, ne așteaptă birja, mai avem o jumătate de oră. Pe când ea dispărea după perdele ca să închidă geamantanul, i se adresă lui Sever: Ai aflat de la Mica? Sper că nu-mi porți pică... Grea osândă dragostea asta, frățioare, dar te poți împotrivi? Ei, suntem gata?

Sever nu comentă în nici un fel cuvintele polonezului. Apucă unul din geamantane și coborî împreună cu ei în stradă. Despărțirea fu scurtă. Kajetanowicz îi scutură bărbătește mâna. Mica îi încercui gâtul și-l sărută delicat pe buze. Un miros discret de pudră și de apă de colonie „Guerlain” îi învălui nările.

– La revedere ! îi șopti ea. O să-ți dau vești despre mine!

El se mulțumi să dea din cap, fără a spune ceva. Era sigur că, dacă ar fi deschis gura, îl va îneca plânsul.

XVI

Din motive pe care Victor nu avea să le cunoască niciodată, vizita Evei la Silvania întârzie până în iunie. Prima scrisoare din partea ei sosi la câteva zile după întoarcerea lui acasă. Era scurtă și optimistă. Îl anunță că doamna Csáky s-a înapoiat de la moșie, iar ea și-a început activitatea diplomatică, deocamdată doar prin aluzii, pregătind terenul pentru o discuție pe față, și, dacă va fi cazul, *fără menajamente* (aceste cuvinte erau subliniate energic). „Vom vedea dacă va trebui să folosesc și artileria sau vor fi de-ajuns armele ușoare. Eu vreau, sper ca totul să decurgă normal”. Încheia: „Iubește-mă și gândește-te la Eva, care a fost și rămâne a ta”. Urma un *post-scriptum*, adăugat mai târziu, cu altă cerneală: „Nu-mi scrie deocamdată. E mai bine așa”.

Se scurse o lungă perioadă fără știri din partea ei. În fiecare zi când revenea de la bancă, Victor căuta nerăbdător în cutia de scrisori. În fine, primi un mesaj de câteva rânduri. Era mai greu decât își închipuise, mamă-sa nu se lăsa convinsă ușor. „Dar nici eu nu mă dau bătută. Prin 25 mai vom merge amândouă la Silvania. E ziua de naștere a unchiului meu. I-am scris lui Kraft Jóska și l-am rugat să vorbească cu unchiul. E singura persoană care l-ar putea convinge să treacă de partea noastră, iar el e, de asemenea, singur în stare s-o înduplece pe mama. După cum vezi, dublu trafic de influență. Voi face tot ce-mi stă în putință ca să izbândesc. Te iubesc, trebuie! Știu că suntem făcuți unul pentru altul și că a doua oară nu voi întâlni un bărbat ca tine. Să avem răbdare și să credem. Mă mai iubești? Eu sunt toată ziua cu gândul la tine. Îți sărut fruntea plină de gânduri”.

Scrisoarea Evei avu darul de a-l scoate din labirintul aparent fără ieșire al îndoielilor. Un minut, totul i se păru limpede și simplu. Eva va veni de ziua baronului, Kraft și acesta vor înfrânge ultimele rezistențe ale doamnei Csáky, iar el îi va cere mâna, care-i va fi acordată. Deși nu i se spusese, îl căută

pe Kraft. Moșierul îl primi în biroul său mobilat sobru, cu trei mari fotolii de piele, dispuse în jurul unei măsuțe joase, cu o scrumieră de marmură verzuie.

Kraft aprinse o țigară de foi înainte de a-i răspunde. S-ar fi zis că are unele ezitări și încearcă să-și aleagă linia de conduită. Când deschise în fine gura, cuvintele îi sunară sigure, categorice.

– Da, am primit scrisoarea, confirmă el. Alaltăieri mi-a fost înmănată. Eva mă roagă să-l conving pe baron să sprijine hotărârea voastră de a vă căsători. Vrei să cunoști părerea mea? Ei bine, cred că ați înnebunit amândoi. Sincer să fiu, am bănuțit o idilă, dar niciodată nu m-am gândit că veți ajunge aici. De ea nu mă mir, dar cum ți-ai pierdut tu capul? V-ați gândit bine înainte de a face pasul acesta? Apartineți la două lumi diferite, între voi se cască o prăpastie. Căsătorindu-vă, vă veți exclude atât din societatea ungurească, cât și din cea românească. Dar copiii? Ce vor fi copiii voștri?

Deoarece Victor tăcea, mărginindu-se să-l privească inexpressiv, dădu neputincios din mâini.

– Bine, cum vreți. De hatârul amândurora mă voi duce la baron. Să sperăm că veți reuși și nu veți regreta niciodată. Ei, ești satisfăcut, mai dorești ceva de la mine?

Cu toate că răspunse afirmativ, Victor părăsi casa lui Kraft pe gânduri. Aprecierile sincere, deși crude, ale acestuia nu-i dădeau pace. Un greu ascuns sentiment de umilință, cu atât mai supărător cu cât nu voia să și-l mărturisească, puse stăpânire pe el. Atâtea intervenții și manevre diplomatice, minciuni și prefăcătorii pentru a obține mâna Evei! Desigur, era nepoată de baron, fiică de general, dintr-o familie străveche, dar nici ei nu se numărau printre cei de pe urmă oameni. Dacă n-ar fi iubit-o nebunește, de mult și-ar fi luat pălăria și ar fi plecat.

Kraft apăru într-o seară, cu figura bine rasă, calmă și mustața blondă-castanie, tăiată cu îngrijire.

– Ei bine, cred că l-am convins, îl vesti el, cu o voce mai degrabă indiferentă, ca atunci când comunică ceva lipsit de

importantă. M-a ajutat și Nagy Berta. Dar n-a fost ușor. Acum să vedem ce greutate va avea cuvântul lui, căci la urma urmei nu cu fată-sa vrei să te însori. Și încă ceva: astăzi, în timp ce eram la baron, a sosit o scrisoare de la Etelka (doamna Csáky) în care-și amână venirea la Silvania pentru începutul lui iunie.

Mai erau două săptămâni până atunci. Știrea îl umplu de un sentiment de ușurare, repede curmat, deoarece își dădu seama că momentul hotărâtor, acum sau peste două săptămâni, tot trebuie să aibă loc. De-acum înainte, cuvintele și visele nu mai aveau nici un preț, trebuia, cu sau fără voia sa, să privească realitatea în față. Așteptă zadarnic un rând din partea Evei, care să-i confirme sosirea. Numai întâmplarea făcu ca sâmbătă după-amiază să se afle pe strada principală în timp ce Chevroletul baronului se îndrepta spre casă, venind de la gară. Atent la manevra volanului, baronul nu-l zări, deși își ridicase pălăria. În spate, ascunzându-se parcă de privirile trecătorilor, întrezări, pentru o clipă, figura Evei.

Din acel moment intră într-o stare de preocupare și de nervozitate, din care nu ieși timp de două zile. Duminica trecu chinuit de încet. În alte împrejurări, s-ar fi anunțat în vizită la baron. Acum însă i se păru că ar fi fost un pas greșit, care ar fi bruscat oarecum desfășurarea normală a evenimentelor. O secundă, se gândi să se ducă la bancă, unde avea destule de rezolvat. Avu cumiștenia să renunțe: în starea de încordare ce-l stăpânea, n-ar fi izbutit să facă nimic. Rămase toată ziua în casă, deși zidurile nu-l încăpeau, mai mult din teama de a nu fi fost de găsit, dacă s-ar fi trimis după el. Din motive de neexplicat, își închipuise întotdeauna că doamna Csáky sau baronul îl vor invita să se prezinte la ei, pentru ca înaintea familiei reunite să ceară mâna Evei. Tresări de nenumărate ori auzind poarta de la stradă. Nici un mesager nu-și făcu apariția.

Se culcă devreme, cu gândul că discuția a fost amânată pentru a doua zi, când urma negreșit să aibă loc. Nu izbuti să adoarmă decât târziu, după unu. Își spunea mereu că lucrurile se târăgănează numai pentru că doamna Csáky nu este și nu

va fi de acord ca Eva să se mărite cu el. În sinea lui nici baronul nu era, desigur, foarte convins. Consimțise, din calcule foarte precise, toamna trecută, ca nepoată-sa să accepte curtea destul de insistentă a admiratorului ei. Nici prin gând nu-i trecuse că va ieși altceva decât un *flirt* de vacanță. Nici ei nu-și imaginaseră, de altfel, unde vor ajunge. Iată însă că o pasiune oarbă i-a azvârlit pe unul în brațele celuilalt, aproape fără voia lor, asemenea vântului năvalnic, care-i târâse cu o furie necruțătoare spre casa ei în noaptea când îi aparținuse. Acum se trezeau ca dintr-un vis, ca să-și dea seama cât de departe ajunseseră și cât de imposibilă era o împăcare a tuturor. Cum o să-și dea fata aristocratica doamnă Csáky, născută baroană Losonczy, soția unui general maghiar, și el nemeș de atâtea generații, unui simplu doctor în drept de o noblețe îndoielnică și român pe deasupra. Printr-una din acele bruște retrăiri, pricinuite de o aducere aminte neașteptată, se revăzu în parcul orașului, lângă terenurile de tenis, față în față cu Eva, având între ei gardul înalt de sârmă, cu ochiuri atât de mărunte, încât mâna ei mică și delicată abia reușise să se strecoare printre ele pentru a-l atinge.

Speriat de ceea ce părea mai mult decât un simbol, o viziune, se ridică speriat din așternut și făcu lumină. În secundele cât bâjbâi pe întuneric în căutarea comutatorului, îl fulgeră gândul pe care altădată l-ar fi considerat ridicol, că poate mama Evei ezită pentru că are îndoieli asupra nemeșugului Hențeștilor. Tremurând de nerăbdare și de frig (vremea era răcoroasă în începutul acela de vară) răscolii hârtiile din birou, până dădu de diploma galbenă-cafenie cu dungii albe și pecete de ceară înnegrită, atârnată de două sfori răsucite, una neagră, cealaltă galbenă, culorile Casei de Austria. O despături și citi pe sărite cuvintele ce păreau a nu avea nici o legătură între ele: *Carolus, Dei gratia... imperator semper augustus... spectabili domino Simeonus Hencze de Soosfalú... eo et successoribus suis...*

Era atât de absorbit în acea lectură fără noimă, încât zăbind-o pe Helena în pragul camerei de domni tresări violent și ascunse mașinal pergamentul.

– Dar tu ce cauți aici la miezul nopții ca un strigoi? îl întrebă ea cu o căutătură îngrijorată.

În picioarele goale și cămașă de noapte, Victor tremura încă și se străduia degeaba să scoată o vorbă.

– M-am... m-am... nu pot dormi... izbuti în sfârșit să articuleze. Apoi, după un efort, făcu mărturisirea neașteptată: Mamă, eu m-am hotărât s-o cer de nevastă pe Eva Csáky, nepoata baronului.

Deoarece bănuia cum stăteau lucrurile, Helena primi vestea cu destul sânge rece. Nu se bucura că Victor vrea să-și ia o ungueroaică, dar Eva nu era oricine, cu o asemenea soție n-ai de ce să te rușinezi.

– Apoi, dragul mamei, răspunse ea tăgănat, faci cum vrei. Tu te însori, nu eu voi trăi cu ea. Înțeleg că fata consimte. Dar ei te vor?

– Trebuie să mă vrea, rosti apăsător Victor, să știu că va trebui să răstorn lumea.

A doua zi la prânz, pe când trecu prin fața cofetăriei Ranga, Victor se trezi alături cu Eva. Stătuse probabil pe străduța ce ducea spre intrarea din dos a claustrului și-i pândise sosirea. Tresări violent la fel ca în cursul nopții, când dăduse cu ochii peste mamă-sa.

– Am venit anume ca să te întâlnesc, i se adresă de-a dreptul, trebuie neapărat să stăm de vorbă înainte de a ... Vino, s-o luăm pe aici, e mai puțină lume. Până la Nagy Berta ne rămâne destul timp ca să ne înțelegem în privința a ceea ce e de făcut.

O luară pe strada ușor povârnită, suspendată deasupra orașului pe care se plimbaseră în toamna trecută în dimineața primirii nunțiului papal.

– Nu fi supărat pe mine că nu ți-am dat nici un semn de viață, continuă ea mai încolo. Zilele din urmă n-am avut nici o clipă de liniște. Și la Cluj, și aici, în Silvania, a fost o

zăpăceală nemaipomenită. Îți spun de la început că lucrurile nu stau grozav. Cu mama nu se poate discuta. De dimineața până seara același refren: „Eu nu sunt de acord, dar tu faci cum vrei, doar ești majoră!” Pur și simplu îmi pierd mințile, nu mai știu ce să fac!

– Și unchiul tău?

– A încercat s-o convingă, cu jumătate voce, dar fără rezultat. Totuși azi dimineață mi s-a părut mai liniștită, dispusă să-i asculte și pe ceilalți. Mi-a spus că ar dori să-ți vorbească. Te roagă să treci după-amiază pe la noi. Oare să se fi răzgândit?

Ajunseră în dreptul bisericii reformate. Din stânga ei, Victor o examinează în fugă. Arăta slăbită, cu fața trasă și cearcăne la ochi.

– Mama ta știe exact care sunt relațiile dintre noi? Întrebă el, în timp ce coborau spre locuința Bertei.

Ea scutură din cap speriată.

– Nu, cum îți închipui că i-am vorbit de așa ceva?! Te rog stăruitor să nu scapi cumva un cuvânt. M-ai înjosi și ai înjosi-o și pe ea. Faptul că am fost a ta ne privește numai pe noi doi. Dezvăluindu-i adevărul, ar însemna că vrei să-i smulgi consimțământul cu sila. Asemenea lucruri se pot petrece oriunde, dar nu în casa noastră.

– Mă judeci greșit, nici prin minte nu mi-a trecut să-i vorbesc despre legătura noastră, replică atins Victor.

– Știu, știu, recunosc ea, luându-i brațul, cu gestul unei reparații. Iartă-mă, n-am vrut să te jignesc, dar, crede-mă, sunt așa de... M-ai iertat, nu-i așa?

La ora șase punct, Victor sună la locuința baronului. Îmbrăcase, nici el n-ar fi putut spune de ce, hainele negre și pantofii de lac. Pe întreaga sa figură plutea de altfel un aer neobișnuit, ceremonios și grav. Se înșelase închipuindu-și că va fi primit de întreaga familie. Fata din casă îl introduse în salon, unde rămase singur câteva minute.

Doamna Csáky apăru curând, amabilă și rezervată în același timp, ca întotdeauna. Nimic din felul cum se îmbrăcase nu arăta că atribuie o importanță aparte întrevederii din după-amiaza aceea.

– Domnule doctor, i se adresă ea direct, indicându-i fotoliul din față, cred că ar fi mai bine dacă am sări peste o introducere nefolositoare. Fiică-mea mi-a făcut cunoscută intenția Dumneavoastră de a-i cere mâna. Cunosc sentimentele ei și n-am nici un motiv să pun la îndoială seriozitatea intențiilor Dumneavoastră.

Se întrerupse pentru câteva clipe, ca să-și recâștige calmul. În ciuda stăpânirii de sine, începuse prea precipitat pentru a nu-și trăda preocuparea înaintea interlocutorului.

– Trebuie să știți, domnule doctor, reluă ea, că vă respect sentimentele și păstrez o înaltă stimă atât persoanei, cât și familiei Dumneavoastră. Consider că, din acest punct de vedere, nici un obstacol serios nu stă în calea proiectelor pe care le-ați făurit. Cred, de asemenea, că ați putea fi fericiți împreună, *ca bărbat și femeie*, atât cât ne este îngăduit nouă, oamenilor, să fim fericiți pe acest pământ. Sunteți o persoană prea inteligentă ca să nu pricepeți exact motivul pentru care eu nu pot încuviința această căsătorie și să doriți a intra în amănunte. E la mijloc, poate, o simplă prejudecată, sunt de acord. Dar această prejudecată există și noi trebuie să ținem seama de ea. Dacă eu nu vă dau consimțământul, nu înseamnă că această căsătorie nu se poate face. Ține de voința Dumneavoastră să procedați într-un fel sau într-altul. Fiică-mea, altădată atât de ascultătoare, a devenit mândră și voluntară, de când vă cunoaște. Totul depinde, prin urmare, de Dumneavoastră, domnule doctor, și nu de persoana mea.

Victor ascultă lunga declarație a doamnei Csáky cu sufletul stăpânit de o uimire cu atât mai inexplicabilă cu cât prevăzuse de nenumărate ori un astfel de deznodământ. Cu o îndărătnicie și o orbire care nu se lăsau înfrânate, aștepta mereu ca femeia neîndurătoare din fața lui să schimbe șirul vorbelor și să se recunoască învinsă.

– Doamnă, rosti el cam nesigur, cu gura uscată de emoție, într-o asemenea situație hotărârea nu aparține nici unuia dintre noi: nici Dumneavoastră, nici mie. Eva singură trebuie să

decidă. Vă promit că, din acest moment, nu o voi influența în nici un fel în alegerea ei.

Își închipuise la început că are de spus o mulțime de lucruri, explicații, justificări, argumente, totul având unicul țel de a o îndupleca. De îndată ce pronunță ultimele cuvinte, își dădu seama că a spus totul. Orice adaus ar fi fost de prisos.

Se ridică din fotoliu și cu o scurtă înclinare a capului trecu în antreu. Tremura de enervare și abia reuși să-și tragă mânușile. Pe scări fu ajuns din urmă de Eva. În tot timpul discuției se ținuse într-o cameră învecinată, așteptându-l să iasă.

– Ce-a spus? întrebă ea cu o voce abia deslușită, în care temerea se amesteca cu o abia pâlpâindă speranță.

– Nimic, nu consimte, deși își dă seama că am putea face după capul nostru.

– Și tu ce-ai spus?

– Că nu te voi influența în nici un chip, ci te voi lăsa să hotărăști singură. Ce altceva i-aș fi putut spune?

Străbăteau grădinița în drum spre ieșire. Pe aleea străjuită de araci albi încununați cu globuri multicolore domnea un miros suav de trandafiri de curând desfăcuți.

– Victor, eu... nu pot, zise ea cu ceva atât de sfâșietor în voce, încât Victor simți el însuși durerea, ca și cum ar fi fost a lui. Am dorit... am vrut... De o lună nu trăiesc, ci mă lupt cu mine, cu ai mei. Nu pot trece peste consimțământul lor. Ar fi... ar fi ca o căsătorie clandestină, oficiată pe ascuns, departe de ochii lumii. Nu, nu pot... Știu, sunt slabă, dar asta sunt eu. Ți-am spus doar să nu-mi ceri mai mult decât sunt în stare să dau.

Se opriră în dosul porții înalte, de stejar, crăpată de vreme. Față în față, se priveau ca doi străini, ca doi oameni care se văd atunci pentru întâia oară.

– Foarte bine, rosti el cu o voce pe care nu și-o recunosc. Dacă asta e hotărârea ta... Întinse o mână nesigură înspre ea. Să ne spunem atunci adio...

Ea izbucni deodată în lacrimi și se ascunse la pieptul lui, moale, rătăcită, cutremurată de suspine. Buzele uscate de febra îndelungii așteptări murmurau întruna: „crede-mă, sunt atât de nenorocită, crede-mă“, în timp ce brațul drept îi încercuia strâns gâtul. Victor simțea că se pierde. Se smulse cu bruschețe din îmbrățișarea ei și, apăsând clanța, ieși repede în stradă.

Când îl zări alb ca varul, Helena se sperie, dar nu cuteză să scoată o vorbă. Toată seara îl auzi învârtindu-se în camera de domni, unde se încuiase. Mai târziu desluși foșnet de hârtii și huruitul unui scaun dat la o parte. Își aminti că Victor își păstrează revolverul într-un sertar al biroului.

„Doamne, numai de n-ar face vreo prostie! Atâția tineri și-au nenorocit viețile din pricina unei femei!“

Și dintr-o dată se simți cuprinsă de o ură de moarte împotriva Evei și mai ales împotriva ei înseși, care i-o adusese în cale în ziua întoarcerii de la Cluj.

Dar Victor nu frământa nici un gând funest. Stătea întins pe canapea cu picioarele îndurerate de atâta umblet. Avea capul greu și-l încerca din nou junghiul sfredelitor de sub coaste. Rămase așa un timp nelămurit, cu privirile pierdute prin încăpere. Se vedea mereu în haine negre și pantofi de lac în salonul baronului, sperând nebunește un cuvânt de consimțire azvârlit din milă, ca o pomană. Apoi deodată zvâcni în picioare. Trebuia să facă neapărat ceva pentru a scăpa din starea aceea. Din întâmplare, ochii îi căzură asupra pergamentului de nemeșie uitat pe birou în noaptea precedentă. Se năpusti într-acolo orbit de mânie. Cu o pornire furioasă, înhăță diploma și trase cu atâta putere de ea, încât sfâșie în două membrana subțiată de vreme, cu litere șterse, pe spatele căreia se mai zărea autentificarea dată în 1792 de *Forum nobilium*. Făcu la fel cu cele două jumătăți, care se despicară cu un sunet aspru, grav, mototoli peticele rezultate și le azvârli pe gura sobei.

XVII

După despărțirea de Mica, Sever intră într-o fază de apatie și de însingurare. Unica persoană cu care se văzu mai des fu Eugen Herlea. Acesta nimerise la el în după-amiaza plecării Micăi și-l găsisse trântit în pat, cu o expresie răătăcită, pe care ochii scânteind de o febră lăuntrică o scoteau și mai mult în relief. Avea vocea voalată-nesigură a cuiva care e răcit sau a plâns nu cu multă vreme în urmă. Interogat cu discreție, mărturisi totul, cu lux de amănunte, fără a se cruța, dintr-o pornire instinctivă de a scăpa astfel de o parte a grelei poveri. Genu se pricepu cum să-l ia. Bănuind ce ascundea sufletul prietenului său, avu prevederea de a o cruța pe Mica, care în definitiv nu făcuse altceva decât să grăbească un deznodământ oricum scadent prin înapoierea lui în țară (Sever nu-i mărturisise despre intenția de a se căsători). Știa de altfel foarte bine că în asemenea împrejurări vorbele nu au nici un rost, că ele strică în loc să repare. Se mulțumi de aceea să-l lase cât mai puțin timp singur și să-l ocupe, pe cât posibil, cu ceva. Din păcate, era foarte prins cu teza de doctorat. O terminase, în sfârșit, iar acum ceasuri în șir recitea corectând cele peste trei sute de pagini bătute la mașină. Sever se trezea adeseori fără întrebuintare, la discreția amintirilor și întrebărilor chinuitoare. O carte poștală sosită din Katowice, afectuoasă și veselă, spori pentru câteva zile dezorientarea și zadarnicele regrete ce-l stăpâneau. Se mai liniști numai după ce-și spuse că suferințele erau inevitabile și într-un fel necesare. Numai după ce le va fi îndurat până la capăt, se putea socoti scăpat de ele.

O întâmplare neașteptată îl scoase din dispoziția obișnuită, schimbându-i pentru un timp preocupările. Într-una din după-amiezile răcoroase de la începutul lui mai, intrând la „România Jună“, găsi un grup de zece-doisprezece studenți absorbiți într-o discuție înflăcărată. Câțiva se ridicaseră în picioare, gesticulând pătimaș, alții se plimbau de colo până colo, pradă agitației. Un cearșaf vântat de fum spânzura deasupra capetelor.

– Bine că ai venit, frate Henția! îl întâmpină Anghel Banciu, cu brațele ridicate, ca pe un mântuitor. În tine ne e toată nădejdea. Tocmai l-am trimis pe Manguica să te aducă.

Îl înconjură din toate părțile, vorbind deodată. Numai cu greu pricepu Sever ce se întâmplase. Pe cât se părea, în dimineața aceleiași zile, la cursul de istorie modernă a Austriei, profesorul Ernst von Toldy afirmase că românii sunt niște hoți sau că hoția e un atribut național al românilor (nimeni nu putu relata exact cuvintele rostite).

– De necrezut! exclamă Cornel Potra în culmea indignării. Auzi? Să ne facă hoți în fața unui amfiteatru plin! Degeaba și-a pus un *von* înaintea numelui și se ține austriac, sângele unguesc tot fierbe în vinele lui.

– Cine a fost de față la cursul lui Toldy? întrebă Sever, care se temea să nu fie vorba de o versiune denaturată prin exagerare. Voi de unde ați aflat?

– De la Remus Ilieș, îl informă careva. A fost aici până acum un sfert de ceas. Zicea că se întoarce.

Ștafetele benevole răscoliră cu o iuțeață uimitoare întregă Viena. Din fundul pământului, care de acasă, care din sala de curs, care de la cafenea, membrii comitetului director, Dascălu, Barbul, Mețianu, își făcură unul după altul apariția. O dată cu ei se înapoie și Remus Ilieș, mândru și țanțoș, ca unul care se știa eroul zilei. Genu Herlea sosi ultimul. De cum auzi relatarea lui Ilieș, se făcu roșu la față, ca și când ar fi suferit o jignire personală.

– Cum au sunat exact cuvintele lui Toldy? întrebă el, fixându-l cu o căutătură piezișă pe Ilieș.

– „Domnilor, e un loc comun printre popoarele Europei centrale că românii sunt lipsiți de simțul proprietății aproapelui”, cită acesta.

– Chiar așa?!

– „Loc comun” sau „opinie curentă”, nu mai țin minte exact, adăugă el. Era pe jumătate întors cu spatele și n-am auzit tocmai bine.

– Totuna e, oricum se va fi exprimat, conchise Marțian Dascălu. Dar ceva argumente în sprijinul afirmațiilor sale adus-a oare?

– A pomenit despre niște hoții săvârșite de soldații năsăudeni pe la 1790 și despre o sentință judecătorească, dar n-a dat prea multe amănunte.

Comitetul voi să se retragă în camera de ședință pentru a delibera. Cei aproape treizeci de studenți care se adunaseră între timp cerură ca dezbaterile să se desfășoare în prezența lor. Pentru că toată lumea cunoștea istoria, Sever o rezumă în câteva cuvinte, apăsând asupra răspunderii ce revenea comitetului și societății a căror datorie era să adopte o linie de conduită clară și eficace.

– Într-un cuvânt, încheie el, toți trebuie să ne mișcăm ca unul singur, după ce vom fi chibzuit matur asupra celor ce avem de făcut.

Din toate colțurile sălii răsunară strigăte: „să-i cerem socoteală!“, „să-l chemăm la ordine!“ Încet-încet câștigă teren opinia ca a doua zi, la prima oră, o delegație să se prezinte la profesorul Toldy, în numele societății și al tuturor studenților români din Viena, și să-i ceară explicații asupra afirmațiilor făcute în dimineața aceea. Când veni rândul să hotărască cine va merge, se treziră dezbinați. Unii cereau să fie reprezentați de întregul comitet, alții credeau că trei persoane ajung. Până la urmă se impuse ultima părere. În mod firesc, în fruntea delegației trebuia să se găsească Sever, în calitate de președinte. Al doilea propus fu Dimitrie Barbul. Îndată cineva propuse numele lui Herlea.

– Herlea e doctorandul lui Toldy, observă cu dreptate Laurențiu Mogoș. De-l vom include în delegație, aproape sigur că nu-și va susține teza.

Mai mulți, printre care și Sever, se grăbiră să aprobe. Dar Herlea nici nu voi să audă.

– Ba mă voi duce, replică el tăios celor ce încercau să-i schimbe gândul. Chiar de-aș lipsi, Toldy tot îmi va cere părerea,

iar eu nu-l voi cruța, fiți fără grijă. Nu uitați apoi că discuția se va purta pe tărâm istoric și e absolut necesar să fie de față și cineva capabil să-i dea replica, de va fi cazul.

Cei trei aleși rămaseră la sediu și după ce restul studenților se împrăștie. Hotărâră să se prezinte acasă la Toldy a doua zi la zece, în haine închise, cu pălărie și mănuși. Ca președinte, Sever îi va explica profesorului motivul vizitei și-i va cere satisfacție pe cel mai deferent ton cu putință. Era nevoie de mult tact și de moderație, dacă doreau ca profesorul să accepte o discuție cu ei. La cea mai mică violență de limbaj riscau să fie concediați și totul să cadă baltă.

Cu câteva minute înaintea orei stabilite, se întâlneau tustrei în fața locuinței profesorului Toldy, pe Felderstrasse, nu departe de Universitate. Le deschise menajera, o femeie în vârstă, cu șorț alb, scrobrit, lung până la poalele rochiei, care-i informă că stăpânul ei a fost chemat în dimineața aceea la Facultate și erau puține șanse să revină până la prânz.

Se duseră la Universitate, mai mult ca să verifice dacă menajera spusese adevărul. Într-adevăr, în biroul decanului avea loc la ora aceea o ședință a consiliului profesoral al Facultății.

– N-are nici un rost să-l așteptăm, opină Herlea. Ședința s-ar putea prelungi până târziu. Oricum, nu pe culoarele Facultății sau pe stradă vom sta noi de vorbă cu el.

Ceilalți doi îi dădură dreptate. Înainte de a se despărți, Herlea le spuse că Michalička, colegul său de cameră, prezent la lecția lui Toldy, confirmase întru totul afirmațiile lui Ilieș.

– De altminteri nu cred ca profesorul să tăgăduiască, observă el. Nu e omul care să fugă de răspundere. Mă întreb numai cum își va justifica afirmațiile.

După-amiază la cinci sunară din nou la ușa apartamentului din Felderstrasse. Le deschise tot menajera care îi vesti că profesorul e acasă și-i întrebă pe cine trebuie să anunțe.

– O delegație a societății „România Jună”, zise Sever și-i întinse cartea de vizită pe care adăugase de mână, îndată sub

nume: „Președintele societății «România Jună» a studenților români din Viena”.

Femeia îi lăsă în antreu și dispăru pe ușă. Trecură câteva minute lungi. Fiecare din cei rămași îi aștepta cu neliniște întoarcerea. În sfârșit, menajera îi introduse în cabinetul de lucru al profesorului.

Ernst von Toldy îi aștepta în picioare în fața biroului. Înalt, slab, cu obrajii căzuți, străbătuți de două lungi cute verticale, îi cuprinse pe tustrei într-o singură privire pătrunzătoare. Nimic nu trăda în fizionomia mobilă și în răceala ochilor tăioși, măriți de lentilele ochelarilor, că vizita aceea inopinată ar fi produs vreo impresie asupra lui.

– A, și dumneata, domnule Herlea? fură singurele cuvinte cu care își însoți scurta înclinare a capului.

Îi pofti să ia loc în fotolii și pe canapea, arătându-și oarecum intenția de a se așeza și el. Deoarece ei refuzară, preferând să stea în picioare, ridică din umeri, mai mult nedumerit decât agasat, și se instală la birou.

– Ei bine, ce doriți de la mine, domnilor reprezentanți ai societății (ridică ușor cartea de vizită ce-i fusese adusă)... „România Jună”? Li se adresă, după o scurtă pauză. Cărei împrejurări dătesc vizita Dumneavoastră?

O oarecare plictiseală, născută din dorința de a încheia cât mai repede discuția și a se întoarce la ocupațiile sale făcură ca vocea să-i sune metalică, inamicală.

Sever făcu un mic pas înainte și începu să vorbească. Își pregătise încă din ajun cele câteva fraze pe care avea să le rostască, iar acum se străduia să le repete întocmai, fără a omite sau a adăuga ceva.

După ce termină, în camera vastă, înconjurată de dulapuri înalte ticsite de cărți, se lăsă tăcerea. Profesorul făcu o mișcare involuntară, iar fotoliul cu spătar înalt trosni sec.

– Domnilor, începu el, împreunându-și degetele celor două mâini, am înțeles cât se poate de bine demersul Dumneavoastră, deși mărturisesc sincer că nu-i ghicesc, deocamdată, scopul.

M-ați întrebat dacă la cursul meu de ieri am făcut anumite considerații privitoare la unele trăsături morale ale poporului român. Nu voi nega, firește, deoarece la mijloc nu sunt niște vorbe scăpate în focul improvizației, ci afirmații asupra cărora am avut prilejul să reflectez în prealabil. Mai înainte de a intra în amănunte, vreau să precizez că observațiile mele au fost făcute în cadrul unor lecții despre istoria Austriei în secolul al XVIII-lea și ele pornesc la realitățile acelei epoci. În al doilea rând, domnilor, cuvintele mele se deosebesc oarecum de versiunea prezentată aici de Dumneavoastră. Deși nu vă pot prezenta un text scris, căci obișnuiesc a ține expuneri libere, sunt sigur că am spus: „e o convingere curentă printre popoarele Europei centrale că românii sunt, *îndeobște* (Toldy apăsă asupra acestui cuvânt) lipsiți de respectul proprietății private a celorlalți cetățeni”. Am făcut această apreciere în cadrul unor considerații asupra efectelor imediate produse în Austria de dezlănțuirea Revoluției franceze.

– Și totuși afirmațiile Dumneavoastră au un caracter general care depășește împrejurarea în care le-ați formulat, observă Dimitrie Barbul. Nu v-ați gândit că ați putea jigni sentimentele naționale ale unei părți din auditoriul Dumneavoastră?

Intervenția, nu tocmai potrivită, a studentului bucovinean (Herlea, care stătea lângă el, îl trase ușor de surtuc), indispușe pe profesor.

– La cursurile mele, domnilor, rosti el sentențios, nu mă preocup de sentimentele auditoriului, ci de respectarea adevărului istoric. Am sau nu am dreptate, domnule Herlea?

Pentru că Genu nu răspundea, luă tăcerea drept aprobare. Se ridică tacticos și scoase dintr-un raft un tom gros, legat în piele, o culegere de documente de la finele secolului al XVIII-lea.

– Dați-mi voie să vă prezint temeiul documentar al afirmațiilor mele, continuă el, revenind la birou. Domnul Herlea care mă cunoaște doar bine, ar fi trebuit să vă avertizeze că nu obișnuiesc să formulez opinii lipsite de o perfectă acoperire documnetară.

Nu se mai așeză, ci le citi din picioare o ordonanță judecătorească din 1793, emisă într-o localitate din Steyr, unde fusese cantonată o unitate de infanterie având în rândurile ei mai ales soldați români. Curând după încartiruirea trupelor, în diverse părți ale orașului, dar mai ales în preajma cazărmilor, se semnalară hoții mărunte, mai ales găinării. La cercetări se dovedi că făptașii erau soldați din regimentul sosit din Ardeal. Cu toții primiră zile de arest sever. În loc să se curme, furtișagurile se repetară după un timp, vinovați fiind din nou soldații români. Exasperat (căci nu putea ține la arest un număr atât de mare de soldați), colonelul-magistrat, Heinrich Dörner, dispuse ca abaterile de acest gen să fie tratate cu oarecare indulgență, atâta timp cât prejudiciile nu vor fi fost prea mari, întrucât era cunoscut faptul că valahii nu sunt deprinși să respecte dreptul de proprietate al altora.

Profesorul von Toldy citi curgător edictul judecătoresc, cu o voce inexpressivă, întreruptă din când în când, în locurile mai importante, pentru a le arunca câte o privire pe deasupra ochelarelor.

– Vedeți, deci, domnilor, încheie el, că afirmațiile mele n-au făcut decât să reia, cu maximum de fidelitate, cuvintele judecătorului din 1793. În consecință...

– Mă iertați, domnule profesor, interveni hotărât Herlea, dar punctul Dumneavoastră de vedere ar fi valabil numai dacă s-ar restrânge la un anumit moment istoric și s-ar referi la persoanele implicate în împrejurarea dată. Dar Dumneavoastră ați făcut o afirmație generală privitoare la națiunea română sau la cea mai mare parte a sa și această aserțiune trebuie întemeiată pe alte argumente. Hotărârea judecătorească nu e suficientă.

Profesorul avu un gest de impaciență.

– Mă rog, și ce doriți Dumneavoastră de la mine?

– Două lucruri, răspunse Sever cu vocea lui așezată și calmă. Să prezentați la proxima Dumneavoastră prelegere argumentele suplimentare de care a amintit colegul meu Herlea sau, dacă nu, să faceți o rectificare publică.

– Prin urmare, scuze, făcu Toldy cu o grimasă. Și dacă nu accept?

– În cazul acesta, cu părere de rău, societatea noastră, care are personalitate juridică, se va vedea nevoită să ia măsurile de rigoare.

– Adică?

– Întâi, vom aduce faptul la cunoștința legației noastre pentru a adresa un protest oficial la Ballplatz. În al doilea rând, vom informa opinia publică prin intermediul ziarelor, ca să se aprecieze dacă cursul Dumneavoastră urmărește stabilirea adevărului sau calomnierea unei națiuni. În sfârșit, vă vom intenta proces de defăimare la una din secțiile Tribunalului Vienei.

Ernst von Toldy rămase pe gânduri. Mai păstra în mână masivul compendiu de documente, ca pe un argument suprem la care nu voia să renunțe.

– Acesta e ultimul Dumneavoastră cuvânt?

– Ultimul.

Profesorul se îndreptă spre dulapul de cărți, așeză volumul la loc, apoi apăsa butonul soneriei.

– Bine, domnilor, zise el, cu aceeași morgă impasibilă, mâine voi face precizarea cerută, în termeni, sper, convenabili. Procedând altfel, ar însemna să acordăm o prea mare însemnătate unei chestiuni, în definitiv, mărunte. Și-acum că am lămurit totul, vă spun bună ziua. Se întoarse spre menajera care apăruse în cadrul ușii: Berta, condu, te rog, pe domnii!

XVIII

Vara sosi neanunțată la Viena spre sfârșitul lui mai, cu călduri lăncede și furtuni violente. Ea îl găsi pe Sever mai liniștit, chiar dacă nu pe de-a-ntregul împăcat cu sine însuși. Predase proiectul de diplomă, iar acum aștepta, împreună cu ceilalți candidați, ziua de 16 iunie, când aveau să fie afișate numele fericților admiși la susținere. Afacerea cu profesorul von Toldy îl scosese definitiv din starea de apatie ce-l cuprinsese după plecarea Micăi. Se văzu des în acest răstimp cu Genu, care,

după propriile cuvinte, tăia iarbă la câini în Viena. Așa cum era de așteptat, von Toldy nu uită că făcuse parte din delegația studențească. Nu refuză totuși să-i accepte lucrarea, ci se mulțumi să i-o înapoieze plină de observații, cu recomandarea de a mai reflecta asupra subiectului. Așa cum se prezenta în acel moment, disertația nu putea fi susținută ca teză de doctorat în sesiunea de vară. Herlea recunoștea justețea unora dintre obiecții. Ele puteau fi îndreptate în câteva zile și nu atingeau nicidecum fondul expunerii. Dar profesorul știa prea bine că bursa doctorandului încetează în toamnă și că, în lipsa mijloacelor materiale, acesta nu va putea reveni la Viena în noul an universitar. Prin rezoluția sa diplomatică își atingea scopul, fără a putea fi acuzat de parțialitate. Herlea se consolă mai repede decât era de așteptat sau cel puțin nu lăsă să i se citească în suflet. Va vedea el la toamnă ce e de făcut. Poate va face rost de ceva bani, iar de nu, își va susține teza la Universitatea din Cluj, cu careva din foștii lui profesori.

Deoarece bursa curgea până la 1 august, hotărî să rămână la Viena. Ziaua întregă și-o petrecea la „România Jună”, la cafeneaua „Kloos” sau la vreuna din misterioasele sale relații feminine.

Într-o duminică, Sever îl luă cu sine la familia Dymcza. Îi vorbise mai demult de amândoi frații și voia să-i cunoască. Genu rămase încântat de ambianța deschisă și primitoare din casa de pe Siebensterngasse și mai ales de Edith.

– Iată femeia de care ai avea tu nevoie, îi declară el spontan după ce coborâră în stradă (era la curent cu vechea lor idilă). Dacă aș fi în locul tău, nu mi-aș pune întrebări de prisos și aș cere-o de nevastă. Ai avea într-însa o soție înțelegătoare și credincioasă, pe care n-ar trebui să o păzești cu revolverul!

În ziua examenului, Sever sosi la institut cu puțin înainte de unsprezece, cu gândul că a ajuns prea devreme. Era al treilea pe listă, iar susținerea fiecărui proiect dura cel puțin un ceas. Pe culoar, în fața aulei, domnea agitația caracteristică din zilele examenelor de diplomă. Candidaților aferați, îmbrăcați în negru, arborând zâmbete de circumstanță, li se alăturau persoane mai vârstnice sau mai tinere, bărbați și femei,

venite din afară, căci susținerea proiectelor era publică. În lumea aceea zgomotoasă și amestecată dădu cu ochii de Eugen Herlea. Îl căuta din ochi, deoarece zărindu-l, se lumină la față și veni să-i strângă mâna. Spre mirarea sa, împreună cu el se aflau Edith și Aloys von Dymza.

– *Sursum corda!*¹ îl îmbărbătă Genu, observându-i neliiniștea. Capul sus și pieptul înainte! Le vei arăta tu acestor austrieci de ce ești în stare!

Abia avură timp să schimbe câteva cuvinte că se treziră cu Hochgeschurtz, bedelul-șef al Facultății, care în asemenea ocazii juca rolul unui maestru de ceremonii. Își îmbrăcase uniforma de gală, cu nasturi strălucitori de alamă, și se răsese cu grijă.

– Domnule inginer, i se adresă el protector cu mâna la chipiu, onorata comisie vă așteaptă. Îl conduse ținându-l de braț până la ușă. Aici, în timp ce deschidea, îi șopti pe un ton părintesc și totuși respectuos, netezindu-i haina la spate: Vă rog să fiți absolut liniștit. Totul va merge ca pe roate. Sunteți al treilea pe ziua de azi, trei e un număr norocos.

Abia când păși în aulă își dădu seama unde se află și ce anume îl așteaptă. Drept înaintea lui descoperi cele cinci ferestre înalte, străjuite de draperii de catifea cafenie, care dădeau spre Technikerstrasse, iar în stânga băncile, dispuse în amfiteatru, de unde zeci de ochi stăteau ațintiți asupra lui. Gâtuit de emoție, se opri în fața catedrei suite pe un podiu înalt. Se plecă adânc, fără măcar a observa cui anume a adresat salutul. O voce profundă de bas, venită din dreapta, îi pronunță numele, însoțindu-l de o serie de date și formule protocolare, apoi tăcu. Candidatul rămase nemișcat, parcă n-ar fi știut ce anume are de făcut. Se îndreptă în cele din urmă spre masa secretarului, bărbatul cu voce tunătoare de adineaori, și luă sulul lung de carton pe care acesta i-l întinse. Urcă pe podiu și fixă cu pioaneze cele șapte planșe principale pe paourile aflate acolo. Colțul uneia dintre planșe se răsucea mereu: Încercă de câteva ori să-l prindă, fără succes, apoi uită cu desăvârșire

¹ Sus inimile! (*lat.*)

de el. Apucă bagheta indicatoare și se întoarce cu o mișcare înceată spre masa comisiei.

– Proiect de turbină hidraulică de tip Francis! anunță el cu o voce limpede, răspicată.

Descoperi abia acum pe cei trei profesori, îmbrăcați în largile togi academice, cu fețele răsucite spre el, așteptând să-și înceapă expunerea. În stânga, micul profesor Busch, cu fața strâmbă, caraghioasă și cu buze subțiri, livide, pe care le frământa neîncetat, parcă ar fi mestecat ceva. De cealaltă parte, Schlundt, profesorul de rezistența materialelor, spaima Facultății, își mișca neîncetat sprâncenele stufoase și bătea cu creionul în postavul verde al mesei. Numai profesorul Bernecker, președintele comisiei, cu favoriții lui rari, à la Franz-Joseph, părea calm și-l fixa cu bunăvoință, așteptând răbdător să înceapă.

Trecură așa câteva secunde, care lui Sever i se părură fără de sfârșit. Cineva tuși în sală, apoi răsună scârțâitul ascuțit, aproape muzical, al unui scaun. O scurtă rumoare străbătu rândurile asistenței.

Sever ajunsese din nou cu privirea asupra ferestrelor dinspre Technikerstrasse. Era de neînțeles ce anume îl făcea să revină în momentele acelea atât de importante asupra peisajului citadin ce se deslușea printre draperiile prăfuite de pluș: acoperișurile inegale ale clădirilor de pe Opernring, cu lucarne, cupole sau odăi mansardate, deasupra cărora se întindea cerul senin de vară, imens și adânc. Nu părăsi din ochi decorul acela familiar și totuși depărtat, încât nu-și dădu seama când a început să vorbească, din ce în ce mai curgător și mai sigur pe sine. Ridica bagheta spre un detaliu aflat pe hârtia de calc, zărea, pentru o secundă, figurile atente ale profesorilor, apoi era furat din nou de imaginea orașului și mai ales de întinderea nesfârșită a cerului senin.

În sfârșit, coborî de pe podiu și se opri în fața catedrei. Cu gesturi încetinite, ceremonioase, profesorii se ridicară în picioare, invitând și asistența să facă la fel. Profesorul Bernecker începu să vorbească.

– Anunțăm doctorii tuturor facultăților, precum și pe toți cei aflați în legătură cu ei că domnul Sever Henția, student ordinar al Institutului tehnic din Viena, a fost declarat de noi astăzi, 17 iunie 1928, inginer în științe mecanice, urmând a fi recunoscut ca atare nu numai în cuprinsul Republicii Federale a Austriei, ci și în orice altă parte.

Bernecker tăcu și cei prezenți crezură că a terminat. Aceasta era formula consacrată ce se rostea la fiecare promoție de ingineri. Dar profesorul nu încheiase ce avea de spus.

– Am plăcerea să salut în persoana domnului Henția pe unul din cei mai distinși studenți ai acestui institut și, în ce mă privește, pe cel mai valoros discipol al meu. Facultatea se onorează numărându-l în rândul absolvenților ei. Mâna Dumneavoastră, domnule inginer! Aplaudați, doamnelor și domnilor!

Afară, în fața aulei, Sever fu asaltat de colegi și de prieteni. Cu toții îl copleșiră de felicitări, îi strânsă mână, îl îmbrățișară. Edith, fâstăcită, îl sărută pe amândoi obrazii. Apoi comentară pe larg felul cum se desfășurase susținerea proiectului. Vreo câțiva observară ezitarea lui de a începe, dar adăugară că, departe de a fi dăunat expunerii, îi dăduse un aer aparte.

În aceeași seară se întâlnește pentru a sărbători evenimentul Edith, Aloys, Genu, iar dintre cei de la „România Jună” Potra, Barbul și Mețianu. La propunerea lui Barbul, aleseră un local din Prater. Rămaseră împreună până târziu. După emoțiile zilei, Sever fu tăcut întreaga seară. În schimb ceilalți, în frunte cu Aloys și cu Genu nu-și găseau locul, glumeau, râdeau, de parcă ei ar fi trecut examenul și ar fi primit felicitările comisiei. Ultimul, îndeosebi, se întrecu pe sine. Se tutui cu Aloys, făcu curte lui Edith, o invită la dans, imitat apoi de ceilalți.

„Oare o mai iubesc?” se întrebă Sever, privind-o cum dansează cu Potra. În momentul acela, prezența ei alături de alt bărbat, chiar de unul abia cunoscut și cu siguranță indiferent, îl deranja. Își aminti că nu dansaseră niciodată împreună. Voi s-o invite, dar orchestra tăcu tocmai atunci.

La plecare, Edith se strecură lângă el. Rămaseră în urma celor cinci băieți, care discutau și râdeau zgomotos.

– La ce te gândeai adineaori, când ai zâmbit? îl întrebă ea. Nu cumva ți-a venit în minte figura profesorului Busch?

– Nu, tăgădui el, cu un nou zâmbet, mă gândeam că sunt de cinci ani la Viena și e pentru prima oară că vin în Prater. Am pe undeva sentimentul că mi-am pierdut timpul degeaba în anii aceștia.

– Sentimentul acesta îl avem cu toții, oricum ne-am fi folosit timpul, observă ea. Ne rămâne întotdeauna consolarea că vom face, poate, odată, ceea ce nu am reușit astăzi.

– Da, confirmă el, nu trebuie să ne pierdem speranța.

Întâmplător mâinile li se întâlniră. Cu aceeași mișcare și le cuprinseseră una în cealaltă. Așa rămaseră până la ieșirea din parc.

– Când pleci? se interesă ea la despărțire.

– În două-trei zile. Mai am de lichidat niște treburi, acasă și la Facultate.

– Sper că vei veni să mă vezi înainte de plecare? îl iscodi ea. Sau ai de gând să dispari din nou fără urme?

Sever ajunsese acasă aproape de miezul nopții. Sub tăblia ușii fusese strecurată o telegramă. Era răspunsul celor de la Sylvania la depeșa expediată îndată după examen: „Mândri de tine, te îmbrățișăm și te felicităm. Victor îți trimite mâine douăzeci de mii de lei pentru un voiaj în Italia. Te așteptăm cu nerăbdare. Mama”.

În seara dinaintea plecării, cu biletul de Veneția în buzunar, Sever se duse în Siebensterngasse pentru a-și lua rămas bun. O găsi pe Edith singură. Tante Hermine se mutase acasă la ea în Albertplatz. Aloys, numit de curând profesor, avea ceva treburi la Universitate. Vizita fu scurtă, aveau amândoi să-și spună o sumedenie de lucruri și nu știau dacă e prea târziu sau prea devreme să le rostească. Vorbiră despre călătoria lui în Italia, despre Veneția, Milano, Florența, unde Edith fusese cu câțiva ani în urmă.

– Și-așa, Henția Sever, ne despărțim, zise ea pe când îl conducea spre ieșire. Știi, atunci seara la Prater, am vrut să te rog să-ți mai amâni plecarea. Dar până la urmă mi-am dat seama că ar fi același

lucru. Oricum, tot trebuie să ne despărțim. Tu te întorci în România, eu rămân la Viena. Oare o să ne mai vedem vreodată?

Deși rostită pe un ton indiferent, ca o arhibanală formulă de despărțire, întrebarea ascundea în sine un alt înțeles decât cel obișnuit. Părea ca o ușă întredeschisă, pentru câteva clipe, spre viitor.

– Asta depinde numai de noi, Edith, răspunse el serios, sărutându-i mâna.

Ea dădu ușor din cap, ca și cum ar fi așteptat din partea lui tocmai cuvintele acelea.

– Atunci ne vom revedea negreșit, adăugă ea cu o voce în care vibra o bucurie neascunsă.

Trenul de Oradea sosea pe la cinci după-amiază. Ca de obicei, Helena îl chemase pe Ignaț cu un ceas mai devreme.

– Apoi a venit vremea să-l aducem acasă pe domnișor, comentă satisfăcut birjarul, pe când Helena și Victor urcau în trăsură. Își mai aduce aminte *Măriasa* că amu-s șase ani tot eu l-am dus pe domnișorul Sever la gară?

– Bine, bine, i-o tăie Victor, căruia nu-i plăceau familiaritățile cu birjarii. Mână!

Pe peronul plin de lume, Helena se ținu tare. Nu în fața orașului întreg trebuie să arăți că ai o inimă slabă de mamă.

– Ei, Sever dragă, ai venit, în sfârșit, acasă, îl îmbrățișă ea. S-au isprăvit anii de pribegie!

Dar după ce trecură de Poștă și-o apucară în jos spre Primărie nu se putu stăpâni.

– Oprește! îi porunci ea lui Ignaț. Mergem câțiva pași pe jos.

Victor nu înțelese rostul acelei coborâri decât după ce zări chipul mamei sale. Rezemată de brațul lui Sever, despica șirul trecătorilor ieșiți să-și facă plimbarea de seară, având întipărită pe figură o fericire ce o lumina și o încălzea în același timp. În clipa aceea, el, Victor, ca și tot restul lumii încetaseră să existe pentru ea. Îl avea alături pe Sever, pe el, biruitorul, marea mândrie și speranță a familiei, întors de la Viena cu titlul de inginer în științe mecanice, și primea cu ochii încețoșați de emoție salutările ce-i erau adresate la fiecare pas.

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	7
Prolog	9
Partea întâi	58
Partea a doua	175
Partea a treia	283
Partea a patra	400

În atenția librarilor și vânzătorilor cu amănuntul:

*Contravaloarea timbrului literar se depune în contul Uniunii
Scriitorilor din România nr. 2511.1-171.1/ROL, deschis la B.C.R.,
Filiala sector 1, București*

